فهرست

عنوان
صفحه

بسم الله الرحمن الرحيم

التوبه

د سورې پېژندنه

دا سوره په دوو مشهورو نومونو ياده شوې: البراءة او التوبة، لومړی نوم ئې د سورې له لومړي آيت اخيستل شوی چې په هغه کې له مشرکينو د برائت او بې زارۍ اعلان شوی او دوهم ئې له ۱۱۸آيته چې د دريو مؤمنانو توبې ته پکې اشاره شوې. ۱۲۹ آيتونه لري، د آيتونو فواصل ئې د لومړي او اتم آيتونو (مشرکين) او (فٰسقون) ته ورته دي، او څو آيتونه ئې (رحيم) او (حکيم) ته ورته اوزان لري چې دا هم مشرکين ته نږدې وزن لري. د سورې له متنه په ډېر صراحت سره معلومېږي چې د دې سورې ځيني برخې د مکې له فتحې لږ مخکې او ځيني ترې وروسته، ځيني په نهم هجري کال کې، ځيني د حنين له جګړې وروسته او ځيني د تبوك له جګړې مخکې او وروسته نازلې شوې او په هغو قضاياوو بحث کوي چې مسلمانان پر مکې له تسلط وروسته ورسره مخامخ ول، لومړۍ مهمه قضيه له هغو ډلو سره د مخکنيو ژمنو قضيه وه چې ځينو د هغوی درناوی کړی وو او ځينو په وار وار ترپښو لاندې کړې وې.

د الانفال او التوبه تر منځ تړاو

ځيني خلك د سورې په سر کې د بسم الله الرحمن الرحيم د نه راتلو له امله داسې انګېرې چې ښايي دا دواړه سورې به په اصل کې يوه سوره وي، خو ځيني نور بيا په دې عقيده دي چې د سورې په پيل کې بسم الله الرحمن الرحيم د نه راتلو وجه دا ده چې د سورې د نزول په وخت کې پيغمبر عليه السلام دا نه وو ويلي چې په سر کې ئې بسم الله الرحمن الرحيم راوړئ او دا ئې هم نه وو ويلي چې دا سوره د الانفال برخه ده، د قرآن د جمع کولو پر مهال د صحابه وو تر منځ دوه رأيې وې: ځينو دا مستقله سوره ګڼله او ځينو د الانفال برخه، اتفاق پر دې راغی چې نه ئې په سر کې بسم الله الرحمن الرحيم راوړل شي او نه له الانفال سره يو ځای کړی شي.
که د التوبې د سورې مضامينو ته ځير شو نو راته جوته کېږي چې لدې مضامينو سره د بسم الله الرحمن الرحيم راوړل مناسب نه وو، دا د ټولو مشرکينو په وړاندې د برائت اعلان دئ او طبيعي ده چې د برائت اعلان او بسم الله الرحمن الرحيم يو له بل

سره نه ښايي، دا د صلح او روغې جوړې لوري ته د بلنې يا د جګړې د پای ته رسېدو اعلان نه دئ چې په بسم الله الرحمن الرحيم پيل شي، مناسبه همدا وه چې د برائت په لفظ سره دا سوره پيل شي.

دا سوره د الانفال يوه برخه ګڼل اشتباه ده، ځکه که د دغو دواړو سورتونو د آيتونو ترکيب او د مضامينو ژورو توپيرونو ته ځير شو نو په بشپړ اطمئنان سره ويلی شو چې دا دواړه سورتونه مستقل سورتونه دي، ځينې مهم توپيرونه ئې دا دي:

- الانفال د جهاد په لومړنی او د پيل په مرحلې پورې مربوط قضايا څېړلي او التوبه د جهاد ډېرې پرمخ تللې مرحلې او د مکې له فتحې لږ مخکې او وروسته قضايا څېړلي.
- په الانفال کې د معاهداتو د درناوي يادونه شوې او په التوبه کې د معاهداتو پای ته رسېدل اعلان شوي.
- د دواړو سورتونو د آيتونو ترکيب او غږ ډېر توپير لري.
- د الانفال د سورې آيتونه په اوسطه توګه نږدې ٦٧ حروفه اوږدوالی لري، حال دا چې د التوبه د سورې د آيتونو اوسط اوږدوالی نږدې ٨١ حروفه دئ.
- که دا دواړه سورې يو وګڼل شي نو د قرآن د سورتونو شمېر به ١١٣ شي، حال دا چې د ١١٤ رقم خاص اهميت لري، دا ځکه چې د دې عالم د عناصرو شمېر هم ١١٤دئ، دې ته مو بايد پام وي چې الله تعالی د قرآن يوه مکمله جمله هم آيت ګڼلی او د دې عالم هر توکی ئې هم د آيت په نامه ياد کړی، يو د مقروء کتاب آيت دئ او بل ئې د مشهود کتاب آيت، يو له حروفو او تورو جوړ شوی او بل ئې له توکو، يو لوستل کېږي او بل ليدل کېږي، يو کتاب هومره وړوکی چې ته ئې په خپل جيب کې وړی شې او بل ئې هومره ستر چې ته، ستا زمکه او لمر او سپوږمۍ ئې د تورو او ټکيو حيثيت لري، خو په دغه واړه کتاب کې دا ستر کتاب راغونډ شوی، که ووايو چې په دې واړه کتاب کې هومره اسرار دي چې په دې ستر کتاب کې نشته نو مبالغه مو نه ده کړې**!!** دا ستر غوړېدلی کتاب د دغه واړه کتاب شرح ده او دا ووړ کتاب د دغه پراخ کتاب خلاصه. ته پوهېږې چې دا ستا زمکه له داسي يوسل څوارلسو عناصرو جوړه شوې چې شمېر ئې ثابت دئ او تر دې نه شي زياتېدی او د الله مقروء کتاب قرآن له يو سل څوارلسو سورتونو او د فاتحې سوره له يو سل څوارلسو حروفو**!!** تا ته دا هم معلومه شوې چې زمکه اوه طبقې ده، آسمان ئې اوه طبقې او د زمکې او آسمان د هر وړوکي جزء؛ اتم، انتهائي مدارونه هم اوه او د فاتحې د سورې آيتونه هم اوه، دا يو تصادف مه ګڼه، دا هغه حقيقت درپه ګوته کوي چې د دواړو کتابونو مرجع يوه ده، دواړه يو د بل شرح او تفصيل.

مقروء کتاب ئې د دې لپاره ووړ کړی چې ته ئې په خپل جېب کې هم وګرځولی شې او لوستل ئې درته آسان وي او مشهود کتاب ئې د دې لپاره خور او ستر کړی چې ته هري خوا ته سترګې وغړوې نو د ده د قدرت نښې وګورې او هرڅه ئې هره شېبه

درپه یاد کړي.

شأن نزول:

په شپږم هجري کال کې د قریشو او مسلمانانو تر منځ د حديبيې د صلحې معاهده لاسلیك شوه، د دې معاهدې له مخې به نه یوازي تر لسو کلونو یو پر بل له برید نه ډډه کېده، د مسلمانانو او قریشو تر منځ به اوربند وو او په پټه او ښکاره به ئې یو د بل په ضد له تېري ډډه کوله بلکې د دواړو لوریو حلیف قومونه به هم د دوی له بریدونو خوندي وو، په معاهده کې ویل شوي وو چې د عربو هر قوم ته به دا حق ورکول کېږي چې له کوم لوري سره يو ځای کېږي او د دې معاهدې برخه ګرځي. په دې لړ کې د بني خزاعه قبیله له مسلمانانو سره او د بني بکر قبيله له قريشو سره حليف او په معاهدې کې شاملې شوې، قریشو دا معاهده نقض کړه، بني بکر پر بني خزاعه برید وکړ، قریشو د دوی مرسته وکړه او په دې توګه دواړو د حديبيې معاهده ماته کړه، هسې هم قریشو هغه برياوي نشوی زغملی چې له دغې معاهدې وروسته د مسلمانانو په برخه شوې، مدینه له یهودو تصفیه شوه، د عربو له څلورو نږدې درې برخې د اسلام تر واکمنۍ لاندې راغلې، د عربو ډېرې قبیلې له مسلمانانو سره یوځای شوې، خبره د شام تر پولو او له رومیانو سره مخامخېدو ته ورسېده، د قریشو جذباتي زلمیانو غوښتل د دې معاهدې له قیده آزاد شي او له مسلمانانو سره په یوې پرېکنده نښتې کې خپل مخکنی حیثیت راژوندی کړي، د دې لپاره ئې تیاری پیل کړ، پر خزاعه د بني بکر برید د دې تیاري مقدمه وه، خو پیغمبر علیه السلام په خپل ژور تدبر او درایت سره دا موقع ورنه کړه او په اتم هجري کال ئې پر مکې برید وکړ او هغه ئې په ډېره آسانۍ او د قريشو له لوري له کوم مقاومته پرته فتح کړه، حمله دومره ستره او منصوبه ئې دومره دقیقه وه چې قریشو نه د مقابلې او مقاومت توان په ځان کې لیدو او نه ئې له تسلیمېدو پرته بله چاره درلوده. د مکې له فتحې وروسته د هوازن له جګړماري قبیلې سره د حنین په تنګي کې کلکه نښته رامنځته شوه، چې په لومړي سر کې د مسلمانانو په ماتې منتج شوه خو بېرته وضع بدله شوه او دا سخته جګړه هم د مسلمانانو په ګټه پای ته ورسېده، د طائف خلکو هم د مسلمانانو په ضد د جنګ پرېکړه وکړه خو رسول الله صلی الله علیه و سلم په خپل حکیمانه او مدبرانه سیاست سره دا منصوبه شنډه کړه او طائف د مسلمانانو په لاس فتح شو. دا سوره په همداسې ظروفو او شرائطو کې نازله شوې.

بَرَآءَةٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦٓ إِلَى ٱلَّذِينَ عَٰهَدتُّم مِّنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١﴾ فَسِيحُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى ٱللَّهِ ۙ وَأَنَّ ٱللَّهَ مُخْزِى ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٢﴾

د الله او د رسول له لوري ئې هغو مشركينو ته د برائت اعلان دئ چې معاهده مو ورسره درلوده. نو په زمکې کې تر څلورو میاشتو پورې تګ راتګ کوئ او په دې پوه شئ چې د الله ناتوانه کوونکي نه یاست، او دا چې الله د کافرانو سپکوونکی دئ.

(۱-۲)- په دې مبارکو آیتونو کې څو اساسي خبرې زموږ مخې ته راځي:

له هغو مشرکینو سره د محکمو معاهدو د فسخ کېدو اعلان شوی چې په وار وار ئې له خپلو ژمنو سرغړاوی کړی.

دوی ته څلور میاشتې فرصت ورکړی شوی چې د خپلې راتلونکې په اړه له غور او فکر وروسته پرېکړه وکړي چې د دښمنۍ لار غوره کوي او په خپل شرك ټینګار کوي که له شرك او کفر لاس اخلي او ایمان راوړي.

ورته ویل شوي چې که د مخالفت او دښمنۍ پر دوام ټینګار وکړئ نو الله تعالی نشئ ناتوانه کولی او له سپکاوي او رسوایي سره به مخامخ کېږئ.

باید وګورو چې له دغو څلورو میاشتو مراد هغه څلور حرامې میاشتې دي چې د ابراهیم علیه السلام له دوران راوروسته د حج او عمرې لپاره ټاکل شوې وې او عربو تل د هغوی احترام کاوو که نورې څلور میاشتې؟ که نورې څلور میاشتې وي نو د پیل نېټه ئې کومه ده، د دغو آیتونو د نزول نېټه که د برائت د اعلان ورځ؟ دې پوښتنې ته د ځواب لپاره باید ووایو: په دې اړه څو رأیې وړاندې شوې دي چې تر ټولو غوره ئې دا ده: ۱- دا څلور میاشتې همغه معروف او له مخکې پېژندل شوې څلور میاشتې دي، ځکه

د دې سورې په پنځم آيت کې دغه څلور مياشتې د الاشهر الحرم په نامه يادې شوې دي او په ٣٦ آيت کې د همدې الاشهر الحرم په اړه مزيد وضاحت شوی، ٢- د دغو څلورو مياشتو پای همغه د محرم د مياشتې پای دئ، هغه رأيه کمزورې ده چې وايي دا څلور مياشتې له لسم د ذي الحجې پيل شوې او په لسم د ربيع الثاني پای ته رسېدلې. ٣- د مشرکينو يوې ډلې ته د حرام مياشتو تر پای پورې مهلت ورکړی شوی، خو د هغو ډلو په اړه چې نه ئې له مسلمانانو سره خپلې معاهدې نقض کړې او نه ئې د مسلمانانو په ضد د دوی د دښمنانو مرسته او ملگرتيا کړې؛ د دوی په اړه مسلمانانو ته لارښوونه شوې چې تر پايه پر خپلو ژمنو او معاهدو ودرېږئ، د څلورو مياشتو قيد د دوی په ارتباط نه دئ وضع شوی، د متعارضو رواياتو له مخې دا پرېکړه گرانه او ناشونې ده چې دا آيتونه څه وخت نازل شوي، ځينې وايي چې دا آيتونه په نهم هجري کال د شوال په مياشت کې نازل شوي او ځينې نور وايي چې د ذي القعدې په مياشت کې او هغه مهال نازل شول چې پيغمبر عليه السلام د حاجيانو قافله د ابوبکر رضى الله عنه په مشرئ مکې ته لېږلې وه، خو د آيتونو له فحوی داسې معلومېږي چې دا به د رجب له مياشتې مخکې نازل شوي وي، دا ځکه چې يوازې په دې صورت کې ويلی شو چې مشرکينو ته د همغه کال د څلورو حرام مياشتو مهلت ورکړی شوی. دغو خبرو ته په پام سره ويلی شو چې رسول الله صلى الله عليه و سلم ابوبکر رضي الله عنه په دې گمارلی وو چې د حج په موسم کې به دا آيتونه خلکو ته اوروي، خو وروسته ئې دا غوره وگڼله چې د برائت دا اعلان د خپلې کورنئ د يوه غړي له لورې د حج په ورځو کې په مکه کې وکړي، علي رضى الله عنه ئې په دې کار وگمارو، هغه دا آيتونه په لسم د ذي الحجې د ټولو حجاجو په لويې غونډې کې واورول،

د همدې سورې په پنځم آيت کې دغو څلورو مياشتو ته د اشهر الحرم نوم ورکړی شوی او ويل شوي چې د حرام مياشتو له تېرېدو وروسته په هر ځای کې چې دا مشرکان مومئ وئې وژنئ، وئې نيسئ، محاصره ئې کړئ او په هر کمين ځي کې ورته کښېنئ، نو که ئې توبه وکړه، لمونځ ئې قائم کړ او زکات ئې ورکړ، نو لاره ئې خوشې کړئ، بې شکه چې خدای بخښونکی مهربان دئ. همداراز د دې سورې په ٣٦ آيت کې ويل شوي: يقيناً چې د الله خوا ته او د الله په کتاب کې د مياشتو شمېر دولس مياشتې دئ، له همغې ورځې چې آسمانونه او زمکه ئې پيدا کړل، څلور ئې حرامې (د درناوي وړ) مياشتې دي، له دغو دوو آيتونو معلومېږي چې له څلورو مياشتو همغه مخکنئ څلور حرام مياشتې مراد دي، همداراز د اعلان ورځ د پيل ورځ نشو گڼلی، ځکه د برائت اړوند آيتونه تر اعلان د مخه نازل شوي وو، د نزول دقيقه نېټه هم د رواياتو له مخې نشي ټاکل کېدی، ځکه ځينې ئې وايي چې په ذي القعده کې نازل شوي او ځينې ئې وايي چې په شوال کې نازل شوي، په دې توگه ويلی شو چې يا خو د دغو آيتونو د نزول له ورځې د حرام مياشتو پاته درې مياشتې ذي القعده، ذي الحجه او محرم الحرام پورې مشرکينو ته

مهلت ورکړی شوی او یا دا آیتونه هغه مهال نازل شوي چې د حرام میاشتو څلورمه هم احتوی کوي.

د بخاري له ٤٦٥٧ روایت داسي معلومېږي چې ابوهریرة رضی الله عنه د ابوبکر رضی الله عنه له لوري له ځینو نورو سره په دې گمارل شوی وو چې په منٰی کي حجاجو ته دا خبري اعلان کړي چې له سږ کال وروسته به نه مشرك حج ته راځي او نه به څوك بربنډ طواف کوي، روایت داسي دئ:

حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا أَبِى عَنْ صَالِحٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَنَّ حُمَيْدَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَخْبَرَهُ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ أَخْبَرَهُ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ- رضى الله عنه- بَعَثَهُ فِى الْحَجَّةِ الَّتِى أَمَّرَهُ رَسُولُ اللَّهِ- صلى الله عليه وسلم- عَلَيْهَا قَبْلَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ فِى رَهْطٍ يُؤَذِّنُ فِى النَّاسِ أَنْ لاَ يَحُجَّنَّ بَعْدَ الْعَامِ مُشْرِكٌ وَلاَ يَطُوفَ بِالْبَيْتِ عُرْيَانٌ.

له ابوهریره (رضي الله عنه) روایت دئ چې وایي: له حجة الوداع مخکي په هغه حج کي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم؛ ابوبکر (رضي الله عنه) د حجاجو امیر ټاکلی وو، زه ئې په یوې ډلي کي ولېږلم چې په خلکو کي دا خبري اعلان کړي چې له دې کال وروسته به مشرک حج ته نه راځي، او نه به څوک لوڅ د بیت الله طواف کوي.

په نورو روایاتو کي راغلي چې وروسته علي رضی الله عنه راغلی او له ابوهریرة رضی الله عنه سره ئې یو ځای دغه خبري په منٰی کي اعلان کړې دي، د دې معنی دا ده چې دا اعلان هم د علي رضی الله عنه له راتلو مخکي شوی او هم وروسته، له دې په واضح توگه معلومېږي چې د برائت اړوند آیتونه هغه مهال نازل شوي وو چې د ابوبکر رضی الله عنه تر مشرۍ لاندې د حجاجو کاروان لا له مدینې نه وو خوځېدلی، ځکه د علي رضی الله عنه له رارسېدو د مخه مشرکینو ته په منٰی کي دا اعلان شوی، علي رضی الله عنه لومړی په عرفات کي د ابوبکر رضی الله عنه له خطبې وروسته او بیا په منٰی کي دا اعلان خلکو ته اورولی.

دې ته مو هم باید پام وي چې دا اعلان د قریشو لپاره نه دئ، ځکه له هغوی سره کومه معاهده نه وه پاته، دوی ته د خپلو ژمنو د ماتولو سزا لادمخه او په اتم هجري کال کي ورکړی شوې وه، چې په نتیجه کي ئې مکه فتح شوه، دا اعلان د هغو قبایلو په اړه دئ چې له مسلمانانو سره ئې خپلي ژمني او معاهدات نقض کړي وو خو د دوی په ضد کوم اقدام نه وو شوی.

په دې اعلان کي چې کومي خبري شاملي وې د روایاتو له مخي دا وې:

١ – هغه څوك به جنت ته داخل نشي چې مسلمان نه وي، (مشرکان دوزخیان دي جنت پرې حرام دئ).

٢ – له دې وروسته به هیڅ مشرك د حج لپاره مسجدالحرام ته نه نږدې کېږي.

٣ – هیڅوك به په داسي حال کي طواف نشي کولی چې بربنډ او لوڅ وي.

٤ – له هغو لوریو سره به د مسلمانانو معاهدې تر خپلي نېټي پاته وي چې خپلي ژمني

ئې نه دي ماتې كړې.

- متأسفانه غلاتو شيعه وو په دې اړه هم يوه لانجه راولاړه كړې او وايي چې د علي رضی الله عنه له لوري د برائت اعلان ښيي چې هغه د پيغمبر عليه السلام ځای ناستی ټاكل شوی!! په داسي حال كي چي نه صحابه وو له دې دغه انتباه اخيستي او نه په خپله علي رضی الله عنه، له مشركينو سره په معاهداتو كي له يوه لوري پيغمبر عليه السلام او له بل لوري د مشركينو د مختلفو قومونو مشرانو لاسليكونه كړي وو، د معاهداتو د فسخي اعلان هم بايد په خپله د دوی له لوري او يا د دوی د كورنۍ د كوم غړي له لوري شوی وی، د همدې لپاره پيغمبر عليه السلام د خپلي كورنۍ يو غړی په دې وګمارو، هغه دا اعلان په داسي حال كي كړی چي د حجاجو د كاروان امامت او امارت د ابوبكر رضی الله عنه په واك كي وو، هغه مهال چي علي رضی الله عنه مكې ته ورسېد ابوبكر رضی الله عنه ترې پوښتنه وكړه چي د امير په توګه راغلی يې كه د مأمور په توګه؟ وئې ويل: د مأمور په توګه، دا اعلان ئې هم د ابوبكر رضی الله عنه په امر خلكو ته واوراوو، د دغه سفر په دوران كي هم او تر هغي ورځي چي دی د صحابه وو له لوري د امير المؤمنين په توګه غوره شو؛ د ابوبكر، عمر او عثمان رضی الله عنهم تر امارت او قيادت لاندي ئې ژوند كړی او په لمونځونو كي ئې په هغوی پسي اقتداء كړې.

وَأَذَٰنٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦٓ إِلَى ٱلنَّاسِ يَوْمَ ٱلْحَجِّ ٱلْأَكْبَرِ أَنَّ ٱللَّهَ بَرِىٓءٌ مِّنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ۙ وَرَسُولُهُۥ ۚ فَإِن تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى ٱللَّهِ ۗ وَبَشِّرِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣﴾

او د الله او رسول له لوري ئې خلكو ته د ستر حج په ورځ اعلان دئ چي الله او رسول ئې له دغو مشركانو بې زار دئ، بيا كه توبه وكړئ نو دا درته غوره دئ، او كه مخ واړوئ نو پوه شئ چي د الله عاجزوونكي نه یاست، او هغو ته چي كافران شوي د دردناك عذاب زېری وركړه.

(٣)- دا مبارك آيت لاندي لارښووني لري:

- ~~د برائت د اعلان ورځ د حج الاكبر ورځ بنودل شوې، د ذي الحجي په ټاكلو ورځو~~ كي د حج مناسك ترسره كولو ته حج الاكبر او له دې ورځو پرته د كال په نورو ورځو كي دا مناسك ترسره كول د حج الاصغر (عمرې) په نامه يادېدو.

- دلته له يوم ځينو درنو مفسرينو يوه ورځ (يوم النحر) اخيستي او ځينو د حج ټولي ورځي، له رواياتو معلومېږي چي دا اعلان هم د يوم النحر په ورځ شوی، هم په عرفات كي او هم په منا كي، په عرفات كي ابوبكر رضی الله عنه له امامت او خطبې وروسته

علي رضی الله عنه ته وويل چې د منبر خوا ته راشي او دا اعلان وکړي، په منا کې هم صحابه د مشرکينو خېمو ته ورتلل او د معاهدو په اړه ئې دا پرېکړه هغوی ته اوروله.

- مشرکينو ته ويل شوي: که توبه وکړئ نو دا درته غوره ده او که مخ واړوئ نو پوه شئ چې د الله عاجزوونکي نه ياست.
- دوی ته د دردناك عذاب خبر ورکړی شوی خو دا خبر د زېري په نامه ياد شوی او دا د دې لپاره چې که دوی له مخالفت د کومې بريا او لاسته راوړنې انتظار لري نو پوه دې شي چې له دردناك عذاب پرته به د بل څه زېری وانه وري.

إِلَّا ٱلَّذِينَ عَـٰهَدتُّم مِّنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ثُمَّ لَمۡ يَنقُصُوكُمۡ شَيۡـًٔا وَلَمۡ يُظَـٰهِرُواْ عَلَيۡكُمۡ أَحَدًا فَأَتِمُّوٓاْ إِلَيۡهِمۡ عَهۡدَهُمۡ إِلَىٰ مُدَّتِهِمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿٤﴾

مگر د مشرکينو هغه چې معاهده مو ورسره درلوده، بيا ئې ستاسو په اړه نه د کوم څه کمی کړی او نه ئې ستاسو په خلاف د چا مرسته کړې، نو تر خپلې مودې پورې د دوی معاهده ورته بشپړه کړئ، يقيناً چې الله له داسې متقيانو سره محبت کوي.

---

(٤)- له دې مبارك آيت څو خبرې معلومېږي:

- په مخکنيو آيتونو کې د معاهدو د الغاء وينا د هغو مشرکينو په اړه شوې چې خپلې ژمنې ئې په وار وار ترپښو لاندې کړې، په خپله ئې تېری کړی او د نورو تېري کوونکو مرسته ئې کړې.
- له هغو مشرکينو سره د معاهداتو د بشپړولو او تر خپلې نېټې د هغوی مراعاتولو لارښوونه شوې چې نه ئې په خپله د معاهداتو مخالفت کړی او نه ئې د مسلمانانو په ضد د دوی د دښمنانو مرسته کړې.
- هغو مسلمانانو ته د متقينو نوم ورکړی شوی چې د خپلو ژمنو او له دښمن سره د خپلو معاهداتو درناوی کوي او له هر هغه کار ځان ساتي چې د ژمنو او معاهداتو خلاف وي.
- الله تعالی له داسې متقيانو سره محبت کوي.
- له دې معلومېږي چې د "تقوی" لمن ډېره پراخه ده، د ژوند په ټولو فردي او اجتماعي برخو کې، د دوست او دښمن په اړه د الله تعالی د اوامرو اطاعت احتوی کوي، تقوی يعني له هر هغه کار ځان ساتنه چې د الله تعالی له اوامرو سرغړاوی گڼل کېږي. لکه چې دلته له مشرکينو سره د خپلو معاهداتو درناوی او له داسې کار ځان ساتل چې د معاهدې د غوښتنو خلاف وي تقوی گڼل شوې؛ په نورو آيتونو کې به وگورئ چې کله د الله تعالی په لار کې په خپل سر او مال جهاد کول تقوی گڼل شوي، کله په خپلو ژمنو وفا کولو ته تقوی ويل شوي، کله له غلطو افکارو، بدو اخلاقو، حرام، ناروا او د بل پر

حقوقو له تېرې ډېره کول د تقوی په نامه یاد شوي، کله له بې صبرۍ او له الله تعالی پرته بل ته له طمعې درلودو او له بل درشل د مرستې له غوښتلو ځان ساتنه تقوی ګڼل شوې او کله له دښمن سره په خپل چلند کې له نرمښت ډېره کولو ته د تقوی نوم ورکړی شوی. د دې سورې په ګڼ شمېر آیتونو کې به د دې بېلګې وګورئ.

فَإِذَا ٱنسَلَخَ ٱلْأَشْهُرُ ٱلْحُرُمُ فَٱقْتُلُواْ ٱلْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدتُّمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَٱحْصُرُوهُمْ وَٱقْعُدُواْ لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ ۚ فَإِن تَابُواْ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ فَخَلُّواْ سَبِيلَهُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥﴾

نو کله چې دا محترمې میاشتې تېرې شوې نو هر ځای چې دا مشرکان مومئ وئې وژنئ، وئې نیسئ، محاصره ئې کړئ او په هر کمین ځې کې ورته کښېنئ، نو که ئې توبه وکړه، لمونځ ئې قائم کړ او زکات ئې ورکړ، نو لاره ئې خوشې کړئ، بیشکه چې خدای بخښونکی مهربان دئ.

(٥)- دلته څو خبرې په پام کې ولرئ:

- له دې معلومېږي چې دا څلور میاشتې همغه د اشهر الحرام څلور میاشتې دي، مشرکینو ته یوازې د همغه نهم هجري کال څلور میاشتې مهلت ورکړی شوی، خو د دغو میاشتو درناوی تر قیامته پورې په خپل حال پاته دئ.
- د حرام میاشتو له تېرېدو وروسته د دغو مشرکینو د وژلو، محاصره کولو او په هر مناسب ځای کې دوی ته د کمین نیولو امر شوی، دې ته مو باید پام وي چې دا حکم د هغو مشرکینو په اړه دئ چې له مسلمانانو سره جنګېدلي او خپلې ژمنې ئې په وار وار ماتې کړې، دې خبرې ته په دې خاطر باید توجه ولرو چې ځینې بادئ الرأی کسان چې د شرك ټاپه په جیب کې ګرځوي او د خپل هر مخالف په تندي ئې لګوي؛ په دې آیت استناد کوي او د هغوی د وژلو او محاصره کولو فتوی ورکوي.
- لدې آیت په څرګنده توګه معلومېږي چې د لمانځه له تارکینو او د زکات له مانعینو سره جګړه کېدی شي، ابوبکر صدیق رضی الله عنه په همدې آیت باندې استناد وکړ او د هغو خلکو په خلاف ئې د جګړې فیصله وکړه چې د اسلام دعوی ئې درلوده خو د زکات له ورکړې ئې امتناع کوله.رسول الله ﷺ فرمایي:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ- صلى الله عليه وسلم- قَالَ « أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَيُقِيمُوا الصَّلاَةَ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّى دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلاَّ بِحَقِّ الإِسْلاَمِ، وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ* متفق عليه

له ابن عمر روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه و سلم وفرمايل: په دې گمارل شوی يم چي له خلكو سره تر هغه وجنگېږم چي په دې گواهي وركړي چي له الله پرته بل معبود نشته او دا چي محمد د الله رسول دئ او لمونځ وكړي او زكات وركړي، نو كله چي دا وكړي خپليويني او مال ئې له ما خوندي كړل؛ مگر د اسلامي حق په وجه (كه بل څوك ووژني يا د چا مال تلف كړي) او (نوره محاسبه او) حساب ئې له الله سره دئ.
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ آمُرَ بِحَطَبٍ فَيُحْطَبَ ثُمَّ آمُرَ بِالصَّلَاةِ فَيُؤَذَّنَ لَهَا ثُمَّ آمُرَ رَجُلًا فَيَؤُمَّ النَّاسَ ثُمَّ أُخَالِفَ إِلَى رِجَالٍ فَأُحَرِّقَ عَلَيْهِمْ بُيُوتَهُمْ * متفق عليه

له ابو هريره روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه و سلم وفرمايل: زما دې په هغه ذات قسم وي چي زما ژوند د ده په واك كي دئ چي ډېر ځله مي اراده كړې چي د لرگيو راغونډولو امر وكړم، نو چي راغونډ كړی شی؛ بيا د لمانځه ادا كولو هدايت وركړم، نو آذان وشي، او بيا چا ته ووايم چي د خلكو امامت وكړي، خلك په مسجد كي پرېږدم او ولاړ شم او د ځينو خلكو كورونه وسوزوم (په بل روايت كي راغلي: د هغو كسانو كورونه وسوزوم چي جومات ته ندي حاضر شوي.)

پر لمانځه هومره تأكيد شوی چي پرېښودل ئې له اسلام د وتلو نښه او په ادا كولو كي ئې كسالت د نفاق علامت گڼل شوی، پيغمبر عليه السلام فرمايي:

عَنْ جَابِرٍ يَقُولُ سَمِعْتُ النَّبِىَّ-صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ « إِنَّ بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشِّرْكِ وَالْكُفْرِ تَرْكَ الصَّلاَةِ ».
رواه مسلم

له جابر رضى الله عنه روايت دئ چي وايي: له رسول الله مي واورېدل چي ويل ئې: **د سړي او د شرك او كفر تر منځ د لمانځه پرېښودل دي، يعني چا چي لمونځ پرېښود يا مشرك دئ يا كافر.**

- دې ته مو هم بايد پام وي چي د زكات اخيستل د اسلامي حكومت دنده ده، اسلامي حكومت يوازي له هغو خلكو زكات او عشر ترلاسه كولی شي چي د اسلامي حكومت ترواكمنۍ لاندي د اتباعو په توگه ژوند كوي او امنيت ئې د حكومت له لوري تأمين كېږي، داسي نه چي د كومي جبهې يا ډلي امير له خلكو په زور عشر او زكات ترلاسه كړي او څوك چي اجتناب كوي هغه مباح الدم وگڼي!! داسي نه چي ولس عملاً د بل حكومت تر واكمنۍ لاندي ژوند كوي او هغه ته ماليه او ټكس وركوي خو له بل لوري د كومي جبهې او جهادي ډلي له لوري په دې مكلف شي چي خپل زكات او عشر به دغه جبهې ته سپاري، نه پيغمبر عليه السلام داسي كار كړی او نه راشدينو خلفاوو، او نه فقهاءو د داسي عشر او زكات اخيستو او د مانعينو د مباح الدم گڼلو خبره كړې. متأسفانه ځيني ډلي چي د اسلام په نامه ميدان ته راوځي، داسي افراد په خپلو ليكو كي مني چي د مالي اغراضو په موخه له مجاهدينو سره يو ځای كېږي، دوی نه د حلال او حرام پروا

كوي، نه حلال او حرام پېژني او نه د دې هڅه كوي چې د جهاد په اړه د اسلام له احكامو ځان خبر كړي او په هغوى عمل وكړي، گمان كوي چې كولى شي د خپلې سيمې له وګړو عشر او زكات په زور او جبر ترلاسه كړي او مانعين مباح الدم او د وژلو وړ وګڼي، غله، داړه ماران، شوكماران او غارتگران داسې ډلې ډېر خوښوي چې د دوى ناروا وو ته د حلال او جائز كار په سترگه گوري، د جواز فتوى وركوي او د دوى مخكنيو كارونو ته مذهبي رنگ وركوي، يوازې د رېږې په پرېښودو، پټكي پر سر تړلو او اوږدو وېښتانو پرېښودو سره نه يوازې مخكنى بد نوم ئې په مجاهد بدل شي بلكې تر مخكې زيات څه له خلكو په زور او جبر ترلاسه كوي، هغه هم د حلال او جائز عمل په توگه!! حال دا چې جهاد د هغو خداى پالو كار دئ چې د الله تعالى د رضاء لپاره خپل سر او مال قرباني كوي، غواړي مظلومان د ظالمانو له منگولو وژغوري، نه دا چې له يوه ظالمه ئې ژغوري خو د بل ظالم او بې رحمه په منگولو كې ئې غورځوي.

كه اسلامي حكومت نه وي نو مسلمانان به په خپله خوښه خپل زكات پر مستحقينو وېشي، خو دې ته ئې بايد پام وي چې د زكات د مصرف تر ټولو غوره مورد له هغې ډلې سره مرسته ده چې د اسلامي حكومت د قائمولو لپاره د الله تعالى په لار كې جهاد كوي. هيڅوك حق نلري چې په زور او جبر سره له خلكو زكات او عشر ترلاسه كړي.

دلته ويل شوي چې كه ئې توبه وكړه، لمونځ ئې قائم كړ او زكات ئې وركړ، نو لاره ئې خوشې كړئ، خو په١١آيت كې ويل شوي: كه ئې توبه وكړه، لمونځ ئې وكړ او زكات ئې وركړ نو په دين كې ستاسو ورونه دي. دا ښيي چې په لومړي سر كې بايد يوازې دومره وشي چې له وژلو او محاصره كولو ئې ډډه وشي، خو كله چې دوى په خپلې توبې، لمونځ او زكات ټينگ پاته شول او عملاً ئې وښوده چې په رښتيا او اخلاص سره ئې توبه كړې او ايمان ئې راوړى؛ نو هغه مهال بايد د ورونو په څېر ورسره چلند وشي، د احتياط تقاضا دا ده چې داسې كسان بايد تر بشپړ اعتماد مخكې څه مراحل تېر كړي او د خپل اخلاص ثبوت وړاندې كړي، دا صحيح نه ده چې په هر نوي ملگري په بشپړه توگه اعتماد وشي، په هر صف او ډلې كې نوي غړي بايد وروزل شي، وآزمويل شي او له يوې مودې روزنې او آزموينو وروسته د مزيد اعتماد وړ وگڼل شي. همدا وجه ده چې د دې آيت په تتمه كې ويل شوي چې خداى بخښونكى مهربان دئ، يعنې لدوى سره بايد د دغو دوو صفتونو (بخښنې او مهربانۍ) له مخې چلند وشي، نه د مخكنيو غلطيو په وجه مؤاخذه شي او نه د ترحم او عاطفي خلاف معامله ورسره وشي، خو د ١١ آيت په تتمه كې ويل شوي: هغو وگړو ته آيتونه په تفصيل سره بيانوو چې پوهېږي. او په دې سره قرآن دوه لارښوونې موږ ته كوي: لومړى دا چې دا آيت د مخكنې تفصيل دئ او دوهم دا چې د دې حكم په مفاد د علم خاوندان پوهېږي.

وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ٱسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَٰمَ ٱللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ

مَأْمَنَهُۥ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾

او كه د مشركينو كوم يو له تا پناه وغواړي نو پناه وركړه؛ ترڅو د الله كلام واوري؛ بيا ئې خپل امن ځای ته ورسوه، دا د دې لپاره چې دوی داسې خلك دي چې نه پوهېږي.

---

(٦)- دا مبارك آيت ښيي چې:

- كه له همدغو محاربو مشركينو كوم يو له مسلمانانو پناه وغواړي؛ نو نه يوازي دا چې بايد پناه وركړی شي بلكې بايد تر خپل خوندي ځای پورې ئې ورسوي.
- يوازي دا هم نه بلكې بايد هغه ته د الله تعالى كلام واورول شي او د دين په حقيقت پوه كړی شي. دا ځكه چې د دوی د مخالفت اصلي وجه دا ده چې د الهي دين له حقيقته خبر نه دي.
- له دې آيته په صراحت سره معلومېږي چې مشرك مخالفين هم بايد سره تفكيك شي، له هغو سره بايد د (مغفرت) او (رحمت) له مخې چلند وشي چې د ناپوهۍ په وجه له اسلام او مسلمانانو سره مخالفت كوي، مجرم او مفسد مشران ئې غولوي او د اسلام په ضد ئې جنګوي، او له اصلي مجرمينو سره بايد هغه معامله وشي چې د ځلورم آيت په سر كې ورته اشاره شوې، وژل، محاصره كول او په كمين كې ورته كښېنستل.
- ځينو درنو مفسرينو دا آيت په داسې بڼې كې تعبير كړی چې د آيت له تركيب او د الفاظو له ترتيب سره ئې اړخ نه لګوي، وايي: كه له مشركينو كوم يو د دې لپاره له تاسو پناه وغواړي چې د الله كلام واوري نو پناه وركړئ او بيا ئې تر خپل خوندي ځای پورې ورسوئ. دا تعبير يوازې په هغه صورت كې صحيح ګڼل كېدی شو چې (حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَٰمَ ٱللَّهِ) په لومړۍ فقرې پسې متصل راغلې وی او تر منځ ئې د (فَأَجِرْهُ) صيغه نه وی.

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِندَ ٱللَّهِ وَعِندَ رَسُولِهِۦٓ إِلَّا ٱلَّذِينَ عَٰهَدتُّمْ
عِندَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ ۖ فَمَا ٱسْتَقَٰمُوا۟ لَكُمْ فَٱسْتَقِيمُوا۟ لَهُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ
ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٧﴾ كَيْفَ وَإِن يَظْهَرُوا۟ عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا۟ فِيكُمْ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً ۚ
يُرْضُونَكُم بِأَفْوَٰهِهِمْ وَتَأْبَىٰ قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٨﴾ ٱشْتَرَوْا۟ بِـَٔايَٰتِ

ٱللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلاً فَصَدُّواْ عَن سَبِيلِهِۦٓ ۚ إِنَّهُمۡ سَآءَ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿٩﴾ لا يَرۡقُبُونَ
فِي مُؤۡمِنٍ إِلاًّ وَلَا ذِمَّةً ۚ وَأُوْلَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُعۡتَدُونَ ﴿١٠﴾

څنګه به دغو مشركينو ته د الله او د هغه د رسول په وړاندې كومه (د اعتبار وړ) ژمنه وي، مګر هغه چې د مسجدالحرام خوا ته مو معاهده ورسره كړې، نو ترڅو چې تاسو ته استوار پاته كيږي تاسو هم دوى ته استوار پاته شئ، يقيناً چې الله داسې پرهېزګاران خوښوي. څنګه (به وي)؛ په داسې حال كې چې كه پر تاسو برلاسي شي نو نه ستاسو په اړه د دوستۍ پروا لري او نه د ذمه وارۍ، په خوله خو تاسو راضي كوي حال دا چې زړونه ئې ډډه كوي او ډېرى ئې فاسقان دي. د الله په آيتونو ئې ناڅيزه بيع وپېرله نو د الله له لارې په ډډه شول؛ يقيناً هغه څه چې دوى ئې كوي ډېر بد دي. د هيڅ مؤمن په اړه نه د خپلوۍ پروا كوي او نه د ذمه وارۍ، او همدا دوى تېرى كوونكي دي.

(٧-١٠)- په دغو مباركو آيتونو كې څو لارښووني شوې:
د مشركينو ژمني د الله تعالى او د هغه د پيغمبر په وړاندې هيڅ اعتبار نه لري، مګر د هغو مشركينو چې د مسجدالحرام خوا ته مو معاهده ورسره كړې، نو ترڅو چې دوى د معاهدې درناوى كوي تاسو هم په خپلو ژمنو ودرېږئ.
الله تعالى متقين خوښوي، دلته له متقينو هغه مسلمانان مراد دي چې د خپلو ژمنو او معاهداتو درناوى كوي او له ماتولو ئې ځان ساتي.
تېرو تجربو ښوده چې دا مشركين د ضعف او كمزورۍ په وخت كې له مسلمانانو سره معاهدې كوي خو د برلاسي پر مهال نه د خپلوۍ پروا كوي او نه د هغو ذمه واريو چې د معاهداتو له مخې ئې پر ځان منلې دي. دوى په خوله يو څه وايي او په زړونو كې بل څه لري، د مسلمانانو د غولولو لپاره داسې خبري كوي چې دوى خوشحاله كړي، پر معاهدو د التزام اطمئنان وركوي خو نه پر معاهدو د ودرېدو اراده لري او نه له دوى سره د روغې جوړې غوښتونكي دي، ډېرى ئې فاسقان دي، نه د معاهداتو پروا لري او نه كوم ديني اخلاق چې له خيانت او تخلف ئې منع كړي.
هغه خلك چې د دنيوي اغراضو لپاره د الله تعالى دين پلوري، د ناولو اغراضو لپاره الهي احكامو ته شا كوي، څنګه به له مسلمانانو سره په خپلو ژمنو ودرېږي؟! له دې آيت ځينو درنو مفسرينو دا انتباه اخيستې ده چې ګواكې دلته د اهل كتاب علماءو ته ګوته نيول شوې، دوى ته د دين پلورونكو او د الله تعالى په لار كې د خنډ اچوونكو نوم وركړى شوى او د برائت په دې حكم كې شامل كړى شوي. خو مخكنيو آيتونو ته په پام سره داسې معلومېږي چې په دې كې هم خبره د مشركينو په اړه ده ځكه تر دې مخكې او وروسته آيتونو كې د مشركينو په اړه خبره شوې، د آيتونو نظم دا تقاضا كوي چې دا آيت هم په مشركينو پورې مربوط او دوى د هغو كسانو له ډلې وګڼل شي چې دين پر دنيا او د

الله تعالی آیتونه په قلیلي بیعي پلوري، دا انګېرنه صحیح نه ده چي د مکې مشرکینو هیڅ دین نه درلود او ګواکي د دوی په اړه دا خبره نشي کېدی چي د الله آیتونه ئې په قلیله بیع پلورل، دوی خو ځان د بیت الله مجاورین، د مسجدالحرام متولیان، د ابراهیم خلیل الله اولاد او د حجاج بیت الله خدمتګاران ګڼل، همدارازد الله تعالی د آیتونو د پلورلو معنی یوازي دا نه ده چي څوك د دین په نامه غلطه فتوی ورکړي، د الله د کتاب آیتونه پټ کړي، آیت یو څه وایي او دی د کومي بدلي په طمع هغه غلط توجیه او تعبیر کړي، بلکي په دې معنی هم دئ چي د الله تعالی د کتاب آیت یو حکم کوی او دی د کوم مادي غرض په طمع د هغه خلاف عمل وکړي، الله تعالی حکم کوي چي دروغ مه وایئ، دوکه مه کوئ، خلك مه غولوئ، د خلکو مال په ناروا طریقه مه خورئ، سود مه اخلئ؛ خو دی د الله تعالی د دې ټولو احکامو مخالفت د دې لپاره کوي چي څه ګټه ترلاسه کړي، دا هم د الله تعالی د آیتونو د پلورلو په معنی ده، قریشو او د دوی قومي او مذهبي مشرانو همدا کار کاوو.
دوی نه یوازي له تاسو سره په کړو ژمنو صادقانه عمل نه کوي بلکي د هیڅ مؤمن په اړه نه د خپلوۍ پروا کوي او نه د ذمه وارۍ.
کله چي ئې له وسه پوره شوې او پر نورو برلاسي شوي نو تېری ئې کړی، او چي کمزوري شوي او د تیري کولو امکان ئې له لاسه ورکړی نو د روغي جوړي پیغام ئې لېږلی او معاهدې ته چمتو شوي، عملاً مو په وار وار لیدلي چي د دوی ژمني هیڅ ارزښت او اعتبار نه لري.

فَإِن تَابُواْ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ فَإِخۡوَٰنُكُمۡ فِي ٱلدِّينِۗ وَنُفَصِّلُ ٱلۡأٓيَٰتِ لِقَوۡمٖ يَعۡلَمُونَ ﴿١١﴾

نو که ئې توبه وکړه، لمونځ ئې وکړ او زکات ئې ورکړ نو په دین کي ستاسو ورونه دي او هغو وګړو ته آیتونه په تفصیل سره بیانوو چي پوهېږي.

(۱۱)- په پنځم آیت کي ویل شوي چي که ئې توبه وکړه، لمونځ ئې وکړ او زکات ئې ورکړ نو لار ئې خوشې کړئ، بې شکه چي خدای بخښونکی مهربان دئ، او دلته ویل شوي چي که ئې توبه وکړه، لمونځ ئې وکړ او زکات ئې ورکړ نو ستاسو دیني ورونه دي، له دې معلومېږي چي په لومړي سر کي باید یوازي د دوی له وژلو او محاصره کولو ډډه وشي؛ خو کله چي په خپلي توبې، لمونځ او زکات ټینګ پاته شول او عملاً ئې وښوده چي په رښتیا او اخلاص سره ئې توبه کړې او ایمان ئې راوړی نو هغه مهال باید د ورونو په څېر ورسره چلند وشي، او دا ډېره حکیمانه لارښوونه ده، د پوهې او علم خاوندان پرې پوهېدی شي.

وَإِن نَّكَثُوٓاْ أَيۡمَٰنَهُم مِّنۢ بَعۡدِ عَهۡدِهِمۡ وَطَعَنُواْ فِي دِينِكُمۡ فَقَٰتِلُوٓاْ أَئِمَّةَ ٱلۡكُفۡرِ إِنَّهُمۡ لَآ أَيۡمَٰنَ لَهُمۡ لَعَلَّهُمۡ يَنتَهُونَ ﴿١٢﴾

او كه ئې له خپلو ژمنو وروسته خپلې لوړې ماتې كړې او ستاسو په دين ئې ملنډې ووهلې نو د دغو كافرانو مشران ووژنئ، يقيناً چې دوى هيڅ داسي لوړه نه لري چي (له ماتولو ئې) ډډه وكړي.

(۱۲)- دا مبارك آيت كه له يوې خوا مسلمانانو ته وايي چي كه پاته معاهد قومونه چي تر اوسه په خپلو ژمنو ولاړ او تاسو مكلف شوي يئ چي تر خپلې ټاكلې مودې معاهدې بشپړې كړئ، كه دوى د نورو مشركينو په څېر خپلې ژمنې تر پښو لاندې كړې او ستاسو پر دين ئې تيري ته ملا وتړله او د اسلام په ضد ئې د طعن او بد و رد ويلو لړۍ پيل كړه نو د دوى په ضد وسلې ته لاس كړئ، خو له بلې خوا مجاهدينو ته لارښوونه كوي چي له محارب دښمن سره په جګړو كي بايد ډېره توجه د دښمن هغو مشرانو ته وي چي د كفر د جبهې زعامت او قيادت په لاس كي لري، هغه چي بې عقله او ناپوه كافران ستاسو په ضد جګړو ته هڅوي، د دوى په وژلو سره دا جبهه له قيادت محرومېږي او متلاشي كېږي. دا يوه ستره له حكمت ډكه لارښوونه ده، په اهميت ئې هغه څوك ښه پوهېږي چي په جهاد كي ئې برخه اخيستې او د كفر له جبهې سره د تصادم او ټكر تجربه لري، ځيني بې تجربې مجاهدين د دې په ځاى چي دا الهي لارښوونه مراعات كړي او اصلي دښمن ته توجه وكړي په داسي ځاى ګوزارونه كوي چي د دښمن عام وګړي په كي وژل كېږي، تر دې هم مخكي درومي او په داسي ځاى له ګوزارونو هم ډډه نه كوي چي بې خبره مسلمانان په كي ژوبل يا وژل كېږي، حتى د يوه دښمن د وژلو لپاره د جومات په څېر سپېڅلو ځايونو او بازارونو كي هم له لويو چاودنو ډډه نه كوي!! داسي بې تجربې جنګيالي د دې په ځاى چي اسلام او مسلمانانو ته ګټه ورسوي؛ دښمن ته ګټه رسوي، د اسلام او مسلمانانو نوم بدوي، له مجاهدينو سره د عام ولس خواخوږي له منځه وړي او دښمن ته دا موقع په لاس وركوي چي د عام ولس احساسات وپاروي او د دوى ملاتړ ترلاسه كړي.

د آيت له دې فقرې (طعنوا في دينكم) معلومېږي چي د دښمن هغه مبلغين هم بايد د اصلي دښمنانو په فهرست كي ونيول شي چي د دين په ضد تبليغات كوي. د پيغمبر عليه السلام له سنت معلومېږي چي د داسي دښمنانو د وژلو امر ئې كړى او مجاهدو صحابه وو هغوى وژلي.

په دې اړه ګڼ شمېر روايات لرو چي يو ئې دا دئ:

عَنْ أَبِى إِسْحَاقَ قَالَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ- رضى الله عنه- قَالَ بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ- صلى الله عليه وسلم- إِلَى أَبِى رَافِعٍ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَتِيكٍ وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُتْبَةَ فِى نَاسٍ مَعَهُمْ، فَانْطَلَقُوا حَتَّى

دَنَوْا مِنَ الْحِصْنِ، فَقَالَ لَهُمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَتِيكٍ امْكُثُوا أَنْتُمْ حَتَّى أَنْطَلِقَ أَنَا فَأَنْظُرَ. قَالَ فَتَلَطَّفْتُ أَنْ أَدْخُلَ الْحِصْنَ، فَفَقَدُوا حِمَارًا لَهُمْ- قَالَ- فَخَرَجُوا بِقَبَسٍ يَطْلُبُونَهُ- قَالَ- فَخَشِيتُ أَنْ أُعْرَفَ- قَالَ- فَغَطَّيْتُ رَأْسِي كَأَنِّي أَقْضِي حَاجَةً، ثُمَّ نَادَى صَاحِبُ الْبَابِ مَنْ أَرَادَ أَنْ يَدْخُلَ فَلْيَدْخُلْ قَبْلَ أَنْ أُغْلِقَهُ. فَدَخَلْتُ ثُمَّ اخْتَبَأْتُ فِي مَرْبِطِ حِمَارٍ عِنْدَ بَابِ الْحِصْنِ، فَتَعَشَّوْا عِنْدَ أَبِي رَافِعٍ وَتَحَدَّثُوا حَتَّى ذَهَبَتْ سَاعَةٌ مِنَ اللَّيْلِ، ثُمَّ رَجَعُوا إِلَى بُيُوتِهِمْ، فَلَمَّا هَدَأَتِ الأَصْوَاتُ وَلاَ أَسْمَعُ حَرَكَةً خَرَجْتُ- قَالَ- وَرَأَيْتُ صَاحِبَ الْبَابِ حَيْثُ وَضَعَ مِفْتَاحَ الْحِصْنِ، فِي كَوَّةٍ فَأَخَذْتُهُ فَفَتَحْتُ بِهِ بَابَ الْحِصْنِ. قَالَ قُلْتُ إِنْ نَذِرَ بِي الْقَوْمُ انْطَلَقْتُ عَلَى مَهَلٍ، ثُمَّ عَمَدْتُ إِلَى أَبْوَابِ بُيُوتِهِمْ، فَغَلَّقْتُهَا عَلَيْهِمْ مِنْ ظَاهِرٍ، ثُمَّ صَعِدْتُ إِلَى أَبِي رَافِعٍ فِي سُلَّمٍ، فَإِذَا الْبَيْتُ مُظْلِمٌ قَدْ طَفِئَ سِرَاجُهُ، فَلَمْ أَدْرِ أَيْنَ الرَّجُلُ، فَقُلْتُ يَا أَبَا رَافِعٍ. قَالَ مَنْ هَذَا قَالَ فَعَمَدْتُ نَحْوَ الصَّوْتِ فَأَضْرِبُهُ، وَصَاحَ فَلَمْ تُغْنِ شَيْئًا- قَالَ- ثُمَّ جِئْتُ كَأَنِّي أُغِيثُهُ فَقُلْتُ مَا لَكَ يَا أَبَا رَافِعٍ وَغَيَّرْتُ صَوْتِي. فَقَالَ أَلاَ أُعْجِبُكَ لأُمِّكَ الْوَيْلُ، دَخَلَ عَلَيَّ رَجُلٌ فَضَرَبَنِي بِالسَّيْفِ. قَالَ فَعَمَدْتُ لَهُ أَيْضًا فَأَضْرِبُهُ أُخْرَى فَلَمْ تُغْنِ شَيْئًا، فَصَاحَ وَقَامَ أَهْلُهُ، قَالَ ثُمَّ جِئْتُ وَغَيَّرْتُ صَوْتِي كَهَيْئَةِ الْمُغِيثِ، فَإِذَا هُوَ مُسْتَلْقٍ عَلَى ظَهْرِهِ، فَأَضَعُ السَّيْفَ فِي بَطْنِهِ ثُمَّ أَنْكَفِئُ عَلَيْهِ حَتَّى سَمِعْتُ صَوْتَ الْعَظْمِ، ثُمَّ خَرَجْتُ دَهِشًا حَتَّى أَتَيْتُ السُّلَّمَ أُرِيدُ أَنْ أَنْزِلَ، فَأَسْقُطُ مِنْهُ فَانْخَلَعَتْ رِجْلِي فَعَصَبْتُهَا، ثُمَّ أَتَيْتُ أَصْحَابِي أَحْجُلُ فَقُلْتُ انْطَلِقُوا فَبَشِّرُوا رَسُولَ اللَّهِ- صلى الله عليه وسلم- فَإِنِّي لاَ أَبْرَحُ حَتَّى أَسْمَعَ النَّاعِيَةَ، فَلَمَّا كَانَ فِي وَجْهِ الصُّبْحِ صَعِدَ النَّاعِيَةُ فَقَالَ أَنْعَى أَبَا رَافِعٍ. قَالَ فَقُمْتُ أَمْشِي مَا بِي قَلَبَةٌ، فَأَدْرَكْتُ أَصْحَابِي قَبْلَ أَنْ يَأْتُوا النَّبِيَّ فَبَشَّرْتُهُ.

له ابو اسحاق روايت شوى چي وئې ويل: له براء بن عازب رضي الله عنه مي واورېدل چي وئې ويل: رَسُولُ اللَّهِ د يهودي ابو رافع (د وژلو) لپاره عبدالله بن عتيك، عبدالله بن عتبة له ځينو خلكو سره ولېږو، روان شول، كله چي كلا ته نږدې شول نو عبدالله بن عتيك ورته وويل: تاسو دلته تم شئ، زه ځم چي وګورم او كلا ته د ننوتو لار ولټوم، (د كلا اوسېدونكو) خر ورك كړى وو، نو د هغه په لټه كي د اور له يوې رڼا سره ووتل، ووېرېدم چي وبه پېژندى شم، نو سر مي په (څادر) داسي پټ كړ لكه چي د قضاى حاجت لپاره ناست يم، بيا دروازه وان ږغ كړ: څوك چي غواړي ننوځي نو مخكي له هغه چي دروازه بنده كړم داخل دي شي، نو زه ننوتم، بيا د خرو مربط (د تړلو ځاى) كي چي د دروازې په خوا كي وو پټ شوم، نو (خلكو) د شپې ډوډى له ابو رافع سره وخوړه، تر هغه ئې ورسره خبري وكړې چي د شپې يو ساعت تېر شو، بيا خپلو كورونو ته ستانه شول، كله چي ږغونه دپ شول او د وتلو هيڅ ږغ مي نه اورېدو، د كلېانو ساتونكى مي لېدلى وو چي د كلا كلياني ئې په يوې تاخچې كي ايښې وې، هغه مي راواخيستې، د كلا دروازه مي پرانيسته، د دې لپاره چي كه خلك راخبر شي نو سوكه به له كلا ووځم، بيا مي د دوى د دروازو په لوري مخه كړه او ټولي مي له بهر پر دوى بندي كړې، بيا د أبو رَافِع د برنى خوني په لور زينو ته وختم، ګورم چي كوټه تياره ده او ډيوې ئې مړې كړى شوې دي، نه پوهېدم چي دا سړى چېري دئ، نو ومي

ويل چي اې ابو رافع!! وئې ويل: دا څوك دئ؟ نو ما د ږغ لوري ته مخه کړه، او د توري په يوه ګوزار سره مې وواهو، هغه چيغه کړه، ګوزار مي نور څه ونه کړی شو، بيا په داسي توګه ورغلم چي ګواکي زه ئې مرستي ته ورغلی يم، ومي ويل: ابو رافع! څه درباندي شوي؟ خپل ږغ مي بدل کړی وو، هغه وويل: آيا د مور په بوري کېدا دي خوښ نشم؟ يو کس مي خوني ته راننوت او زه ئې په توري ووهلم، بيا مي د ده لوري ته مخه کړه او په توره مي وواهو، ګوزار مي نور څه ونه کړی شو، چيغي ئې کړې او عيال ئې راپورته شو، بيا ورغلم او ږغ مي د يوه مرسته کوونکي په څېر بدل کړ، که ګورم چي هغه ستوني ستغ پروت دئ، نو توره مي د ده پر نس کېښوده، زور مي پرې وکړ تر هغه چي د هډوکو ږغ مي واورېدو، بيا په بيره ووتم، تر هغه چي زينې ته راورسېدم چي پرې کوز شم، له زينې ولوېدم، پښه مي ووته، ومي تړله، بيا خپلو ملګرو ته راغلم، په داسي حال کي چي کرشېدم، ورته ومي ويل: لاړ شئ او رَسُولَ اللَّهِ ـ ته زېری ورکړئ، زه تر هغه نه ځم چي د مړيني اعلانوونکي ږغ وانه ورم، نو کله چي سباوون کېدو د ماتم اعلانوونکی پورته شو او وئې ويل: د ابورافع مړينه اعلانوم، نو پورته شوم چي روان شم، په داسي حال کي چي کومه اندېښنه راسره نه وه،، نو خپل ملګري مي مخکي له هغه وموندل چي نبيّ ـ ته ورشي، نو زېری مي ورکړ.

په بل روايت کي دا قصه داسي ده:

عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم- إِلَى أَبِى رَافِعٍ الْيَهُودِىِّ رِجَالاً مِنَ الأَنْصَارِ، فَأَمَّرَ عَلَيْهِمْ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَتِيكٍ، وَكَانَ أَبُو رَافِعٍ يُؤْذِى رَسُولَ اللَّهِ ـ وَيُعِينُ عَلَيْهِ، وَكَانَ فِى حِصْنٍ لَهُ بِأَرْضِ الْحِجَازِ، فَلَمَّا دَنَوْا مِنْهُ، وَقَدْ غَرَبَتِ الشَّمْسُ وَرَاحَ النَّاسُ بِسَرْحِهِمْ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ لأَصْحَابِهِ اجْلِسُوا مَكَانَكُمْ، فَإِنِّى مُنْطَلِقٌ، وَمُتَلَطِّفٌ لِلْبَوَّابِ، لَعَلِّى أَنْ أَدْخُلَ. فَأَقْبَلَ حَتَّى دَنَا مِنَ الْبَابِ ثُمَّ تَقَنَّعَ بِثَوْبِهِ كَأَنَّهُ يَقْضِى حَاجَةً، وَقَدْ دَخَلَ النَّاسُ، فَهَتَفَ بِهِ الْبَوَّابُ يَا عَبْدَ اللَّهِ إِنْ كُنْتَ تُرِيدُ أَنْ تَدْخُلَ فَادْخُلْ، فَإِنِّى أُرِيدُ أَنْ أُغْلِقَ الْبَابَ. فَدَخَلْتُ فَكَمَنْتُ، فَلَمَّا دَخَلَ النَّاسُ أَغْلَقَ الْبَابَ، ثُمَّ عَلَّقَ الأَغَالِيقَ عَلَى وَتَدٍ قَالَ فَقُمْتُ إِلَى الأَقَالِيدِ، فَأَخَذْتُهَا فَفَتَحْتُ الْبَابَ، وَكَانَ أَبُو رَافِعٍ يُسْمَرُ عِنْدَهُ، وَكَانَ فِى عَلاَلِىَّ لَهُ، فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْهُ أَهْلُ سَمَرِهِ صَعِدْتُ إِلَيْهِ، فَجَعَلْتُ كُلَّمَا فَتَحْتُ بَابًا أَغْلَقْتُ عَلَىَّ مِنْ دَاخِلٍ، قُلْتُ إِنِ الْقَوْمُ نَذِرُوا بِى لَمْ يَخْلُصُوا إِلَىَّ حَتَّى أَقْتُلَهُ. فَانْتَهَيْتُ إِلَيْهِ، فَإِذَا هُوَ فِى بَيْتٍ مُظْلِمٍ وَسْطَ عِيَالِهِ، لاَ أَدْرِى أَيْنَ هُوَ مِنَ الْبَيْتِ فَقُلْتُ يَا أَبَا رَافِعٍ. قَالَ مَنْ هَذَا فَأَهْوَيْتُ نَحْوَ الصَّوْتِ، فَأَضْرِبُهُ ضَرْبَةً بِالسَّيْفِ، وَأَنَا دَهِشٌ فَمَا أَغْنَيْتُ شَيْئًا، وَصَاحَ فَخَرَجْتُ مِنَ الْبَيْتِ، فَأَمْكُثُ غَيْرَ بَعِيدٍ ثُمَّ دَخَلْتُ إِلَيْهِ فَقُلْتُ مَا هَذَا الصَّوْتُ يَا أَبَا رَافِعٍ. فَقَالَ لأُمِّكَ الْوَيْلُ، إِنَّ رَجُلاً فِى الْبَيْتِ ضَرَبَنِى قَبْلُ بِالسَّيْفِ، قَالَ فَأَضْرِبُهُ ضَرْبَةً أَثْخَنَتْهُ وَلَمْ أَقْتُلْهُ، ثُمَّ وَضَعْتُ ظُبَةَ السَّيْفِ فِى بَطْنِهِ حَتَّى أَخَذَ فِى ظَهْرِهِ، فَعَرَفْتُ أَنِّى قَتَلْتُهُ، فَجَعَلْتُ أَفْتَحُ الأَبْوَابَ بَابًا بَابًا حَتَّى انْتَهَيْتُ إِلَى دَرَجَةٍ لَهُ، فَوَضَعْتُ رِجْلِى وَأَنَا أُرَى أَنِّى قَدِ انْتَهَيْتُ إِلَى الأَرْضِ فَوَقَعْتُ فِى لَيْلَةٍ مُقْمِرَةٍ، فَانْكَسَرَتْ سَاقِى، فَعَصَبْتُهَا بِعِمَامَةٍ، ثُمَّ انْطَلَقْتُ حَتَّى جَلَسْتُ عَلَى الْبَابِ فَقُلْتُ لاَ أَخْرُجُ اللَّيْلَةَ حَتَّى أَعْلَمَ

أَقَتَلْتُهُ فَلَمَّا صَاحَ الدِّيكُ قَامَ النَّاعِي عَلَى السُّورِ فَقَالَ أَنْعَى أَبَا رَافِعٍ تَاجِرَ أَهْلِ الْحِجَازِ. فَانْطَلَقْتُ إِلَى أَصْحَابِي فَقُلْتُ النَّجَاءَ، فَقَدْ قَتَلَ اللَّهُ أَبَا رَافِعٍ. فَانْتَهَيْتُ إِلَى النَّبِيِّ- صلى الله عليه وسلم- فَحَدَّثْتُهُ فَقَالَ « ابْسُطْ رِجْلَكَ ». فَبَسَطْتُ رِجْلِي، فَمَسَحَهَا، فَكَأَنَّهَا لَمْ أَشْتَكِهَا قَطُّ
له براء بن عازب رضی الله عنه روايت دئ چي وئي ويل: رَسُولُ اللَّهِ د انصارو يو ټولګی د يهودي ابو رافع (دِ وژلو) لپاره ولېږو، چي عبدالله بن عتيك ئي د ټولګي امير وټاکو، ابو رافع به رَسُولَ اللَّهِ ځورولو او د ده په خلاف به ئي د دښمنانو مرسته کوله، د حجاز په يوې کلا کي اوسېدو، کله چي هغه ته ورنږدې شول په داسي حال کي چي لمر لوېدلی وو، او خلك له خپلو رمو سره ولاړل نو عبدالله خپلو ملګرو ته وويل: پر خپل ځای کښېنئ، زه دروم، د دروازه وان ځارنه کوم، هيله ده ننوځم، نو مخکي ولاړ تر هغه چي دروازې ته نږدې شو، بيا ئي څادر داسي پر ځان واچاوو لکه چي قضای حاجت کوي، دا په داسي حال کي چي خلك خپلو کورونو ته ننوتي ول، دروازه وان پرې ږغ کړ چي اې د خدای بنده! که غواړې چي ننوځې نو داخل شه چي زه دروازه بندوم، نو ننوتم او په يوه ځای کي پټ شوم، کله چي خلك ننوتل، دروازه ئې بنده کړه بيا ئې کلياني پر يوه مېخ وځړولې، وايي: د کليانو د اخيستو لپاره پورته شوم، هغه مي راواخيستې نو دروازه مي پرانيسته، او د ابورافع خوا ته به د شپې ناسته کېده، او هغه د ده په يوې پورتنۍ حجرې کي، نو کله چي د ده د شپې د ناستي ملګري ووتل، زه وروختم، نو چي هره دروازه به مي پرانيستله په ځان پسي مي له د اخل کلپوله، له ځان سره مي وويل چي که خلك راخبر شول نو تر ما راونه رسېږي او وئي وژنم، په پای کي ده ته ورسېدم، هغه په يوې تيارې خوني کي د خپلي کورنی په منځ کي وو، نه پوهېدم چي دی به د خوني په کوم ځای کي وي، نو ومي ويل: اې ابورافع! وئي ويل: دا څوك دئ؟ نو ما د ږغ لوري ته مخه کړه، او د توري په يوه ګوزار سره مي وواهو، زه دهشت وهلی شوم، نور څه مي ونه کړی شوی، هغه چيغه کړه او زه له خوني ووتم، ډېر ځنډ مي ونه کړ چي بېرته ورننوتم او ورته ومي ويل: اې ابورافع! دا ږغ د څه لپاره وو؟ هغه وويل: مور دي بوره شه، يوه کس په خوني کي څو شېبې مخکي په توري ووهلم، بيا مي په توره وواهو خو مړ نشو، نو د توري څوکه مي داسي د هغه په نس کي ننايسته چي له شا ئې ووته، نو پوه شوم چي هغه مي ووژلو، بيا مي دروازې يوه په بلي پسې پرانيستلې تر هغه چي د وروستۍ دروازې زينې ته ورسېدم، په دې ګمان چي پښه پر زمکه ږدم پښه مي مخکي کړه او په تياره شپه کي ولوېدم، د پښې ساق مي مات شو، نو په خپلي پګړۍ مي کلکه وتړله، بيا وخوځېدم تر هغه چي د دروازې خوا ته کښېنستم او له ځان سره مي وويل: دا شپه تر هغه نه وځم چي پوه شم هغه مي وژلی دئ، کله چي چرګانو بانګ ورکړ نو د مړيني اعلانوونکی پر دېوال وخوت او اعلان ئې وکړ چي د ابورافع د حجاز تاجر مړينه اعلانوم، نو د خپلو ملګرو په لوري وخوځېدم او ومي ويل: د بريا زېری! الله تعالی ابورافع ووژلو، نو د رسول الله

ـّ خوا ته راغلم او قصه مي ورته وکړه، هغه وفرمایل: پښه دي وغزوه، ما پښه وغزوله، هغه مسح کړه، داسي روغه رمټه شوه لکه چي هيڅ شکايت مي ترې نه درلود.

که لږ ځير شئ نو په دې دواړو روايتونو کي به ډېر توپيرونه وگورئ، حال دا چي د يوې قصې په اړه دي او اصلي راوي ئې هم يو دئ!! له دغو دواړو روايتونو نه يوازې يو د منلو وړ گڼلی شو، د دوهم روايت ډېري برخي صحيح نه برېښي، لکه دا چي عبدالله بن عتيك په کلا کي دروازې په ځان پسي بندولې! حال دا چي د کلا دروازه يوه وه، د خلکو د کورونو دروازې بېلي بېلي وې، د ابورافع د کور دروازه هم يوه کېدی شي نه ډېري، په ځان پسي د دروازو بندول معقول نه برېښي، بايد د خلکو د کورونو دروازې ئې بندي کړې وي چي له اقدام وروسته ئې څوك مخه ونشي نيولی. په دې دواړو رواياتو کي ډېر تعارضات تر سترگو کېږي: په يوه روايت کي ويل شوي چي دروازې ئې په (نورو) پسي وتړلې، او په بل کي ويل شوي چي دروازې ئې په (ځان) پسي وتړلې، په يوه کي ويل شوي چي د کلا دروازه ئې (پرانيسته) او په بل کي دا چي د کلا دروازه ئې (بنده) کړه، په يوه کي ويل شوي کلياني ئې (پر مېخ وځړولې) او په بل کي دا چي (په تاخچه کي ئې کېښودې)، په يوه کي ويل شوي چي خپلو ملگرو ته له رسېدو مخکي د کلا د دروازې خوا ته تم شو تر څو د مړيني اعلان واوري او په بل کي ويل شوي چي ملگرو ته له رسېدو وروسته تم شو، ملگري ئې رخصت کړل بيا ئې غږ واورېدو او ورپسي وخوځېدو..... او ډېر نور تعارضونه، د لومړي روايت دا وينا دقيقه برېښي چي هغه لومړی د کلا دروازه خلاصه کړې او بيا ئي د خلکو د کورونو دروازې له بهر په اوسېدونکو پسي تړلې دي. متأسفانه بخاري دې ته اشاره نه ده کړې چي له دغو متعارضو رواياتو کوم يو ئې د درايت او عقل په رڼا کي صحيح دئ!! کاش درنو محدثينو داسي متعارض روايات له چاڼ وروسته راوړي وئ، لوستونکي به له دې تشويش سره نه مخامخېدل چي کوم يو ئې ومني.

همدا راز د يوه بل خطرناك دښمن؛ کعب بن الاشرف د وژل کېدو قصه په رواياتو کي په دې توگه راغلې:

عن عَبْدِ اللَّهِ بنِ كَعْبِ بن مَالِكٍ،"أَنَّ كَعْبَ بنِ الأَشْرَفِ الْيَهُودِيَّ، كَانَ شَاعِرًا وَكَانَ يَهْجُو رَسُولَ اللَّهِ وَأَصْحَابَهُ، وَيُحَرِّضُ عَلَيْهِمْ كُفَّارَ قُرَيْشٍ فِي شَعْرِهِ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ قَدِمَ الْمَدِينَةَ وَهِيَ أَخْلاطٌ، مِنْهُمُ الْمُسْلِمُونَ الَّذِينَ يَجْمَعُهُمْ دَعْوَةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَفِيهِمُ الْمُشْرِكُونَ الَّذِينَ يَعْبُدُونَ الأَوْثَانَ، وَمِنْهُمُ الْيَهُودُ، وَمِنْهُمْ أَهْلُ الْحَلْقَةِ وَالْحُصُونِ، وَهُمْ حُلَفَاءُ الْحَيَّيْنِ: الأَوْسِ، وَالْخَزْرَجِ، فَأَرَادَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، حِينَ قَدِمَ اسْتِصْلاحَهُمْ وَمُوَادَعَتَهُمْ، وَكَانَ الرَّجُلُ يَكُونُ مُسْلِمًا وَأَبُوهُ مُشْرِكًا، وَالرَّجُلُ يَكُونُ مُسْلِمًا وَأَخُوهُ مُشْرِكًا، وَكَانَ الْمُشْرِكُونَ وَالْيَهُودُ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ حِينَ قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَأَصْحَابَهُ أَشَدَّ الأَذَى، وَأَمَرَ اللَّهُ نَبِيَّهُ وَالْمُسْلِمِينَ بِالصَّبْرِ عَلَى ذَلِكَ وَالْعَفْوِ

عَنْهُمْ، فَفِيهِمْ أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى "وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا أَذًى كَثِيرًا"[آل عمران آية ١٨٦]، إِلَى قَوْلِهِ مِنْ "عَزْمِ الأُمُور"، وَفِيهِمْ أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: "وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا"[البقرة آية ١٠٩]، إِلَى قَوْلِهِ "حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ"، فَلَمَّا أَبَى كَعْبُ بن الأَشْرَفِ أَنْ يَنْزِعَ عَنْ أَذَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَذَى الْمُسْلِمِينَ، أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ سَعْدَ بنَ مُعَاذٍ، وَمُحَمَّدَ بن مَسْلَمَةَ الأَنْصَارِيَّ، ثُمَّ الْحَارِثِيَّ، وَأَبَا عِيسَى بن جَبْرٍ الأَنْصَارِيَّ، وَالْحَارِثَ ابْنَ أَخِي سَعْدِ بن مُعَاذٍ، فِي خَمْسَةِ رَهْطٍ، فَأَتَوْهُ عَشِيَّةً فِي مَجْلِسِهِ بِالْعَوَالِي، فَلَمَّا رَآهُمْ كَعْبُ بن الأَشْرَفِ أَنْكَرَ شَأْنَهُمْ، وَكَانَ يَذْعَرُ مِنْهُمْ، وَقَالَ لَهُمْ: مَا جَاءَ بِكُمْ؟، قَالُوا: جَاءَ بنا حَاجَةٌ إِلَيْكَ، قَالَ: فَلْيَدْنُو إِلَيَّ بَعْضُكُمْ لِيُحَدِّثَنِي بِهَا، فَدَنَا إِلَيْهِ بَعْضُهُمْ، فَقَالَ: قَدْ جِئْنَاكَ لِنَبِيعَكَ أَدْرَاعًا لَنَا لِنَسْتَنْفِقَ أَثْمَانَهَا، فَقَالَ: وَاللَّهِ لَئِنْ فَعَلْتُمْ لَقَدْ جُهِدْتُمْ مُنْذُ نَزَلَ بِكُمْ هَذَا الرَّجُلُ، فَوَاعَدَهُمْ أَنْ يَأْتُوهُ عِشَاءً حِينَ يَهْدِي عَنْهُ النَّاسَ، فَجَاءُوهُ فَنَادَاهُ رَجُلٌ مِنْهُمْ، فَقَامَ لِيَخْرُجَ إِلَيْهِمْ، فَقَالَتِ امْرَأَتُهُ: مَا طَرَقُوكَ سَاعَتَهُمْ هَذِهِ بِشَيْءٍ مِمَّا تُحِبُّ، قَالَ: بَلَى، إِنَّهُمْ قَدْ حَدَّثُونِي حَدِيثَهُمْ، فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ، فَاعْتَنَقَهُ مُحَمَّدُ بن مَسْلَمَةَ، وَقَالَ لأَصْحَابِهِ: لا يَسْبِقُكُمْ وَإِنْ قَتَلْتُمُونِي وَإِيَّاهُ جَمِيعًا، فَطَعَنَهُ بَعْضُهُمْ بِالسَّيْفِ فِي خَاصِرَتِهِ، فَلَمَّا قَتَلُوهُ فَزِعَتِ الْيَهُودُ، وَمَنْ كَانَ مَعَهُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، فَغَدَوْا عَلَى النَّبِيِّ حِينَ أَصْبَحُوا، فَقَالُوا: قَدْ طُرِقَ صَاحِبُنَا اللَّيْلَةَ، وَهُوَ سَيِّدٌ مِنْ سَادَاتِنَا، فَقُتِلَ غِيلَةً، فَذَكَرَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ الَّذِي كَانَ يَقُولُ فِي أَشْعَارِهِ وَيُؤْذِيهِمْ بِهِ، فَدَعَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ أَنْ يَكْتُبَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْمُسْلِمِينَ عَامَّةً صَحِيفَةً فِيهَا جَامِعُ أَمْرِ النَّاسِ، فَكَتَبَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ".

له عبدالله بن كعب بن مالك روايت دئ چي يهودي كعب بن الاشرف شاعر وو او په خپلو شعرونو كي به ئې د رسول اللهّ هجو كوله او قريش كفار به ئې هڅول، او رسول اللهّ په داسي حال كي مديني ته راغی چي اوسېدونكي ئې سره ګډ وډ ول، ځيني ئې مسلمانان ول چي د پيغمبر عليه السلام بلني راغونډ كړي ول، او ځيني ئې مشركان ول چي بُتان ئې لمانځل، او ځيني يهودان ول چي د حصارونو او كلاګانو خاوندان ول، چي د اوس او خزرج حليفان ول، نو رسول اللهّ وغوښتل چي د دوی ترمنځ صلح او روغه جوړه حاكمه وي، وضعيت داسي وو چي يو سړی به مسلمان وو، پلار به ئې مشرك وو، بل به مسلمان خو ورور به ئې مشرك وو، كله چي پيغمبر عليه السلام راغی نو د مديني مشركانو او يهودو رسول اللهّ او د هغه ياران ډېر ځورول، الله تعالى خپل رسول او مسلمانانو ته د دې اذيتونو په وړاندي د صبر او عفوی كولو امر وكړ، چي په همدې اړه ئې دا آيت راوليږو: (... ولتسمعن من الذين اوتوا الكتاب من قبلكم ومن الذين اشركوا اذى كثيرا...) او د دوی په اړه ئې وفرمايل: (ود كثير من اهل الكتاب لو يردونكم من بعد ايمانكم كفارا حسدا من عند انفسهم من بعد ما تبين لهم الحق فاعفوا واصفحوا)، نو كله چي كعب بن الاشرف د پيغمبر عليه السلام او مسلمانانو له ځورولو لاس وانه خيست؛ رسول الله صلى الله عليه و سلم سعد بن معاذ ته امر وكړ چي د هغه د

وژلو لپاره يو ټولگى ولېږي، نو سعد بن معاذ داسي يو پنځه کسيز ټولگى ولېږو چي دا کسان په کي وو: محمد بن مسلمة الانصاري، ابو عبس الانصاري او حارث د سعد بن معاذ وراره. نو ماخستن د هغه مجلس په دوران کي ورغلل چي په خپلي پورتنى خوني کي ئې جوړ کړى وو، کله چي کعب بن الاشرف ولېدل نـاآشنا ورته معلوم شول او ترې ووېرېدو، او ورته وئې ويل: څه شي دلته راوستئ؟ ورته وئې ويل: تا ته يوه حاجت راوستي يو، وئې ويل: نو له تاسو دي څوك رانږدې شي چي ما ته ئې ووايي، ځيني ورنږدې شول او وئې ويل: تا ته د دې لپاره راغلي يو چي خپلي زغري دربانـدي وپلورو او پيسي ئې په خپلو اړتياوو ولـگوو، هغه وويل: والله که دا کار وکړئ، نو تاسو د دې سږي له درتلو وروسته له کړاوونو سره مخامخ شوي يئ، نو وعده ئې ورسره وکړه چي ماخستن داسي مهال ورشي چي خلك ترې تللي وي، نو ورغلل او يوه ئې وروږغ کړ، نو له خپله ځايه پورته شو چي ووځي، مېرمني ئې ورته وويل: په دې وخت کي به څوك دروازه د داسي کار لپاره نه درټکوي چي ستا د خوښي کار وي، وئې ويل: نه؛ دوى خپله خبره ما ته کړې ده، نو ورووت، مُحَمَّدُ بن مَسْلَمَةَ غېږ ورکړه او خپلو ملگرو ته ئې وويل: که ما هم له ده سره يو ځاى وژنئ پروا ئې نشته خو چي درنه خلاص نشي، نو ځينو په خپلو تورو په شا کي وواهو، کله چي ئې هغه وواژو نو مشرکين او يهودان ووېرېدل، سبا پيغمبر عليه السلام ته ورغلل، او وئې ويل: تېره شپه زموږ دوست چي زموږ له مشرانو وو ووژل شو، رسول الله صلى الله عليه و سلم هغه خبري ورپه ياد کړې چي ده به په خپلو اشعارو کي کولې، په دې سره ئې دوى له داسي کولو منع کړل او دې ته ئې وبلل چي د پيغمبر عليه السلام، دوى او مسلمانانو ترمنځ يوه پانه وليکل شي چي ټول به دغي معاهدې ته التزام کوي، نو پيغمبر عليه السلام د لسو کلونو لپاره داسي يوه معاهده وليکله.

دا روايت په بخاري کي پنځه ځلي راغلى، چي ما ته پورتنى تر ټولو غوره او دقيق معلوم شوى.

أَلَا تُقَـٰتِلُونَ قَوۡمًا نَّكَثُوٓاْ أَيۡمَـٰنَهُمۡ وَهَمُّواْ بِإِخۡرَاجِ ٱلرَّسُولِ وَهُم بَدَءُوكُمۡ أَوَّلَ مَرَّةٍۚ أَتَخۡشَوۡنَهُمۡۚ فَٱللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخۡشَوۡهُ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿١٣﴾

آيا له هغو وگړو سره نه جنگېږئ چي خپل قسمونه ئې مات کړل، د پيغمبر د ايستلو اراده ئې وکړه او دا دوى ول چي له تاسو سره ئې په لومړي ځل (جگړه) پيل کړه، آيا ترې وېرېږئ؟ په داسي حال کي چي الله ترټولو زيات د دې وړ دئ چي ترې ووېرېږئ که مؤمنان يئ.

---

(۱۳)- د دې مبارك آيت په وړاندي بايد لږ توقف وکړو او وگورو چي د چا په اړه حکم

شوی چې ولې به د هغه قوم په ضد نه جنګېږئ چې خپلې ژمنې ئې ماتې کړې، د پيغمبر عليه السلام د ايستلو اراده ئې وکړه او جګړه د دوی له لوري پيل شوې وه؟ که مراد قريش وي نو له قريشو سره خو د مکې له فتحې وروسته جګړه پای ته رسېدلې وه، او لدې وروسته د دوی په اړه مسلمانان جګړې ته هڅول بې مورده برېښي، او که مراد ترې قريش وي نو په يقين سره ويلی شو چې دا آيتونه حتماً د مکې له فتحې مخکې نازل شوي، په څرګنده توګه برېښي چې لدې آيت نيولې د دريېمې رکوع تر پايه يو مضمون دئ چې ټول به د مکې له فتحې وړاندې نازل شوي وي. بله د منلو وړ توجيه ورته نشو موندلی، ځکه بل داسې قوم نه وو چې د مکې له فتحې وروسته د دې آيتونو مصداق وو او د دوی په ضد مسلمانانو ته د جنګ دا لارښوونې شوې وي. د مکې د فتحې لپاره د تياريو په دوران کې بايد دا لارښوونې مسلمانانو ته شوې وي.

قَٰتِلُوهُمۡ يُعَذِّبۡهُمُ ٱللَّهُ بِأَيۡدِيكُمۡ وَيُخۡزِهِمۡ وَيَنصُرۡكُمۡ عَلَيۡهِمۡ وَيَشۡفِ صُدُورَ قَوۡمٖ مُّؤۡمِنِينَ ﴿١٤﴾ وَيُذۡهِبۡ غَيۡظَ قُلُوبِهِمۡۗ وَيَتُوبُ ٱللَّهُ عَلَىٰ مَن يَشَآءُۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٥﴾

ورسره وجنګېږئ؛ الله به ئې ستاسو په لاس تعذيب کړي، رسوا به ئې کړي، تاسو ته به پر دوی بری درکړي او د مؤمنانو سينو ته به شفاء ورکړي او د دوی د زړونو غيظ به ختم کړي، او د هغه چا توبه به قبوله کړي چې دی ئې غواړي، او الله باحکمت پوه دئ.

(١٤-١٥)- دلته الله تعالی له مؤمنو جنګياليو سره د څو خبرو وعده کړې ده:

- د دوی دښمنان به د دوی په لاس تعذيب کړي،
- دښمنان به ئې له ذلت او سپکاوي سره مخامخ کړي،
- پر دښمنانو به دوی ته برې ورکړي،
- د دوی سينو ته به شفاء ورکړي، چې له دې شفاء يا له سينو د هغو خيرو لري کول او د دوی معنوي او اخلاقي روزنه ده چې الله تعالی به ئې د يوې ستري بريا په سبب د دوی په برخه کړي، يا هغه تمحيص او عيارول دي چې د الله د لارې د مجاهدينو په برخه کېږي. قرآن فرمايي چې د الله په لار کې له کړاوونو سره مخامخېدل د تمحيص او د ابرارو مقام ته د رسېدو سبب دئ. پدغو لوړو ژورو کې الله تعالی د مؤمنانو روزنه کوي، دوی د ايمان لوړو څوکو ته رسوي، د دوی ايمان او عقيدې ته مزيد پوخوالی او ځلا ورکوي، دا د دوی د تربيت او روزنې يوه مؤثره ذريعه ده. د دې مطلب تفصيل د آل عمران د سورې په ١٤١ او ١٥٤آيتونو کې وګورئ.
- د دوی د زړونو غيظ او غصه به له منځه يوسي، د دښمن پر ماته به د دوی پر هر

پر هر زړونه تسل شي.

- ځينو كافرانو ته به الله تعالى د توبې توفيق وركړي او د ايمان راوړو سعادت به ئې په برخه شي. په دې سره د جهاد يوه لويه او اساسي موخه بيان شوې او هغه دا چې د كافرانو هدايت او ايمان راوړل به د جهاد اصلي هدف وي، له مجاهدينو سره د دغو شپړو وعدو په پای كې د كافرانو هدايت او ايمان راوړل ښيي چې له جهاد به د مجاهد موخه دا وي چې مقابل لوری له كفر او بغاوت لاس واخلي، توبه وكړي، خدای ته مخه كړي او الله تعالى د خپل رب په توگه ومني.
- د قتال امر د هغه الله له لوري شوی چې د علم او حكمت خاوند دئ. پوهېږي چې په څه كې ستاسو خير او ښېگڼه مضمر ده او له كومي لاري دې خير او ښېگڼې ته رسېدی شئ. نو خپل خير په همدې قتال كې ولټوئ.

أَمۡ حَسِبۡتُمۡ أَن تُتۡرَكُواْ وَلَمَّا يَعۡلَمِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ جَٰهَدُواْ مِنكُمۡ وَلَمۡ يَتَّخِذُواْ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلَا رَسُولِهِۦ وَلَا ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَلِيجَةٗۚ وَٱللَّهُ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ١٦

آيا گمان مو كړی چې همداسې به پرېښودل شئ، حال دا چې تراوسه الله ستاسو هغه كسان نه دي معلوم كړي چې جهاد ئې كړی او له الله او د ده له رسول او مؤمنانو پرته ئې د اسرارو بل محرم ځانته نه دئ غوره كړی. او الله ستاسو له كړو وړو ښه خبر دئ.

(١٦)- په دې مبارك آيت كې د مخلص مجاهد او غير مخلص مؤمن د پېژندو لپاره دوه نښې په گوته شوې:

- د الله تعالى په لار كې جهاد او
- له الله تعالى، د هغه له پيغمبر او له مؤمنانو پرته بل څوك خپل نږدې دوست او د خپلو اسرارو محرم نه نيول.
- او ويل شوي چې الله تعالى به حتماً داسې حالت راولي چې مؤمنان له كافرانو سره نښتو ته اړ شي، د دوی تر منځ جگړه پيل شي، مسلمانان تر بريد لاندې راشي، هر څوك له دښمن سره د مقابلې ضرورت احساس كړي، او د الله تعالى له لوري جهاد فرض شي، تر څو واقعي مؤمن له هغه چا بېل شي چې په دروغو د ايمان دعوی كوي، چا چې په دې مرحلې كې جهاد ته ملا وتړله، له كافرانو سره ئې خپلې ټولې اړيكې څرگندې او پټې اړيكې وشلولې، له الله تعالى، د هغه له پيغمبر او له مؤمنانو پرته ئې بل څوك خپل نږدې دوست او د خپلو اسرارو محرم ونه نيولو؛ نو هغه په امتحان كې بريالى شوی او د رښتينو مؤمنانو له ډلې دئ او چا چې دا كار ونه كړ؛ د دوی له ډلې وتلی دئ. له دې مبارك آيت او د قرآن له گڼ شمېر نورو آيتونو په ډېر وضاحت سره معلومېږي چې صادق او مخلص مؤمن يوازې په لمانځه، روژې، زكات او نورو عباداتو سره نشي پېژندی، دا

عبادات په ایمان کي د اخلاص وروستی نښي نه دي، وروستی نښي دوه دي: د الله تعالی په لار کي جهاد او له الله تعالی، د هغه له پیغمبر او مؤمنانو پرته بل څوك په دوستی نه نیول. د هغه چا لمونځ، روژه، زکات او حج هیڅ ارزښت نه لري چي د خدای له دښمنانو سره دوستي کوي او د الله تعالی په لار کي له جهاد ډډه کوي.

تر څو چي الله جل شأنه د مؤمنانو په ډلي کي دغه کسان نه وي تفکیك کړي، مجاهدین ئی نه وي معلوم کړي او هغه ئی نه وي ښېل کړي چي له الله تعالی، د هغه له پیغمبر او له مؤمنانو پرته بل څوك د پټ دوست په توګه نه نیسي، ګمان مه کوئ چي الله جل شأنه به تاسو همدغسي خپلي مخي ته پرېږدي او له ابتلاءاتو او آزموینو سره به مو مخامخ نه کړي!!

د قرآن په ګڼ شمېر آیتونو کي د هغه چا ایمان بې اعتباره ګڼل شوی چي له کافرانو، یهودانو، نصاراوو او مشرکانو سره دوستي پالي، په پټه او ښکاره د دوستی پیغامونه ورلېږي، همداراز فرمایي: چا چي له مؤمنانو پرته له بل چا سره دوستي وکړه؛ د اسلام له دائرې وتلی او د هغو خلکو له ډلي به ګڼل کېږي چي دوستي ورسره کوي.

پیغمبر علیه السلام فرمایي چي له مؤمنانو سره مینه د ایمان نښه ده، هغه څوك جنت ته ننوتی شي چي له مسلمان سره مینه لري:

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « لاَ تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا وَلاَ تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا. أَوَلاَ أَدُلُّكُمْ عَلَى شَىْءٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ أَفْشُوا السَّلاَمَ بَيْنَكُمْ ». رواه مسلم

له ابوهریره ﷛ روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: جنت ته به داخل نه شئ تر څو ایمان را نه وړئ او ایمان به مو ونه منل شي تر څو یو له بل سره مینه او محبت و نه لرئ، آیا داسي څه دروښیم چي په کولو سره به ئې په تاسو کي مینه او محبت راپیدا کېږي؟ په خپلو منځونو کي سلام خور او عام کړئ.

یعني الله جل شأنه به ستاسو ایمان په هغه صورت کي قبلوي چي په خپلو منځو کي مو مینه او محبت وي، چي همدا د ایمان تقاضا ده او د همدې په وجه به جنت ته ځئ.

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِىِّ -صلى الله عليه وسلم- « أَنَّ رَجُلاً زَارَ أَخًا لَهُ فِى قَرْيَةٍ أُخْرَى فَأَرْصَدَ اللَّهُ لَهُ عَلَى مَدْرَجَتِهِ مَلَكًا فَلَمَّا أَتَى عَلَيْهِ قَالَ أَيْنَ تُرِيدُ قَالَ أُرِيدُ أَخًا لِى فِى هَذِهِ الْقَرْيَةِ. قَالَ هَلْ لَكَ عَلَيْهِ مِنْ نِعْمَةٍ تَرُبُّهَا قَالَ لاَ غَيْرَ أَنِّى أَحْبَبْتُهُ فِى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ. قَالَ فَإِنِّى رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكَ بِأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَبَّكَ كَمَا أَحْبَبْتَهُ فِيهِ ». رواه مسلم

له ابوهریره ﷛ روایت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمایل: یو کس د خپل داسي ورور لیدو ته ولاړ چي د الله لپاره ئې له هغه سره وروري وه او په بل کلي کي اوسېدو، نو الله د ده د ورتلو په لار کي یوه فرشته ولېږله، کله چي هلته ورسېدو ورته وئې ویل: چېرې د تلو اراده لرې؟ وئې ویل: په دې کلي کي مي د خپل یوه ورور د (لیدو) اراده کړې، (فرشتي) وویل: آیا له هغه کس سره دي کوم نعمت (لکه مال، زمکه، او بل څه) دي چي پالنه ئې کوې؟ وئې ویل: نه (هیڅ څه مو ترمنځ نشته) مګر دا چي زه د الله لپاره له هغه سره مینه

لرم، فرشتې ورته وويل: زه د الله استازی يم، چې ستا په لوري (له دې زېري سره راغلی يم چې) يقيناً الله جل شأنه له تا سره داسې مينه ساتي لکه ته چې د الله لپاره له ده سره مينه کوې.

په بل حديث کې راځي:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ مُعَاوِيَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ عَلَى حَلْقَةٍ يَعْنِي مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ مَا أَجْلَسَكُمْ قَالُوا جَلَسْنَا نَدْعُو اللَّهَ وَنَحْمَدُهُ عَلَى مَا هَدَانَا لِدِينِهِ وَمَنَّ عَلَيْنَا بِكَ قَالَ آللَّهُ مَا أَجْلَسَكُمْ إِلَّا ذَلِكَ قَالُوا آللَّهُ مَا أَجْلَسَنَا إِلَّا ذَلِكَ قَالَ أَمَا إِنِّي لَمْ أَسْتَحْلِفْكُمْ تُهَمَةً لَكُمْ وَإِنَّمَا أَتَانِي جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَام فَأَخْبَرَنِي أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُبَاهِي بِكُمْ الْمَلَائِكَةَ. رواه مسلم

ابوهريره ﷜ له معاويه ﷜ روايت کوي چې رسول الله ﷺ د خپلو يارانو په يوې حلقې او ډلې راووت او وئې ويل: څه شي يو ځای سره کښېنولي ياست؟ وئې ويل: ناست يو الله يادوو او د ده شکر اداء کوو چې موږ يې د اسلام په لوري هدايت کړو او پر موږ ئې ستا په وسيله پېرزوينه وکړه، وئې فرمايل: آيا واقعاً همدا د الله ذکر او خاطر سره راغونډ او يوځای کښېنولي يئ؟ وئې ويل: په الله قسم چې موږ نه يو کښېنولي مګر همدې شي، وئې فرمايل: ما د دې لپاره قسم درنکړ چې تاسو ته کوم تهمت (راجع کوم) خو ما ته جبرئيل راغی او دا خبر ئې راکړ چې يقيناً الله د فرشتو په وړاندې په تاسو فخر کوي.

همدا راز فرمايي:

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ « الرَّجُلُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ ». سنن ابي داؤد

له ابوهريره ﷜ روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل: هر سړی د خپل دوست په دين وي، نو ستاسو هر يو دې وګوري چې له چا سره دوستي کوي.

همدا راز د هغو کسانو د اوچت او لوړ مقام په اړه فرمايي چې د الله لپاره يو له بل سره مينه ساتي:

عَنْ أَبِى زُرْعَةَ بْنِ عَمْرِو بْنِ جَرِيرٍ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ قَالَ قَالَ النَّبِىُّ -صلى الله عليه وسلم- « إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ لأُنَاسًا مَا هُمْ بِأَنْبِيَاءَ وَلاَ شُهَدَاءَ يَغْبِطُهُمُ الأَنْبِيَاءُ وَالشُّهَدَاءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِمَكَانِهِمْ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى ». قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ تُخْبِرُنَا مَنْ هُمْ. قَالَ « هُمْ قَوْمٌ تَحَابُّوا بِرُوحِ اللَّهِ عَلَى غَيْرِ أَرْحَامٍ بَيْنَهُمْ وَلاَ أَمْوَالٍ يَتَعَاطَوْنَهَا فَوَاللَّهِ إِنَّ وُجُوهَهُمْ لَنُورٌ وَإِنَّهُمْ عَلَى نُورٍ لاَ يَخَافُونَ إِذَا خَافَ النَّاسُ وَلاَ يَحْزَنُونَ إِذَا حَزِنَ النَّاسُ ». وَقَرَأَ هَذِهِ الآيَةَ (أَلاَ إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ). سنن ابي داؤد

يقيناً چې د الله له بندګانو ځيني داسې دي چې که څه هم نه انبياء دي او نه شهداء، خو د قيامت په ورځ به حتی انبياء او شهداء پدوی غبطه کوي، د هغه مقام او منزلت له امله چې د الله په خوا کې به ئې لري. صحابه وو وويل: يا رسول الله! موږ پوه کړه چې دوی څوك دي؟ وئې فرمايل: دا هغه ډله ده چې په الهي فيض او پېرزويني سره ئې يوه له بل

سره مينه ساتله، پرته لدې چي د دوی ترمنځ د خپلوۍ اړيکي وي او پرته له دې چي د دوی ترمنځ د مال د راکړي ورکړي معامله وي (يوازي په الله ايمان په خپلو منځونو کي سره نږدې کړي او يو له بل سره مينه لري) په الله قسم چي د دوی مخونه به د نور په شان وي او دوی به په نور او رڼا وي، کله چي خلك وېري اخيستي وي دوی به نه وېرېږي او کله چي خلك غمجن شي دوی به نه غمجن کېږي او بيا ئي دا آيت تلاوت کړ: پوه شه چي يقيناً د الله دوستان داسي دي چي نه پر دوی خوف او وېره شته او نه به دوی غمجن شي.

په حديث قدسي کي راغلي:

عن مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ قال سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ يَقُولُ « قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَجَبَتْ مَحَبَّتِى لِلْمُتَحَابِّينَ فِىَّ وَالْمُتَجَالِسِينَ فِىَّ وَالْمُتَزَاوِرِينَ فِىَّ وَالْمُتَبَاذِلِينَ فِىَّ » رواه احمد

له معاذ بن جبل ﷺ روايت دجئ چي له رسول اللهﷺ مي واورېدل: الله تعالى فرمايلي: زما محبت هغه چا ته واجب او لازم شو چي په خپلو منځونو کي زما لپاره مينه او محبت ساتي او زما لپاره په خپلو منځونو کي سره کښېني او زما لپاره يو د بل زيارت او ليدو کتو ته درومي او زما په خاطر يو د بل لپاره بذل کوي، قرباني ورکوي او خپل مال لګوي.

يعني د چا چي دا څلور صفات وي د هغوی لپاره زما محبت واجب شوی دئ، زه به له هغه چا سره مينه او محبت ساتم چي: زما لپاره خپلو منځونو کي مينه ساتي، خپلو منځونو کي ناسته ولاړه لري، يو د بل زيارت او ليدلو ته ځي او زما په خاطر په خپلو منځونو کي مالونه لګوي، هديه او تحفه ورکوي او يو خپل مال بل ته ورکوي. د چا تر منځ چي همدغه تعلقات وي الله جل شأنه خپل محبت هغوی لره لازم کړی.

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَن يَعْمُرُوا۟ مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ شَٰهِدِينَ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِم بِٱلْكُفْرِ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَٰلُهُمْ وَفِى ٱلنَّارِ هُمْ خَٰلِدُونَ ﴿١٧﴾

مشرکينو ته نه ښايي چي د الله جوماتونه په داسي حال کي آباد کړي چي پر ځان د کفر ګواهي ورکوي، دا هغه وګړي دي چي عملونه ئې حبط شول او په اور کي به تلپاته وي.

(۱۷)- له دې مبارك آيت څو خبري په ډېر وضاحت سره معلومېږي:

- دا آيت په خاصه توګه د قريشو په اړه دئ چي ځان ئې د بيت الله او مسجدالحرام متوليان ګڼل خو مشرکان ول او عقيده او عمل ئې د کافرانو په څېر وو، کعبه ئې له بُتانو ډکه کړې وه، د دوی عقيدې او عمل ګواهي ورکولو چي کافران دي، او په عامه توګه د هر هغه چا په اړه دئ چي عقيده او عمل ئې د کافر وي خو جوماتونه جوړوي او يا ځان د جومات متولي ګڼي او د جومات امامت او خطابت په غاړه لري. په دې کي د جوماتونو

ظاهري اعمار او معنوي اعمار دواړه شامل دي.

- د الهي معيارونو له مخي د دوی عملونه حبط دي او هيڅ ارزښت نه لري، نه ئې د جوماتونو ظاهري آبادول څه ارزښت لري او نه ئې امامت او خطابت، له دغو کافرانو سره اصلاً دا کارونه نه ښايي، دوی د دې وړ نه دي، دوی بايد له دې مقام او منصب عزل کړی شي.
- په دې سره له يوې خوا د قريشو مشرکينو ته ويل شوي چي ستاسو دا د مسجدالحرام ساتنه او د حجاجو خدمت د الله تعالی په وړاندي هيڅ ارزښت نه لري او له دې وروسته تاسو د دې سپيڅلي ځای د پالني، ساتني او خدمت له دندي عزل شوي يئ، له بلي خوا د مؤمنانو هغه اندېښني رفع شوې چي د مسجدالحرام له متوليانو سره د نښتو په اړه ئې درلودې.

إِنَّمَا يَعۡمُرُ مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ مَنۡ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَأَقَامَ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَى ٱلزَّكَوٰةَ وَلَمۡ يَخۡشَ إِلَّا ٱللَّهَۖ فَعَسَىٰٓ أُوْلَٰٓئِكَ أَن يَكُونُواْ مِنَ ٱلۡمُهۡتَدِينَ ﴿١٨﴾

يقيناً چي د الله جوماتونه خو يوازي هغه څوك آبادولی شي چي پر الله او د آخرت پر ورځي ئې ايمان راوړی، لمونځ ئې کړی، زکات ئې ورکړی او له الله پرته (له هيچا) نه وېرېږي. نو ښايي چي همدا خلك به له هدايت شوو وي.

(۱۸)- په دې مبارك آيت کي د هغو کسانو مواصفات بيان شوي چي په مادي او معنوي لحاظ د جوماتونو د آبادولو وړتيا لري:

- پر الله تعالی ئې ايمان راوړی،
- د آخرت پر ورځي باور لري،
- لمونځ ئې کړی،
- زکات ئې ورکړی او
- له الله تعالی پرته له بل چا نه دئ وېرېدلی.

په چا کي چي دا پنځه صفات نه وي هغه د الله تعالی د جوماتونو رښتينی خدمتگار نشي کېدی، هو؛ هغه څوك به څنگه له جومات د حق سنگر جوړ کړي او له منبر به د حق ږغ لوړ کړي چي ډارن دئ او له الله تعالی پرته له بل چا وېرېږي؟! له بل چا د رزق او روزي طمع لري، له بل چا په خپل رزق او روزي وېره لري، د بل جيب ته ئې سترگي وي؟ څوك چي په خپله پر خدای او آخرت رښتينی ايمان نه لري بل به څنگه رښتيني ايمان ته هدايت کړي؟! د چا چي خپل لمونځ رښتينی لمونځ نه وي څنگه به په لمانځه کي د بل سم امامت کوي؟! څوك چي د مال قربانولو ته چمتو نه وي بل به څنگه د خپل سر

او مال قربانولو ته چمتو کړي، ډارن او جبون انسان نه په مسجد کي د خلکو سم امامت کولی شي، نه په سنگر کي او نه په نورو ديني چارو کي د مسلمانانو سمه لارښوونه.

يعني له معنوي پلوه د جوماتونو او مساجدو د اعمارکار هغه خلك کولی شي چي صفات ئې په دې آيت کي ښودل شوي، د جوماتونو ظاهري آبادي او اعمار بېل کار دئ او د هدايت له پلوه ئې رغول او اعمار بېل. لکه چي په يوه روايت کي راغلي چي په آخره زمانه کي به جوماتونه په ظاهر کي ښه آباد، مزين او ښايسته وي خو د هدايت له پلوه به خراب او وران وي.

جوماتونه د هدايت له ناحيي هغه څوك آبادولی شي او هغه داعي د الله د دين خدمت کولی شي چي د مخکنيو صفاتو ترڅنگ، دا صفت هم ولري چي له الله جل شأنه پرته له بل چا ونه وېرېږي. د آيت په پای کي دا وينا چي هيله ده دغه کسان هدايت موندونکي وي، ښيي چي له دغو صفاتو علاوه هم داسي څه شته چي د هدايت لپاره ضروري دي، يوازي دغه صفات کفايت نه کوي، پر دغو صفاتو سربېره ځيني داسي پړاوونه شته چي له هغوی د تېرېدو په صورت کي دا ثابتېږي چي آيا دوی له هغو کسانو دي چي لار ئې موندلې که نه؟ يوازي دا څو خبري کافي نه دي، بلکي مزيد څه ته ضرورت شته، چي هغه په ورپسې آيت کي توضيح کېږي، عملي جهاد به دا ثابتوي چي د چا په زړه کي له الله جل شأنه وېره ده او څوك په رښتيا هدايت شوی دئ او ايمان لري، په جهاد کي دا معلومېږي، جهاد هغه ملاك او معيار دئ چي د هغه په ترڅ کي د چا د ايمان حقانيت او حقيقت څرگندېږي، د جهاد په دوران کي به دا معلومېږي چي څوك په خپل ايمان کي رښتينی دئ او څوك دروغجن، څوك مخلص مؤمن دئ او څوك منافق؟ په همدې خاطر د دغو صفاتو له بيانولو وروسته ويل کېږي چي: **فَعَسَىٰٓ أُوْلَٰٓئِكَ أَن يَكُونُواْ مِنَ ٱلْمُهْتَدِينَ**: ښايي دغه کسان به هدايت موندونکي وي.

د (عسی) په اړه دا توجيه کمزورې ده چي وايي: کله چي دا لفظ د الله تعالی له لوري ويل شوی وي نو د يقين معنی افاده کوي، يعني دا چي دا کسان په يقين سره لارموندونکي دي! غوره تعبير دا دئ چي دا لفظ په خپلې اصلي معنی ونيسو، دا هيڅکله صحيح نه ده چي په قرآن کي راغلي الفاظ د اصلي معنی په ځای په بلې معنی واخلو، که الله تعالی غوښتلی چي ووايي: يقيناً دا کسان هدايت موندونکي دي نو هرو مرو به آيت داسي وو: اولئك هم المهتدون.

أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ ٱلْحَآجِّ وَعِمَارَةَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ كَمَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْأٓخِرِ

وَجَٰهَدَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِۚ لَا يَسۡتَوُۥنَ عِندَ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ١٩

آيا د حاجيانو خړوبه كول او د مسجدالحرام آبادول مو د هغه چا په څېر ګڼلي چي پر الله او د آخرت پر ورځي ئې ايمان راوړی او د الله په لار كي ئې جهاد كړی؟ د الله په خوا كي برابر نه دي، او الله دا ظالم قوم نه هدايتوي.

---

(١٩)- دلته څو خبري په پام كي نيول ضروري دي:
د مشركينو په اړه دا بحث د دې لپاره پيل شوی چي مؤمنان د دوی په ضد يوه پرېكنده اقدام ته چمتو كړي، داسي نه چي د مشركانو هغو كړو وړو ته په پام سره چي د مسجدالحرام د ساتني، اعمار او مجاورت او د حجاجو د خدمت په اړه ئې كول؛ مسلمانان مذبذب نه شي او د وروستي او پرېكنده اقدام په كولو كي زړه نازړه نشي. دوی ته ويل شوي چي دا عملونه خو په هغه صورت كي ارزښت لري چي پر الله تعالى او د آخرت پر ورځي ايمان او د الله تعالى په لار كي جهاد ئې منشأ او محرك وي، نه د هغه چا له لوري چي ظالم دئ، په شرك كي غرق دئ او له الهي هدايت محروم.
په دې مبارك آيت كي څو لارښووني شوې:

- د حاجيانو خدمت او د مسجدالحرام آباد ساتل د هغه چا له جهاد سره برابر نه دي چي پر الله او د آخرت پر ورځي ايمان راوړي او جهاد ئې د الله تعالى په لار كي وي، دا دواړه په الهي معيارونو كي سره برابر نه دي.
- د آيت په پای كي دا فقره (**وَٱللَّهُ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلظَّٰلِمِينَ**) ښيي چي له دغو ظالمانو مراد مشركين دي، د قرآن له نظره شرك تر ټولو لوی ظلم دئ، يعني دا د قريشو مشركين چي ځان ته د بيت الحرام مجاورين، د مسجدالحرام ساتونكي او جوړونكي او د حاجيانو خدمتګاران وايي او د همدې كارونو په سبب ځان په حقه او د الله تعالى مخلص بندګان ګڼي بايد پوه شي چي د مشركانو داسي نېك كارونه هيڅ ارزښت نه لري او دوی له هغه چا سره برابر نه دي چي پر الله تعالى او د آخرت پر ورځي ايمان لري او د الله تعالى په لار كي جهاد كوي. د آيت له دې فقرې په څرګنده توګه معلومېږي چي دا آيت د مشركينو په اړه دئ او هغه روايت صحيح نه دئ چي وايي دا آيت د بدر له غزا وروسته نازل شوی او يا وايي د صحابه وو د هغې مباحثې په اړه نازل شوی چي يوه ويلي ما ته له ايمان راوړلو وروسته حاجيانو ته اوبه وركول تر ټولو غوره عبادت برېښي، بل ويلي چي ما ته د مسجدالحرام آبادول غوره برېښي او بل ويلي چي ما ته جهاد تر ټولو غوره برېښي، ګواكي دا آيت د دوی په ځواب كي نازل شوی. روايت داسي دئ:

عن النُّعْمَانُ بْنُ بَشِيرٍ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ مِنْبَرِ رَسُولِ اللَّهِ-صلى الله عليه وسلم- فَقَالَ رَجُلٌ مَا أُبَالِى أَنْ لاَ أَعْمَلَ عَمَلاً بَعْدَ الإِسْلاَمِ إِلاَّ أَنْ أُسْقِىَ الْحَاجَّ. وَقَالَ آخَرُ مَا أُبَالِى أَنْ لاَ أَعْمَلَ عَمَلاً بَعْدَ الإِسْلاَمِ إِلاَّ أَنْ أَعْمُرَ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ. وَقَالَ آخَرُ الْجِهَادُ فِى سَبِيلِ اللَّهِ أَفْضَلُ مِمَّا

قُلْتُمْ. فَزَجَرَهُمْ عُمَرُ وَقَالَ لاَ تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ عِنْدَ مِنْبَرِ رَسُولِ اللَّهِ-صلى الله عليه وسلم- وَهُوَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ وَلَكِنْ إِذَا صَلَّيْتُ الْجُمُعَةَ دَخَلْتُ فَاسْتَفْتَيْتُهُ فِيمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ) الآيَةَ إِلَى آخِرِهَا. رواه مسلم

دا روايت په هغه صورت کي صحيح ګڼلی شو چي د صحابه وو تر منځ مناقشه د دې آيت له نزوله وروسته شوې وي او په روايت کي داسي ويل شوي وی چي پيغمبر عليه السلام دا آيت وراورولی، نه دا چي د دوی په ځواب کي دا آيت نازل شوی. دا ځکه چي د ټولو محققينو له نظره د برائت سوره وروستۍ نازله شوې سوره ده، او د آيت متن ګواهي ورکوي چي د مشرکينو په اړه نازل شوی.

دا آيت ښيي چي د الله تعالی په لار کي جهاد د ټولو عباداتو په سر کي او تر ټولو لوړ دئ، که د بيت الحرام ساتنه، د مسجدالحرام آبادونه په عبادت سره او په مادي لحاظ او له شخصي عبادت علاوه د حاجيانو خدمت کول؛ دا ټول له جهاد سره برابر نه وي نو له مسجدالحرام بهر، د کوم بل جومات په کونج کي يا په کومي خانقاه کي به د چا عبادت څنګه له جهاد سره برابر وي؟!

له دې آيته په څرګنده توګه معلومېږي چي د دې سورې دا برخه د قريشو په اړه ده او د مکي له فتحي مخکي نازله شوې.

ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمۡوَٰلِهِمۡ وَأَنفُسِهِمۡ أَعۡظَمُ دَرَجَةً عِندَ ٱللَّهِۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡفَآئِزُونَ ﴿٢٠﴾

هغه چي ايمان ئې راوړی، هجرت ئې کړی او د الله په لار کي ئې په خپلو مالونو او نفسونو سره جهاد کړی د الله په خوا کي تر ټولو لوړه درجه لري او همدا دوی بريالي دي.

---

(۲۰)- دا مبارك آيت په دې اړه مزيد وضاحت کوي چي جهاد تر ټولو ستر عبادت دئ، د مجاهد درجه تر ټولو لوړه ده او د د نيا او عقبی بريا د جهاد له لاري ترلاسه کېدی شي، دا بريا به يوازي د مجاهد په برخه کېږي. لوړ معنوي مقام ته د رسېدو او د دنيا او عقبی بريا تر لاسه کولو کي ايمان مقدمه ده، هجرت له ماسوی الله خپل تعلق شلول او د خدای په لوري تګ دئ او په خپل مال او نفس سره د الله تعالی په لار کي جهاد کول وسيله ده، له دې وسيلي پرته هغه لوړ مقام ته رسېدل ممکن نه دي.

يُبَشِّرُهُمۡ رَبُّهُم بِرَحۡمَةٖ مِّنۡهُ وَرِضۡوَٰنٖ وَجَنَّٰتٖ لَّهُمۡ فِيهَا نَعِيمٞ مُّقِيمٌ ﴿٢١﴾

خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًاۚ إِنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥٓ أَجۡرٌ عَظِيمٞ ٢٢

د دوی رب له خپل لوري د رحمت، رضايت او داسي جنتونو زېری ورکوي چي دوی ته په کي تلپاته نعمتونه دي. په هغه کي تلپاته، يقيناً چي له الله سره ستر اجرونه دي.

(۲۱-۲۲)- په دې مبارکو آيتونو کي له دوی سره ځو وعدې شوې دي:

- الله تعالی به د خپل رحمت وزر پر دوی وغوړوي.
- الله تعالی به د دوی پر ايمان، هجرت او جهاد راضي شي او دوی به د الله تعالی پر پېرزوينو.
- داسي جنتونه به ئې په برخه شي چي دوی ته په کي تلپاته نعمتونه دي.
- په دې جنتونو کي به د تل لپاره اوسېږي او له نعمتونو به ئې د تل لپاره برخمن وي او
- داسي مزيد ستر اجرونه به ئې په برخه شي چي الله تعالی له ځان سره ساتلي، نه چا ليدلي، نه ئې اورېدلي، نه ئې ځکلي او نه ئې تصور کولی شي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُوٓاْ ءَابَآءَكُمۡ وَإِخۡوَٰنَكُمۡ أَوۡلِيَآءَ إِنِ ٱسۡتَحَبُّواْ ٱلۡكُفۡرَ عَلَى ٱلۡإِيمَٰنِۚ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمۡ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ٢٣

ای مؤمنانو! که مو پلرونو او ورونو کفر تر ايمان غوره وګڼلو نو هغوی خپل دوستان مه نيسئ، او له تاسو چی هرچا لدوی سره دوستي وکړه، نو هغوی ظالمان دي.

(۲۳)- دا مبارك آيت ځو لارښووني زموږ مخي ته ږدي:

- مؤمنانو ته لارښوونه شوې چي له خپلو خپلوانو سره به په هغه صورت کي دوستي نه پالي چي کفر ته پر ايمان ترجيح ورکوي؛ که څه هم د دوی پلرونه او ورونه وي.
- ځوك چي د خپلوی په وجه له داسي کافرانو سره دوستي پالي؛ ظالم دئ، پر خپل ځان ظلم کوي، له خپل دين او ايمان سره جفا کوي، او له خپل رب سره ئې چلند ظالمانه دئ، ځکه د خدای له دښمن سره دوستي کوي.

له دې مبارك آيت هم معلومېږي چي دا برخه د برائت له اعلان او د مکې له فتحي مخکي نازله شوې، په دغو لارښوونو سره مجاهدين له قريشو سره د اړيکو شلولو او د دوی په ضد پرېکنده اقدام ته هڅول شوي.

د عبد او مربي يو مهم خصوصيت دا دئ چي هغه به خپل دوست او دښمن د خپلو تمايلاتو په بنسټ او د هوی او هوس له مخي نه ټاکي، په دې اړه له ده اختيار سلب شوی او هغه د خپل آقا او مالك د پرېکړي او حکم محکوم دئ، که کوم غلام او مربي د خپل آقا

دښمن په دوستۍ ونيسي، هغه بغاوت کړی، او که هغه د خپل آقا دوست دښمن وګڼي بيا ئې هم بغاوت کړی. نو ځکه دلته هغه څوك ظالم ګڼل شوی چي له کافرو خپلوانو سره دوستي پالي.
له دې مبارك آيت په څرګنده توګه معلومېږي چي د اسلام له نظره له کافر سره دوستي د ايمان منافي او داسي خطرناك عمل دئ چي د ايمان نفی کوي.

قُلْ إِن كَانَ ءَابَآؤُكُمْ وَأَبْنَآؤُكُمْ وَإِخْوَٰنُكُمْ وَأَزْوَٰجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَٰلٌ ٱقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَٰرَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَٰكِنُ تَرْضَوْنَهَآ أَحَبَّ إِلَيْكُم مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَجِهَادٍ فِى سَبِيلِهِۦ فَتَرَبَّصُوا۟ حَتَّىٰ يَأْتِىَ ٱللَّهُ بِأَمْرِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٢٤﴾

ورته ووايه: که مو پلرونه، زامن، ورونه، مېرمني، خپلوان، راغونډ کړي مالونه مو، هغه تجارت چي د بازار له سوړوالي ئې وېرېږئ او هغه کورونه مو چي خوښوئ ئې، تاسو ته تر الله، د هغه تر پېغمبر او د ده په لار کي تر جهاد زيات محبوب وي، نو د الله پرېکړي ته انتظار وکړئ چي الله داسي فاسق قوم نه هدايتوي.

(٢٤)- په دې آيت کي د دنيا هر هغه څه راخلاصه شوي چي انسان ورسره مينه ساتي؛ که تعلقات دي، دوستان او خپلوان دي، که شتمني، مال، دولت، تجارت او بنګلې دي، هر ~~څه چي دي دا ټول يوې خوا ته او الله، د هغه پيغمبر او د الله په لار کي جهاد بلي خوا~~ ته، که د چا مينه او محبت له هغو سره وي او هغوی ورته تر الله، د هغه تر پيغمبر او د الله تعالی په لار کي تر جهاد غوره وي، نو دا کسان فاسقان دي او د الهي هدايت دروازې د هغوی پرمخ تړل شوې دي، الله ئې نه هدايتوي او له الهی هدايت محروم دي.
دا د انسان د ايمان د تللو لپاره ستر او دقيق معيار او ملاك دئ، په دې سره هره لحظه انسان خپل ايمان سنجولی شي، هره لحظه د دې سؤال راپيدا کېږي چي آيا ته ايمان ته ترجيح ورکوې، الله ته، د هغه پيغمبر ته، او د الله په لار کي جهاد ته او که پلار، زامنو، ورونو، خپلوانو، ښځي، مال، تجارت او بنګلو ته ترجيح ورکوې؟ انسان هره شيبه د خپل ايمان په اړه د همدغه معيار او ملاك او تلي په اساس قضاوت کولی شي، د چا چي تر الله، پيغمبر او جهاد له دې شيانو سره محبت زيات وي، هغوی فاسقان دي، د الله له هدايت محروم دي، د هغوی پرمخ د هدايت دروازې تړل شوې دي.
له دې آيت په څرګنده توګه معلومېږي چي هغه څوك بايد د لارښود په توګه غوره نه کړو او د فتوی لپاره هغه ته رجوع ونه کړو چي د الله تعالی په لار کي ئې جهاد نه

وي کړی، جهاد ئې تر هر څه غوره نه وي ګڼلی، د الله په لار کې ئې قرباني نه وي ورکړې او له کافرانو سره ئې د خپلوۍ او دوستۍ اړیکې نه وي شلولې. دا آیت تا ته وایي: پام کوه هغه څوك د امام، پیر، مرشد، لارښود، مشر او مفتي په توګه مه نیسه چې الله تعالی، د هغه پیغمبر او د الله په لار کې جهاد د خپل ژوند تر هر څه غوره نه ګڼي او قرباني کولو ته ئې چمتو نه وي. چا چې جهاد نه دئ کړی هغه نه یوازي عالم او مرشد نه دئ بلکې د هدایت دروازې ئې پر مخ تړل شوې، که دې کس ته څوك عالم وایي نو د قرآن د وینا له مخې به داسې وي لکه په کتابونو بار خر: کمثل الحمار یحمل اسفاراً.

لَقَدۡ نَصَرَكُمُ ٱللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٖ وَيَوۡمَ حُنَيۡنٍ إِذۡ أَعۡجَبَتۡكُمۡ كَثۡرَتُكُمۡ فَلَمۡ تُغۡنِ عَنكُمۡ شَيۡـٔٗا وَضَاقَتۡ عَلَيۡكُمُ ٱلۡأَرۡضُ بِمَا رَحُبَتۡ ثُمَّ وَلَّيۡتُم مُّدۡبِرِينَ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَعَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَأَنزَلَ جُنُودٗا لَّمۡ تَرَوۡهَا وَعَذَّبَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْۚ وَذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٢٦﴾

یقیناً چې الله په ډېرو ځایونو کې ستاسو مرسته وکړه او د حنین په ورځ هم، هغه مهال چې خپل ډېرښت حیران کړي وئ، خو هیڅ څه ئې له تاسو دفع نه کړی شو او ځمکه سره له پراخوالي ئې پر تاسو تنګه شوه، بیا (د تېښتې لپاره دښمن ته) شا اړوونکي شوئ. بیا الله خپله ډاډېینه پر خپل رسول او پر مؤمنانو نازله کړه او هغه فوځونه ئې راولېږل چې تاسو نه لیدل او هغه کسان ئې تعذیب کړل چې کافران شوي وو او همدا د کافرانو سزا ده.

(٢٥-٢٦)- د دې مبارکو آیتونو په اړه څو خبرې په پام کې ولرئ:

- دا آیتونه د حنین له جګړې وروسته نازل شوي، د حنین جګړه د مکې له فتحې ~~وروسته؛ د اتم هجري کال د شوال د میاشتې په لسمه هغه مهال ونښته چې د هوازن،~~ ثقیف، طائف او ځینو نورو قبیلو پر مسلمانانو د یوه پریکنده برید پرېکړه وکړه او څلور زره جنګیالي ئې د دې برید لپاره چمتو کړل، ښځې او ماشومان ئې هم له ځان سره روان کړل تر څو هیڅ جنګیالی د تېښتې هوس ونه کړي، او دا وېره ورسره وي چې د تېښتې په صورت کې به د ده مېرمن او ماشومان د دښمن په لاس کې پرېوځي، هوازن د غشو په ویشتو کې ډېر ماهر او په ټولو عربو کې نومیالي ول، جګړه د حنین په ناو کې ونښته، مسلمانان په ناڅاپي توګه تر برید لاندې راغلل، که څه هم د دوی شمېر نږدې دولس زره وو، لس زره له مدینې نه راغلی فوځ او دوه زره د مکې هغه جنګیالي چې د مکې له فتحې وروسته په اسارت ونیول شول خو بېرته آزاد کړی شول او له مسلمانانو

سره یو ځای شول، برید ناڅاپي وو، د غشو تر باران لاندي راغلل، د مسلمانانو په لیکو کي وېره او بدنظمي خوره شوه، لومړی هغو دوه زرو آزاد شوو جنګیالیو له میدان نه پښې سپکي کړې او وتښتېدل، او بیا نور یو په بل پسي ترشا شول، پیغمبر علیه السلام ئې له څو ملګرو سره یوازي په میدان کي پرېښود، رسول الله صلی الله علیه و سلم هغوی د ځان لوري ته بلل او ویل ئې: الي عبادالله، الي انا رسول الله: زما خوا ته راشئ اې د الله بندګانو!، زما لوري ته راشئ زه د الله رسول یم! خو هغوی په داسي بد حالت کي ول چي زمکي ځای نه ورکاوو، د زمکي پر سر هیڅ خوندي پناه ځی په نظر نه ورتلو، هري خوا ته تښتېدل، خو الله تعالی یو ځل بیا خپل عمیم فضل ورپه برخه کړ، خپله پېرزوینه او سکینه ئې پرې نازله کړه، وېره ئې په ډاډ او اطمئنان بدله شوه، بېرته راوګرځېدل، د خپل خوږ او زړه ور قائد خوا ته راغونډ شول، دښمن ئې په شا وتمباوو، ډېر ئې ترې ووژل او پاته ئې په اسارت ونیول.

د حنین په جګړه کي د مسلمانانو شمېر هومره وو چي دوی ئې په تعجب او حیرت کي غورځولی وو، خو ناڅاپي د حنین په ناو کي د خپل شمېر په نسبت له تقریباً درېیمي برخي دښمن سره مخامخ شول، د دوی شمېر تر دولس زره نه اضافه وو او د دښمن فوځ تقریباً څلور زره کسان وو، خو د دوی له ناڅاپي حملې نه دومره پرېشانه شول چي پیغمبر علیه السلام ئې په میدان کي یوازي پرېښود، زمکي ځای نه ورکولو، قرآن عظیم الشأن د دوی د پرېشانی په اړه فرمایي: زمکه له خپلي پراخی سره سره په تاسو تنګه شوه، دا د الله تعالی پراخه زمکه په تاسو تنګه شوه، د تېکي او د پناه ځای مو نه موندلو او پیغمبر علیه السلام مو په میدان کي یوازي پرېښود. قرآن عظیم الشأن فرمایي چي له دې وروسته الله تعالی پر خپل پیغمبر علیه السلام او مؤمنانو باندي سکینه نازله کړه. په لومړیو شېبو کي مضطرب او پرېشانه ول، زمکي ځای نه ورکولو، د تېکي او د امن پناه ځای ئې نه تر سترګو کېدو، خو په دې پسي متصل د دوی په زړونو کي سکون، ډاډ او اطمئنان راپیدا کېږي. دا هم د ایمان یوه نښه ده، الله تعالی په سختو حالاتو کي د ایمان په وجه د انسان په زړه کي ډاډ، اطمئنان او سکون راپیدا کوي. په دغو مبارکو آیتونو کي دغي پېښې ته اشاره شوې او ویل شوي: الله تعالی په ډېرو ځایونو کي ستاسو مرسته وکړه او د حنین په ورځ هم، هغه مهال چي خپل ډېرښت حیران کړي وئ، خو هیڅ څه ئې له تاسو دفع نه کړی شو او زمکه سره له ارتوالي ئې پر تاسو تنګه شوې وه، په تېښته شوئ او دښمن ته مو شا کړه، بیا الله تعالی خپله ډاډېینه پر خپل استازي او پر مؤمنانو نازله کړه او هغه فوځونه ئې راولېږل چي تاسو نه لیدل او هغه کسان ئې تعذیب کړل چي کافران شوي وو او همدا د کافرانو سزا ده.

● په دې جګړي کي د مسلمانانو شمېر شاوخوا دولس زره وو، په ځینو روایاتو کي راغلي چي پیغمبر علیه السلام فرمایلي: د مسلمانانو دولس زره کسیز فوځ به د قلت او لږوالي په وجه ماته ونه خوري، خو ځینو محققینو دا روایات ضعیف ګڼلي، روایات دا

دي:

عن ابن عباس رضی الله عنهما قال قال رسول اللهﷺ خير الاصحاب اربعة خير السرايا اربعمائة وخير الجيوش اربعة آلاف ولن يغلب اثنا عشر الفا من قلة

له ابن عباس رضی الله عنه روايت دئ چې **رسول اللهﷺ** وفرمايل: غوره ملګري څلور دي، غوره سريه څلور سوه کسيزه ده، او غوره لښکر څلور زره کسيز او دولس زره کسيز فوځ د لږوالي له امله ماته نه خوري.

دا مطلب په بل روايت کې داسې راغلی:

عن اكثم بن الجون الخزاعی ثم الكعبي قال قال رسول اللهﷺ يا اكثم بن الجون!... خير الرفقاء اربعة وخير الطلائع اربعون وخير السرايا اربعمائة وخير الجيوش اربعة الاف ولن يؤتی اثنا عشر الفا من قلة

له اکثم بن الجون روايت دئ چې وئې ويل: **رسول اللهﷺ وفرمايل:... اې اکثم بن الجونه! غوره ملګري څلور دي، غوره (اطلاعاتي) ډلګی څلوېښت کسيز دئ، غوره سريه (ټولی) څلور سوه کسيز دئ، غوره لښکر څلور زره کسيز دئ، او** دولس زره کسيز فوځ د لږوالي له امله ماته نه خوري.

اصلي خبره دا وه چې دوی تر دې د مخه په ډېرو نښتو کې په وار وار ليدلي وو چې شمېر ئې د دښمن د جنګياليو د شمېر په پرتله ډېر کم وو خو تل ئې بريا په برخه شوې، اوس دولس زره په وسلو سمبال مجاهدين د اسلام تر بيرغ لاندې د دښمن مقابلې ته درومي څنګه به نه بريالي کېږي! خو الله تعالی له مسلمانانو نه هيڅکله دا نه خوښوي چې له خپل رب پرته په بل څه بروسه وکړي، د جنګياليو شمېر او د وسائلو ډېربښت د بريا ضامن وګڼي، د حنين د جګړې د نښتې په ترڅ کې ئې هغوی ته وښوده چې بايد يوازې پر خپل رب توکل وکړي او د الله تعالی مرسته ځان ته کافي وګڼي.

دې ته مو بايد پام وي چې د دې ماتې لويه او اساسي وجه د هغو دوو زرو جنګياليو تېښته وه چې په مکه کې له مسلمانانو سره يو ځای شوي وو، لائې ايمان د زړونو تل ته نه وو کوز شوی، لا ئې سمه روزنه نه وه شوې، لا د ايمان په حقيقت سم نه وو پوه شوي، او د دې احتمال هم شته چې له دوی ځينو عمداً او قصداً دا کار کړی وي او دا ئې غوښتي وي چې په خپلې تېښتي سره د مسلمانانو په لښکر کې بدنظمي او وېره خوره کړي. ډېر ځلې داسې کسان د يوه لوی فوځ د ماتې باعث ګرځي.

که دا آيتونه د مخکنيو دوو آيتونو په رڼا کې وڅېړو نو په اصلي معنی ئې پوهېدل راته آسانه کېږي، په مخکنيو آيتونو کې له کافرانو سره د خپلوۍ اړيکو له پاللو مسلمانان منع شوي او پر دې تأکيد شوی چې الله تعالی او د هغه پيغمبر ته به پر خپلوانو او د الله په لار کې جهاد ته به پر تجارت، مال، بنګلو ترجيح ورکوئ، د حنين د جګړې په دوران کې د هغو دوو زرو جنګيالو ډېری د مهاجرينو خپلوان ول، د دوی ډېرو د خپلويو په وجه د مجاهدينو ملګرتيا کړې وه، د حنين په جګړې کې د ماتې اصلي سبب هم دوی

ول، په دې وينا سره قرآن دوى ته ويلي چي د بدر په جګړي کي تاسو د خپلوانو له داسي مجهز لښکر سره وجنګېدئ چي ستاسو درې برابره وو، بريا مو په برخه شوه، دا ځکه چي هلته مو ويسا، اعتماد او توکل يوازي پر الله تعالى وو، او د لته مو د داسي فوځ په وړاندي ماته وخوړه چي تاسو تر دوى درې ځلي زيات وئ، دا ځکه چي د خپلوانو ملګرتيا او د خپل لښکر ډېرښت ډاډه کړي وئ!! خو همدغه خپلوان مو د ماتي باعث شول.

د حنين په جګړي کي پيغمبر عليه السلام له صفوان بن اميه نه چي لا ئې ايمان نه وو راوړى خو مسلمانانو ته تسليم شوى وو او پيغمبر عليه السلام امان ورکړى وو؛ ځو زغري او ځيني وسلي په عاريت واخيستې چي د جګړي په پاى کي ئې بېرته ورکړې. دا په داسي حال کي چي عائشة رضى الله عنها وايي چي پيغمبر عليه السلام وفرمايل: موږ له مشرکينو مرسته نه غواړو.

عن عائشة قالت : قال رسول اللهّ : " إنا لا نستعين بمشرك " رواه ابن ماجه و غيره

د دې دواړو رواياتو تلفيق داسي دئ چي يو ئې په جګړي کي د مشرك برخه اخيستل دي چي پيغمبر عليه السلام په دې ارتباط ويلي چي موږ له مشرکانو استعانت نه غواړو او بل ئې له مشرك نه وسلې په عاريت او امانت اخيستل دي، لږ تر لږه دومره ويلى شو چي له هغه مشرك نه وسله او جنګي وسائل په عاريت اخيستلى شو چي د صفوان په څېر وي، نه له هغه مشرك نه چي محارب وي، مسلمانان ځان ته اړ ګڼي او د برلاسى احساس کوي.

د حنين په اړه يو بل روايت هم ډېر په زړه پوري دئ، په کوم کي چي ويل شوي: أم سُلَيم رضى الله عنها چي يوه مجاهده بي بي، د انس بن مالك مور او د ابو طلحه انصاري مېرمن وه، نېزه په لاس پيغمبر عليه السلام ته راغله او وئې ويل: يا رسول الله! هغه طلقاء ووژنه چي ته ئې له ماتي سره مخامخ کړې! طلقاء هغه آزاد پرېښودل شوي قريش ول چي د مکې په فتح کي اسيران شول او آزاد پرېښودل شول او د حنين په جنګ کي ئې برخه واخيسته، رسول الله صلى الله عليه و سلم وفرمايل: اې أم سُلَيم! يقيناً الله راته کافي شو او ښېګڼه ئې راسره وکړه (الله تعالى له دوى پرته زموږ مرسته وکړه او پر دښمن ئې برى راکړ). روايت دا دئ:

فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ أَلَا تَسْمَعُ مَا تَقُولُ أُمُّ سُلَيْمٍ تَقُولُ كَذَا وَكَذَا فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَقْتُلْ مَنْ بَعْدَنَا مِنْ الطُّلَقَاءِ انْهَزَمُوا بِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ يَا أُمَّ سُلَيْمٍ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ كَفَانَا وَأَحْسَنَ.

ثُمَّ يَتُوبُ ٱللَّهُ مِنۢ بَعۡدِ ذَٰلِكَ عَلَىٰ مَن يَشَآءُۗ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٢٧﴾

بيا له دې وروسته الله د هغه چا توبه قبوله کړه چي ده غوښتل، او الله مهربان بخښونکى دئ.

(۲۷)- د دښمن په ليکو کې دېرو ته د توبې او د اسلام لوري ته د ګرځېدو توفيق او د ايمان راوړو سعادت ورپه برخه شو.
په دې جګړې کې نيول شوي اسيران هم آزاد کړی شول، په اسيرانو کې د پيغمبر عليه السلام يوه رضاعي خور هم وه چې کله ئې وپېژنده نو خپلې خوا ته ئې په خپل څادر کښېنوله او په ډېر درناوي او عزت سره ئې رخصت کړه.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّمَا ٱلۡمُشۡرِكُونَ نَجَسٞ فَلَا يَقۡرَبُواْ ٱلۡمَسۡجِدَ ٱلۡحَرَامَ بَعۡدَ عَامِهِمۡ هَٰذَاۚ وَإِنۡ خِفۡتُمۡ عَيۡلَةٗ فَسَوۡفَ يُغۡنِيكُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦٓ إِن شَآءَۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ﴿٢٨﴾

اې مؤمنانو! مشرکين ناولي او پليت دي، نو له سږکال وروسته دې مسجدالحرام ته نه نږدې کېږي، او که له ناداری وېرېږئ نو که الله وغواړي له خپل فضل به مو شتمن کړي، يقيناً چې الله باحکمت پوه دئ.

(۲۸)- دا آيت مسلمانانو ته څو لارښووني لري:
مشرکان پليت او ناولي دي، له دې کال وروسته به هغوی مسجدالحرام ته (د حج او عمرې د مراسمو ادا کولو په موخه) نه نږدې کېږي.
که د دې حکم له پلي کېدو نه دا انديښنه لرئ چې په دې سره به د مکې ستر تجارتي بازار سوړ شي او تاسو ته به له اقتصادي پلوه تاوان ورسېږي، نو پوه شئ چې که الله تعالی وغواړي نو نه يوازې د دې حکم پلي کېدا او مسجدالحرام ته د مشرکينو په ننوتو بنديز به تاسو ته کوم تاوان ونه رسوي بلکې د پراخ فضل له خزانو به تاسو ته هومره څه درکړي چې شتمن شئ، او هيچا ته اړ او محتاج نه وئ. په دې سره حکيم خدای جل شأنه مسلمانانو ته لارښوونه کوي چې که د دښمن له لوري په اقتصادي محاصرو وګواښل شوئ، او له دښمن سره مقاطعې او پرېکون دا وېره درسره راپيدا کوله چې ښايي له فقر، لوږې او اقتصادي ستونزو سره به مخامخ شئ، هيڅ پروا ئې مه کوئ، ډاډه اوسئ چې الله تعالی به ستاسو ستونزې او مشکلات حل کوي.
دلته يوه بل ټکي ته هم پام کول ضروري دي او هغه دا چې د مشرکينو نجاست او پليتوالی معنوی نجاست او پليتوالی دئ، هدف ترې د دوی شرکي عقائد او ناپاك افکار او اخلاق دي، او له نږدې کېدو مراد د حج لپاره مسجدالحرام ته راتګ دئ، له دې دا حکم رااېستل چې هيڅ مشرك مسجدالحرام او حتی نورو مسجدونو ته نشي ننوتی او مسلمانان بايد دا اجازه ورنه کړي؛ که دا اجازه ورکړي نو ګناه ئې کړې!! صحيح انتباه نه ده، نه د دې آيت له الفاظو نه دا انګېرنه استنباط کېدی شي او نه پيغمبر عليه السلام داسې کړي،

پیغمبر علیه السلام له ډېرو کافرانو او مشرکانو سره په نبوي جومات کي لیدني کتني کړې او هغوی ته ئې بلنه ورکړې ده.

قَٰتِلُواْ ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَلَا بِٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ ٱلۡحَقِّ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ حَتَّىٰ يُعۡطُواْ ٱلۡجِزۡيَةَ عَن يَدٖ وَهُمۡ صَٰغِرُونَ ﴿٢٩﴾

له هغو سره چي کتاب ورکړی شوی؛ خو نه پر الله ایمان لري او نه د آخرت پر ورځي، او نه هغه څه حرام ګڼي چي الله او پیغمبر ئې حرام کړي او نه حق دین ته غاړه ږدي، تر هغه وجنګېږئ چي له خپله لاسه په داسي حال کي جزیه ورکړي چي ځان ووړ ګڼي.

(۲۹)- له دې آیت تر ۳۵ آیت پوري د بحث مخه له مشرکینو نه د اهل کتابو په لوری اوښتې، داسي معلومېږي چي له حجاز نه د بُتپالو مشرکینو د ټغر له ټولېدو وروسته د دې وخت رارسېدلی وو چي له مشرکو اهل کتابو نه هم پاکه شي، حجاز د توحید په ډاډمن مرکز بدل شي، له کورنیو دښمنانو تصفیه شي، له هغو خطرناکو دښمنانو نه چي په تېرو کلونو کي په وار وار له اسلام، توحید، مسلمانانو او موحدینو سره جنګېدلي وو، له مسلمانانو سره ئې خپلي ژمني او معاهدې په وار وار تر پښو لاندي کړې وې، په حجاز کي ئې د شوکو، غارت، جګړو، بې امنیو، فساد او ظلم بازار ګرم کړی وو، نه د بې وزلو سر په کي خوندي وو، نه مال او نه عزت، یهودان او مسیحیان په هغو بهرنیو دښمنانو پوري تړلي ول چي غوښتل ئې دا سیمه د دین او مذهب تر غولوونکي نامه لاندي اشغال کړي، دوی د شتمنیو خاوندان ول، د سود له لاري ئې د عربانو شتنمی لوټلې، ښېرازه زمکي ئې ترې اخیستلې، ورځ په ورځ ئې په دې سیمي د سلطې دائره پراخېدله، دوی تر مسلمانانو مشرکین غوره او ځان ته نږدې ګڼل، تل به ئې د مسلمانانو په ضد د هغوی مرسته او ملاتړ کاوه، د مشرکینو له ځپلو وروسته اوس د دوی له شره د اسلامي نظام د خوندي کولو وخت رارسېدلی وو، د همدې لپاره الله تعالی مسلمانان له دغه خطرناك دښمن سره د مقابلې لپاره چمتو کوي، دوی ته وايي چي دا اهل کتاب نه پر خدای ایمان لري، نه پر آخرت، نه هغه څه حرام ګڼي چي الله تعالی او د ده پیغمبرانو حرام کړي او نه د حق دین متابعت کوي، نه ئې پر الله تعالی او آخرت د ایمان دعوی رښتیني او د اعتبار وړ ده، نه ئې دین ته د التزام دعوی، او نه هغه څه حرام ګڼي چي هر الهي دین حرام کړي، له دوی سره تر هغه وجنګېږئ چي یا حق دین ته غاړه کېږدي، له شرك، کفر، ظلم او فساد نه لاس واخلي یا په داسي حال کي جزیه ورکړي چي زور

ئي ځپل شوی، د اسلامي نظام په وړاندي خاضع او خاشع دي او له اطاعت او تسليمېدا پرته بله چاره نه لري.

له دې مبارك آيت په ډېر صراحت سره معلومېږي چي د هغه مهال اهل كتاب هسي په نوم اهل كتاب وو، نه په خپلي عقيدې كي واقعي اهل كتاب ول او نه د حلال او حرام په مراعات كي، عقائد او افكار ئي د كتاب خلاف او عمل ئي د كتاب په ضد. دا د الله تعالى سنت دئ چي تر هغه نوی پيغمبر او نوی لاربنود كتاب نه رالېږي چي خلك مخكنی كتاب په بشپړه توگه شا ته وغورځوي، د مخكني كتاب هيڅ څه روغ او سالم پاته نه وي، د مخكني پيغمبر ټولي لاربښووني په كامله توگه هېري شوې وي او پر ټولني د شرك او خرافاتو تيارې وربځي داسي نه وي خورې شوې چي خلكو ته د حق او باطل تر منځ تفكيك گران او دې ته اړ شوي وي چي الله تعالى د دوی د نجات لپاره نوی پيغمبر او د دوی د لاربښووني لپاره نوی كتاب راولېږي.

اهل كتاب په جزيې مكلف شوي، جزيه هغه مال دئ چي د اسلامي حكومت تر سيوري لاندي اوسېدونكي اهل كتاب ئي بايد حكومت ته وركړي، او دا د هغه امنيت او حفاظت په بدل كي چي اسلامي حكومت ئي د دوی لپاره تأمينوي، مسلمانان اسلامي حكومت ته زكات او عشر وركوي او اهل كتاب جزيه، د جزيې مقدار هم د دوی مالي حالت ته په پام سره ټاكل شوی، له غنيانو نه هر كال ٤٨ درهمه، له متوسط الحال نه ٢٤درهمه او له فقيرو كسبه كارانو نه ١٢ درهمه، مسكين، ړوند، گوډ، شل، بوډا، ښځه او ماشوم نه يوازې معاف دي بلكي د مرستي مستحق گڼل كېږي، همداراز كه اسلامي حكومت د كومي سيمي د اوسېدونكو د امنيت له تأمينولو عاجز شي نه يوازې دا چي له هغوی جزيه نشي غوښتلی بلكي ترلاسه كړې جزيه هم بايد بېرته هغوی ته مسترد كړي، البته د هغي مودې برخه چي د امنيت له تأمينولو عاجز شوی او د سيمي پرېښودو ته اړ شوی.

د دې آيت له دې فقرې (و هم صٰغرن) معلومېږي چي جزيه د هغو وگړو لپاره وضع شوې چي د مسلمانانو بر لاسي ته غاړه ږدي او د اسلامي حكومت د يوه تبعه په څېر ژوند كوي.

وَقَالَتِ ٱلْيَهُودُ عُزَيْرٌ ٱبْنُ ٱللَّهِ وَقَالَتِ ٱلنَّصَٰرَى ٱلْمَسِيحُ ٱبْنُ ٱللَّهِ ذَٰلِكَ قَوْلُهُم بِأَفْوَٰهِهِمْ يُضَٰهِـُٔونَ قَوْلَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِن قَبْلُ قَٰتَلَهُمُ ٱللَّهُ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾

او يهودانو وويل: عزير د خدای زوی دئ او مسيحيانو وويل: مسيح د خدای زوی دئ، دا

هسې د دوی د خولو خبرې دي، له هغو کافرانو سره خپله خبره ورته کوي چې (تر دوی) مخکې ول، الله دې دوی هلاك کړي، څنګه دوکه کېږي؟!!

(۳۰)- دا آیت لاندې لاربښوونې د یهودو او نصاراوو د پېژندنې لپاره موږ ته راکوي:

- یهودانو د خپل پیغمبر عزیر علیه السلام په اړه غلو وکړه، هغه ئې د خدای زوی او ځای ناستی وګڼلو او نصاراوو مسیح علیه السلام د خدای زوی او ځای ناستی وګڼلو، دوی هغه صفات دغو پیغمبرانو ته منسوب کړل چې یوازې له الله تعالی سره ښایي.
- دا د دوی د خولو خبرې وې، له خپله ځانه ئې جوړې کړې وې، نه الله تعالی په خپل کتاب کې کړې وې او نه دغو پیغمبرانو دوی ته ویلې وې.
- د پیغمبرانو په اړه دا عقائد دوی له مخکنیو کافرو او مشرکو قومونو اقتباس کړي ول.
- دوی د تباهۍ او هلاکت وړ دي.
- د دوی په دې غلطو عقائدو حیرت او افسوس په کار دئ، څه شي د دوی پر عقل پرده غوړولې او داسې غلطو عقائدو ته ئې اړ کړي؟ څنګه یو انسان هغه مقام ته رسوي چې د خدای زوی او ځای ناستی ترې جوړ کړي؟!

باید وګورو چې د یهودانو، نصاراوو او نورو مشرکو او کافرو قومونو چې په شخصیت پالنې او شرك کې دې پړاو ته رسېدلي چې له انسان نه خدای جوړ کړي؛ د دې عقیدې معنی څه ده او د دې انحراف وجه څه ده؟

څوك چې کوم انسان ته هغه صفات منسوب کړي چې یوازې له الله تعالی سره ښایي، دومره ستاینه ئې وکړي چې د انسانیت له مقامه ئې لوړ کړي او د خدایي تر مقامه ئې ورسوي، په داسې صفاتو سره ئې وستایي چې الله تعالی نه دئ ستایلی، په داسې نومونو ئې یاد کړي چې الله تعالی نه دئ یاد کړئ، داسې افعال ورته منسوب کړي چې انسان ئې له کولو عاجز دئ او یوازې الله تعالی ئې کولی شي، د داسې آفاقي اختیاراتو واکمن ئې وبولي چې یوازې له الله سره دي، په غیب پوه، د دعاګانو اورېدونکی او إجابت کوونکی، د مشکلاتو حلوونکی، د ضرر دفع کوونکی، د منفعت رسوونکی، د ټول عالم او یا د یوې برخې د چارو متصرف او سمبالوونکی او له لرې او په غیاب کې ئې د چیغو او دعاګانو اورېدونکی وګڼي؛ په حقیقت کې ئې هغه د الوهیت مقام ته رسولی، غلو ئې کړې او د شرك مرتکب شوی. قرآن په مکرره توګه او په وار وار او د بېلابېلو پیغمبرانو د قصو په ترڅ کې خپل مخاطب ته وایي چې پیغمبران په غیب نه پوهېدل، په خپله ئې خلکو ته ویل چې موږ په غیب نه پوهېږو، د ګټې او ضرر واك راسره نشته، نه پوهېږو چې له موږ سره به څه کېږي او له تاسو سره به څه کېږي، تاسو هم انتظار وکړئ او موږ هم منتظر یو.

د زمانې په هر پړاو کې چې خلکو د انسان په بڼې کې ځان ته معبود جوړ کړی، د کوم انسان په ستاینې کې ئې دومره غلو او افراط کړی چې هغه ئې د خدای زوی او ځای

ناستی او د الهي صفاتو خاوند ګڼلی، دا کاذب او دروغجن معبودان یا ټګمارو مذهبي مشرانو جوړ کړي، یا مکارو سیاسي مشرانو؟! کاذب معبود هم د مذهبي مشر په لاس کي دام وي او هم د مکار سیاسي مشر په لاس کي د خپل حریف د ماتولو توره او ډال، او دا دواړه د انساني نړۍ عجیبي او حیرانوونکي کرشمې دي. یو داعي او مصلح به د ظلم خلاف قیام وکړي، د محکومو او مظلومو انسانانو لپاره به آزادي او عدالت وغواړي او په اوچت غږ به ووایي: انسانان ټول برابر پیدا شوي، ظلم او جهل دوی په خپلو کي وېشلي، له یوه ئي بادار او له بل نه مریی جوړ کړی، دا د ظلم نظام ړنګ کړئ، دا د مظلومانو په لاس پښو کي پراته زنځیرونه مات کړئ، انسان باید له خپل رب پرته بل ته سر ټیټ نه کړي... مظلومان به ده او د ده دعوت ته د شك په سترګه وګوري، ظالمان به ئې خطرناك وګڼي، د پاچا او امپراطور له نظام، دین او مذهب د بغاوت په جرم به متهم شي، مذهبي مشران به ئې د وژلو فتوی ورکړي، قاضي به ئې په قتل محکوم کړي، په دار به شي، جسد به ئې په اور کي واچول شي، په صلیب به وځړول شي، خو همدا باغي، مطرود، محکوم او په صلیب خېژول شوی به له لنډي مودې وروسته د یوه نوي پاچا او امپراطور لپاره د خپل مخکني رقیب په ضد یوه مؤثره وسیله شي، هغه به د ظلم قرباني وګڼي، مجسمې به ئې جوړي کړي، هماغه مخکني مذهبي مشران به ئې یوه سپیڅلې هستي وګڼي، د ده د لمانځني فتوی به ورکړي، له ده سره به هر مخالفت او د ده په ضد هره وینا او له عظمت ئې هر انکار به له خدای او له نوي نظام او له نوي دین او مذهب بغاوت وګڼي، هومره تبلیغات به ورته وکړي او په داسي نومونو به ئې وستایي چي عوام به ئې خدای وګڼي، د هغه مجسمې به جوړې کړي، یو به ئې د مجسمو دکان جوړ کړي، دا به ئې حرفه شي، په خرڅولو به ئې ډېر څه ترلاسه کړي، بل به ئې د څه ترلاسه کولو لپاره مجسمې ته په سجده شي، هغه ته به خپل حاجتونه وړاندي کوي، مرستي ته به ئې رابلي، د خدای ځای ناستی به ئې کړي، په دې ترتیب به د نوي سیاسي نظام په څنګ کي نوی مذهب رامنځته شي، د زوړ نظام باغي به د نوي نظام (اله) شي، ټګمار مذهبي مشر به هم د (باغي) ګرځولو په فتوی سره خپله اجوره ترلاسه کړي او هم له هغه (باغي) نه د (اله) جوړولو په فتوی سره!! پرون د مخکني نظام د معبد مجاور وو او نن د هغه (باغي) د قبر مجاور او متولي، دا د طاغوت په لاس د هر محرف مذهب د رامنځ ته کېدو قصه ده او دا د شخصیتونو، قبرونو او بتانو د لمانځونکو قصه ده. له عزیر علیه السلام سره همداسي وشول، له عیسی علیه السلام سره همداسي وشول، له بودا سره همداسي وشول، له محمد علیه السلام سره بریلویان او متصوفین همداسي کوي او له علي رضی الله عنه سره شیعه ګان همداسي کوي، او له ډېرو نورو سره ټګمارانو، جاهلانو او مشرکانو همداسي کړي!!

آیا دې ته مو توجه کړې چي څنګه نن د هري کلیسا په هر دېوال د عیسی علیه السلام هغه مجسمه ترسترګو کېږي چي په صلیب ئې ځوړند ښیي، په لاسونو او پښو ئې

مېخونه ټك وهل شوي، وجود ئې تغمې تغمې، زخمي زخمي او په وينو سور؟ له مجاور نه پوښتنه وكړه چي دا څوك دئ؟ ولي په داسي دردوونكي حالت كي ښودل شوى؟ ځواب ئې دا دئ: دا مسيح، د خداى زوى او په خپله خداى دئ، زمكي ته راغلى وو، د خپلو بندګانو د ژغورني لپاره!! پوښتنه وكړه: مګر څوك كولى شي چي خداى په دار كړي، په لاسونو ئې مېخونه ټك وهي، په درو ئې ووهي؟ ځواب ئې دا دئ: هيڅكله نه، ده په خپله ځان قربانى ته وړاندي كړ، چي زمونږ د ګناهونو فديه وركړي او د قيامت په ورځ د ده ټول منونكي له مؤاخذې او مجازات پرته مخامخ جنت ته ولاړ شي!! پوښتنه وكړه: آيا دا د عدل او عقل خلاف كار نه دئ چي يو بې ګناه د بل ګنهګار په جرم مجازات شي، ولي به خداى خپل زوى د ګنهګارانو لپاره مجازات كوي؟ ولي به عادل خداى ګنهګاران بې مجازاته پرېږدي او د دې پر ځاى به يو بې ګناه په داسي دردناكه توګه مجازات كوي؟!
پوښتنه وكړه چي دا نورې مجسمې د چا دي، دوى ولي په صليب ځوړند ښودل شوي، دوى هم هر يو بېل خداى وو كه همغه يو خداى په بېلو بېلو څېرو كي؟ وايي به: دا د مسيح حواريون وو، د ده ملګرتيا ئې وكړه او په همدې جرم په صليب ځوړند او په اور كي وسوځول شول، پلار خداى او زوى مسيح همداسي غوره ګڼله!! پوښتنه وكړه: د دوى او د مسيح تر منځ توپير په څه كي دئ؟ د صليب پر سر خو ټول يو رنګ برېښي، مظلوم انسانان، د ظالمانو په لاس په دار ځړول شوي، پر لاسونو او پښو ئې مېخونه ټك وهل شوي او...!! دا ولي د هغه صليب نښه نن د هر مسيحي په سينه ځوړنده ده؟ په دې صليب خو بايد د هغه امپراطور جسد ځوړند شوى وى او د هغه د قبر د پاسه نصب شوى وى چي دا ئې مسيح عليه السلام او د ده د حواريونو لپاره جوړ كړى وو!! ولي بايد د مسيحيانو د غاړو طوق وي؟ صليب خو د ماتولو دئ نه د لمانځلو، دا خو د وحشت او ظلم نښه ده، سپكول او سوزول ئې پكار دي، نه په غاړه ځوړندول ئې؟ پوښتنه وكړه: هغه خداى به ستا حاجتونه څنګه ترسره كړى شي چي ځان ئې ونه ژغورو، خپل ملګري ئې ونه ژغورل؟ څنګه ومنو چي د زمكي او آسمانونو پيدا كوونكى خداى د مسيح د وړوكي جسد په اندازه وړوكى كېدى شي، پر خپل ځان داسي لوبي هم منلى شي؟ او دې ته ورته سلهاوو نورو پوښتنو ته هيڅ ځواب نه شې ترلاسه كولى، يو ځواب به واورې: كليسا ته راشه، د زېړو اوبو غسل وكړه، د كشيش د لاس مقدس خواړه وخوره، مسيح ته په خپل زړه كي ځاى وركړه، په تندي او د خپلي سينې په ښي او كيڼ لوري داسي لاس كېده چي د صليب نښه ترې جوړه شي، حقيقت به درك كړې او د خپلو پوښتنو ځوابونه به ترلاسه كړې!! او نور هيڅ!!

قرآن دوى ته په څومره اغېزمنه توګه وعظ كوي او فرمايي:

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لَا تَغۡلُواْ فِي دِينِكُمۡ وَلَا تَقُولُواْ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلۡحَقَّۚ إِنَّمَا

ٱلْمَسِيحُ عِيسَى ٱبْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ ٱللَّهِ وَكَلِمَتُهُۥٓ أَلْقَىٰهَآ إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ ۖ
فَـَٔامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ ۖ وَلَا تَقُولُوا۟ ثَلَٰثَةٌ ۚ ٱنتَهُوا۟ خَيْرًا لَّكُمْ ۚ إِنَّمَا ٱللَّهُ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ ۖ
سُبْحَٰنَهُۥٓ أَن يَكُونَ لَهُۥ وَلَدٌ ۘ لَّهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۗ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ
وَكِيلًا

النساء: ١٧١

اې اهل كتابو! په خپل دين كي غلو مه كوئ او د الله په اړه له حق نه پرته بل څه مه وايئ، بې شكه چي مسيح د مريمي زوی خو يوازې د الله رسول او د ده هغه كلمه وو چي مريمي ته ئې القاء كړې وه او د ده يوه روح، نو پر الله او پيغمبرانو ئې ايمان راوړئ او مه وايئ چي (خدايان) درې دي، ډډه وكړئ، چي دا درته غوره دئ، الله خو يوازينی اله دئ، له دې منزه دئ چي كوم زوی ئې وي، څه چي په آسمانونو كي دي او څه چي په زمكي كي دي ټول د ده دي او الله د وكيل په توگه كافي دئ.

ٱتَّخَذُوٓا۟ أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَٰنَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ ٱللَّهِ وَٱلْمَسِيحَ ٱبْنَ مَرْيَمَ وَمَآ
أُمِرُوٓا۟ إِلَّا لِيَعْبُدُوٓا۟ إِلَٰهًا وَٰحِدًا ۖ لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ سُبْحَٰنَهُۥ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣١﴾

له خپلو ملايانو او پيرانو ئې له الله پرته خدايان جوړ كړل، او له مسيح د مريمي له ځويه هم، په داسي حال كي چي يوازې په دې گمارل شوي وو چي د هغه يوازيني معبود عبادت به كوي چي له ده پرته بل معبود نشته، له هغه څه منزه دئ چي (دوی ئې ورسره) شريكوي.

(٣١)- په دې مبارك آيت كي د شخصيت پالني په اړه دا لارښووني شوې: يهودانو خپل علماء او ملايان(احبار) او نصاراوو خپل مشائخ او پيران (رهبان) او مسيح عليه السلام په ربوبيت ونيول، هغوی ته ئې د رب او معبود په سترگه وكتل، يهودانو د حلال او حرام په اړه د خپلو ملايانو او علماءو خبره وروستۍ خبره وگڼله، چي د الهي معيارونو له مخي همدا شرك او په داسي صفت كي له الله تعالی سره د بل چا شريكول دي چي يوازې له الله تعالی سره ښايي، نصاراوو خپل مشائخ او پيران په غيب پوه او د حاجتونو ترسره كوونكي وگڼل او په الهي معيارونو كي همدا شرك او په هغه صفاتو كي له الله تعالی سره

د بل چا شريکول دي چي د الله تعالی لپاره مختص دي. دا په داسي حال کي چي دوی ته امر شوی وو چي له الله تعالی پرته به د هيچا عبادت نه کوئ.

دا مبارك آيت موږ ته د (عبادت) دقيقه معنی راښيي، عبادت يوازي لمانځنه او د چا په وړاندي تندی پر زمکه ايښودل نه دي، له قيد او شرط نه پرته اطاعت، د چا په اړه دا عقيده ساتل چي په غيب پوهيږي او د ده حاجتونه ترسره کولی شي، له همدې باور سره له چا طمع او ويره درلول هم عبادت ګڼل شوی. يهودو او نصاراوو د خپلو علماءو، پيرانو او پيغمبرانو په اړه همدا عقيده درلوده نو ځکه قرآن هغوی ته د مشرك خطاب کوي.

دا مطلب په يوه روايت کي داسي توضيح شوی:

عَنْ عَدِيِّ بن حَاتِمٍ، قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ وَفِي عُنُقِي صَلِيبٌ مِنْ ذَهَبٍ، فَقَالَ:"يَا عَدِيُّ اطْرَحْ هَذَا الْوَثَنَ مِنْ عُنُقِكَ"، فَطَرَحْتُهُ، فَانْتَهَيْتُ إِلَيْهِ وَهُوَ يَقْرَأُ سُورَةَ بَرَاءَةٌ، فَقَرَأَ هَذِهِ الآيَةَ: "اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ"[التوبة: آية ٣١] حَتَّى فَرَغَ مِنْهَا، فَقُلْتُ: إِنَّا لَسْنَا نَعْبُدُهُمْ، فَقَالَ: "أَلَيْسَ يُحَرِّمُونَ مَا أَحَلَّ اللَّهُ فَتُحَرِّمُونَهُ وَيُحِلُّونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ، فَتَسْتَحِلُّونَهُ؟ "قُلْتُ: بَلَى، قَالَ:"فَتِلْكَ عِبَادَتُهُمْ"، المعجم الکبير للطبراني

له عدي بن حاتم روايت دئ چي وايي: رسول الله صلی الله عليه و سلم ته په داسي حال کي راغلم چي په غاړه مي د سروزرو صليب ځړېدو، نو وئې فرمايل: اې عدي! دا نښه (بُت) دي له غاړي لري وغورځوه، نو ما لري کړ، بيا په داسي حال کي د ده خوا ته ورغلم چي د براءة سوره يې قرائت کوله او دا آيت ئې ولوست: (**اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ**: خپل ملايان او پيران ئې له الله پرته ځان ته خدايان وګرځول)، تر هغه چي ترې فارغ شو، نو ما ورته وويل: موږ خو د دوی عبادت نه کوو، وئې فرمايل: آيا هغه څه حرام نه ګڼي چي الله تعالی حلال کړي او تاسو ئې هم حرام ګڼئ او هغه څه حلال نه ګڼي چي الله تعالی حرام کړي او تاسو ئې هم حلال ګڼئ؟ ومي ويل: هو؛ وئې فرمايل: همدا د دوی عبادت دئ.

يعني اهل کتاب د خپلو علماءو او مشائخو په وينا هغه څه حلال وګڼل چي د الله په دين کي حرام ول او هغه څه ئې حرام وګڼل چي الله حلال کړي ول، همدا کار په حقيقت کي هغوی ته د دوی عبادت وو.

يُرِيدُونَ أَن يُطْفِـُٔواْ نُورَ ٱللَّهِ بِأَفْوَٰهِهِمْ وَيَأْبَى ٱللَّهُ إِلَّآ أَن يُتِمَّ نُورَهُۥ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿٣٢﴾

غواړي د الله نور په خپلو خولو سره مړ کړي، په داسي حال کي چي الله تر هغه لاس نه اخلي چي خپل نور بشپړ کړي که څه هم کافران (ترې) کرکه ولري.

(۳۲)- دا مبارك آيت مسلمانانو ته لارښوونه كوي چې:

- يهودان او نصارا غواړي په خپلو تبليغاتو سره د اسلام د خورېدو مخه ونيسي، خو د دوى هڅه دې ته ورته ده لكه څوك چې وغواړي د الله نور د خولې په پوكي سره مړ كړي، په داسي حال كي چي الله تعالى په قطعي توگه پرېكړه كړې چي خپل نور بشپړ كړي.
- داډه اوسئ چي د دوى هلي ځلي به هدر كېږي او دا نور به نړۍ روښانه كوي، كه څه هم كافران له دې كركه ولري او خپل ټول توان طاقت د دې لپاره وكاروي چي د خورېدو مخه ئې ونيسي.

هُوَ ٱلَّذِىٓ أَرۡسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلۡهُدَىٰ وَدِينِ ٱلۡحَقِّ لِيُظۡهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦ وَلَوۡ كَرِهَ ٱلۡمُشۡرِكُونَ ﴿٣٣﴾

دى هغه ذات دئ چي خپل پيغمبر ئې له هدايت او حق دين سره لېږلى چي پر ټولو دينونو ئې غالب كړي كه څه هم مشركان (ترې) كركه ولري.

~~(۳۳)- دا آيت موږ ته وايي: پيغمبر عليه السلام له دوو شيانو سره راغلى: (حق دين) او~~ (هدايت)، يعني هغه هم (قانون) راوړى او هم (تگلاره)، هغه موږ ته وايي: د اسلامي ټولني په فردي او اجتماعي برخو كي به كوم (قانون) حاكم وي او د دې ټولني د جوړولو لپاره به كومه (تگلاره) غوره كوو. په پيغمبرانو باندي د ايمان تقاضا دا ده چي موږ به د خپل فردي او اجتماعي ژوند په ټولو اړخونو كي، اهداف او اهدافو ته د رسېدلو تگلاره، د پيغمبر په دعوت او سنت كي لټوو، له خپلي خوا او په خپله خوښه به نه اهداف ټاكو او نه اهدافو ته د رسېدلو تگلاري او كړنلاري، بلكي د دواړو په اړه به د پيغمبر عليه السلام سنت او لارښوونو ته رجوع كوو.

ځيني كسان داسي دي چي كه اهداف له دين اخلي، نو هدف ته د رسېدو طريقه او تگلاره په خپله خوښه ټاكي، گمان كوي چي په دې برخه كي انسان ته كاملاً آزادي وركړى شوې او په څه قيد او شرط ملزم او مكلف نه دئ، كولى شي په خپلو خاصو ظروفو او شرائطو كي څنگه چي ئې زړه غواړي عمل وكړي او د خپل تشخيص او درك په رڼا كي چي څه كول غواړي هغه وكړي او چي كومه تگلاره غوره گڼي اختيار ئې كړي، هر څه كول ځان ته جائز گڼي، حال دا چي مسلمان مكلف دئ د شرعي او نېكو اهدافو د لاسته راوړلو لپاره نېكي او شرعي وسيلي اختيار كړي، نه ناجائزي وسيلي او هر هغه څه چي د ده زړه ئې غواړي.

همداراز دا آيت موږ ته وايي: د پيغمبر عليه السلام په لاس لېږل شوى لارښود حقيقي دين نه له نورو اديانو سره د روغي جوړي لپاره راغلى او نه د دې لپاره چي دنيا

له نورو ادیانو سره ووېشي، چي په یوه برخه ئي دا دین حاکم وي او په نورو برخو کي نور ادیان، د دې لپاره هم نه دئ راغلی چي د انسان ژوند له نورو ادیانو سره ووېشي چي د ژوند په ځینو اړخونو دا دین حاکم وي او په نورو ابعادو کي ئې نور ادیان، بلکي دا دین راغلی چي پر ټولو نورو ادیانو غالب شي، که څه هم مشرك عناصر له دې کرکه ولري، مشرك عناصر یا هغه دي چي ادیان سره خلطوي، څه برخه له یوه دین اخلي او څه له بل، اهداف په دین کي لټوي خو تګلاره په خپله خوښه او د خپل ذهن او تصور مطابق ټاکي، او یا هغه چي په الوهیت او ربوبیت کي له الله جل شانه سره بل څوك شریکوي، که څه هم دا مشرکین له دې کرکه لري چي د الله دین دي پر ټولو ادیانو غالب شي، پر ټولي نړۍ او د ژوند پر ټولو برخو دي یوازي دا دین حاکم وي، خو د الله جل شأنه فیصله دا ده چي دا دین به په ټوله ځمکه او په ټولو ادیانو غالبوي. دې مطلب ته په بل ځای کي داسي اشاره شوې:

هُوَ ٱلَّذِيٓ أَرۡسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلۡهُدَىٰ وَدِينِ ٱلۡحَقِّ لِيُظۡهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدٗا

الفتح:٢٨

الله هغه ذات دئ چي خپل پیغمبر ئې له هدایت او حق دین سره لېږلی چي پر ټولو ادیانو ئې غالب کړي. او الله د شاهد په توګه کافي دئ.

یعني الله تعالی په دې خبري شهادت ورکوي چي د خپل پیغمبر په لاس لېږلی دین ئې د غلبې او حاکمیت لپاره لېږلی، نه له نورو ادیانو سره د روغي جوړي لپاره. څوك چي د دین په اړه له دې پرته بله خبره کوي، دروغ وایي او حقیقت مسخ کوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّ كَثِيرٗا مِّنَ ٱلۡأَحۡبَارِ وَٱلرُّهۡبَانِ لَيَأۡكُلُونَ أَمۡوَٰلَ ٱلنَّاسِ بِٱلۡبَٰطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِۗ وَٱلَّذِينَ يَكۡنِزُونَ ٱلذَّهَبَ وَٱلۡفِضَّةَ وَلَا يُنفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ فَبَشِّرۡهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٖ ٣٤

اې مؤمنانو! د احبار (ملایانو) او رهبان (پیرانو) ډېری د خلکو مالونه په ناحقه خوري او د الله له لاري مخنیوی کوي او هغه چي سره او سپین زر ذخیره کوي او د الله په لار کي ئې نه مصرفوي نو د دردناك عذاب زېری ورکړه.

(٣٤)- د دې مبارك آیت په ترڅ کي الله تعالی موږ ته د اهل کتابو ټګمار علماء او دوکه مار پیران معرفي کوي او فرمایي:

- د دوی ډېری د خلکو مالونه په ناحقه خوري.
- د الله له لارې مخنیوی کوي.

یعني له دین ئې ځان ته دکان جوړ کړی، خلك غولوي او شکرانې ترې اخلي، د پیسو په مقابل کې فتوی ګانې پلوري، د حکامو په خدمت کې وي، د هغوی د تخت او تاج د بقا دعاء کوي چې څه زهر او زقوم په خوله کې ورواچوي، د سودخورو په ګټه سودي معاملات روا ګڼي، د دې لپاره چې سودخورو هغوی ته کومه چېنه او پګړی ورکړې وي.

دغو تېګمارانو به په دې توګه حرام مال ترلاسه کاوو: رشوت، سود، د الله په نامه څه ترلاسه کول او په خپله ئې خوړل، د ګناهونو د بخښلو، جنت ته د ننوتو او له دوزخ نه د ژغورل کېدو اسناد پلورل، د حکامو لپاره فتوی ګانې ورکول، په فال، تعویذ، کوډو او دم شکرانې او نذرانې ترلاسه کول. قرآن د همدې لپاره د دوی په اړه فرمايي:

وَتَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يُسَٰرِعُونَ فِى ٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ وَأَكْلِهِمُ ٱلسُّحْتَ ۚ لَبِئْسَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾ لَوْلَا يَنْهَىٰهُمُ ٱلرَّبَّٰنِيُّونَ وَٱلْأَحْبَارُ عَن قَوْلِهِمُ ٱلْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ ٱلسُّحْتَ ۚ لَبِئْسَ مَا كَانُوا۟ يَصْنَعُونَ ﴿٦٣﴾

المائدة: ٦٢- ٦٣

او ډېری به ئې وګورې چې په ګناه، تېري او د حرامو په خوړلو کې تلوار کوي، څومره بد دئ هغه څه چې دوی ئې کوي. ولې ئې خدای پالونکي او علماء د ګناه له وینا او د حرامو له خوړلو منع کوي؟! ډېر بد دئ هغه څه چې دوی ئې کوي.

په ٦٢ آیت کې د ایمان منافي درې ستر ستر کارونه په ګوته شوي:

- په ګناه کې تلوار.
- د بل پر حق تېري او تجاوز کې تلوار.
- د حرامو په خوړلو کې تلوار.

له دغو بدو کړو وړو سره سره به الله تعالی څنګه د دوی د ایمان دعوی قبلوي؟

د دوی د علماوو او مشائخو حالت هم داسې دئ چې نه خلك له بدي او غلطې وینا منع کوي او نه د حرامو له خوړلو، د چا په ښه او بد کار نلري، له بدو نه حساسیت پکې مړ شوی او له وضعیت سره ئې روغه جوړه کړې، د حکامو په خدمت کې دي، په یوه مفسد او ګنهګار قوم کې هغه څوك د منلي عالم او پیر په نامه شهرت مومي چې د عام ولس په څېر وي، د دوی د خوښې خبري کوي، نه د غلطې وینا مخالفت کوي او نه سمې او حق وینا ته خلك رابلي، له حکامو سره ئې لاس یو کړی وي، د کومې ټولنې علماء او مشائخ چې داسې وي، حکام او عام ولس به ئې څنګه وي؟

که تاریخ ته رجوع وکړو نو په څرګنده توګه به وګورو چي دین یا ظالمو واکمنانو تباه کړی، یا دین پلورونکو بدو علماءو، یا دوکه مارو پیرانو، او دا همغه څه دي چي عبدالله بن مبارك رحمه الله په خپلي کښلي (ښکلي) وینا کي ویلي: و هل افسد الدین الاالملوك و احبار سوء و رهبانها؟؛ هرکله چي د الله دین د ټګمارو علماءو او دوکه مارو پیرانو په لاس کي پرېوتی، له دین ئې دام او دکان جوړ کړی، خلك ئې پرې غولولي او خپل جیبونه ئې ډك کړي، په دین کي ئې داسي لاسوهني کړې چي خلك دوی د خدای استازي وګڼي او په خپلو مالونو کي د الله تعالی برخه دوی ته وسپاري، زکات، عشر او صدقات د بې وزلو، فقیرانو او مسکینانو په ځای دوی ته ورکړي، الله تعالی هغه مهال نوی کتاب له نوي پیغمبر سره رالیږلی چي دغو ټګمارانو د الله مخکنی دین تحریف کړی او دوی پدې توانېدلي چي له دین د خلکو د تحمیق او ناوړه ګټي ترلاسه کولو وسیله جوړه کړي، د پیغمبر د لیږلو وجه ئې دا ښودلې چي هم الهي دین او هم د الله مظلوم بندګان د ټګمارانو له منګولو وژغوري، د دوی له خوا جوړ شوي خرافات او په دین پوری تړل شوي تورونه له منځه یوسي، د خلکو پر اوږو په ناحقه ایښودل شوي درانه بارونه کوز کړي او د همدې مکارو او دروغجنو له خوا د خلکو په لاس پښو کي اچول شوي زنځیرونه مات کړي، د الله تعالی او خلکو ترمنځ جوړ شوي هغه حجابونه او خنډونه نسکور کړي چي خلك له خپل رب لري کوي او د دغو ټګمارانو پښو ته ئې غورزوي، خلکو ته دا وښیي چي دا د دېن دروغجن او مکار ټیکه داران، د بندګانو او الله تر منځ واسطه ندي، الله تعالی ته د رسېدو لاره له دوی نده تېره شوې، هر بنده کولی شي له خپل رب سره مخامخ او له واسطې پرته، او چا ته له شکراني او نذراني ورکولو پرته راز او نیاز وکړي او دا ورته په ډاګه کړي چي خدای د ټولو رب دئ، هر چېري د هرچا دعاء او فریاد اوري، هر بنده ته د غاړې تر رګ ورنږدې دئ، هغه ته د رسېدو لپاره هیڅ وسیلی ته اړتیا نشته، هیڅوك د هغه له اجازې او امر پرته د هیچا شفاعت نه شي کولی، چا ته چي الله تعالی د زیان اراده کړې وي هیڅوك خیر نشي وررسولی او چا ته ئې چه خیر غوښتی وي هیڅوك ضرر نشي وررسولی. او ټولو ته اعلانوي چي خدای ته رجوع وکړئ، یوازي د ده عبادت وکړئ او یوازي له ده مرسته وغواړئ.

بایبل په دین او الهي کتاب کي د احبار او رهبان په ناولو لاسونو د تحریف څرګنده بېلګه ده، محرف بایبل د زمکو او باغونو لومړی حاصل او د څارویو لومړي بچیان د خدای حق ګڼي، خو دا نه وایي چي دا به د خدای په نامه د ده بې وزلو او نادارو بندګانو ته ورکوئ او د الله تعالی په لار کي به ئې مصرفوئ، بلکي دا د معبد د مجاور برخه ګڼي. د بایبل له دغي برخي په ډاګه معلومېږي چي دا کتاب د هغه چا له لوري تحریف شوی چي له دین دام جوړوي او جاهل عوام پرې غولوي، هر هغه دین او مذهب چي یوه مفت خوره ډله رامنځ ته کوي، د خلکو د قربانیو په اړه ئې د خدای ځای ناستې ګڼي او عوامو ته وایي: د خدای برخه دغي مذهبي ډلي ته وسپارئ، دا یو غولوونکی دین او

مذهب دئ، دا همغه مذهب دئ چي ټول پيغمبران عليهم السلام ئې مقابلې ته لېږل شوي، دا همغه دين دئ چي تر ټولو د مخه ئې د الهي دين مقابله کړې.

په دې مبارك آيت كي يو بل ظريف ټکی هم زموږ مخي ته ځليږي او هغه دا چي احبار، رهبان او د سرو سپينو زرو كنز كوونكي ئې يو ځای ياد کړي او ټولو ته ئې په ګډه د دردناك عذاب زيری ورکړی. حقيقت دا دئ چي په هري ظلم ځپلې او جهل وهلې ټولنې کي مخکني دوه د وروستني دربيم په خدمت کي وي او دوی په ګډه د ظالمو واکمنانو د ښي او کيڼ لاس مرستيالان او مدافعان وي، يو ورته فتوی ورکوي، بل ورته دعاء کوي او دربيم د هغو پيسو يوه برخه ورکوي چي د عام ولس د شکولو او غارت کولو له لاري ئې ترلاسه کوي.

کنز هغه مال ته وايي چي که څه هم له حلالو لارو ترلاسه شوی وي خو هغه حق نه وي په کي اداء شوي چي الله تعالی لازم کړی او په هغه ځای کي نه وي مصرف شوی چي الله تعالی ئې د مصرفولو امر کړی. که د دې کنز کوونکي سزا دومره سخته وي نو د هغه چا سزا به څنګه وي چي له حرامو لارو حتی د دين پلورني له لاري ئې ترلاسه کوي، خپل ايمان پرې پلوري، خپل عزت پرې بايلي او خپل آخرت پرې تباه کوي؟!

خو دې ته مو بايد پام وي چي که دلته قرآن د مال کنزول غندلی، په بل ځای کي ئې ويلي چي څه تر حاجت او ضرورت زيات وي هغه انفاق کړئ، خو د دې ترڅنګ مؤمنانو ته لارښوونه کوي چي مه بخل کوئ او مه په پراخ لاس دومره مصرف چي سبا حيران او بل ته اړ وئ، د دواړو تر منځ وسط لار غوره کړئ، دا د انسان او د ده د ټولنې حالت ته پرېښودل شوي، کله داسي حالت راشي چي په کار ده مؤمن انسان له خپل ضرورت زيات هر څه د الله په لار کي وقف کړي، او کله ئې لږ برخه او کله يوازې هومره چي پرې فرض دي، دا داسي وګڼئ لکه فرض لمونځ او تهجد او نفل، تهجد او نفل د انسان ظروفو او شرائطو او خپلې خوښي ته پرېښودل شوی. همداسي په مال کي له فرائضو او واجباتو علاوه انفاق د انسان خوښي او د ده او د ده د ټولنې ظروفو او شرائطو ته پرېښودل شوی.

يَوۡمَ يُحۡمَىٰ عَلَيۡهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكۡوَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمۡ وَجُنُوبُهُمۡ وَظُهُورُهُمۡۖ هَٰذَا مَا كَنَزۡتُمۡ لِأَنفُسِكُمۡ فَذُوقُواْ مَا كُنتُمۡ تَكۡنِزُونَ ٣٥

هغه ورځ چي د دوزخ په اور کي به سرې شي او بيا به ئې تندي، اړخونه او شاګاني پرې وداغل شي، دا هغه څه دي چي د ځان لپاره مو زېرمه کړي وو، نو د هغه څه خوند وڅکئ چي زېرمه کول مو.

(۳۵)- له حرامو لارو چې چا سره او سپین زر راغونډ کړي او ذخيره کړي، په آخرت کې به د همدغو سرو او سپينو زرو په سرو سکو سره د دوی تندي، اړخونه او ملاګانې داغل کيږي، خو پوښتنه دا ده چې ولې تندی، اړخ او ملا؟ او د چا چا؟ ولې ئې زړه، خېټه او لاسونه نه؟ په داسې حال کې چې حرام مال ئې په خپلو لاسونو ترلاسه کړی، په خېټه کې ئې اچولی او زړه ئې پرې ښاد شوی او همدغه زړه دې ګناه ته هڅولی؟! يوه او معروفه توجيه دا ده چې کنز کوونکي درې دي: هغه چې د انفاق پر مهال ئې يا تندی تريو شوی، يا ئې اړخ ګرځولی يا ئې شا اړولې، نو ځکه به د چا تندی داغل کيږي، د چا اړخ او د چا ملا، خو يوه بله توجيه هم شته او هغه دا چې: ځينو د مال په ترلاسه کولو کې خپل مخ سپېره کړی او د سپکاوي منلو ته چمتو شوی، چا د حرامو په خوړلو کې د بل ملګرتيا کړې، د مال په غونډولو کې د حرام خور اړخ ته ودرېدلی او د هغه مرسته ئې کړې او چا په خپلې فتوی سره د بل د ګناه پېټی په شا کړی او هغه ته ئې د حرام خوړلو فتوی ورکړې. نو ځکه به د چا تندی، د چا اړخ او د چا ملا داغل کيږي.

إِنَّ عِدَّةَ ٱلشُّهُورِ عِندَ ٱللَّهِ ٱثۡنَا عَشَرَ شَهۡرٗا فِي كِتَٰبِ ٱللَّهِ يَوۡمَ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ
وَٱلۡأَرۡضَ مِنۡهَآ أَرۡبَعَةٌ حُرُمٞۚ ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلۡقَيِّمُۚ فَلَا تَظۡلِمُواْ فِيهِنَّ أَنفُسَكُمۡۚ
وَقَٰتِلُواْ ٱلۡمُشۡرِكِينَ كَآفَّةٗ كَمَا يُقَٰتِلُونَكُمۡ كَآفَّةٗۚ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ
ٱلۡمُتَّقِينَ ٣٦

يقيناً چې د الله خوا ته او د الله په کتاب کې د مياشتو شمېر دولس مياشتې دي، له همغې ورځې چې آسمانونه او زمکه ئې پيدا کړل، څلور ئې حرامې (د درناوي وړ) مياشتې دي، دا رغنده دين دئ، نو په دې کې پر ځان (يو پر بل) ظلم مه کوئ، او په دغو ټولو کې له مشرکانو سره همغسې وجنګيږئ چې په ټولو کې له تاسو سره جنګيږي، او (په دې) پوه شئ چې الله له داسې متقيانو سره دئ.

(۳٦)- دلته څو خبرې په پام کې ولرئ: د مياشتو لپاره دوه معروف تقويمونه دي، يو ئې د لمر پر محور د زمکې په حرکت پورې او بل ئې د زمکې پر محور د سپوږمۍ په حرکت پورې مربوط دئ، زمکه په درې سوه پنځه شپېته ورځو او څه د پاسه شپږو ساعتونو کې يو ځل د لمر پر محور څرخي، دې ته ځينو د يوه کال نوم ورکړی، هغه ئې پر دولسو مياشتو وېشلی، ځينې ئې دېرش او ځينې ئې يو دېرش ورځې دي. او سپوږمۍ په څه د پاسه نه ويشتو ورځو کې يو ځل د زمکې پر محور راڅرخي، دا موده ثابته ده، که څوك علمي محاسبې ته ارزښت ورکړي نو د بشپړ کال ټولې قمري مياشتې داسې

ټاکل کېدی شي چي کمی او زیاتی به په کي نه راځي، د محاسبې له مخي دا معلومېدی شي چي سپوږمی کله خپل میاشتنی مدار بشپړوي، په کوم ځای کي، په کوم ساعت، دقیقه او ثانیه له سترګو پټېږي او چېري، په کوم ساعت، دقیقه او ثانیه راڅرګندېږي او د نوي میاشتي مدار پیلوي. دا چي اسلام د میاشتي د پیل او پای لپاره رؤیت ته اعتبار ورکړی دا ډېره دقیقه او علمي وینا ده، ځکه د سپوږمی په لیدو سره ثابته کېږي چي هغه د نوي میاشتي مدار ته داخله شوې. څوك چي رؤیت ته اعتبار نه ورکوي او د هري سیمي لپاره د مستقل او بېل رؤیت خبره کوي ډېر کمعقله او له دین او علم نه بې خبره دئ. اوس او د پرمخ تللو وسائلو په مرسته خو هغه ثانیه او سیمه هم په دقیقه توګه معلومولی شو چي سپوږمی له محاق نه وځي، د مخکنی میاشتي مدار ئې بشپړ کېږي او د نوې میاشتي مدار پیلوي. دا هم ډېره علمي خبره ده چي د رؤیت لپاره د یوه متقي انسان شهادت هم کافي ګڼل شوی. احمقان او هغه ټګماران چي د دښمن له لوري ګمارل شوي چي په امت کي اختلافات راولاړ کړي له دې موضوع هم د اختلاف وسیله جوړوي، شیعه او بریلویان له سعودي او سلفیانو سره د سیاسي او مذهبي اختلاف په وجه روژه او اختر یوه او حتی دوه ورځي وروسته اعلانوي، دوه ملیونه حاجیان به په عرفات کي د عرفې په ورځ راغونډ وي، په ټلویزیونو کي به د عرفې لویه غونډه، لمونځ او خطبه ګوري او اوري خو سره له دې به دوی د عرفې او لوی اختر لومړۍ ورځ یوه او دوه ورځي وروسته لمانځي!! عجیبه دا ده چي په عربي نړۍ کي به روژه او اختر وي خو د پاکستان رؤیت هلال کمیټه به یوه ورځ وروسته په کراچی او اسلام آباد کي غونډه کوي!! او د هغو خلکو شهادتونو ته به هم اعتبار نه ورکوي چي په پېښور کي ئې سپوږمی په خپلو سترګو لیدلې!! دا نه مذهبي اختلاف دئ نه علمي، بلکي سیاسي اختلاف دئ او تر شا ئې د اسلام د خطرناکو دښمنانو لاس دئ. که اوس پیغمبر علیه السلام حیات وی او په مدینه او مکه کي ئې د روژې پیل او پای اعلانولی او ټولو خلکو د ټلویزیون او راډیو له لاري دا اعلان اورېدلی نو بیا به هم دغو خلکو په خپل جاهلانه دریځ ټینګار کولو او د پیغمبر علیه السلام مخالفت ته به ئې ملاتړله.

یو ځل بیا اشهر الحرم ته اشاره کول ښیي چي له مخکنیو څلورو میاشتو نه چي د سورې په سر کي ذکر شوې؛ همدغه څلور حرام میاشتي مراد دي.

د آسمانونو او زمکي د پیدا کېدو له ورځي د میاشتو شمېر دولس دئ او په دې کي څلور حرامي (د احترام وړ) میاشتي دي، همدا څلور میاشتي مشرکینو ته مهلت ورکړی شوی، د قیم دین غوښتنه همدا ده، الله او د هغه دین تاسو ته حکم کوي چي په دې کي به یو پر بل له تېري ډډه کوئ.

دلته د دې فقرې (**فَلَا تَظْلِمُواْ فِيهِنَّ أَنفُسَكُمْ**) نه مراد دا دئ چي په دغو څلورو میاشتو کي به هیڅ ډله بر بلي تېری نه کوي، دواړه لوري به د هغوی درناوی

کوي، مراد يو پر بل عام ظلم او تېرى نه دئ ځکه داسي تيرى خو په هر وخت کي حرام او منع دئ.

آيا دلته (کافة) مؤمنانو او مشرکانو ته راجع دئ، په دې معنى چي تاسو ټول له مشرکانو سره داسي وجنګېږئ چي دوى ټول له تاسو سره جنګېږي؟ که (کافة) مياشتو ته راجع دئ په دې معنى: لکه چي مشرکين په ټولو مياشتو کي له تاسو سره جنګېږي او د حرام مياشتو پروا نه کوي تاسو هم په ټولو مياشتو کي له دوى سره جنګېدى شئ؟ که څه هم ډېرى مفسرينو لومړى رأيه غوره کړې، خو د آيت مخکنى او وروستنى برخي ته په پام سره داسي معلومېږي چي مراد ترې ټولي مياشتي دي، يعني که دوى د حرامو مياشتو احترام ونه کړ او په ټولو کي له تاسو سره جنګېدل نو تاسو هم ورسره وجنګېږئ، د حرامو مياشتو درناوى خو په هغه صورت کي صحيح دئ چي مقابل لورى هم د دغو مياشتو درناوى وکړي او پر تاسو له بريد نه ډډه وکړي. د آيت له وروستى برخي هم دغه خبره معلومېږي چي که تاسو په دغو څلورو مياشتو کي له تېري نه ځان وساتئ نو د الله تعالى معيت او تأييد به ترلاسه کړئ. جلالين هم له کافة نه همدا تعبير لري. نور تعبيرونه نه له الفاظو سره اړخ لګوي او نه د آيت له فحوى او سياق او سباق سره.

معمولاً د يوه شي په اړه د کافة کلمه هغه مهال کارول کېږي چي تر دې د مخه د همغه شي د يوې برخي په اړه څه ويل شوي وي، دلته تر دې مخکي د دولسو مياشتو يادونه شوې، بيا څلور مياشتې ترې مستثنى شوي او د داسي مياشتو په نامه يادي شوې چي ټول خلك ئې بايد درناوى وکړي، جګړي متوقف کړي او يو پر بل له تېري ډډه وکړي، بيا ويل شوي چي له مشرکينو سره داسي (کافة وجنګېږئ لکه چي دوى کافة له تاسو سره جنګېږي)، دلته په کافة سره د څلورو مياشتو مخکنى استثناء نفي شوې نه بل څه، او له کافة مراد ټولي مياشتي دي نه بل څه، د بل څه لپاره اصلاً کوم مجال نه تر سترګو کېږي، او هيڅ دليل ورته نه مومو، که چېري تر دې د مخه د مشرکيو د يوې ډلي په اړه څه ويل شوي وى نو بيا مو حق درلود چي له کافة ټول مشرکين مراد کړو.

او دا همغه خبره ده چي د البقرې په سورې کي په دې توګه راغلې:

ٱلشَّهۡرُ ٱلۡحَرَامُ بِٱلشَّهۡرِ ٱلۡحَرَامِ وَٱلۡحُرُمَٰتُ قِصَاصٞۚ فَمَنِ ٱعۡتَدَىٰ عَلَيۡكُمۡ فَٱعۡتَدُواْ عَلَيۡهِ بِمِثۡلِ مَا ٱعۡتَدَىٰ عَلَيۡكُمۡۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلۡمُتَّقِينَ ١٩٤

البقرة: ١٩٤

د حرام (محترمه) مياشت د محترمي مياشتي په مقابل کي او محترم شيان سره برابر دي، نو چا چي پر تاسو تېرى وکړ، نو داسي تېرى ورباندي وکړئ لکه ده چي درباندي تېرى کړى او له الله ووېرېږئ او پوه شئ چي الله له متقيانو سره دئ.

يعني که دښمن د شعائرو او مقدساتو احترام نه کاوو او په حرام (محترمو) مياشتو

کي يا په مسجدالحرام کي ئې په تاسې تېرى کاوو نو تاسو مکلف نه ياست چي په يوه اړخيزه توګه به د هغوى احترام کوئ او له مقابلې او دفاع به لاس اخلئ، نه، تاسو دا حق لرئ چي ځواب ورکړئ، بالمثله معامله ورسره وکړئ، خو په دې کي به تر هرڅه د مخه د الله د محاسبې خيال ساتئ، داسې څه به نه کوئ چي الله ورباندې ناراضه کېږي، که مو تقوى درلوده نو د الله تعالى مرسته او ملاتړ به درسره وي.

دې ته مو هم پام وي چي قمري تقويم څو ځانګړتياوې لري او مراعات ئې د مهال وېش په توګه ګټور دئ چي په نورو تقويمونو کي هغه نشي ترلاسه کېدى:

- هر څوك؛ لوستى او نالوستى، په هر ځاى کي پرې پوهېږي او د سپوږمۍ له حالته نېټه معلومولى شي.
- په دې سره د کلونو حساب ډېر آسانه وي، داسې چي که څوك سږ کال د دوبي په وروستۍ مياشت کي روژه ونيسي نو شپږ دېرش کاله وروسته چي کله بيا په همدغه مياشت کي روژه پرې راشي نو پوهېږي چي شپږ دېرش کاله پرې تېر شوي. دا حساب د بل تقويم له مخي يوازې په هغه صورت کي کولى شي چي له ځان سره ئې وليکي او يا ئې په ليکلي تقويم کي په نښه کړي په دې شرط چي دا ليکنه ترې ورکه نشي**!!**

إِنَّمَا ٱلنَّسِيٓءُ زِيَادَةٞ فِي ٱلۡكُفۡرِۖ يُضَلُّ بِهِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يُحِلُّونَهُۥ عَامٗا وَيُحَرِّمُونَهُۥ عَامٗا لِّيُوَاطِـُٔواْ عِدَّةَ مَا حَرَّمَ ٱللَّهُ فَيُحِلُّواْ مَا حَرَّمَ ٱللَّهُۚ زُيِّنَ لَهُمۡ سُوٓءُ أَعۡمَٰلِهِمۡۗ وَٱللَّهُ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٣٧﴾

يقيناً چي دا ځنډونه (يوه مياشت د بلي پر ځاى حلال او حرام نيول) په کفر کي زياتوالى دئ، هغه پرې بې لارې کېږي چي کفر ئې کړى، يو کال ئې حلالوي او بل کال ئې حراموي، ترڅو د هغو شمېر بشپړ کړي چي الله حرامي کړې، نو په دې سره هغه څه حلال وګرځوي چي الله حرام کړي. شيطان د دوى بد عملونه ورته ښايسته کړي، او الله دا کافر وګړي نه هدايتوي.

---

(۳۷)- مشرکينو د حرام مياشتو په اړه مذهبي خدعه کوله، که به ئې په دغو مياشتو کي پر خپل دښمن د بريد ضرورت احساس کړ او غوښتل به ئې کومه قافله تالان کړي؛ نو ناڅاپي او په داسې حال کي به ئې بريد وکړ چي مقابل لوري به د حرام مياشتي په طمع د دفاع لپاره هيڅ تعبيه نه وه کړې، بيا به ئې په بلي مياشتي کي دا کمى بشپړ کړ، په دې توګه به ئې ګواکي هم خپل مقصد ترلاسه کړ او هم به ئې د خپل مذهب له غوښتني سره سم د څلورو حرام مياشتو شمېر بشپړ کړ**!!** خو قرآن فرمايي داسې مذهبي حيله په کفر کي د زيادت په معنى ده، هغه څوك به داسې کار کوي چي د ايمان له دائرې ډېر لري

وتلى وي او د كفر په گنده ډنډ كې ژور غرق شوى وي. په دې سره به د دوى مذهبي مشرانو هغه كسان غولول او بې لارې كول چې له بنسټه كافران ول، يو ځه په يوه وخت كې حلال گڼل او همدغه ځه په ورته بل وخت كې حرام گڼل د هغه چا كار دئ چې كافر وي او د حلال او حرام لپاره له خپل هوس پرته بل معيار او ملاك ونه لري. لكه چې قرآن د قريشو په اړه فرمايي: يو كال ئې حلالوي او بل كال ئې حراموي، ترځو د هغو مياشتو شمېر بشپړ كړي چې الله حرامې كړې، نو په دې سره هغه ځه حلال وگرځوي چې الله حرام كړي. داسې خلك شيطان غولولي، د دوى بد عملونه ئې ورته ښايسته كړي، دوى له الهي هدايت محروم دي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَا لَكُمۡ إِذَا قِيلَ لَكُمُ ٱنفِرُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱثَّاقَلۡتُمۡ إِلَى ٱلۡأَرۡضِۚ أَرَضِيتُم بِٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا مِنَ ٱلۡأٓخِرَةِۚ فَمَا مَتَٰعُ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا فِي ٱلۡأٓخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٣٨﴾

اې مؤمنانو! ځه درباندې شوي چې كله درته وويل شي: د الله په لار كې ووځئ! نو د ځمكې په لور درنېږئ؟!! آيا تر آخرته د دنيا پر ژوند راضي شوي يئ؟! د دنيوي ژوند مال متاع خو د آخرت په پرتله له ناڅيزه شي پرته بل ځه نه دي.

(۳۸)- په دې مبارك آيت كې مسلمانانو ته ويل شوي:
كله چې د الله په لار كې جهاد ته بلل كېږئ ولې سستي او لټي كوئ او ناستې ته زړه ښه كوئ، خو په دې آيت كې دا مطلب په داسې ښكلي انداز او الفاظو سره بيان شوى چې جهاد ته د نه چمتو او غيرمجاهد روحي حالت په ډېر ښكلى انداز انځوروى، د هغه چا په انځور كې ئې زموږ مخې ته ودروي چې ځمكه ئې د ځان لورې ته كښلي او نه ئې پرېږدي چې سريع او چټك پورته شي او توند او تېز د الله په لار كې وخوځېږي. له داسې كسانو د پوښتنې اسلوب هم داسې دئ لكه چې د دې حالت لپاره هيڅ توجيه نه لري، په دې الفاظو ورته خطاب كوي: ولې د ځمكې لور ته درنېږئ؟ ولې سريع او چټك نه پورته كېږئ؟ د دې لټې او سستې لپاره ځه دليل لرئ؟ ځه شي دې ته اړ كړي يئ؟!! دا حالت خو له مؤمن سره نه ښايي!!

- آيا د دنيا په ژوند راضي شوي يئ او تر آخرت مو غوره گڼلئ؟ دنيا خو د آخرت په پرتله قليله متاع ده، دا خو وسيله ده نه هدف، ستاسو هدف خو د الله تعالى رضاء ترلاسه كول او اخروي سعادت ته رسېدل دي، ولې مو اصلي هدف هېر كړى او هغه ته په رسېدو كې لټې كوئ؟! له مؤمن سره خو دا حالت نه ښايي.

دا مطلب د هغو كسانو په اړه ويل شوى چې كله ورته وويل شي: د الله په لار كې د

جهاد لپاره ووځئ، نو هغوی د زمکي طرف ته درانه کېږي، د دې په ځای چي په شور، ځوږ او شوق سره اوچت شي او وخوځېږي او په وتلو کي ئې پوره تحرك او نشاط وي، برعکس لټ او کسل وي، د زمکي لوري ته درانه کېږي، په شور او شوق سره د الله په لاره کي نه خوځېږي، د همدغو کسانو په ځواب کي فرمايي چي آيا تاسو د دنيا په ژوند راضي شوي يئ او آخرت ته مو شا کړې؟ دنيا ته مو ترجيح ورکړې او هغه تر آخرته غوره گڼئ؟ حال دا چي د دنيا ژوند د آخرت په تناسب نه دئ مگر قليله متاع.

يعني هغه څوك چي دنيا ته په آخرت ترجيح ورکوي، د هغه يوه علامه دا ده چي کله د الله په لار کي جهاد ته راوبلل شي، د زمکي طرف ته دروند شي او په شور شوق سره د الله په لاره کي د جهاد لپاره نه خوځېږي.

دا کسالت، لټي او د زمکي طرف ته درنېدل، په شور، ځوږ او په شوق او رغبت سره د الله په لاره کي جهاد ته نه وتل، د نفاق علامه ده او له دغي عقيدې سرچينه اخلي چي انسان دنيا ته په آخرت ترجيح ورکړي.

دې ته مو بايد پام وي چي له دې آيت د اتمي رکوع تر پايه د تبوك له غزوې مخکي نازله شوې چي په ترڅ کي ئې مؤمنان هغي نښتي ته هڅول شوي چي په لومړي ځل د روم په څېر يوه بهرني زبرځواك سره رامنځته کېده. چي تفصيل ئې په دې توگه دئ:

د خندق په جگړې کي د قريشو ماته داسي وه چي د مسلمانانو او قريشو تر منځ د جنگ انډول د مسلمانانو په گټه واوښت، پيغمبر عليه السلام وفرمايل چي له دې وروسته به قريش پر مسلمانانو د بل بريد مجال ترلاسه نه کړي، له دې وروسته به دوی د مسلمانانو تر بريدونو لاندي وي، د حديبيې معاهده د همدغو ظروفو زېږنده وه، دې معاهدې د قريشو او مسلمانانو تر منځ لس کلن اوربند تضمين کړ او مسلمانانو ته ئې دا موقع په لاس ورکړه چي له دې فرصت په استفادې سره د دعوت لمن نورو لوريو ته خوره کړي، په همدغي مودې کي د عربو نږدې درېيمه برخه د مسلمانانو تر اغېز لاندي شوه، له مسلمانانو سره د بېلو بېلو قبيلو يو ځای کېدا او په ډېري چټکتيا سره په ځواکمن طاقت د مسلمانانو بدلېدا دومره تونده او تېزه وه چي د قريشو نوي نسل او ځوانانو ته د زغملو وړ نه وه، دوی غوښتل دا معاهده ماته شي او دا فرصت ترلاسه کړي چي له مسلمانانو سره د يوې پرېکنده نښتي له لاري دا بهير ودروي او خپل تېر عظمت او شوکت راژوندی کړی، د مسلمانانو په حليف قبيلي (خزاعه) باندي د قريشو د حليف قبيلي (بني بکر) تېری د همدې هڅي يوه برخه وه، خو پيغمبر عليه السلام هغوی ته مزيد فرصت ورنه کړ، له لس زره جنگياليو سره ئې پر مکي بريد وکړ، مکه له مقاومت پرته فتح شوه، دې ستري فتحي که له يوې خوا د عربو ستر مذهبي، سياسي او اقتصادي مرکز د مسلمانانو لاس ته ورکړ؛ له بلي خوا ئې ټول مشرك عرب قبايل وهڅول چي د مسلمانانو په ضد وروستی گوزار وکړي، د حنين نښته له همدې عزم او احساس نه راولاړه شوه، خو هغوی دلته ماته وخوړه، طائف هم د مسلمانانو لاس ته ورغی، دا درې

پرله پسې برياوې داسې وې چې نور په ټول حجاز کې داسې ځواك پاته نشو چې له مسلمانانو سره د ډغرو وهلو جسارت وکړي، خو دغو برياوو اسلام له يوه بل ګواښ سره مخامخ کړ، روم چې د هغه مهال ستر زبرځواك وو، د عربو سيمې د روم تر مستقيم او غيرمستقيم اغېز لاندې وې، او پر عربو ئې د تسلط لړۍ د خورېدو په حال کې وه، د عربو ټاټوبی له کلونو کلونو رااېسې د روم او فارس تر منځ د سياسي، مذهبي او نظامي نښتو په ډګر بدل شوی وو، عرب خواره واره او په خپلمنځيو جګړو بوخت او له يوه داسې ځواکمن مشرتابه نه محروم ول چې ټول عرب راغونډ او له ځانه دفاع ته چمتو کړي او د روم او فارس له بريدونو ئې خوندي کړي، د داسې يوه ځواك راوړاندې کېدا هم د روم لپاره ګواښ وو او هم د فارس لپاره، خو روميانو د دې لپاره تر فارس زيات د خطر احساس وکړ او د اسلام په ضد تر فارس مخکې ميدان ته راووتل چې د شام او فلسطين په څېر سيمې ئې له فارس نه نيولې وې او په دې مهال کې د اسلام له برياوو نه ګواښ دوی ته متوجه وو، په همدغو ظروفو کې پيغمبر عليه السلام ته اطلاع ورسېده چې روميانو په شام کې څلوېښت زره فوځ پر مدينې د بريد لپاره چمتو کړی، پيغمبر عليه السلام دا غوره وګڼله چې پر مدينې د يوه لوی فوځ تر بريد مخکې همله په شام کې ورسره مخامخ شي، ځکه چې پر مدينې د بريد په صورت کې به ډېرو قبايلو هم د مسلمانانو په ضد د روميانو ملګرتيا کوله او مسلمانانو ته به دا جګړه په ګرانه بيع تمامېده. پيغمبر عليه السلام له دېرش زره فوځ سره د شام په لوري وخوځېدو، دې حکيمانه او په شجاعت او شهامت ولاړ حرکت نه يوازې پر مدينې د روميانو د تېري مخه ونيوله بلکې په شام کې هم له دې جرار او زړه ور فوځ سره له مخامخېدو ووېرېدل او د جګړې ميدان ته راونه وتل. دا په حقيقت کې له جګړې پرته د يوه ستر ځواك په وړاندې داسې ستره بريا وه چې ټول عرب ئې په بشپړه توګه د اسلام تر سلطې لاندې کړ، کورني دښمنان ئې نه يوازې له هرراز مخالفت لاس اخيستو ته اړ کړل بلکې له دې پرته د بل هر انتخاب مجال ئې ترې سلب کړ چې اسلام ته غاړه کېږدي او ايمان راوړي، د قرآن هغه وعده بشپړه شوه چې د النصر په سورې کې ورته اشاره شوې:

إِذَا جَآءَ نَصۡرُ ٱللَّهِ وَٱلۡفَتۡحُ ﴿١﴾ وَرَأَيۡتَ ٱلنَّاسَ يَدۡخُلُونَ فِي دِينِ ٱللَّهِ أَفۡوَاجٗا ﴿٢﴾

فَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ وَٱسۡتَغۡفِرۡهُۚ إِنَّهُۥ كَانَ تَوَّابَۢا ﴿٣﴾

هغه وخت چې راشي الهي بريا او فتح. او خلك وګورې چې ننوځي به فوځ فوځ د خدای په دين کې. نو لګيا شه د خپل رب په ثناء، او ترې وغواړه بخښنه، بې شکه چې هغه دئ د توبې ښه قبلوونکی.

په دې آيتونو کې پيغمبر عليه السلام ته ويل شوي: ډاډه اوسه چې الهي نصرت راروان دئ، پر دښمن به ستا بريا تحقق مومي، خلك به ستاسو بريا او فتحې ته په پام

سره ډله ډله د الله په دين كي ننوځي، تر اوسه عام ولس د نهضت له ليكو سره په پيوستون كي محتاط وو، له دې وېرې چي داسي نه نهضت له ماتي سره مخامخ شي، دښمن پرې غالب شي، زړه نا زړه او مترددد ول او له پايلي ئې وېره درلوده، د دوی له منځه يوازي محدود شمېر با همته، زړه ورو او مصممو خلكو ايمان راوړ، له ګواښونو ونه وېرېدل او له كاروان سره يوځای شول، خو اوس او د برياوو له ليدو او د خطر له منتفي كېدو وروسته به په پراخه پيمانه او فوځ فوځ له نهضت سره يو ځای كېږي او تعهد به كوي. د تبوك له بريا وروسته همداسي وشول.

د سورې دا برخه په دغو ځانګړيو شرائطو كي نازله شوې او هغه لاربښووني ئې مسلمانانو ته كړې چي په دغو ظروفو كي ورته ضرورت وو.

إِلَّا تَنفِرُواْ يُعَذِّبۡكُمۡ عَذَابًا أَلِيمٗا وَيَسۡتَبۡدِلۡ قَوۡمًا غَيۡرَكُمۡ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيۡـٔٗاۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

كه ونه وځئ نو په دردناك عذاب سره به مو تعذيب كړي او ستاسو په ځای به بل قوم راوړاندي كړي، هيڅ ضرر نه شئ وررسولی او الله په هر څه ښه قادر دئ.

(۳۹)- په دې مبارك آيت كي له جهاد د لاس اخيستو بد عواقب په دې توګه په ګوته شوي:

- كه د الله تعالی په لار كي د جهاد لپاره ونه وځئ په دردناك عذاب به مو اخته كړي، دردناك عذاب عام دئ، هم دنيوي عذابونه احتوی كوي او هم اخروي عذاب، دنيوي عذابونه لكه د دښمن په لاس له ذلت او سپكاوي سره مخامخېدل، په داخلي جګړو اخته كېدل، له فقر او لوږي او بې امنيو سره مخامخېدل. او اخروي عذاب د جهنم په اور كي لوېدل.
- د هغو خلكو تغر به ټول كړي چي د الله تعالی په لار كي له جهاد ډډه كوي، د دغو بې همتو او ډارنو وګړو پر ځای به داسي مجاهدين راوړاندي كړي چي د الله په لار كي د جهاد وړتيا لري او الله تعالی به د دوی په لاس خپل دين غالبوي.
- تاسو له جهاد په لاس اخيستو سره نه الله ته زيان رسولی شئ او نه د ده غوره دين ته، فقط خپل ځان ته تاوان رسوئ، په دې سره به تاسو له سپكاوي او ذلت سره مخامخ كېږئ.
- الله تعالی په دې كار توانمن او برلاسی دئ، له تاسو پرته له خپل دين دفاع كولی شي، دښمن ته ماته وركولی شي، ستاسو پر ځای بل مجاهد او قربانيو ته چمتو ډله رامنځته كولی او هغوی ته پر دښمن بريا وركولی شي.

إِلَّا تَنصُرُوهُ فَقَدۡ نَصَرَهُ ٱللَّهُ إِذۡ أَخۡرَجَهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ثَانِيَ ٱثۡنَيۡنِ إِذۡ هُمَا فِي ٱلۡغَارِ إِذۡ يَقُولُ لِصَٰحِبِهِۦ لَا تَحۡزَنۡ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَنَاۖ فَأَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ عَلَيۡهِ وَأَيَّدَهُۥ بِجُنُودٖ لَّمۡ تَرَوۡهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ٱلسُّفۡلَىٰۗ وَكَلِمَةُ ٱللَّهِ هِيَ ٱلۡعُلۡيَاۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾

که ئې مرسته ونه کړئ نو یقیناً چې الله هغه مهال هم د ده مرسته وکړه چې کافرانو په داسي حال کي وایست چي د دوو دوهم وو، هغه مهال چي دواړه په یوه غار (سوړي) کي ول، هغه مهال چي خپل ملګري ته ئي ویل: غم مه کوه، یقیناً چي الله له موږ سره دئ، نو الله خپله ډاډېينه پرې نازله کړه او په داسي لښکرو ئي د ده ملاتړ وکړ چي نه مو لیدل، او د کافرانو شعار ئې ټیټ کړ او د الله شعار خو (تل) لوړ دئ، او الله باحکمت غالب دئ.

(٤٠)- دلته څو خبرو ته ځير شئ:

- مسلمانانو ته ویل شوي چي که تاسو له جهاده لاس واخلئ، په جهاد کي د پيغمبر عليه السلام ملګرتيا پرېږدئ، نو پوه شئ چي په دې سره د پيغمبر عليه السلام دعوت او مبارزه له هيڅ خنډ او مشکل سره نه مخامخ کېږي، الله تعالی به له داسي لارو د ده مرسته کوي چي تاسو ئې ګمان هم نه کوئ، مګر په ياد مو نه دي چي الله تعالی هغه مهال هم د ده مرسته وکړه چي له دوو نه يو وو، له يوه ملګري پرته بل انسان ورسره نه وو، هغه ملګرى هم غمجن او محزون او په دې اندېښنه کي چي دلته به څنګه د دښمن په لاس کي له پرېوتو خوندي پاته کېږو، که راپسي راشي او د غار خولي ته سر راټيټ کړي نو موږ ويني او نيسي، کينه کښو دښمنانو د ده د وژلو لپاره خپلي توري له تېکو ايستلي وې، د غره له يوې سمڅي پرته ئې د پناه بل ځاى نه درلود، آيا الله تعالی په دغسي سخت حالت کي د ده د مرستي لپاره کفايت ونه کړ؟! که نن ئې تاسو يوازي پرېږدئ نو الله تعالی به له نورو لارو په نورو خلکو د ده مرسته کوي.
- دلته په (فانزل الله سکينته عليه) کي ضمير ابوبکر رضى الله عنه ته راجع دئ، ځکه چي د آيت لومړى برخه وايي چي دى غمجن وو او پيغمبر عليه السلام ورته اطمئنان ورکولو، نو سکينه هم پر ده نازله شوې او تشويش ئي رفع شوى. د پيغمبر عليه السلام زړه لا د مخه ډاډه وو او الله تعالی سکينه ورپه برخه کړې وه.
- او د (ايده بجنود لم تروها) نه مراد يا په بدر کي د ملائکو په لښکرو سره د ده تأييد دئ او يا د همدې سفر په دوران کي د ده تأييد، د آيت وروستى برخه ښيي چي دلته د بدر

جګړي ته اشاره شوې او د آيت لومړۍ برخه مخاطب ته دا انتباه ورکوي چې ښايي دا هم په دغه سفر پوري تړلې وينا ده، خو د دې لپاره چې د سفر په دوران کې يوازې دوه کسان وو نو دا خبره مناسبت نه لري چې په داسي لښکرو ئې د ده ملاتړ وکړ چې تاسو نه ليدل، همدا راز هلته لښکرو ته هم ضرورت نه وو ځکه نه جګړه وه چې د لښکرو لېږلو ته ضرورت وي او نه د قريشو شمېر دومره وو چې په لښکرو سره د هغوى ماتولو ته ضرورت وو، همداراز د کفارو بيرغ نسکورول په بدر کې واقع شوي نه په دغه سفر کي او د پيغمبر عليه السلام په نيولو کي د قريشو ناکامي په دې صيغه يادول مناسب نه برېښي، نو ځکه په يقين سره ويلى شو چي دلته د بدر جګړي ته اشاره شوې. خو د دې پوښتني ځواب به څه وي: ولي ويل شوي چي که تاسو د ده مرسته ونه کړئ نو الله تعالى د هغه مرسته وکړه، په بدر کي خو مؤمنانو د هغه مرسته او ملګرتيا کړې وه؟! ځواب دا دئ چي د بدر په جګړي کي ډېرو غوښتل چي نښته ئې د لښکر په ځاى له تجارتي قافلې سره وي، له لښکر سره د مخامخ کېدو رأيه د پيغمبر عليه السلام وه، نورو ډېر وروسته ورسره توافق وکړ، همداراز په بدر کي بريا داسي وه چي چا ئې ګمان نه کولو او له شکه پرته چي دا د الله تعالى له لوري له پيغمبر عليه السلام سره يوه ستره مرسته وه، او دا ورسره ښايي چي وويل شي: که تاسو ئې مرسته ونه کړئ نو الله تعالى به ئې داسي مرسته کوي لکه په بدر کي.

- لکه چي په بدر کي د دښمن بيرغ نسکور شو او د اسلام بيرغ سرلوړى او رپانده او برى د پيغمبر عليه السلام په برخه شو، همداسي به تل د اسلام بيرغ لوړ او رپانده وي او الله تعالى به تل او په هر ډګر کي او پر هر دښمن خپل پيغمبر ته برى ورکوي، دا ځکه چي الله تعالى؛ عزيز؛ يعني برلاسى او غالب دئ او حکيم يعني د حکمت خاوند دئ، پوهېږي چي پيغمبر ته څنګه او له کومي لاري بريا ورپه برخه کړي.

ٱنفِرُواْ خِفَافًا وَثِقَالاً وَجَـٰهِدُواْ بِأَمۡوَٰلِكُمۡ وَأَنفُسِكُمۡ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِۚ ذَٲلِكُمۡ خَيۡرٌ لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٤١﴾

سپك او درانه ووځئ او د الله په لار کي په خپل سر او مال جهاد وکړئ، دا درته غوره دئ که پوهيږئ.

~~(٤١)- په دې آيت سره مسلمانانو ته امر شوی چي د جهاد لپاره له ډېرو يا لږو وسلو او~~ وسائلو سره، له لږ يا ډېري توښې سره ووځئ او په خپل مال او ځان د الله په لار کي جهاد وکړئ، که پوه شئ نو همدا درته غوره دئ. دا آيت له يوې خوا موږ ته وايي چي جهاد د هغه چا کار دئ چي خپل سر او مال د الله په لار کي قرباني کوي، مجاهد نه د چا اجير جنګيالى دئ او نه له خپل جهاد نه کومه مادي او مالي طمع او موخه لري، جهاد ته

د الله تعالی له لوري د یوه مأموریت او وجیبې په سترګه ګوري، داسې ئې ګڼي لکه لمونځ، روژه، زکات او حج، دې ته چمتو دئ چې په خپلې وسلې او د خپل سر په بیع د خپل رب په لار کې وجنګېږئ. له بلې خوا مسلمان ته وایي چې ستاسو خیر په جهاد کې مضمر دئ، کومه ښېګڼه چې د جهاد په نتیجه کې ترلاسه کولی شئ له بلې لارې ئې نشئ ترلاسه کولی.

دلته باید یوې پوښتنې ته ځواب ورکړو چې له جهاد في سبیل الله مراد یوازې قتال في سبیل الله دئ که هر جد و جهد؟ آیا هر جد و جهد ته جهاد ویلی شو؟ آیا تبلیغ او دعوت ته هم د جهاد فی سبیل الله نوم ورکولی شو؟

- قرآن د هر کار او عمل لپاره ځانګړي او خاص اصطلاحات لري، هره اصطلاح باید په خپل ځای او خپل خاص مورد کې استعمال شي، ځوك چې په قرآن ایمان لري هغه ته پکار ده چې د قرآن هره اصطلاح په خپل ځای کې وکاروي او له خپل خاص مورد نه پرته ئې د بل څه لپاره استعمال نه کړي.
- په قرآن کې د جهاد فی سبیل الله اصطلاح یوازې د دښمن په خلاف د مسلحانه جهاد په معنی راغلې، که قرآن ته مراجعه وکړئ نو وبه ګورئ چې د (جهاد فی سبیل الله) ذکر له (هجرت) نه وروسته راځي او دا ټول په هغو سورتونو کې راغلي چې په مدینه کې او د جهاد له فرض کېدو وروسته نازل شوي، د مکي دور په څو محدودو آیتونو کې د (جهدایمانهم)، (وان جٰهدٰك)، (جاهدوا فینا) او (ومن جاهد) په صیغه راغلي چې هلته ئې مراد زیار او زحمت ایستل دي.
- د اسلام ټول ائمه په دې متفق دي چې له جهاد فی سبیل الله مراد قتال فی سبیل الله دئ نه بل څه.
- د قرآن له هیڅ آیت دا نه معلومېږي چې (تبلیغ) او (دعوت) ته دې (جهاد فی سبیل الله) ویل شوي وي.
- د الله په لار کې مالي قربانۍ ته (انفاق فی سبیل الله) ویل شوي نه جهاد فی سبیل الله او دا هم هغه انفاق ته چې د جهاد په لارو چارو کې وي.
- په مکي دور کې (دعوت) او (انفاق) وو خو دې ته په مکي سورتونو کې د جهاد نوم نه دئ ورکړی شوی، جهاد په مدینه کې فرض شوی او اساسي او تفصیلي ذکر ئې په مدني سورتونو کې راغلی، له دې معلومېږي چې جهاد بېل شی دئ او دعوت او انفاق بېل.
- دا خبره چې (دعوت، تبلیغ او انفاق) هم (جهاد فی سبیل الله) دي، په حقیقت کې هغه کسان کوي چې یا په دې نه پوهېږي چې د قرآن هره اصطلاح باید په خپل خپل ځای کې استعمال شي او یا د الله په لار کې د جهاد کولو اراده او همت نه لري. د دې لپاره چې په نه جهاد سره ئې څوك ملامت نه کړي نو وایي: زما دعوت او تبلیغ، زما وینا او لیکنه او زما سیاسي او اجتماعي مبارزه هم جهاد فی سبیل الله دي**!!** دوی ته وایو: ستا دا

ټول کارونه د قدر وړ دي، الله تعالی دي مزيد توفيق درکړي، خو هيڅ يو ئې جهاد فی سبيل الله نه دئ.

لَوۡ كَانَ عَرَضٗا قَرِيبٗا وَسَفَرٗا قَاصِدٗا لَّٱتَّبَعُوكَ وَلَٰكِنۢ بَعُدَتۡ عَلَيۡهِمُ ٱلشُّقَّةُۚ وَسَيَحۡلِفُونَ بِٱللَّهِ لَوِ ٱسۡتَطَعۡنَا لَخَرَجۡنَا مَعَكُمۡ يُهۡلِكُونَ أَنفُسَهُمۡ وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ إِنَّهُمۡ لَكَٰذِبُونَ ﴿٤٢﴾

که نږدې متاع او لنډ سفر وی نو هرومرو په تا پسې درتلل خو واټن ورته لرې وبرېښود، ژر ده چې د الله په نامه به لوړه کوي چې که توانېدلی حتماً درسره وتلو، خپل ځان هلاکوي، او الله پوهېږي چې يقيناً دوی دروغجن دي.

(٤٢)- دا آيت د نيمي لارې ملګرو په اړه دئ، هغه کسان راښيي چې که مزل نږدې، سفر لنډ او خپلو موخو او اغراضو ته ژر رسېدل وي نو ستا ملګرتيا کوي، خو که مزل لرې، سفر اوږد، او مقصد ته رسېدل ګران وبرېښي؛ له ملګرتيا لاس اخلي او تا يوازې پرېږدي، په خپلې اشتباه اعتراف هم نه کوي بلکې د الله په نامه قسمونه کوي او وايي: کمزوري، بې وسي او ناتواني باعث شوه چې ملګرتيا په نيمايي کې پرېږدو او تر آخري منزل تګ ونشو کړی!! خو الله تعالی فرمايي چې دوی دروغجن دي، مالي او جسمي ناتوانی له ملګرتيا نه دي محرومه کړي بلکې عدم صداقت او د اخلاص ضعف او د ايمان کمزورتيا منع کړي. دوی د نيمي لارې او آسان سفر ملګري ول، په دې موخه له تا سره يوځای شوي وو چې ډېر ژر به ډېر څه په لاس ورځي: غنيمت، دولت، شهرت، نوم، کرسی، او ډېر نور څه چې ستا په ملګرتيا کې ئې ترسترګو کېدل. دوی له جهاد نه په پاته کېدو او دروغجنو قسمونو سره ځان هلاکوي.

دا وينا د هغو خلکو په اړه ده چې له ځان سره ئې پرېکړه کړې وه چې د تبوك په جګړې کې به له برخې اخيستو ډډه کوي، تبوك نږدې شپږ سوه کيلومتره له مدينې لرې د شام په پوله پروت وو، نښته د روم له ځلوېښت زره کسيز فوځ سره وه، د دوبې ګرمي وه، فصلونه يا رسېدلي وو يا ئې حاصل ټولول نږدې وو او پاملرنه ئې غوښته، هر چا داسې سترې جګړې ته په داسې سخت وخت کې زړه نه ښه کاوو، يوازې د مضبوط ايمان خاوندان دې ته چمتو کېدل چې دا هر څه ومني او په دې ګران او له خطرونو ډك سفر کې د خپل خوږ او ګران قائد ملګرتيا وکړي او د خپل رب رضاء ترلاسه کړي.

عَفَا ٱللَّهُ عَنكَ لِمَ أَذِنتَ لَهُمۡ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكَ ٱلَّذِينَ صَدَقُواْ وَتَعۡلَمَ

ٱلۡكَٰذِبِينَ ﴿٤٣﴾

الله دي درته عفوه وکړي! ولې دي اجازه ورکړه؟! ترڅو هغه درته څرګند شوي وی چې رښتيني دي او دروغجن دي پېژندلي وی.

(٤٣)- دلته څو خبرې زموږ مخې ته راځي:

- پيغمبر عليه السلام ته ويل شوي چې الله دي د دې کار عفوه درته وکړي چې دغو کسانو ته دي رخصت ورکړ، دوی درته درغلل چې د څه عذر په وجه په دې جنګ کې برخه نشي اخيستی، تا ورسره موافقه وکړه او اجازه دي ورکړه، غوره دا وه چې دا اجازه دي نه وی ورکړې، ترڅو صادق او کاذب درته معلوم شوي وی.
- په دې آيت کې يو ځل بيا جهاد د هغه معيار په توګه معرفي شوی چې د خلکو ايمان پرې تلل کېږي، په ايمان کې صادق هغه دئ چې د الله تعالی په لار کې جهاد کوي او دروغجن هغه دئ چې له جهاد نه ډډه کوي!!

تاسو به د ټول قرآن په هيڅ آيت کې صراحتاً يا اشارتاً ونه مومئ چې بل عبادت د معيار په توګه معرفي شوی وي او داسې ويل شوي وي چې په هغه سره په ايمان کې صادق له کاذب بېلولی شئ.

لَا يَسۡتَـٔۡذِنُكَ ٱلَّذِينَ يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ أَن يُجَٰهِدُواْ بِأَمۡوَٰلِهِمۡ وَأَنفُسِهِمۡۗ وَٱللَّهُ عَلِيمُۢ بِٱلۡمُتَّقِينَ ﴿٤٤﴾

هغه چې پر الله او د آخرت پر ورځې ايمان لري دا اجازه نه درنه غواړي چې په خپلو مالونو او ځانونو سره د جهاد له کولو (معاف شي)، او الله په دغو متقيانو ښه پوه دئ.

(٤٤)- د مخکې آيت مطلب دلته په لازيات صراحت سره بيان شوی او ويل شوي:

- څوک چې پر الله تعالی او د آخرت پر ورځې ايمان لري؛ تل به دې ته چمتو وي چې د الله په لار کې د خپل سر او مال په بيع جهاد وکړي، دا واقعي مؤمن به هيڅکله له تا دا اجازه ونه غواړي چې له جهاد نه د شا ته پاته کېدو رخصت ورکړې.
- په الهي معيارونو کې واقعي متقي او پرهيزګار مسلمانان همدغه مجاهدين دي، الله تعالی د دوی په حال ښه پوه دئ او د همدغې پوهې په اساس وايي چې دوی له جهاده شا ته پاته کېدا نه خوښوي.
- کوم قوم چې له قرآن او قرآني مفاهيمو نه لرې پاته شي نو معيارونه ئې بدل شي، د ايمان، اسلام، تقوی، صبر، توکل، احسان، او نورو مفاهيمو په اړه ئې انګېرنه داسې نه وي لکه چې قرآن ئې موږ ته انځوروي، لکه دلته چې قرآن هغه مجاهد د متقي په توګه

معرفي كوي چي د الله په لار كي خپل سر او مال قرباني كوي، خو كه تاسو له كوم تبليغي، بريلوي، صوفي، او ټولو هغو ډلو او اشخاصو نه چي په جهاد باور نه لري؛ د تقوى په اړه پوښتنه وكړئ نو په ځواب كي به واورئ چي ځيني تقوى په اورادو او اذكارو پوري تړي، ځيني ئې په دعوت او تبليغ كي خلاصه كوي، ځيني ئې له خلكو گوښه كېدا او د كوم جومات او خانقاه په كونج كي په نوافلو بوختېدا كي لټوي، يو به هم درته ونه وايي چي د الله په لار كي خپل سر او مال قرباني كول، د شر او فساد له ځواكونو سره دائمي او نه پخلا كېدونكي مبارزه، له طاغوت بغاوت، له كافر او منافق برائت، له الله تعالى پرته نه له چا وېره درلودل نه طمع، له الله پرته له بل چا مرسته نه غوښتل او ټول هغه جامع تعبيرونه چي قرآن ئې د دغو مفاهيمو په ترڅ كي زموږ مخي ته ږدي، هيڅ يو به ترې وانه ورئ، دا په داسي حال كي چي له دې پرته نه الله تعالى د چا لمونځ، روژه، زكات او حج قبلوي او نه ئې د ايمان دعوى رښتيني گڼي.

- په كار ده چي د قرآن دغه آيت د يوه دقيق ملاك په توگه په پام كي ولرو، هغه داعي، مبارز، مبلغ، او هغه سياسي او مذهبي ډله او جماعت د اعتماد او اعتبار وړ ونه گڼو چي په وينا او عمل كي او د مبارزې په تگلاري كي ئې جهاد مطرح نه وي، له جهاد نه يا انكار كوي او يا د جهاد په اړه له څه ويلو او كولو ډډه كوي، هغه ډله يوه اسلامي ډله مه گڼئ چي د دعوت تر څنگ په هجرت، جهاد او شهادت باور نه لري او دا خبره نه مني چي د اسلامي نظام د جوړلو لار همغه ده چي قرآن ئې موږ ته راښيي او پيغمبر عليه السلام غوره كړه، چي لومړۍ مرحله ئې دعوت، دوهمه ئې هجرت او درېيمه ئې د الله تعالى په لار كي وسله وال جهاد دئ. دې ته مو هم بايد پام وي چي استعماري ځواكونو گڼ شمېر داسي ډلي د اسلام تر نامه لاندي جوړي كړې دي، مرستي ورسره كوي، تبليغاتي وسائل او امكانات او راډيوگاني او ټلويزيونونه ئې په واك كي وركړي، د لندن په څېر ښارونو كي ئې دفاتر ورته پرانيستي او په مالي او سياسي لحاظ ئې پالي چي د جهاد نفي او منتفي گڼل ئې مأموريت دئ. دا عادي او تصادفي خبره مه بولئ چي امريكا د وزيرستان په څېر لري پرتې سيمي كي د يوه محلي مجاهد د خپلوانو كور په ډرون جهازونو سره په نښه كوي، هغه راكټي پرې وروي چي نيم غني شوي يورانيم په كي كارول شوي، ماشومان، ښځي او بوډاگان ئې وروژني، خو په مقابل كي ئې د اسلام په نامه د جوړو شوو ځينو ډلو مشران او مشهور مبلغين په لندن او واشنگټن كي مني، نه ئې په ورتگ بنديزونه لگوي او نه په غونډو او تبليغاتو، آيا دا عادي خبره ده چي بريلويانو، قاديانانو او د اسلام په نامه ځينو نورو ډلو ته په لندن كي د ټلويزيوني چينلونو د پرانيستلو اجازه وركوي، غړو ته ئې داسي ويزې وركوي چي هر وخت وغواړي دغو هېوادو ته سفر كولى شي!!!

غربي هېوادونو په سر كي ئې امريكا؛ پاكستان، سعودي، مصر، اردن، عمان او گڼ شمېر نور هېوادونه دې ته اړ كړي چي له تعليمي نصاب په جهاد او اسلامي تاريخ پوري

اړوند مفاهيم حذف كړي، د قرآن د هغو سورتونو لوستل پای ته ورسوي چې د جهاد خبره كوي، د احاديثو له كتابونو نه د جهاد باب وباسي، دا اوس ئې په يوه اسلامي هېواد كې د احاديثو يوه داسي سلسله رااېستلې چې د جهاد اړوند هيڅ حديث په كې نشته، ښه ډېر تبليغات ورته كوي چې همدا سلسله د صحاح سته ځای ونيسي.

إِنَّمَا يَسۡتَـٔۡذِنُكَ ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَٱرۡتَابَتۡ قُلُوبُهُمۡ فَهُمۡ فِي رَيۡبِهِمۡ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٤٥﴾

يوازي هغه كسان درنه اجازه غواړي چې پر الله او د آخرت پر ورځې ايمان نه لري، زړونو ئې شك كړی او په خپل شك كې لالهانده او متردد دي.

~~(٤٥) دلته ويل شوي: له جهاد به هغه څوك ځان ډډې ته كوي او په حيلو او بهانو سره~~
به رخصت ترلاسه كوي چې ځيني خصلتونه ئې دا دي:

- پر الله تعالى ايمان نه لري،
- پر آخرت باور نه لري،
- په زړونو كې ئې شك دئ، د الله تعالى په اړه، د آخرت په اړه، د الله تعالى د وعدو په اړه، او د اسلام د حقانيت په اړه، او
- په خپلو شكونو كې متردد دي.

يعني منافق به له جهاد ډډه كوي!! او له جهاد به د رخصت ترلاسه كولو هڅه كوي!! د دې آيت په اورېدو سره د هر باايمانه انسان وېښتان ځيږ كېږي، له يوه جهاده پاته كېدا ورته داسي برېښي لكه له ايمانه وتل، ګوري چې كه د هغه چا په اړه الهي قضاوت داسي وي چې له جهاد د رخصت ترلاسه كولو لپاره د پيغمبر عليه السلام په حضور كې حاضرېدل، نو د هغه چا په اړه به د الله تعالى او د الهي دين حكم څه وي چې له جهاد انكار كوي، نه ئې په تګلاري كې د جهاد پړاو شته، نه ئې په درسونو كې د جهاد باب شته، نه ئې په تبليغ كې د جهاد موضوع؟!! د جهاد په ځای وايي چې اسلام د صلحي او روغي جوړي دين دئ نه د توري دين، د اسلام جنګونه دفاعي ول نه تعرضي، اسلام كافرانو ته وايي ستاسو خپل دين او زمونږ خپل دين، مه تاسو پرمونږ غرض لرئ نه به مونږ پر تاسو!! دا خبري په داسي وخت كې كوي چې صليبي ځواكونو فلسطين نيولی، افغانستان ئې نيولی، عراق ئې نيولی، دا اوس د دوی نږدې څلور لكه فوځ په اسلامي هېوادو كې مستقر دئ!! ټول اسلامي هېوادونه له سياسي، اقتصادي او فرهنګي پلوه د دوی مستعمرې دي، چې د خلافت له زواله وروسته تر نن پوري په مستقيمه او غير مستقيمه توګه دوی پرې حكومت كوي، خپل منافق او مفسد لاس پوڅي ئې پر مسلمانانو مسلط كړي، د ژوند په ټولو برخو كې دوی د تعرض په حال كې او مونږ له دفاع هم

عاجز!!،

وَلَوْ أَرَادُوا۟ ٱلْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا۟ لَهُۥ عُدَّةً وَلَـٰكِن كَرِهَ ٱللَّهُ ٱنۢبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ ٱقْعُدُوا۟ مَعَ ٱلْقَـٰعِدِينَ ﴿٤٦﴾

او که ئې وتل غوښتی نو حتماً به ئې (اړوند) سامان ورته تيار کړی وو، خو الله د دوی پاڅېدل کرکجن وګڼلو نو سست او منصرف ئې کړل او (ورته) وويل شو چې له ناستو سره کښېنئ.

(٤٦)- دا آيت څو لارښووني لري:

- وايي که منافقينو په جهاد کې د برخې اخيستو اراده درلودی نو هرومرو به ئې د هغه لپاره ضروري سامان برابر کړی وو، يعني منافقين له دې هم پېژندی شئ چې هغوی په جهاد کې نه د برخې اخيستو اراده لري او نه تياری ورته نيسي، د جهاد لپاره چې کومو وسائلو او وسلو ته ضرورت دئ او کومه روزنه او تياری غواړي دوی به ترې بې برخې وموميئ. د وسلو په استعمال نه پوهېږي، د ټوپك په ليدو سره وېره پرې راشي!!
- د (ارادې نشتوالی) او د (جهادي سامان نه برابرول) د دې باعث شو چې الله تعالی دوی ته په جهاد کې د برخې اخيستو سعادت ورپه برخه نه کړي او سستي او لټي ئې په شور او شوق بدله نه کړي. او دې ته ئې پرېږدي چې د خپل نفس، خپل شيطان او خپلو منافقو ملګرو دا خبره ومني چې ورته ويل ئې: له نورو ناستو کسانو سره تاسو هم کښېنئ او په جهاد کې برخه مه اخلئ.

لَوْ خَرَجُوا۟ فِيكُم مَّا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَأَوْضَعُوا۟ خِلَـٰلَكُمْ يَبْغُونَكُمُ ٱلْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمَّـٰعُونَ لَهُمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿٤٧﴾

که ستاسو په ليکو کې وتلي وی نو له تاوانه پرته به ئې بل څه نه وو درزيات کړي، هرو مرو به ئې د فتنو په لټه کې په تاسو کې ځغلول کول او په تاسو کې د دوی لپاره اورېدونکي شته، الله د دغو ظالمانو په حال ښه پوه دئ.

(٤٧)- دا آيت د دې ډلې او د دوی د فتنو راولاړولو د هڅو او تحرکاتو په اړه څو اساسي مطالب بيانوي:

الف: د دوی شته والی ستاسو قوت او ځواکمني نه زياتوي، بلکې د فساد او بدنظمۍ باعث کېږي.

ب: د دوی هڅه دا وي چې په تاسو کې فتنې راولاړې کړي، د شرارت آسونه به هر لوري ته ځغلوي.
ج: ستاسو په لیکو کې داسې کسان شته چې د دوی د تبلیغاتو تر اغېز لاندې راځي، ځینې د سفاهت او سادګۍ په وجه، ځینې د خپلو عقدو او حسادتونو په وجه او ځینې په دې خاطر چې په یوه او بل څه ناراض دي، دوی ئې تحریك کړي او د اختلافاتو د راولاړولو په لار کې ترې کار واخلي.
د: دوی ظالمان دي.
هـ: الله تعالی چې د دې ظالمې ډلې په اړه څه ویلي دي دا په الهي علم ولاړ وضاحت دئ، دا د هغه علیم خدای وینا ده چې هم دا خلك ښه پېژني او هم ئې په کړو وړو ښه پوه دئ.

د **(سَمَّـٰعُونَ لَهُمۡ)** په تفسیر کې ځینې مفسرین وايي: دا منافقین د دښمن لپاره جاسوسي کوي او اطلاعات راغونډوي او د هغوی په امر ستاسو په منځ کې فتنې راولاړوي. خو غوره تفسیر ئې هغه دئ چې موږ تر دې د مخه ذکر کړی، دا ځکه چې دلته نه په دې آیت کې او نه تر دې مخکې او وروسته د دښمن یادونه شوې، نو په (لهم) کې اشاره په خپله دغو منافقینو ته ده نه دښمن ته، له منافقینو نه پرته بل داسې اسم نه مومو چې د (هم) ضمیر ورته راجع شي. سماعون د جاسوس او اطلاعاتو راغنډوونکي په معنی رااخیستل او داسې ویل چې ستاسو په لیکو کې د منافقینو یا کافرانو لپاره جاسوسان شته، صحیح تعبیر نه دئ؛ دا ځکه چې دلته خبره د فتنو راولاړولو ده او منافقین هغه مهال کولی شي چې فتنې راولاړې کړي چې په مسمانانو کې کمعقله خلك د دوی د زهرجنو تبلیغاتو تر اغېز لاندې راشي او د دوی دروغجنې خبرې ومني او د فتنو باعث شي. د لته د (سماع) صیغه د ښه غوږ نیوونکي او د خبرې اورېدونکي او منونکي په معنی ده.

لَقَدِ ٱبۡتَغَوُاْ ٱلۡفِتۡنَةَ مِن قَبۡلُ وَقَلَّبُواْ لَكَ ٱلۡأُمُورَ حَتَّىٰ جَآءَ ٱلۡحَقُّ وَظَهَرَ أَمۡرُ ٱللَّهِ وَهُمۡ كَـٰرِهُونَ ﴿٤٨﴾

یقیناً چې تر دې د مخه ئې د فتنې لټه کړې وه، او کارونه ئې درته اړولي(لاندې باندې) کړي وو، تر هغه چې حق راغی او د الله کار په داسې حال کې څرګند او غالب شو چې (دوی ترې) کرکه کوونکي ول.

(٤٨)- د منافقینو له لوري د فتنو د راولاړولو د هڅو لپاره ډېر مثالونه په ګوته کېدی شي، د حقائقو مغشوشولو په اړه هم د دوی د هلو ځلو ډېرې بېلګې په ګوته کېدی شي، یو مثال ئې په همدې سورې کې د حنین جګړه ده، د منافقینو تېښته د ټول لښکر د موقتي

ماتي باعث شوه. د عائشې رضی الله عنها په اړه اتهام ئې بله بېلګه، د احد په جګړې کې د عبدالله ابن ابی بن سلول دا خبره مثل چې دا جنګ جنګ نه دئ بلکې ځان وژنه ده، باید د مدینې له منځه مو دفاع کړې وی او په همدې بهانه له میدانه وتل او درې سوه مسلمانان دوکه کول او د ځينو نورو په زړونو کې هم بې همتې راولاړول، او بیا د دوی دا تبلیغات چې د دښمن لوی لښکر ستاسو په خلاف راغونډ شوی، له مقابلې ئې عاجز یئ، د احزابو په جګړې کې د دوی دا تبلیغات چې راځئ عبدالله بن ابی ابن سلول ته ورشو چې هغه له قریشو نه موږ ته امان وغواړي، د بني المصطلق په غزوې کې هغه فتنه چې نږدې وه مهاجر او انصار سره ونښلي، منافقینو هڅه وکړه چې د کوهي پر سر د دوو مسلمانانو تر منځ یوه وړه خپلمنځي شخړه په لویې فتنې بدله کړي، خو الله تعالی د هغه مخه ونیوله. دا ټولې ئې بېلګې دي.

له (قلبوا لك الامور) نه مراد دا دئ چې د امورو او کارونو په اړه ئې پیغمبر علیه السلام ته غلط او غیر حقیقي معلومات وړاندې کړي، کله به ئې د مسلمانانو د اغفال لپاره ویل: دښمن له موږ سره د جګړې اراده نه لري، د حملې تیاری ئې نه دئ نیولی، کله به ئې د لږ شمېر دښمن په اړه ویل چې دومره لوی فوځ زموږ په ضد راغونډ شوی چې د مقابلې توان ئې نه لرو، کله به ئې د امن په حالت کې د وېرې خبرې خورولې او کله به ئې د خوف او خطر پر مهال د مسلمانانو د اغفال په موخه د ډاډ او اطمئنان افواهات خورول.

وَمِنْهُم مَّن يَقُولُ ٱئْذَن لِّى وَلَا تَفْتِنِّىٓ ۚ أَلَا فِى ٱلْفِتْنَةِ سَقَطُوا۟ ۗ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌۢ بِٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٤٩﴾

او د دوی ځينې داسې دي چې وايي: اجازه راکړه او په فتنې کې مې مه غورځوه! خبردار چې (دوی لادمخه) په فتنې کې پرېوتي دي، او جهنم هرومرو پر دغو کافرانو احاطه کوونکی دئ.

(٤٩)- دا مبارك آیت موږ ته لارښوونه کوي چې له منافقینو نه ځينې داسې دي چې له جهاد نه د تقوی تر نامه لاندې ځان خلاصوي، داسې څه به وايي چې ته ګمان وکړې دوی د ډېرې تقوی او له ګناه او فتنو نه د ځان ساتنې لپاره له جهاده ډډه کوي، کله به وايي: نه غواړم زما په لاس د مظلوم او بې ګناه انسان وینه تویه شي، زه نه غواړم د جهاد په نامه د چا مال غصب کړم، داسې نه چې پر یوې سیمې د سلطې په دوران کې پر چا تېری رانه وشي، غواړم لمن مې بې داغه پاته شي، خدای رانه ناراضه نشي، د جهاد په ځای له نورو لارو د خدای رضاء ترلاسه کوم،... په دغو تبلیغاتو سره هغه د الله د لارې مجاهدین په همدغو ګناهونو تورنوي، د دښمنانو توري ته لاستی جوړوي، په عام

ولس کې دا ذهنيت راولاړوي چې مجاهدين په دغو نارواوو کې بوخت دي او د تقوی دغه دروغجن او ټګمار مدعيان د همدې لپاره د دوی تر څنګ په جهاد کې برخه نه اخلي!! خو قرآن د دوی په اړه فرمايي: دوی لا ډېر د مخه د فتنو په ډنډ کې پرېوتي، زړه او لمن ئې داغجن دي، په زړه کې ئې خيري دي، کافران شوي، ګناهونو داسي احاطه کړي لکه چې تيار د جهنم اور پرې راتاو وي.

که څه هم د دې آيت په اړه ځينو مفسرينو يو خاص شأن نزول بيان کړی او د جد بن قيس دا وينا ئې رانقل کړې چې د تبوك د غزا پر مهال پيغمبر عليه السلام ته ورغی او وئې ويل: يا رسول الله! ما ته اجازه راکړه چې په دې غزا کې برخه وانه خلم، ځکه زه له ښځو سره مينه لرم، د روميانو ښځې ښايسته دي، داسي نه چې هلته کومه ګناه رانه ونشي، په عوض کې به څه مالي مرسته وکړم، پيغمبر عليه السلام په نه زړه دا ورسره ومنله او ده ته ئې اجازه ورکړه. خو ماته دا شأن نزول ډېر وارد او مناسب نه برېښي. يوازې دلته نه بلکې په بې حسابه مواردو کې به وومومئ چې په رواياتو کې راغلي شأن نزولونه نه يوازې داسي دي چې عام مطلب ئې خاص کړی بلکې ډېر ئې د حقيقت خلاف دي، داسي چې سوره سږ کال نازله شوې خو د همدې سورې د ځينو آيتونو شأن نزول ئې د لس کاله مخکې قضيه ښودل شوې!! د همدغه برائت په سورې کې چې تر ټولو وروستۍ نازله شوې سوره ده؛ د ځينو آيتونو په اړه ئې داسي شأن نزولونه ښودل شوي چې د بدر په جګړې پورې مربوط دي، زه د تحقيق په دوران کې دې نتيجې ته رسېدلی يم چې که څه هم د شأن نزول بيانول په ځينو محدودو مواردو کې د آيت په مفهوم پوهېدا آسانه کوي خو څو ستونزې راولاړوي: عام مطلب ته د خاص مطلب بڼه ورکوي او په يوې ځانګړې قضيې او شخص پورې ئې محدودوي. لوستونکي ته دا انتباه ورکوي چې ښايي دا آيت به يوازې په همغې خاصې موضوع پورې ارتباط لري نه دا چې تر قيامته پورې په ټولو ورته قضاياوو پورې مربوط دئ.

شأن نزول په اصل کې د يوه کس رأيه ده چې ګمان ئې کړی دا آيت به د دې قضيې او يا د هغه کس د يو خاص عمل په ارتباط نازل شوی وي، حال دا چې کېدی شي داسي نه وي، کېدی شي دا ئې يوه بېلګه وي او هغه هم ناقصه بېلګه، نه په بشپړه توګه مکمله بېلګه. د قرآن اعجاز په دې کې دئ چې خپل مخاطب په دې پوه کوي چې خبره ئې چا ته متوجه ده، د چا په اړه بحث کوي او په دغه ځانګړي آيت کې کوم کار او عمل ته ګوته نيسي، دا ضرورت منتفي کوي چې څوك ورته ووايي دا آيت د فلان کس يا فلان پېښې په اړه نازل شوی. ما ته د تحقيق په دوران کې دا هم جوته شوې چې په ډېرو مواردو کې داسي شأن نزولونه بيان شوي چې په کار ده په ډېر احتياط سره هغه ومنو يا ئې رانقل کړو يا ئې بل چا ته ووايو، که دا احتياط ونه کړو او په رواياتو کې ذکر شوي شأن نزولونه په بې احتياطۍ سره رانقل کړو نو کېدی شي زموږ حال به هم داسي شي لکه د شيعه وو چې د قرآن د درې سوو آيتونو شأن نزول علي رضی الله عنه او د ډېرو نورو

فاطمه رضی الله عنها بولي!! او وايي: الشمس ای علي، القمر ای فاطمه!!! يعني روايت وايي چي له الشمس نه مراد علي دئ او له القمر نه مراد فاطمه، له التين نه مراد علي دئ او له الزيتون نه مراد فاطمه!! يعني دا چي الله تعالی ويلي: د علي په سر قسم، د فاطمې په سر، بيا هم د علي په سر قسم، بيا هم د فاطمې په سر قسم!! چي خبره داسي ده!! آيا دا د خندا وړ مسخره روايات او شأن نزولونه نه دي؟!! مګر قرآن مبين او آسان نه دئ؟ او آيا داسي غلط تعبير له مبين قرآن معما نه جوړوي؟! دا خو هر چا ته د دې مجال برابروي چي څه ئې زړه غواړي د قرآن د الفاظو په اړه ئې ووايي او خپل غرضي او مرضي تعبير د يوه آيت او يا کوم لفظ شأن نزول وګڼي!!!

إِن تُصِبۡكَ حَسَنَةٞ تَسُؤۡهُمۡۖ وَإِن تُصِبۡكَ مُصِيبَةٞ يَقُولُواْ قَدۡ أَخَذۡنَآ أَمۡرَنَا مِن قَبۡلُ وَيَتَوَلَّواْ وَّهُمۡ فَرِحُونَ ٥٠

که کومه ښېګڼه دروررسېږي ناراضه کوي ئې، او که کوم مصيبت درورسېږي نو وايي: موږ لادمخه د خپل کار (واګي په خپل لاس کي) نيولې دي، او په داسي حال کي مخ اړوي چي خوشحالي کوونکي دي.

---

(٥٠)- دا مبارك آيت د منافقينو او د جهاد د مخالفينو څو خصلتونه په ګوته کوي:

- که مسلمانانو ته کومه ښېګڼه ورسېږي دوی پرې ناراضه کېږي، پر مسلمانانو ئې خير او برې نه لوربېږي.
- او که مسلمانانو ته کوم مصيبت وروررسېږي نو پرې خوشحالېږي او وايي: موږ لادمخه خپله چاره کړې ده، دښمن ته د دوستی پيغامونو په لېږلو سره مو دا بندوبست کړی چي د هغوی له غچ خوندي پاته شو،
- دوی وايي: موږ د خپلو احساساتو مهار په خپل لاس کي ونيو او په دې ناکام جنګ کي مو د برخي اخيستو غلطي ونه کړه،
- په سختو شېبو کي به مسلمانان يوازي پرېږدي، مخ به ترې اړوي او په دې بې مروتی به د شرم او خجالت پر ځای فخر کوي او په ډېره خوشحالی سره به له دوی مخ اړوي.

قُل لَّن يُصِيبَنَآ إِلَّا مَا كَتَبَ ٱللَّهُ لَنَا هُوَ مَوۡلَىٰنَاۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلۡيَتَوَكَّلِ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ٥١

(ورته)ووايه: هيڅکله له هغه پرته څه نه رارسېږي چي الله راته ليکلي، هغه مو مولا دئ

او مؤمنان خو باید پر الله توکل وکړي.

(٥١)- قرآن مؤمنانو ته لارښوونه کوي چي دغو منافقینو ته په بشپړ ډاډ او اطمئنان سره ووايي: هیڅکله کوم داسي مصیبت نه رارسېږي چي الله تعالی له مخکي نه وي راته لیکلی، که دا مرگ ژوبله وي یا په جگړي کي ماته او یا کوم بل مصیبت، مؤمنان به پر خدای توکل کوي، د مصیبتونو په اړه به هیڅکله دا شك نه کوي چي دا په خپل سر او د الله تعالی له عادلانه پرېکړي پرته نازل شوي.

همداراز دا مبارك آیت مؤمنانو ته وايي چي د کافرانو د گواښونو په وړاندي به ستاسو ځواب دا وي:

- لَّن يُصِيبَنَآ إِلَّا مَا كَتَبَ ٱللَّهُ لَنَا: له هغه څه پرته چي الله تعالی راته لیکلي او مخکي له مخکي ئې راته مقدر کړي، بل هیڅ مصیبت نه رارسېږي، دا د هر مؤمن بنده د عقیدې او ایمان یوه برخه ده چي باور وکړي هیڅ مصیبت نه وررسېږي؛ مگر هغه چي الله تعالی لادمخه ده ته مقدر کړی.
- دوی به پدې خبرې باور لري چي الله مو مولا دئ، هغه به موږ یوازي نه پرېږدي، هغه به زموږ هلي ځلي نه ضائع کوي، موږ به د دښمن په وړاندي یوازي نه پرېږدي.
- دوی به پر الله توکل کوي. دښمن ته به وايي: زموږ ویسا او اعتماد پر الله دئ، دا ځکه چي موږ ایمان لرو او د ایمان تقاضا دا ده چي انسان به پر الله تعالی توکل کوي.

د دې مبارك آیت مهمي لارښووني دا دي:

- د الله تعالی له اذن نه پرته هیچا ته کوم مصیبت نه رسېږي.
- انسان ته یوازي هغه مصیبت وررسېږي چي له مخکي هغه ته مقدر او د ده په تقدیر پاڼي کي لیکل شوی وي.
- دا مقدرات نه بدلېږي.
- او دا چي الله زموږ مولا او چاره گر دئ، موږ به یوازې نه پرېږدي، په هره پرېکړه او فیصله کي ئې زموږ لپاره خیر مضمر دئ، دا ځکه چي الله زموږ مولا دئ او هر څه د هغه په اراده کېږي، که په موقتي توگه له ماتي سره مخامخ کېږو، زموږ خیر په همدې کي مضمر دئ او که فتح او غلبه را په برخه کړي خیر په همدې کي دئ، دا ځکه چي الله زموږ مولا دئ.
- او دا چي د ایمان خاوندان باید پر الله تعالی باندي توکل وکړي، له نتائجو نه مطمئن وي، کار به الله ته حواله کوي او له دې به ډاډه وي چي الله جل شأنه به په هغه باندي نېك نتائج مرتب کوي.

قُلۡ هَلۡ تَرَبَّصُونَ بِنَآ إِلَّآ إِحۡدَى ٱلۡحُسۡنَيَيۡنِۖ وَنَحۡنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمۡ أَن يُصِيبَكُمُ

ٱللَّهُ بِعَذَابٍ مِّنْ عِندِهِۦٓ أَوْ بِأَيْدِينَا ۖ فَتَرَبَّصُوٓا۟ إِنَّا مَعَكُم مُّتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾

(ورته) ووايه: آيا مونږ ته د دوو ښېګڼو له منځه له يوې پرته د بل څه انتظار لرئ او مونږ خو ستاسو لپاره يا دې ته سترګي په لار يو چي الله مو له خپل لوري په کوم عذاب اخته کړي او يا زمونږ په لاس، نو انتظار وکړئ چي مونږ هم درسره انتظار کوونکي يو.

(٥٢)- د داسي کسانو په ځواب کي بايد ووايئ:

- مونږ ته له دې پرته د بل څه انتظار نه لرئ چي له دوو ښېګڼو نه به مو يوه په برخه شي: يا برى يا د الله په لار کي شهادت، هر يو ئې زمونږ لپاره ښېګڼه.
- خو موږ ستاسو په اړه دوو حالاتو ته منتظر يو: يا دا چي الله تعالى به تاسو له خپل لوري په کوم عذاب اخته کړي او يا زمونږ په لاس.
- د الله تعالى پرېکړي ته تاسو هم انتظار وکړئ او موږ هم انتظار کوو.

قُلْ أَنفِقُوا۟ طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَّن يُتَقَبَّلَ مِنكُمْ ۖ إِنَّكُمْ كُنتُمْ قَوْمًا فَـٰسِقِينَ ﴿٥٣﴾

(ورته) ووايه: زړه نا زړه انفاق وکړئ؛ هيڅکله به درنه قبول نشي، يقيناً تاسو يو فاسق قوم ياست.

(٥٣)- له دې مبارك آيت معلومېږي چي په مخکنيو آيتونو کي هم خطاب منافقينو ته متوجه وو، دلته مسلمانانو ته ويل شوي چي دوى ته ووايئ:

- که په خپله خوښه څه انفاق کړئ يا ئې له کرکي سره؛ الله تعالى ئې نه قبلوي، دا ځکه چي تاسو فاسقان يئ.
- قرآن په ورپسې آيت کي فرمايي چي دوى انفاق نه کوي مګر دا چي له انفاق نه کرکه لري، ځان مجبور ګڼي، وضعيت داسي وي چي ناچار خپل صدقات او زکات به سپاري او څه به د خداى په نامه لګوي، د دې دواړو خبرو تلفيق داسي دئ: دوى هيڅکله د ايمان او عقيدې په حکم او خپله خوښه او له زړه نه څه نه انفاقوي، انفاق ئې تل د مجبوريت له مخي وي، خو که احياناً په خپله خوښه هم څه لګوي نو انګېزنه او محاسبه ئې دا وي چي ښه ده د کوم معمولي او کم ارزښته څه په وړاندي کولو سره د مسلمانانو اعتماد ترلاسه کړو او د دوى له ګواښونو ځان وژغورو! او د مسلمانانو تأييد او ملاتړ لاس ته راوړو، دوى له ځان سره داسي پټېيلې وي چي کېدى شي د زکات او صدقاتو په ورکولو سره له هغو امتيازاتو نه برخمن شو چي د مسلمانانو په برخه کېږي.

وَمَا مَنَعَهُمْ أَن تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَـٰتُهُمْ إِلَّآ أَنَّهُمْ كَفَرُوا۟ بِٱللَّهِ وَبِرَسُولِهِۦ وَلَا يَأْتُونَ

ٱلصَّلَوٰةَ إِلَّا وَهُمۡ كُسَالَىٰ وَلَا يُنفِقُونَ إِلَّا وَهُمۡ كَٰرِهُونَ ﴿٥٤﴾

او له دې چي نفقات ئې قبول شي بل څه نه دي منع کړي مگر دې چي د الله او د ده د پيغمبر په اړه ئې کفر وکړ، لمانځه ته نه راځي مگر په داسي حال کي چي لټ وي او انفاق نه کوي مگر په داسي حال کي چي کرکه کوونکي وي.

(٥٤)- دلته د جهاد د هغو مخالفينو څو خصلتونه په گوته شوي چي غواړي له جهاد پاته کېدا په داسي انفاق جبران کړي چي محرك ئې اخلاص او صداقت نه بلکي يا رياء وي يا د مسلمانانو له گواښ ځان ژغورل، وايي چي د دوی انفاق له دې امله نه منل کېږي چي:

- دوی نه پر الله تعالى ايمان لري او نه د هغه پر پيغمبر،
- لمانځه ته په داسي حال کي ودرېږي چي لټ او کسل وي او
- له داسي انفاق نه ډډه کوي چي ايمان او د الله تعالى رضاء لټول ئې تر شا وي، که څه انفاق کوي نو په نه زړه او له کرکي سره وي.

دا مبارك آيت د منافق ستري نښي زموږ په واك کي راکوي: په لمانځه کي لټي او کسالت او په شوق او ميني سره انفاق نه کرکه درلودل. قرآن په دوو خبرو ډېر تأکيد کوي او هغه د نورو الهي وجائبو د اداء کولو لپاره مقدمه گڼي: لمونځ او مالي قرباني چي کله ئې د زکات په نامه يادوي او کله د صدقې په نامه، هو؛ **لمونځ ترټولو مهم او ستر عبادت دئ، په اسلام کي تر بل هر عبادت پر لمانځه زيات تأکيد شوی، هومره تأکيد چي پرېښودل ئې له اسلام نه د وتلو نښه او په ادا کولو کي ئې کسالت او لټي د نفاق علامت گڼل شوې، گواکي دا لمونځ دئ چي مسلمان له کافر نه او مؤمن له منافق نه بېلوي.** تل د لمانځه تر څنگ د زکات يادونه کېږي او د ايمان نښه گڼل کېږي، دا ځکه چي زکات او صدقات هغه څه دي چي مسلمان د الله تعالى په لار کي نورو قربانيو ته چمتو کوي.

فَلَا تُعۡجِبۡكَ أَمۡوَٰلُهُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُهُمۡۚ إِنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيُعَذِّبَهُم بِهَا فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَتَزۡهَقَ أَنفُسُهُمۡ وَهُمۡ كَٰفِرُونَ ﴿٥٥﴾

نو نه دي د دوی مالونه تا حيران کړي او نه ئې اولادونه، يقيناً چي الله يوازي دا غواړي چي په دې سره ئې په دنيايي ژوند کي تعذيب کړي او په داسي حال کي ئې سا وخېژي چي کافران وي.

(٥٥)- په دې مبارك آيت کي مسلمانانو ته لارښوونه شوې چي: د منافقينو د مال ډېروالی او د اولاد او پلويانو زياتوالی دي تاسو حيران نه کړي او داسي ونه انگېرئ چي دا د دوی د ښه والي او الله تعالى ته د نږدې والي نښه ده، خبره داسي نه ده بلکي حقيقت دا دئ چي دغه دواړه به له يوې خوا په دنيا کي د دوی د تعذيب سبب شي او له بلې خوا په

کفر کي د پاته کېدا باعث، په داسي حال کي به ئې روح له بدنه وځي چي کافران وي!! دا ځکه چي د الله تعالی سنت همدا دئ، څوك چي د نفاق لار غوره کړي نو الله تعالی غواړي چي همداسي ورسره وکړي.
حقيقت دا دئ چي مال او اولاد د چا لپاره په دنيا او آخرت کي د سعادت وسيله شي او د چا لپاره په دنيا او آخرت کي د عذاب سبب، هم ئې په راغونډولو ستومانه شي او هم په ساتلو، هم ئې په راټولو کي سپکاوی او ذلت ومني هم ئې په خوندي ساتلو او له لاسه نه ورکولو کي، د همدې لپاره الله تعالی هېر او آخرت ته شا کړي، حاصل ئې له پرېشانی پرته بل څه نه وي، خالي لاس ترې درومي او داسي بد او مفسد اولاد ته ئې په ميراث پرېږدي چي خلك د همدغه نااهله او مفسد اولاد د غلطو کړنو په سبب پر ده لعنت وايي.

وَيَحۡلِفُونَ بِٱللَّهِ إِنَّهُمۡ لَمِنكُمۡ وَمَا هُم مِّنكُمۡ وَلَٰكِنَّهُمۡ قَوۡمٞ يَفۡرَقُونَ ﴿٥٦﴾ لَوۡ يَجِدُونَ مَلۡجَـًٔا أَوۡ مَغَٰرَٰتٍ أَوۡ مُدَّخَلٗا لَّوَلَّوۡاْ إِلَيۡهِ وَهُمۡ يَجۡمَحُونَ ﴿٥٧﴾

او پر الله لوړه کوي چي دوی ستاسو له ډلي دي، حال دا چي دوی ستاسي له ډلي نه دي؛ خو دوی هغه وګړي دي چي وېرېږي. که ئې کوم پناه ځی، څه سوړي يا د ننوتلو کوم ټاټوبی موندلی وی هرومرو به ئې هغه ته مخه کړې وه په داسي حال کي چي ځغستل به ئې.

(٥٦-٥٧)- دا مبارك آيتونه موږ ته روښانه کوي چي د منافقينو يو عام خصلت دا دئ چي قسمونه کوي، د دې سورې په څو آيتونو کي د دوی دغه خصلت ته ګوته نيول شوې، دلته ويل شوي چي دوی به د الله په نامه لوړه کوي چي د مسلمانانو ملګري او د دوی د ډلي صادق او مخلص غړي دي، په داسي حال کي چي نه مسلمانان دي او نه د مسلمانانو ملګري دي، له مسلمانانو سره د دوی د يو ځای کېدا سبب راښيي او وايي چي هغوی له مسلمانانو وېرېږي، دغي وېري دې ته اړ کړي چي د مسلمانانو په خوا کي ودرېږي، بل پناه ځی نه لري، داسي سوړه په نظر نه ورځي چي پناه وروړي، بل داسي ځای نه مومي چي ورشي او له هغوګوانښونو ځان خوندي کړي چي د مسلمانانو له زياتو برياوو ئې احساسوي. که ئې کوم پناه ځی، کومه سوړه يا د ننوتلو کوم ټاټوبی موندلی وی نو هرومرو به ئې هغه ته په داسي حال کي مخه کړې وه چي ځغستل به ئې.

وَمِنۡهُم مَّن يَلۡمِزُكَ فِي ٱلصَّدَقَٰتِ فَإِنۡ أُعۡطُواْ مِنۡهَا رَضُواْ وَإِن لَّمۡ يُعۡطَوۡاْ مِنۡهَآ إِذَا هُمۡ يَسۡخَطُونَ ﴿٥٨﴾

او د دوی ځيني هغه دي چي د صدقاتو په اړه پر تا نيوکه کوي؛ نو که څه ترې ورکړی

شي راضي کېږي او که ترې ورنه کړی شي نو ناڅاپه غصه کېږي.

(۵۸)- دلته د منافقینو بل خصلت په ګوته شوی: د صدقاتو د وېش په اړه به د مسلمانانو پر مشرتابه نیوکې کوي، حتی که دا مشر په خپله پیغمبر علیه السلام وي، او وېش هم کاملاً عادلانه، د نیوکو وجه ئې دا نه وي چې عدالت نه دئ مراعات شوی، بلکې وجه ئې دا وي چې دوی ته په زړه پورې برخه نه ده ورکړی شوې، که داسې څه ئې په برخه شي نو بیا کاملاً راضي وي او د عدالت د نه مراعات خبره نه کوي، خو که ئې برخه د دوی د غوښتنو مطابق نه وي نو غصه کېږي که څه هم عدالت مراعات شوی وي او دوی ته د عدالت له مخې خپله برخه ورکړی شوې وي!! د دوی قضاوت هم د وېش په اړه د هوی او هوس له مخې وي او هم د مشرتابه د تصرفاتو په اړه.

وَلَوۡ أَنَّهُمۡ رَضُواْ مَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَقَالُواْ حَسۡبُنَا ٱللَّهُ سَيُؤۡتِينَا ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦ وَرَسُولُهُۥٓ إِنَّآ إِلَى ٱللَّهِ رَٰغِبُونَ ﴿٥٩﴾

او که دوی په هغه څه راضي شوي وی چې الله او رسول ئې ورکړي او ویلي ئې وی: ژر به الله له خپل فضل نه (څه) راکړي او پیغمبر ئې هم، موږ د الله په لوري رغبت او تلوسه کوو.

(۵۹)- دلته د مالي تصرفاتو او د صدقاتو د وېش په اړه د یوه مؤمن ځانګړتیا زموږ مخې ته ږدي او هغه دا چې:

- د الله تعالی او د ده د پیغمبر له لوري چې کومه برخه ورته ټاکل شوې په هغې راضي وي.
- خبره ئې دا وي: خدای راته کافي دئ، الله تعالی به حتماً له خپل عمیم فضل موږ برخمن کړي، پیغمبر علیه السلام به هم زموږ برخه راکړي.
- موږ د مال او غنیمت تر لاسه کولو هڅه نه کوو بلکې د خپل رب په لوري رغبت او تلوسه کوو.

إِنَّمَا ٱلصَّدَقَٰتُ لِلۡفُقَرَآءِ وَٱلۡمَسَٰكِينِ وَٱلۡعَٰمِلِينَ عَلَيۡهَا وَٱلۡمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمۡ وَفِي ٱلرِّقَابِ وَٱلۡغَٰرِمِينَ وَفِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱبۡنِ ٱلسَّبِيلِۖ فَرِيضَةٗ مِّنَ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ﴿٦٠﴾

صدقات خو یوازې د فقیرانو، مسکینانو، پرې (ګمارل شوو) کارکوونکو (د زکات اړوند

مأمورينو)، هغه چي زړونه ئې (پرې) رانږدې کېږي، غلامانو، پوروړو، د الله په لار کي او د مسافرانو لپاره دي، د الله له لوري يوه فريضه، او الله باحکمت يوه دئ.

(٦٠)- په دې مبارك آيت کي د زکات د مصرف موارد او مستحقين ئې په دې توگه معرفي شوي:

فقيران: هغه چي هيڅ نه لري،

مسکينان: هغه چي څه لري خو ورته کفايت نه کوي،

د زکات اړوند مأمورين،

مؤلفة القلوب: هغه چي په څه مرستو سره ئې د اسلام لوري او د مسلمانانو ملگرتيا ته د دوی راغب کول مفيد او گټور وي،

د غلامانو آزادول، او له هغه غلام سره مرسته کول چي غواړي له مالك سره د مکاتبې له لاري خپله آزادي وپېري،

د پوروړو ژغورل،

د الله په لار کي: په جهادي امورو او په عام المنفعه چارو کي،

او له هغو مسافرانو سره مرسته چي محتاج شوی وي.

دا يوه الهي فريضه ده، د الله تعالى له لوري ټاکل شوې، د هغه الله له لوري چي باحکمت يوه دئ، يعني د زکات په فريضې او د وېش د څرنگوالي په اړه پرېکړه په الهي جامع او کامل علم مبتني پرېکړه ده او ډېر حکمتونه په کي مضمر دي.

يادونه: ځينو د دې آيت له دغي برخي (عاملين عليها) نه دا انتباه اخيستې ده چي په امامت باندي اجوره ترلاسه کول جائز او داسي ده لکه د زکات مأمور چي معاش ترلاسه کوي، خو حقيقت دا دئ چي نه دا قياس صحيح قياس دئ او نه دا انتباه سمه انتباه، قياس به ئې په هغه صورت کي صحيح وو چي ويلي ئې وی: د دولت هر مأمور ته معاش ورکول داسي دئ لکه د زکات اړوند مأمورينو او عاملينو ته معاش ورکول. په امامت سره څوك نه له بل کاره منع شوی او نه ئې کوم اضافي کار کړی، د ده او نورو لمونځ کوونکو تر منځ په دې کي هيڅ توپير نشته، ولي به دی له نورو اجوره ترلاسه کوي؟! همدا راز دا وينا د هغه حديث خلاف ده چي پيغمبر عليه السلام فرمايي: داسي مؤذن غوره کړه چي پر خپل آذان اجوره نه غواړي.

دا خبره هم په پام کي ولرئ چي مؤلفة القلوب ته د اسلامي دولت له لوري څه ورکول هر هغه وخت جائز دي چي د مسلمانانو وضعيت داسي وي لکه د پيغمبر عليه السلام په وخت کي، خو که ئې حالت داسي شو لکه د ابوبکر رضى الله عنه په وخت کي نو دا لړۍ بندېدی شي، دا انتباه هم صحيح نه ده چي ووايو: د ابوبکر رضى الله عنه د خلافت پر مهال د صحابه وو په اجماع سره دا لړۍ بنده شوه نو اوس دوی ته څه ورکول جائز نه دي. د صحابه وو اجماع حکم نه دئ منسوخ کړی بلکي په يوه داسي حکم ئې عمل کول متوقف کړی چي د يوه خاص ضرورت له مخي لازم شوی وو، که دا

ضرورت بیا راوړاندي شي نو مسلمانان همغسي پرې عمل کولی شي لکه د پیغمبر علیه السلام په وخت کي چي پرې عمل کېدو.

په دې اړه لاندنی جالب روایت نه یوازې پورتنی مطلب ښه واضح کوي بلکي د بیت المال په اړه د راشدینو خلفاوو معامله هم زموږ مخي ته ږدي، دا روایت په مختلفو کتابونو کي په بېلو بېلو صیغو او ښو راغلی چي ما ته ئې دا ښه د نقلولو وړ برېښي: د پیغمبر علیه السلام له رحلت وروسته عیینة بن حصن او اقرع بن حابس ابوبکر رضی الله عنه ته راغلل او ورته وئې ویل: زموږ خوا ته داسي شاړه زمکه ده چي نه کرل کېږي او نه څه بله ګټه تري اخیستل کېږي، که ئې مناسب ګڼې موږ ته ئې راکړه چي وئې کرو او که خدای کول چي د ګټي وړ ئې کړو، نو هغه ورته منظور کړه، خط ئې ولیکو، لاسلیك ئې پرې وکړ، خو د عمر رضی الله عنه په شمول ئې د څو نورو کسانو لاسلیك هم ضروري وګڼلو، دوی د نورو لاسلیکونه ترلاسه کړل او د عمر رضی الله عنه خوا ته ورغلل، هغه لیك ولوست او هملته ئې پرې کړ، او ورته وئې ویل: اوس مؤلفة القلوب ته د څه ورکولو وخت تېر شوی، دوی ابوبکر رضی الله عنه ته راغلل د شکایت تر څنګ ئې دا هم ورته وویل: نه پوهېږو چي خلیفه ته یې او که عمر؟! ابوبکر رضی الله عنه ورته وویل: الله تعالی دي پر عمر رحم وکړي؛ د خلافت وړ خو دی وو خو هغه انکار وکړ نو ځکه دا بار زما پر غاړه پرېوت، د عمر رضی الله عنه په دې کار نه ابوبکر رضی الله عنه اعتراض وکړ او نه نورو صحابه وو، احناف په همدې پېښي استناد کوي او وایي چي د صحابه وو په اجماع سره مؤلفة القلوب ته څه ورکول متوقف شوي.

وَمِنْهُمُ ٱلَّذِينَ يُؤْذُونَ ٱلنَّبِىَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ ۚ قُلْ أُذُنُ خَيْرٍ لَّكُمْ يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مِنكُمْ ۚ وَٱلَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ ٱللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦١﴾

او له دوی ځیني هغه دي چي پیغمبر ځوروي او وایي: دی (خو هسي یو) غوږ دئ! (ورته) ووایه: ستاسو د ښېګڼي غوږ، چي پر الله باور کوي، د مؤمنانو (پر وینا) باور کوي، او ستاسو د هغو وګړو لپاره د رحمت (باعث) چي ایمان راوړي، او هغه چي د الله پیغمبر ځوروي دوی ته دردناك عذاب دئ.

---

(٦١)- منافقینو یوازې د مرستو د وېش په اړه د پیغمبر علیه السلام په ضد تبلیغات نه کول بلکي له هر فرصت په استفادې سره او په هر مورد کي به ئې دا کار کاوو، ویل به ئې: دی (خو هسي یو) غوږ دئ! د هر چا خبره اوري، هر څوك کولی شي د خپلي خوښي خبره ورته وکړي او پرې وئې مني!! الله تعالی د هغوی په ځواب کي فرمایي:

- ستاسو د ښېګڼي غوږ، ستاسو لپاره خو همدا غوره ده چې خبري مو واوري، د هغو مشرانو په څېر نه وي چې عادي خلك ئې ليدی هم نشي، په وړاندي ئې خبري هم نشي كولی، او كه د هغه خوا ته د ورتلو او خبري كولو فرصت ترلاسه كړي هغه ئې په بې اعتنائي سره اوري.
- دا هغه غوږ دئ چې پر خپل الله باور لري او لاربنوونو ته ئې غوږ ږدي،
- دا هغه غوږ دئ چې د مؤمنانو پر وينا باور كوي، نه د هر منافق او بې ايمانه دوكه مار انسان پر خبري.
- دا د ده د زړه سوي او ترحم نښه ده، خو د هغو وګړو لپاره د رحمت باعث چې ايمان راوړي،
- او د هغو وګړو لپاره دردناك عذاب دئ چې د الله پيغمبر ځوروي.

يَحۡلِفُونَ بِٱللَّهِ لَكُمۡ لِيُرۡضُوكُمۡ وَٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ أَحَقُّ أَن يُرۡضُوهُ إِن كَانُواْ مُؤۡمِنِينَ ﴿٦٢﴾

پر الله درته لوړه كوي چې راضي مو كړي؛ حال دا چې الله او رسول ئې ترټولو زيات د دې حقدار دي چې راضي ئې كړي كه مؤمنان وی.

(٦٢)- دلته يو ځل بيا ويل شوي چې منافقين د الله په نامه لوړه كوي او په دې سره غواړي چې مؤمنان له ځانه راضي او خوشحاله كړي، يا كومه څرګنده غلطي ترې شوې او غواړي په قسمونو سره ئې توجيه كړي، يا د مسلمانانو د اعتماد ترلاسه كولو لپاره قسمونه خوري چې په خپل ايمان كي صادق دي او مسلمانانو ته اخلاص لري. خو الله تعالی د دوی په اړه فرمايي: كه پر الله او د هغه پر رسول ايمان لرئ نو د خلكو په ځای د الله او د هغه د رسول رضاء ولټوئ، هغه كار وكړئ چې الله او د هغه رسول پرې راضي كيږي.

أَلَمۡ يَعۡلَمُوٓاْ أَنَّهُۥ مَن يُحَادِدِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَأَنَّ لَهُۥ نَارَ جَهَنَّمَ خَٰلِدًا فِيهَاۚ ذَٰلِكَ ٱلۡخِزۡيُ ٱلۡعَظِيمُ ﴿٦٣﴾

آيا په دې نه پوهيږي چې څوك له الله او رسول سره ئې دښمني وكړي نو هغه ته د جهنم اور دئ چې په هغه كي به تلپاته وي، دا ستر سپكاوی دئ.

(٦٣)- دلته د دغو قسم خورو منافقينو په اړه ويل شوي: آيا دوی په دې نه پوهيږي چې په خپلو منافقتونو سره په حقيقت كي له الله تعالی او د هغه له پيغمبر سره دښمني كوي او

د دې دښمنۍ سزا د هغه جهنم اور دئ چې په هغه کې به تلپاته وي او دغه ستر سپکاوی به ئې په برخه شي؟! په کار خو دا وه چې له دې ئې ځان ساتلی، نه دا چې ټول هم او غم ئې په رياء او قسمونو سره د مسلمانانو راضي کول وي.

يَحۡذَرُ ٱلۡمُنَٰفِقُونَ أَن تُنَزَّلَ عَلَيۡهِمۡ سُورَةٞ تُنَبِّئُهُم بِمَا فِي قُلُوبِهِمۡۚ قُلِ ٱسۡتَهۡزِءُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ مُخۡرِجٞ مَّا تَحۡذَرُونَ ﴿٦٤﴾

منافقين له دې حذر کوي چې کومه داسې سوره پرې نازله شي چې دوی په هغه څه خبر کړي چې په زړونو کې ئې دي، (ورته) ووايه: ټوکې (مو) وکړئ؛ يقيناً چې الله د هغه څه راايستونکی دئ چې حذر ترې کوئ.

(٦٤)- منافقينو به کله کله په خپلو خاصو او سرې غونډو کې په ټوکو ټوکو ويل: پام کوئ چې پيغمبر بيا ستاسو په اړه داسې څه ونه وايي چې ستاسو د زړه خبرې په کې بربنډې شوې وي او دې ته د الله له لورې د نازلې شوې سورې نوم ورکړي، زموږ په ضد خپله خبره د الله له لورې نازله شوې خبره ګڼي، زموږ د کړو وړو افکارو او نظرياتو په ضد خلك پاروي خو دا د الله تعالی له لورې بولي!! الله تعالی د هغوی په ځواب کې فرمايي: دوی ته ووايه: ټوکې مو وکړئ؛ يقيناً چې الله د هغه څه راايستونکی دئ چې حذر ترې کوئ، هغه څه چې ستاسو منافقتونه به بربنډ او ستاسو پټې خبرې به افشاء کړي.

وَلَئِن سَأَلۡتَهُمۡ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلۡعَبُۚ قُلۡ أَبِٱللَّهِ وَءَايَٰتِهِۦ وَرَسُولِهِۦ كُنتُمۡ تَسۡتَهۡزِءُونَ ﴿٦٥﴾

او که ئې وپوښتې نو حتماً به وايي: هسې لګيا وو او لوبې مو کولې، (ورته) ووايه: آيا پر الله، په آيتونو ئې او د ده پر پيغمبر مو ملنډې وهلې؟!

(٦٥)- دوی په خپلو پټو غونډو او مجلسونو کې داسې څه وايي چې پر الله تعالی، په آيتونو ئې او د ده پر پيغمبر له ملنډو او استهزاء سره ورته دي، خو که پوښتنه ترې وکړې چې ولې؟ نو وايي به: موږ هسې ټوکې ټکالې کولې، په بد نيت او بدغرض مو نه دي کړې! د دوی په اړه ويل شوي: آيا پر الله، په آيتونو ئې او د ده پر پيغمبر مو ملنډې وهلې؟! آيا په دې اړه هم ملنډې کېدی شي؟!

له دې آيت د منافقينو يو بل خصلت او نښه موږ ته ښودل شوې او هغه دا چې دوی د الله تعالی، پيغمبر عليه السلام، دين، مقدساتو او شعائرالله په اړه ډېر بې باکه او بې

اعتناء وي، هغه درناوی، تعظیم، احترام او احتیاط چي په دغو مواردو کي د ایمان غوښتنه ده د دوی په کړو وړو او ویناوو کي نه تر سترګو کېږي. څوك چي په دې اړه بې احتیاطي کوي په هغه کي د نفاق یوه نښه ده.

لَا تَعْتَذِرُوا۟ قَدْ كَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَـٰنِكُمْ ۚ إِن نَّعْفُ عَن طَآئِفَةٍ مِّنكُمْ نُعَذِّبْ طَآئِفَةًۢ بِأَنَّهُمْ كَانُوا۟ مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾

بهانې او عذر مه وړاندي کوئ؛ یقیناً چي له خپل ایمان وروسته کافران شوي یئ، که له یوې ډلې مو تېر شو؛ بله به له دې کبله تعذیبوو چي مجرمان ول.

(٦٦)- دا آیت د نفاق یوه بله ځانګړتیا زموږ مخي ته ږدي: یو په بل پسي غلط کارونه کول او بیا ئې د توجیه لپاره دلائل وړاندي کول او په عذرونو او بهانو سره ځان تبرئه کول، دا غلط کارونه کله دومره ستر ستر چي د مقدساتو په نسبت سپکاوی او بې احترامي وي؛ خو دوی ئې د ژبې دې خوا آخوا خوځولو او چټي عذرونو سره توجیه کوي، الله تعالی د دوی په اړه فرمایي: دوی په حقیقت کي له ایمانه وروسته کافران شوي، که ئې یوې ډلې ته عفوه وکړو بله به ئې د دې لپاره تعذیبوو چي مجرمان دي. الله تعالی داسي سخت او بدضمیره منافقین هم په دوو ډلو وېشي: یوه ئې د عفوی او بخښني وړ ګڼي، که توبه وکړي او په اخلاص سره ایمان راوړي نو الله تعالی به ورته عفوه وکړي، خو بله ډله ئې داسي ستر مجرمان دي او د نفاق هغه پړاو ته رسېدلي چي د توبې دروازې ئې پر خپل مخ تړلې دي، نه به د توبې توفیق ترلاسه کړي او نه به الله تعالی ورته عفوه وکړي.

ٱلْمُنَـٰفِقُونَ وَٱلْمُنَـٰفِقَـٰتُ بَعْضُهُم مِّنۢ بَعْضٍ ۚ يَأْمُرُونَ بِٱلْمُنكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ ۚ نَسُوا۟ ٱللَّهَ فَنَسِيَهُمْ ۗ إِنَّ ٱلْمُنَـٰفِقِينَ هُمُ ٱلْفَـٰسِقُونَ ﴿٦٧﴾

نارینه منافقین او ښځي منافقیني ځیني د ځینو نورو له ډلې دي، د منکر سپارښتنه کوي، له ښېګڼو مخنیوی کوي، خپل لاسونه (د خیر له کار او د مال له انفاق) بندوي، دوی خدای هېر کړی او خدای دوی هېر کړي، یقیناً چي منافقین فاسقان دي.

(٦٧)- دلته د منافقینو څو ستر خصلتونه په ګوته شوي:

- منافقین (نارینه او ښځي) ځیني د ځینو نورو له ډلې دي، د مسلمانانو په لیکو کي

ځانګړې ډله جوړوي او يو د بل خوا ته ودرېږي، خو الفاظ داسي دي چي ښيي هسي ډله ئې يوه ده، نه ئې ترمنځ خواخوږي شته، نه يو د بل مرسته کوي، نه يو له بل سره مينه لري. د دوی په مقابل کي کله چي د مؤمنانو يادونه کېږي نو الله تعالی فرمايي چي دوی يو د بل دوستان دي، د دوی ترمنځ مينه او موالات وي.

- د منکر سپارښتنه کوي، د داسي کارونو سپارښتنه او ملاتړ کوي چي بدوالی ئې څرګند وي او هر د سالم طبيعت خاوند ترې کرکه لري.
- له ښېګڼو مخنيوی کوي، په خپلو تبليغاتو سره هم، په خپلو کړو وړو سره هم او له خپلو امکاناتو په استفادې سره هم.
- د خير له کار او د مال له انفاق ډډه کوي، د خير لوري ته لاس نه غزوي، د خير په کار کي له انفاق خپل لاسونه راتموي.
- دوی خدای هېر کړی، نه به ئې په وينا کي د خدای نوم واورئ، نه په خپلو تبصرو او تحليلونو کي د قدير خدای د وعدو يادونه، نه به ئې عمل داسي ومومئ چي ښيي خدای ئې په ياد دئ نو ځکه ئې دا عمل وکړ.
- خدای دوی هېر کړي، نه ئې دعاء او عبادت ته اعتناء کوي او نه ئې له کړاوونو او ستونزو د وتلو په لار کي مرسته کوي.
- دوی فاسقان دي، د ژوند په ډېرو برخو کي به وګورئ چي دوی د الله تعالی له اوامرو سرغړاوي کوي.

وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ وَٱلۡمُنَٰفِقَٰتِ وَٱلۡكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَاۚ هِيَ حَسۡبُهُمۡۚ وَلَعَنَهُمُ ٱللَّهُۖ وَلَهُمۡ عَذَابٞ مُّقِيمٞ ﴿٦٨﴾

الله له نارينه منافقينو، ښځينه منافقينو او کافرانو سره د دوزخ د اور وعده کړې چي پکي به تلپاته وي، همدا ورته بس دئ، الله رټلي او دوی ته تلپاته عذاب دئ.

(٦٨)- دوی په اصل کي د کافرانو ملګري دي، د مسلمانانو په ضد چي څه کوي يا ئې د کافرانو په وينا کوي يا د هغوی د خوشحالولو لپاره او يا دا چي ګټه ئې هغوی ته رسيږي، نو ځکه به د قيامت په ورځ چي هر څوک به له خپل دوست سره يو ځای کېږي او يو ځای به دوزخ يا جنت ته درومي، دوی به له کافرانو سره د تل لپاره په دوزخ کي وي، د الله تعالی په لعنت به اخته وي او تلپاتی نه سرېدونکی عذاب به ئې په برخه وي.

كَٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُمۡ كَانُوٓاْ أَشَدَّ مِنكُمۡ قُوَّةٗ وَأَكۡثَرَ أَمۡوَٰلٗا وَأَوۡلَٰدٗا فَٱسۡتَمۡتَعُواْ

بِخَلَٰقِهِمۡ فَٱسۡتَمۡتَعۡتُم بِخَلَٰقِكُمۡ كَمَا ٱسۡتَمۡتَعَ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُم بِخَلَٰقِهِمۡ وَخُضۡتُمۡ كَٱلَّذِي خَاضُوٓاْۚ أُوْلَٰٓئِكَ حَبِطَتۡ أَعۡمَٰلُهُمۡ فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ﴿٦٩﴾

لکه هغه چې ترتاسو مخکې ول چې د ځواك له مخې ترتاسو مضبوط ول او مال او اولاد ئې (ترتاسو) زيات، نو له خپلو برخو ئې ګټه واخيسته او تاسو هم له خپلو برخو همغسې ګټه واخيسته لکه چې ترتاسو مخکنيو له خپلو برخو ګټه اخيستې وه او همداسې په کې لګيا شوئ لکه چې هغوی په کې لګيا شوي وو، دوی همغه دي چې عملونه ئې په دنيا او آخرت کې هدر شول او همدا دوی زيانمن دي.

(٦٩)- د منافقينو ډېری هغه کسان وو چې شتمن ول، لږ ئې د نيستمنې طبقې ول، خپلو شتمنيو، جاه او جلال دې ته هڅولي ول چې د صادقانه ايمان په ځای د نفاق لار غوره کړي، خپلو شتمنيو، جاه او جلال له جهاد، انفاق او د اسلام په لار کې د خطرونو او کړاوونو له ګاللو منع کول، دا مبارك آيتونه د دغو شتمنو منافقينو په اړه فرمايي:

- ستاسو د نفاق پايله به همغسې وي لکه د هغو منافقينو چې ترتاسو مخکې ول چې د ځواك له مخې ترتاسو مضبوط ول او مال او اولاد ئې (ترتاسو) زيات،
- هغوی هم له هغو فرصتونو، مهلتونو او امکاناتو ګټه واخيسته چې په برخه شوي ئې وو او تاسو هم له خپلو برخو د دوی په څېر ګټه واخيسته، او داسې په کې لګيا شوئ لکه چې هغوی په کې لګيا شوي وو، د هغوی هلې ځلې په دنيا او آخرت کې هدر شوې او له دنيوي او اخروي تاوانه پرته بل څه په لاس ورنه غلل، ستاسو پايله به هم د دوی په څېر وي.

أَلَمۡ يَأۡتِهِمۡ نَبَأُ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡ قَوۡمِ نُوحٖ وَعَادٖ وَثَمُودَ وَقَوۡمِ إِبۡرَٰهِيمَ وَأَصۡحَٰبِ مَدۡيَنَ وَٱلۡمُؤۡتَفِكَٰتِۚ أَتَتۡهُمۡ رُسُلُهُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِۖ فَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيَظۡلِمَهُمۡ وَلَٰكِن كَانُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ يَظۡلِمُونَ ﴿٧٠﴾

آيا د هغو خبر نه دئ وررسېدلی چې تر دوی مخکې ول؛ د نوح قوم، عاد، ثمود، د ابراهيم قوم، مدين وال او لاندې باندې شوي؟! چې پيغمبرانو ئې ځرګندې نښې وروړې، او الله ظلم نه دئ پرې کړی بلکې دوی پر خپل ځان ظلم کاوو.

(۷۰)- دلته د منافقينو په اړه ويل شوي چي آيا دوی د مخکنيو قومونو عبرتناکو بدو پايلو ته پام نه دئ کړی، همغه چي تر دوی مخکي تېر شوي، هغه چي د کفر، نفاق او له خپلو پيغمبرانو عليهم السلام سره د مخالفت لار ئې غوره کړه او هلاك شول؛ لکه د نوح قوم، عاد، ثمود، د ابراهيم قوم، مدين وال او لاندي باندي شوي د لوط قوم (چي کورونه پرې رانسکور شول او سيمه ئې لاندي باندي شوه)؟! ټول هغه قومونه چي پيغمبرانو ئې څرګندي نښې ورته راوړې، خو دوی له کفر او نفاق نه لاس وانه خيست او د الله تعالی له لوري په سخت عذاب اخته شول، په دې دردناك عذاب سره الله تعالی پر دوی ظلم نه دئ کړی بلکي دوی پر خپل ځان ظلم کاوو.

وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ يَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَيُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَيُطِيعُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓۚ أُوْلَٰٓئِكَ سَيَرۡحَمُهُمُ ٱللَّهُۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴿٧١﴾

او باايمانه نارينه او باايمانه ښځي؛ ځيني ئې د ځينو نورو دوستان دي، په معروف امر کوي، له منکر نه ممانعت کوي، لمونځ قائموي، زکات ورکوي او د الله او د هغه د پيغمبر اطاعت کوي، همدا کسان دي چي ډېر ژر به الله پر دوی رحم وکړي، يقيناً چي الله باحکمت عزتمن دئ.

(۷۱)- د منافقينو د خصلتونو او د نفاق د دنيوي او اخروي پايلو له څېړلو وروسته دلته د ~~مؤمنانو مواصفات او ځانګړتياوي ښودل شوي چي په دې سره نه يوازي مخلص او~~ واقعي مؤمنان پېژندی شو بلکي د دوی او منافقينو تر منځ ژور توپيرونه هم پېژندی شو، د باايمانه نارينه او باايمانه ښځي ځانګړيتاوي دا دي:

- ځيني ئې د ځينو نورو دوستان دي، د مؤمنانو ترمنځ تل د دوستی او ولايت، يو له بل دفاع او حمايت او يو د بل مرستي ته د راوړاندي کېدو اړيکي وي.
- په معروف امر کوي، له منکر ممانعت کوي، لمونځ قائموي، زکات ورکوي، او د الله او د هغه د پيغمبر اطاعت کوي، دوی د الله تعالی د پېرزوينو وړ دي، ډېر ژر به الله تعالی پر دوی رحم وکړي، يقيناً چي الله باحکمت عزتمن دئ، په خپل حکيمانه تدبير سره به مسلمانانو ته عزت او غلبه ورکوي.

قرآن فرمايي چي هره انساني ډله د خاصو اخلاقي او فکري مواصفاتو پر بنسټ جوړېږي، لکه څنګه چي د مؤمنانو ترمنځ به د دوستی او ميني اړيکي وي، همدا راز به د منافقينو د ټولګي ترمنځ خاص روابط وي، منافقين به يو د بل په څنګ کي، مفسدين به يو د بل خوا ته، کافران به يو د بل خوا خوړی او مؤمنان به د يوه حزب غړي او يو د بل

دوست او ولي ومومئ.

وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا وَمَسَٰكِنَ طَيِّبَةٗ فِي جَنَّٰتِ عَدۡنٖۚ وَرِضۡوَٰنٞ مِّنَ ٱللَّهِ أَكۡبَرُۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ ﴿٧٢﴾

الله له نارينه مؤمنانو او باايمانو ښځو سره د داسي جنتونو وعده کړې ده چي ترې لاندي ويالې بهېږي، تلپاته په هغه کي او په تلپاته جنتونو کي پاکيزه مېشت ځايونه، او دا الهي رضاء خو تر ټولو ستره ده، همدا ستره بريا ده.

(۷۲)- دا مبارك آيت له مؤمنانو سره د الله تعالی ځو وعدې زموږ مخي ته ږدي: داسي جنتونه چي ترې لاندي ويالې بهېږي، په هغه کي تلپاته او دائمي ژوند، دا جنتونه هم تلپاته او دائمي چي نه ئې خزان وهي او نه ئې مېوې ختمېږي، د تل اوسېدو په دغو جنتونو کي پاکيزه مېشت ځايونه، او تر ټولو ستر ئې د الله تعالی رضاء.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ جَٰهِدِ ٱلۡكُفَّارَ وَٱلۡمُنَٰفِقِينَ وَٱغۡلُظۡ عَلَيۡهِمۡۚ وَمَأۡوَىٰهُمۡ جَهَنَّمُۖ وَبِئۡسَ ٱلۡمَصِيرُ ﴿٧٣﴾

اې نبي! له کافرانو او منافقينو سره جهاد وکړه او ځيږوالی پرې کوه، د دوی استوګنځی دوزخ دئ او دا څومره بده پايله!!

(۷۳)- دلته پيغمبر عليه السلام او د ده له لارې مسلمانانو ته ويل شوي چي: له کافرانو او منافقينو سره جهاد وکړئ، په ژبه، قلم، مال، لاس او توري سره، له هر يوه سره د حالاتو له غوښتنو سره سم او د دوی وضعيت ته په پام سره، له محاربو کافرانو سره په توره او له منافقينو سره په ژبه، او له ټولو سره په خپل چلند کي له ځيږوالي، شدت او غلظت کار واخلئ او نرمي مه کوئ. اسلام نه يوازي دا چي موږ له کافر، منافق، مفسد او ظالم سره له ملګرتيا، دوستي او مرستي منع کړي يو بلکي له دې ئې هم منع کړي يو چي له دوی سره نرمي وکړو او په ورين تندي ئې استقبال کړو، خو د دې معنی دا نه ده چي موږ ئې له دې منع کړي يو چي دغو خلکو ته په ښه او نرمه لهجه بلنه ورکړو، وعظ او نصيحت ورته وکړو او د اسلام لوري ته د دوی د راغب کولو په موخه ښه سلوك ورسره وکړو، معنی ئې دا ده چي کله وګورو چي دوی له اسلام سره د دښمنۍ لپاره ملا تړلې ده او يا وګورو چي دوی په خپل کفر، نفاق، فساد او ظلم کي زموږ له مسلسل دعوت سره سره

ټینګار کوي نو د نرمښت په ځای له شدت او غلظت کار واخلو، دا ځکه چي د قرآن په نورو آیتونو کي موږ ته لارښوونه شوې ده چي په غوره او ښایسته توګه هغوی د حق لوري ته دعوت کړو، و جادلهم بالتي هي احسن.

يَحْلِفُونَ بِٱللَّهِ مَا قَالُوا۟ وَلَقَدْ قَالُوا۟ كَلِمَةَ ٱلْكُفْرِ وَكَفَرُوا۟ بَعْدَ إِسْلَٰمِهِمْ وَهَمُّوا۟ بِمَا لَمْ يَنَالُوا۟ ۚ وَمَا نَقَمُوٓا۟ إِلَّآ أَنْ أَغْنَىٰهُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ مِن فَضْلِهِۦ ۚ فَإِن يَتُوبُوا۟ يَكُ خَيْرًا لَّهُمْ ۖ وَإِن يَتَوَلَّوْا۟ يُعَذِّبْهُمُ ٱللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ ۚ وَمَا لَهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ مِن وَلِىٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٧٤﴾

د الله په نامه لوړه کوي چي ویلي ئې نه دي، حال دا چي یقیناً ئې د کفر وینا کړې، له خپلي مسلمانۍ وروسته (بېرته) کافران شوي او د هغه څه هڅه ئې کړې ده چي نه وروړسېدل، او نیوکي ئې یوازي له دې کبله وې چي الله او پیغمبر ئې دوی له خپل فضل برخمن کړل، نو که ئې توبه وکړه ورته غوره ده او که ئې مخ واړاوو نو الله به ئې په دنیا او آخرت کي په دردناك عذاب سره تعذیب کړي او په زمکي کي به ئې نه کوم دوست وي او نه کوم مرستندوی.

(٧٤)- ګورئ چي دلته یو ځل بیا د منافقینو یو بل قسم او لوړه زموږ مخي ته اېښودل شوې، دا ځل ئې لوړه په دې باندي ده چي د کفر وینا ئې نه ده کړې او د اسلام او مسلمانانو په ضد ئې داسي څه نه دي ویلي چي د کفر بوی ترې راځي، او داسي څه ئې نه دي کړي چي د دوی د کفر څرګندونه کوي، خو الله تعالی فرمایي: دوی دروغ وایي، یقیناً داسي څه ئې ویلي او کړي دي چي په هغه سره له مسلمانۍ وروسته بېرته کافران شوي او د هغه څه هڅه ئې کړې ده چي نه دي پرې برلاسي شوي، غوښتل ئې د اسلام او مسلمانانو په ضد ډېر څه وکړي خو نه دي توانېدلي، منافقینو دې ته هم نه کتل چي الله تعالی د پیغمبر علیه السلام د راتلو او په مدینې منورې کي د اسلام د نور ځلېدو سره څومره ښېګڼي د دې ولس په برخه کړې، له جهل، شرك او خرافاتو وژغورل شول، خپل منځي جګړي ئې په وروروۍ بدلې شوې، د یوه ضعیف، کمزوري او نوم ورکي قوم له سطحي د قوت، عزت او نېك نوم لوړو څوکو ته ورسېدل، نه یوازي د دغو الهي پېرزوینو پاس نه ساتي بلکي د پیغمبر علیه السلام په ضد له دښمنۍ ډك تبلیغات کوي، د دوی تبلیغات، اعتراضات او نیوکي په حقیقت کي د هغه ستر احسان یوه ناروا او ظالمانه بدله ده چي د الله تعالی او پیغمبر علیه السلام له لوري د دوی په برخه شوی!! دوی ته دا غوره ده چي توبه وکړي، خو که له توبې مخ واړوي نو الله به ئې په دنیا او آخرت کي

په دردناك عذاب سره تعذيب كړي او په زمكې كې به ئې نه كوم دوست وي او نه كوم مرستندوى.

وَمِنۡهُم مَّنۡ عَٰهَدَ ٱللَّهَ لَئِنۡ ءَاتَىٰنَا مِن فَضۡلِهِۦ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّآ ءَاتَىٰهُم مِّن فَضۡلِهِۦ بَخِلُواْ بِهِۦ وَتَوَلَّواْ وَّهُم مُّعۡرِضُونَ ﴿٧٦﴾

او له دوى ځينو له الله سره ژمنه وكړه چي كه له خپل فضل نه څه وركړي هرومرو به صدقې وركوي او له صالحانو به وي. خو كله چي ئې له خپل فضل څه وركړل؛ بخل ئې پرې وكړ او په داسي حال كي ئې مخ واړولو چي ډېره كوونكي ول.

(٧٥-٧٦)- دا منافقين نه يوازي له مؤمنانو سره دوكه كوي او خپلي ژمني تر پښو لاندي كوي بلكي له الله تعالى سره هم خدعه كوي او خپلي ژمني ماتوي، چي په دې مباركو آيتونو كي ئې يوه بېلګه داسي ښودل شوې: له الله تعالى سره ژمنه كوي چي كه وربانديِ فضل وكړي او شتمن ئې كړي نو صدقه به وركوي او صالح او نېك بنده به ترې جوړ شي، خو كله چي الله تعالى له خپل فضل څه وركړي؛ نو بخل كوي او په داسي حال كي مخ اړوي چي ډېره كوونكي وي.

فَأَعۡقَبَهُمۡ نِفَاقٗا فِي قُلُوبِهِمۡ إِلَىٰ يَوۡمِ يَلۡقَوۡنَهُۥ بِمَآ أَخۡلَفُواْ ٱللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُواْ يَكۡذِبُونَ ﴿٧٧﴾

نو په پايله كي ئې داسي نفاق ورپه برخه كړ چي تر هغې ورځې به د دوى په زړونو كي وي چي ورسره مخامخ شي، له دې امله چي له الله سره ئې په كړو ژمنو كي مخالفت وكړ او له دې امله چي دروغ ئې ويل.

(٧٧)- الله تعالى د دوى د دغو وعده خلافيو او درواغو په سبب؛ داسي نفاق د دوى په زړونو كي واچاوو چي تر قيامته به ترې ونه وځي! دا ايت موږ ته لارښوونه كوي چي وعده خلافي او درواغ انسان د نفاق په لوري بيايي، يوازي د نفاق په مرض اخته انسان به دروغ وايي او خپلي ژمني به تر پښو لاندي كوي.

أَلَمۡ يَعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ يَعۡلَمُ سِرَّهُمۡ وَنَجۡوَىٰهُمۡ وَأَنَّ ٱللَّهَ عَلَّٰمُ ٱلۡغُيُوبِ ﴿٧٨﴾

آيا په دې نه پوهېږي چي الله د دوى پر اسرارو او پټو خبرو پوهېږي او دا چي الله په غيبو ډېر ښه پوه دئ؟

(۷۸)- دا مبارك آیت د نفاق يوه اساسي وجه موږ ته راښيي، او هغه دا چي د الله تعالی په اړه غلط باورونه او ناسمه عقيده د دې باعث شي چي انسان د نفاق په مرض اخته او په دې ګنده ډنډ کي پرېوځي او وعده خلافي او دروغ ئې عادت شي، د همدې لپاره دلته ويل شوي: آيا دوی په دې نه پوهېږي چي الله ئې پر اسرارو او پټو خبرو پوهېږي او دا چي الله په غيبو ډېر ښه پوه دئ. که دوی د زړه له تل په دې خبري ايمان درلودی او په دې باور وی چي معامله ئې له هغه رب سره ده چي په پټو خبرو پوه دئ او د هيڅا هيڅ څه تري پټ نه پاته کېږي، نو هيڅکله به ئې د نفاق لار نه وه غوره کړې.

ٱلَّذِينَ يَلْمِزُونَ ٱلْمُطَّوِّعِينَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ فِى ٱلصَّدَقَٰتِ وَٱلَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ ۙ سَخِرَ ٱللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٩﴾

هغه چي د مؤمنانو پر ايثارګرو (په پراخ زړه انفاق کوونکو) نيوکي کوي او پر هغو د دې لپاره ملنډي وهي چي د خپل زيار (له حاصل نه علاوه) څه نه مومي، الله پر دوی تمسخر کړی او دوی ته دردوونکی عذاب دئ.

(۷۹)- دا آيت د منافقينو د مخکنۍ ډلي يو بل کرغېړن خصلت داسي بيانوي: دوی نه يوازي د شتمن کېدو په صورت کي له الله تعالی سره خپلي ژمني ماتوي، نه صدقه ورکوي او نه صالح بنده تري جوړېږي؛ بلکي له يوې خوا پر هغو ايثارګرو مؤمنانو نيوکي کوي چي په پراخ زړه او خلاص لاس خپلي شتمنی د الله تعالی په لار کي وقف کوي، وايي: دوی د رياء او ځان ښودني لپاره دا کار کوي او زيات مال وقف کوي!! خو له بلي خوا پر هغو بې وزلو مؤمنانو د دې لپاره ملنډي وهي چي د نيستمنۍ په وجه ډېر لږ څه د الله تعالی په لار کي وقف کولی شي، څوك د کجورو يو وړی، څوك يو سېرلی، څوك څو درهمه او څوك د خپل ورځني زيار او کار د مزد او اجورې يوه برخه، نور څه نه مومي چي د الله تعالی په لار کي ئې قرباني کړي، منافقينو به پرې خندل چي دوی غواړي د مړز په ورون سره روم فتح کړي، خو الله تعالی فرمايي چي د منافقينو حالت د تمسخر وړ دئ نه د دغو مخلصو مؤمنانو!! دا ځکه چي نفاق ئې له هغه دردناك عذاب سره مخامخ کوي چي الله تعالی منافقينو ته ټاکلی.

ٱسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِن تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَن يَغْفِرَ ٱللَّهُ لَهُمْ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٨٠﴾

بخښنه ورته وغواړه او يا بخښنه مه ورته غواړه؛ که اويا ځله هم بخښنه ورته وغواړې الله به هيڅکله بخښنه ورته ونه کړي، دا د دې لپاره چي د الله او د ده د پيغمبر په اړه ئې

کفر کړی او الله داسې فاسق وګړي نه هدایتوي.

(۸۰)- ځیني منافقین داسې هم وو چې د تقوی دعوی به ئې کوله، پیغمبر علیه السلام ته به راتلل او ویل به ئې: له موږ قصور او غلطي شوې، پرې پښېمانه یو، د جبران په لټه کې یو، بل ځل به وګورې چې داسې څه وکړو چې ستا سترګې پرې روښانه شي او موږ مخکنی ګناه پرې جبران کړو!! الله تعالی د دغې منافقې ډلې د دې ادعاء په رد کې فرمایي: اې پیغمبره! خوښه دې چې بخښنه ورته غواړې که نه، خو پوه شه چې که اویا ځله هم بخښنه ورته وغواړې نو الله به هیڅکله بخښنه ورته ونه کړي، دا ځکه چې دوی د الله او د ده د پیغمبر په اړه کفر کړی او دا د الله سنت دئ چې داسې فاسق وګړي نه هدایتوي.
دا آیت موږ ته ښیي چې د بخښنې په اړه د الله تعالی خاص سنن دي، دا سنن د هیچا په خاطر نه بدلیږي، څوك چې د الهي سننو له مخې د مغفرت او بخښنې مستحق نه وي که پیغمبر هم د هغه لپاره دعاء وکړي نو الله تعالی دا دعاء نه قبولي، همداسې د شفاعت په اړه الله تعالی خاص سنن لري، د دغو سننو مطابق چا ته د شفاعت کولو اجازه ورکوي او د چا په اړه د بل شفاعت مني، که پیغمبر هم د کوم غیر مستحق انسان په اړه شفاعت وکړي الله تعالی دا شفاعت نه قبلوي، دا خبره د دې لپاره باید په پام کې ولرئ چې یوه کمعقله او د شرك په ډنډ کې پرېوتې ډله د شفاعت په اړه غلو کوي او د پیغمبر علیه السلام په اړه همغه څه وایي چې د مسیحیانو بایبل ئې د عیسی علیه السلام په اړه وایي. د شفاعت اجازه د الله تعالی له لوري ورکول کیږي، شفاعت کوونکي او د شفاعت وړ خلك د الله له لوري ټاکل کیږي، که ستا عقیده او عمل د بخښلو وړ نه وي نو نه څوك ستا شفاعت کولی شي او نه الله تعالی ستا په اړه د چا شفاعت مني.

فَرِحَ ٱلۡمُخَلَّفُونَ بِمَقۡعَدِهِمۡ خِلَٰفَ رَسُولِ ٱللَّهِ وَكَرِهُوٓاْ أَن يُجَٰهِدُواْ بِأَمۡوَٰلِهِمۡ وَأَنفُسِهِمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَقَالُواْ لَا تَنفِرُواْ فِي ٱلۡحَرِّۗ قُلۡ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرّٗاۚ لَّوۡ كَانُواْ يَفۡقَهُونَ ۝٨١

شا ته پرېښودل شوي (وګړي) د الله د رسول په خلاف په خپلې ناستې خوشحاله شول او له دې ئې کرکه وکړه چې د الله په لار کې په خپل مال او ځان سره جهاد وکړي او وئې ویل: په ګرمي کې مه وځئ، (ورته) ووایه: د دوزخ اور تر ټولو زیات ګرم دئ؛ کاش دوی پوهېدی.

---

(۸۱)- د دې آیت په اړه څو خبرې ضروري برېښي:

- د آیت له فحوی داسې معلومېږي چې د سورې دا برخه د تبوك له غزوې وروسته او

هغه مهال نازله شوې چې رسول الله صلی الله علیه و سلم له تبوك بېرته د مدینې په لوري خوځېدلی او لا مدینې ته نه وو رسېدلی، ځکه په دې آیت کې ویل شوي چې منافقین په دې خوښ شول چې وروسته پاته شي او په دې غزوې کې برخه وانخلي، ورپسې رسول الله صلی الله علیه و سلم ته ویل شوي چې که الله تعالی هغوی ته ورستون کړې او دوی درنه وغوښتل چې په نورو غزواتو کې له تا سره برخه واخلي نو د رد ځواب ورکړه.

- په دې مبارك آیت کې منافقین په دې نامه یاد شوي: مخلّفین: شا ته پرېښودل شوي، یعنې دوی د دې وړتیا نه درلوده چې مخکې ولاړ شي او په جهاد کې د برخې اخیستو سعادت ئې په برخه شي، الله تعالی د دې سعادت وړ ونه ګڼل او دا توفیق ئې ورپه برخه نکړ، که څه هم دوی په خپلې ناستې خوښ دي او دا خپله زیرکتیا او هوښیارې ګڼي چې په جهاد کې ئې له برخې اخیستو ځان ګوښه کړ او داسې حیلې او بهانې ئې وړاندې کړې چې له جهاد نه د وروسته پاته کېدو اجازه او رخصت ترلاسه کړي، دا ئې د کمعقلۍ نښه ګڼله چې څوك په جهاد کې برخه واخلي، ځان له خطرونو سره مخامخ کړي، د جهاد ستونزې او کړاوونه وګالي او خپل سر او مال د یوه مجهول هدف لپاره قرباني کړي، دوی په خپله هم له جهاده ډډه کوي او نورو ته هم وایي چې په جهاد کې له ګډون نه ډډه وکړئ، کله ورته وایي چې ګرمي ده او شرائط د جنګ لپاره مناسب نه دي، کله ورته وایي: دښمن ډېر ځواکمن دئ او موږ ئې لا د مقابلې توان نه لرو، باید څه وخت نور صبر وکړو او هغه مهال له دښمن سره د مقابلې پرېکړه وکړو چې کافي وسائل مو ورته برابر کړي وي!! خو الله تعالی د دوی په ځواب کې فرمایي: تاسو خو د دوبي ګرمي بهانه کوئ خو د دوزخ د تاوده اور به څه چاره کوئ؟!! له جهاد نه د مخ اړولو او مخنیوي سزا خو د دوزخ اور دئ چې تر هر څه ئې تودوخه زیاته ده؛ کاش پوهېدی.

فَلۡيَضۡحَكُواْ قَلِيلٗا وَلۡيَبۡكُواْ كَثِيرٗا جَزَآءَۢ بِمَا كَانُواْ يَكۡسِبُونَ ﴿٨٢﴾

نو لږ دې وخاندي او ډېر دې وژاړي؛ د هغه څه سزا چې ترلاسه کول ئې.

(۸۲)- خندا او خوشحالي پرېږدئ، په خپل بد عاقبت وژاړئ، هغه بد عاقبت چې ستاسو د لاسته راوړنو پایله ده، د دوزخ اور چې د نفاق او له جهاد نه د لاس اخیستو سزا ده!!

فَإِن رَّجَعَكَ ٱللَّهُ إِلَىٰ طَآئِفَةٖ مِّنۡهُمۡ فَٱسۡتَـٔۡذَنُوكَ لِلۡخُرُوجِ فَقُل لَّن تَخۡرُجُواْ مَعِيَ أَبَدٗا وَلَن تُقَٰتِلُواْ مَعِيَ عَدُوًّاۖ إِنَّكُمۡ رَضِيتُم بِٱلۡقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٖ فَٱقۡعُدُواْ مَعَ ٱلۡخَٰلِفِينَ ﴿٨٣﴾

نو که الله دي د دوی کومي ډلي ته وروګرځوي او د وتلو لپاره اجازه درنه وغواړي (نو ورته) ووايه: ترپايه به هيڅکله له ما سره ونه وځئ او له هيڅ دښمن سره به زما په خوا کي جهاد ونه کړئ، يقيناً چي تاسو په لومړي ځل په ناستي راضي شوئ نو (اوس هم) له وروسته شوو سره کښېنئ.

(۸۳)- که داسي وخت راشي چي ته د دوی له کومي ډلي سره مخامخ شي او له تا په ~~جهاد کي د برخي اخيستو اجازه وغواړي؛ نو ورته ووايه: هيڅکله به له ما سره يو ځای د~~ جهاد لپاره ونه وځئ او له هيڅ دښمن سره به زما په خوا کي جهاد ونه کړئ، تاسو په لومړي ځل په ناستي راضي شوئ نو اوس هم له وروسته شوو سره کښېنئ. زما او ستاسو ترمنځ به ترپايه همدا فيصله وي! دا آيت ښيي چي دا برخه له تبوك نه د راستنېدو پر مهال او د لاري په اوږدو کي نازله شوې ده.

وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰٓ أَحَدٖ مِّنۡهُم مَّاتَ أَبَدٗا وَلَا تَقُمۡ عَلَىٰ قَبۡرِهِۦٓۖ إِنَّهُمۡ كَفَرُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَمَاتُواْ وَهُمۡ فَٰسِقُونَ ﴿٨٤﴾

او چي ومري پر هيڅ يوه ئې (د جنازې) لمونځ مه کوه او پر قبر ئې مه ودرېږه، يقيناً چي دوی پر الله او پيغمبر ئې کفر کړی او په داسي حال کي مړه شوي چي فاسقان ول.

(۸٤)- په دې ايت کي پيغمبر عليه السلام ته لارښوونه شوې چي که دا منافقان ومري نو مه د جنازې لمونځ پرې کوه او مه ئې پر قبر ودرېږه، دا ځکه چي دوی پر الله او پيغمبر ئې کفر کړی او په داسي حال کي مړه شوي چي فاسقان ول.

که څه هم دا حکم پيغمبر عليه السلام ته متوجه دئ، او دا منافقان هغه ته معلوم ول، خو هر مسلمان ته په کار ده چي د هغه چا په جنازه کي له برخي اخيستو ډډه وکړي چي نفاق او فسق ئې ورته څرګند وي، مسلمان ته په کار ده چي نه په ژوند کي د فاسق او منافق درناوی وکړي او نه ئې له مړيني وروسته، د کافر او منافق لپاره د مغفرت او بخښني له دعاء نه هم بايد ډډه وکړي، هسي هم ايمان انسان ته اجازه نه ورکوي چي له منافق او فاسق انسان سره د پېرزويني او لورېيني اړيکي ولري، خو دا کار بدي پايلي هم لري، د فسق او نفاق په وړاندي حساسيتونه له منځه وړي، د ساده مسلمانانو د غولېدو باعث کېږي، منافقينو ته دا فرصت ورکوي چي دوی دوکه کړي، د دوی له درناوي او دوی ته له دعاء نه ډډه کول د دې موجب کېږي چي منافقين او فاسقان له فسق او نفاق نه لاس واخلي.

د دې آيت په تفسير کي ډېرو درنو مفسرينو د عبدالله بن ابی بن سلول د مړيني او د هغه په جنازه کي د پيغمبر عليه السلام ګډون او په قبر ئې ودرېدل او خپل کميس د تبرك په توګه ورکول چي هغه ته کفن ترې جوړ کړي، رانقل کړي او خپل خپل توجيهات ئې

په دې اړه وړاندې کړي چې که دا آيتونه د هغه له مړيني نه مخکې نازل شوي وي نو پيغمبر عليه السلام څنګه دا کار وکړ؟! که عبدالله بن ابي بن سلول د تبوك له غزوې وروسته مړ شوی وي نو په يقين سره ويلی شو چې دا آيت د ده له مړيني مخکې نازل شوی. ځکه له دې مخکې او وروسته په څو آيتونو کې داسې څرګندې اشارې ګورو چې ښيي دا برخه د تبوك له غزوې وروسته نازله شوې. راشئ هغه روايات هم له نظره تېر کړو چې د ابن ابی د مړيني په اړه راغلي:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ- رضى الله عنهما- أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أُبَىٍّ لَمَّا تُوُفِّىَ جَاءَ ابْنُهُ إِلَى النَّبِىِّ- صلى الله عليه وسلم- فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَعْطِنِى قَمِيصَكَ أُكَفِّنْهُ فِيهِ، وَصَلِّ عَلَيْهِ وَاسْتَغْفِرْ لَهُ، فَأَعْطَاهُ النَّبِىُّ- صلى الله عليه وسلم- قَمِيصَهُ فَقَالَ « آذِنِّى أُصَلِّى عَلَيْهِ ». فَآذَنَهُ، فَلَمَّا أَرَادَ أَنْ يُصَلِّىَ عَلَيْهِ جَذَبَهُ عُمَرُ- رضى الله عنه- فَقَالَ أَلَيْسَ اللَّهُ نَهَاكَ أَنْ تُصَلِّىَ عَلَى الْمُنَافِقِينَ فَقَالَ « أَنَا بَيْنَ خِيرَتَيْنِ قَالَ (اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لاَ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ) ». فَصَلَّى عَلَيْهِ فَنَزَلَتْ (وَلاَ تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا). (بخاري:١٢٦٩)

له ابن عمر (رضي الله عنهما) روايت دئ: کله چې عبدالله بن ابی (د منافقانو رئيس) مړ شو، زوی ئې (عبدالله بن عبدالله بن ابی) رسول الله (صلی الله عليه وسلم) ته راغی او وئې ويل: يا رسول الله! کميس دې راکړه چې ورته کفن ئې کړم او جنازه ئې هم وکړه او بخښنه ورته وغواړه، نو رسول الله (صلی الله عليه وسلم) خپل کميس ورکړ او وئې فرمايل: بيا خبر راکړه چې جنازه ئې وکړم، کله چې ئې خبر ورکړ، رسول الله (صلی الله عليه وسلم) اراده وکړه چې د جنازې لمونځ ئې وکړي، عمر (رضي الله عنه) راونيو او ورته وئې ويل: آيا الله تعالی پر منافقانو له لمانځه نه يې منع کړی؟ رسول الله (صلی الله عليه وسلم) وفرمايل: ماته دوه اختياره راکړل شوي او راته فرمايلي ئې دي: (بخښنه ورته غواړې او که نه، که اويا ځله هم بخښنه ورته وغواړې نو الله تعالی به هيڅکله بخښنه ورته ونه کړي، بيا لاړ او د هغه منافق د جنازې لمونځ ئې وکړ، نو دا آيت نازل شو: (ولا تصل على احد منهم مات ابداً: له دوی چې څوك مړ شي هيڅکله ئې د جنازې لمونځ مه کوه.

دا روايت په بخاري کې درې ځلي نور هم په دغو شمېرو ٤٦٧٠، ٤٦٧٢، ٥٧٩٦ راغلي، خو له ډېرو توپيرونو سره، په يوه کې فَسَأَلَهُ أَنْ يُعْطِيَهُ قَمِيصَهُ يُكَفِّنُ فِيهِ أَبَاهُ فَأَعْطَاهُ، ثُمَّ سَأَلَهُ أَنْ يُصَلِّىَ عَلَيْهِ په بل کې فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَعْطِنِى قَمِيصَكَ أُكَفِّنْهُ فِيهِ، وَصَلِّ عَلَيْهِ وَاسْتَغْفِرْ لَهُ، فَأَعْطَاه په يوه کې فَقَالَ « آذِنِّى أُصَلِّى عَلَيْهِ ». فَآذَنَهُ، فَلَمَّا أَرَادَ أَنْ يُصَلِّىَ عَلَيْهِ جَذَبَهُ عُمَرُ- رضى الله عنه- فَقَالَ أَلَيْسَ اللَّهُ نَهَاكَ أَنْ تُصَلِّىَ عَلَى الْمُنَافِقِينَ په بل کې فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ- صلى الله عليه وسلم- لِيُصَلِّىَ فَقَامَ عُمَرُ فَأَخَذَ بِثَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ- صلى الله عليه وسلم- فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ تُصَلِّى عَلَيْهِ وَقَدْ نَهَاكَ رَبُّكَ أَنْ تُصَلِّىَ عَلَيْهِ په يوه کې أَنَا بَيْنَ خِيرَتَيْنِ په بل کې إِنَّمَا خَيَّرَنِى اللَّهُ په يوه کې فَصَلَّى عَلَيْهِ فَنَزَلَتْ په بل کې فَصَلَّى عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ- صلى الله عليه وسلم- فَأَنْزَلَ اللَّهُ راغلي.

دا روايت د سند له مخې داسې دئ چې په څلورو طبقو كې يو يو راوي لري، د متن له پلوه څو ستونزې لري: روايت له يوې خوا وايي چې رسول الله صلى الله عليه و سلم د ابن ابی د جنازې لمونځ وكړ بيا دا آيت نازل شو چې د منافقينو د جنازې لمونځ مه كوه، له بلې خوا وايي چې عمر رضي الله عنه وويل: الله تعالى د منافقينو د جنازې له لمانځه منع كړی يې!! د عمر رضي الله عنه د وينا معنى دا ده چې دا آيت تر دې د مخه نازل شوی!! ځكه له دې پرته بل داسې آيت نشته چې د منافقينو د جنازې له لمانځه نه ئې ممانعت كړی وي، څوك چې وايي عمر رضي الله عنه په بل آيت استناد كړی ادعاء ئې بې دليله ده ځكه داسې كوم سند نشته چې وښيي د (استغفر لهم او لا تستغفر لهم) او (و لا تصل على احد منهم مات ابداً) آيتونه په بېلو بېلو وختونو كې نازل شوي، دا دواړه د التوبې د سورې ۸۰ او ٨٤ آيتونه دي، د يوه مضمون دوه آيتونه، كه دا آيتونه په خپل ځای كې ولولئ نو په بشپړه توگه به درته واضح شي چې دواړه په يو وخت او متصل نازل شوي، هيڅ مفسر دا خبره نه ده كړې چې دا دواړه آيتونه په بېلو بېلو وختونو كې نازل شوي، هيڅ روايت هم دا خبره نه كوي، نه نقل دا خبره مني او نه عقل چې دا آيتونه بېل بېل نازل شوي، د دې تصور هم نشي كېدی چې دا آيتونه دې تر دې د مخه نازل شوي وي او بيا دې هم رسول الله صلى الله عليه و سلم د ابن ابی جنازه كړې وي!! كه دا آيتونه د جنازې تر لمانځه مخكې نازل شوي وو نو رسول الله صلى الله عليه و سلم به هيڅكله د هغه د جنازې لمونځ نه كولو او كه وروسته نازل شوي وي نو عمر رضي الله عنه څنگه او ولې او د كوم آيت په استناد د جنازې له لمانځه نه منع كولو؟!! دغو خبرو ته په پام سره ويلی شو چې دا روايت نه د سند له پلوه زيات وزن لري او نه د متن له پلوه د منلو وړ دئ، دا روايت خلكو ته دا انتباه وركوي چې گواكې عمر رضي الله عنه تر رسول الله صلى الله عليه و سلم هم د الله تعالى د حكم په منشأ زيات پوهېدو او زيات ورته منقاد وو، حاشا و كلا.

په دې اړه بل روايت داسې دئ:

حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرٍو سَمِعَ جَابِرًا- رضى الله عنه- قَالَ أَتَى النَّبِىُّ- صلى الله عليه وسلم- عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أُبَىٍّ بَعْدَ مَا دُفِنَ فَأَخْرَجَهُ، فَنَفَثَ فِيهِ مِنْ رِيقِهِ وَأَلْبَسَهُ قَمِيصَهُ. (بخاري: ۱۲۷۰)

له جابر (رضي الله عنه) روايت دئ چې وايي: كله چې عبدالله بن ابی دفن شو، رسول الله (صلى الله عليه وسلم) راغی هغه ئې له قبر نه راوايست، د خپلو لاړو دم ئې پرې وكړ او خپل كميس ئې ور واغوست.

دا روايت هم په بخاري كې درې ځلې نور په دغو شمېرو ۱۳۵۰، ۳۰۰۸، ۵۷۹۵ راغلی، چې دا توپيرونه په كې تر سترگو كېږي: په يوه كې بَعْدَ مَا دُفِنَ فَأَخْرَجَهُ په بل كې بَعْدَ مَا أُدْخِلَ حُفْرَتَهُ فَأَمَرَ بِهِ فَأُخْرِجَ په يوه كې فَنَفَثَ فِيهِ مِنْ رِيقِهِ وَأَلْبَسَهُ قَمِيصَهُ په بل كې فَوضع عَلَى رُكْبَتَيْهِ، وَنَفَثَ عَلَيْهِ مِنْ رِيقِهِ، وَأَلْبَسَهُ قَمِيصَهُ په بل كې فَأَمَرَ بِهِ فَأُخْرِجَ،

وَوُضِعَ عَلَى رُكْبَتَيْهِ، وَنَفَثَ عَلَيْهِ مِنْ رِيقِهِ، وَأَلْبَسَهُ قَمِيصَهُ، وَاللَّهُ أَعْلَمُ په يوه كې فَقَالَ لَهُ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلْبِسْ أَبِى قَمِيصَكَ الَّذِى يَلِى جِلْدَكَ په يوه كې أَلْبَسَ عَبْدَ اللَّهِ قَمِيصَهُ مُكَافَأَةً لِمَا صَنَعَ په بل كې كَانَتْ لَهُ عِنْدَ النَّبِىِّ- صلى الله عليه وسلم- يَدٌ فَأَحَبَّ أَنْ يُكَافِئَهُ په بل كې وَكَانَ كَسَا عَبَّاسًا قَمِيصًا راغلي.

دا روايت هم د سند له مخي مطلق غريب دئ، په دريو طبقو كې يو يو راوي لري، د متن له مخي له مخكني سره په بشپړه توګه تعارض لري، هغه وايي چې رسول الله صلى الله عليه و سلم د جنازې له لمانځه مخكې خپل كميس د ده زوى ته وركړ او دا وايي چې له قبر نه ئې راوايست او خپل كميس ئې ورواغوست، كه رسول الله صلى الله عليه و سلم د هغه د جنازې لمونځ كړى وي نو د تدفين په مراسمو كې به ئې هم برخه اخيستې وي نو له قبره ئې بېرته رايستل يعني څه؟! آيا كېدى شي په داسي كمزورو او يو له بل سره متعارضو رواياتو استناد وكړو او ووايو چې د دوهم كفن لپاره له قبر نه د مړي راايستل جواز لري؟!! دا دواړه روايات نه يوازې د استناد وړ نه دي بلكې د اسلام له ډېرو بنيادي اصولو سره تعارض لري، د اسلام څرګند او پرېكنده اصول دا دي چې الله تعالى له بنده سره په خپلې محاسبې كې نه د هغه رنګ ته ګوري، نه حسب او نسب ته او نه جامې او كفن ته، د پيغمبر عليه السلام جامه خو پرېږدئ چې څوك د الله تعالى له مؤاخذې او عذاب نشي ژغورلى بلكې د پيغمبر له وجود نه جوړ شوى د هغه اولاد هم د الله تعالى له عذاب نشي ژغورل كېدى، دا هغه څه دي چې قرآن ئې موږ ته وايي او هغه څه دي چې رسول الله صلى الله عليه و سلم خپلو لوڼو او خپلوانو ته ويلي، څه چې انسان ژغوري يوازې د ده ايمان او عمل دئ، ليس للإنسان إلا ما سعى. په ډېر يقين سره ويلى شو چې كه د عبدالله بن ابى زوى رسول الله صلى الله عليه و سلم ته د دې لپاره ورغلى وى چې خپل كميس دې د تبرك لپاره زما پلار ته راكړه نو رسول الله صلى الله عليه و سلم به ورته ويلي وو چې زما كميس هيڅا ته ګټه نه رسوي، له هر چا سره به د ده د عمل له مخې معامله كېږي. خو كه دا كميس ئې د دې لپاره ترې غوښتى وى چې د كفن لپاره څه نه لري نو يقيناً چې خپل كميس به ئې وركړى وو.

په همدې اړه دې ته ورته يو بل روايت هم شته چې راوي ئې واقدي دئ او وايي: ابن ابى په خپله له رسول الله صلى الله عليه و سلم نه د هغه كميس غوښتى وو چې ځان ته كفن ترې جوړ كړي او ګواكې رسول الله صلى الله عليه و سلم خپل كميس وركړى وو!! د واقدي په اړه محققين ملاحظات لري، كه دا ملاحظات نه وى نو ښايي په بخاري كې به دا روايت هم راوړل شوى وو، پرته له دې چې وويل شي په دې دريو متعارضو رواياتو كې كوم يو ارجح دئ؟!! لوستونكي به حيران ول چې كوم يو ترې غوره كړي او عمل پرې وكړي.

څوك چې دا روايات صحيح ګڼي څو پوښتنې ترې لرو:

- په دوى كې كوم يو صحيح دئ؟ په څو متعارضو او متضادو رواياتو كې خو يوازې

يو صحيح کېدی شي!!

● آيا رسول الله صلى الله عليه و سلم په دې پوهېدو چي ابن ابی منافق دئ او د ده استغفار، لمونځ او کميس هيڅ ګټه نه وررسوي؟ که داسي وي نو رسول الله صلى الله عليه و سلم به څنګه او ولي يو بې فائدې کار کولو؟

● آيا عمر رضي الله عنه د الله تعالى د حکم له منشأ ښه خبر وو که رسول الله صلى الله عليه و سلم؟

● روايت خو وايي چي عمر رضي الله عنه رسول الله صلى الله عليه و سلم ته وويل: الله تعالى پر منافقينو له لمونځ کولو منع کړی يې، د دې معنى خو يوازي دا کېدی شي چي د منعي اړوند آيت لا د مخه نازل شوی وو، په دې توګه ستا د خبري معنى دا شوه چي رسول الله صلى الله عليه و سلم د صريح الهي حکم مخالفت وکړ!! (نعوذ بالله من ذالك)

● دا روايت يوازي په هغه صورت کي د اعتبار وړ ګڼلی شو چي ابن ابی د تبوك له جګړي او د دغه آيت له نزول نه مخکي مړ شوی وي، په دې صورت کي به هغه روايات صحيح نه ګڼو چي وايي دی د تبوك له جګړي وروسته مړ شوی، دې ته مو هم پام وي چي بخاري په دې اړه يو بل روايت هم راوړی چي له مخکني سره په بشپړه توګه تعارض لري، روايت دا دئ:

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنِى اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ - رضى الله عنهم - أَنَّهُ قَالَ لَمَّا مَاتَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أُبَىٍّ ابْنُ سَلُولَ دُعِىَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ـ - لِيُصَلِّىَ عَلَيْهِ ، فَلَمَّا قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ـ - وَثَبْتُ إِلَيْهِ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، أَتُصَلِّى عَلَى ابْنِ أُبَىٍّ وَقَدْ قَالَ يَوْمَ كَذَا وَكَذَا كَذَا وَكَذَا - أُعَدِّدُ عَلَيْهِ قَوْلَهُ - فَتَبَسَّمَ رَسُولُ اللَّهِ ـ - وَقَالَ « أَخِّرْ عَنِّى يَا عُمَرُ » . فَلَمَّا أَكْثَرْتُ عَلَيْهِ قَالَ « إِنِّى خُيِّرْتُ فَاخْتَرْتُ ، لَوْ أَعْلَمُ أَنِّى إِنْ زِدْتُ عَلَى السَّبْعِينَ فَغُفِرَ لَهُ لَزِدْتُ عَلَيْهَا » . قَالَ فَصَلَّى عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ـ - ثُمَّ انْصَرَفَ ، فَلَمْ يَمْكُثْ إِلاَّ يَسِيرًا حَتَّى نَزَلَتِ الاـيَتَانِ مِنْ (بَرَاءَةٌ) (وَلاَ تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا) إِلَى (وَهُمْ فَاسِقُونَ) قَالَ فَعَجِبْتُ بَعْدُ مِنْ جُرْأَتِى عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ـ - يَوْمَئِذٍ ، وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ . (بخاري: ١٣٦٦)

له عمر رضي الله عنه روايت دئ چي وايي: کله چي عبدالله بن ابی بن سلول مړ شو، رسول الله صلى الله عليه و سلم ته بلنه ورکړی شوه چي پر ده د جنازې لمونځ وکړي، کله چي رسول الله صلى الله عليه و سلم ودرېدو نو زه ورپورته شوم او ورته ومي ويل: يا رسول الله! آيا د ابن ابی د جنازې لمونځ کوې حال دا چي په دې او هغې ورځې ئې دا او هغه ويلي وو؟! د ده ويناګاني مي ورته تکرارولې، نو رسول الله صلى الله عليه و سلم موسکی شو او وئې فرمايل: له ما درشا ته شه اې عمره! خو کله چي ما ډېر ټينګار پرې وکړ وئې فرمايل: ما ته اختيار راکړی شوی او يو مي ترې غوره کړ، که پوه شم چي تر اويا ځلي زيات استغفار سره ده ته بخښنه کېږي نو زه به ئې زيات کړم، عمر رضي الله عنه وايي: نو رسول الله صلى الله عليه و سلم ئې د جنازې لمونځ وکړ بيا له لمانځه فارغ

شو، لنده موده لا نه وه تېره شوې چې د براءة د سورې دا دوه آيتونه نازل شول: **(وَلاَ تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا) تر (وَهُمْ فَاسِقُونَ) پورې، نو زه له هغه وروسته حيران وم چې څنګه مې د رسول الله صلى الله عليه و سلم په اړه هغه جسارت وکړ، الله تعالى او د هغه رسول ډېر ښه پوهېږي.**

لکه چې ګورئ دا روايت هغه خبره نه کوي چې په بل روايت کې راغلې او ګواکې عمر رضي الله عنه رسول الله صلى الله عليه و سلم ته ويلې وو چې څنګه د يوه منافق د جنازې لمونځ کوې حال دا چې الله تعالى ترې منع کړی يې؟!! له دې هم معلومېږي چې د ابن ابی د مړيني په وخت کې دا آيت نه وو نازل شوی او عمر رضي الله عنه دا خبره نه ده کړې.

وَلَا تُعۡجِبۡكَ أَمۡوَٰلُهُمۡ وَأَوۡلَٰدُهُمۡۚ إِنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُعَذِّبَهُم بِهَا فِي ٱلدُّنۡيَا وَتَزۡهَقَ أَنفُسُهُمۡ وَهُمۡ كَٰفِرُونَ ﴿٨٥﴾

او د دوی مالونه او اولادونه دې تا حيران نه کړي، يقيناً چې الله يوازې دا غواړي چې په دې سره ئې په دنيا کې تعذيب کړي او په داسې حال کې ئې سا وخېژي چې کافران وي.

---

(٨٥)- دا همغه مطلب دئ چې تر دې د مخه په ٥٥ ايت کې هم له لږ توپير سره راغلی او ښيي چې دا خبره ډېر اهميت لري او مسلمانان بايد هغې ته جدي توجه ولري.

وَإِذَآ أُنزِلَتۡ سُورَةٌ أَنۡ ءَامِنُواْ بِٱللَّهِ وَجَٰهِدُواْ مَعَ رَسُولِهِ ٱسۡتَـٔۡذَنَكَ أُوْلُواْ ٱلطَّوۡلِ مِنۡهُمۡ وَقَالُواْ ذَرۡنَا نَكُن مَّعَ ٱلۡقَٰعِدِينَ ﴿٨٦﴾ رَضُواْ بِأَن يَكُونُواْ مَعَ ٱلۡخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمۡ فَهُمۡ لَا يَفۡقَهُونَ ﴿٨٧﴾

او کله چې کومه داسې سوره نازله شي چې (وايي) په الله ايمان راوړئ او د ده له پيغمبر سره يوځای جهاد وکړئ؛ نو د دوی وسې او توانمن به اجازه درنه غواړي او وايي به: موږ پرېږده چې له ناستو سره وو. په دې راضي شول چې له وروسته پاته ښځو سره وي! او پر زړونو ئې مهر لګول شوی نو څکه نه پوهېږي.

(٨٦)- کله چې داسې سوره نازله شي چې د الله تعالى په لار کې د جهاد حکم کوي، يعني د جهاد وخت راورسېږي، حالت د دې تقاضا وکړي چې مسلمانان جهاد ته ملا وتړي، هر پر دين پوه مؤمن ته دا جوته شي چې اوس نو د دين غوښتنه دا ده چې وسلې ته لاس کړو او د الله تعالى په لار کې وجنګېږو، نو د منافقينو شتمن او توانمن به وګورې چې

غواړي په جهاد کې له برخې اخیستو معاف شي، په دې راضي کېږي چې د هغو ښځو په څېر وروسته پاته شي چې له جهاد معافې دي، د مېړنو مجاهدینو په څېر جهاد ته ملا نه تړي، بلکې دا پیغور مني چې د وروسته پاته ښځو په قطار کې محسوب شي، د دې بې همتۍ او منافقت وجه دا ده چې د منافقتونو په سبب ئې پر زړونو مهر لګول شوی او پر حقیقت له پوهېدا عاجز دي. معیارونه ئې بدل شوي، دوی سره له دې چې شتمن او توانمن دي په جهاد کې برخه نه اخلي او همدا د بې همتۍ کار ته د پوهې او زیرکتیا نوم ورکوي، دا ځکه چې د دوی معیارونه بدل شوي او دا ځکه چې د قرآن د معیارونو له مخې دوی هوښیار او پوه نه بلکې کمعقله دي او نه پوهېږي.

لَٰكِنِ ٱلرَّسُولُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَهُۥ جَٰهَدُواْ بِأَمۡوَٰلِهِمۡ وَأَنفُسِهِمۡۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ لَهُمُ ٱلۡخَيۡرَٰتُۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ﴿٨٨﴾ أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَاۚ ذَٰلِكَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ ﴿٨٩﴾

خو پیغمبر او هغه مؤمنان چې له ده سره دي په خپل مال او نفس ئې جهاد کړی، دوی ته ښېګڼې دي او همدا دوی بریالي دي. الله دوی ته داسې جنتونه تیار کړي چې ترې لاندې ویالې بهېږي، تلپاته په کې، همدا ستره بریا ده.

(۸۸-۸۹)- دلته د جهاد په اړه د پیغمبر علیه السلام او د ده په خوا کې د مجاهدو مؤمنانو صفت بیان شوی چې په ترڅ کې ئې موږ ته د ایمان غوښتنه او د پیغمبر علیه السلام په سنت د عمل کولو حقیقت راښیي، پیغمبر علیه السلام او د هغه مؤمنو ملګرو د الله په لار کې په خپل سر او مال جهاد کړی، که څوك غواړي د پیغمبر علیه السلام په سنت عمل وکړي او په خپل ژوند کې د هغه تګلاره غوره کړي نو باید په سر او مال جهاد ته چمتو شي، که څوك غواړي د صحابه وو په منهج عمل وکړي باید دې ته تیار شي چې خپل سر او مال د الله په لار کې قرباني کړي، د ایمان حقیقت همدا دئ، د پیغمبر علیه السلام په سنت د عمل کولو معنی همدا ده، د صحابه وو په مسلك د تلو معنی همدا ده، هغه څوك دروغجن دئ چې وایي زه له پیغمبر علیه السلام سره مینه او محبت لرم، نعتونه ئې وایي، په داسې نومونو ئې ستاینه کوي چې الله تعالی نه دئ پرې ستایلی، خو په عمل کې به ګوری چې د پیغمبر علیه السلام دین ترپښو لاندې کېږي، د ده او د ده دین ته سپکاوی کېږي، هره ورځ د ده په لسګونو بې وزلې او مظلوم امتیان په وینو کې رغړول کېږي، عراق او افغانستان د صلیبي ځواکونو په لاس نیول کېږي، فلسطینیان، افغانان او عراقیان وژل کېږي؛ خو د دې دروغجن مدعي تندی هم نه تریو کېږي، د منبر پر سر معمولي د ژبې عکس العمل هم نه ښیي، د دښمن پر ځای هغه مجاهدین ملامتوي چې له دښمن سره

جنګيږي، خپل سر په لاس کي نيسي او د دښمن په ليکو بريدونه کوي او په شهادت رسيږي!! دا دروغجن مدعي وايي چي زه د پيغمبر عليه السلام په سنت عمل کوم خو نه ئې جهاد کړی او نه د جهاد اراده لري، وايي زه له خدای سره مينه لرم، خو د الله تعالی په لار کي ئې يوه ټنګه نه ده مصرف کړې، سر او ويني خو پريږده، قرآن پيغمبر عليه السلام ته فرمايي: دوی ته ووايه: که په رښتيا له خدای سره مينه لرئ نو زما متابعت وکړئ، يعني څوك چي د پيغمبر عليه السلام په څېر جهاد ته چمتو نه وي نه ئې له الله تعالی سره د ميني درلودو ادعاء رښتيني ده او نه ئې د پيغمبر عليه السلام په سنت د عمل کولو ادعاء، څوك چي د الله او د هغه د دين له دښمنانو سره همغه سلوك نه غوره کوي چي پيغمبر عليه السلام غوره کړی وو؛ د پيغمبر په سنت د عمل کولو ادعاء ئې دروغجنه ده، په وړو وړو، آسانو او خوندورو سنتونو؛ لکه عطر استعمالول، مسواك وهل، کجورو باندي روژه ماتول او دې ته ورته نورو سنتونو باندي خو په ډېر تأکيد سره عمل کوي، خو که پوښتنه ترې وکړې: جهاد دي کړی؟ د اسلام له دښمنانو سره دي مقابله راغلي؟ د همدې مخالفت په وجه ته او ستا ملګري زندان ته تللي يئ؟ هجرت مو کړی؟ پيغمبر عليه السلام خو د مديني په لس کلن ژوند کي تر اويا زيات غزوات درلودل؛ داسي چي په اوه ويشتو کي ئې په خپله برخه اخيستې ده، تا په ټول عمر کي څو ځلي په عملي جهاد کي برخه اخيستې؟ نه يوازي ځواب نه لري بلکي داسي څه به ترې واورې چي ښيي له جهاد نه منکر دئ!! او له جهاد نه داسي تعبير وړاندي کوي چي څرګند تحريف ته ورته دئ!!

زه يو ټلويزيوني چينل پېژنم چي مرکز ئې په لندن کي دئ، انګرېزانو ضروري تسهيلات ورته برابر کړي او مالي مرسته ورسره کوي، نوم ئې (**Q**) دئ، چي د (قادري) مخفف دئ، خاوند ئې قادري نوميږي، دا چينل د تصوف د قادري طريقې لپاره تبليغات کوي، داسي اعلانات خوروي چي ډېر کچه او غير ديني ټلويزيونونه ئې خوروي، د سنګار شوو ښايسته نجونو نعتونه خپروي، زياتره وخت په دغو اعلاناتو او نعتونو تېروي، اکثراً د قادري ويناګاني خپروي، په دې وينا ګانو کي د بحث محوري موضوع د تصوف په اړه بحثونه، د جهاد مخالفت او په داسي الفاظو او نومونو سره د پيغمبر عليه السلام ستاينه وي چي نه په قرآن کي پرې ستايل شوی او نه په احاديثو کي، هڅه ئې دا وي چي ثابته کړي پيغمبر عليه السلام په غيب پوهېدو، د الله تعالی د عطاياوو وېشونکی وو، له الله تعالی سره ئې ليدلي، د قيامت په ورځ به ئې الله تعالی د ځان خوا ته پر کرسۍ کښېنوي، ټول جنتيان به د ده په شفاعت جنت ته ننوځي، د جنت کونجياني به له ده او د ده له اهل بيت (يعني يوازي علي، فاطمه، حسن او حسين) سره وي، هغه څوك به جنت ته ننوځي چي دوی ئې وغواړي او د جنت دروازه ورته پرانېزي....!! او دې ته ورته ډېر نور خرافات چي په څرګنده توګه د قرآن خلاف خبري دي!! خو دغه جناب کله چي د جهاد له قضيې سره تماس نيسي نو داسي څه به وايي لکه چي په قرآن کي اصلاً له کافرانو سره د

تصادم او مخامخ نښتو او جهاد هيڅ يادونه نه وي شوې، همغه خبره به کوي چي انګرېزان ئې خوښوي، د جهاد مخالفت او اسلام د صلحي او امنيت د دين په توګه معرفي کول، د همدې لپاره ئې دا چينل ده ته په واك کي ورکړى، هغه هم په لندن کي!! ما د ده ځيني ويناګاني اورېدلي دي، د قرآن د آيتونو او د پيغمبر عليه السلام د احاديثو په اړه د ده تفسير او تعبير په حيرت کي غورځولى يم، حيران شوى يم چي څنګه به د ايمان او عقل خاوند د داسي تعبير او تفسير جسارت کوي، مخصوصاً هغه مهال چي دى خپل سر ته ګوته ونيسي او وايي: ما دا تفسير په کوم کتاب کي نه دئ ليدلي؛ بس الله تعالى زما ذهن ته راوست!! نو په دې وخت کي خو داسي څه ووايي چي د اقبال خبره: خداى، جبرئيل او مصطفى حيران کړي!!! ولى تعبير او در حيرت انداخت _ خدا و جبرئيل و مصطفى را

وَجَآءَ ٱلْمُعَذِّرُونَ مِنَ ٱلْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ ٱلَّذِينَ كَذَبُوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ ۚ سَيُصِيبُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٠﴾

او د کوچيانو او بانده والو عذرکوونکي د دې لپاره راغلل چي اجازه ورکړى شي او له هغو سره کښېني چي الله او د هغه پيغمبر ئې تکذيب کړل، د دوى هغو ته به حتماً دردناك عذاب ورسېږي چي کفر ئې کړى.

---

(۹۰)- له جهاد سره د مخالفت اصلي عاملين منافقين دي، دوى په خپلي ناستي سره هغه کسان هم له جهاد نه تر شا کېدو ته وهڅول چي کوچيان ول، د مديني شاوخوا اوسېدل او د ديني امورو په اړه ئې کافي پوهه نه وه په برخه شوې، دوى به هم له منافقينو په تقليد سره پيغمبر عليه السلام ته راتلل او په جهاد کي د برخي نه اخيستو رخصت به ئې غوښتو، الله تعالى د دوى په اړه فرمايي: کافران به ئې په دردناك عذاب اخته شي، خو د هغو په اړه څه نه وايي چي په ناپوهئ سره ئې دا کار کولو. له دې معلومېږي چي دا کسان ئې مستثنى کړي، کېدى شي الله تعالى د دوى عذر قبول کړي.

که څه هم ځينو درنو مفسرينو د آيت دوهمه فقره (**وَقَعَدَ ٱلَّذِينَ كَذَبُوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ**) د بېلي ډلي په اړه ګڼي، او داسي ئې ژباړي: او هغه وګړي کښېناستل چي الله او د هغه پيغمبر ئې تکذيب کړي، خو دې پوښتني ته ئې د منلو وړ ځواب نه دئ ويلى چي په دريمه فقره (**سَيُصِيبُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ**) کي د (هم) ضمير کومي ډلي ته راجع دئ؟ مخکنى ته نشي راجع کېدى، ځکه هغوى خو نه يوازي کافران دي بلکي الله او د هغه پيغمبر ئې تکذيب کړي، په دې مجبور يو چي (معذرون) ته ئې ارجاع کړو،

خو دا په هغه صورت کې صحيح ده چې (قعد) د (جاء) په ځبر د (معذرون) دوهم فعل وګڼل شي، که نه نو د آيت په نظم او ترتيب کې خلل رامنځته کېږي، دا به داسې وي لکه چې له دوهمي مستقلي فقرې نه لومړۍ ته واوړو او دا فقره له هغې سره وتړو، دغو اشکالاتو ته په پام سره موږ هغه ژباړه غوره کړې چې ټول آيت او درېواړه فقرې ئې د يوې ډلې په اړه ښيي.

لَّيْسَ عَلَى ٱلضُّعَفَآءِ وَلَا عَلَى ٱلْمَرْضَىٰ وَلَا عَلَى ٱلَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا۟ لِلَّهِ وَرَسُولِهِۦ ۚ مَا عَلَى ٱلْمُحْسِنِينَ مِن سَبِيلٍ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ **وَلَا عَلَى ٱلَّذِينَ إِذَا مَآ أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَآ أَجِدُ مَآ أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوا۟ وَّأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ ٱلدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا۟ مَا يُنفِقُونَ** ﴿٩٢﴾

نه پر کمزورو څه ګناه شته، نه پر مريضانو او نه پر هغو چې داسې څه نه مومي چې انفاق ئې کړي؛ (خو) هغه مهال چې له الله او د هغه له پيغمبر سره ئې خواخوږي کړې وي، په داسې نېکانو (د ملامتيا) کومه لار نشته، او الله مهربان بخښونکی دئ. او نه پر هغو چې تا ته د دې لپاره راغلل چې (پر سپرليو ئې) سپاره کړې؛ تا (ورته) وويل: داسې څه نه مومم چې تاسو پرې سپاره کړم، (نو) په داسې حال کې ترشا شول چې له سترګو ئې اوښکې خوټېدې، له دې غمه چې داسې څه نه مومي چې انفاق ئې کړي.

(٩١-٩٢)- دا مبارك آيتونه موږ ته وايي چې په جهاد کې د برخې نه اخيستو په اړه الله تعالی يوازې د دغو کسانو عذر مني:

١. کمزوري (لکه عمر خوړلي بوډاګان)،

٢. هغه مريض چې د جهاد کولو توان نه لري،

٣. ناتوانه او نيستمن چې په جهاد کې د شرکت لپاره لازم او ضروري وسائل او سامان نه مومي،

٤. هغه چې غواړي په جهاد کې برخه واخلي؛ له پيغمبر عليه السلام نه يوازې د سورلۍ غوښتنه کوي، خو چې ورنه کړی شي نو ئې اوښکې پر مخ وبهېږي؛ له دې حسرته چې ولې دومره نيستمن دئ چې په جهاد که د برخې اخيستو لپاره سورلۍ هم نشي برابرولی!!

د دغو خلکو عذر هم په دې شرط منل کېږي چې له الله او د هغه له پيغمبر سره ئې

خواخوږي وي، د اسلام او مسلمانانو بريا او برلاسي غواړي او په دې ئې زړه ناقراره وي چې ولې په جهاد کې د شرکت سعادت ورپه برخه نشو.

إِنَّمَا ٱلسَّبِيلُ عَلَى ٱلَّذِينَ يَسۡتَـٔۡذِنُونَكَ وَهُمۡ أَغۡنِيَآءُۚ رَضُواْ بِأَن يَكُونُواْ مَعَ
ٱلۡخَوَالِفِ وَطَبَعَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمۡ فَهُمۡ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿٩٣﴾

يقيناً چې الزام پر هغو دئ چې له تا په داسي حال کې اجازه غواړي چې شتمن دي، په دې راضي شول چې له وروسته پاته ښځو سره وي، او الله ئې پر زړونو مهر لګولی نو ځکه نه پوهېږي.

---

(۹۳)- ملامت هغه خلك دي چې له جهاد نه د پاته کېدو رخصت په داسي حال کې غواړي چې شتمن او توانمن دي او هيڅ عذر نه لري، په دې راضي شوي چې د ښځو په قطار کې له جهاده پاته شي، د دوی د منافقت په سبب الله تعالی د دوی پر زړونو مهر لګولی نو ځکه نه پوهېږي چې څومره ستره ګناه کوي او له ستر سعادت ځان محروموي!!

يَعۡتَذِرُونَ إِلَيۡكُمۡ إِذَا رَجَعۡتُمۡ إِلَيۡهِمۡۚ قُل لَّا تَعۡتَذِرُواْ لَن نُّؤۡمِنَ لَكُمۡ قَدۡ
نَبَّأَنَا ٱللَّهُ مِنۡ أَخۡبَارِكُمۡۚ وَسَيَرَى ٱللَّهُ عَمَلَكُمۡ وَرَسُولُهُۥ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَٰلِمِ
ٱلۡغَيۡبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ﴿٩٤﴾

کله چې دوی ته وروګرځئ نو تاسو ته به عذرونه وړاندي کوي، ووايه: عذرونه مه وړاندي کوئ؛ هيڅکله به باور درباندي ونه کړو، يقيناً چې الله ستاسو له حاله خبر کړي يو، او الله او د هغه پيغمبر به حتماً ستاسو عملونه وګوري، بيا به په غيب او څرګند پوه ذات ته وګرځول شئ، نو پر هغه څه به مو خبر کړي چې تاسو کول.

(۹٤)_ له دې آيت معلومېږي چې د تبوك د جګړې په مهال او هغه وخت نازل شوی چې مسلمانان لا مدينې ته نه وو راګرځېدلي، په همدې وخت کې د هغو منافقينو په اړه لاربښوونه ورته شوې چې په جګړې کې ئې له کوم عذر نه پرته برخه نه وه اخيستې، خو کله چې پيغمبر عليه السلام مدينې ته ستون شي دوی به ډله ډله د مجاهدينو خوا ته راځي او له ځانه جوړ شوي عذرونه به وړاندي کوي، مسلمانانو ته ويل شوي چې ورته ووايئ: عذرونه مه وړاندي کوئ، ستاسو په خبرو هيڅکله باور نه کوو، يقيناً چې الله تعالی ستاسو له حاله خبر کړي يو، صبر وکړئ بيا به داسي وخت راشي چې تاسو يو

ځل بیا له بل امتحان سره مخامخ شئ، بیا جهاد ته د تلو بلنه درکړی شي، هلته به الله او د هغه رسول بیا ستاسو د کړنو شاهد وي، وبه ګوري چه څه کوئ، جهاد ته درومئ او که عذرونه وړاندي کوئ؟!! په پای کي به د هغه رب په لوري درومئ چي په غیب او ښرګند پوه دئ، هغه به مو پر هغه څه خبر کړي چي تاسو کول، یعني که په دنیا کي ستاسو منافقت له خلکو پټ پاته شي نو د آخرت په ورځ به ټولو ته بربنډ شي.

غیب هغه څه ته ویل کیږي چي د انسان له نظره پټ وي او شهادة هغه څه ته چي انسان ئې مشاهده کوي او په خپلو سترګو ئې ګوري، الله تعالی په غیب او شهادة، ماضي، حال او مستقبل، لري او نږدې، ووړ او لوی یو برابر علم لري، دا شیان د انسان په اړه مطرح دي، د هغه حواس محدود او د ظروفو تابع دي.

سَيَحۡلِفُونَ بِٱللَّهِ لَكُمۡ إِذَا ٱنقَلَبۡتُمۡ إِلَيۡهِمۡ لِتُعۡرِضُواْ عَنۡهُمۡۖ فَأَعۡرِضُواْ عَنۡهُمۡۖ إِنَّهُمۡ رِجۡسٌۖ وَمَأۡوَىٰهُمۡ جَهَنَّمُ جَزَآءَۢ بِمَا كَانُواْ يَكۡسِبُونَ ﴿٩٥﴾ يَحۡلِفُونَ لَكُمۡ لِتَرۡضَوۡاْ عَنۡهُمۡۖ فَإِن تَرۡضَوۡاْ عَنۡهُمۡ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يَرۡضَىٰ عَنِ ٱلۡقَوۡمِ ٱلۡفَٰسِقِينَ

کله چي د دوی لوري ته وروګرځئ نو حتماً به تاسو ته د الله په نامه لوړه کوي چي تری تېر شئ، نو تری ډډه وکړئ، یقیناً چي دوی پلیت دي، او استوګنځی ئې دوزخ دئ، د هغه څه سزا چي کول ئې. تاسو ته به لوړه کوي چي تری راضي شئ، خو که تری راضي شئ نو الله له دې فاسق ټولی نه راضي کیږي.

(۹۵-۹٦)- په دغو دواړو آیتونو کي دوه ځلي د منافقینو دروغجنو قسمونو ته ګوته نیول شوې: ~~۱- کله چي مجاهدین له جهاد نه بریالي ستانه شي نو دوی ئې خوا ته راځي او د~~ الله په نامه قسمونه کوي چي د دوی له اشتباه او غلطی تېر شي، الله تعالی مؤمنانو ته سپارښتنه کوي چي دوی ته هیڅ اعتناء مه کوئ، مخ تری واړوئ، دا پلیتان په دې نه ارزي چي ځان ورسره مصروف کړئ، استوګنځی ئې دوزخ دئ، او دا د دوی د منافقتونو مناسبه سزا ده. ۲- د دې لپاره به د مؤمنانو په وړاندي د الله په نامه لوړه کوي چي تری راضي شي، الله تعالی مؤمنانو ته فرمایي: پام کوئ چي تری راضي نه شئ، په دې باید پوه وئ چي که تاسو تری راضي هم شئ نو الله له دې فاسق ټولي نه راضي کیږي.

ٱلۡأَعۡرَابُ أَشَدُّ كُفۡرٗا وَنِفَاقٗا وَأَجۡدَرُ أَلَّا يَعۡلَمُواْ حُدُودَ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ﴿٩٧﴾ وَمِنَ ٱلۡأَعۡرَابِ مَن يَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ مَغۡرَمٗا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ ٱلدَّوَآئِرَۚ عَلَيۡهِمۡ دَآئِرَةُ ٱلسَّوۡءِۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٞ ﴿٩٨﴾

صحرايان (بانډه وال) په کفر او نفاق کې تر ټولو کلك دي، او تر ټولو زيات د دې وړ دي چې د هغه (دين) پر پولو او حدودو پوه نه شي چې الله پر خپل پيغمبر نازل کړی. او الله باحکمت پوه دئ. او د صحرايانو ځينې داسې دي چې هغه څه يو تاوان بولي چې انفاقوي ئې او ستاسو په اړه د حالاتو بدلېدو رابدلېدو ته سترګې په لار دي، بد بدلون دې پر دوی وي، او الله پوه اورېدونکی دئ.

(۹۷-۹۸)- د ښاري منافقينو له معرفي وروسته په دې مبارکو آيتونو کې د کوچې او صحرايي منافقينو لاندې خصلتونه په ګوته شوي:

دوی په کفر او نفاق کې ډېر شديد او کلك دي، په آسانۍ لاس نه ترې اخلې.

- د دې ډير وړ دي چې د هغه دين پر پولو او حدودو پوه نه شي چې الله پر خپل پيغمبر نازل کړی،
- ځينې ئې داسې دي چې زکات او صدقاتو ته د تاوان په سترګه ګوري،
- دې ته منتظر دي چې حالات د مسلمانانو په خلاف بدلون ومومي.

د ۹۷ آيت په پای کې ويل شوي چې الله باحکمت پوه دئ، چې ارتباط ئې د آيت له لومړۍ برخې سره داسې دئ: د کوچيانو په اړه دا وينا د پوهې او حکمت خلاف مه ګڼئ، داسې ګمان مه کوئ چې که د دې په ځای يا دوی ستايل شوي وی يا څه نه وی ويل شوي دا به غوره وو او د دوی حساسيتونه او مخالفت به ئې نه راپاراوو!! نه دا د عليم او حکيم ذات وينا ده، د دوی په اړه همدا حقيقت روښانه کول غوره دئ او په دې کې ډېر مصلحتونه دي. بايد داعي دې ته متوجه کړی شي چې له څنګه مخاطب سره مخامخ دئ او خصلتونه ئې څه دي، تر څو په هوښيارۍ سره عمل وکړي او د مخاطب د طبيعي او فطري مخالفتونو په ليدو سره مأيوس نشي او دعوت په نيمايي لارې کې پرېنږدي. او د ۹۸ آيت په پای کې ويل شوي: الله پوه اورېدونکی دئ، چې ارتباط ئې د آيت له لومړنۍ برخې سره داسې دئ: الله تعالی دوی ښه پېژني چې زکات او صدقات په خپله خوښه نه ورکوي، داسې ئې ګڼي لکه چې په زور ترې اخيستل کيږي، د تاوان په سترګه ورته ګوري، دې ته منتظر دي چې وضعيت د مسلمانانو په خلاف بدل شي او دوی د دې زکات، عشر او صدقاتو د تاوان له ورکولو وژغورل شي، الله تعالی د دوی هغه پټې ويناوې اورېدلې دي چې په دې اړه ئې کړې دي. دا هم د قرآن يو اعجاز دئ، د پيغمبر

عليه السلام له رحلت وروسته ټولو په خپلو سترګو وليدل چي دغو اعرابو د زکات له ورکولو امتناع وکړه او د اسلامي حکومت په ضد ئې بغاوت ته ملا وتړله.

وَمِنَ ٱلۡأَعۡرَابِ مَن يُؤۡمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ قُرُبَٰتٍ عِندَ ٱللَّهِ وَصَلَوَٰتِ ٱلرَّسُولِۚ أَلَآ إِنَّهَا قُرۡبَةٞ لَّهُمۡۚ سَيُدۡخِلُهُمُ ٱللَّهُ فِي رَحۡمَتِهِۦٓۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٩٩﴾

او د بانډه والو ځيني داسي دي چي پر الله او د آخرت پر ورځې ايمان راوړي او هغه څه چي انفاقوي ئې د الله خوا ته د نږدې والي او د پيغمبر د دعاء وسيله ګڼي، خبردار چي يقيناً دا ورته د نږدې والي وسيله ده، الله به ئې حتماً په خپل رحمت کي داخل کړي، يقيناً چي الله مهربان بخښونکی دئ.

(۹۹)- په دې مبارك آيت کي د کوچيانو دربيمه ډله په دې توګه معرفي شوې: پر الله تعالی او د آخرت پر ورځې ايمان راوړي، زکات، عشر او صدقات؛ الله تعالی ته د تقرب او د پيغمبر عليه السلام د دعاء وسيله ګڼي، يقيناً دا انفاق د دوی لپاره د تقرب او نږدې والي وسيله او سبب ده، الله تعالی به ئې له خپلو پيرزوينو او رحمت برخمن کړي او د رحمت سيوری به پر دوی وغوړوي، دا ځکه چي هغه مهربان بخښونکي دئ؛ نه يوازي داسي مخلصو بندګانو ته د دوی ګناهونه بخښي بلکي مزيد پر دې پيرزويني ورپه برخه کوي.

وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلۡأَوَّلُونَ مِنَ ٱلۡمُهَٰجِرِينَ وَٱلۡأَنصَارِ وَٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُم بِإِحۡسَٰنٖ رَّضِيَ ٱللَّهُ عَنۡهُمۡ وَرَضُواْ عَنۡهُ وَأَعَدَّ لَهُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي تَحۡتَهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدٗاۚ ذَٰلِكَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ ﴿١٠٠﴾

او د مهاجرينو او انصارو لومړني سبقت کوونکي او هغه چي په غوره توګه ئې د دوی متابعت کړی؛ الله ترې راضي شوی او دوی ترې راضي شوي او داسي جنتونه ئې ورته تيار کړي چي ترې لاندي ويالې بهيږي، تلپاته په هغه کي، همدا ستره بريا ده.

(۱۰۰)- دلته الله تعالی له لومړنيو مهاجرو او انصارو صحابه وو او له هغو چي په ښه او غوره توګه ئې د دوی متابعت کړی؛ خپل رضايت اعلان کړی، له (اولون) لومړني مؤمنان مراد دي او (سابقون) د دوی بل صفت دئ چي معنی ئې د ښېګڼو په لوري تلوار

کوونکي ده، يعني لومړني په ښېګڼو کي تلوار کوونکي، الله تعالی له دوی راضي شوی او دوی له خپل مهربان رب چي د ايمان سعادت ئې ورپه برخه کړ او په ډېرو سترو سترو پيرزوينو سره ئې دوی ونازول، دوی ته ئې داسي جنتونه تيار کړي چي ترې لاندي ويالې بهېږي، تلپاته په هغه کي، همدا ستره بريا ده.

يقيناً چي د لومړنيو صحابه وو، چا چي د الله تعالی په لار کي هجرت وکړ او چا چي دوی ته پناه ورکړه او دواړو په ګډه د پيغمبر عليه السلام ملګرتيا وکړه، هر څه ئې د الله په لار کي قرباني کړل، له سترو سترو ګواښونو سره ئې په ډاډه زړه او مېړاني سره مقابله وکړه، د الله دين ئې د نړۍ ګوټ ګوټ ته ورساوو، له لرو کسانو پرته نور ټول ئې د الله په لار کي شهيدان شول، له مليزيا نه تر هسپانيا پوري او له بخارا نه تر نيجريا پوري د دوی د شهيداونو په قبرونو ښايسته شوي او هر چا ته د دغو سرتېرو موحدينو د ايمان او اخلاص حقيقت او عظمت انځوروي. اسلام د نړۍ ګوټ ګوټ ته د دوی د قربانيو په بيع ورسېدو، موږ په خپل ايمان کي د دوی د قربانيو پوروړي يو، ډېره عجيبه ده چي څوك له دې ستر او څرګند حقيقت انکار کوي، نه د قرآن وينا مني او نه د تاريخ شهادت، د دوی په اړه کږه خوله خوځوي او هغه څه وايي چي منصف کافر هم ترې ډډه کوي، هغه خو لري پرېږده چي يوه ذره ايمان ئې په زړه کي وي!! د چا په زړه کي چي د دغو صحابه وو مينه او درناوی نه وي؛ نه ايمان لري او نه عقل او مروت، د شيعه وو د غلط او کرکجن مذهب د ترديد لپاره يوازي دغه آيت کافي دئ، څوك چي د صحابه وو په اخلاص او صداقت باور نه لري نه يوازي د قرآن دغه آيت به نه مني بلکي ټول قرآن به نه مني، موږ دا قرآن ځکه پر پيغمبر عليه السلام نازل شوی قرآن ګڼو چي ټولو صحابه وو پرې اجماع کړې، موږ د دې لپاره وايو چي ابوبکر رضی الله عنه د علم، درايت، تدبير او اهليت له مخي تر ټولو صحابه وو افضل وو چي هغوی همدا خبره کړې او هغه ئې د خلافت لپاره تر ټولو غوره او اهل ګڼلی، همداراز عمر، عثمان او علي رضی الله عنهم يو په بل پسي تر ټولو افضل ګڼو ځکه چي په دې خبري ټولو صحابه وو د علي رضی الله عنه په شمول اجماع کړي، علي رضی الله عنه له دوی سره بيعت کړی، د دوی په امامت کي ئې لمونځونه کول، پيغمبر عليه السلام فرمايي:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ- رضى الله عنه- عَنِ النَّبِىِّ- صلى الله عليه وسلم- قَالَ « آيَةُ الإِيمَانِ حُبُّ الأَنْصَارِ، وَآيَةُ النِّفَاقِ بُغْضُ الأَنْصَارِ »

له انس رضی الله عنه روايت دئ چي رسول اللهؐ وفرمايل: له انصارو سره مينه درلودل د ايمان تقاضا او نښه ده او له انصارو سره عداوت درلودل د نفاق نښه ده.

وَمِمَّنْ حَوْلَكُم مِّنَ ٱلْأَعْرَابِ مُنَٰفِقُونَ ۖ وَمِنْ أَهْلِ ٱلْمَدِينَةِ ۖ مَرَدُوا۟ عَلَى ٱلنِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ ۖ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ ۚ سَنُعَذِّبُهُم مَّرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ ﴿١٠١﴾

او ستاسو شاوخوا کي ځيني کوچيانو منافقين دي او د مديني ځيني اوسېدونکي هم، په نفاق کي ډېر ماهران شوي، نه ئې پېژنئ، موږ ئې پېژنو، ژر به ئې دوه ځلي تعذيب کړو، بيا به د ستر عذاب لوري ته وګرځول شي.

(۱۰۱)- دلته د منافقينو يوې بلي ډلي ته ګوته نيول شوې، هغه چي په نفاق کي ډېر مهارت لري، پېژندل ئې ډېر ګران دي او حتى هر انسان ته محال، دا ماهر منافقين هم په کوچيانو کي شته او هم په ښاريانو کي، په داسي مهارت سره ئې د مسلمانانو په ليکو کي ځای نيولی وو او خپلي منافقانه هلي ځلي ئې کولې چي هوښيار صحابه ئې هم له پېژندو عاجز ول.

په دې سره قرآن موږ ته لارښوونه کوي چي د منافقينو د پېژندو لپاره چي په دې مبارکي سورې کي د دوی ډېر خصلتونه بيان شوي او تاسو کولی شئ د دغو آيتونو په رڼا کي ډېر ئې وپېژنئ، خو داسي منافقين هم شته چي د پېژندو لپاره ډېرو نورو لارښوونو ته ضرورت شته او حتى ډېر هوښيار خلك ئې له پېژندو عاجز دي.

دلته ويل شوي چي دا ماهر منافقين به دوه ځلي تعذيب کړو، چي مراد ئې يا دا دئ چي د عادي منافقينو دوه برابره سزا به ورکړو، او يا دا چي په وار وار به ئې مجازات کړو، خو لومړی تعبير غوره برېښي. ځيني داسي ګمان کوي چي له (سنعذبهم مرتين) نه مراد د نيا او قبر عذاب دئ، خو دا تعبير ډېر کمزوری دئ، په ډېر تکلف سره هم دا معنی نشو ترې اخيستی، د آيت له وروستۍ فقرې (ثم يردون الى عذاب عظيم) نه معلومېږي چي دا دوه ځلي عذابونه له مرګ نه مخکي د دنيا دوه ځلي عذابونه دي.

وَءَاخَرُونَ ٱعْتَرَفُواْ بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُواْ عَمَلًا صَٰلِحًا وَءَاخَرَ سَيِّئًا عَسَى ٱللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠٢﴾

او نور چي په خپلو ګناهونو ئې اعتراف کړی او يو نېك عمل ئې له کوم بل بد سره ګډ کړی؛ ښايي الله به ئې توبه قبوله کړي، بې شکه چي الله مهربان بخښونکی دئ.

(۱۰۲)- د دې لپاره چي په هر ګنهګار د منافق ګمان ونه شي قرآن د يوې داسي ډلي يادونه کوي چي هم بد عملونه لري او هم نېك، د قرآن په اصطلاح نېك او بد عمل ئې سره خلط کړي، دوی منافقان نه دي، د ځينو کمزوريو په سبب بد عملونه ترې شوي، ښايي الله تعالى د دوی نېك عملونو ته په پام سره دوی ته عفوه وکړي، توبه ئې قبوله کړي او ګناهونه ئې ورته وبخښي او دا ځکه چي الله مهربان بخښونکی دئ. نو له هغو خلکو سره په چلند کي احتياط کوئ چي په خپل ژوند کي داسي نېك عملونه لري چي د دوی ايمان او اخلاص ترې څرګندېږي. داسي لارښوونو ته په پام سره پيغمبر عليه السلام د حَاطِبِ بْنِ أَبِى بَلْتَعَةَ چي لويه غلطي ترې شوې وه او قريشو ته ئې د يوه بريد په

اړه اطلاع ورکړې وه، خط ئې په لارې کې ونیول شو، پوښتنه ترې وشوه، هغه اعتراف وکړ خو وئې ویل چې دا مې د نفاق په وجه نه دئ کړی د مجبوریت له مخې مې کړی، خپل عذر او دلیل ئې وړاندې کړ، عمر رضی الله عنه وویل: یا رسول الله! د دې منافق د وژلو امر وکړه، پیغمبر علیه السلام وفرمایل: إِنَّهُ قَدْ شَهِدَ بَدْرًا، وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يَكُونَ قَدِ اطَّلَعَ عَلَى أَهْلِ بَدْرٍ فَقَالَ اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ، فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ: هغه د بدر په جګړې کې برخه اخیستې وه، څه پوهېږې ښایي الله تعالی به د بدریانو حالت داسې مونډلی وي چې ورته ویلي ئې وي: څه چې غواړئ هغه وکړئ؛ ما بخښنه درته کړې ده!!

په دې آیت کې دا فقره (عَسَى ٱللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيۡهِمۡۚ) ځینو درونو مفسرینو داسې

تعبیر کړې چې ګواکې الله به حتماً د دوی توبه قبوله کړي، دوی په دې عقیده دي چې د (عسي) کلمه د الله تعالی په ارتباط د احتمال او هیلې په معنی نه شو نیولی! خو دا رأیه نه دلته او نه د قرآن په نورو ځایونو کې د منلو وړ رأیه ده، دا رأیه ځکه کمزورې ده چې د قرآن الفاظ په اصلي معنی نه نیسي، دلته خو د دوی تعبیر په هیڅصورت کې صحیح نشو ګڼلی ځکه چې تر دې وروسته ویل شوي چې په صدقاتو سره دوی تطهیر او تزکیه کړه او دا ښیي چې توبه ئې په صدقې پورې مشروط شوې.

خُذۡ مِنۡ أَمۡوَٰلِهِمۡ صَدَقَةٗ تُطَهِّرُهُمۡ وَتُزَكِّيهِم بِهَا وَصَلِّ عَلَيۡهِمۡۖ إِنَّ صَلَوٰتَكَ سَكَنٞ لَّهُمۡۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ١٠٣

له مالونو ئې داسې صدقه ترلاسه کړه چې پرې پاك او تزکیه ئې کړې او دعاء ورته وکړه، یقیناً چې ستا دعاء ورته یوه ډاډېینه ده، او الله یوه اورېدونکی دئ.

<u>(۱۰۳)- دا آیت پیغمبر علیه السلام ته لارښوونه کوي چې: د دغو مؤمنانو د اصلاح،</u> روزنې او د ګناهونو د معافېدا لار دا ده چې هغوی په صدقاتو او د الله تعالی په لار کې د خپل مال په لګولو وګمارل شي، دا به د دوی د (تطهیر) او (تزکیې) باعث شي، نو ته صدقه ترې واخله او دعاء ورته وکړه، ستا دعاء د دوی د تسل او ډاډ باعث ده. په دې مبارك آیت کې د څو الفاظو په وړاندې لږ توقف ضروري برېښي: له (تطهیر: پاکولو) نه د ګناه او بد عمل له اغېز نه د انسان پاکول مراد دي، او له (تزکیه) نه د انسان روحي او معنوي روزنه مراد ده، تطهیر او تزکیه دواړه پاکول افاده کوي خو په تزکیه کې له پاکولو علاوه د ودې ورکولو او شېرازه کولو معنی هم پرته ده. یعني په صدقاتو سره هم الله تعالی د دوی ګناهونه بخښي او هم له روحي او معنوي پلوه وده ورکوي.

د آیت په پای کې د الله تعالی دوه صفات: سمیع او علیم راغلي، سمیع د پیغمبر علیه السلام د دعاء په ارتباط دئ او دا مطلب افاده کوي چې الله تعالی د دوی په اړه ستا دعاء

اوري او قبلوي ئې، او (عليم) د صدقاتو د پايلو او نتائجو په ارتباط چې ښيي دا د هغه عليم رب وينا ده چې پوهېږي صدقه د انسان د روحي او معنوي ودې او د ګناهونو له اغېز نه د انسان د ژغورنې وسيله ده.

أَلَمْ يَعْلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ ٱلتَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِۦ وَيَأْخُذُ ٱلصَّدَقَٰتِ وَأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾

آيا په دې نه پوهېږي چې الله له خپلو بندګانو نه توبې قبلوي او صدقې اخلي، او دا چې الله مهربان توبه قبلوونکی دئ؟

(١٠٤)- ټول بايد په دې پوه وي چې الله تعالی د توبې دروازه پرانيستې پرېښې ده، د ګناهګار بنده توبه قبلوي او په صدقاتو سره ګناهونه بخښي، دا ځکه چې هغه مهربان توبه قبلوونکی دئ، د توبې قبلول او په صدقاتو سره د ګناهونو بخښل د همدغو صفاتو غوښتنه ده.

وَقُلِ ٱعْمَلُواْ فَسَيَرَى ٱللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُۥ وَٱلْمُؤْمِنُونَ ۖ وَسَتُرَدُّونَ إِلَىٰ عَٰلِمِ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

او ووايه: عمل وکړئ چې الله به حتماً ستاسو کړنه وګوري او د ده پيغمبر هم او مؤمنان هم، او حتماً به په غيب او څرګند پوه ذات ته ورګرځول شئ نو په هغه څه به مو خبر کړي چې کول مو.

(١٠٥)- دا مطلب تر دې د مخه په ٩٤ آيت کې هم راغلی؛ يوازې په دومره توپير سره چې دلته د الله او پيغمبر تر څنګ د مؤمنانو يادونه هم شوې ده، مقصد ئې دا دئ چې تاسو ته به يو ځل بيا مهلت درکړی شي، بيا به داسې مواقع راشي چې ستاسو د ايمان حقيقت څرګند شي، جهاد ته به بلنه درکړی شي او هغه مهال به الله، د هغه پيغمبر او مؤمنان وګوري چې تاسو څه کوئ، د مخکې په څېر له جهاد نه ډډه کوئ او که داسې څه چې هم خپل فرض ادا کړئ او هم خپل مخکني اشتباهات جبران کړئ!! او که احياناً داسې ونه شول، د امتحان موقع رانه غله، ستاسو د ايمان او اخلاص څرنګوالی د خلکو له نظره پټ پاته شو نو د آخرت ورځ راتلونکې ده او هلته به هر څه څرګند شي.

وَءَاخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِأَمْرِ ٱللَّهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

او نور چي د الله حکم ته (منتظر) پرېښودل شوي؛ يا به ئي تعذيب کړي او يا به ئي توبه قبوله کړي او الله باحکمت پوه دئ.

(۱۰٦)- دا مبارك ايت د يوې بلي ډلي په اړه د الله تعالی پرېکړه زموږ مخي ته ږدي: هغه چي منتظر پرېښودل شوي، غلطي ترې شوې خو الله تعالی د دوی په اړه وروستۍ پرېکړه نه ده کړې، وروسته او د دوی راتلونکو کړنو ته په پام سره به يا د عذاب پرېکړه کوي او يا به ئي توبه قبلوي، د دوی منتظر پرېښودل، د تعذيب يا توبې قبلېدا ئي راتلونکي ته معطلول د هغو خاصو مصلحتنو له مخي شوې چي عليم او حکيم رب پرې ښه پوهېږي. د دې ټولګي په اړه به تاسو د ۱۱۸آيت په تفسير کي مفصل بحث وګورئ.

وَٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ مَسۡجِدٗا ضِرَارٗا وَكُفۡرٗا وَتَفۡرِيقَۢا بَيۡنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَإِرۡصَادٗا لِّمَنۡ حَارَبَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ مِن قَبۡلُۚ وَلَيَحۡلِفُنَّ إِنۡ أَرَدۡنَآ إِلَّا ٱلۡحُسۡنَىٰۖ وَٱللَّهُ يَشۡهَدُ إِنَّهُمۡ لَكَٰذِبُونَ ﴿١٠٧﴾

او هغه چي يو جومات ئي د ضرر، کفر، د مؤمنانو ترمنځ د تفريق (وسيله) او هغه چا ته مورچل ګرځولی چي تر دې مخکي له الله او د هغه له پيغمبر سره جنګېدلی، او حتماً په تأکيد سره لوړه کوي چي له ښېګڼي پرته مو د بل څه اراده نه وه کړې، او الله ګواهي ورکوي چي دوی له شکه پرته دروغجن دي.

(۱۰۷)- دلته د هغو کسانو په اړه بحث شوی چي د اسلام او مسلمانانو په ضد او د دښمن په ګټه د جنګ سنګر او مورچل پرانېزي خو د جومات په څېر تر يوه غولوونکي نامه لاندي، موخه ئي دا وي چي دښمن ته ګټه ورسوي، مسلمانان متضرر کړي، د اسلام په ضد د کفر مرسته او خدمت وکړي، د مسلمانانو تر منځ تفرقه او اختلافات راولاړ کړي او د هغو خلکو لپاره پناه ځی او مورچل جوړ کړي چي له اسلام او مسلمانانو سره جنګېدلي، خو له دې ټولو سره سره به د الله په نامه لوړه کوي چي کوم بد نيت نه لري، د اسلام او مسلمانانو د ښېګڼي لپاره ئې دا کار کړی، دا په داسي حال کي چي الله تعالی ګواهي ورکوي چي دوی دروغجن دي، نه ئې نيت او اراده سمه ده او نه ئې دا کار د اسلام او مسلمانانو په ګټه، که څه هم د دې يو مصداق خو هغه جومات وو چي منافقينو جوړ کړی وو، په رواياتو کي راغلي چي دا منافقين خزرجيان ول، د ابوعامر خزرجي چي لومړی مکې ته او د مکې له فتحي وروسته روم ته تښتېدلی وو او له هغه ځايه ئي ځينو منافقينو ته پيغام لېږلی وو چي زه له لوی لښکر سره درروان يم، تاسو د قباء له

مسجد نه لرې لري ځان ته جومات جوړ کړئ، دا به ستاسو د راغونډېدو مرکز وي، دوی همدا کار وکړ، پيغمبر عليه السلام ته ورغلل او بلنه ئې ورکړه چې په خپل امامت سره ئې افتتاح کړي، ورته وئې ويل چې مخکنی جومات له موږ لري دئ، په تودوخې او د باران په ورځو کې نشو وررسېدی، ځکه مو دلته بېل جومات جوړ کړ، پيغمبر عليه السلام ورسره وعده وکړه چې له تبوك نه له راستنېدو وروسته به دا کار وکړم، خو لامدينې ته نه وو رارسېدلی چې په لارې کې د (ذي اوان) په سيمې کې دا آيتونه پرې نازل شول، نو امر ئې وکړ چې دا جومات ړنګ کړي،... خو دا لاربښوونه په سلګونو نور مصداقونه لري، داسې ډېرې ډلې رامنځته شوې دي چې د اسلام تر نامه لاندې له اسلام سره جنګېدلې، که ووايو چې د تاريخ ټول جنګونه د حقيقي مذهب په ضد د جعلي مذهب تر پردې لاندې شوي، مبالغه مو نه ده کړې، تل د باطل پلويان د حق دين په ضد د دين او مذهب تر شعار او بيرغ لاندې جنګېدلي، دښمنانو تل مذهب د مذهب په ضد کارولی او د دين مقابله ئې د دين تر نامه لاندې کړې، د اسلامي ډلو د ځپلو لپاره ئې د اسلام تر نامه لاندې ډلې ميدان ته رااېستلې، روسانو همدا کار وکړ، کله چې د خپلو فوځونو، وسلو، پيسو او کمونيستو مزدورانو په زور د مقاومت له ځپلو عاجز شول د مجاهدينو تر نامه لاندې يوه ډله ئې استخدام کړه، له کمونيستانو سره ئې يو ځای کړه، د خپل فوځ نيمګړی جنګي مأموريت ئې وروسپارو او په افغانستان کې د يوه اسلامي حکومت د جوړولو مخه ئې ونيوله. همدغه ډله دا دئ اوس امريکايانو استخدام کړې او د مجاهدينو په ضد ئې جنګوي. تل د اسلام نه ماتېدونکې کلا له داخله او د منافقينو په لاس او له اسلام نه د دفاع تر نامه لاندې د دښمن په ګټه فتح شوې، د افغانستان په جهاد کې هم دښمن په خپلو پرمخ تللو وسلو، مجهزو فوځونو، روزل شوو باتجربه جاسوسي شبکو، پراخو امکاناتو، تبليغاتو، د مجاهدينو په وژلو، نيولو، د کليو او کورونو په ورانولو، بمباريو او بې شمېره جنګي جناياتو سره ونه توانېدو چې مجاهدينو ته ماته ورکړي، خو هغه مهال په دې وتوانېدل چې د مجاهدينو د لازياتو برياوو مخه ونيسي او په خپلمنځيو جګړو ئې اخته کړي چې د مسجد ضرار په څېر ډلې ئې جوړې کړې، له دغو ډلو ئې د مورچلو په توګه استفاده وکړه، د روسي فوځونو نيمګړی جنګي مأموريت ئې دغو ډلو ته وسپارو او د مجاهدينو په لاس د يوه اسلامي حکومت د جوړېدو مخه ئې ونيوله. کوم کار چې دوی په خپلو مجهزو فوځونو ونه کړی شو، په دغو ډلو سره ئې وکړ**!!** دا نن صليبي ځواکونو زموږ هېواد د خپلو فوځونو په زور نه دئ نيولی؛ بلکې د هغو ډلو په لاس ئې نيولی چې د دوی د زمکنيو فوځونو په څېر ئې عمل وکړ، د دوی لپاره وجنګېدل، که له پاسه هغوی بمونه ورول نو لاندې دوی مخکې تلل او سنګرونه ئې ورته فتح کول او د راکوزېدو شرائط ئې ورته برابرول. دا همغه ډلې دي چې قرآن ئې د مسجد ضرار په نامه يادوي او وايي: دا د دښمن لپاره مورچل، اسلام ته د ضرر رسولو باعث، د کفر په ګټه او د مسلمانانو د تفريق وسيله دئ، په افغانستان کې جهاد د يوې منظمې او ځواکمنې

اسلامي ډلي په لاس پيل شو، دښمن نه غوښتل چي دا اسلامي پاڅون د يوه داسي حزب تر مشرۍ لاندي دوام وکړي چي د اسلامي حکومت د جوړولو توان او کفايت لري، نوري ډلي ئې، هغه هم له هېواده بهر او هغه مهال جوړې کړې چي په لکونو افغانان پاکستان او ايران ته مهاجر شول، د مقاومت ورځ په ورځ ځواکمنېدو ته په پام سره دښمن وېري واخيست چي د دې لړۍ پايله به هغه څه وي چي ترې سخته ترهه لري، د اسلامي حکومت جوړېدا، د امت ويښېدا، د جهاد د فريضې احياء او د اسلامي خلافت تأسيس هغه څه وو چي دښمن تل ترې وېرېدو، د همدې لپاره ئې دا ډلي په پاکستان او ايران کي جوړې کړې، ډېر پرې وغولېدل، د دوی په قسمونو ئې باور وکړ، گمان ئې دا وو چي دا په نېك نيت جوړي شوې ډلي دي او موخه ئې جهاد او د هېواد آزادي ده، خو راشئ وگورئ چي هغه ډلي اوس چېري دي؟!! آيا له روسانو او کمونيستانو سره يو ځای نه شوې؟! آيا دا اوس د امريکايانو تر قومندې لاندي د خپل ملت په ضد نه جنگېږي؟! آيا دا دوی نه ول چي امريکايانو ته ئې ويل: لوی بمونه وورو‌ئ، لومړی خط راته مات کړئ، موږ ته وسائل راکړئ او د اردو په قطعاتو کي زموږ جنگيالي ونيسي، موږ ترتاسو ښه جنگېدی شو، ور او گودر راته معلوم دئ او په غرنيو سيمو کي د جنگېدو تجربه لرو؟!!

مجاهدينو د جهاد په تېرو کلونو کي د قرآن د ډېرو آيتونو مصداق په خپلو سترگو وليد، ډېر داسي خلك ئې وليدل چي د اتحاد تر پردې او شعار لاندي ئې د اختلاف راولاړولو هڅي کولې، د بېلي ډلي جوړولو په موخه به ئې د مجاهدينو تر منځ د يووالي تر نامه لاندي غونډي جوړي کړې؛ خو لنډه موده وروسته به څرگنده شوه چي دا ډله د دښمنانو لخوا استخدام شوې او موخه ئې د مجاهدينو تر منځ د اختلافاتو تشديد او د يوې نوې ډلي جوړول دي!!

دښمن تل هڅه کوي چي د استخدام شوو ډلو لپاره غولوونکي نومونه غوره کړي، د تخريب سنگر ته د مسجد نوم ورکړي، ځيني د اتحاد په نامه د اختلاف لپاره، ځيني د اصلاح په نامه د افساد لپاره او ځيني د صلحي په نامه د جهاد په ضد ميدان ته راوباسي. دا دئ قرآن موږ ته وايي: ځيني به د دښمن لپاره سنگر جوړوي خو د مسجد په نامه، ځيني داسي دي چي ځان ته مصلح وايي، د صلح او اصلاح په نامه به صحنې ته راوځي خو په حقيقت کي به د دښمن له لوري د افساد او اختلاف لپاره گمارل شوي وي، د مسلمانانو په وړاندي به ځان مسلمان گڼي خو کله چي له خپل شيطان سره خلوت کوي نو ورته وايي: موږ ستاسو ملگري يو، پر مسلمانانو ملنډي وهو، د اسلام او اصلاح خبري مو هسي د ملنډو خبري دي. اصلي خبره مو همغه ده چي تاسو ئې غواړئ، له جهاد نه د خلکو راگرځول او وسله پر زمکه کېښودل!!

مجاهدين بايد دې ته متوجه وي چي د دښمن چلند له يوې ډلي سره د معيار او محك په توگه ونيسي، هري هغي ډلي ته بايد د شك په سترگه وگوري چي دښمن ئې په خپلي

خوا كي مني، د دښمن تر تسلط لاندي په ډاډ او اطمئنان سره اوسي، نه دښمن له دوی تشويش لري او نه دوی له دښمنه.
تجربو دا هم وښوده چي د يوې فعالي اسلامي ډلي په شتون كي د بلي ډلي جوړول يا د دښمن كار دئ، يا د غرضي او مرضي خلكو او يا د كمعقلو او جاهلانو، دغه نوې ډله به حتماً د دښمن په مورچل بدلېږي او دښمن به ئې د اسلام او مسلمانانو په ضد جنګوي.

لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا ۚ لَّمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى ٱلتَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَن تَقُومَ فِيهِ ۚ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُوا۟ ۚ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾

هيڅكله مه پكي ودرېږه، بې له شكه چي هغه جومات تر ټولو غوره دئ چي په كي ودرېږې چي له لومړۍ ورځي د تقوی پر بنسټ جوړ شوی، په هغه كي داسي مېړني دي چي پاكېدو ته لېوالتيا لري، او الله داسي ځان پاكوونكي خوښوي.

(١٠٨)- د دې مبارك آيت په ارتباط څو خبري په پام كي ولرئ:
پيغمبر عليه السلام ته او د ده له لاري ټولو مؤمنانو ته امر شوی چي په مسجد ضرار او دې ته ورته جومات او جماعت كي له ودرېدو په كلكه ډډه وكړي.
د ودرېدو لپاره تر ټولو غوره جومات او جماعت هغه دئ چي له لومړۍ ورځي د تقوی پر بنسټ جوړ شوی وي، په لومړني جومات كي چي بنسټ ئې پر تقوی ولاړ وي او پاكان او متقيان په كي راغونډ شوي وي ودرېږئ،
الله تعالی پاكان او د پاكانو ټولی خوښوي.

په دې مبارك آيت كي دا فقره لږ دقت غواړي چي وايي: **فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُوا۟**: په دې كي داسي مېړني دي چي پاكېدو ته لېوالتيا لري، كه څه هم ځيني مفسرينو د يوه روايت په استناد ويلي دي چي په دې سره د دغو خلكو هغه صفت ته اشاره شوې چي په استنجاء كي به ئې له لوټي نه علاوه له اوبو هم استفاده كوله، خو د آيت سياق او سباق او تر بحث لاندي موضوع اهميت ته په پام سره ويلی شو چي له دې پاكوالي نه مراد له نفاق، شرك، كفر، فسق او فساد نه پاكوالی مراد دئ نه يو فرعي او د ثانوي اهميت وړ پاكوالی!! كومي موضوع ته چي دغو درنو مفسرينو ګوته نيولې ده هغه دومره ثانوي او فرعي موضوع ده چي قرآن په هيڅ ځای كي حتی معمولي اشاره هم نه ده ورته كړې، دا ډېره بعيده خبره معلومېږي چي دلته او د داسي مهمي قضيې د بحث په ترڅ كي دې دغي فرعي خبري ته دومره اهميت وركړی شوی وي!! په كوم روايت چي دوی استناد كړی د هغه په مقابل كي نور روايات داسي دي چي وايي له دې د مسجد

نبوي لمونځ کوونکي مراد دي، نه د مسجد قباء، په دغو متعارضو رواياتو کي يوازي يو منلی شو، د آيت الفاظو ته په پام سره په يقيني توگه ويلی شو چي دا روايت ضعيف دئ. احق جومات مسجد نبوي دئ نه مسجد قباء.

دا مبارك آيت هر مؤمن ته؛ د قيامت تر ورځي؛ لارښوونه کوي او دا ځلانده مشعل په لاس ورکوي چي له څنگه ډلي سره به ملگرتيا کوي، په څنگه جومات کي به لمونځ کوي او په څنگه جماعت کي به غړيتوب قبلوي؟ په هغه جومات او جماعت کي به ودرېږي چي بنسټ ئي پر تقوی اېښودل شوی، تر نورو مخکي جوړ شوی، پاکان او متقيان په کي راغونډ شوي، هغه چي غواړي له نفاق، شرك، کفر، فساد او فسق نه ئې لمن پاکه پاته شي، هغه چي له گنده افکارو، ناوړو اخلاقو او کرغېړنو عملونو نه ځان لري ساتل غواړي.

تجربو ثابته کړې ده چي په لومړۍ ډلي کي د ټولني تر ټولو صالح او مخلص وگړي راغونډېږي، په چا کي چي تر نورو اخلاص او صداقت زيات وي تر هغوی مخکي ميدان ته راوځي، وړاندي وړاندي درومي، د نورو لپاره مخکښ وي، هغه چي وروسته وروسته ميدان ته راوځي؛ ايماني جذبه ئې تر مخکنيو کمزورې او اخلاص ئې لږ وي، د همدې لپاره قرآن سابقين د مخکښانو په نامه يادوي او مقام ئې تر ټولو لوړ گڼي.

خو دا چي په دې فقرې کي (لَّمَسۡجِدٌ أُسِّسَ عَلَى ٱلتَّقۡوَىٰ مِنۡ أَوَّلِ يَوۡمٍ أَحَقُّ أَن تَقُومَ فِيهِ : هغه جومات تر ټولو غوره دئ چي په کي ودرېږې چي له لومړۍ ورځي د تقوی پر بنسټ جوړ شوی،) **کوم جومات ته اشاره شوې، بايد ووايو چي که څه هم دا حکم عام دئ او غوره دا ده چي په کوم خاص جومات پوري ئې مربوط نه کړو، د آيت له الفاظو هم خاص جومات نه معلومېږي، خو دومره په وضاحت سره معلومېږي چي مراد ئې مسجد قباء نه دئ، ځکه که داسي وی نو پيغمبر عليه السلام به حتماً او تل په هغه کي لمونځ کولو او هغه به ئې احق گڼلو. گڼ شمېر روايات هم دغه خبره کوي.**

أَفَمَنۡ أَسَّسَ بُنۡيَٰنَهُۥ عَلَىٰ تَقۡوَىٰ مِنَ ٱللَّهِ وَرِضۡوَٰنٍ خَيۡرٌ أَم مَّنۡ أَسَّسَ بُنۡيَٰنَهُۥ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ هَارٖ فَٱنۡهَارَ بِهِۦ فِي نَارِ جَهَنَّمَۗ وَٱللَّهُ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلظَّٰلِمِينَ

آيا هغه چي بنسټ ئې د الله (له عذابه) په ځان ساتني او رضاء اېښودل شوی غوره دئ او

که هغه چي بنسټ ئې د يوې داسي کندي په نړېدونکې ژۍ ابښودل شوی چي د دوزخ په اور کي به ئې ړنګ کړي، او الله دا ظالم وګړي نه هدايتوي.

(۱۰۹)- دلته مخکنۍ ډلي او د دوی جوماتونه او جماعتونه په ډېري ښکلې بڼې کي انځور شوي، يو د هغه چا جومات چي بنسټ ئې د الله له مؤاخذې او عذابه په ځان ساتني او د الله په رضاء لټوني ايښودلی، د جومات له جوړولو ئې موخه دا وه چي د خپل رب اوامر په ځای کړي او رضاء ئې ترلاسه کړي او بل د هغه چا جومات ډوله د دښمنانو مرصاد چي د دوزخ د کندي په نړېدونکې ژۍ ئې جوړ کړی؛ چي د دې ژۍ په نسکورېدو سره دی او جومات ئې د دوزخ د کندي په اور کي پرېوځي، ووايئ! کوم ئې غوره دئ؟ په کوم کي ودرېدل غواړئ؟ خو پوه شئ چي الله تعالی هيڅکله دا ظالمان نه هدايتوي، د دوی پر مخ ئې د هدايت دروازه تړلې ده، دوی به هيڅکله خپلو ناولو موخو ته ونه رسېږي، الله تعالی به دا موقع ورنه کړي چي خپلو ناولو موخو ته د رسېدو لار ومومي.

لَا يَزَالُ بُنْيَٰنُهُمُ ٱلَّذِى بَنَوْاْ رِيبَةً فِى قُلُوبِهِمْ إِلَّآ أَن تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١٠﴾

تل به د دوی هغه مانۍ چي جوړه کړې ئې ده؛ د دوی په زړونو کي د شك (باعث) وي، مګر دا چي زړونه ئې ټوټې ټوټې شي، او الله باحکمت پوه دئ.

~~(۱۱۰)- دوی په نفاق کي هغې پولې او پړاو ته رسېدلي چي بېرته راګرځېدا ئې محال~~ ده، د جومات په نامه د دښمن لپاره مورچل جوړول هغه څه دي چي تل به د دوی زړونه له شکونو او بدګمانيو ډك ساتي، هيڅکله به دا سعادت ترلاسه نه کړي چي له شکونو وژغورل شي او په صفا زړه د ايمان لوري ته راوګرځي. شکونه به ئې يوازي هغه مهال له منځه ځي چي دا په شديد نفاق لړلي زړونه ئې ټوټې ټوټې شي.

إِنَّ ٱللَّهَ ٱشْتَرَىٰ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَٰلَهُم بِأَنَّ لَهُمُ ٱلْجَنَّةَ ۚ يُقَٰتِلُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ ۖ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِى ٱلتَّوْرَىٰةِ وَٱلْإِنجِيلِ وَٱلْقُرْءَانِ ۚ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِۦ مِنَ ٱللَّهِ ۚ فَٱسْتَبْشِرُواْ بِبَيْعِكُمُ ٱلَّذِى بَايَعْتُم بِهِۦ ۚ وَذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿١١١﴾

بې له شکه چي الله له مؤمنانو د دوی سرونه او مالونه اخيستي دي، د دې لپاره چي جنت

به ئې په برخه کېږي، نو دوى د الله په لار کې جنګېږي، وژني او وژل کېږي، رښتينې وعده چې په تورات، انجيل او قرآن کې ئې پر ځان (منلې ده)، او تر الله به څوك په خپلې وعدې ډېر وفا کوونکى وي؟ نو پر خپل هغه پېر پلور خوښ اوسئ چې ترسره کړى مو دئ؛ او همدا ستره بريا ده.

---

(١١١)- دلته د الله تعالى په لار کې خپل سر او مال قرباني کول داسې ښودل شوي لکه چې مؤمنان خپل مال او نفس د جنت په بدل کې پر خپل رب پلوري، يعنې که له الله تعالى جنت غواړې نو پوه شه چې د دې جنت بيع ستا سر او مال دئ، په هغه ورځ چې تا پر الله تعالى ايمان راوړى د جنت په مقابل کې دې خپل سر او مال پر خپل رب پلورلي، جنت ته د ننوتو سند به هغه مهال تر لاسه کوې چې له الله تعالى سره د پېر پلور په دغې معاملې او ژمني عمل وکړې، دلته د دغه پېر پلور او تجارت تقاضاوې په دې توګه ښودل شوې: ١- دوى د الله په لار کې جنګېږي، ٢- د الله دښمنان وژني، ٣- او د الله د دښمنانو په لاس وژل کېږي.

دا هغه حقيقي الهي ژمنه ده چې په تورات، انجيل او قرآن کې ئې يادونه شوې، څوك به تر الله تعالى په خپلې ژمني ډېر وفا کوونکى وي؟ نو پر خپل هغه پېر پلور خوښ اوسئ چې ترسره کړى مو دئ؛ او همدا ستره بريا ده.

ته بايد د دې معاملې او پېر پلور له مخې داسې وګڼې لکه چې د الله تعالى له لوري يو پېرل شوى مريى يې، ستا لپاره الله تعالى همدغه د عبد (مريي) نوم غوره کړى، د دغې معاملې او نوموني له مخې نور ته د خپل نفس او مال خاوند نه يې، ستا نفس او مال په حقيقت کې له تا سره د الله تعالى امانتونه دي. د مريي او غلام ځانګړتيا او خصوصيت دا دئ چې هغه په خپلو ټولو هڅو، هلو ځلو او تصرفاتو کې د خپل آقا رضاء لټوي، همدا د هغه هدف وي، هغه خپل حرکات او سکنات، خوى او عادت، کړه وړه او خپلې اړيکې او تعلقات داسې عياروي چې د هغه آقا او مالك ترې راضي شي، هر هغه څه چې دى ئې د خپل آقا او مالك د رضاء خلاف کوي، هغه ته بغى ويل کېږي، او پدې صورت کې هغه باغي ګڼل کېږي، قرآن عظيم الشأن د مؤمنانو په اړه فرمايي:

وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشۡرِي نَفۡسَهُ ٱبۡتِغَآءَ مَرۡضَاتِ ٱللَّهِۚ وَٱللَّهُ رَءُوفُۢ بِٱلۡعِبَادِ ﴿٢٠٧﴾

البقره: ٢٠٧

له خلکو نه ځيني هغه دي چې خپل نفس د الله د رضاء په لټه کې پلوري او الله په دغو بندګانو رؤف او مهربان دئ.

يعنې الله جل شأنه په هغه بنده رؤ ف او مهربان دئ چې خپل نفس د الله د رضاء په لټه کې خرڅوي، د دې لپاره چې خپل رب راضي کړي خپل هر څه وقف کوي.

د عبد او مريي بل خصوصيت دا دئ چې هغه په خپل ټول ژوند کې، د خپل آقا د فرمان مطيع وي، هغه له خپله طرفه د هيڅ کار په اړه فيصله نه کوي، هغه ته چې د څه

كولو كوم دستور او هدايت وركول كيږي، همغه كوي، كوم اقدام چي د خپل آقا او مالك د اذن نه پرته وكړي، بغاوت ګڼل كيږي، دا د غلامی او مريیتوب له حده تجاوز ګڼل كيږي، هغه د ژوند په هيڅ برخه كي په خپله تصميم نه نيسي، هره خبره چي كوي او هر تصميم چي نيسي، نو هغه به د خپل آقا له امر او هدايت سره سم نيسي، قرآن عظيم الشأن د مؤمنانو په اړه فرمايي:

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ أَمْرًا أَن يَكُونَ لَهُمُ ٱلْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ۗ وَمَن يَعْصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَٰلًا مُّبِينًا ﴿٣٦﴾

الاحزاب:٣٦

او هيڅ با ايمانه نارينه او ښځي ته دا نه ښايي چي كله الله او د هغه پيغمبر د كوم كار فيصله وكړي بيا دي دوی لره په خپل كار كي څه اختيار وي، او څوك چي له الله او د هغه له پيغمبر نه سرغړاوی وكړي، يقيناً چي په څرګنده توګه بې لاري شوی.

يعني د كوم كار په اړه د الله تعالی او د ده د پيغمبر له پريكړي وروسته له هر مؤمن بنده دا ا ختيار سلب كيږي چي له خپل لوري بله پريكړه وكړي، له دې وروسته هغه په بشپړ اطاعت مكلف دئ، د بلي پريكړي او فيصلي حق نه لري، څوك چي سرغړاوی وكړي د هغه په بې لاريتوب او ضلالت كي هيڅ شك نشته.

د عبد او مريي بل خصوصيت دا دئ چي هغه به خپل دوست او ښمن د خپلو تمايلاتو پر بنسټ او د هوی او هوس له مخي نه ټاكي، په دې اړه هم له ده اختيار سلب شوی او هغه د خپل آقا او مالك د پريكړي او حكم محكوم دئ، كه كوم غلام او مريي د خپل آقا ښمن په دوستئ ونيسي، هغه بغاوت كړی، او كه هغه د خپل آقا دوست ښمن وګڼي بيا ئې هم بغاوت كړی. قرآن عظيم الشأن د مؤمنانو په اړه همدغسي فرمايي:

لَّا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ يُوَآدُّونَ مَنْ حَآدَّ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَوْ كَانُوٓا۟ ءَابَآءَهُمْ أَوْ أَبْنَآءَهُمْ أَوْ إِخْوَٰنَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ كَتَبَ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلْإِيمَٰنَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ ۖ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ رَضِىَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا۟ عَنْهُ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ حِزْبُ ٱللَّهِ ۚ أَلَآ إِنَّ حِزْبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾

المجادله:٢٢

هغه قوم چي پر الله او پر آخرت ئي ايمان وي، هيڅكله به ئي داسي ونه مومي چي له هغه چا سره دوستي وكړي چي له الله او د هغه له پيغمبر سره ئي دښمني كړې وي، كه څه هم دوى ئي پلرونه وي، زامن ئي وي، ورونه ئې وي او خپلوان ئې وي، همدغه كسان دي چي الله د دوى په زړونو كي ايمان ثبت كړى او په خپله روح "يعني په غيبي فيض" سره ئې د هغوى مرسته كړې، هغوى به داسي جنتونو ته داخل كړي چي ترې لاندي نهرونه بهيږي، په هغه كي تلپاته، الله له هغوى راضي شوى، دوى له الله راضي شوي، همدا د الله حزب دئ، " دغه كسان د الله د حزب غړي دي" يقيناً چي د الله حزب بريالى دئ.

ٱلتَّٰٓئِبُونَ ٱلۡعَٰبِدُونَ ٱلۡحَٰمِدُونَ ٱلسَّٰٓئِحُونَ ٱلرَّٰكِعُونَ ٱلسَّٰجِدُونَ ٱلۡأٓمِرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَٱلنَّاهُونَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَٱلۡحَٰفِظُونَ لِحُدُودِ ٱللَّهِۗ وَبَشِّرِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿١١٢﴾

همغه توبه كوونكي، عبادت كوونكي، ستايونكي، (د الله په لوري) سفر كوونكي، ركوع كوونكي، سجده كوونكي، پر معروف گمارونكي، له منكر نه منع كوونكي او د الله د حدودو ساتونكي، او دغو مؤمنانو ته زيرى وركړه.

(١١٢)- دا مبارك آيت د هغو مؤمنانو ځانگړتياوي او مواصفات موږ ته راښيي چي له خپل رب سره ئې پورتنى معامله او مبايعه ترسره كړې او پر مقتضاء ئې عمل كوي، په دې توگه:

- دوى توبه كوونكي دي، كه معمولي غلطي ترې وشي؛ ژر د خپل رب لوري ته راگرځي او پر خپلي ژمني د عمل كولو مجدد هوډ كوي،
- دوى عبادت كوونكي دي، له خپل رب سره ئې معامله داسي وي لكه د مريي،
- دوى ستايونكي دي، تل د خپل رب په ستايني مشغول وي،
- (د الله په لوري) سفر كوونكي، هر خوځښت ئې د خپل رب لوري ته سفر وي او په هغه لار درومي چي خپل رب ته ئې وررسوي، د سائحون ډېر تعبيرونه شوي خو تر ټولو غوره ئې همدا دئ.
- دوى ركوع كوونكي دي، تل د خپل رب پر عظمت اعتراف كوي او په وړاندي ئې سر ټيټوي،
- دوى سجده كوونكي دي، تل د خپل رب په وړاندي د مضطر او محتاج بنده په توگه تندى پر زمكه ږدي، او د الله تعالى پښو ته لوېږي،

- دوى پر معروف گمارونكي دي، دا خپل الهي مأموريت گڼي چي خلكو ته بلنه وركړي او پر نېكو كارونو ئې وگماري،
- دوى له منكر نه منع كوونكي دي، دا خپل ديني مسئوليت بولي چي د هر كرغېړن او ناروا كار مخنيوى وكړي،
- او دوى د الله د حدودو ساتونكي دي، نه پرېږدي څوك له دغو حدودو تېر شي او پر دغو پولو آخوا واوړي.

دغو مؤمنانو ته زېرى وركړه چي په رښتيا سره ئې خپله ژمنه ترسره كړې، له الله تعالى سره ئې كړې معامله په صادقانه او رښتيني توگه سر ته رسولې او الله تعالى به له دوى سره په خپلي ژمني وفا كوي.

گورئ چي د بيع او شراء (پېر پلور) دا معاهده څومره درنه ده او څومره ستر ستر مسئوليتونه او دندي د مسلمان پر اوږو ږدي؟!!

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَن يَسۡتَغۡفِرُواْ لِلۡمُشۡرِكِينَ وَلَوۡ كَانُوٓاْ أُوْلِي قُرۡبَىٰ مِنۢ بَعۡدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمۡ أَنَّهُمۡ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَحِيمِ ﴿١١٣﴾

پيغمبر او مؤمنانو ته دا نه ښايي چي مشركينو ته له هغه وروسته بخښنه وغواړي چي ورته څرگنده شوه چي دوى دوزخيان دي، كه څه هم خپلوان (ئې) وي.

(١١٣)- دلته له مشركينو سره د مسلمانانو د مقاطعې او پرېكون او له دوى او د دوى له شرك نه د برائت او بې زارۍ څرنگوالى انځور شوى، وايي: له پيغمبر او مؤمنانو سره دا نه ښايي چي مشركينو ته له هغه وروسته د مغفرت او بخښني غوښتنه وكړي چي د دوى شرك ورته جوت شي او پوه شي چي دوى دوزخيان دي او له خپل شرك نه لاس اخيستو ته چمتو نه دي، كه څه هم دا مشركين د دوى نږدې خپلوان وي.

وَمَا كَانَ ٱسۡتِغۡفَارُ إِبۡرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوۡعِدَةٖ وَعَدَهَآ إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُۥٓ أَنَّهُۥ عَدُوّٞ لِّلَّهِ تَبَرَّأَ مِنۡهُۚ إِنَّ إِبۡرَٰهِيمَ لَأَوَّٰهٌ حَلِيمٞ ﴿١١٤﴾

او خپل پلار ته د ابراهيم بخښنه غوښتل خو يوازې د هغې وعدې له مخي وو چي له ده سره ئې د هغې ژمنه كړې وه، خو كله چي ورته جوته شوه چي هغه د الله دښمن دئ نو ترې بې زاره شو، يقيناً چي ابراهيم ډېر نرم زړى او د زغم خاوند وو.

(١١٤)- په دې مبارك آيت كي مسلمانانو ته ويل شوي چي ستاسو جد؛ ابراهيم عليه السلام هغه مهال له خپل پلار سره خپلي اړيكي وشلولې او خپل برائت ئې ترې اعلان كړ

چي ورته معلومه شوه هغه د خدای دښمن دئ. تر يوې مودې ئې د دې لپاره هغه ته د بخښني دعاء کوله چي د همدې استغفار ژمنه ئې ورسره کړې وه، خو کله چي پوه شو هغه د الله دښمن دئ او له خپل شرك او کفر نه لاس نه اخلي نو خپل برائت ئې ترې اعلان کړ.

که څه هم ځينو درنو مفسرينو د دې آيتونو لپاره خاص خاص شأن نزولونه بيان کړي، هر يوه په ځانګړي روايت استناد کړی، ځينو لا بيا د ابوطالب په اړه ګڼلی، خو دا حکم عام دئ او د خاصولو هيڅ مجال ئې نه تر سترګو کېږي. دا ډېره عجيبه ده چي څوك ووايي: دا آيتونه د ابوطالب په اړه نازل شوي!! د ابو طالب خبره چېري او د دې آيت د نزول نېټه چېري؟!! ابوطالب په مکه کي وفات شوی او دا آيتونه د پيغمبر عليه السلام له رحلت لږ مخکي نازل شوي.

- د آيت شأن نزول يوه معنی لري او مصداق ئې بله معنی، څوك چي مصداق ته د شأن نزول نوم ورکوي مغالطه کوي، شأن نزول د نزول د وخت خاص حالت دئ چي په بل وخت ئې اطلاق نشي کېدی او مصداق ئې د نزول له ورځې وروسته تر قيامته پوري ورته موارد دي. څوك چي د التوبه د سورې د کومي برخې شأن نزول د مکي دور حوادث ګڼي رأيه ئې په دې دليل بې بنسټه ده چي التوبه د مدني دور په وروستيو ورځو کي نازله شوې، او هيڅ داسي صحيح روايت نه مومو چي وښيي د دې سورې يوه برخه شل کاله مخکي په مکه کي نازله شوې يا د بدر له جګړي سره متصل. د يوه روايت د عدم صحت لپاره دا دليل کافي دئ چي د نن نازل شوي آيت لپاره لس او شل کاله مخکي حادثه شأن نزول ګڼي. له مشرکينو نه د برائت موضوع په هغو آيتونو کي راغلې چي د مکي له فتحي لږ مخکي نازل شوي، او د دې لپاره چي مسلمانان له قريشو سره وروستی پرېکنده جګړي ته چمتو کړي، او دا ټول آيتونه د يوه بشپړ مضمون نه بېلېدونکي برخي دي، همداراز که دا آيت په مکه کي نازل شوی وی نو پيغمبر عليه السلام به له ابوطالب خپل برائت اعلاناوو نه دا چي د هغه په حمايت کي به اوسېدو!! دې ته مو هم پام وي چي ابراهيم عليه السلام د خپل پلار په ژوند کي د هغه لپاره مغفرت غوښتو نه د هغه له مرګه وروسته، کله چي پوه شو پلار ئې د خدای دښمن دئ نو خپل برائت او بې زاري ئې ترې اعلان کړه، د دې معنی دا ده چي د آيت اصلي موخه مسلمانانو ته دا لارښوونه ده چي په ژوند کي له خپلو هغو مشرکو خپلوانو سره خپلوي او دوستي ونه پالي او د مغفرت هيله ئې ونه کړي چي شرك او کفر ئې ورته څرګند شوی. ځکه د هغه چا په اړه د قرآن حکم ډېر واضح او صريح دئ چي کافر او مشرك ومري، الله تعالی هيڅکله هغوی ته بخښنه نه کوي، رسول الله صلی الله عليه و سلم او مؤمنان د قرآن له دې صريح حکم نه خبر ول، د دې هيڅ امکان نشته او تصور ئې هم نشي کېدی چي رسول الله صلی الله عليه و سلم به ابوطالب ته او مؤمنانو به خپلو مشرکو پلرونو او خپلوانو ته د دوی له مړيني وروسته د مغفرت دعاء کړې وي.

په بخاري کې چې په دې اړه کوم روايت راغلی هغه داسې دئ:
عن سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ لَمَّا حَضَرَتْ أَبَا طَالِبٍ الْوَفَاةُ جَاءَهُ رَسُولُ اللَّهِ- صلى الله عليه وسلم- فَوَجَدَ عِنْدَهُ أَبَا جَهْلِ بْنَ هِشَامٍ، وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِى أُمَيَّةَ بْنِ الْمُغِيرَةِ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ- صلى الله عليه وسلم- لأَبِى طَالِبٍ « يَا عَمِّ، قُلْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، كَلِمَةً أَشْهَدُ لَكَ بِهَا عِنْدَ اللَّهِ ». فَقَالَ أَبُو جَهْلٍ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِى أُمَيَّةَ يَا أَبَا طَالِبٍ، أَتَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَلَمْ يَزَلْ رَسُولُ اللَّهِ- صلى الله عليه وسلم- يَعْرِضُهَا عَلَيْهِ، وَيَعُودَانِ بِتِلْكَ الْمَقَالَةِ، حَتَّى قَالَ أَبُو طَالِبٍ آخِرَ مَا كَلَّمَهُمْ هُوَ عَلَى مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، وَأَبَى أَنْ يَقُولَ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ- صلى الله عليه وسلم- « أَمَا وَاللَّهِ لأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ، مَا لَمْ أُنْهَ عَنْكَ ». فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى فِيهِ (مَا كَانَ لِلنَّبِىِّ) الآيَةَ.

(بخاري: ۱۳۶۰)

د سعيد بن مسيب (رضي الله عنه) له پلار روايت دئ چې وايي: کله چې د ابو طالب د ځنکدن (ساختو) وخت شو، رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ورته راغی او د هغه خوا ته ئې ابو جهل بن هشام، عبدالله بن ابي اميه بن مغيره وموندل، رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ابو طالب ته وويل: (اې تره! (لا إله إلا الله) ووايه، چې په همدې کلمې سره به د الله تعالى په وړاندې ستا لپاره شهادت وړاندې کړم)، نو ابو جهل او عبدالله بن ابي اميه ورته وويل: ابو طالبه! آيا د عبدالمطلب دين پرېږدې؟، رسول الله (صلى الله عليه وسلم) تر هغه دا (د شهادت کلمه) او هغوی دواړو خپله وينا وړاندې کوله چې ابو طالب خپله وروستۍ خبره داسې ورته وکړه: دی (ابو طالب) د عبدالمطلب په دين دئ او د (لا إله إلا الله) له ويلو ئې ډډه وکړه، نو رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل: (په الله قسم تر هغه به د مغفرت دعاء درته کوم چې ترې منع شم)، نو الله تعالى دا آيت نازل کړ: (ما كان للنبي...).

د دې روايت په اړه څو خبرې په پام کې ولرئ:

- بخاري په دې اړه دوه متعارض روايات لري، يو ئې وايي چې د القصص د سورې دغه آيت نازل شو: إِنَّك لا تَهْدِى مَنْ أَحْبَبْت وَ لَكِنَّ اللَّهَ يهْدِى مَن يَشاءُ وَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ : القصص:٥٦، بل ئې وايي چې د البراءة د سورې ۱۱۳ آيت نازل شو، بخاري دا وضاحت نه دئ کړی چې په دې دواړو خبرو کې کومه يوه صحيح ده، د القصص سوره د مکي دور په منځنيو کلونو کې نازله شوې او په دغه آيت کې پيغمبر عليه السلام ته ويل شوي چې دا ستا په واك کې نه ده چې څوك له هدايته برخمن کړې او د ايمان راوړو سعادت ئې په برخه کړې، ستا دنده ايمان او سمې لارې ته د دوی بلنه ده، دا پرېکړه د الله تعالى له لورې کېږي چې چا ته په سمې لارې د تلو توفيق ورکوي او څوك ترې محروموي. خو کوم آيت ته چې په پورتنې روايت کې اشاره شوې هغه د التوبه د سورې ۱۱۳ آيت دئ، او تاسو ګورئ چې دا آيت د سورې د هغې رکوع يو آيت دئ چې په هغې کې د تبوك د جګړې يوې اړوند موضوع ته اشاره شوې، چې هغه له دې غزوې نه د

دريو مخلصو مؤمنانو د پاته کېدو او د هغوی د توبې د قبلېدو موضوع ده او دا ښيي چي د سورې دا برخه او په ځانګړې توګه دغه رکوع د تبوك له غزوې وروسته نازله شوې. دا ټول آيتونه د يوه بشپړ مضمون نه بېلېدونکې برخې دي، د بېل بېل نازلېدو تصور ئې هم نشي کېدی. هيڅ داسي صحيح روايت نه مومو چي وښيي دا آيتونه دي دوه ځلي (يو ځل مکه کي او بل ځل د تبوك له جګړې وروسته) نازل شوي وي.

- دې ته مو هم بايد پام وي چي کله انسان د احتضار (ځنکدن او سا ختو) حالت ته ورسېږي نه ئې توبه قبلېږي او نه ايمان، روايت وايي رسول الله صلی الله عليه و سلم د ابو طالب د احتضار په حالت کي د هغه خوا ته ورغلی، ابو جهل او ملګري ئې د هغه خوا ته موندلي او له خپل تره ئې غوښتي چي لا إله إلا الله ووايي!! دا په داسي حال کي چي رسول الله صلی الله عليه و سلم په دې پوهېدو چي په دې حالت کي دا کلمه ويل هيڅ ګټه نه لري.

وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُضِلَّ قَوۡمَۢا بَعۡدَ إِذۡ هَدَىٰهُمۡ حَتَّىٰ يُبَيِّنَ لَهُم مَّا يَتَّقُونَۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٌ ١١٥

او الله داسي نه دئ چي يو قوم له هغه وروسته بې لارې کړي چي هدايت ئې کړ؛ تر څو چي هغه څه ورته څرګند کړي چي (بايد) ځان ترې وساتي، يقيناً چي الله په هر څه پوه دئ.

---

(۱۱۵)- دا آيت موږ ته لارښوونه کوي چي د (هدايت) او (ضلالت) په اړه د الله تعالی سنت داسي دئ: لومړی يوه قوم او ولس ته لارښوونه کوي او ټول هغه څه ورته ښيي چي بايد ځان ترې وساتي، که دوی له دغه هدايت او لارښوونې او د ځان ساتلو د مواردو له پېژندو مخکي کومه غلطي وکړي؛ الله تعالی ئې ورته بخښنه کوي او په دې ئې نه نيسي، خو که له دې وروسته چي الهي لارښوونه ئې په برخه شوه، هغه موارد ورته جوت شول چي بايد ځان ترې وساتي، ګناه ته مخه کړي او د غلطۍ مرتکب شي نو سزا ورکوي او د بې لارې شوي قوم په توګه ئې مؤاخذه کوي. يعني له مشرکانو سره د اړيکو د شلولو له حکم نه مخکي که له تاسو نه په دې اړه څه غلطي شوې وي الله تعالی ئې درته بخښي، خو له دې وروسته که دا غلطي وکړئ نو سزا ته ئې انتظار وکړئ.

إِنَّ ٱللَّهَ لَهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ يُحۡيِۦ وَيُمِيتُۚ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِن وَلِيّٖ وَلَا نَصِيرٖ ١١٦

بې شکه چې الله هغه ذات دئ چې د آسمانونو او زمکې پاچايي د ده ده، ژوند ورکوي او وژني او تاسو ته له ده پرته نه کوم مولا او دوست شته او نه کوم مرستندوی.

~~(۱۱٦)- که د دې آيت دقيقه معنی د هغو آيتونو په رڼا کې وڅېړو چې ترې مخکې راغلي~~ نو ژور ارتباط ئې له دې موضوع سره دئ چې له مشرکانو سره خپلې اړيکې وشلوئ، حتی که ستاسو نږدې خپلوان هم وي، د آسمانونو او زمکې ټولواك رب ځان ته کافي وګڼئ، له دوی کومه طمع دې تاسو د دوی دوستی ته ونه هڅوي، دا ځکه چې د آسمانونو او زمکې ټولواك خو الله تعالی دئ، د خپل ژوند او مرګ په اړه کومه طمع او وېره دې تاسو د دوی دوستي ته تشويق نه کړي، د ژوند او مرګ پرېکړه خو د الله له لوري کېږي او د دوی د مرستي او ملګرتيا ترلاسه کولو طمع دې تاسو دې ته ونه هڅوي چې هغوی ته د ملګرتيا او دوستی لاس اوږد کړئ دا ځکه چې له الله تعالی پرته نه کوم مولا او دوست درته شته او نه کوم مرستندوی.

لَّقَد تَّابَ ٱللَّهُ عَلَى ٱلنَّبِيِّ وَٱلْمُهَٰجِرِينَ وَٱلْأَنصَارِ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ ٱلْعُسْرَةِ مِنۢ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّهُۥ بِهِمْ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١١٧﴾

يقيناً چې الله پر پيغمبر او هغو مهاجرينو او انصارو باندې (له پېرزوينې سره) رجوع کړې چې په يوه سخت حالت کې ئې له هغه وروسته د ده متابعت کړی چې نږدې وه د دوی د يوې ډلې زړونه کاږه شي، بيا (په پېرزوينې سره) پرې راوګرځېد، يقيناً چې دی پرې ډېر مهربان زړه سواند دئ.

(۱۱۷)- په دې مبارك آيت کې يو ځل بيا د مخلصو مهاجرينو او انصارو ستاينه شوې، له پيغمبر عليه السلام سره په داسې سخت او ستونزمن حالت کې د دوی صادقانه او مخلصانه ملګرتيا ته اشاره شوې چې نږدې وه ځينې ئې مقاومت ونه شي کړی، قدمونه ئې وښوييږي او زړونه ئې کاږه شي، خو الله تعالی د عميم رحمت سيوری پر دوی وغوړاوو او بخښنه ئې ورته وکړه، دا ځکه چې الله تعالی پر دوی ډېر مهربان زړه سواند دئ.

د آيت له سياق و سباق نه معلومېږي چې دا هم له مشرکانو سره د اړيکو په ارتباط راغلی، او په همدې اړه هغو اشتباهاتو ته ګوته نيسي چې الله تعالی بخښلي، د دوی اخلاص او صداقت ته په پام سره او د دې لپاره چې لا په دې اړه مشرح احکام نه وو نازل شوي.

وَعَلَى ٱلثَّلَٰثَةِ ٱلَّذِينَ خُلِّفُواْ حَتَّىٰٓ إِذَا ضَاقَتۡ عَلَيۡهِمُ ٱلۡأَرۡضُ بِمَا رَحُبَتۡ وَضَاقَتۡ عَلَيۡهِمۡ أَنفُسُهُمۡ وَظَنُّوٓاْ أَن لَّا مَلۡجَأَ مِنَ ٱللَّهِ إِلَّآ إِلَيۡهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيۡهِمۡ لِيَتُوبُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١١٨﴾

او پر هغو دريو (هم) چي وروسته پاته کړی شول، تر هغه چي زمکه سره له ارتوالي ئې پرې تنگه شوه او خپل زړونه پرې تنگ شول او گمان ئې وکړ چي له الله؛ دده لوري ته (له پناه وړلو) پرته بل پناځی نشته، بيا له پيرزويني سره پر دوی راوگرځېد، بې شکه چي الله ډېر مهربان توبه قبلوونکی دئ.

(۱۱۸)- دلته د هغو دريو مخلصو صحابه وو يادونه شوې چي د تبوك په غزا کي له برخي اخيستو محروم شول، خو کله چي پيغمبر عليه السلام له تبوك راستون شو او له وروسته پاته شوو د پوښتنو او گروېږنو لړۍ پيل شوه، دوی د دې په ځای چي کومه دروغجنه بهانه وړاندي کړي د پيغمبر عليه السلام په وړاندي ئې په خپلې غلطۍ اعتراف وکړ او وئې ويل چي د پاته کېدو په اړه هيڅ شرعي عذر نه لرو، د دوی توبه دومره ژوره او د زړه له تله وه چي الله تعالی په قرآن کي د دوی د توبې د قبلېدا اعلان وکړ او دا مبارکه سوره د دوی د توبې په نامه ياده شوه، ښه به وي چي دا قصه په خپله د دوی د يوه کس له لوري واورو: کعب بن مالك رضی الله عنه د تبوك په غزا کي له برخي اخيستو پاته کېدا او له پاته شوو سره د مسلمانانو د عمومي مقاطعې قصه داسي بيانوي: "کله چي د تبوك غزا ته تياری نيول کېدو او پيغمبر عليه السلام اعلان وکړ چي ټول بايد د دې غزا لپاره چمتو شي او لازم وسائل او سامان برابر کړي، ما اراده وکړه چي سامان او وسائل برابر کړم، بيا لټي رانه وشوه او له ځان سره مي وويل: لازيات وخت لرم، پرېږده کله چي لښکر خوځېدو ځان به همغه ورځ تيار کړم، د لښکر د خوځېدو ورځ ورو ورو رانږدې کېده، خو زه لا تيار نه وم، کله چي لښکر روانېدو له ځان سره مي وويل: پروا ئې نشته، دوی دي وخوځېږي، زه به يوه دوه ورځې وروسته پسي وخوځېږم او له لښکر سره به يو ځای شم، کسالت راباندي غلبه وکړه، کار مي هغه ځای ته ورسېد چي په دې غزا کي له برخي اخيستو محروم شوم، د پيغمبر عليه السلام تر راستنېدو پوري په مدينه کي اوسېدم، کله چي به مي خپلې شاوخوا ته سترگي وغړولې نو له منافقينو او ځينو معذورو مسلمانانو پرته به مي بل څوك نه تر سترگو کېدو، نو له سختي پرېشانۍ او ندامت سره به مخامخېدم، بالا~خره پيغمبر عليه السلام په خير سره له تبوك راستون شو، مديني ته له ننوتو سره سم نبوي مسجد ته داخل شو، د معمول مطابق ئې دوه رکعته لمونځ وکړ، کله چي له لمانځه فارغ شو نو منافقين ډله ډله ورته راتلل او په دې غزوې

كي د برخي نه اخيستو په اړه ئي رنگ رنگ بهاني او عذرونه وړاندي كول، پيغمبر عليه السلام به د هر يوه خبره په دقت سره اورېده، د دوی معقول برېښېدونكي عذرونه به ئې منل او د دوی باطني خبره به ئې الله تعالی ته محول كوله، او ويل به ئې: الله دي تاسو ته عفوه وكړي، بالا~خره زما وار راورسېد، زه د پيغمبر عليه السلام خوا ته وروړاندي شوم، سلام مي پرې ووايو، پيغمبر عليه السلام د سلام له جوابه وروسته، ما ته ځير شو، تبسم ئي وكړ او وئي ويل: ته راوړاندي شه، ووايه چي څه شي منع كړې؟ ما عرض وكړ: يا رسول الله! په خدای قسم چي كه زه د الله له رسول پرته د بل هر چا په وړاندي ودرېدلی وی نو داسي دليل به مي وړاندي كړی وو چي هغه مي راضي كړی وی، عذر او بهانه وړاندي كول ما ته گران كار نه دئ، خو د پيغمبر عليه السلام په اړه مي عقيده دا ده چي باور لرم؛ كه نن ئي د كومي بهاني او عذر په وړاندي كولو سره راضي كړم، الله تعالی به هرومرو داسي شرائط راولي چي پيغمبر عليه السلام بېرته رانه ناراضه شي، خو كه رښتيا ووايم او په دې سره پيغمبر عليه السلام رانه ناراضه شي نو د ارحم الراحمين رب دربار ته مي دا هيله ده چي ما به وبخښي او زما له خطاء به راته تېر شي، حقيقت دا دئ چي زه د پاته كېدا لپاره هيڅ توجيه او دليل نه لرم چي ستا حضور ته ئې وړاندي كړم، زه له هره پلوه په دغي غزا كي د برخي اخيستو لپاره مستعد وم. پيغمبرﷺ په داسي حال كي چي زما لوري ته ئي اشاره كوله وئې فرمايل: دی له هغو كسانو دئ چي رښتيا ئي وويل، بيا ئې راته وويل: اوچت شه او منتظر اوسه چي الله تعالی ستا په اړه څه پرېكړه كوي! زه له خپله ځايه پورته شوم او د خپلي قبيلې د خلكو خوا ته كښېنستم، ټول زما خوا كي راغونډ شول، زه ئي ملامتولم او راته ويل ئې چي ولي دي كوم عذر او بهانه وړاندي نه كړه؟ د دوی رټل او ملامتول دومره زيات شو چي كله به مي زړه راته ويل چي بېرته پيغمبر عليه السلام ته ورشه او كوم عذر وړاندي كړم، خو په همدې حالت كي وم چي خبر شوم دوو نورو نېكو بندگانو؛ مرارة بن ربيع او بلال بن اميه هم پر حقيقت اعتراف كړی او د دروغجني بهاني او عذر له ويلو ئي ډډه كړې، نو زه د كوم عذر د وړاندي كولو له تصميم واوښتم. بيا پيغمبر عليه السلام امر وكړ چي له موږ دريو سره به هيڅوك خبري نه كوي، د دې حكم له صادرېدو وروسته كه څه هم زه به له كوره وتلم او لمونځ به مي په جماعت سره ادا كولو، بازار ته به هم تلم راتلم، خو هيچا به له ما سره خبري نه كولې، داسي مي انگېرله لكه چي دا زمكه زما لپاره پردی ده او زه په دې ښار كي پردی يم، داسي لكه چي هر څه بدل شوي وي او دلته هيڅوك زما له پرېشانه حالته خبر نه وي، كله چي به جومات ته ولاړم، د تل په څېر به مي پر پيغمبر عليه السلام سلام واچاوو، انتظار به مي وكړ چي د ده د شونډو له خوځېدا د خپل سلام ځواب ترلاسه كړم، د لمانځه په حال كي به مي د پيغمبر عليه السلام په لوري كتل چي وگورم زما خوا ته څنگه گوري، خو حالت داسي وو چي كله به زه په لمانځه بوخت وم پيغمبر عليه السلام به زما خوا ته له شفقت او پېرزويني ډك نظر سره كتل خو كله چي به

له لمانځه فارغ شوم هغه به خپله توجه له ما واړوله او بل لوري ته به متوجه شو. د عمومي مقاطعې په دوران کې يوه ورځ له وېرې او ډار سره د ماشومتوب د دوران ملګري ابو قتاده خوا ته ورغلم، هغه زما د تره زوی هم وو، د بڼ له دېواله مې ابوقتاده ته سر ورلوړ کړ او سلام مې پرې ووايو، هغه هيڅ ځواب رانکړ، ورته ومې ويل: اې ابو قتاده! ستا دې په رب قسم وي چې زه له الله او د هغه له پيغمبر سره مينه نه لرم؟ هغه پټه خوله پاته شو او څه ئې ونه ويل، بيا مې پوښتنه ترې وکړه، خو هغه بيا هم ساکت پاته شو، خو چې دريېم ځل مې ترې پوښتنه وکړه او قسم مې ورکړ، هغه زما په ځواب کې فقط دومره وويل: الله او د هغه پيغمبر ښه پوهېږي!! د دې ځواب په اورېدو سره مې اوښکې له سترګو رواني شوې او له دېواله راکوز شوم.
د همدې مقاطعې په دوران کې يوه ورځ په بازار کې روان وم چې ناڅاپه د روم له نبطيانو يوه کس د غسان د پاچا هغه ليك راكړ چې د ورېښمو په ټوکر کې تړل شوی وو، ما ليك پرانيست؛ دا مطالب مې په کې ولوستل: اورېدلي مو دي چې ستا ملګري ډېره جفا درسره کړې، ته بې عزته کس نه يې، ستا شخصيت تر دې لوړ دئ چې داسې ضائع شي، زموږ خوا ته راشه چې ستا قدر وکړو. ما د دې خط په لوستلو له ځان سره وويل: دا هم د الله تعالی يوه بله آزموينه، اوس زما دا حال دئ چې کافران هم له ما طمع کوي چې د دوی دين ته واوړم، او مرتد شم، ليك مې په تنور کې وغورځاوو او ومې سوزاوو.
څلوېښت ورځې پر له پسې همداسې تېرې شوې، ناڅاپه يو څوك زما كور ته راغی او د پيغمبر عليه السلام دا دستور ئې راواوراوو چې له غزوې وروسته پاته شوي دي له خپلو مېرمنو هم بېل شي! ما عرض وکړ: آيا هغوی ته طلاق ورکړو؟ ځواب ئې راکړ چې نه، يوازې ترې بېل شئ، ما خپلې مېرمن ته وويل: ښه به وي چې د خپلوانو کره ولاړه شې او د الله تعالی تر پرېکړې انتظار وکړې!
ورځې همداسې يوه په بلې پسې تېرېدې، خو داسې چې زه نور له ژونده بې زاره وم، په پنځوسمه ورځ، د سحر د لمانځه په مهال، په داسې حال کې چې پر خپل ځای ناست وم، ناڅاپه يوه کس نعرې کړې چې: مبارك دې شه کعب بن مالکه! زه د دې خبرې په اورېدو سره په سجده پرېوتم، او د الله تعالی شکر مې پر ځای کړ او پوه شوم چې الله تعالی زموږ ګناه رابخښلې ده، په ده پسې ډېر نور خلك ډله ډله يوه په بلې پسې او په داسې حال کې راتلل چې غوښتل ئې تر بل مخکې راشي، مبارکي ئې راکوله او راته ويل ئې: بالآخره الله تعالی ستا توبه قبوله کړه، زه له هغه ځايه مسجد ته راغلم، پيغمبر عليه السلام مې وليد چې مخ ئې له خوشحالۍ ځلېدو، سلام مې پرې ووايو، هغه د سلام له ځوابه وروسته راته وويل: تا ته دې مبارك وي، دا ستا د ژوند تر ټولو غوره ورځ ده، ما پوښتنه وکړه: آيا د عفوې اعلان د پيغمبر عليه السلام له لوري دئ که د الله تعالی له لوري؟! وئې ويل: د الله تعالی له لوري، بيا ئې د دې وينا په تأييد کې دا آيت تلاوت کړ: و علی الثلاثة الذين خلفوا.... کعب رضی الله عنه وايي: ما وويل: زما په توبې کې دا هم

شامل دي چي خپل ټول مال مي دي د الله تعالى په لار کي وقف وي، پيغمبر عليه السلام راته وويل: دا درته غوره ده چي يوه برخه ئي له ځان سره وساتې، ما وويل: نو يوازي د خيبر برخه مي له ځان سره ساتم.

دې ته مو بايد پام وي چي د مقاطعي دا معامله له هغه کعب رضی الله عنه سره شوې چي له تبوك پرته ئې په ټولو غزواتو کي برخه اخيستې وه!! له دې معلوميږي چي له عذره پرته جهاد پريښودل څومره ستره ګناه ده او پيغمبر عليه السلام او صحابه وو له داسي خلکو سره څه معامله کوله؟!!

دا مبارك آيت او پورتنۍ قصه موږ ته د هغه مخلص بنده چي غلطي ترې شوې وي؛ له يوه منافق توپير راښيي، يو ئې داسي چي د ګناهونو په ډنډ کي تر ستوني غرق وي خو هيڅ پروا ئې نه وي، نه توبه کوي، نه د ځان د اصلاح هڅه کوي او نه د خپلو ګناهونو د جبران لټه، خو بل ئې داسي چي خپله ګناه ئې ځوروي، توبه کوي، له خپل رب بخښنه غواړي، له خپلي ګناه او غلطۍ د دفاع او توجيه پر ځای اعتراف کوي او د غلطۍ د جبران لټه کوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَكُونُواْ مَعَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١١٩﴾

اې مؤمنانو! له الله ووېرېږئ او له صادقانو سره واوسئ.

(۱۱۹)- د مخکني آيت په رڼا کي او له هغه سره په تړاو کي د دې آيت لارښوونه دا ده: اې مؤمنانو! د دغو رښتينو مؤمنانو په څېر شئ، د دوی لار غوره کړئ، کله چي شيطان او نفس وغولولئ او کوم غلط کار ئې درباندي وکړ نو خپل رب ته مخه کړئ، توبه وکړئ، له خپل بخښونکي رب بخښنه وغواړئ او د خپلي غلطۍ د جبران هڅه وکړئ.

مَا كَانَ لِأَهۡلِ ٱلۡمَدِينَةِ وَمَنۡ حَوۡلَهُم مِّنَ ٱلۡأَعۡرَابِ أَن يَتَخَلَّفُواْ عَن رَّسُولِ ٱللَّهِ وَلَا يَرۡغَبُواْ بِأَنفُسِهِمۡ عَن نَّفۡسِهِۦۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ لَا يُصِيبُهُمۡ ظَمَأٞ وَلَا نَصَبٞ وَلَا مَخۡمَصَةٞ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا يَطَـُٔونَ مَوۡطِئٗا يَغِيظُ ٱلۡكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنۡ عَدُوّٖ نَّيۡلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُم بِهِۦ عَمَلٞ صَٰلِحٌۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجۡرَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿١٢٠﴾

مدينه والو او د دوی شاوخوا بانده والو ته نه ښايي چي د الله له رسول نه تر شا پاته شي

او نه دا چي خپل ځانونه د ده تر ځان غوره وګڼي، دا د دې لپاره چي نه دوی ته د الله په لار کي کومه تنده رسي، نه کومه ستونزه، نه کومه لوږه، نه کومه داسي سيمه ترپښو لاندي کوي چي کافران غصه کړي او نه له دښمن نه کومه لاسته راوړنه ترلاسه کوي مګر دا چي په دې سره يو صالح عمل ورته ليکل کېږي، بې شکه چي الله د دغو محسنينو اجر نه ضائع کوي.

(١٢٠)- که څه هم د دې مبارك آيت لومړني مخاطبين د مديني منورې اوسيدونکي او د هغې شاوخوا بانډه وال دي او هغوی ته ويل شوي چي له تاسو سره دا نه ښايي چي پيغمبر عليه السلام په جهاد کي يوازي پرېږدئ، تر شا شئ او ځان تر هغه غوره وګڼئ، هغه جهاد ته درومي، خطر قبلوي خو تاسو ته خپل ځان دومره مهم وبرېښي چي په جهاد کي تر برخي اخيستو ځان لوړ وګڼئ، خو دا لارښوونه هر مسلمان ته متوجه ده، ټولو ته په کار ده چي نور مسلمانان او خپل مشران په جهاد کي يوازي پرېنږدي، دا ځکه چي د جهاد په لار کي به د دوی هر کار د نېك عمل په نامه ليکل کېږي؛ که دا کومه تنده وي، کومه لوږه وي، کومه ستونزه وي، کومه داسي سيمه ترپښو لاندي کول وي چي کافران پرې غصه کېږي او که له دښمن نه اطلاعات يا غنايم ترلاسه کول وي، هر يو به الله تعالی د دوی لپاره د صالح عمل په توګه ليکي او اجر به ئې ورکوي، او دا چي الله تعالی د دغو محسنينو اجر نه ضائع کوي.

تاسو به ډېر داسي خلك وموموئ چي د مسلمانۍ او له پيغمبر عليه السلام سره د مينې دعوی کوي خو پر اسلام او مسلمانانو د الله د دښمنانو له لوري پراخ او پر له پسي بريدونه ګوري خو هيڅ غبرګون نه ښيي، په توري او ټوپك سره د دښمن مقابله خو پرېږده؛ په ژبه هم د دوی مخالفت نه کوي او تندی ئې هم نه ورته تريو کېږي، ځيني بيا شيطان داسي دوکه کړي چي ځان ورته دومره ستر او مهم برېښي چي په جهاد کي برخه اخيستل د ځان لپاره پېغور ګڼي، دا د غير مهمو کسانو دنده ګڼي چي په خپلې وسلې سره د دښمن مقابله وکړي او ځان په خطر کي واچوي!! هو؛ دوی ته ځان تر پيغمبر عليه السلام هم مهم برېښي، پيغمبر عليه السلام په خپله په جهاد کي برخه اخيسته، د جنګ په ميدان کي به ئې د مجاهدينو لارښوونه کوله، هغه به څوك وي چي تر پيغمبر عليه السلام هم مهم وي او داسي ګمان وکړي چي د اسلام بيرغ د ده په ښکر ولاړه دئ که ده ته کوم خطر پېښ شو نو دا بيرغ به د تل لپاره نسکور شي!!

وَلَا يُنفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ ٱللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾

او نه کوم وړوکی شی مصرفوي او نه کوم لوی شی او نه له کوم ناو پوري وځي مګر

دوی ته لیکل کېږي، د دې لپاره چې الله دوی ته د دوی د هغو عملونو په تناسب بدله ورکړي چې تر ټولو غوره دي.

(۱۲۱)- دا آیت د مخکني تتمه ده او فرمايي چې دوی نه کوم وړوکی شی مصرفوي او نه کوم لوی شی او نه له کوم خوړ پورې وځي او کوم ناو پلی کوي مګر دا چې دوی ته لیکل کېږي او د قیامت په ورځ به د هغه عمل له مخې د دوی مقام او منزلت ټاکل کېږي چې تر ټولو غوره وي، یعني د جهاد له مخې به د دوی مقام ټاکل کېږي، نور عملونه به ئې په نسبي توګه په پام کې نیول کېږي او الله تعالی به ئې اجر ورکوي.

وَمَا كَانَ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ لِيَنفِرُواْ كَآفَّةٗۚ فَلَوۡلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرۡقَةٖ مِّنۡهُمۡ طَآئِفَةٞ لِّيَتَفَقَّهُواْ فِي ٱلدِّينِ وَلِيُنذِرُواْ قَوۡمَهُمۡ إِذَا رَجَعُوٓاْ إِلَيۡهِمۡ لَعَلَّهُمۡ يَحۡذَرُونَ ﴿١٢٢﴾

او مؤمنان داسې نه دي چې ټول (د جهاد لپاره) ووځي، ولې دې د دوی له هرې ډلې یو ټولګي ونه وځي، چې په دین کې پوهه ترلاسه کړي او هغه مهال چې خپل قوم ته بېرته ستنېږي انذار ئې کړی، ترڅو ځان ساتنه وکړي.

(۱۲۲)- د دې آیت په مطلب باندې ښه پوهېدا لږ غور او دقت غواړي، په دې کې ویل شوي چې مؤمنان داسې نه دي چې ټول ووځي، باید د دوی له هرې ډلې یو ټولګی ووځي، تر څو په دین کې پوهه ترلاسه کړي او کله چې خپل قوم ته بېرته ستنېږي؛ خبرداری ورکړي ترڅو ځان ساتنه وکړي. خو دا نه دي ویل شوي چې د څه لپاره به ټول یو ځای نه وځي، د جهاد لپاره که د علم ترلاسه کولو لپاره؟ په دین کې تفقه او پوهه به په سنګر کې ترلاسه کوي که په کومې مدرسې کې؟ څوك چې د قرآن په ژبه پوهېږي او د زړه او دماغ دړه ئې د قرآني علومو لپاره پرانیستل شوې وي؛ دې پوښتنو ته د قرآن په رڼا کې ځواب موندلی شي او پوهېږي چې دلته د بحث موضوع جهاد ده، تر دې د مخه ویل شوي چې ښاریان او بانډه وال باید پیغمبر علیه السلام یوازې پرېنږدي، دلته د نفیر کلمه راغلې او د قرآن په قاموس کې دا اصطلاح د جهاد لپاره د وتلو په معنی راغلې نه په بله معنی، او په داسې حال کې چې پیغمبر علیه السلام په خپله په جهاد کې برخه اخلي نو چا چې غوښتل په دین کې تفقه حاصله کړي باید د پیغمبر علیه السلام په خوا کې جهاد ته تللی وی او له هغه ئې دین زده کړی وی، له دې پرته به ئې څنګه او له چا د دین زده کړه کوله؟! باور وکړئ چې په دې دین یوازې مجاهد پوهېدی شي، څوك چې د جهاد له سعادته محروم وي په قرآن باندې پوهېدل ورته ګران دي، دا قرآن د الله د لارې د مجاهد لارښود دئ نه د قاعد، دا زما شخصي وینا نه ده قرآن په ګڼ شمېر آیتونو کې همدا خبره کوي، لکه چې فرمايي:

وَٱلَّذِينَ جَٰهَدُواْ فِينَا لَنَهۡدِيَنَّهُمۡ سُبُلَنَاۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَمَعَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٦٩﴾

آل عمران: ٦٩

چا چي زما لپاره جهاد وكړ هرومرو به ئې پر خپلو لارو هدايت كړم او يقيناً چي الله له دغو محسنينو سره دئ.

يعني څوك چي د الله تعالى لپاره جهاد ته ملا وتړي د هدايت دراوزې به ئې پر مخ پرانېزي، د محسنينو مقام ته به ئې ورسوي او د الله تعالى معيت او ملتيا به ئې په برخه شي.

كله جهاد فرض عين وي چي پر هر مسلمان كه نارينه وي او كه ښځينه، كه آزاد وي كه غلام فرض وي، ټول بايد په جهاد كي برخه واخلي، چي دا يا هغه مهال فرض عين شي چي د مسلمانانو هېواد د كافرانو تر بريد لاندي راشي او يا د مسلمانانو امير امر وكړي چي ټول دي په جنگ كي برخه واخلي، او كله فرض كفايي وي او دا هغه مهال چي له مسلمانانو نه كه ځيني په جنگ كي برخه واخلي نو كفايت كوي، په دې صورت كي د ټولو وتل نه يوازي ضروري نه دي بلكي ډېر ځلي د گټي په ځاى تاوان كوي. د مجاهدينو د شمېر په اړه بايد د وضعيت له مخي او د دښمن شمېر ته په پام سره پرېكړه وشي، ځكه دلته ويل شوي چي مؤمنان نه داسي وي چي كله نفير عام وي نو ځيني شا ته پاته شي او نه داسي چي د لږ شمېر مجاهدينو لېږل ضروري وي خو دوى ټول د وتلو هڅه وكړي، بايد د خپل مشرتابه پرېكړه معتبره وگڼي او د هغې مطابق عمل وكړي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قَٰتِلُواْ ٱلَّذِينَ يَلُونَكُم مِّنَ ٱلۡكُفَّارِ وَلۡيَجِدُواْ فِيكُمۡ غِلۡظَةٗۚ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿١٢٣﴾

اې مؤمنانو! له هغو كافرانو سره وجنگېږئ چي درنږدې دي او حتماً دي په تاسو كي زيږوالى ومومي او په دې پوه شئ چي الله له داسي متقيانو سره (مل) دئ.

---

(١٢٣)- دلته گورو چي له يوې خوا مؤمنانو ته ويل شوي چي له دښمنانو سره په جنگ كي دا ترتيب مراعات كړي چي لومړى له نږدې دښمن سره وجنگېږي بيا له لري سره، يعني د جگړي لمن بايد په تدريج سره خوره شي، نه په يو وخت له ټولو دښمنانو سره خوا وركول صحيح دي او نه د نږدې دښمن په شته والي كي له لري سره، له بلي خوا ورته ويل شوي چي له دښمن سره په خپل چلند كي بايد زيږوالى او غلظت وښيئ او له نرمښت ډډه وكړئ، له بلي خوا گورو چي هغو جنگياليو مجاهدينو ته د متقيانو نوم وركړى شوى چي له نږدې كافرانو سره جنگېږي او له هغوى سره په خپل چلند كي زيږوالى ښيي، دوى ته ډاډ وركړى شوى چي د الله تعالى تأييد او ملتيا به ترلاسه كړي.

دا آیت هم موږ ته ښیي چي د تقوی په اړه د هغو خلکو تعبیر ناسم او د قرآن د لارښوونو خلاف دئ چي په اورادو او اذکارو کي ئې خلاصه کوي او داسي چا ته ئې منسوبوي چي له خلکو ګوښه کېږي او د کومي خانقاه په کونج کي په نوافلو ځان بوختوي!! دا آیت موږ ته وایي چي متقي یعني مجاهد او وایي چي الله تعالی د همدغه مجاهد مل دئ.

وَإِذَا مَآ أُنزِلَتۡ سُورَةٞ فَمِنۡهُم مَّن يَقُولُ أَيُّكُمۡ زَادَتۡهُ هَٰذِهِۦٓ إِيمَٰنٗاۚ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ فَزَادَتۡهُمۡ إِيمَٰنٗا وَهُمۡ يَسۡتَبۡشِرُونَ ﴿١٢٤﴾ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ فَزَادَتۡهُمۡ رِجۡسًا إِلَىٰ رِجۡسِهِمۡ وَمَاتُواْ وَهُمۡ كَٰفِرُونَ ﴿١٢٥﴾

او کله چي کومه سوره نازله کړی شي نو د دوی ځیني وایي: دې (سورې) ستاسو د کوم یوه ایمان درزیات کړ؟ نو هغه چي ایمان ئې راوړی ایمان ئې ورزیات کړ؛ په داسي حال کي چي خوشحالي کوي. او هغه چي په زړونو کي ئې بیماري ده؛ د دوی پر پلیتي ئې پلیتي ورزیاته کړه او په داسي حال کي مړه شول چي کافران ول.

(١٢٤-١٢٥)- د ١٢٤آیت لومړی فقره وایي: د کومي سورې د نازلېدو پر مهال به ځینو ~~منافقینو ویل: دې سورې ستاسو د کوم یوه ایمان زیات کړ؟ دا ښیي چي د دوی ځیني~~ کسان ډېر جسور ول او د قرآن په اړه به ئې د داسي ویلو جسارت هم کولو چي وښیي له دې خو موږ کوم نوی شی زده نکړ، خاص اغېز ئې نه وو، نه پوهېږو چي د چا ایمان به پرې زیات شوی وي؟!! په دې مبارکو آیتونو کي د دوی په ځواب کي د قرآن په اړه د دوو ډلو عکس العمل او غبرګون انځور شوی: یوه د مؤمنانو ډله چي د قرآن د هري سورې په نزول سره ئې ایمان لازیات مضبوط شي، د قرآن آیتونه د دوی ایمان او باورونو ته ځلا او قوت ورکړي، د دې آیتونو په رڼا کي په لازیاتو حقائقو پوه شي، د خپل رب نوري وعدې ئې تر سترګو شي، په دې سره ئې زړه لازیات ډاډه او خوشحاله شي. خو د دې مؤمنانو په مقابل کي بله ډله داسي ده چي په زړونو کي ئې بیماري ده، زړونه ئې له خیرو ډك دي، د دې په ځای چي د قرآن د آیتونو په اورېدو سره د دوی بیمار زړونه روغ شي، په خلاف د دې د زړونو بیماري او خیري ئې لازیاتي شي، پټ نفاق ئې په ښکاره کفر بدل شي او د همدې کفر په حالت کي ومري!! دوی د هري سورې د نزول په مهال وایي: دغي سورې د چا ایمان زیات او مضبوط کړ؟! ګواکي په دې کي خو داسي څه نشته چي ایمان پرې مضبوط شي!!

دلته مو دې خبري ته هم باید پام وي چي یو مهال په مسلمانانو کي د دې خبري پر سر لویه شخړه او منازعه راولاړه شوې وه چي آیا ایمان زیادت او نقصان مومي که نه؟ حتی خبره دې حد ته ورسېده چي پر همدغي موضوع مذاهب رامنځته شول، ځینو ویل:

ایمان ثابت دئ، پر ثابتو شیانو د باور په معنی دئ، د قرآن له بشپړېدو وروسته په هغه کي زیاتوالی او کموالی نشي راتلی، او ځینو ویل چي د قرآن ګڼ شمېر آیتونه په تأکید سره وايي چي ایمان زیادت مومي!! دا په داسي حال کي چي دا اختلاف له یوه لفظي اختلاف پرته بل څه نه وو، یوې ډلي زیادت په یوې معنی او بلي په بلي معنی تعبیرولو، یوې ډلي ویل چي (مؤمن به) شیان ثابت دي، انسان هغه مهال مسلمان ګڼل کېدی شي چي پر ټولو ایمان ولري، نه کم او نه زیات، او دا په خپل ځای سمه خبره ده، چي هیڅوك تري انکار نشي کولی، بلي ډلي ویل چي پر مؤمن به شیانو د ایمان او باور کیفیت او حالت بدلېدي رابدلېږي او له یوه نه تر بل توپیر لري، د چا زیات او مضبوط او د چا کمزوری او کم، چي دا هم صحیح وینا ده او له حقیقته ئي هیڅوك انکار نشي کولی!! نو اختلاف په څه کي دئ؟!! موږ د دغو دواړو خبرو په تلفیق باور لرو، د هغه چا وینا راته جسارت بریښي چي وايي ایمان زیاتوالی نه مومي، دا ځکه چي د قرآن ګڼ شمېر آیتونه همدا خبره کوي، د قرآن د وینا خلاف خبره کول لوی جسارت دئ. په دې کي هیڅ شك نشته چي ایمان د کیفیت له پلوه بدلېږي رابدلېږي، کله ډېر ځلانده او مضبوط شي او کله تت او کمزوری، د قرآن په لوستلو سره ئي ځلا په برخه شي، د الله تعالی په ذکر سره لامضبوط شي، په عباداتو کي اهتمام ئي مزید ښېرازه کړي او په دغو امورو کي د غفلت او کسالت په وجه تت او مړژواندی شي.

أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾

آیا دې ته پام نه کوي چي هر کال یو ځل یا دوه ځلي آزمویل کېږي؛ (خو) بیا هم نه توبه کوي او نه پند اخلي.

(١٢٦)- یو ځل بیا د خطاب مخه د منافقینو په لور اوړي او د دوی په اړه ویل کېږي چي: آیا دې ته ئي پام نه دئ چي هر کال یو ځل دوه ځلي آزمویل کېږي، خو سره له دې توبه کوي او نه پند اخلي، یعني هر کال یو وار دوه واره داسي حالت راشي چي دوی له الهي آزمویني سره مخامخ شي، یا د دښمن له لوري پر مسلمانانو د برید آزموینه او یا د مسلمانانو له لوري پر دښمن برید، دواړه د دوی لپاره سخته آزموینه، یا به خطر قبلوي او په جنګ کي به برخه اخلي او یا به په جهاد کي له برخي اخیستو بیا هم ډډه کوي او د نفاق پرده به ئي لازیاته څیري کېږي او د دوی په سینو کي پټ نفاق به راڅرګندېږي.

له دې مبارك آیت په ډېر صراحت سره معلومېږي چي د پیغمبر علیه السلام په حیات کي د مدیني نظامي وضعیت څنګه وو؟ دا آیت وايي چي هر کال لږ تر لږه یو یا دوه ځلي داسي ستره جګړه رامنځته شوې چي منافقین ئي په آزمېښت کي غورځولي،

طبيعي ده چې د هغو وړو وړو نښتو شمېر به د دې څو برابره وو چې منافقين ئې له آزمېښت سره نه مخامخول، د ټولو نښتو شمېر تر اويا زيات دئ، په نږدې اوه ويشتو کې پيغمبر عليه السلام په خپله برخه اخيستې ده، که د لسو کلونو دا نښتې وشمېرو نو ويلی شو چې په اوسطه توګه په هرو شپږو اونيو کې يوه وړه يا لويه نښته واقع شوې!! عجيبه ده چې څوك دا حقيقت له پامه غورځوي او له جهاد نه د انکار په موخه وايي چې اسلام د امن دين دئ!! هو اسلام د امن دين دئ خو هغه امن چې اسلام ئې غواړي يوازې د جهاد له لارې راتلی شي، قرآن هغه حالت ته د امن نوم ورکوي چې حق غالب وي او عدالت تأمين شي، د حق له غلبې او د عدالت له تأمين نه پرته امن دروغجن امن دئ، په هغه امن دې اور ولګېږي چې د ظالمانو، مفسدينو او باغيانو په خدمت کې وي، بې وزلي له خپل حق نه محروم او غږ ئې په سينه کې خفه وي، د هغه امن بيرغ دې ټل نسکور وي چې د پوليس او فوځي درېشي د ظالم، مفسد او غله په تن وي، واك د هغه چا په لاس کې وي چې نه له الله تعالی وېره لري او نه پر مظلومانو زړه سوی او ترحم!!

عجيبه ده! زورور ظالمان به راولاړ شي؛ د کمزورو مظلومانو ملك به ترې ونيسي، د خپلې خوښې نظام او واکمنان به پرې مسلط کړي، د دوی هر څه به د ځان ګڼي، د دوی په هېواد کې به د هر څه کولو حق ځان ته ورکوي، څوك به نيسي او په زندان کې به ئې اچوي، څوك به وژني او څوك به له خپله هېواده شړي، بيا به وايي: موږ امنيت غواړو، امنيت د ټولو په ګټه دئ، زموږ د شتون مخالفين جنګ غواړي او بې امنيتي راولاړوي، سرکاري مزدور مفتيان به فتوی ورکړي چې اسلام د امن دين دئ او امنيت خوښوي! جهاد د امير له لوري اعلانېږي، امير نشته، نو ځکه اوس جهاد شرعي اعتبار نه لري!! دا خبري په هر جهاد کې تکرار شوې او بيا بيا به تکرارېږي، يا به ساده او له دينه بې خبره خلك پرې غولېږي او يا به ئې منافقان زمزمه کوي.

وَإِذَا مَآ أُنزِلَتۡ سُورَةٞ نَّظَرَ بَعۡضُهُمۡ إِلَىٰ بَعۡضٍ هَلۡ يَرَىٰكُم مِّنۡ أَحَدٖ ثُمَّ ٱنصَرَفُواْۚ صَرَفَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُم بِأَنَّهُمۡ قَوۡمٞ لَّا يَفۡقَهُونَ ﴿١٢٧﴾

او کله چې کومه سوره نازله کړی شوې (نو) ځينو ځينو نورو ته کتلي (او ويلي ئې دي:) آيا کوم څوك مو ويني، بيا تللي، الله د دې لپاره د دوی زړونه (کاره) ګرځولي چې دوی هغه وګړي دي چې نه پوهېږي.

(۱۲۷)- د دې مبارك آيت په اړه دوه د پام وړ توجيهات وړاندې کېدی شي:

- منافقين داسې دي چې کله يوه سوره نازله شي او پيغمبر عليه السلام ئې په کومې غونډې کې خلکو ته اوروي، نو دوی له دې غونډې د وتلو لارې لټوي، غواړي په پټه له غونډې ځان وباسي، نو ځکه د نازل شوو آيتونو له فيوضاتو نه محروم او زړونه ئې د

مخکي په څېر خيرن او زنګ وهلي پاته کېږي، که دوی قرآن ته غوږ نيولی او د قرآن د تدريس او تعليم په غونډو کې ئې برخه اخيستی او د همدغو آيتونو په اورېدو سره د ايمان په حقيقت او مزيت پوه شوي وی؛ نو دا هيله کېده چې د زړونو خيري ئې زايل او ايمان ئې په برخه شي.

- دوی له داسي غونډو نه په څرګنده وځي، زړه ئې دا غواړي چې د وتلو پر مهال ئې نور هم وګوري، نو ځکه يو له بل نه پوښتنه کوي چې آيا چا وليدئ؟ له دې ئې هدف دا وي چې په غونډې کې بې نظمي راشي، د قرآن د آيتونو په اړه خپله بې اعتنائي وښيي، نورو ته هم دغه ذهنيت ورکړي چې په دې کې خو کوم مهم او د پام وړ مطلب نه ترسترګو کېږي، څه ته ناست يئ او غوږ ورته نيسئ؟!! غواړي نور خلك هم وهڅوي چې له غونډې ووځي، په مخکني آيت کې د دوی په اړه دا وينا چې کله کومه سوره نازله کړی شي نو د دوی ځيني وايي: دې ستاسو د کوم يوه ايمان درزيات کړ؟ ښيي چې دوی غواړي د قرآن د سورتونو په اړه بې اعتنائي وښيي او بې اغېزه ئې وګڼي. له دې معلومېږي چې ځينو به جسارت کولو او د قرآن د آيتونو په اړه به ئې په څرګنده داسي غلطي تبصرې کولې او ځينو به له غونډې نه په وتلو سره همدغه کار کولو.

که څه هم دوهمه توجيه ډېره مستنده او مضبوطه برېښي خو کېدی شي د منافقينو يوه ډله د لومړنۍ توجيه مصداق وي.

لَقَدۡ جَآءَكُمۡ رَسُولٞ مِّنۡ أَنفُسِكُمۡ عَزِيزٌ عَلَيۡهِ مَا عَنِتُّمۡ حَرِيصٌ عَلَيۡكُم بِٱلۡمُؤۡمِنِينَ رَءُوفٞ رَّحِيمٞ ﴿١٢٨﴾

يقيناً چې تاسو ته ستاسو له منځه داسي پيغمبر درغی چې څه تاسو ځوروي پر ده ګران تمامېږي، ستاسو پر (هدايت او لارښووني) حريص دئ او د مؤمنانو په اړه ډېر زړه سواند او مهربان.

(۱۲۸)- په دې مبارك آيت کې د پيغمبر عليه السلام دغو ځانګړتياوو او صفاتو ته د مؤمنانو پام اړول شوی:

- دی ستاسو له منځه غوره شوی،
- څه چې تاسو ځوروي پر ده ګران او سخت پرېوځي او پرې ناراضه کېږي،
- ستاسو د هدايت تلوسه لري،
- د مؤمنانو په اړه ډېر زړه سواند او مهربان دئ.

يعني پيغمبر عليه السلام د انسانانو له ډلي او ستاسو د قوم يو غړی دئ، ښه ئې پېژنئ، حالت ئې درته معلوم دئ، په خبرو ئې پوهېږئ، ګورئ چې هغه ستاسو سوکالي غواړي، هغه څه ئې سخت ځوروي او زغملی ئې نشي چې تاسو په مشقت کې اچوي،

ستاسو د نجات، سعادت او هدايت كلكه تلوسه لري، د مؤمنانو په اړه ډېر مهربان او زړه سواند دئ، څنګه له داسي مهربان پيغمبر سره مخالفت كوئ!!
قرآن موږ ته وايي: د درد او مسئوليت دغه احساس، د خلكو د هدايت او لارښوني دا ژوره تلوسه، د مؤمنانو په اړه دا زړه سوی او مهرباني همغه څه وو او هغه دروند پېټی ترې جوړ شوی وو چي د پيغمبرعليه السلام پر اوږو ئې داسي دروندوالی كاوو چي نږدې وه د دې اولوالعزم پيغمبر ملا ماته كړي.

فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَقُلۡ حَسۡبِيَ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۖ عَلَيۡهِ تَوَكَّلۡتُۖ وَهُوَ رَبُّ ٱلۡعَرۡشِ ٱلۡعَظِيمِ ١٢٩

كه ئی ډډه وكړه نو ورته ووايه: الله راته كافی دئ، له ده پرته بل معبود نشته، په ده مي توكل وكړ، او دی د ستر عرش واكمن دئ.

(١٢٩)- دا د دې مباركي سورې د پای آيت دئ، د سورې د ټولو مضامينو لپاره يوه خوندوره او جامع تتمه، په ډېرو سترو سترو او مهمو خبرو شامل تتمه، په دې كي پيغمبر عليه السلام ته دا لارښووني شوې: كه ستا د دعوت مخاطبين او مخالفين مخ واړوي او د ملګرتيا په ځای مخالفت ته ملا وتړي؛ نو ورته ووايه چي زما لپاره هغه الله كافي دئ چي له ده پرته بل اله او معبود نشته، پر هغه مي توكل كړی او هغه د ستر عرش رب او ټولواك دئ. د دوی د مخالفتونو پروا مه كوه، له الله تعالی پرته مه له چا وېره لره مه طمع، په هر څه كي هغه ځان ته كافي وګڼه، هغه ذات ته ځان وسپاره چي دا ټول ستر عالم د ده په واك كي دئ، د دې عالم د پاچايي عرش د ده عرش دئ، دی ئې ټولواك او پالونكی او ساتونكی دئ.
دلته يوه خبره په پام كي ولرئ چي كله د الله تعالی لپاره داسي لفظ راځي چي په اصل كي د مخلوق لپاره وضع شوی وي؛ نو بايد هغه په مجازي معنی واخلو نه په حقيقي معنی، لكه دلته چي الله تعالی ته عرش منسوب شوی، د عرش نوم په اصل كي انسانانو د داسي شي لپاره وضع كړی چي دوی په خپل لاس جوړ كړی، دوی هغه چا ته د عرش(تخت) خاوند وايي چي د يوه هېواد پاچا وي، كله چي غواړي ووايي فلان كس د دې هېواد پاچا شو نو وايي پر تخت كښيناست، خو كله چي دې ته ورته الفاظ د الله تعالی په اړه راشي نو هلته يوازي مجازي معنی مراد وي نه حقيقي معنی، په حقيقي معنی ئې له الله تعالی پرته هيڅوك نه پوهېږي، نه د الله تعالی عرش داسي څه دئ چي موږ دا نوم ورته غوره كړی او نه پر عرش د الله تعالی استوی داسي ده لكه انسان چي پر كوم تخت كښېني، دغه اساسي ټكي ته په نه پام سره ځيني كمعقله خلك په مغالطه كي پرېوځي او الله تعالی له مخلوق سره تشبيه كوي. عرش داسي شی ګڼي لكه كوم تخت او پر عرش د الله

استوی داسي ګڼي لکه پر کوم تخت د انسان ناسته**!!**
سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أشهد أن لاَ إِلٰهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

١٣٨٨/٧/١٤

بسم الله الرحمن الرحيم

یونس

د سورې پېژندنه

د دې سورې نوم یونس دئ، چي د سورې له ۸۸ آیته اخیستل شوی، ۱۰۹آیتونه لري، په مکه مکرمه کي نازله شوې، د آیتونو فواصل ئې د دوهم او درېیم آیتونو (مبين) او (تذکرون) ته ورته دي، تر نیمایي لږ زیات ئې په داسي صیغو پای ته رسېدلي چي (تذکرون) ته ورته دي او د پاته آیتونو ئې (مبين) ته ورته دي، آیتونه ئې د مکي دور په وروستیو کي نازل شوو سورتونو ته ورته اوږدوالی لري؛ خو هر یو له څو لنډو مسجع فقرو جوړ شوی او سورې ته ئې ګُښلی (ښکلی) او خوندور وزن ورکړی.

لکه څنګه چي دا سوره په درېیو حروفو (الف، لام، را) پیل شوې د دې سورې د بحث محوري موضوعات هم درې دي چي خلاصه ئې د سورې په آخري دوو آیتونو کي په دې توګه راغلې:

- ... ستاسو د رب له لوري حق (دین) درته راغلی، نو څوك چي په سمه لار روان شي نو بې شکه چي د ځان لپاره په سمه لار درومي، او څوك چي بې لارې شي نو د خپل ځان په ضرر بې لارې کېږي،...
- د هغه څه متابعت وکړه چي وحي ئې درته کېږي،
- او تر هغه صبر وکړه چي الله (وروستۍ) پرېکړه وکړي، او هغه تر ټولو غوره پرېکړه کوونکی دئ.

یعني الله تعالی د زماني په هر پړاو کي د خلکو د لارښوونې لپاره پیغمبران لېږلي، چا چي د دوی په لاس د راغلي حق دین متابعت کړی بریا ئې په برخه شوې او چا چي له دې حق دین مخ اړولی او بې لارې شوی ځان ته ئې زیان رسولی. نو د وحي متابعت وکړه او تر هغه صبر وکړه چي خير الحاکمين رب وروستۍ پرېکړه وکړي. او دا هغه مطالب دي چي د التوبه د سورې په آخري دوو آیتونو کي راغلي، که د سورې مضامينو ته ځیر شو نو راته جوته کېږي چي په حقیقت کي دا سوره د همدغو دوو آیتونو شرح او تفصیل دئ.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴿١﴾

الٓرۚ تِلۡكَ ءَايَٰتُ ٱلۡكِتَٰبِ ٱلۡحَكِيمِ ﴿١﴾

الف، لام، راء، دا د باحكمت كتاب آيتونه دي.

(۱)- دا مبارك آيت موږ ته لارښوونه كوي چي په دغي سورې كي ستاسو په وړاندي د باحكمت كتاب آيتونه پراته دي، كه غواړئ په حكمت پوه شئ او هره خبره او هر كار مو حكيمانه وي نو دا كتاب ځان ته لارښود كړئ.

أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنۡ أَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰ رَجُلٖ مِّنۡهُمۡ أَنۡ أَنذِرِ ٱلنَّاسَ وَبَشِّرِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَنَّ لَهُمۡ قَدَمَ صِدۡقٍ عِندَ رَبِّهِمۡۗ قَالَ ٱلۡكَٰفِرُونَ إِنَّ هَٰذَا لَسَٰحِرٞ مُّبِينٌ ﴿٢﴾

آيا خلكو ته دا عجيبه برېښي چي د دوى د ډلي كوم سړي ته وحي ولېږو چي خلكو ته خبرداری وركړه او مؤمنانو ته د دې زېرى وركړه چي د خپل رب په خوا كي ئې رښتينى (غوره) مقدم (مقام) دئ، كافرانو وويل: دا خو يقيناً څرګند كوډګر دئ!

(۲)- په دې مبارك آيت كي څو لارښووني شوې:

- خلكو ته دا خبره عجيبه او د حيرانتيا وړ برېښي چي الله تعالى دي د انسانانو له منځه كوم انسان د پيغمبر په توګه غوره كړي، هغه ته دي وحي ولېږي او د هغه له لاري دي ځينو ته د بدو عملونو د بدو پايلو خبرداری وركړي او مؤمنانو ته دي د روښانه مستقبل او د الله تعالى په خوا كي د غوره مقام زېرى وركړي!
- كله خلكو د دې لپاره پيغمبر نه دئ منلى چي هغه ئې د ځان په څېر يو انسان موندلى، ويلي ئې دي چي د الله تعالى استازى او پيغمبر بايد يا فرشته وي يا داسي ذات چي له عادي انسانانو سره په هر څه كي توپير ولري، خارق العاده كارونه وكړى شي، د ګوتي په خوځولو سره كاڼي په سرو زرو بدل كړى شي، فرشتي ئې په خوا كي او د ده د مرستي او حمايي لپاره ملاتړلي ولاړي وي، او كله ئې د مخكنيو پيغمبرانو په اړه ويلي چي هغوى خارق العاده كارونه كولى شو، په غيب پوهېدل او د خلكو حاجتونه ئې ترسره

کولی شو، هر نوی پیغمبر هم باید د مخکنیو په څېر وي او همدغه کارونه وکړی شي.

- د دوی د حیرانتیا وجه دا وه چي ویل به ئې د الله تعالی پیغمبر ولي باید داسي وي چي یو وېروي او بل ته زېری ورکوي، داسي کار خو هغه څوك کوي چي نه مجرم ته د سزا ورکولو توان لري او نه نېك بنده ته د بدلې ورکولو، توان ئې یوازي دومره وي چي یو په ګواښونو وویروي او بل په زېري خوشحال کړي، که د الله تعالی له لوري کوم پیغمبر لېږل شوی وی نو هغه به کافرانو ته د مجرد ګواښ پر ځای سزا ورکوله او مؤمنانو ته به ئې د مجرد زېري پر ځای مخامخ او فوراً نېکه بدله ورکوله.
- چا چي به پر پیغمبر ایمان راوړ نو دغو کافرانو به د هغوی په اړه ویل: دا خلك د یوه څرګند کوډګر د کوډو تر اغېز لاندي تللي، دوکه شوي او پر یوه کوډګر ئې د پیغمبر ګمان کړی!

إِنَّ رَبَّكُمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ ۖ يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ ۖ مَا مِن شَفِيعٍ إِلَّا مِنۢ بَعْدِ إِذْنِهِۦ ۚ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمْ فَٱعْبُدُوهُ ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾

بېشکه چي ستاسو رب هغه ذات دئ چي آسمانونه او زمکه ئې په شپږو ورځو کي پیدا کړل، بیا ئې په عرش استوی وکړه، چاری سمبالوي، هیڅ داسي شفاعت کوونکی نشته چي د ده له اذن او اجازې پرته شفاعت وکړی شي، دا ستاسي رب دئ، نو د ده عبادت وکړئ، آیاعبرت نه اخلئ؟

(۳)- دا مبارك آیت لاندیني مهم مطالب بیانوي:

- الله تعالی زمکه او آسمانونه په شپږو ورځو (تکویني مراحلو) کي پیدا کړل. د دې تکویني مراحلو لپاره د ورځو نوم غوره شوی، دې ته مو باید پام وي چي کوم نومونه انسانانو د مخلوقاتو لپاره وضع کړي؛ کله چي دا نومونه د انسان او نورو مخلوقاتو په ارتباط په قرآن کي راځي نو په حقیقي معنی راځي، لکه ورځ یا شپه چي د دواړو اوږدوالی څلرويشت ساعته دئ، د انسان په اړه په همدې حقیقي معنی راځي، خو کله چي د الله تعالی په ارتباط راځي نو په مجازي معنی راځي، په دې کي له شپږو ورځو مراد د انسان د معیارونو مطابق ورځي نه دي چي نږدې ۷۲ ساعته کېږي، بلکي داسي شپږ تکویني مرحلې دي چي اوږدوالی ئې له الله تعالی پرته بل چا ته معلوم نه دئ، په قرآن کي به تاسو وګورئ چي کله دا ورځ زر کاله ښودل شوې او کله پنځوس زره کاله، له دې په ډېر صراحت سره معلومېږي چي دا شپږ ورځي د انسان د وړو معیارونو مطابق ورځي نه دي، بلکي د الله تعالی له شأن سره مناسب موده ده.

• آسمانونه او زمکه ئې له پيدايښت وروسته مهمل او خپلې مخې ته ندي پرېښي، بلکې هغه اداره کوي او چارې ئې سمبالوي، د دغه مطلب د افادې لپاره قرآن دا الفاظ غوره کړي: استوى على العرش: پر عرش برابر شو، د عرش نوم هم انسان د مخلوق لپاره وضع کړی، چې عرب ورته عرش وايي او موږ ورته تخت يا کټ، کله چې په قرآن کې دا نوم د الله تعالى په ارتباط راځي نو مجازي معنی ئې مراد وي نه حقيقي معنی، پر عرش د استوى معنی هم په هغه معنی نه ده چې انسان ئې پر تخت يا کټ د ناستې لپاره کاروي، انسانان پر تخت کښېنستا د يو چا د پاچا کېدو لپاره کاروي، د همغه مطلب د افادې لپاره قرآن دا الفاظ د الله تعالى په اړه راوړي او مطلب ئې دا دئ چې الله تعالى د آسمانونو او زمکې ټولواک دئ، د عالم له پيدايښت وروسته ئې د آسمانونو او زمکې ټولې چارې په خپل واک کې اخيستې دي، د مالك الملك په توګه په کې تصرف کوي، د همدې لپاره په دې فقرې پسې متصل ويل شوي چې (يدبر الامر: کارونه سمبالوي)، يعنې د (استوى على العرش) معنی همدا ده، په دې سره قرآن غواړي د بايبل هغه غلطه وينا تصحيح کړي چې وايي: خدای په شپږو ورځو کې آسمانونه او زمکه پيدا کړل او په اوومه ورځ له ټولو کارونو فارغ شو او آرام ئې وکړ!! قرآن دا غلطه خبره ردوي او وايي الله تعالى نه ستومانه کېږي، د عالم پيدايښت، ساتنه او پالنه ئې نه ستومانه کوي، د عالم له پيدايښت وروسته ئې د ټولو چارو سمبالول په خپل واك کې ونيول. پر عرش د استوى معنی دا ده چې د ټولو موجوداتو د مالك، حاكم او واكدار په توګه ئې د دې پراخ عالم د ټولو امورو تدبير په خپل واك او اختيار کې واخيست.

• هيڅوك د الله له اذن او اجازې پرته د هغه په وړاندې د شفاعت او سفارش توان او صلا حيت نه لري، هغه د دنيا د پاچايانو په شان نه دئ چې د نورو سفارش او شفاعت ته اړ وي، داسې نده چې بايد بل څوك يو مظلوم ور معرفي کړي، بل څوك د چا د لياقت او اهليت په اړه معلومات ورکړي او د ده او بنده ترمنځ واسطه شي.

• هغه رب او پالونکی چې بايد يوازې د هغه عبادت وکړې او يوازې له هغه مرسته وغواړې، صفات ئې دا دي: د ټولې هستې خالق، ستا او د ټولو مخلوقاتو رب او پالونکی دئ، په عرش ئې استوى کړې، د هرڅه مالك او واكدار دئ، د هستې د ټولو امورو د تدبير اختيار ورسره دئ، ستا او هغه ترمنځ د رابطې لپاره هيڅ وسيلې، واسطې، سفارش او شفاعت کوونکې ته ضرورت او اړتيا نشته. دا درس بايد درته پند وي او د هغه په رڼا کې نېغه لاره له کږې نه بېله کړې او د الله تعالى له دربار پرته بل دربار ته له رجوع او پناه وړلو ځان وساتې.

په دې اړه د مزيد معلومات لپاره د الانعام د سورې ۱۸ آيت او د الاعراف د سورې ٥٤ آيت شرحې ته مراجعه وکړئ.

إِلَيۡهِ مَرۡجِعُكُمۡ جَمِيعٗاۖ وَعۡدَ ٱللَّهِ حَقًّاۚ إِنَّهُۥ يَبۡدَؤُاْ ٱلۡخَلۡقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ لِيَجۡزِيَ ٱلَّذِينَ

ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ بِٱلۡقِسۡطِۚ وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَهُمۡ شَرَابٞ مِّنۡ حَمِيمٖ وَعَذَابٌ أَلِيمُۢ بِمَا كَانُواْ يَكۡفُرُونَ ۝٤

د ده په لوري ستاسو ټولو بېرته ګرځېدا ده، د الله رشتيني وعده، بې شكه چي هغه پيدايښت پيلوي، بيا ئې اعاده كوي، تر څو هغو ته د انصاف له مخي بدله وركړي چي ايمان ئې راوړی او نېك عملونه ئې كړي، او هغه چي كافران شوي؛ دوی ته د تودو اوبو څښاك دئ او دردناك عذاب؛ د دې لپاره چي كفر ئې كاوو.

(٤)- د دې مبارك آيت لاربنووني دا دي:

- ~~دا د الله تعالى ربښتيني وعده ده چي ټول انسانان به د ده لوري ته ورګرځي، مري به~~ او بېرته به راژوندي كېږي.
- د هر څه د پيدايښت پيل د ده كار دئ، يعني دا يوازي الله تعالى دئ چي يو څه د لومړي ځل لپاره له مخكني مثال او بېلګي پرته پيدا كوي، له ده پرته بل څوك د څه پيدا كولو توان نه لري،
- او دا الله تعالى دئ چي دا په لومړي ځل پيدا شوی مخلوق بيا اعاده كوي، د بيا اعاده كولو معنى يا دا ده چي بيا بيا او په تكرار سره ئې راپيدا كوي، لكه دا چي انسان ئې د لومړي ځل لپاره له خاوري پيدا كړ او بيا د همدې انسان نسل بيا بيا د ده له نطفې راپيدا كوي، او يا ئې معنى دا ده چي له مرګه وروسته ئې بيا راژوندی كوي. د دې لپاره بايد دا دوهمه معنى ترې غوره كړو چي دلته د بحث موضوع د انسان بيا راژوندي كول دي او تر دغي فقرې وروسته ويل شوي تر څو هغو ته د انصاف له مخي بدله وركړي چي ايمان ئې راوړی او نېك عملونه ئې كړي، او هغه چي كافران شوي؛ دوی ته د تودو اوبو څښاك دئ او دردناك عذاب؛ د دې لپاره چي كفر ئې كاوو.

هُوَ ٱلَّذِي جَعَلَ ٱلشَّمۡسَ ضِيَآءٗ وَٱلۡقَمَرَ نُورٗا وَقَدَّرَهُۥ مَنَازِلَ لِتَعۡلَمُواْ عَدَدَ ٱلسِّنِينَ وَٱلۡحِسَابَۚ مَا خَلَقَ ٱللَّهُ ذَٰلِكَ إِلَّا بِٱلۡحَقِّۚ يُفَصِّلُ ٱلۡأٓيَٰتِ لِقَوۡمٖ يَعۡلَمُونَ ۝٥

دی هغه ذات دئ چي لمر ئې رڼا ګرځولی او سپوږمۍ ئې روښنائي، او هر يوه ته ئې د ټېكي ځای ټاكلی ترڅو د كلونو په شمېر او حساب پوه شئ، الله دا نه دي پيدا كړي مګر په حقه سره، هغو وګړو ته چي پوهېږي آيتونه په تفصيل سره بيانوي.

(٥)- دلته بايد څو خبري په پام کې ولرو:

- د مخکنی موضوع په ارتباط ويل شوي چي الله تعالی هر څه په حقه پيدا کړي، د هر څه په پيدايښت کي حکمت او مصلحت مضمر دئ، دوه مثاله ئي لمر او سپوږمی دي، يو ئې د ورځي له لوري تاسو ته رڼا او تودوخه درکوي او بل ئي ستاسو تيارې شپې روښانه کوي، هر يوه ته ئې د ټېکي ځای ټاکلی، داسي چي له ټاکلي ځايه خوځي او په ټاکلي نېټي وروستي منزل ته رسي، حرکت ئي دومره دقيق چي د هغه له مخي د شپو ورځو، مياشتو او کلونو حساب معلوملی شئ.
- له بياژوندون، قيامت، حساب و کتاب او مکافات او مجازات انکار په دې معنی دئ چي گواکي انسان خوشی او بې هدفه پيدا شوی، نه د فساد، ظلم او کفر سزا ورکول کېږي او نه د ايمان او نېك عمل اجر او بدله!! کوم د عقل او شعور خاوند به دا خبره ومني چي د دې خور او پراخ عالم هر څه دي هدفمن پيدا شوي وي، د هر څه خوځښت او حرکت دي د دقيق حساب له مخي وي خو انسان دي د دغي عامي قاعدې خلاف او د يوې استثناء په توگه داسي پيدا شوی وي چي نه ئي پيدايښت کوم هدف لري، نه پوښتنه ترې کېږي، نه د ښه او بد عمل محاسبه ورسره کېږي او نه سزا او جزا ورکول کېږي؟!! نور مخلوقات داسي دي چي له خپل ټاکلي مسير نه يوه ذره ښي او کيڼ لوري ته انحراف نه کوي او معمولي انحراف ئي د زوال او تباهي باعث کېږي، آيا سمه ده چي ووايو: انسان نه د حرکت لپاره ثابت او ټاکلی مسير لري او نه د انحراف سزا گوري؟!!

إِنَّ فِي ٱخۡتِلَٰفِ ٱلَّيۡلِ وَٱلنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ ٱللَّهُ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ لَأٓيَٰتٖ لِّقَوۡمٖ يَتَّقُونَ ۝٦

يقيناً چي د شپې او ورځي په بدلېدو رابدلېدو او په هغه څه کي چي الله په آسمانونو او زمکي کي پيدا کړي د هغو وگړو لپاره نښي دي چي ځان ساتنه کوي.

(٦)- په منظمه توگه د شپې او ورځي يوه په بلي پسي تگ راتگ، او په هري يوې سره يوې اړتيا او ضرورت ته ځواب ويل، يوه تشه پرې ډکول، يو ستر هدف او يو لوی مصلحت پرې ترلاسه کول؛ هغه نښي دي چي د عقل خاوندانو او هغو ته چي غواړي له انحرافه وژغورل شي خپل رب ورښيي.

همداراز که د آسمانونو او زمکي هر څه ته ځير شو؛ داسي به ئې ومومو چي موږ ته د خپل رب په لوري لارښوونه کوي، د حال په ژبه راته وايي چي دا هر څه عليم او حکيم رب پيدا کړي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ لَا يَرۡجُونَ لِقَآءَنَا وَرَضُواْ بِٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَٱطۡمَأَنُّواْ بِهَا

وَٱلَّذِينَ هُمۡ عَنۡ ءَايَٰتِنَا غَٰفِلُونَ ٧ أُوْلَٰٓئِكَ مَأۡوَىٰهُمُ ٱلنَّارُ بِمَا كَانُواْ يَكۡسِبُونَ ٨

يقيناً هغه چي زموږ د ملاقات هيله نه لري او په دنيايي ژوند راضي شوي او پرې ډاډه شوي او هغه چي زموږ له آيتونو غافل دي؛ د دوی استوګنځی اور دئ په سبب د هغه څه چي ترلاسه کول ئې.

(٧-٨)- دا آيت دوزخ د دغو خلکو استوګنځی ګڼي:

- له الله تعالی سره د مخامخېدو هيله نه لري، پام مو وي چي دلته د (باور نه لرلو) په ځای د (هيلي نه لرلو) الفاظ راغلي، او دا ښيي چي له الله تعالی سره د مخامخېدو نه هغه څوك انكار كوي چي د ډېرو ګناهونو او ظلمونو په سبب ئې د الله تعالی له رحمت او پيرزوينو نه طمع او هيله قطع شوې وي. يعني دا انكار عقلي وجوهات نه لري بلكي روحي او رواني وجوهات لري، دا ګناه ده چي په تكرار سره ئې انسان هغه پړاو ته رسوي چي له قيامت، مكافات او مجازات او له الله تعالی سره له مخامخېدو ئې انكار ته وهڅوي.
- پر دنيايي ژوند راضي شوي، دا ئې وروستی هدف وي، په خپل ژوند كي بل داسي څه نه ګوري چي د دنيا تر لذتونو ئې لوړ او غوره وګڼي، د معنوي الوت لوړوالی ئې ډېر ټيټ او د معنوي غوښتنو محدوده ئې د دنيا مال او متاع وي.
- له الهي آيتونو نه غافل دي، د دوی په شاوخوا كي، هر لوري ته او په هر ګام كي ځلېدونكي د قدرت نښي نښي درك كولی، پر سترګو ئې د جهل پرېړي پردې غوړېدلي، د سترګو ليد ئې لنډ دئ او دا بې شمېره آيتونه چي د الهي صفاتو مظاهر او د هغه د قدرت نښي دي؛ د دوی خوبولي سترګي ئې نه ويني، دوی د خپلو سترګو له پرانيستلو او هر څه ته په غور او دقت سره كتلو محروم دي.
- دوی په دنيا كي د فتنو اورونه بل كړي ول، عملونه ئې داسي وو چي سزا ئې له اور پرته بل څه نشي كېدی، د همدې لپاره به په آخرت كي د دوی استوګنځی اور وي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ يَهۡدِيهِمۡ رَبُّهُم بِإِيمَٰنِهِمۡۖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهِمُ ٱلۡأَنۡهَٰرُ فِي جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ٩ دَعۡوَىٰهُمۡ فِيهَا سُبۡحَٰنَكَ ٱللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمۡ فِيهَا سَلَٰمٞۚ وَءَاخِرُ دَعۡوَىٰهُمۡ أَنِ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ١٠

بې شکه هغو چې ايمان ئې راوړی او نېك عملونه ئې کړي؛ د دوی رب به ئې د خپل ايمان په سبب هدايت کړي، ترې لاندې به ويالې بهېږي، له نعمتونو ډك جنتونو کې، په هغه کې به ئې وينا دا وي: پاکي تا لره ده اې الله! او هلته به ئې د استقبال وينا سلام وي، او وروستۍ وينا به ئې دا وي چې ستاينې ټولې د عالميانو رب لره دي.

(۹-۱۰)- دلته د دوزخيانو په مقابل کې د جنتيانو يادونه په دې توګه شوې:

- دوی ايمان راوړی او نېك عملونه ئې کړي.
- ايمان ئې د دې سبب شو چې الله تعالی د دوی پر مخ د هدايت دروازې پرانيزي، د هر څه د ښه پېژندو توفيق ورپه برخه کړي؛ داسې چې په هر څه کې د خپل رب د قدرت نښې او آثار وګوري.
- داسې جنتونه به ئې په برخه شي چې له راز راز نعمتونو نه به ډك وي، د ونو او بنګلو لاندې به ئې ويالې بهېږي، هلته به ئې لومړۍ وينا دا وي: پاکي تا لره ده اې الله! د استقبال وينا به ئې يو پر بل سلام کول وي، او وروستۍ وينا به ئې دا وي چې ستاينې ټولې د عالميانو رب لره دي. او دا همغه څه وو چې په دنيايي ژوند کې ئې هم کول، هلته ئې هم لومړۍ وينا د الله تعالی تسبيح او پاکي بيانول او له هر عيب ئې لوړ ګڼل وو، يوه بل ته د سلام تحفه او پيام درلود، وروستۍ وينا به ئې دا وه چې د خپل رب ستاينه وکړي او د پېرزوينو ئې شکر پر ځای کړي.

وَلَوۡ يُعَجِّلُ ٱللَّهُ لِلنَّاسِ ٱلشَّرَّ ٱسۡتِعۡجَالَهُم بِٱلۡخَيۡرِ لَقُضِيَ إِلَيۡهِمۡ أَجَلُهُمۡۖ فَنَذَرُ ٱلَّذِينَ لَا يَرۡجُونَ لِقَآءَنَا فِي طُغۡيَٰنِهِمۡ يَعۡمَهُونَ ﴿١١﴾

او که الله په تلوار سره خلکو ته شر رسولی، هغسې لکه چې دوی په تلوار سره ښېګڼه غواړي نو هرومرو به د دوی نېټه پای ته رسېدلې وه، نو هغه چې زموږ د ملاقات هيله نه لري؛ په خپل طغيان کې ئې لالهانده پرېږدو.

(۱۱)- د دې آيت په مطلب سم پوهېدا لږ غور او دقت غواړي، دلته ويل شوي چې که الله تعالی خلکو ته د زيان په رسولو کې تلوار کولی نو هرومرو به د دوی مهلت پای ته رسېدلی وو، دا وينا د کافرانو د هغې خبرې په ځواب کې شوې چې وايي: که د مکافات او مجازات هغه ادعاء حقيقت لري چې تاسو ئې وايئ، که په رښتيا موږ د عذاب وړ يو، که الله تعالی په رښتيا له انسان سره د هغه د کړنو محاسبه کوي، که تاسو د الله تعالی له لوري رالېږل شوي يئ او ستاسو دا ګواښونه او انذارونه حقيقت لري نو ولې پر موږ د الله تعالی عذاب نه نازلېږي؟! ولې ډېر خلك له کومې محاسبې پرته له دنيا درومي، کافر وي، مشرك وي، ظلم ئې کړی وي، ګناهونه ئې کړي وي خو له کومې سزا پرته ومري او له دنيا ولاړ شي!! قرآن د کافرانو دا وينا په ډېرو آيتونو کې څېړلې او په هر ځای کې

ئې هغوی ته مناسب ځواب ورکړی، دوی کله دا خبره له آخرت د انکار په لړ کي کړې، کله له پیغمبر نه د انکار په لړ کي او کله له مکافات او مجازات د انکار په لړ کي، دلته د دوی په ځواب کي ویل شوي: که الله تعالی له خپلو بندګانو سره په محاسبې کي او دوی ته د بدو کړنو په سزا ورکولو کي تلوار کولی نو بیا خو به انسان ته د مهلت او فرصت ورکولو لړۍ پای ته رسېده، له هري ګناه سره به متصل د سزا متروکه د ګنهګار پر سر راپرېوته، دا د الله تعالی یوه ستره پېرزوینه ده چي انسان فوراً نه نیسي او له ګناه وروسته هغه ته د توبې، اصلاح او جبران فرصت ورکوي. قیامت ئې د دې لپاره ټاکلی چي له انسان سره ډېر وروسته، د ده او د ټولي نړۍ د عمر په پای کي محاسبه وشي، داسي چي د ځان د تبرئې لپاره هیڅ عذر او حجت ورته پاته نه وي، د همدې لپاره الله تعالی هغه چا ته هم مهلت ورکوي او په خپل طغیان کي ئې لالهانده پرېږدي چي د طغیان او ګناهونو په سبب ئې خپلې ټولي اړیکي له خپل رب سره شلولې او هیڅ هیله ورته نه لري.

دې ټکي ته هم باید متوجه وو چي دلته د ګناه سزا د (شر) په نامه یاده شوې، دا ځکه چي په ګناه سره انسان ځان ته د شر او ضرر دروازې پرانېزي. دلته په ډېره ظریفه توګه ویل شوي: هغه انسان چي د خیر ترلاسه کولو کي ډېر تلوار لري؛ عجیبه ده چي له الله تعالی په تلوار سره (شر: د خپلي ګناه سزا) غواړي!!

وَإِذَا مَسَّ ٱلۡإِنسَٰنَ ٱلضُّرُّ دَعَانَا لِجَنۢبِهِۦٓ أَوۡ قَاعِدًا أَوۡ قَآئِمًا فَلَمَّا كَشَفۡنَا عَنۡهُ ضُرَّهُۥ مَرَّ كَأَن لَّمۡ يَدۡعُنَآ إِلَىٰ ضُرّٖ مَّسَّهُۥۚ كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلۡمُسۡرِفِينَ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١٢﴾

او کله چي انسان ته څه تکلیف ورسېږي، نو په داسي حال کي موږ مرستي ته بلي چي په اړخ به پرېوتی وي، یا به ناست وی، یا به ولاړ وي، خو کله چي ده ته هغه رسېدلی مصیبت لري کړو بیا به داسي درومي لکه چي موږ ئې له هغه تکلیف نه خلاصون ته نه وو وربللي، مسرفینو ته خپل عملونه داسي ښاېسته او مزین کړی شوي.

(۱۲)- په دې مبارك آیت کي څو مهمو مهمو مطالبو ته اشاره شوې:

- د آیت د لومړۍ فقرې د (ضر) له کلمې نه معلومېږي چي په مخکني آیت کي له (شر) نه مراد همدا ضر یعني کړاو او تکلیف دئ.
- هغه عجول انسان ته چي په تلوار سره د شر راتلو غوښتنه کوي ویل شوي: کله چي ورته راشي نو داسي به ئې ګورې چي په هر حالت کي به مسلسل الله تعالی ته دعاء کوي او مرسته به ترې غواړي، که په اړخ پروت وي، یا ناست وي یا ولاړ او روان وي

دعاګاني به کوي.

- خو چي له تکليفونو نه وژغورل شي بيا به داسي درومي لکه چي الله تعالی ته ئې هيڅ دعاء نه وه کړې او په هغه مشکل وخت کي ئې هيڅ مرسته نه وه ترې غوښتې، هم به الله تعالی هېر کړي او هم له الله تعالی سره خپل ټول تعهدات او ژمني.

دا مطلب د الاسراء د سورې په ٦٦ـ ٦٩ آيتونو کي داسي لولو:

وَإِذَا مَسَّكُمُ ٱلضُّرُّ فِي ٱلْبَحْرِ ضَلَّ مَن تَدْعُونَ إِلَّآ إِيَّاهُ ۖ فَلَمَّا نَجَّىٰكُمْ إِلَى ٱلْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ ۚ وَكَانَ ٱلْإِنسَـٰنُ كَفُورًا ﴿٦٧﴾ أَفَأَمِنتُمْ أَن يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ ٱلْبَرِّ أَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوا۟ لَكُمْ وَكِيلًا ﴿٦٨﴾ أَمْ أَمِنتُمْ أَن يُعِيدَكُمْ فِيهِ تَارَةً أُخْرَىٰ فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِّنَ ٱلرِّيحِ فَيُغْرِقَكُم بِمَا كَفَرْتُمْ ۙ ثُمَّ لَا تَجِدُوا۟ لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِۦ تَبِيعًا ﴿٦٩﴾ الاسراء: ٦٧ـ ٦٩

او کله چي په بحر کي کوم ربړ درورسېږي له ده (الله) پرته ټول هغه ورك شي چي (مرستې ته ئې) دربلئ، خو چي کله مو وچي ته وژغوري نو اعراض او ډډه کوئ او انسان ډېر ناسپاسه دئ، آيا له دې خوندي شوي يئ چي د بحر په ژئ کي مو ښخ کړي او يا تونده سيلۍ درباندي راولېږي، بيا هيڅ وکيل درته ونه مومئ او آيا له دې خوندي شوي يئ چي يو ځل بيا مو بېرته وروګرځوي او ستاسو د کفر او ناسپاسۍ په وجه د باد تونده سيلۍ درباندي راولېږي او غرق مو کړي او بيا د دغي سزا په وجه پر مونږ کوم نيوونکی ونه مومئ.

په دغو ټولو آيتونو کي دا حقيقت ستاسو مخي ته راځي چي انسان هغه وخت الله تعالی ته مخه کوي، دعاء ورته کوي او عبادت ته ئې چمتو کېږي چي د احتياج او اړتيا احساس وکړي، د "عبادت" اراده ئې د "نيازمندۍ له احساسه" راولاړېږي، خو چي د استغناء او بې نيازۍ احساس وکړي نو له الله تعالی مخ واړوي، د عصيان او طغيان لار غوره کړي، په دې ترتيب ګورئ چي د الله په اړه د انسان معرفت او د ده د ربوبيت په اړه د ده علم او پوهه په انسان کي د نيازمندۍ احساس راولاړوي، د ده دعاء له هغه "معرفته" خړوبه کېږي چي د رب العالمين په اړه ئې لري.

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا ٱلْقُرُونَ مِن قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا۟ ۙ وَجَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَـٰتِ وَمَا

كَانُواْ لِيُؤۡمِنُواْۚ كَذَٰلِكَ نَجۡزِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلۡمُجۡرِمِينَ ١٣ ثُمَّ جَعَلۡنَٰكُمۡ خَلَٰٓئِفَ فِي
ٱلۡأَرۡضِ مِنۢ بَعۡدِهِمۡ لِنَنظُرَ كَيۡفَ تَعۡمَلُونَ ١٤

او يقيناً چي تر تاسو مخكي مو ډېر پېړۍ وال هغه مهال هلاك كړل چي ظلم ئې وكړ، او پيغمبرانو ئې څرګندي نښې ورته راوړې خو دوى (دې ته تيار) نه ول چي ايمان راوړي، همداسي مجرمين مجازات كوو، بيا مو تاسو تر دوى وروسته په ځمكي كي ځاى ناستي كړئ چي وګورو څنګه عمل كوئ.

(١٣-١٤)- په داسي حال كي چي تاريخ ګواهي وركوي چي په تېرو پېړيو كي په وار وار ظالم قومونه مؤاخذه شوي، كله چي پيغمبران عليهم السلام ورته راغلي او څرګند آيتونه ئې د دوى مخي ته ايښي او په دې توګه الهي حجت پرې بشپړ شوى، خو دوى ايمان نه دئ راوړى نو په سخت الهي عذاب اخته شوي، د دوى هر څه راتلونكو نسلونو ته په ميراث پاته شوي، د دې حقيقت له مشاهدې سره سره څنګه له الهي مجازات انكار كوئ او د عذاب په راتلو كي ځنډ د دې باعث شوى چي الهي وعيد او د پيغمبر انذار تكذيب كړئ؟!

وَإِذَا تُتۡلَىٰ عَلَيۡهِمۡ ءَايَاتُنَا بَيِّنَٰتٖ قَالَ ٱلَّذِينَ لَا يَرۡجُونَ لِقَآءَنَا ٱئۡتِ بِقُرۡءَانٍ
غَيۡرِ هَٰذَآ أَوۡ بَدِّلۡهُۚ قُلۡ مَا يَكُونُ لِيٓ أَنۡ أُبَدِّلَهُۥ مِن تِلۡقَآيِٕ نَفۡسِيٓۖ إِنۡ أَتَّبِعُ إِلَّا
مَا يُوحَىٰٓ إِلَيَّۖ إِنِّيٓ أَخَافُ إِنۡ عَصَيۡتُ رَبِّي عَذَابَ يَوۡمٍ عَظِيمٖ ١٥ قُل لَّوۡ شَآءَ
ٱللَّهُ مَا تَلَوۡتُهُۥ عَلَيۡكُمۡ وَلَآ أَدۡرَىٰكُم بِهِۦۖ فَقَدۡ لَبِثۡتُ فِيكُمۡ عُمُرٗا مِّن قَبۡلِهِۦٓۚ
أَفَلَا تَعۡقِلُونَ ١٦

او كله چي زموږ څرګند آيتونه پرې ولوستل شي؛ هغه چي زموږ د ملاقات هيله نه لري وايي: له دې پرته كوم بل قرآن راوړه يا ئې بدل كړه! ووايه: ما ته نه ښايي چي له خپلي خوا ئې بدل كړم، زه خو يوازي د هغه څه متابعت كوم چي ما ته ئې وحي كېږي، يقيناً چي زه خو د يوې ستري ورځي له عذابه وېرېږم كه له خپل رب سرغړاوى وكړم. ووايه: كه الله غوښتي وى نو نه به مي پر تاسو لوستى وو او نه به ئې پرې پوه كړي وئ، زه خو تر دې د مخه يو عمر په تاسو كي پاته شوى يم، آيا تعقل نه كوئ؟!

(۱۵-۱٦)- دا خلك د الله تعالی د مقروء كتاب د آيتونو په اړه هم همغه چلند لري چې د مشهود كتاب د آيتونو او د تاريخي څرګندو پېښو په اړه ئې لري، لكه څنګه چې له هغو آيتونو او نښو نه پند نه شي اخيستی چې د دې پراخ عالم په غېږ كې هري خوا ته ترسترګو كېږي او لكه څنګه چې د تاريخ له عبرتناكو پېښو نه عبرت نه اخلي؛ همداراز د قرآن له څرګندو او حكيمانه لارښوونو نه ګټه نشي اخيستی، د دغو آيتونو پر عظمت له پوهېدو هم عاجز دي، پيغمبر عليه السلام ته وايي چې يا خو بل قرآن راوړه يا په دې كې داسي بدلون راوړه چې موږ ته د منلو وړ شي، هغه برخي ترې حذف كړه چې موږ ئې نشو منلی!!

پيغمبر عليه السلام ته لارښوونه شوې چې دوی ته څو ځوابونه وركړه:

- دا زما له شأن نه لري ده چې د الله تعالی په كتاب كي له خپله لوري څه تبديلي راوړم،
- زه خو يوازي د هغه څه متابعت كوم چې ما ته ئې وحي كېږي،
- زه خو د يوې ستري ورځي له عذابه وېرېږم كه د خپل رب له حكم نه سرغړاوی وكړم او د الله تعالی په كتاب كي كمی او زياتی وكړم،
- كه الله تعالی نه وی غوښتي نو نه به مي پر تاسو لوستی وو او نه به الله تعالی پرې پوه كړي وئ،
- زه خو تر دې د مخه يو عمر په تاسو كي پاته شوی يم، نه مي ليك لوست كړی، نه مي تر دې د مخه د وحي، كتاب، رسالت او بعثت په اړه تاسو ته څه ويلي، نه مو له ما درواغ اورېدلي او نه مو له ما د خلكو د دوكه كولو كومه هڅه ليدلې؛ پاكه او بې داغه لمن مي او له ګناهونو نه ځان لري ساتل مي ښيي چې زه له الله تعالی وېرېږم او د هغه د حكمونو له سرغړاوي ډډه كوم، نو څنګه به په درواغو دا دعوی كوم چې زه د الله تعالی له لوري ګمارل شوی يم؟ ولې تعقل نه كوئ؟!

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِـَٔايَـٰتِهِۦٓ ۚ إِنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿١٧﴾

نو تر هغه چا به ډېر ظالم څوك وي چې پر الله ئې دروغ وتړل او يا ئې د هغه آيتونه دروغجن وګڼل؟! يقيناً چې دا مجرمين نه بريالي كېږي.

~~(۱۷)- دلته د مخكني مطلب په دوام كي ويل شوي: پر الله تعالی باندي په درواغو افتراء~~ كول او د هغه په اړه داسي څه ويل چې هغه نه دي ويلي، په درواغو ځان د الله تعالی استازی او پيغمبر معرفي كول په داسي حال كي چې د الله تعالی له لوري نه وي لېږل شوی، هغه ستر ظلم دئ چې يوازي ستر ستر ظالمان د هغه جسارت كولی شي، تاسو ته

زما ژوند معلوم دئ، په دغو اوږدو كلونو كي چي ستاسو په منځ كي وم پر يوه انسان باندي مي هم افتراء نه ده كړې، د چا په حق كي مي ظلم او تېرى نه دئ كړى؛ نو د الله تعالى په اړه به څنگه دا كار كوم؟! بل لوري ته تاسو خپل ځان ته ځير شئ؛ د الله تعالى څرگند آيتونه تكذيبوئ، د داسي ستر ظلم جسارت كوئ!! پوه شئ چي داسي ستر مجرمين خپلو موخو ته نشي رسېدى او د الله تعالى له عذابه نه شي ژغورل كېدى.

وَيَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمۡ وَلَا يَنفَعُهُمۡ وَيَقُولُونَ هَٰٓؤُلَآءِ شُفَعَٰٓؤُنَا عِندَ ٱللَّهِۚ قُلۡ أَتُنَبِّـُٔونَ ٱللَّهَ بِمَا لَا يَعۡلَمُ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَلَا فِي ٱلۡأَرۡضِۚ سُبۡحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ﴿١٨﴾

او له الله پرته د هغه څه عبادت كوي چي نه ضرروررسولى شي او نه گټه او وايي: دوى خو د الله په وړاندي زموږ شفاعت كوونكي دي! (ورته) ووايه: آيا الله د آسمانونو او ځمكي په داسي څه خبروئ چي دئ پرې نه پوهېږي؟! پاكي ده ورته، او لوړ دئ له هغه څه چي دوى ئې ورسره شريكوي.

(۱۸)- دلته له يوې خوا د عبادت حقيقت په گوته شوى او له بلي خوا د شفاعت حقيقت، ويل شوي: دوى د داسي چا عبادت كوي چي نه ضرر وررسولى شي او نه گټه! او وايي: دوى خو د الله په وړاندي زموږ شفاعت كوونكي دي!

كه د ټولو هغو خلكو حالت ته ځير شي چي د شرك په گنده ډنډ كي پرېوتي نو د دغو دوو ويناوو مصداق به دي تر سترگو شي، د داسي چا او څه عبادت به كوي چي نه د ضرر دفع كولو توان لري او نه د گټي رسولو وس، په خپل لاس به له ډبري او لرگي نه بُت جوړ كړي، په خپل لاس به ئې له يوه ځايه بل ځاى ته يوسي، چېري به ئې نصب كړي، بيا به ئې مخي ته گونډه شي، د دعاء لاسونه به لوړ كړي او مرسته به ترې غواړي، څوك به په خپل طبيعي مرگ ومري يا به شهيد شي، قبر به ورته وكيني، ښخ به ئې كړي، د قبر د پاسه به گنبده پرې جوړه كړي، جنډې به پرې ولگوي، بيا به د همدې قبر مخي ته گونډه شي، د دعاء لاسونه به لوړ كړي او مرسته به ترې غواړي، دا په داسي حال كي چي دا شخص په دې نه وو قادر چي په خپل ژوند كي ځان له مرگه وژغوري، د قاتل مقابله وكړي او پرېنږدي چي دى ووژني، په غسل، تكفين او تدفين كي بل ته اړ وو، خپلوان ئې مجبور ول چي ژر ئې دفن كړي كه نه نو جسد ئې خرابېږي او بوي كوي، جنازه ئې نورو پر اوږو اخيستې، دومره ئې نه شو ويلى چي څه وخت مي وخوځوئ او په كوم لوري مي يوسئ، نورو په قبر كي ايښى او خاوري ئې پرې اړولې، علي رضى الله عنه شهيد شو، نه پوهېدو چي په جومات كي دښمن كمين ورته نيولى، پر

ده د توري گوزار كولو ته چمتو دئ، د لمانځه په نيت خوځېدلی، خو دښمن ناڅاپي پرې گوزار وكړ، زخمي او له همدې زخم نه شهيد شو، خو اوس شيعه مشركين ورته مولای كائنات، مشكل كشاء او حاجت روا وايي!! امام حسين د كوفې د خلكو په بلنه له مكې نه د حج په ورځو كې كوفې ته روان شو، د كورنۍ غړي ئې ورسره، په دې هيله چې د كوفې خلك به له ده سره بيعت كوي؛ خو كوفې ته له رسېدو مخكې په كربلا كې د يزيد له لښكر سره مخامخ شو، نښته وشوه، د ده د كورنۍ نږدې اويا غړي شهيدان شول، نه دوی له ځانه دفاع وكړی شوه او نه علي رضی الله عنه د دوی مرسته وكړی شوه، خو شيعه وو د دوی په نامه د نړۍ په گوټ گوټ كې زيارتونه جوړ كړي، دعاگاني ورته كوي او د خپلو حاجتونو د ترسره كېدو مرسته ترې غواړي!! د علي رضی الله عنه له كړوسيانو نه يو مجهول الهويه پنځه كلن ماشوم ته د غائب امام نوم وركوي، امام زمان ئې گڼي، د ټول عالم د متصرف په سترگه ورته گوري، استوگنځی ئې تر الله تعالی لوړ په آسمانونو كې گڼي او په خپلو دعاگانو كې الله تعالی هغه ته واسطه كوي او وايي: خدايه زموږ عرائض امام زمان ته ورسوه!! هغه له موږ راضي كړه!! دا خو پرېږده چې خپل حاجتونه هغه ته وړاندي كوي او مرسته ترې غواړي بلكه دلته او هلته او د هغه سوړي خوا ته چې وايي دا ماشوم همدلته پټ شوی ليكلي عرائض غورځوي، ټگمار مجاورين ئې اخلي او بيا ځواب ورلېږي او دوی گمان كوي چې دا د امام زمان له لوري لېږل شوی ځواب دئ!! د دوی يوه جمهور رئيس چې په ايران كې ورته د ليبرال او آزادخيال په سترگه كتل كېږي د جمعې د ورځې په خطبې كې وويل چې موږ له امام زمان سره كتبي رابطه لرو!! له دې قياس كړئ چې كه د ليبرالانو وضعيت ئې داسې وي نو د زوړپالانو حالت به ئې څنگه وي!! دا په داسې حال كې چې كله د دې امام زمان نوم اخلي نو په لوړ ږغ او په گډه وايي: عجل الله فرجه الشريف: خدای دې د ده په خلاصون كې تلوار وكړي!! يعني امام زمان چېرې بندي دئ!! خدای دې ژر راخلاص كړي!! دوی اوس هغو امامانو ته د دوی له مرگه وروسته دعاگاني كوي چې د كربلا په غمجنې پېښې كې د دوی پلرونو خيانت ورسره وكړ، په ميدان كې ئې يوازې پرېښودل او د يزيد له لښكر سره يو ځای شول او د هغوی په خلاف وجنگېدل!! د هغوی اولاده اوس د دوی قبرونو خوا ته ناست وي او مرسته ترې غواړي، او د دغه څرگند شرك په دروغجنې توجيه كې به وايي: دا خو د الله په وړاندې زموږ شفاعت كوونكي دي، دعاگاني مو تر خدايه رسوي او ترې غواړي چې وئې مني او زموږ حاجتونه ترسره كړي!!

خو الله تعالی د دغو مشركينو د دې غلط استدلال په ځواب كې فرمايي: آيا غواړئ ستاسو دا شفعاء او شريكان الله تعالی؛ په زمكې يا آسمان كې له هغه څه خبر كړي چې دی پرې نه پوهېږي؟! دوی تاسو ورمعرفي كوي؟ دوی ورته وايي چې دا كس محتاج دئ، دا ئې حاجت دئ، د مرستې او عنايت مستحق دئ، حاجت ئې رفع كړه او دعاء ئې قبوله كړه؟!! د يو چا په وړاندې د كوم كس شفاعت په حقيقت كې په دې معنی دئ چې

هغه د دې كس له وړتياوو او ښېگڼو خبر نه دئ، شفاعت كوونكي ئې ورمعرفي كوي او ورته وايي: دا نېك سړى دئ، د پاملرني وړ دئ، بايد توجه ورته وشي، په دې ارزي چې له غلطيو ئې سترگې پټې شي!! نو ځكه الله تعالى فرمايي: دوى ته ووايه: آيا دغه شفاعت كوونكي؛ الله تعالى له داسي څه خبروي چې په آسمانونو يا زمكي كي له ده پټ پاته شوى، دوى ئې پرې خبروي؟!! دا د هغه شفاعت پر سر ستر گوزار دئ چې جاهل قومونه پرې باور لري او د شفاعت په اړه ئې باور شرك لړلى دئ.

دوى له الله تعالى پرته د داسي چا عبادت كوي چې "په نه عبادت سره ئې" دوى ته ضرر نشي رسولى او "په عبادت سره ئې" دوى ته گټه نشي رسولي او وايي: دا د الله په وړاندي زمونږ شفاعت كوونكي دي، ووايه: آيا پدې شفاعت كوونكو سره غواړئ خداى د آسمانونو او زمكي پداسي څه خبر كړى چې نه ورباندي پوهېږي؟! پاكي ده هغه لره او له دې ډېر لوړ دئ چې شريك ورسره نيسي.

يعنى: دا مشركان چې د شفاعت په اړه غلط او باطل تصورلري، د داسي څه عبادت كوي چې دوى ترې د ضرر د دفع كولو او گټي رسولو طمع لري، پداسي حال كي چې دوى نه د گټي وس لري او نه دتاوان واك، د گټي او تاوان فيصلې له الله تعالى سره دي. مشركين له الله تعالى پرته له نورو د مرستي غوښتلو د جواز په اړه وايي: مونږ خو د دې شيانو عبادت نه كوو، فقط دوى د خداى په درباركي خپل شفاعت كوونكي نيسو، دوى د خداى په وړاندي زمونږ وسيله او شفيع دي، قرآن د دوى د دې ادعاء د ترديد لپاره فرمايي: آيا تاسي غواړئ د خپلو شفاعت كوونكو له لاري الله تعالى ته داسي څه وواياست چې هغه نه پرې پوهېږي؟!! په زمكه او يا آسمان كي له هغه پټ دي؟! په دنيا كي چې څوك د حاكم او پاچا په وړاندي د كوم كس شفاعت كوي نو ورته وايي: دا ښه سړى دئ، له تاسي سره اخلاص لري، څه جرم ئې ندئ كړى، ستاسي معلومات د ده په اړه مكمل او دقيق ندي، هغه د دې لايق ندئ چې سزا وركړى شي او مجازات شي، بايد عفوه ورته وشي، دا ستاسي او د نظام په گټه ده........ آيا فكركوئ چې الله تعالى هم همداسي دئ لكه دا دنيايي پاچايان چې شفاعت كوونكي ئې د مجرم له حقيقي حالت نه خبروي؟! آيا داسي څه شته چې له الله تعالى پټ وي؟! او بيا دا شفاعت كوونكي راشي او الله تعالى ته ئې په اړه معلومات وركړي ؟! الله تعالى لدې عيب پاك او له شريك نه بې نيازه دئ.

قرآن د هغه كسانو حالت څومره ښه او كښلى انځور كړى چې پدې ډول شفاعت باورلري او خپل مزعوم شفاعت كوونكي ئې د الوهيت تر درجې پورى لوړ كړي دي، دا كسان به د قيامت په ورځ په حقيقت پوه شي او وبه ويني چې دوى په غلطه روان وو، د دې خيالي شفاعت كوونكو په اړه ئې باطل تصور درلود، هغه چې دوى په دنيا كي له الله تعالى سره برابر او شريكان گرځولي وو، نه يوازي د شفاعت كولو توان نه لري بلكي له دوى خپله بيزارى اعلانوي او په خپله غلطۍ اعتراف كوي، قرآن فرمايي:

تَٱللَّهِ إِن كُنَّا لَفِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٩٧﴾ إِذۡ نُسَوِّيكُم بِرَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٩٨﴾ وَمَآ أَضَلَّنَآ إِلَّا ٱلۡمُجۡرِمُونَ ﴿٩٩﴾ فَمَا لَنَا مِن شَٰفِعِينَ ﴿١٠٠﴾ وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ ﴿١٠١﴾

الشعراء: ۹۷-۱۰۱

قسم په خدای چي مونږ په څرګند ضلالت او بې لارئ کي وو چي تاسو مو له رب العالمين سره برابرګرځولي وئ، مونږ بل چا نه يو بې لاري کړي مګر دغو مجرمينو، اوس نه شفاعت کوونکي لرو او نه رښتينی دوست.

د قيامت په ورځ چي ټول حقائق به څرګند شي، وبه ليدل شي چي دا مشرکه ډله او په مشرکانه شفاعت باور لرونکي به په خپله خپل باورونه غلط شمېری، ځانونه به ګمراه بولي، اعتراف به کوي چي دوی خپل لويان د الوهيت درجي ته اوچت کړي وو او هغه کسان به مجرم شمېري چي دوی ئې بې لاري کړي وو او وبه وايي: اوس نه داسي شفيع لرو چي د خدای په وړاندي زمونږ شفاعت او مرسته کولی شي او نه داسي دوستان او اولياء چي ګمان مو کولو دوی پر مونږ او مونږ پر دوی ګران يو او د قيامت په ورځ به د الله په وړاندي زمونږ حمايت او شفاعت کوي!!

د قرآنکريم متعدد آيتونه پدې دلالت کوي چي د قيامت په ورځ شفاعت نشته او د هيچا شفاعت بل چا ته ګټه نه شي رسولئ، له الهي عذاب او مجازات ئې نه شي ژغورلی، البته د دې آيتونو ترڅنګ داسي مبارك آيتونه هم شته چي "مشروط شفاعت "په اثبات رسوي او په جواز ئې دلالت کوي، قرآنکريم فرمايي:

... مَن ذَا ٱلَّذِى يَشۡفَعُ عِندَهُۥٓ إِلَّا بِإِذۡنِهِۦۚ يَعۡلَمُ مَا بَيۡنَ أَيۡدِيهِمۡ وَمَا خَلۡفَهُمۡۖ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَىۡءٍ مِّنۡ عِلۡمِهِۦٓ إِلَّا بِمَا شَآءَۚ ...

البقره :۲۵۵

هغه به څوك وي چي د ده په وړاندي د چا شفاعت وکړی شي، مګر د ده له اذن او اجازې وروسته؟ په ټولو هغو شيانو پوه دئ چي د دوی مخي او يا شاته دي او دوی د ده له علم نه په هيڅ شي احاطه نشي کولی، مګر په هغه څه چي ده غوښتي....

يعنی هغه شفاعت نشته چي تاسي ئې تصور او ګمان کوئ، داسي نده چي کومه فرشته يا کوم مقرب بنده به يو شمېر مجرمين راغونډوي، د خدای حضور ته به ئې ورولي او هلته به ئې شفاعت کوي، نه، داسي نده، بلکه شفاعت کوونکي به هم د خدای له لوري غوره کېږي او شفاعت کېدونکي هم، هغه به مشخصو کسانو ته د خاصو کسانو په اړه د شفاعت اجازه ورکوي، دواړه به د الله تعالی له لوري ټاکل کېږي، داسي ګمان ونکړئ چي د لوی رب په وړاندي به څوك د ده له اجازې پرته د خبرو او شفاعت توان

او جرأت ولري او يا به څوك دا توان ولري چي د خداى په نزد بي اجازې د كوم مجرم شفاعت وكړي او په هر څه عالم خداى د كوم مجرم له حال نه خبركړي او د هغه د داسي صفاتو په اړه ورته معلومات وركړي چي له مجازاتو نه پرې معاف شي. الله تعالى فرمايي:

يَوۡمَئِذٖ لَّا تَنفَعُ ٱلشَّفَٰعَةُ إِلَّا مَنۡ أَذِنَ لَهُ ٱلرَّحۡمَٰنُ وَرَضِيَ لَهُۥ قَوۡلٗا ﴿١٠٩﴾ يَعۡلَمُ مَا بَيۡنَ أَيۡدِيهِمۡ وَمَا خَلۡفَهُمۡ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِۦ عِلۡمٗا ﴿١١٠﴾

طه:١٠٩-١١٠

په هغه ورځ به شفاعت څه ګټه نه رسوي، مګر د هغه چا چي خداى اجازه وركړي او د ده په وينا راضي شي، هر هغه څه ورته معلوم دي چي د دوى مخي ته دي يا ئې شا ته دي او دوى علماً پر ده احاطه نشي كولى.

دا آيتونه پدې دلالت كوي چي د قيامت په ورځ به د مشركانو مزعوم شفاعت نه وي، د شفاعت په اړه د دوى تصور او ګمان بې اساسه او غلط دئ، دا ډول تصور په شرك ككړ او له شركي افكارو نه راولاړ شوى تصور دئ، شريعت هغه شفاعت مني چي د دې خصوصياتو درلودونكي وي:

- شفاعت كوونكي د الله تعالى له خوا ټاكل كېږي او د الله تعالى له اجازې نه وروسته به شفاعت كولى شي.
- د شفاعت وړ او د سفارش مستحق كسان به هم د الله تعالى له خوا غوره كېږي او له الهي اذن نه وروسته به د دوى شفاعت كېدى شي.
- هيڅوك دا جرأت او وس نه لري چي د الله تعالى له اجازې پرته د هغه په وړاندي څه ووايي او نه څوك د هغه له اذن نه پرته د چا د شفاعت حق او جرأت لري.
- هغه شخص د شفاعت وړ بلل كېږي چي مسلمان وي خو جرم ترې شوى وي، د مشرك لپاره شفاعت نشته، الله تعالى له شرك نه پرته د ټولو ګناهونو بخښنه كوي. خوشرك نه بخښي او نه د مشرك په حق كي د چا شفاعت قبلوي او هيڅوك هم دا جرأت نشي كولى چي د الله تعالى په وړاندي د كوم مشرك شفاعت وكړي.

وَمَا كَانَ ٱلنَّاسُ إِلَّآ أُمَّةٗ وَٰحِدَةٗ فَٱخۡتَلَفُواْۚ وَلَوۡلَا كَلِمَةٞ سَبَقَتۡ مِن رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيۡنَهُمۡ فِيمَا فِيهِ يَخۡتَلِفُونَ ﴿١٩﴾

او خلك خو يوازي يو امت وو، بيا ئې په خپلو كي اختلاف وكړ او كه ستا د رب له لوري مخكنۍ وينا نه وى نو حتماً به ئې د دوى ترمنځ په هغه څه كي فيصله كړې وه چي

اختلاف په کي کوي.

(۱۹)- دلته باید دا پوښتنه ځواب شي چي خلك کله یو امت وو؟ په ایمان کي یو رنګ ول او که په کفر کي؟ اختلاف د پیغمبر له بعثت مخکي راولاړ شوی او که وروسته؟ ځینو درنو مفسرینو داسي انګېرلې چي ګواکي دلته د خلکو هغه یووالي او وحدت ته اشاره شوې چي دوی په ایمان سره راغونډ وو او هیڅ اختلاف په کي نه وو، خو که د دې آیت سیاق و سباق ته توجه وکړو په ځرګنده توګه معلومېږي چي د یووالي حالت ئې د پیغمبر علیه السلام له بعثت مخکي او د اختلاف ئې له بعثت وروسته ښودل شوی، د پیغمبر علیه السلام له بعثت مخکي په دوی کي د مؤمنانو او مشرکانو په نامه اختلاف نه وو، د دوی تر منځ دا اختلاف هغه مهال پیل شو چي په دوی کي پیغمبر مبعوث شو، ځینو پرې ایمان راوړ او ځیني پر خپل مخکني شرك او کفر ټینګ پاته شول، که د الله تعالی هغه سنت نه وی چي انسانانو ته مهلت ورکوي، ژر ئې نه نیسي، فوراً د ګناه او له پیغمبر سره د مخالفت سزا نه ورکوي، نو حتماً به ئې د دوی تر منځ په هغه څه کي فیصله کړې وه چي اختلاف په کي کوي. پر کافرانو باندي به ئې عذاب نازل کړی وو او مؤمنانو ته به ئې وروستۍ بشپړه بریا ورپه برخه کړې وه. یوازي دا تعبیر هم د آیت د الفاظو سم او دقیق مفهوم افاده کوي او هم د آیت له سیاق و سباق سره اړخ لګوي، بل تعبیر نه دقیق برېښي او نه له مخکنیو آیتونو سره اړخ لګوي.

دا آیت په حقیقت کي د بقرې د سورې لاندي آیت ته په بشپړه توګه ورته دئ:

كَانَ ٱلنَّاسُ أُمَّةً وَٰحِدَةً فَبَعَثَ ٱللَّهُ ٱلنَّبِيِّـۧنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنزَلَ مَعَهُمُ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ ٱلنَّاسِ فِيمَا ٱخْتَلَفُوا۟ فِيهِ ۚ وَمَا ٱخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا ٱلَّذِينَ أُوتُوهُ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ ٱلْبَيِّنَٰتُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۖ فَهَدَى ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لِمَا ٱخْتَلَفُوا۟ فِيهِ مِنَ ٱلْحَقِّ بِإِذْنِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ يَهْدِى مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢١٣﴾

البقره: ۲۱۳

خلك ټول یو امت او ټولی وو، نو الله زېری ورکوونکي او انذار ورکوونکي پېغمبران ولېږل او له دوی سره ئې حقیقي کتاب راولېږو ترڅو د خلکو ترمنځ په هغه څه کي پرېکړه وکړي چي دوی په کي اختلاف کړی وو او اختلاف خو له هغو نه پرته بل چا نه وو کړی چي کتاب ورکړی شوی وو او دا هم په خپلو کي د کینې په وجه او وروسته له هغه چي ځرګندي نښې ورته راغلې، نو الله په خپل حکم سره هغه کسان په مختلف فیه شیانو کي هدایت کړل چي ایمان ئې راوړی وو او الله خو چي هرڅوك وغواړي د سمي

لاري په لوري ئې هدايت كوي.
ښه به وي چې د دې آيت شرح د قرآن پلوشې په لومړي جلد كې وګورئ، خو دلته دومره څه ويل ګټور برېښي چې ځيني په دې آيت كې د (امة واحدة) له فقرې وروسته د (فاختلفوا) لفظ مقدر ګڼي، او وايي: خلك يو متحد امت وو، نو اختلاف ئې وكړ، بيا الله پيغمبران ولېږل، حال دا چې خبره د دې عكس ده، الله تعالى هغه مهال پيغمبران لېږلي چې د باطل، شرك، كفر ظلم او فساد تورو ورېځو پر خلكو خپل وزر غوړولی، د حق رڼا تته شوې او د دې ضرورت احساس شوی چې نوی پيغمبر له نوي پيغام سره د ولس لوري ته ولېږل شي، د پيغمبر له راتلو وروسته ځينو ايمان راوړی او ځينو پر مخكنی حالت ټينګار كړی او په دې سره د دوی تر منځ د دا راز اختلاف لړۍ پيل شوې.
دلته د (فاختلفوا) مقدر ګڼلو ته هيڅ اړتيا نشته او نه د آيت تركيب دا اجازه وركوي او نه له مخكې او وروسته فقرو سره اړخ لګوي، د احتياط تقاضا خو دا ده چې د الله په كلام كې تصرف ونكړو او په خپل سر او بې ضرورته څه اضافه نه كړو.
د قرآن په آيتونو كې بې ضرورته څه زائد ګڼل او هغه له نظره غورځول او يا څه مقدر او كم ګڼل او په خاصو الفاظو سره دا كموالی پوره كول، دا كار اكثراً يا هغه څوك كوي چې د آيت له اصلي الفاظو او د هغوی له تركيب سم مطلب نه شي اخيستی او يا هغه څوك چې له مخكې خاص نظر او رأيه ورسره وي او غواړي دا آيت داسې جوړ كړي چې د ده رأيه او نظر تائيد كړي، نو ځكه د آيت په تركيب كې تصرف كوي، كله څه ترې راكم كړي او هغه ته د زائد نوم وركړي او كله څه ورباندې اضافه كړي او په هغه د مقدر نوم كېږدي.

وَيَقُولُونَ لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ ءَايَةٌ مِّن رَّبِّهِۦ ۖ فَقُلْ إِنَّمَا ٱلْغَيْبُ لِلَّهِ فَٱنتَظِرُوٓا۟ إِنِّى مَعَكُم مِّنَ ٱلْمُنتَظِرِينَ ﴿٢٠﴾

او وايي: ولې د خپل رب له لوري كوم آيت (څرګنده نښه) نه دئ پرې نازل شوی؟ نو (ورته) ووايه: غيب خو يوازې الله لره دئ، نو انتظار وكړئ چې زه هم ستاسو په څنګ كې له منتظرينو يم.

---

(٢٠)- دلته د آيت له دوهمي برخې نه معلومېږي چې يا خو مشركينو له پيغمبر عليه السلام نه داسې معجزه غوښتې چې دوی ته د راتلونكو پېښو خبر وركړي او يا داسې څه چې خلك پر پيغمبر عليه السلام باندې ايمان راوړو ته چمتو كړي، خو د آيت وروستۍ فقره ښيي چې دوی دغه دوهم صورت غوښتو، نو ځكه پيغمبر عليه السلام ته ويل شوي چې ورته ووايه: غيب خو يوازې الله لره دئ، زه نه پوهېږم چې آيا زما رب به داسې څه تاسو ته دروښيي كه نه، تاسو هم انتظار وكړئ او زه هم ستاسو په څنګ

کي له منتظرينو يم. وبه ګورو چي الله تعالی تاسو ته داسي څه دربښيي چي د خلکو ډېری به ايمان راوړي که نه؟!

وَإِذَآ أَذَقۡنَا ٱلنَّاسَ رَحۡمَةٗ مِّنۢ بَعۡدِ ضَرَّآءَ مَسَّتۡهُمۡ إِذَا لَهُم مَّكۡرٞ فِيٓ ءَايَاتِنَاۚ قُلِ ٱللَّهُ أَسۡرَعُ مَكۡرًاۚ إِنَّ رُسُلَنَا يَكۡتُبُونَ مَا تَمۡكُرُونَ ﴿٢١﴾

او کله چي خلکو ته له هغه وروسته چي کړاو وررسېدلی د کومي پېرزويني (خوند) وروڅکو (ګوري به چي) ناڅاپه به ئې زموږ په آيتونو کي د پټ تدبير (اراده) وي، ووايه: الله په پټ تدبير کي تر ټولو ډېر چابك دئ. يقيناً چي زموږ استازي ستاسو پټ تدبيرونه ليکي.

(۲۱)- دلته هم د عجول او وعده خلاف انسان حالت بيان شوی، کله چي الله تعالی له ~~کړاو نه وروسته د کومي پېرزويني خوند وروڅکي نو د دې پر ځای چي ايمان راوړي~~ او شاکر بنده شي په عکس د دې به ګوري چي له دې فرصت په استفادې سره د الله د دين په ضد توطئې کوي، په خپلو پټو تدبيرونو سره غواړي د دين د غلبې مخه ونيسي، خو دوی په دې نه پوهېږي چي دا تدبيرونه ئې د هغه ذات د قطعي پرېکړو په خلاف دي چي په تدبير کي تر هر چا سريع او چابك دئ او څوك ئې د مقابلې توان نه لري او د ده فرشتو د دوی ټول پټ تدبيرونه تر نظر لاندي نيولي او ليکي ئې.

هُوَ ٱلَّذِي يُسَيِّرُكُمۡ فِي ٱلۡبَرِّ وَٱلۡبَحۡرِۖ حَتَّىٰٓ إِذَا كُنتُمۡ فِي ٱلۡفُلۡكِ وَجَرَيۡنَ بِهِم بِرِيحٖ طَيِّبَةٖ وَفَرِحُواْ بِهَا جَآءَتۡهَا رِيحٌ عَاصِفٞ وَجَآءَهُمُ ٱلۡمَوۡجُ مِن كُلِّ مَكَانٖ وَظَنُّوٓاْ أَنَّهُمۡ أُحِيطَ بِهِمۡ دَعَوُاْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ لَئِنۡ أَنجَيۡتَنَا مِنۡ هَٰذِهِۦ لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿٢٢﴾ فَلَمَّآ أَنجَىٰهُمۡ إِذَا هُمۡ يَبۡغُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ بِغَيۡرِ ٱلۡحَقِّۗ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّمَا بَغۡيُكُمۡ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمۖ مَّتَٰعَ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۖ ثُمَّ إِلَيۡنَا مَرۡجِعُكُمۡ فَنُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ﴿٢٣﴾

الله هغه ذات دئ چي تاسي په وچه او اوبو کي بيايي، تردې چي تاسي په بېړۍکي وئ او بېړۍ له سورو سره يوځای له ملايم او خوندور نسيم سره وخوځي او پدې سره خوشحاله

شي، خو ناڅاپه تېز باد او طوفان وربانديې راشي او له هر لوري څپې وربانديې راتاو شي او گمان وكړي چې محاصره شول، (پدې وخت كې) الله ته پداسې حال كې دعاء كوي" او مرسته ترې غواړي" چې په خپل ديانت كې ورته مخلص شوي وي او وايي: كه دې لدې وژغورلو نو حتماً به شكر كوونكي بندگان وو، خو كله چې نجات وركړو بيا د خپل تعهد خلاف په ناحقه په زمكې كې سركشي او بغاوت كوي. اې خلكو! په يقين سره چې ستاسې سركشي او بغاوت ستاسې په ضرر ده " دا دركړى شوى فرصت " د دنيوى ژوند يوه متاع ده، بيا مو زمونږ لوري ته راتگ دئ او په هغه څه به مو خبر كړو چې تاسو كول.

(٢٢-٢٣)- په دې مباركو آيتونو كې د عجول انسان د حالت او وضعيت څرنگوالى د كړاو او له كړاو نه د ژغورنې پر مهال په ډېر كښلي او عبرتناك اسلوب، خوندورو الفاظو سره او په ډېره دقيقه توگه انځور شوى: فرمايي: دا انسان داسې دئ چې كله په بېړۍ كې سپور شي، د بېړۍ په خوځېدو او د نرم باد په لگېدو سره خوشحاله شي، خو كله چې توند او تېز بادونه د دوى لوري ته مخه كړي او د طوفان څپې ئې احاطه كړي، حالت ورته داسې وبرېښي چې د نجات ټولې لارې تړل شوې، د نجات هيڅ لاره په نظر نه ورځي، داسې څه په لاس كې نه لري چې اعتماد پرې وكړي او طمع ترې ولري، داسې څوك او څه په خپل ماحول كې نه گوري چې مرستې ته ئې راوبلي، نو الله جل شأنه ته مخه كړي، هغه ته د دعاء لاسونه اوچت كړي، په داسې حال كې چې په خپل ديانت كې د اخلاص ژمنه كوي، وايي: كه موږ ته له دې مشكل او مصيبت نجات راكړې نو حتماً به ستا له شاكرو بندگانو وو، ځان به ستا د دې او ټولو نورو نعمتونو مرهون او پوروړي گڼو، خو كله چې هغوى له كړاوه وژغوري ناڅاپه به گورې چې د خپلو مخكنيو تعهداتو په خلاف به هغوى په زمكه كې په ناحقه تېرى او بغاوت كوي، هغه ژمنې به ترې هېرې وي چې ويل ئې: كه مو وژغورې نو بيا به ستا مخلص بندگان وو!! بيا به د خپلې ژمنې خلاف په ناحقه په زمكې كې سركشي او بغاوت كوي. الله تعالى دوى ته فرمايي: اې خلكو! په يقين سره چې ستاسې سركشي او بغاوت ستاسې په ضرر ده، دا دركړى شوى فرصت خو د دنيوى ژوند يوه متاع ده، بيا مو زمونږ لوري ته راتگ دئ او په هغه څه به مو خبر كړم چې تاسو كول.

په دې مبارك آيت كې (په دين كې اخلاص) په ډېر وضاحت سره ښودل شوى او هغه دا چې كله انسان خپل رب ته په داسې حالت كې دعاء كوي چې له ده پرته ئې هيڅا ته طمع نه وي، بل داسې څوك نه مومي چې په وړاندې ئې د دعاء لاسونه لوړ كړي او مرسته ترې وغواړي، په ټول عالم كې داسې ځواك په نظر نه ورځي چې سترگې ئې ورواوړي او له كړاوونو نه د ده د ايستلو واك او توان ولري، حالت ئې هغه چا ته ورته وي چې په طوفاني بېړۍ كې سپور دئ، له يوې خوا سيلۍ او له بلې خوا د اوبو هيبتناكې څپې، له الله تعالى پرته نه كوم حامي مومي او نه كوم مرستندوى، په دين كې د اخلاص

معنى همدا ده.

إِنَّمَا مَثَلُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا كَمَآءٍ أَنزَلْنَٰهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَٱخْتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ ٱلْأَرْضِ
مِمَّا يَأْكُلُ ٱلنَّاسُ وَٱلْأَنْعَٰمُ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذَتِ ٱلْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَٱزَّيَّنَتْ وَظَنَّ
أَهْلُهَآ أَنَّهُمْ قَٰدِرُونَ عَلَيْهَآ أَتَىٰهَآ أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَٰهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ
تَغْنَ بِٱلْأَمْسِ ۚ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْءَايَٰتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

حقيقت له دې پرته بل څه نه دئ چې د دنيايي ژوند مثال د هغو اوبو په څېر دئ چې له آسمانه مو نازلي کړې، چې په دې سره د زمکې هغه راټوکېدونکي چې خلك او څاروي ئې خوري ګډ وډ راشنه شي، تر هغه چې زمکې خپله ښېرازه کېدا ترلاسه کړه او ښه ښايسته شوه او اوسېدونکو ئې ګمان وکړ چې له هغې نه پر ګټې اخيستو قادر دي؛ نابېره زموږ امر په شپه يا ورځ کې ورته راشي نو داسي ئې وګرځوو لكه رېبل شوى كښت، ګواکې پرون (دا كښت دلته ولاړ) نه وو، همداسي خپل آيتونه هغو وګړو ته بيانوو چې فكر كوي.

---

(٢٤)- دلته د هغه دنيايي ژوند ماهيت او څرنګوالي بيان شوى چې تر دې د مخه په (٧) آيت کې د هغه په اړه ويل شوي وو: (يقيناً هغه چې زموږ د ملاقات هيله نه لري او په دنيايي ژوند راضي شوي او پرې ډاډه شوي او هغه چې زموږ له آيتونو غافل دي؛ استوګنځى ئې دوزخ دئ)، د يوه عبرتناك مثال په ترڅ کې دنيايي ژوند داسي انځور شوى: د هغو اوبو په څېر دئ چې له آسمانه مو نازلي کړې، چې په دې سره د زمکې هغه نباتات ګډ وډ راشنه شي چې خلك او څاروي ئې خوري، ځيني ئې د انسانانو خوراك شي او ځيني ئې د څارويو، کله چې زمکه ښه ښېرازه او ښه ښايسته شي او اوسېدونکي ئې ګمان وکړي چې اوس نو له هغې نه پر ګټې اخيستو قادر يو؛ نابېره د الله تعالى پرېکړه د دوى د زعم او هيلو خلاف وشي، په شپه يا ورځ کې تونده سيلۍ يا بل آفت پرې راشي، ټول بوټي داسي له جرړو سره وباسي لكه رېبل شوى كښت، پټې ئې داسي شي لكه چې پرون دلته كوم كښت نه وو ولاړ!! له دې آيتونو نه هغه پند او عبرت اخلي چې فكر كوي.

دا دنيا همداسي ده، هر څه ئې موقت او فنا كېدونكي، هره شېبه ئې له آفتونو او مصيبتونو سره توأم، په هر ګام کې له ګواښونو سره مخامخېدا!

وَٱللَّهُ يَدۡعُوٓاْ إِلَىٰ دَارِ ٱلسَّلَٰمِ وَيَهۡدِي مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ﴿٢٥﴾ لِّلَّذِينَ أَحۡسَنُواْ ٱلۡحُسۡنَىٰ وَزِيَادَةٞۖ وَلَا يَرۡهَقُ وُجُوهَهُمۡ قَتَرٞ وَلَا ذِلَّةٌۚ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٦﴾

او الله د امن استوګنځي په لور بلنه ورکوي او هغه څوك سمي لاري ته هدايت کوي چي دی ئي غواړي، هغو ته چي نېکي ئی کړې وي؛ ښايسته (بدله) ده او يو زياتوالی، او مخونه به ئې نه تور ګرد پټوي او نه سپکاوی، دوی جنتيان دي، تلپاته په هغه کي.

(٢٥-٢٦)- دلته دنياپالو ته ويل شوي چي د دغو موقتي او فنا کېدونکو لذتونو په ځای د الله تعالی لوري ته مخه کړئ، له آفتونو او مصيبتونو نه هغه خوندي استوګنځي ته چي الله تعالی تاسو ته د هغه په لوري د تلو بلنه درکوي، که د الله تعالی بلنه ومنئ نو د سلامتيا هغه ځای ته د رسېدو په سمي لار به مو هدايت کړي او په دې لار د تلو توفيق به درکړي. دا د الله تعالی قطعي او ثابته وعده ده چي نېکانو ته به ښايسته او غوره بدله ورکوي او پر دې بدلې سربېره ډېر نور څه په اضافي توګه، مخونه به ئې ځلانده وي، د نعمتونو آثار په کي څرګند، نه به ئې د دوزخ د لوخړو تور ګرد پټوي او نه د سپکاوي او ذلت نښي، په جنت کي به تلپاته وي.

وَٱلَّذِينَ كَسَبُواْ ٱلسَّيِّـَٔاتِ جَزَآءُ سَيِّئَةِۭ بِمِثۡلِهَا وَتَرۡهَقُهُمۡ ذِلَّةٞۖ مَّا لَهُم مِّنَ ٱللَّهِ مِنۡ عَاصِمٖۖ كَأَنَّمَآ أُغۡشِيَتۡ وُجُوهُهُمۡ قِطَعٗا مِّنَ ٱلَّيۡلِ مُظۡلِمًاۚ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٧﴾

او هغو چي بد کارونه ئې کړي د هري بدي سزا به هغې ته ورته وي او سپکاوی به (وزر پرې) خوروي، له الله به هيڅ ساتونکی ورته نه وي، داسي به وي لکه چي مخونه ئې د تيارې شپې په (تيارو) ټوټو پټ شوي وي، دوی دوزخيان دي چي په هغه کي به تلپاته وي.

(٢٧)- د نېکانو جنتيانو په مقابل کي به د بدکارو دوزخيانو حالت داسي وي:

- د دوی د هر بد عمل سزا به د دوی عمل ته ورته وي،
- د ذلت او سپکاوي آثار به ئې په څېرو کي څرګند وي،
- داسي څوك به نه ومومي چي د الله تعالی له دردناك عذابه ئې وژغوري،

- مخونه به ئې داسي تك تور وي لكه چي د تيارې شپې په تيارو ټوټو پټ شوي وي،
- د تل لپاره به په دوزخ كي وي.

وَيَوۡمَ نَحۡشُرُهُمۡ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشۡرَكُواْ مَكَانَكُمۡ أَنتُمۡ وَشُرَكَآؤُكُمۡۚ فَزَيَّلۡنَا
بَيۡنَهُمۡۖ وَقَالَ شُرَكَآؤُهُم مَّا كُنتُمۡ إِيَّانَا تَعۡبُدُونَ ﴿٢٨﴾ فَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدَۢا بَيۡنَنَا
وَبَيۡنَكُمۡ إِن كُنَّا عَنۡ عِبَادَتِكُمۡ لَغَٰفِلِينَ ﴿٢٩﴾

او كومه ورځ چي ټول راغونډ كړو، بيا هغو ته چي شرك ئې كړى ووايو: په خپل خپل ځاى پاته شئ تاسو هم او ستاسو شريكان هم. نو ترمنځ به ئې بېلوالى راولو او شريكان به ئې ووايي: تاسو زموږ عبادت نه كولو او الله زموږ او ستاسو ترمنځ د ګواه په توګه كافي دئ چي موږ ستاسو له عبادته بې خبره وو.

(۲۸-۲۹)- دلته د مشركينو او د دوى د دروغجنو معبوادانو تر منځ هغه منازعه انځور شوې چي د قيامت په ورځ به د دوى تر منځ راولاړه شي، هغه مهال چي الله تعالى به ټول انسانان په بېلو بېلو ډلو كي راغونډ كړي، هره ډله به پر خپل خپل ځاى ودرول شي، مشركان او د دوى هغه مذهبي مشران چي له الله تعالى سره ئې په الوهيت او ربوبيت كي شريك كړي ول، كه ئې پير دې مقام ته رسولى وو، كه ئې پيغمبر، كه خپل علماء او مشائخ، په ژوند كي يا له مرګه وروسته، كه ئې د دوى قبر لمانځلى يا ئې د دوى په نامه بُت لمانځلى، ټول به په خپل خپل ځاى ودرول شي، شريكان به ئې ووايي: تاسو زموږ عبادت نه كولو او الله زموږ او ستاسو ترمنځ د ګواه په توګه كافي دئ چي موږ ستاسو له عبادته بې خبره وو.

له دې آيت معلومېږي چي دا شخصيتونه چي له مرګ نه وروسته د معبودانو په كچه لمانځل شوي په دې به خبر هم نه وي چي دغو مشركانو زموږ عبادت كولو، زموږ د قبر خوا ته راغونډېدل او له موږ نه به ئې مرسته غوښته او موږ ته به ئې د شفعاءو په سترګه كتل، الله تعالى به په دې خبري شاهد نيسي چي موږ د دغو مشركينو له عبادت او دعاء نه په بشپړه توګه بې خبره وو.

هُنَالِكَ تَبۡلُواْ كُلُّ نَفۡسٖ مَّآ أَسۡلَفَتۡۚ وَرُدُّوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ مَوۡلَىٰهُمُ ٱلۡحَقِّۖ وَضَلَّ عَنۡهُم مَّا
كَانُواْ يَفۡتَرُونَ ﴿٣٠﴾

دلته به هر كس خپل مخكي لېږل شوي (عملونه) په ښكاره توګه ومومي، او د خپل حقيقي

مولا په لوري به وگرځول شي او ټول هغه به ترې ورك شي چي په دروا‌غو ئې (ځان ته معبودان) گرځولي ول.

(۳۰)- په دې ورځ به هر څوك هغه څه په ښکاره توگه په خپلو سترگو وگوري چي په دنيا کي ئې کړي ول، هم به د خپلو عملونو په څرنگوالي پوه شي او هم د خپلو عقائدو، د خپل حقيقي مولا په لوري به غونډ کړی شي او ټول هغه معبودان به ترې ورك وي چي په دروا‌غو ئې له الله تعالی سره شريکول او د معبودانو په توگه ئې لمانځل.

قُلْ مَن يَرْزُقُكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ أَمَّن يَمْلِكُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَٰرَ وَمَن يُخْرِجُ ٱلْحَىَّ مِنَ ٱلْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ ٱلْمَيِّتَ مِنَ ٱلْحَىِّ وَمَن يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ ۚ فَسَيَقُولُونَ ٱللَّهُ ۚ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣١﴾ فَذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمُ ٱلْحَقُّ ۖ فَمَاذَا بَعْدَ ٱلْحَقِّ إِلَّا ٱلضَّلَٰلُ ۖ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ﴿٣٢﴾

(ورته) ووايه! له آسمان او زمکي څوك تاسو ته رزق او روزي درکوي؟ او د دغو غوږونو او سترگو مالك څوك دئ؟ او څوك دئ چي ژوندی له مړي او مړی له ژوندي راپيدا کوي؟ او د کارونو تدبير څوك کوي؟ حتماً به ووايي: الله، نو ووايه: آيا (له کفر او شرك نه) ځان ساتنه نه کوئ؟ نو همدا الله ستاسو حقيقي رب دئ، نو له حق نه وروسته له ضلالت پرته بل څه دي؟ نو په کوم لوري گرځول کېږئ؟!

(۳۱-۳۲)- دلته د هر راز شرك د بشپړ ترديد او د حقيقي رب د ښه پېژندنا لپاره لاندي لارښووني د پوښتني او ځواب په بڼه کي شوې:

- ووايه! له آسمان او زمکي څوك تاسو ته رزق او روزي درکوي؟ که له الله تعالی پرته بل داسي څوك نه مومئ چي له آسمانه اوبه وروي، له زمکي نه دانه او مېوه راټوکوي او په دې توگه تاسو ته رزق او روزي درکوي، نو څنگه له ده پرته بل ته لاس او لمن اوږدوئ او لمانځنه ئې کوئ؟!
- ستاسو د دغو غوږونو او سترگو حقيقي او اصلي مالك څوك دئ؟ د چا له لوري درکړی شوي؟ دا نعمتونه چا درکړي او دا د چا په اراده او حکم ستاسو په خدمت کي دي او تاسي ته لار ښيي؟ که خدای اراده وکړي چي دا سترگي او غوږونه درنه واخلي، آيا داسي څوك شته چي دا شيان بېرته درکړی شي؟ که له الله تعالی پرته بل داسي ذات نه گورئ چي د غوږونو، سترگو او نورو غړو په ورکړي کي شريك وي نو څنگه بل ته طمع کوئ او په وړاندي ئې د دعاء لاسونه لوړوئ؟!

• ځوك دئ چي ژوندی له مړي او مړی له ژوندي راپيدا كوي؟ د چا په حكم سره مړه خاوره په دانو او مېوو بدلېږي او بيا د انسان او حيوان په بدن كي ژوندئ نطفه ترې جوړېږي؟ كه د مرګ ژوند پرېكړه د الله تعالى له لوري كېږي او په ټول عالم كي داسي ځواك نه ګورئ چي مړي ته ژوند وركړي او ژوندی له مرګه وژغوري، نو څنګه له الله تعالى پرته له بل نه د مرګ او ژوند په اړه طمع او وېره لرئ؟!

• د دې پراخ عالم د چارو تدبير ځوك كوي او كارونه ئې ځوك سمبالوي؟ پدې پراخ كائنات كي چي په هره برخه كي ئې حركت، خوځښت او د كمال په لور هاند او تحرك دئ، هرې خوا ته ئې نظم او نسق، ښكلا او ښايست دئ، هرڅيز له نيست هست كېږي، بيا وده مومي د كمال په لور درومي او كله چي د كمال او ودې يوه ثابت حد ته ورسېږي نو د زوال مرحله ئې پيل شي او په مرګ محكوم شي، فنا شي او ځای ئې بل ته خوشی شي. ځوك دئ چي دا ټول امور اداره او تنظيموي؟ آيا له دې پرته چي ووايو او اعتراف وكړو چي د دې هستي د ټولو امورو تدبير د الله تعالى په واك كي دئ، آيا له دې اعتراف نه پرته بله چاره لرو؟ كه له دې پرته بل ځواب نه لرئ چي ووايئ: الله، نو ولي له كفر او شرك ځان ساتنه نه كوئ؟

• كوم ذات چي دغه كارونه كوي همدا ستاسو حقيقي رب دئ،
• له دې پرته بله هره عقيده درلول له ضلالت پرته بل څه نه دي!!
• نو په كوم لوري ګرځول كېږئ؟! څه شی مو غولوي او د شرك او ضلالت په ګنده ډنډ كي مو غورځوي؟!

يعني دا د رزق او روزي انتظام ځوك كوي؟ د چا په اراده دا آسمان او زمكه په ګډه كار كوي چي انسان ته د رزق او روزي انتظام وكړي؟ له آسمانه اوبه راورېږي او له زمكي دانه او مېوه راټوكېږي او په دې سره د انسان اړتياوو ته ځواب ويل كېږي، دا كار د چا په اراده ترسره كېږي؟ دا د كوم مدبر ذات دقيق تدبير دئ؟ دا غوږونه او سترګي چي ته پرې ليدل او اورېدل كوې، د دې اصلي مالك ځوك دئ؟ د چا له لوري دركړی شوي؟ د چا په اراده ستا د ژوند يوه اساسي او مهمه برخه بشپړوي؟ كه دا غړي دي په واك كي نه وی له څومره ستونزو سره به مخامخ وې؟ آيا دې پوښتنو ته له دې پرته بل ځواب ويلی شې چي دا د مهربان پالونكي رب له لوري دركړی شوي؟ آيا له دې اعترافه پرته بله چاره لرې؟ له دې څرګند حقيقت د انكار لپاره څه دليل لرې؟ ووايه: ستا او ټولو ژوو لپاره د رزق او روزي انتظام ځوك كوي؟ له آسمان او زمكي نه تاسو ته ځوك رزق او روزي دركوي؟ دا د رزق او روزي وسائل چا پيدا كړي؟ باران ځوك وروي؟ شپه او ورځ ځوك راولي؟ لمر زموږ زمكي ته د چا په اراده نور او تودوخه وركوي؟ د زمكي پر مخ د نور وړانګي د چا په اراده خورېږي؟ دا له زمكي نه دانه او مېوه ځوك راشنه كوي؟ دا زموږ سترګي او غوږونه د چا په اراده كار كوي؟ د دې مالك ځوك دئ؟ دا ژوندي له مړو او مړي له ژونديو ځوك راپيدا كوي؟ دا د عالم چاري ځوك سمبالوي، د

امورو تدبير ئې د چا په واك كې دئ او كارونه ئې د چا په اراده تر سره كېږي؟
له دې پرته بله چاره نه لري، دوی په دې خبرې اعتراف ته اړ او مجبور دي او بله چاره نه لري چي ووايي: دا هر څه الله تعالى كوي.
پورتني مطالب د قرآن په بل آيت كي په دې توگه راغلي:

ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ۖ هَلْ مِن شُرَكَآئِكُم مَّن يَفْعَلُ مِن ذَٰلِكُم مِّن شَىْءٍ ۚ سُبْحَـٰنَهُۥ وَتَعَـٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٠﴾

الروم: ٤٠

الله هغه ذات دئ چي تاسي ئې پيدا كړئ، بيا ئې تاسو ته روزي دركړه، بيا تاسي وژني، بيا مو بېرته راژوندي كوي، آيا ستاسي له شريكانو نه داسي څوك شته چي له دې كارونو نه كوم يو وكړی شي؟! پاكي ده الله لره او هغه لوړ دئ له هغه څه نه چي دوی ئې ورسره شريك گرځوي.

يعني ستاسي په پيدايښت كي، ستاسي په رزق او روزي كي او ستاسو په مرگ او ژوند كي هيڅوك له خدای سره شريك نه دئ، الله تعالى له دې عيب پاك او لدې لوړ دئ چي په دې كارونوكي څوك د ځان شريك ونيسي.

كَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى ٱلَّذِينَ فَسَقُوٓا۟ أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾

همداسي ستا د رب وينا (پرېكړه) د هغو خلكو په اړه محققه شوه چي سرغړاوی ئې كړی، داسي چي ايمان به نه راوړي.

---

(٣٣)- دا ايت موږ ته لارښونه كوي چي د دغو خلكو د مخالفت او ايمان نه راوړو وجه دا نه ده چي كافي دلائل ئې مخي ته نه دي ايښودل شوي، يا ئې زړه او دماغ په دې نه دئ قانع شوي چي له الله تعالى پرته بل څوك نه د عبادت وړ دئ او نه د استعانت، بلكي وجه ئې د دوی فسق دئ، د گناهونو په ډنډ كي ښېتي دي، ترې وتلی نشي، د فسق او فجور په وجه له خپل رب دومره لري تللي چي بېرته ورگرځېدی نشي، د الله تعالى دا سنت او دا پرېكړه د دوی په اړه محققه شوي چي د خپل فسق په وجه به ايمان نه راوړي.

قُلْ هَلْ مِن شُرَكَآئِكُم مَّن يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ ۚ قُلِ ٱللَّهُ يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ ۖ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٣٤﴾ قُلْ هَلْ مِن شُرَكَآئِكُم مَّن يَهْدِىٓ إِلَى ٱلْحَقِّ ۚ قُلِ ٱللَّهُ

يَهِدِّي لِلْحَقِّ ۗ أَفَمَن يَهْدِيٓ إِلَى ٱلْحَقِّ أَحَقُّ أَن يُتَّبَعَ أَمَّن لَّا يَهِدِّيٓ إِلَّآ أَن يُهْدَىٰ ۖ فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٥﴾

ووايه: آيا ستاسو له شريكانو نه داسي څوك شته چي پيدايښت پيل كړي بيا ئي اعاده كړي؟ ووايه: الله هغه ذات دئ چي پيدايښت پيلوي بيا ئي اعاده كوي، نو څنګه دوكه كېږئ. ووايه: آيا ستاسو له شريكانو نه داسي څوك شته چي د حق لوري ته لاربښوونه كوي؟ ووايه: الله هغه ذات دئ چي د حق لوري ته لاربښوونه كوي، نو آيا هغه چي د حق لوري ته لاربښوونه كوي تر ټولو زيات د دې وړ دئ چي متابعت ئي وشي او كه هغه چي لار نه مومي مګر دا چي لاربښوونه ئې وشي؟ نو څه دي تاسو لره؟ څنګه حكم كوئ؟

(٣٤-٣٥)- په دې مباركو آيتونو كي هم د مخكنيو په دوام د توحيد او شرك په اړه د سؤال او ځواب په توګه مزيد ويل شوي:

- آيا په خپلو شريكانو او دروغجنو معبودانو كي داسي څوك مومئ چي څه ئې د لومړي ځل لپاره پيدا كړي وي او بيا ئي اعاده كړي وي؟ كه داسي څوك نه مومئ چي يقيناً ئې موندل محال دي او په خپلو سترګو ګورئ چي الله تعالى هغه يوازينى ذات دئ چي د هر څه پيدايښت پيلوي او بيا ئي اعاده كوي، نو څنګه دوكه كېږئ، ولي هغه چا ته د معبود په سترګه ګورئ چي د هيڅ څه پيدا كولو توان او وس نه لري؟!! دې ته مو بايد پام وي چي ساينس په قاطع او پرېكنده الفاظو وايي چي نه څوك څه پيدا كولى شي او نه ئې له منځه وړلى شي، انسان له دې پرته بل څه نه شي كولى چي د پيدا شوو شيانو حالت او كيفيت بدل كړي.
- آيا ستاسو په شريكانو كي داسي څوك شته چي د حق لوري ته لاربښوونه كوي؟ له كوم بُت يا قبر نه تاسو ته غږ شوى چي سمه لار دا ده او كږه لار هغه؟! مګر نه ګورئ چي الله تعالى تاسو ته سترګي دركړې چي لار پرې ګورئ، عقل ئې دركړى چي سم او ناسم پرې پېژندى شئ، پيغمبر او د هغه په لاس ئې كتاب درلېږلى چي د حق په لوري ستاسو لاربښوونه وكړي، نو ووايئ: څوك د دې وړ دئ چي متابعت ئې وشي: هغه چي حق لار دربښيي او كه هغه چي د سمي لاري په موندلو كي بل ته اړ دئ؟ ووايئ ستاسو پرېكړه څه ده؟

وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا ۚ إِنَّ ٱلظَّنَّ لَا يُغْنِى مِنَ ٱلْحَقِّ شَيْـًٔا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌۢ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

او د دوى ډېرى له ګمانه پرته د بل څه متابعت نه كوي، يقيناً چي ګمان (هيڅوك) د

حقيقت له كوم برخي نه بې نيازه كوي، يقيناً چي الله په هغه څه ښه پوه دئ چي دوی ئې كوي.

(٣٦)- دوی نه په (دليل) پسي درومي، نه د (عقل) نداء اوري او نه د (علم) حكم ته غاړه ږدي، په خپلو ګمانونو پسي درومي، په داسي حال كي چي (ګمان) نه د حق په ښښېږ پېژندو كي كفايت كوي او نه ئې د يوې برخي په پېژندو كي مرسته كوي، ډېر ځلي ګمانونه د حق په سم پېژندو كي د انسان مخه نيسي او له صحيح لوري ئې غلط لوري ته بيايي. د دوی په اړه د الله تعالی دا وينا د هغه علم له مخي ده چي د دغو مشركينو د اعمالو او افعالو په اړه ئې لري.

وَمَا كَانَ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانُ أَن يُفْتَرَىٰ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلَٰكِن تَصْدِيقَ ٱلَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ ٱلْكِتَٰبِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٣٧﴾

او دا قرآن داسي نه دئ چي له الله پرته دې (څوك) په دروغو جوړ كړی شي، خو ليكن د هغه څه تصديقوونكی دئ چي ترې مخكي وو او د كتاب تفصيلي بڼه، چي هيڅ شك پكي نشته؛ د عالميانو د رب له لوري.

(٣٧)- دلته د قرآن څو ځانګړتياوي په ګوته شوې:
داسي دئ چي له الله تعالی پرته ئې هيڅوك د جوړولو توان نه لري، د هغو جامع علومو له پلوه چي قرآن پرې احاطه كړې، د هغو اسرارو له پلوه چي قرآن څرګند كړي، د هغو روښانه لارښونو له پلوه چي قرآن ئې د انسان مخي ته ږدي، د هغو احكامو له پلوه چي د انسان د فردي او اجتماعي ژوند د مختلفو اړخونو د تنظيم لپاره قرآن وړاندي كړي، د هغه خوندور، جذاب، اغېزناك او جالب اسلوب له پلوه چي په قرآن كي د مطالبو د بيان په اړه غوره شوی، بالا~خره له هره پلوه دا قرآن داسي دئ چي انسان نه بلكي يوازي الله تعالی ئې پر وړاندي كولو قادر دئ.
د مخكنيو الهي كتابونو تصديقوونكی دئ، كه څوك تر دې د مخه په كوم بل الهي كتاب ايمان لري، نو دا قرآن به داسي ومومي چي د هغه كتاب د هر اساسي مطلب او هري مهمي خبري تصديق كوي، همغه څه وايي چي هغو كتابونو ويلي.
د الهي كتاب تفصيلي بڼه دئ، څه چي په نورو كتابونو كي په مجمله او مختصره توګه راغلي په قرآن كي په لازيات تفصيل او وضاحت سره راغلي.
د شك مورد په كي موندلی نه شئ، هيڅوك نه شي توانېدی په قرآن كي داسي څه په ګوته كړي چي د هغه په حقانيت كي او په دې كي چي دا د الله تعالی له لوري لېږل شوی كتاب دئ شك او شبهه راولاړه كړي.
د دې كتاب هر څه په دې ګواهي وركوي چي د عالميانو د رب له لوري لېږل شوی.

دلته د قرآن دا ځانګړتیاوې د دې لپاره بیان شوې چې د مخکني سلسلې په لړ کې مشرکینو ته مزید وویل شي چې پر مخکنیو دلائلو علاوه دا قرآن د یوه داسې لارښود کتاب په توګه ستاسو مخې ته پروت دئ چې ستاسو ټولو پوښتنو ته ځواب وایي، ستاسو ټول شکونه له منځه وړي او د ژوند د هرې پېښې په اړه ستاسو لارښوونه کوي.

أَمۡ يَقُولُونَ ٱفۡتَرَىٰهُۖ قُلۡ فَأۡتُواْ بِسُورَةٖ مِّثۡلِهِۦ وَٱدۡعُواْ مَنِ ٱسۡتَطَعۡتُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ٣٨ بَلۡ كَذَّبُواْ بِمَا لَمۡ يُحِيطُواْ بِعِلۡمِهِۦ وَلَمَّا يَأۡتِهِمۡ تَأۡوِيلُهُۥۚ كَذَٰلِكَ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡۖ فَٱنظُرۡ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلظَّٰلِمِينَ ٣٩

آیا وایي چې له ځانه ئې جوړ کړی، (ورته) ووایه: نو د دې په څېر خو یوه سوره راوړئ؛ او له الله پرته ټول هغه (ذوات مرستي ته) دروبلئ چې توانېدی شئ، که رښتیني يئ! بلکې هغه څه ئې تکذیب کړ چې د هغه په پوهې ئې احاطه ونه کړی شوه او تأویل ئې ورنه غی، همداسې تر دوی مخکنیو تکذیب کړ، نو وګوره چې د ظالمانو پایله څه وه.

(۳۸-۳۹)- که دوی دا ادعاء کوي چې دا له عظمتونو ډك قرآن؛ د پیغمبر علیه السلام له لوري جوړ شوی؛ نو ورته ووایه: ستاسو دا بې بنسټه ادعاء خو به په هغه صورت کې څه وزن ولري چې تاسو هم وتوانېږئ د دې کتاب د یوې لنډې سورې په څېر کومه سوره جوړه کړی شئ، ولاړ شئ؛ یو بل ته لاس ورکړئ، له الله پرته ټول هغه ذوات مرستې ته دروبلئ چې څه طمع ترې لرئ او ګمان کوئ چې په دې کار کې به ستاسو مرسته وکړی شي، په ګډه د دې هڅه وکړئ چې د دې قرآن په څېر یوه سوره راوړئ!

حقیقت دا دئ چې دوی ځکه د قرآن په اړه دا خبره کوي او دا نه مني چې د الله تعالی له لوري نازل شوی چې قرآن ئې نه دئ لوستلی، پر معنی ئې نه دي پوه شوي، لا ئې هغه څه نه دي ترسترګو شوي چې قرآن ئې وړاندوینه کړې، د کفر، شرك، ظلم او فساد د پایلو په اړه چې قرآن څه ویلي او مؤمنانو ته چې الله تعالی د بریاوو کومې وعدې ورکړې دا لا په بشپړه توګه نه دي ترسره شوي؛ نو ځکه قرآن تکذیبوي او هغه د پیغمبر علیه السلام له لوري جوړ شوی کتاب ګڼي، که څه هم ځینو مفسرینو دلته (تأویل) د تفسیر په معنی اخیستی او ویلي ئې دي چې د دوی د تکذیب بله وجه دا ده چې د قرآن په تفسیر نه دي پوه شوي، خو دا تعبیر ځکه ضعیف دئ چې دې ته ورته مطلب په مخکني فقرې کې په دې توګه راغلی چې دوی په قرآن نه دي پوه شوي، د دغو مفسرینو دا تعبیر د تکرار باعث کیږي، همداراز د آیت وروستی برخه هم ښیي چې له (تأویل) نه مراد د قرآن د ویناوو مصداق دئ، ځکه دلته ویل شوي چې مخکنیو هم الهي کتابونه تکذیب کړل، تاریخ ته رجوع وکړه او وګوره چې د دوی پایله څنګه وه، مطمئن اوسه چې د قرآن دغو

ظالمو مكذبينو ته هم دې ته ورته پايله منتظره ده، دوی به هغه مهال د قرآن په حقانيت پوه شي چې د ظالمانو د عاقبت په اړه د قرآن د وينا مصداق په خپلو سترګو وګوري.

وَمِنْهُم مَّن يُؤْمِنُ بِهِۦ وَمِنْهُم مَّن لَّا يُؤْمِنُ بِهِۦ ۚ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٤٠﴾

او له دوی ځيني هغه دي چې ايمان پرې راوړي او ځيني هغه دي چې ايمان نه پرې راوړي، او ستا رب پر دغو مفسدينو ښه پوه دئ.

(٤٠)- دوی د قرآن په اړه په دوو ډلو وېشل شوي: د دوی صالحين پرې ايمان راوړي او مفسدين ئې ايمان نه پرې راوړي، ستا رب د دغو مفسدينو په حال ښه پوه دئ چې ولې ايمان نه راوړي؟ خپل فساد ئې له ايمانه منع كوي كه د دلائلو نشتوالی؟!! د دې خبرې حقيقت الله تعالی ته ښه معلوم دئ.

وَإِن كَذَّبُوكَ فَقُل لِّى عَمَلِى وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ ۖ أَنتُم بَرِيٓـُٔونَ مِمَّآ أَعْمَلُ وَأَنَا۠ بَرِىٓءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾

او كه تا تكذيب كړي نو (ورته) ووايه: زما لپاره زما عمل او تاسو ته ستاسو عمل، تاسو له هغه څه بې زار يئ چې زه ئې كوم او زه له هغه څه بې زار يم چې تاسو ئې كوئ.

(٤١)- په دې مبارك آيت كې پيغمبر عليه السلام ته لارښوونه شوې چې د دښمنانو د تكذيب او مخالفت پروا ونه كړي، د دوی له كړنو خپله بې زاري اعلان كړي او ورته ووايي: زه به په خپلې تګلارې او كړنلارې درومم او ستاسو دې خپلې كړنې وي، وبه ګورو چې زه چېرې رسم او تاسو كوم ځای ته؟!

وَمِنْهُم مَّن يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ ۚ أَفَأَنتَ تُسْمِعُ ٱلصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا۟ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٢﴾

او له دوی ځيني هغه دي چې تا ته غوږ نيسي، نو آيا ته كاڼه ته څه وراورولی شې كه څه هم تعقل نشي كولی؟

(٤٢)- له دوی ځيني داسې دي چې ستا وينا ته غوږ نيسي خو داسې دي لكه كاڼه، په خبرې ئې سر نه خلاصېږي، ستا وينا پرې هيڅ اغېز نه شي كولی؛ دا ځكه چې تعقل نه كوي.

وَمِنْهُم مَّن يَنظُرُ إِلَيْكَ ۚ أَفَأَنتَ تَهْدِى ٱلْعُمْىَ وَلَوْ كَانُوا۟ لَا يُبْصِرُونَ ﴿٤٣﴾

او له دوی ځيني هغه دي چې تا ته ګوري، نو آيا ته ړانده ته لارښوونه كولی شې كه څه

هم نه ويني؟

(٤٣)- او ځيني ئې داسي دي چي تا ته ګوري، خو داسي لکه چي سترګي ئې څه نه ويني، ستا لوړ اخلاق، پاکيزه سيرت، نېك اعمال، غوره عادات، ښه سلوك، صالح ملګري، پر ټولني او وضعيت ئې ستا ژور اغېز او... ګوري خو نه ئې په ارزښت پوهېږي او نه اهميت ورکوي، نو ته به څنګه د هغه چا لارښوونه وکړې شې چي د زړه سترګي ئې ړندې دي؟!

إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَظۡلِمُ ٱلنَّاسَ شَيۡـٔٗا وَلَٰكِنَّ ٱلنَّاسَ أَنفُسَهُمۡ يَظۡلِمُونَ ﴿٤٤﴾

يقيناً چي الله پر خلکو هيڅ ظلم نه کوي خو خلك پر خپل ځان ظلم کوي.

(٤٤)- که دوی له هدايت محروم دي، په سمي لار د تلو توفيق ترې سلب شوی، سترګي، غوږونه او عقل ئې مسخ شوي او د لاري په موندلو کي ئې مرسته نشي کولی، له بدو ورځو سره مخامخ دي، په راز راز عذابونو او مصيبتونو اخته دي، الله تعالی پرې ظلم نه دئ کړی بلکي دوی پر خپل ځان ظلم کړی، په خپل لاس ئې ځان له دې بدو پايلو سره مخامخ کړی.

وَيَوۡمَ يَحۡشُرُهُمۡ كَأَن لَّمۡ يَلۡبَثُوٓاْ إِلَّا سَاعَةٗ مِّنَ ٱلنَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيۡنَهُمۡۚ قَدۡ خَسِرَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِلِقَآءِ ٱللَّهِ وَمَا كَانُواْ مُهۡتَدِينَ ﴿٤٥﴾

او هغه ورځ چي ټول راغونډ کړو؛ داسي به وي لکه چي د ورځي يو ساعت ئې ځنډ کړی؛ په خپلو منځونو کي به يو بل سره پېژني، بې شکه چي هغه وګړي زيانمن شول چي د الله ملاقات ئې دروغجن ګڼلو او هدايت کېدونکي نه ول.

(٤٥)- دوی خو نن دا خبره کوي چي که د الهي عذاب په اړه ستا ګواښونه حقيقت لري ولي نه راځي، د عذاب ځنډېدا داسي ګڼي لکه چي دا هسي يو ګواښ وي او هيڅ حقيقت ونه لري!! دوی خو نن وايي چي که د قيامت په اړه د پيغمبرانو وينا رښتيا وی ولي تر اوسه رانه غی؟! دوی ته ووايه: لږ نور صبر وکړئ، حتماً به ئې په خپلو سترګو وګورئ، هغه ورځ به راشي چي تاسو ټول راغونډ کړی شئ، وضعيت به مو داسي وي چي ګمان به کوئ په ځمکي کي مو صرف يو ساعت تېر کړی، دا موده چي نن ئې ډېره اوږده ګڼئ هلته به ئې يوازي د يوه ساعت په اندازه بولئ؛ قبرونو ته تګ، يو له بله بېلېدا او هلته څه موده پاته کېدا به هم داسي نه وي چي يو بل هېر کړئ، له قبرونو نه له راپاڅېدا وروسته به په خپلو منځونو کي يو بل سره پېژنئ، له هري خوا او له هر څه به د حال يا قال په ژبه دا پيغام ترلاسه کوئ چي: بې شکه هغه وګړي زيانمن شول چي د الله

ملاقات ئې دروغجن ګڼلو او هدايت کېدونکي نه ول.

وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ ٱلَّذِى نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ ٱللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ ﴿٤٦﴾

او که تا ته ځيني هغه (عذابونه) دروښيو چي له دوی سره مو د هغوی ژمنه کړې ده او يا (تر دې د مخه) تا وفات کړو نو زموږ په لوري ئې بېرته ګرځېدا ده او بيا هغه څه الله ښه شاهد دئ چي دوی ئې کوي.

(٤٦)- او د هغو عذابونو په اړه چي له دوی سره ئې وعده شوې؛ د الله تعالی سنت دا دئ چي يا به ستا په ژوند کي دوی پرې اخته کړي او ته به ئې په خپلو سترګو وګورې چي د الله تعالی عذاب پرې نازل شوی او يا به ستا له وفاته وروسته، په هر صورت کي د دوی تګ د الله تعالی په لوري دئ او الله د دوی د ټولو کړنو ښه ناظر او ليدونکی دئ.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولٌ فَإِذَا جَآءَ رَسُولُهُمْ قُضِىَ بَيْنَهُم بِٱلْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٤٧﴾

او هر امت ته يو رسول دئ، او کله چي رسول ئې ورشي نو د دوی تر منځ به په انصاف سره پرېکړه کېږي او پر دوی به ظلم نه کېږي.

(٤٧)- دا هم د الله تعالی ثابت او دائمي سنت دئ چي يوازي هغه مهال پر يوه قوم د عذاب لېږلو پرېکړه کوي چي لومړی په دوی کي پيغمبر مبعوث کړي، حق ته بلنه ورکړي، حق او باطل ورته روښانه کړي، د سعادت او شقاوت په عواملو ئې پوه کړي، کله چي دوی له کفر، شرك، ظلم او فساد نه لاس اخيستو ته چمتو نشي، نو د دوی تر منځ په انصاف سره وروستۍ پرېکړه کوي، داسي سزا ورکوي چي ورسره وړ وي، پر دوی ظلم نه کوي.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَـٰذَا ٱلْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَـٰدِقِينَ ﴿٤٨﴾

او وايي: دا وعده به کله ترسره کېږي که رښتيني يئ؟

(٤٨)- دوی د الله تعالی له وعد او وعيد نه انکار کوي، خو دا انکار په دې صيغه څرګندوي: که تاسو په خپلو ګواښونو کي رښتيني يئ نو دا د الهي عذاب وعده به کله

تحقق مومي؟! ولي ځنډېږي؟ كه په دې كي څه حقيقت وی نو تر اوسه به ترسره شوی وه!

قُل لَّآ أَمۡلِكُ لِنَفۡسِي ضَرّٗا وَلَا نَفۡعًا إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُۗ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌۚ إِذَا جَآءَ أَجَلُهُمۡ فَلَا يَسۡتَـٔۡخِرُونَ سَاعَةٗ وَلَا يَسۡتَقۡدِمُونَ ﴿٤٩﴾

ووايه: خپل ځان ته نه د ضرر (دفع كولو) واك لرم او نه د ګټې (رسولو اختيار)، پرته له هغه څه چي الله غوښتي، د هر امت لپاره ثابته نېټه ټاكل شوې، كله چي د دوی اجل راورسېږي نه يوه شېبه وروسته كېږي او نه مخكي كېږي.

(٤٩)- دوی ته څو خبري وكړه:

- نه يوازې د عذاب پرېكړه زما په واك كي نه ده بلكي زه نه له خپل ځانه د ضرر دفع كولو واك لرم او نه د ګټې رسولو واك، د ګټې او زيان واكمن الله تعالی دئ، پرېكړه ئې د هغه له لوري كېږي، زه يوازې هغه څه كولی شم چي الله تعالی غوښتي،
- د هر امت لپاره ثابته نېټه ټاكل شوې، كله چي د دوی اجل راورسېږي نه يوه شېبه وروسته كېږي او نه مخكي كېږي، د يوه ولس د زوال نېټه نه د چا په خوښه او هيله وروسته كېدی شي او نه ئې څوك رامخكي كولی شي.

ګورئ چي قرآن پيغمبر عليه السلام ته وايي: په خپله خوله خلكو ته ووايه چي د تاوان او ګټې پرېكړه زما په واك كي نه ده، ثابتي الهي نېټې نه شم بدلولی، د ګټې او تاوان پرېكړه الله تعالی كوي او د هر چا نه بدلېدونكی اجل هغه ټاكلی!!

دا مطلب په قرآن كي په وار وار او په بېلو بېلو الفاظو بيان شوی او دا د دې لپاره چي د ټولو هغو ټګمارانو او دوكه مارانو مخه ونيسي چي خلكو ته وايي: راشئ په يوه دم او دعاء سره ستاسو تقدير بدلولی شو، مرګ مو ځنډولی شو، عمر مو زياتولی شو، تاوانونه او مصيبتونه دفع كولی شو، مرادونو ته د رسېدلو لارې درته پرانيستلی شو!! حاجتونه مو پوره كولی شو، فقط د يوې شكرانې او نذرانې په بدل كي!! په همدې سره كمعقله خلك غولوي او خپل جيبونه ډكوي!!

قرآن همدا راز فرمايي: الهي سنن ثابت او نه بدلېدونكي دي، هيڅوك نه شي كولی د الله تعالی هغه ثابت سنن بدل كړي چي په دې عالم كي ئې وضع كړي او هر څه د هغوی مطابق تر سره كېږي، عادي انسانان خو پرېږده د محمد عليه السلام په څېر د الله تعالی جليل القدره پيغمبران عليهم السلام هم د الله تعالی ثابت سنن نشي بدلولی، نه د الله تعالی پرېكړې ځنډولی شي او نه ئې رامخكي كولی شي. لكه چي فرمايي:

سُنَّةَ ٱللَّهِ فِي ٱلَّذِينَ خَلَوۡاْ مِن قَبۡلُۖ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ ٱللَّهِ تَبۡدِيلٗا ﴿٦٢﴾

الاحزاب: ٦٢
دا د الله هغه سنت دئ چي په مخکنيو کي تېر شوی او هيڅکله به د الله د سننو لپاره تغيير او تبديلي ونه مومي.

...فَهَلۡ يَنظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ ٱلۡأَوَّلِينَۚ فَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ ٱللَّهِ تَبۡدِيلٗاۖ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ ٱللَّهِ تَحۡوِيلًا

فاطر: ٤٣
آيا دوی د مخکنيو له سنت پرته بل څه ته انتظار لري؟ په داسي حال کي چي هيڅکله به د الله د سننو لپاره هيڅ تبديلي ونه مومي او هېڅکله به د الله د سننو لپاره هيڅ تحويل (تغيير) ونه مومي.

قُلۡ أَرَءَيۡتُمۡ إِنۡ أَتَىٰكُمۡ عَذَابُهُۥ بَيَٰتًا أَوۡ نَهَارٗا مَّاذَا يَسۡتَعۡجِلُ مِنۡهُ ٱلۡمُجۡرِمُونَ ﴿٥٠﴾

ووايه: پام مو دئ چي که د ده عذاب د شپې يا ورځي له لوري راشي؛ نو مجرمين به له ده څه په تلوار غواړي؟

(٥٠)- دوی اوس او لـه عذابـه مخکـي تـا تـه وايـي: دا د الله عذاب چـي تاسـو مـوږ پـرې وېروئ؛ ولي نه راځي؟ ولي پر هغو خلکو ستاسو د رب عذاب نه راځي چي تاسو ئـي د عذاب وړ ګڼئ؟ کـه ستاسـو پـه ګواښـونو کـي څـه صداقت وی نـو دا عذاب بـه تـر اوسـه راغلی وو!! دوی ته ووايه: که دا عذاب د شپې له لوري چي تاسو په خوب ويده وئ يا د ورځي لـه پلوه چي تاسو پـه لوبو بوخت وئ؛ راشـي، مـا تـه ووايـئ چـي هغـه مهال بـه مجرمين څه شی په تلوار غواړي؟ آيا غوښتنه بـه ئـي دا نـه وي چـي عذاب وځنډېږي؟! دوی ته د ايمان راوړو مهلت ورکړی شي؟ نو اوس ئې څنګه په تلوار غواړي؟

أَثُمَّ إِذَا مَا وَقَعَ ءَامَنتُم بِهِۦٓۚ ءَآلۡـَٰٔنَ وَقَدۡ كُنتُم بِهِۦ تَسۡتَعۡجِلُونَ ﴿٥١﴾

آيا کله چي واقع شي نو ايمان به پرې راوړئ؟ آيا اوس په داسي حال کي چي (تر دې د مخه) تاسو په تلوار غوښتو؟!

(٥١)- خو هغه مهال به دوی ته وويل شي: آيا اوس د هغه عذاب حقانيت منئ چي تيار ستاسو پر سر راپرېوتی؟!! آيا اوس ئې منئ په داسي حال کي چي تر دې د مخه مو په تلوار غوښتو او د ژر نه راتلو په سبب مو ترې انکار کاوو؟!

ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُواْ ذُوقُواْ عَذَابَ ٱلۡخُلۡدِ هَلۡ تُجۡزَوۡنَ إِلَّا بِمَا كُنتُمۡ تَكۡسِبُونَ

بیا به هغو کسانو ته چي ظلم ئې کړی وویل شي: د تلپاته عذاب خوند وڅکئ! آیا له هغه پرته چي تاسو کول کومه سزا درکړی شوې؟

(٥٢)- دا ظالمان به په دوزخ کي وي، دوی ته به وویل شي: د هغه تلپاته عذاب خوند وڅکئ چي انکار مو ترې کاوو او په تلوار مو غوښتو، وواییځ: آیا تاسو ته همغسي سزا نه ده درکړی شوې چي ستاسو کړنو ته ورته او ورسره وړ او مناسب ده؟!

وَيَسۡتَنۢبِـُٔونَكَ أَحَقٌّ هُوَۖ قُلۡ إِي وَرَبِّيٓ إِنَّهُۥ لَحَقّٞۖ وَمَآ أَنتُم بِمُعۡجِزِينَ ٥٣

او دا خبره درنه پوښتي چي آیا دا حق دئ؟ ووایه: هو؛ زما په خپل رب قسم چي دا له شکه پرته حق دئ، او تاسو عاجزوونکي نه یاست.

(٥٣)- که څه هم دلته نه دي ویل شوي چي کافرانو د څه په اړه پوښتنه کوله چي آیا دا حق دئ؟ او پیغمبر علیه السلام د الله په نامه لوړه کړې چي هو؛ دا حق دئ! ځینو درنو مفسرینو پوښتنه د قرآن په اړه ګڼلې، خو د آیت سیاق و سباق ته پام سره په ډېر وضاحت سره معلومېږي چي پوښتنه ئې د الهي عذاب په اړه ده، نه د قرآن په اړه، ځکه تر دې د مخه هم خبره د الهي عذاب په اړه ده او وروسته هم او د آیت په پای کي هم ویل شوي چي تاسو د دې عذاب د راتلو مخنیوی نشئ کولی، نه تر دې مخکي د قرآن ذکر راغلی او نه وروسته.

وَلَوۡ أَنَّ لِكُلِّ نَفۡسٖ ظَلَمَتۡ مَا فِي ٱلۡأَرۡضِ لَٱفۡتَدَتۡ بِهِۦۗ وَأَسَرُّواْ ٱلنَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُاْ ٱلۡعَذَابَۖ وَقُضِيَ بَيۡنَهُم بِٱلۡقِسۡطِۚ وَهُمۡ لَا يُظۡلَمُونَ ٥٤

او که هر هغه کس ته چي ظلم ئې کړی د زمکي هر څه (په واك کي) وی نو هرومرو به ئې په بدل کي ورکړي وی، او کله چي عذاب وګوري نو (خپله) پښیماني به پټوي، او د دوی تر منځ به په انصاف سره پرېکړه وشي او پر دوی به ظلم نه کېږي.

(٥٤)- دا آیت څو لارښووني لري:

- دوزخیان به هغه وګړي وي چي پر ځان ئې ظلم کړی، د دې لپاره چي له دغي بدي ورځي ئې خپل ځان نه وو ژغورلی.
- د دوزخ عذاب به دومره ستر او هیبتناك وي چي دوزخیان به له لري نه د هغه په لیدو سره په خپلو کړنو پښېمانه شي.
- دې ته به تیار وي چي که د زمکي هر څه د دوی په واك کي وی، له دې ستر عذابه د نجات لپاره ئې په فدیه کي ورکړي،
- د دوی تر منځ به په انصاف سره پرېکړه وشي او پر دوی به ظلم نه کېږي.

أَلَآ إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۗ أَلَآ إِنَّ وَعۡدَ ٱللَّهِ حَقّٞ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَهُمۡ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿٥٥﴾ هُوَ يُحۡيِۦ وَيُمِيتُ وَإِلَيۡهِ تُرۡجَعُونَ ﴿٥٦﴾

پام چې يقيناً ټول هغه څه چې په آسمانونو او زمکې کې دي د الله دي، پام چې بې شکه د الله وعده حق ده خو ډېرى خلك نه پوهېږي، دا خو فقط هغه دئ چې ژوندي کول او وژل کوي او د ده په لوري بېرته ګرځول کېږئ.

<u>(٥٥-٥٦)- دلته د الله تعالى د پېژندني په اړه څو لارښووني شوې چې له مخکنيو مطالبو</u> سره ژوره رابطه لري:

د آسمانونو او زمکي هر څه د الله دي، هغه د هر څه مالك او ټولواك دئ، دا پرېکړه د ده له لوري کېږي چي چا ته څه او څومره ورکړي.

د الله تعالى وعدې رښتيني دي، هيڅوك ئې د تحقق مخه نشي نيولى.

د مرګ او ژوند پرېکړه د ده له لوري کېږي، نه د چا ژوند د بل په لاس کي دئ او نه ئې مرګ.

ټول به د هغه په لوري درومئ، هغه هم چي په دې خبري باور لري او هغه هم چي ترې انکار کوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدۡ جَآءَتۡكُم مَّوۡعِظَةٞ مِّن رَّبِّكُمۡ وَشِفَآءٞ لِّمَا فِي ٱلصُّدُورِ وَهُدٗى وَرَحۡمَةٞ لِّلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٥٧﴾

اې خلکو! يقيناً چې تاسو ته ستاسو د رب له لوري يوه موعظه او د هغه څه لپاره درمل درغى چې په سينو کې دي او مؤمنانو ته لارښود او پېرزوينه.

(٥٧)- په دې مبارك ايت کي خلکو ته په خطاب کي ويل شوي چي تاسو ته داسي کتاب درغلى چي ځانګړتياوي ئې دا دي:

ستاسو د رب له لوري غوره او اغېزمنه موعظه،

د بيمارو زړونو او سينو لپاره درمل،

د مؤمنانو لپاره هم لارښود او هم د الهي پېرزوينو او رحمت وسيله.

قُلۡ بِفَضۡلِ ٱللَّهِ وَبِرَحۡمَتِهِۦ فَبِذَٰلِكَ فَلۡيَفۡرَحُواْ هُوَ خَيۡرٞ مِّمَّا يَجۡمَعُونَ ﴿٥٨﴾

ووايه: نو په همدې؛ د الله په فضل او پېرزويني دي خوشحاله شي، دا تر هغه ډېر غوره دئ چې دوى ئې غونډوي.

(٥٨)- دلته مؤمنانو ته په خاصه توګه ویل شوي چي تاسو د خپل رب پر دغه فضل او رحمت خوشحاله اوسئ، هغه قرآن چي تاسو پرې ایمان راوړی او خپل لاربنود مو ګرځولی، دا د الله تعالی ستر فضل او لویه پېرزوینه وګڼئ، دا تر ټولو هغو شیانو او مال و متاع ډېر غوره دئ چي کافران ئې راغونډوي.

قُلۡ أَرَءَيۡتُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ لَكُم مِّن رِّزۡقٖ فَجَعَلۡتُم مِّنۡهُ حَرَامٗا وَحَلَٰلٗا قُلۡ ءَآللَّهُ أَذِنَ لَكُمۡۖ أَمۡ عَلَى ٱللَّهِ تَفۡتَرُونَ ﴿٥٩﴾

ووایه: آیا پوهېږئ الله چي کوم څه له رزق تاسو ته نازل کړي، هغه چي تاسو ځیني ترې حرام او ځیني حلال ګرځولي، ووایه: آیا الله د دې اجازه درکړې او که پر الله باندي افتراء کوئ؟

(٥٩)- پر الله تعالی باندي د کافرانو د افتراء یوه بېلګه زموږ په وړاندي ږدي: کوم رزق او روزي چي الله تعالی دوی ته ورکړې، دوی په خپل سر او له کوم عقلي او شرعي دلیل نه پرته ځیني حرام او ځیني حلال ګڼي، دوی ته ویل شوي: آیا الله د دې اجازه درکړې او که پر الله باندي افتراء کوئ؟

وَمَا ظَنُّ ٱلَّذِينَ يَفۡتَرُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلۡكَذِبَ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَذُو فَضۡلٍ عَلَى ٱلنَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَهُمۡ لَا يَشۡكُرُونَ ﴿٦٠﴾

او د هغو وګړو ګمان د قیامت د ورځي په اړه څنګه دئ چي پر الله باندي دروغ تړي، یقیناً چي الله پر خلکو د فضل خاوند دئ خو ډېری ئې شکر نه کوي.

(٦٠)- دا آیت دوه برخي لري: لومړۍ برخه ئې دا ده چي د هغو وګړو ګمان د قیامت د ورځي په اړه څنګه دئ چي پر الله باندي دروغ تړي، او دوهمه ئې دا ده چي یقیناً الله پر خلکو د فضل خاوند دئ خو ډېری ئې شکر نه کوي. د دې دواړو تر منځ تړاو داسي دئ: دا د الله تعالی د فضل یوه څرګنده بېلګه ده چي د قیامت ورځ ئې ټاکلي، هم له دې پلوه چي انسان ته د خپلو نېکو عملونو بدله ورکول کېږي او هغه چي په دنیا کي ئې د خپلو هلو ځلو نتیجه نه ده ترلاسه کړې تش لاس او محروم تللی په آخرت کي به خپل عادلانه او بشپړه بدله ترلاسه کړي، چي دا له شکه پرته پر انسان باندي د الله تعالی لویه پیرزوینه ده، او هم له دې پلوه چي که د قیامت ورځ نه وی ټاکل شوې نو بیا خو به هر مجرم ته فوراً او له کوم ځنډ او تأخیر نه پرته د ګناه سزا ورکول کېده، نه به ئې د توبې مجال ترلاسه کولو او نه د تجدید نظر او جبران، خو ارحم الراحمین رب په دې سبب د قیامت

ورځ ټاکلې چې پر خپلو بندګانو مهربان او د فضل خاوند دئ. خو ډېرى ئې شكر نه كوي.

وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُواْ مِنْهُ مِن قُرْءَانٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ ۚ وَمَا يَعْزُبُ عَن رَّبِّكَ مِن مِّثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي ٱلْأَرْضِ وَلَا فِي ٱلسَّمَآءِ وَلَآ أَصْغَرَ مِن ذَٰلِكَ وَلَآ أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَٰبٍ مُّبِينٍ ﴿٦١﴾

او ته په هيڅ كوم حالت كې نه يې، او نه د دې قرآن كوم آيت تلاوت كوې، او نه تاسو كوم كار كوئ مګر دا چې موږ درباندې شاهد يو؛ هغه مهال چې په كې مشغولېږئ، او ستا له رب؛ نه د ذرې په اندازه (كوم څيز) نه په زمكې كې پټيدى شي او نه په آسمان كې او نه له دې كوم وړوكى او يا لوى داسې څيز شته چې په څرګند كتاب كې دې نه وي (ليكل شوى).

(٦١)- دلته الله تعالى موږ ته په دې توګه معرفي شوى:

- د انسان هر حالت ګوري، هره وينا ئې كه دا د قرآن د كوم آيت تلاوت دئ او كه د ده خپله وينا، اوري، د ده د هر عمل شاهد دئ، داسې نه چې د عمل له كولو وروسته ترې خبرېږي، بلكې د كولو په حال كې ئې ګوري.
- نه په زمكې كې د ذرې برابر شى ترې پټېدى شي او نه په آسمان كې.
- او نه تر دې ووړ يا لوى شى شته چې په څرګند كتاب كې لادمخه د هغه يادونه نه وي شوې.

دا آيت هم له مخكني مضمون سره ژور تړاو لري، ځكه هلته د قيامت د ورځې يادونه شوې او دلته د الله تعالى دا صفت چې د انسانانو له حاله خبر دئ، هره وينا ئې اوري او هر كار ئې ګوري او هر څه لادمخه په لوح محفوظ كې ليكل شوي، د همدغه جامع علم له مخې به له انسان سره معامله كېږي، او هم له وروستي آيت سره پوخ تړاو لري ځكه په هغه كې د الله تعالى دوستانو ته اطمئنان وركړى شوى چې الله تعالى ستاسو له حاله خبر دئ، نه د وېرې لپاره ځاى پاته دئ او نه د غمجن كېدو لپاره مجال.

أَلَآ إِنَّ أَوْلِيَآءَ ٱللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَكَانُواْ يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ لَهُمُ ٱلْبُشْرَىٰ فِي ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَفِي ٱلْأَخِرَةِ ۚ لَا

تَبۡدِيلَ لِكَلِمَٰتِ ٱللَّهِۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ ﴿٦٤﴾

پام چي بې شكه د الله دوستان داسي دي چي نه څه وېره پرې شته او نه به غمجن شي. هغه چي ايمان ئې راوړی او ځان ساتنه ئې كوله. دوی ته په دنيايي ژوند كي او په آخرت كي زېري دي، د الله په ويناوو كي تبديلي نه راځي، همدا ستره بريا ده.

(٦٢-٦٤)- دلته د الله تعالی د دوستانو په اړه څو لارښووني شوې:

- د الله دوستان هغه دي چي ايمان ئې راوړی او د خپل رب د حكمونو له سرغړاوي ئې ځان لري ساتلی.
- دوی داسي دي چي نه څه وېره پرې شته او نه به غمجن شي، يعني دوی ته نه له څه نه وېره په كار ده او نه په څه وير.
- دوی ته هم په دنيايي ژوند كي زيري دي او هم په آخرت كي، هم به ئې په دنيا كي فلاح او بريا په برخه شي او هم په آخرت كي.
- دوی بايد ډاډه وي چي د الله تعالی وعدې رښتيني دي او په ويناوو كي ئې تبديلي نه راځي، هيڅوك ئې د تحقق مخه نشي نيولی، نه د چا تدبيرونه په هغه كي تبديلي راوستی شي او نه ئې زور او ځواك له تحقق نه مخنيوی كولی شي.
- همدا ستره بريا ده.

دلته د يوې خبري وضاحت ضروري دئ چي اولياء الله څوك دي او دغه وعدې له چا سره شوې دي، د قرآن له نظره چا ته د ولي په سترگه كتلی شو، د هغوی مواصفات او ځانگړتياوي كومي دي؟ قرآن موږ ته اولياء الله او د دوی مواصفات او ځانگړتياوي راښودلي، ايمان، جهاد في سبيل الله، صبر، تقوی، احسان د اولياء الله اساسي او مهم صفات گڼي، قرآن په گڼ شمېر آيتونو كي موږ ته وايي چي الله تعالی له هغه چا سره محبت كوي او د اولياء الله په ډله كي ئې نيسي چي ايمان ئې راوړی، د الله په لار كي ئې په خپل سر او مال جهاد كړی او په مرصوص او منظم صف كي د الله له دښمنانو سره جنگېدلی، د ايمان په لار كي ئې د كړاوونو په وړاندي صبر كړی، پر الله ئې توكل كړی، خپله لمن ئې له گناهونو پاكه ساتلې، د الله د رضاء لپاره ئې مالي او ځاني قرباني وركړې. په چا كي چي دا صفات نه وي، مه دا گمان پرې كوه چي هغه له الله تعالی سره مينه لري او مه دا چي الله تعالی به ئې د اولياءو په ډله كي ومني.

خو متأسفانه له قرآن او قرآني علومو او مفاهيمو نه د بې خبرۍ په وجه ځيني داسي گمان كوي چي اولياءالله هغه خلك دي چي له دنيايي چارو ئې لاس اخيستی، له خلكو لري په ورانو ويجاړو كي اوسي، په اذكارو او اورادو بوخت دي، نه د خلكو په ښه كار لري او نه په بد، نه د دې پروا لري چي د ده شاوخوا ته څه تېرېږي او نه د دې چي په نړۍ كي څه حال دئ، د همدې په اړه وايي چي د الله په عشق كي له دنيا او ما فيها بې خبره دئ!! ځيني تر دې هم مخكي درومي په هغه چا د ولي گمان كوي چي بې سده او لېون

وزمه وي، جامې ئې شلېدلې، وېښتان ئې اوږده او په خاورو لړلي، نوکان ئې رسېدلي، د چرسو بوی ترې پورته کېږي، په گنده ځای کې ناست، سپي ئې په خوا کې راغونډ او مچان پرې راتول، نه لمونځ کوي، نه روژه نیسي او نه نور شرعي وجائب ترسره کوي، د همدغو په اړه وايي چې دوی د (وصال) او (یقین) مقام ته رسېدلي او له عباداتو معاف دي!!!

وَلَا يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ ۘ إِنَّ ٱلْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ۚ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٦٥﴾

او د دوی وينا دې تا غمجن نه کړي، يقيناً چې عزت ټول د الله (په واك كې) دئ، هغه پوه اورېدونكى دئ.

(٦٥)- له دې مبارك آيت معلومېږي چې دا سوره په داسې وخت کې نازله شوې چې مسلمانان كمزوري او ناتوانه ول، د دوی ضعف او كمزورى ته په پام سره دښمنانو د دوی په ضد تبليغات كول، چا به د دوی پرېشانه حالت ته گوته نيوله، چا به ويل د پيغمبر په خوا كې غلامان، نيستمن، كمزوري او ناپوه ځوانان راغونډ شوي، دوی به څنگه د ټولنې ځواكمنو، مخورو او شتمنو مخې ته ودرېږي؟ څنگه دا گمان كوي چې الله به دوی ته برى وركوي او دا دين به پر ټولو دينونو غالبوي؟! چا به ويل دا څنگه د الله تعالى له لوري لېږل شوى پيغمبر دئ چې خپل ياران له دغو بدو او سختو ورځو نشي ژغورلى، ځيني وژل كېږي، ځيني كړول كېږي، ځيني زنداني كېږي، ځيني د كور كلي پرېښودو ته اړ كېږي؟ تبليغات دومره شديد او پراخ ول چې كله كله به ئې پيغمبر عليه السلام هم غمجن اوپرېشانه كړ، الله تعالى هغه ته اطمئنان وركوي چې د دوی وينا دې تا غمجن نه كړي، عزت ټول د الله په واك كې دئ، دا پرېكړه د ده له لوري كېږي چې چا ته عزت او غلبه وركړي او څوك له ذلت او سپكاوي سره مخامخ كړي. الله هم ستاسو په حال پوه دئ او هم د دښمن په حال، هم ستاسو دعاگانې اوري او هم د دښمن تبليغات. هغه پوه اورېدونكى دئ.

أَلَآ إِنَّ لِلَّهِ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ ۗ وَمَا يَتَّبِعُ ٱلَّذِينَ
يَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ شُرَكَآءَ ۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا
يَخْرُصُونَ ﴿٦٦﴾ هُوَ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلَّيْلَ لِتَسْكُنُوا۟ فِيهِ وَٱلنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ إِنَّ
فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٧﴾

پام چې يقيناً هغه څه چې په آسمانونو او زمكې كې دي (ټول) د الله دي، او هغه چې له الله پرته (بل څه مرستي ته) وربلي د شريكانو متابعت نه كوي، دوى له گمان پرته د بل څه متابعت نه كوي، او نه دي مگر دا چې خوشې (دروغجني) خبري كوي، دى هغه ذات دئ چې شپه ئې درته گرځولې ده چې په كې آرام وكړئ او ورځ ئې ليدونكې (د ليدو وسيله) يقيناً چې په دې كې د هغو وگړو لپاره څرگندي نښې دي چې اوري.

(٦٦-٦٧)_ دلته څو اساسي لارښووني شوې:

- د آسمانونو او زمكې هر څه د الله دي، دا پرېكړه د ده له لوري كېږي چې چا ته څه وركړي.
- لكه څنگه چې شپه او ورځ د الله تعالى په اراده ځي راځي او په هري يوې كې ئې ستر ستر مصلحتونه نغښتي دي، همداراز د انساني ټولني حالات هم د ده په اذن او حكم بدلېږي رابدلېږي، پام كوئ چې ستاسو دا سختي شپې ورځي مو پرېشانه نه كړي او اندېښني درته راولاړي نه كړي.
- دا مشركان د الله د شريكانو متابعت نه كوي، الله شريكان نه لري، چا ته چې دوى د الله د شريك په سترگه گوري هغوى د الله تعالى شريكان نه دي، دوى فقط د خپلو غلطو گمانونو او واهمو متابعت كوي او په خوشو خبرو كې لگيا دي. كوم څه چې دوى د خپلو دروغجنو معبودانو په اړه وايي؛ ځيني د الله تعالى په وړاندي د تقرب وسيله گڼي، ځينو ته د شفاعت كوونكو په سترگه گوري، ځيني د حاجتونو پوره كوونكي، ځيني د بيمارانو روغوونكي، دا ټول خوشي گمانونه او واهمې دي چې هيڅ حقيقت نه لري.

قَالُواْ ٱتَّخَذَ ٱللَّهُ وَلَدًاۗ سُبۡحَٰنَهُۥۖ هُوَ ٱلۡغَنِيُّۖ لَهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۚ إِنۡ عِندَكُم مِّن سُلۡطَٰنِۭ بِهَٰذَآۚ أَتَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعۡلَمُونَ

وئې ويل: الله (ځانته) زوى نيولى! پاكي ده هغه لره، هغه بې نياز دئ، ټول هغه څه د ده دي چې په آسمانونو كې دي او په زمكې كې دي. په دې اړه هيڅ دليل درسره نشته، آيا د الله په اړه هغه څه وايئ چې نه پرې پوهېږئ؟!!

(٦٨)- دلته څو خبري په پام كې ولرئ:

كه څه هم ځينو درنو مفسرينو ويلي چې دلته خبره د مسيحيانو لورته اوښتي ده، گواكي دا د دوى خبره ده چې الله زوى او ځاى ناستى نيولى! خو دا خبره په دې دليل ضعيفه برېښي چې دلته نه مخكې او نه وروسته د مسيحيانو يادونه شوې، قرآن وايي چې يهودو او مسيحيانو هم دا خبره له نورو كافرانو اخيستې ده، د هغوى په تقليد كې ئې له مسيح او

عزير عليهما السلام نه د خداى زامن جوړ كړل، مشركينو هم ويل چي فرشتې د خداى لوڼې دي.
تر دې مخكې ويل شوي چي دا مشركان د الله د شريكانو متابعت نه كوي، الله شريكان نه لري، چا ته چي دوى د الله د شريك په سترګه ګوري هغوى د الله تعالى شريكان نه دي، دوى فقط د خپلو غلطو ګمانونو او واهمو متابعت كوي، دلته د دوى د دغه غلطو ګمانونو يوه بېلګه زموږ مخې ته ايښودل شوې، د خداى لپاره د زوى ټاكل يو له همدغو غلطو ګمانونو دئ.
د مشركينو د دغې وينا چي خداى زوى نيولى معنى دا ده چي خداى ځان ته ځاى ناستى ټاكلى، د عالم ځيني اختيارات ئې هغه ته سپارلي، په ځينو چارو كي د الله په ځاى د ده زوى او ځاى ناستى تصرف كوي، داسې زامن ډېرو مشركينو د الله تعالى لپاره ټاكلي.
د دوى د دغې غلطې انګېرنې په ځواب كي الله تعالى فرمايي: ١- الله له دې عيبه منزه دئ چي زوى او ځاى ناستى ولري، ٢- هغه بې نياز دئ؛ ځاى ناستى هغه څوك ځان ته غوره كوي چي د بل مرستې ته اړ وي او په يوازې توګه خپل ملك نه شي اداره كولى، ٣- د زمكې او آسمانو هر څه د الله دي، هغه څوك ځان ته ځاى ناستى غوره كوي چي د عالم كومه برخه د ده له واكه بهر وي يا وروسته د ده له واكه وځي، الله تعالى به ولې ځاى ناستى غوره كوي؟ ٤- په دې اړه هيڅ دليل درسره نشته، ٥- تاسو د الله تعالى په اړه هغه څه وايئ چي نه پرې پوهېږئ.

قُلۡ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَفۡتَرُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلۡكَذِبَ لَا يُفۡلِحُونَ ﴿٦٩﴾

ووايه: يقيناً هغه چي پر الله باندې درواغ تړي بريالي به نشي.

(٦٩)- دوى ته ووايه: څوك چي د الله تعالى په اړه دروغ وايي او افتراء كوي، شريك، زوى او ځاى ناستى ورته ټاكي هيڅ كله به بريالى نشي او د الله تعالى له عذابه به ونه ژغورل شي.

مَتَٰعٞ فِي ٱلدُّنۡيَا ثُمَّ إِلَيۡنَا مَرۡجِعُهُمۡ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ ٱلۡعَذَابَ ٱلشَّدِيدَ بِمَا كَانُواْ يَكۡفُرُونَ ﴿٧٠﴾

په دنيا كي برخمن كېدا ده، بيا ئې بېرته ګرځېدا زموږ په لور ده، بيا به د سخت عذاب خوند وروڅكو په سبب د دې چي كفر ئې كاوو.

(٧٠)- له دې مبارك آيت داسې معلومېږي چي له دې شرك نه ځينو دنيايي متاع تر لاسه كوله، نو ځكه دلته ورته ويل شوي: په دنيا كي برخمن كېدا ده، بيا ئې بېرته ګرځېدا

زمونږ په لور ده، بيا به د سخت عذاب خوند وروڅکو په سبب د دې چې کفر ئې کاوو.
حقيقت همدا دئ چې دا شركي عقيده هغه څوك خوروي چې كمعقله خلك پرې غولوي، شكرانې او نذرانې پرې ترلاسه كوي، تاسو به وګورئ چې په هر ځای او د زمانې په هر پړاو كي هغه څوك د بُت او قبر لپاره كرامات ثابتوي، خدای ته د قرب وسيله ئې ګڼي، شفاعت كوونكي ئې بولي، د دعاګانو د قبلېدو باعث ئې شمېري او د الله تعالى د زوی او ځای ناستي نوم وركوي چې د همدې قبر او بُت مجاور دئ او خلك چې څه د دغو ذواتو په نامه قرباني كوي نو د دوی په كڅوړي كي لوېږي.

وَٱتۡلُ عَلَيۡهِمۡ نَبَأَ نُوحٍ إِذۡ قَالَ لِقَوۡمِهِۦ يَٰقَوۡمِ إِن كَانَ كَبُرَ عَلَيۡكُم مَّقَامِي وَتَذۡكِيرِي
بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ فَعَلَى ٱللَّهِ تَوَكَّلۡتُ فَأَجۡمِعُوٓاْ أَمۡرَكُمۡ وَشُرَكَآءَكُمۡ ثُمَّ لَا يَكُنۡ أَمۡرُكُمۡ
عَلَيۡكُمۡ غُمَّةٗ ثُمَّ ٱقۡضُوٓاْ إِلَيَّ وَلَا تُنظِرُونِ ٧١ فَإِن تَوَلَّيۡتُمۡ فَمَا سَأَلۡتُكُم مِّنۡ أَجۡرٍۖ
إِنۡ أَجۡرِيَ إِلَّا عَلَى ٱللَّهِۖ وَأُمِرۡتُ أَنۡ أَكُونَ مِنَ ٱلۡمُسۡلِمِينَ ٧٢

او د نوح خبره پرې واوروه چې خپل قوم ته ئې وويل: اې زما قومه! كه زما درېځ او د الله په آيتونو پند دركول درباندي سخت وي نو پر الله مي توكل كړی، نو تاسو خپل كار او خپل شريكان راغونډ كړئ؛ بيا دي ستاسو كار درباندي شكمن نه وي، بيا ئې زما په اړه ترسره كړئ او مهلت مه راكوئ. او كه ډډه وكړئ نو هيڅ اجر نه درنه غواړم، زما اجر يوازي پر الله دئ او زه ګمارل شوی يم چې له غاړه اېښودونكو وم.

(۷۱-۷۲)- دلته د خپل قوم مخالفينو ته د نوح عليه السلام څو خبري راغلې:

- كه زما درېځ او تبليغ تاسو ته د زغملو وړ نه وي؛ نو ما پر الله توكل كړی،
- تاسو راغونډ شئ او زما په اړه خپله متفقه پرېكړه وكړئ،
- خپل شريكان (او دروغجن معبودان) مو هم راغونډ كړئ،
- كوم څه چې زما په ضد كوئ نو ښه ئې وڅېړئ، هيڅ خوا ئې بايد ستاسو له پامه نه وي پاته شوې،
- همدا سنجول شوې پرېكړه مو زما په خلاف عملي كړئ او
- ما ته هيڅ مهلت مه راكوئ.
- او كه ډډه وكړئ نو هيڅ اجر نه درنه غواړم، زما اجر يوازي پر الله دئ او زه ګمارل شوی يم چې له غاړه اېښودونكو وم.

او دا همغه خبره ده چې د التوبه د سورې په پای كي په دې توګه راغلې: كه ئې مخ

واړاوو نو ورته ووايه: خدای راته کافي دئ، په هغه مې توکل کړی او هغه د ستر عرش رب دئ.

فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَـٰهُ وَمَن مَّعَهُۥ فِى ٱلْفُلْكِ وَجَعَلْنَـٰهُمْ خَلَـٰٓئِفَ وَأَغْرَقْنَا ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَـٰقِبَةُ ٱلْمُنذَرِينَ ﴿٧٣﴾

نو تکذيب ئې کړ او موږ دی او هغه چې له ده سره په بېړۍ کې ول وژغورل، او وارثان مو کړل او هغه مو غرق کړل چې زموږ آيتونه ئې تکذيب کړل، نو وګوره چې د انذار کړی شوو پايله څنګه وه؟!!

(٧٣)- دا مبارك آيت د نوح عليه السلام او د ده د ملګرو او مخالفينو د مبارزې پايله داسې بيانوي:

- نو الله تعالی؛ نوح عليه السلام او هغه چې له ده سره په بېړۍ کې ول وژغورل، شمېر ئې دومره محدود وو چې په ډکې کښتې کې ځای شول.
- د زمکې وراثت مو د دوی په برخه کړ، د مخالفانو هر څه مو دوی ته په ميراث ورکړل.
- هغه مو غرق کړل چې زما آيتونه ئې تکذيب کړل.
- نو وګوره چې د انذار کړی شوو پايله څنګه وه؟!!

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنۢ بَعْدِهِۦ رُسُلًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَجَآءُوهُم بِٱلْبَيِّنَـٰتِ فَمَا كَانُوا۟ لِيُؤْمِنُوا۟ بِمَا كَذَّبُوا۟ بِهِۦ مِن قَبْلُ ۚ كَذَٰلِكَ نَطْبَعُ عَلَىٰ قُلُوبِ ٱلْمُعْتَدِينَ ﴿٧٤﴾

بيا مو تر ده وروسته خپل خپل قوم ته پيغمبران ولېږل چې څرګندې نښې ئې ورته راوړې خو دوی په هغه څه ايمان نه راوړو چې تر دې د مخه ئې تکذيب کړي وو، همداسې د تېري کوونکو پر زړونو مهر لګوو.

(٧٤)- الله تعالی تر نوح عليه السلام وروسته ډېر پيغمبران خپل خپل قوم ته ولېږل چې څرګندې نښې ئې ورته راوړې؛ خو دوی همغه لار غوره کړه چې د دوی مخکنيو مشرکو او کافرو پلرونو غوره کړې وه، په هغه څه ئې ايمان رانه وړ چې د دوی پلرونو تر دوی د مخه تکذيب کړي وو، وجه ئې دا وه چې دوی د خپلو پلرونو په څېر د ظلم او تيري لار غوره کړې وه او دا د الله تعالی سنت دئ چې د تېري کوونکو پر زړونو مهر لګوي او د ايمان راوړو توفيق ئې نه په برخه کوي.

ثُمَّ بَعَثۡنَا مِنۢ بَعۡدِهِم مُّوسَىٰ وَهَـٰرُونَ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ وَمَلَإِيْهِۦ بِـَٔايَـٰتِنَا فَٱسۡتَكۡبَرُواْ وَكَانُواْ قَوۡمًا مُّجۡرِمِينَ ﴿٧٥﴾

بیا مو تر دوی وروسته موسی او هارون له خپلو آیتونو سره د فرعون او د ده د درباریانو په لور ولیږل چې د (خپلي) لويي په لټه کي شول او مجرم وګړي ول.

(۷۵)- له دې وروسته تر ۹۳آیت پوري د موسی علیه السلام د قصې داسي برخي زموږ مخي ته ږدي چې د سورې له مضامینو سره ئې ژور ارتباط دئ، په دې توګه چې بیا مو تر دغو پیغمبرانو وروسته موسی او هارون علیهما السلام له خپلو آیتونو سره د فرعون او د ده د درباریانو په لور ولیږل خو د خپلي لويي په لټه کي شول او مجرم وګړي ول.

فَلَمَّا جَآءَهُمُ ٱلۡحَقُّ مِنۡ عِندِنَا قَالُوٓاْ إِنَّ هَـٰذَا لَسِحۡرٌ مُّبِينٌ ﴿٧٦﴾

نو کله چې زموږ له لوري حق ورغی وئې ویل: یقیناً چې دا څرګند جادو دئ!

(۷٦)- موسی او هارون علیهما السلام دوی ته د الله تعالی حقیقي وینا او پیغام ورسولو خو هغوی په ځواب کي وویل: دا خو له شکه پرته څرګند جادو دئ، چې له دې ئې یا مقصد دا وو چې دوی همغه څه خلکو ته ښیي چې زموږ جادوګران ئې ښیي او یا د دوی د دعوت ژور اغېز ته پام سره ئې ویلي چې دوی په خلکو کوډي کوي او په ځان پسي ئې روانوي.

قَالَ مُوسَىٰٓ أَتَقُولُونَ لِلۡحَقِّ لَمَّا جَآءَكُمۡۖ أَسِحۡرٌ هَـٰذَا وَلَا يُفۡلِحُ ٱلسَّـٰحِرُونَ

موسی وویل: آیا د دغه حق په اړه چې درته راغلی (داسي) وایئ؟ آیا دا جادو دئ؟ په داسي حال کي چې جادوګران نه بریالي کیږي.

(۷۷)- د دغو تبلیغاتو په وړاندي د موسی علیه السلام ځواب دا وو: آیا حق ته د جادو نوم ورکوئ؟ آیا هغه څه چې زه ئې تاسو ته وړاندي کوم دا جادو دئ؟! په داسي حال کي چې جادوګر هیڅکله د داسي حقائقو په وړاندي کولو نه بریالی کیږي، زه خو تاسو د الله تعالی لوري ته بلم، له شرك، کفر، ظلم او فساد نه لاس اخیستو ته، د حق منلو ته، د کوډګر ئې له داسي خبرو سره څه؟ هغه خو په خپلي لوبي سره کمعقله خلك غولوي او څه ترې شکوي!!

قَالُوٓاْ أَجِئۡتَنَا لِتَلۡفِتَنَا عَمَّا وَجَدۡنَا عَلَيۡهِ ءَابَآءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا ٱلۡكِبۡرِيَآءُ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَمَا نَحۡنُ لَكُمَا بِمُؤۡمِنِينَ ﴿٧٨﴾

وئې ويل: آيا موږ ته د دې لپاره راغلی يې چې له هغه څه مو واړوې چې خپل پلرونه مو پرې موندلي او په زمکې کې ستاسو دواړو برلاسی وي او موږ درباندې باور کوونکي نه يو.

(٧٨)- کله چې د فرعونيانو دا تبليغات بې اغېزه شول، چا دا خبره نه منله چې موسى عليه السلام دې کوډګر وي، نو د هغه څه په ويلو ئې پيل وکړ چې د تاريخ په اوږدو کې تل او د هر پيغمبر په ضد د باطل پلويانو ترې کار اخيستی او قرآن ئې تر ټولو ستر مکر او توطئه بولي، وئې ويل:

- آيا د دې لپاره راغلي يئ چې موږ له خپل پلرني غوره دين واړوئ؟! ستاسو لپاره د خپل نيکه له دين لاس اخيستو ته چمتو نه يو، دا دئ ګورئ د خدای او دين د دښمنانو له لوري د مذهب په نامه د مذهب په ضد جنګ، فرعون د خلکو د پلرني دين حامي شوی او موسى عليه السلام له مخکني دين په بغاوت متهموي!!
- تاسو د اقتدار په لټه کې يئ، غواړئ د ولس مشري او قيادت مو په برخه شي!! دا هم هغه تور دئ چې تل حقپال مشران او زړه سواند دعوتګران پرې تورن شوي، فرعون د اقتدار له تخت موسى او هارون عليهما السلام د اقتدار په غوښتلو تورنوي!!
- ولاړ شئ موږ درباندې باور کوونکي نه يو. ستاسو دا خبرې د دې وړ نه دي چې موږ پرې باور وکړو!!

وَقَالَ فِرۡعَوۡنُ ٱئۡتُونِي بِكُلِّ سَٰحِرٍ عَلِيمٖ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا جَآءَ ٱلسَّحَرَةُ قَالَ لَهُم مُّوسَىٰٓ أَلۡقُواْ مَآ أَنتُم مُّلۡقُونَ ﴿٨٠﴾ فَلَمَّآ أَلۡقَوۡاْ قَالَ مُوسَىٰ مَا جِئۡتُم بِهِ ٱلسِّحۡرُۖ إِنَّ ٱللَّهَ سَيُبۡطِلُهُۥٓۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُصۡلِحُ عَمَلَ ٱلۡمُفۡسِدِينَ ﴿٨١﴾ وَيُحِقُّ ٱللَّهُ ٱلۡحَقَّ بِكَلِمَٰتِهِۦ وَلَوۡ كَرِهَ ٱلۡمُجۡرِمُونَ ﴿٨٢﴾

او فرعون وويل: هر ښه پوه کوډګر راته راولئ. نو کله چې کوډګران راغلل؛ موسى ورته وويل: هغه څه وغورځوئ چې تاسو ئې غورځوونکي يئ! نو کله چې ئې وغورځول؛ موسى وويل: څه چې تاسو راوړل، (دا خو) جادو دئ، يقيناً چې الله به ئې

شنډ کړي، يقيناً چي الله د مفسدينو کړنه نه رغوي. او الله په خپلو اوامرو سره حق محقق کوي که څه هم مجرمين (ترې) کرکه ولري.

(۷۹-۸۲)- فرعون د موسى عليه السلام مقابلې ته پوه پوه کوډګران راغونډ کړل، کوډګران د مصريانو د هغه مهال مذهبي مشران ول، دا دئ ګورئ چي قرآن موږ ته وايي: فرعونيان تل همدا مذهبي مشران د حق دين په ضد جنګ کي لومړي خط ته لېږي او لومړۍ مقابله د دوی په لاس پيلوي، د دې تفصيل د القصص د سورې د څلورم آيت په شرح کي وګورئ.

موسى ورته وويل: هغه څه وغورځوئ چي تاسو ئې غورځوونکي يئ! دښمن ته ئې موقع ورکړه چي مقابله د هغه له لوري پيل شي، که تاريخ ته مراجعه وکړو وبه ګورو چي تل نښتي د باطل پلويانو پيل کړې، جنګ ته بلنه هم د دوی له لوري وي او لومړی برید هم د دوی له لوري. د فرعون دا د کوډګرو مذهبي لښکر خپل پړي او عصاګاني وغورځول، موسى وويل: څه چي تاسو راوړل، (دا خو) جادو دئ، يقيناً چي الله به ئې شنډ کړي، يقيناً چي الله د مفسدينو کړنه نه رغوي او الله په خپلو اوامرو سره حق محقق کوي که څه هم مجرمين (ترې) کرکه ولري. ګورئ چي موسى عليه السلام د حق په بريا بشپړ باور او يقين لري، د فرعونيانو په اړه وايي چي (مفسدين) او مجرمين) دي، الله تعالى به ئې هڅي شنډوي او له خپلو هلو ځلو به څه ترلاسه نه کړي.

فَمَآ ءَامَنَ لِمُوسَىٰٓ إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِّن قَوۡمِهِۦ عَلَىٰ خَوۡفٍ مِّن فِرۡعَوۡنَ وَمَلَإِيْهِمۡ أَن يَفۡتِنَهُمۡۚ وَإِنَّ فِرۡعَوۡنَ لَعَالٍ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَإِنَّهُۥ لَمِنَ ٱلۡمُسۡرِفِينَ ﴿٨٣﴾

نو پر موسى د ده د قوم له ځينو زامنو پرته چا ايمان رانه وړ، د فرعون او د دوی د مشرانو له دې وېري چي تعذيب به ئې کړي، يقيناً چي فرعون د ځمکي پر سر يو متکبر او باغي وو او هغه له مسرفينو وو.

(۸۳)- دا آيت موږ ته د قصې څو برخي بيانوي:

د موسى عليه السلام د قوم محدود شمېر زلميانو پرې ايمان راوړ،
وجه ئې دا وه چي له يوې خوا د فرعون له تعذيبونو وېرېدل او له بلې خوا د خپل قوم د هغو مشرانو له تعذيبونو چي د فرعون ملګرتيا ئې کوله او د نظام د مخالفينو په نيولو او ځورولو کي ئې د هغه مرسته کوله. دې ټکي ته مو بايد پام وي چي ځينو درنو مفسرينو (ملإيهم) د فرعون درباريان ګڼلي، خو دقيقه رأيه دا ده چي له دې مراد د بني اسرائيلو هغه مشران دي چي د فرعون ملګرتيا ئې کوله، ځکه دلته د (هم) ضمير بني اسرائيلو ته راجع دئ، فرعون ته ئې نشو راجع کولی، او په دې سره قرآن موږ ته همغه خبره کوي

چي تل د ولس زلميانو د پيغمبرانو عليهم السلام ملګرتيا کړې او ملأ او مترفينو د دوی مخالفت ته ملاتړلې.
موسی عليه السلام فرعونيان د مفسدينو او مجرمينو په نامه ياد کړل، الله تعالی دوه نور نومونه هم پرې علاوه کوي او فرمايي: يقيناً چي فرعون د زمکي پر سر يو متکبر او باغي وو او هغه له مسرفينو وو.

وَقَالَ مُوسَىٰ يَٰقَوۡمِ إِن كُنتُمۡ ءَامَنتُم بِٱللَّهِ فَعَلَيۡهِ تَوَكَّلُوٓاْ إِن كُنتُم مُّسۡلِمِينَ ﴿٨٤﴾ فَقَالُواْ عَلَى ٱللَّهِ تَوَكَّلۡنَا رَبَّنَا لَا تَجۡعَلۡنَا فِتۡنَةٗ لِّلۡقَوۡمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٨٥﴾ وَنَجِّنَا بِرَحۡمَتِكَ مِنَ ٱلۡقَوۡمِ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٨٦﴾

او موسی وويل: اې زما قومه! که مو پر الله ايمان راوړی وي نو پرې توکل وکړي که مسلمانان يئ، نو وئې ويل: پر الله مو توکل دئ، اې زموږ ربه! د دغه ظالم قوم لپاره مو د آزمېښت وسيله ونه ګرځوې او په خپل رحمت سره مو له دې کافر قوم نه وژغورې.

(٨٤-٨٦)- موسی عليه السلام خپل قوم ته وويل: که تاسو پر الله ايمان راوړی وي، نو په هغه توکل وکړئ که رښتيا د الله اوامرو ته منقاد ياست، يعني که مسلم ياست او ايمان لرئ نو پر الله توکل وکړئ! دلته څو خبري په پام کي ولرئ:

- ګورئ چي دلته هم قرآن عظيم الشأن فرمايي چي په الله باندي توکل د ايمان غوښتنه او تقاضا ده.
- د قرآن دا وينا ښيي چي بني اسرائيلو په مېړاني سره د موسی عليه السلام ملګرتيا کړې، پر الله تعالی ئې توکل کړی، د کړاوونو ګاللو ته چمتو شوي او ويلي ئې دي: اې زموږ ربه! د دغه ظالم قوم لپاره مو د آزمېښت وسيله ونه ګرځوې او په خپل رحمت سره مو له دې کافر قوم نه وژغورې.
- د همدغه، ايمان، توکل او صبر په سبب الله تعالی پر دښمن بری ورکړ او د نړۍ پر ټولو قومونو او ولسونو ئې دوی ته فضيلت ورکړ.

وَأَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ أَن تَبَوَّءَا لِقَوۡمِكُمَا بِمِصۡرَ بُيُوتٗا وَٱجۡعَلُواْ بُيُوتَكُمۡ قِبۡلَةٗ وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَۗ وَبَشِّرِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٨٧﴾

او موسی او د ده ورور ته مو وحي وکړه چي د خپل قوم لپاره په مصر کي څو کورونه تيار کړئ او خپل کورونه قبله وګرځوئ او لمونځ اقامه کړئ او مؤمنانو ته زېری

ورکړه.

(۸۷)- له دې مبارك آيت څو خبري معلومېږي:

- د مصر واکمنانو د بني اسرائيلو معابد او جوماتونه له منځه وړي ول،
- موسی او هارون عليهما السلام په دې وگمارل شول چي د دوی لپاره د گډ عبادت او لمانځه لپاره په مصر کي د بني اسرائيلو له کورونو خاص خاص ځايونه وټاکي، هملته د قبلې لوری تعيين کړي او په جماعت سره لمونځ اداء کړي.
- خوف او وېري پر دوی داسي سيوری غوړولی وو او په دوی کي ئې د روښانه مستقبل هيلي داسي ځپلي وې چي په بشپړه توگه مأيوس او نهيلي ول، نو ځکه موسی عليه السلام ته د نورو لارښوونو تر څنگ ويل شوي وو چي دوی ته د روښانه راتلونکي زېری ورکړه.
- دا آيت موږ ته دا لارښوونه هم کوي چي د يوه مجاهد او مبارز ټولي او حزب د جوړلو لار دا ده چي غړي ئې د گډ عبادت له لاري ورروزو، په جومات او جماعت کي د يو بل خوا ته په منظمه توگه د ودرېدو تمرين پرې وکړو، له يوې خوا ئې له الله تعالی سره تعلق ټينگ او مضبوط کړو او له بلي خوا ئې په خپلو کي سره نږدې او د گډ منظم کار لپاره تيار کړو.
- له دې آيت دا موضوع هم معلومېږي چي د دې سورې د نزول په ورځو کي صحابه د قريشو له لاسه له سختو آزموينو او کړاوونو سره مخامخ ول، ډېرو خپل ايمان نشو ښکاره کولی، په ښکاره ئې د الله تعالی عبادت نشو کولی، د همدې لپاره پيغمبر عليه السلام دوی ته لارښوونه کړې وه چي په خاصو خاصو کورونو کي دي راغونډېږي او په گډه دي لمونځ کوي.

وَقَالَ مُوسَىٰ رَبَّنَآ إِنَّكَ ءَاتَيۡتَ فِرۡعَوۡنَ وَمَلَأَهُۥ زِينَةً وَأَمۡوَٰلاً فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّواْ عَن سَبِيلِكَۖ رَبَّنَا ٱطۡمِسۡ عَلَىٰٓ أَمۡوَٰلِهِمۡ وَٱشۡدُدۡ عَلَىٰ قُلُوبِهِمۡ فَلَا يُؤۡمِنُواْ حَتَّىٰ يَرَوُاْ ٱلۡعَذَابَ ٱلۡأَلِيمَ ﴿٨٨﴾ قَالَ قَدۡ أُجِيبَت دَّعۡوَتُكُمَا فَٱسۡتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَآنِّ سَبِيلَ ٱلَّذِينَ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿٨٩﴾

او موسی وويل: اې زموږ ربه! تا فرعون او د ده درباريانو ته د دنيايي ژوند داسي د زينت وسائل او مالونه ورکړي چي په نتيجه کي ئې ستا له لاري (خلك) بې لاري کوي، اې زموږ ربه! پر مالونو ئې تباهي ولگوه او پر زړونو ئې داسي سختي چي د دردناك عذاب تر ليدو پوري ايمان رانه وړي. وئې ويل: يقيناً چي ستاسو دعاء قبوله شوه، نو

ثابت قدمه اوسئ او د هغو په لار مه ځئ چي نه پوهيږي.

(۸۸-۸۹)- دلته د موسى عليه السلام دعاء په داسي الفاظو بيان شوې چي ښيي د فرعون ظلم انتهاء ته رسېدلى وو، د بني اسرائيلو لپاره ملا ماتوونكى او له زغملو لوړ، د همدې لپاره خپل رب ته دعاء كوي: اې ربه! تا فرعون او د ده درباريانو ته د دنيايي ژوند داسي زينتي وسائل او مالونه وركړي چي په نتيجه كي ئې خلك ستا له لاري بې لاري كوي، اې زموږ ربه! پر مالونو ئې تباهي ولګوه، او پر زړونو ئې داسي سختي چي د دردناك عذاب تر ليدو پوري ايمان رانه وړي. د دعاء له دغو الفاظو معلوميږي چي موسى عليه السلام د فرعونيانو له ايمان راوړو په بشپړه توګه مأيوس شوى او له دې پرته د بل څه انتظار نه لري چي الهي عذاب پرې نازل شي. الله تعالى په ځواب كي وفرمايل: يقيناً چي ستاسو دعاء قبوله شوه، نو ثابت قدمه اوسئ او د هغو په لار مه ځئ چي نه پوهيږي.

وَجَٰوَزۡنَا بِبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱلۡبَحۡرَ فَأَتۡبَعَهُمۡ فِرۡعَوۡنُ وَجُنُودُهُۥ بَغۡيٗا وَعَدۡوًاۖ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَدۡرَكَهُ ٱلۡغَرَقُ قَالَ ءَامَنتُ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱلَّذِيٓ ءَامَنَتۡ بِهِۦ بَنُوٓاْ إِسۡرَٰٓءِيلَ وَأَنَا۠ مِنَ ٱلۡمُسۡلِمِينَ ﴿٩٠﴾ ءَآلۡـَٰٔنَ وَقَدۡ عَصَيۡتَ قَبۡلُ وَكُنتَ مِنَ ٱلۡمُفۡسِدِينَ ﴿٩١﴾ فَٱلۡيَوۡمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنۡ خَلۡفَكَ ءَايَةٗۚ وَإِنَّ كَثِيرٗا مِّنَ ٱلنَّاسِ عَنۡ ءَايَٰتِنَا لَغَٰفِلُونَ ﴿٩٢﴾

او بني اسرائيل مو له سينده تېر كړل، نو فرعون او لښكري ئې د ظلم او تېري په قصد ورپسي شول، تر هغه چي غرقېدا راګېر كړ، وئې ويل: په دې ايمان راوړم چي له هغه معبود پرته بل معبود نشته چي بني اسرائيلو پرې ايمان راوړى او زه (نور د الله تعالى په وړاندي) له غاړه ايښودونكو او تسليم شوو يم!! اوس! او په داسي حال كي چي مخكي دي سركښي كوله او له مفسدينو وې؟!! نو نن به دي بدن وژغورو تر څو هغو كسانو ته (د عبرت) نښه وې چي له تا وروسته (راځي او پاته) دي او د خلكو ډېرى زما له آيتونو غافل دي!!

(۹۰-۹۲)- په دې مباركو آيتونو كي څو مهمي خبري زموږ توجه جلبوي:

- بني اسرائيلو هجرت وكړ او له سيند نه واوښتل،
- فرعون او لښكري ئې د ظلم او تېري په قصد ورپسي شول، غوښتل ئې پر دوى ظلم

او تېرى وکړي او سخته سزا ورکړي،

- خو په اوبو کې غرق شو،
- د غرقېدا په وخت ئې ويل: په دې ايمان راوړم چې له هغه معبود پرته بل معبود نشته چې بني اسرائيلو پرې ايمان راوړى، له سرغړاوي لاس اخلم او خداى ته تسليم يم!!
- په ځواب کې ورته ويل شوي: اوس! او په داسې حال کې چې مخکې دې سرکشي کوله او له مفسدينو وې؟!! نو نن به دې بدن وژغورو تر څو هم هغو ته د عبرت نښه وې چې له تا وروسته پاته کېږي او هم راتلونکو نسلونو ته.
- دا پېښه ښيي چې الله تعالى د فرعون په څېر مفسدينو ته سزا ورکوي خو د خلکو ډېرى د الله تعالى له آيتونو غافل دي!!

دې ته مو بايد پام وي چې د دغه فرعون موميايي شوى جسد تر اوسه روغ رمټ پاته دئ او دا د قرآن يو بل علمي اعجاز دئ، ډېرو د فرعون پر دې جسد تحقيقات کړي چې دا څنګه څو زره کاله روغ رمټ پاته شوى؟ په موميايي کولو کې له کومو توکو استفاده شوې؟ او د ده د مرګ سبب څه وو؟ يو له دغو تحقيق کوونکو نه ډاکټر موريس بوکل وو چې په خپله مسيحي دئ، دى د فرعون په موميايي شوي جسد له تحقيق نه وروسته پوه شو چې هغه په اوبو کې د غرقېدو په وجه مړ شوى، کله چې نوموړي ډاکټر له مسلمانانو واورېدل چې په قرآن کې ويل شوي: فرعون په اوبو کې غرق شو او د ده جسد به د خلکو د عبرت لپاره خوندي وساتو، حيران شو، پرېکړه ئې وکړه چې قرآن مطالعه کړي، په پنځوس کلنۍ کې ئې عربي د دې لپاره زده کړه چې قرآن مطالعه کړي.

وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ فَمَا ٱخْتَلَفُوا۟ حَتَّىٰ جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ ۚ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِى بَيْنَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ فِيمَا كَانُوا۟ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٩٣﴾

او يقيناً چې بني اسرائيل مو په غوره استوګنځي کې مېشت کړل او له پاکيزه رزق مو روزي ورکړه، نو تر هغه ئې اختلاف ونه کړ چې (څه) علم ئې په برخه شو، يقيناً چې ستا رب به د قيامت په ورځ په هغه څه کې د دوى تر منځ پرېکړه کوي چې دوى په کې اختلاف کولو.

(٩٣)- دا مبارك آيت موږ ته لارښوونه کوي چې د موسى عليه السلام د ملګرتيا، جهاد او هجرت په سبب بني اسرائيل د فرعون له ظلمونو او له هغه ذلت او سپکاوي نه وژغورل شول چې په مصر کې ورسره مخامخ ول، الله تعالى غوره او ډاډمن استوګنځى او پاکيزه رزق ورپه برخه کړ، دا حالت ئې تر هغه دوام وکړ چې دوى اختلاف ته مخه کړه، د الله تعالى له لوري کتاب ورته راغى، د دې په ځاى چې ټول پر دې الهي کتاب منګولي ولګوي، ټول منازعات هغه ته راجع کړي او د هغه پرېکړه وروستى پرېکړه

وبولي، خو دوى له همدې كتاب د اختلاف وسيله جوړه كړه، په دې اړه د قرآن الفاظ داسې دي چې ښيي دا اختلاف د دوى ملايانو او مذهبي مشرانو راولاړ كړ، دوى د الله كتاب او هغه كچه او محدود علم چې له دې كتابه ئې ترلاسه كړى وو د وحدت او يووالي پر ځاى د اختلاف سبب كړ. الله تعالى فرمايي چې ستا رب به حتماً د قيامت په ورځ په هغه څه كي د دوى تر منځ پرېكړه كوي چې دوى په كي اختلاف كولو.

فَإِن كُنتَ فِي شَكٍّ مِّمَّآ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ فَسْـَٔلِ ٱلَّذِينَ يَقْرَءُونَ ٱلْكِتَـٰبَ مِن قَبْلِكَ ۚ لَقَدْ جَآءَكَ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُمْتَرِينَ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَـٰتِ ٱللَّهِ فَتَكُونَ مِنَ ٱلْخَـٰسِرِينَ ﴿٩٥﴾

نو كه د هغه څه په اړه په شك كي يې چې ستا لوري ته مو درلېږلى نو له هغو نه وپوښته چې تر تا د مخه ئې كتاب لوستلو، بې شكه چې تا ته ستا د رب له لوري حق درغلى نو له شك كوونكو مه اوسه! او له هغو مه اوسه چې د الله آيتونه ئې تكذيب كړل كه نه نو له زيانمنو به وې.

(٩٤-٩٥)- د دې مبارك آيت الفاظ داسي دي چې ښيي خطاب پيغمبر عليه السلام ته متوجه دئ او ده ته ويل شوي چې كه ته د هغه څه په اړه په شك كي يې چې ستا لوري ته مو درلېږلى نو له هغو نه وپوښته چې تر تا د مخه ئې كتاب لوستلو، بې شكه چې تا ته ستا د رب له لوري حق درغلى نو له شك كوونكو مه اوسه! ځينو درنو مفسرينو دې خبري ته په پام سره چې پيغمبر عليه السلام به څنګه په دې اړه شك كوي؟! هغه ته خو دا وينا د الله تعالى له لوري شوې او هغه هيڅكله د الله تعالى په وينا كي شك نه كوي! نو ځكه ئې ويلي چې كه څه هم مخاطب پيغمبر عليه السلام دئ خو مقصود د قرآن نور مخاطبين دي!! خو نه دې تكلف ته څه ضرورت شته او نه داسي توجيه او تعبير ته، ځكه دا آيت وايي چې كه احيناً تا ته په دې اړه شك راپيدا شي او په ذهن كي دي دا خبره تېره شي چې آيا په رښتيا له فرعون سره به همدا كار شوى وي؟! هغه به له خپل لښكر سره غرق شوى وي؟! جسد به ئې خوندي پاته شوى وي... نو له اهل كتابو نه پوښتنه وكړه، هغوى به دا ټولي خبري تصديق كړي، دا ځكه چې يهودان هم دا خبري مني، د دوى محرف كتاب هم له ټولو تحريفاتو سره سره په دې اړه همغه خبره كوي چې الله تعالى د وحي له لاري تا ته كړې. دې ته هيڅ ضرورت نشته چې ووايو دا وينا پيغمبر عليه السلام ته متوجه نه ده، ځكه دلته داسي نه دي ويل شوي چې ته شك كوې، بلكي ويل شوي چې كه احياناً شك وكړې، د دې پر ځاى چې غيرضروري تكلف وكړو او ووايو دا خطاب پيغمبر عليه السلام ته متوجه نه دئ بايد ووايو: دا او دې ته ورته ويناوي ښيي

چي دا قرآن د الله تعالى له لوري نازل شوی، ځکه هیڅوك د ځان په اړه داسي الفاظ نه کاروي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ حَقَّتۡ عَلَيۡهِمۡ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَوۡ جَآءَتۡهُمۡ كُلُّ ءَايَةٍ حَتَّىٰ يَرَوُاْ ٱلۡعَذَابَ ٱلۡأَلِيمَ ﴿٩٧﴾

یقیناً هغه چي ستا د رب وینا پر دوی ثابته شوې ایمان نه راوړي؛ تر هغه چي دردناك عذاب وګوري، که څه هم هره څرګنده نښه ورته راشي.

(۹٦-۹۷)- له دې مبارك آیت معلومیږي چي له مخکني آیت سره ژور ارتباط لري او ښيي چي د مخاطبینو ایمان نه راوړل او پر خپل کفر د دوی ټینګار؛ ډېر ځله دعوتګران د خپل دعوت، تګلاري او اسلوب په اړه شکمن کړي، دا واهمه ورسره راپیدا کړي چي ښایي زه اشتباه کوم، ما سمه لار او سمه تګلاره او اسلوب نه دي غوره کړي، د همدې لپاره خلك زما دعوت نه مني، زما بلني ته ځواب نه وايي، زما پر دلائلو نه قانع کېږي او زما د موعظو تر اغیز لاندي نه راځي، په دې آیت کي ویل شوي چي: دا اندېښني پرېږده، دا معاندین هغه وګړي دي چي د دوی حالت ته په پام سره ستا د رب دا وینا د دوی په اړه ثابته شوې چي ایمان به نه راوړي؛ تر هغه چي دردناك عذاب وګوري، که څه هم هره څرګنده نښه ورته راشي. د دوی د ایمان نه راوړلو سبب دا نه دئ چي کافي دلائل نه دي ورته ویل شوي او تا خپله دنده په ښه توګه نه ده ترسره کړې، بلکي دوی د ایمان راوړلو استعداد له لاسه ورکړی، زړونه ئې داسي تك تور شوي چي د حق خبري منلو ته هیڅ ځای نه دئ په کي پاته.

فَلَوۡلَا كَانَتۡ قَرۡيَةٌ ءَامَنَتۡ فَنَفَعَهَآ إِيمَٰنُهَآ إِلَّا قَوۡمَ يُونُسَ لَمَّآ ءَامَنُواْ كَشَفۡنَا عَنۡهُمۡ عَذَابَ ٱلۡخِزۡيِ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَمَتَّعۡنَٰهُمۡ إِلَىٰ حِينٖ ﴿٩٨﴾

نو ولي بل داسي کلی نه دئ لیدل شوی چي (د عذاب له پرېکړې وروسته ئې) ایمان راوړلو ګټه وررسولې وي؟ مګر د یونس قوم چي کله ئې ایمان راوړ نو د سپکاوي عذاب مو په دنیايي ژوند کي ترې لري کړ او تر یوه وخته مو له خپلو پېرزوینو برخمن کړل.

(۹۸)- دا مبارك آیت وايي چي یوازي یو قوم داسي تېر شوی چي د عذاب پرېکړه ئې شوې وه، سیوری ئې پرې غوړولی وو، خو له رانازلېدو مخکي هغوی توبه کړې، ایمان ئې راوړی او دا عذاب تم شوی!! د تم کېدو وجه ئې هم دا ښودل شوې چي دې قوم ته لېږل شوی پیغمبر؛ یونس علیه السلام تر هغه د مخه چي خپل مأموریت بشپړ کړي او الله

تعالی د هجرت اجازه ورکړي، د خلکو له مخالفت او لجاجت تنگ شوی او خپله دنده ئې نیمگړې پرېښې، او له قوم نه تللی، نو له دې کبله چې د دې خلکو په اړه د الله تعالی حجت نه وو بشپړ شوی او هغه مهلت چې دوی ته ورکړی شوی وو لا پای ته نه وو رسېدلی، نو ځکه د عذاب په لیدو سره د دوی توبه او ایمان منل شوی او عذاب ترې پورته شوی، دا خبره د فرعون د هغې وینا په ځواب کې شوې چې د غرقېدو پر مهال ئې کړې وه، الله تعالی د هغه ایمان په دې سبب قبول نه کړ چې مهلت ئې پای ته رسېدلی او حجت پرې بشپړ شوی وو.

قرآن فرمايي چې یونس علیه السلام په داسې سیمې کې مبعوث شوی وو چې د اوسېدونکو شمېر ئې سل زره یا څه زیات وو. دا یوازینی مورد دئ چې قرآن د یوه قوم د شمېر خبره کوي او هغه هم په دې توگه چې سل زره او یا څه ترې زیات او دا د دې لپاره چې قرآن د تاریخ او احصائیې کتاب نه دئ، قانون او لارښود دئ، او دا هم د دې لپاره چې د بایبل د هغې دروغجنې او له مبالغې ډکې ادعاء پوچ والی په گوته کړي چې لیکي: یونس (علیه السلام) د نینوا هغه ستر ښار ته د نبي په توگه لیږل شوی وو چې اوږدوالی یا سور ئې د دریو ورځو مزل په اندازه وو، یعني لږ تر لږه اویا کیلومتره، دا باید د اوسني بغداد، تهران او حتی د کراچۍ په اندازه پراخ وو او نفوس به ئې هم نږدې لس ملیونه او د ماشومانو شمېر به ئې یو سل شل زره نه بلکې نږدې څلور ملیونه وو، بایبل وايي چې ښار ته د یونس په ننوتو سره هغه اعلان وکړ چې په څلوېښتو ورځو کې به دا ښار وران شي او بیا به ټول ښاریان د پاچا په شمول توبه کوي؟!! وايي چې په همغه لومړۍ ورځ د ده له دې اعلانه هم ټول ښاریان خبر شول او هم پاچا!! کوم عقل به دا خبره ومني چې په دومره ستر ښار کې د یوه مسافر خبره په یوه ورځ کې د ټولو ښاریانو حتی د پاچا غوږ ته رسېږي؟ هلته خو نه راډیو وه او نه ټلویزیون!! څنگه به خلك د یوه ناآشنا مسافر دا خبره مني چې په څلوېښتو ورځو کې به دا ښار وران شي او بیا به ټول د پاچا په شمول توبه کوي؟!! عجیبه ده چې ځینو درنو مفسرینو د قرآن اسلوب او په دې اړه وضاحتونو ته پام نه دئ کړی او د قوم د شمېر په اړه ئې ارقام ورکړي، چا یو لك شل زره، چا یولك دېرش زره او چا تر دې څه کم یا څه زیات ښودلی!! او ځینې بیا د بایبل تر اغېز لاندې تللي او نینوا ئې د یونس علیه السلام د دعوت سیمه ښودلې!! حال دا چې په کار ده د قرآن په الفاظو اکتفاء وکړو او داسې څه له خپل لوري ونه وایو چې قرآن نه دي ویلي او نه ئې خوښوي. قرآن دا نه خوښوي چې مخاطب ئې د شمېرو او ارقامو په بې گټې بحثونو کې مصروف شي. له ما سره دا پوښتنه وه چې قرآن ولې د یونس علیه السلام د قوم د شمېر په اړه دا وینا کړې حال دا چې د نورو پیغمبرانو علیهم السلام د قومونو د شمېر په اړه ئې څه نه دي ویلي؟! د دې پوښتنې ځواب مې هغه مهال وموند چې په بایبل کې د تحقیق په دوران کې مې د یونس علیه السلام د قوم د ډېروالي او د سیمې د پراخوالي په اړه د بایبل هغه له مبالغو ډك ارقام تر سترگو شول او متوجه شوم

چي قرآن د دغو غلطو ارقامو د ترديد لپاره دا خبره کړي.
• قرآن فرمايي چي يونس عليه السلام په قوم کي مېشت وو، ډېره موده ئې خلك د الله تعالى لوري ته وبلل، هغوی پرې ايمان رانهووړ، ستومانه او غصه شو، خپل مأموريت ئې نيمگړی پرېښود او له وخته مخکي له سنگر نه راکوز شو او د فرار لار ئې غوره کړه، الله تعالى د دغي تېښتي په سبب د سيند ځپو ته وسپارو او د کب نس ته تېر شو، خو سيند ته د لوېدو په مهال ئې په خپلي غلطۍ اعتراف وکړ چي قرآن دا صحنه په دغو اغېزناکو الفاظو انځوروي:

وَذَا ٱلنُّونِ إِذ ذَّهَبَ مُغَٰضِبٗا فَظَنَّ أَن لَّن نَّقۡدِرَ عَلَيۡهِ فَنَادَىٰ فِي ٱلظُّلُمَٰتِ أَن لَّآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنتَ سُبۡحَٰنَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٨٧﴾ فَٱسۡتَجَبۡنَا لَهُۥ وَنَجَّيۡنَٰهُ مِنَ ٱلۡغَمِّۚ وَكَذَٰلِكَ نُـۨجِي ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٨٨﴾

الانبياء: ٨٧-٨٨

او هغه کب وال در په ياد کړه چي کله په غصې روان شو او گمان ئې وکړ چي مونږ به هيڅکله تنگي پرې رانه ولو، نو په تيارو کي ئې غږ کړ: له تا پرته بل معبود نشته، پاکي تا لره ده، يقيناً چي زه له ظالمانو يم!! نو د ده دعاء مو قبوله کړه او له غمه مو وژغورو او مؤمنان همداسي ژغورو.

د يونس عليه السلام د وينا معنى دا ده: الهي! يوازينی معبود ته يې، زما په اړه ستا پرېکړه عادلانه ده، زه پرې قانع يم او اعتراض نه لرم، اعتراف کوم چي له ما تېری شوی!!

الله تعالى ورته عفو وکړه، د کب له نسه روغ رمټ ووت، خپل قوم ته ستون شو، هغوی الهي عذاب د نازلېدو په حال کي ليدلی وو، ايمان ئې راوړ او الله تعالى هغه عذاب تم کړ او قرآن فرمايي چي دا يوازينی قوم دئ چي د عذاب پرېکړه ئې معطل او مسترده شوه او دا ځکه چي پيغمبر خپل مأموريت نه وو بشپړ کړی او اتمام حجت نه وو شوی، که نه نو د الله تعالى پرېکړي نه بدلېږي، دا پرېکړي هغسي نه دي لکه چي بايبل ئې د ژر ژر بدلېدو ادعاء کوي!!

راشئ وگورو چي بايبل په دې اړه څه ويلي؟ بايبل ليکي:

(خدای يونس ته دا پيغام ولېږو: د نينوا لوی ښار ته ولاړ شه او اوسېدونکو ته ئې ووايه چي خدای داسي فرمايي: زه ستاسو له شرارتونو غافل نه يم، ډېر ژر به مو هلاك کړم!! يونس چي نه ئې غوښتل نينوا ته ولاړ شي، فيصله ئې وکړه چي له خدای ترشيش ته وتښتي!!... په بېړی کي سور شو... طوفان راغی، نږدې وه بېړۍ غرقه شي... د دې لپاره پچه واچول شوه چي معلومه شي چا خدای غصه کړی... پچه د يونس په نامه

وختله، يونس ئي سيند ته وغورځاوو... ماهي له كومي تېر كړ، درې ورځي د ماهي په نس كي پاته شو، يونس اوږده دعاء وكړه، خداى ماهي ته امر وكړ چي يونس په ساحل كي وغورځوه او ماهي همداسي وكړل!! خداى بيا يونس ته وويل: نينوا ته ولاړ شه او هغوى ته ووايه چي بد برخليك درته منتظر دئ!! يونس اطاعت وكړ، نينوا ته ولاړ، چي لوى ښار وو، له يوه سر تر بل سر ئې رسېدل درې ورځي مزل غوښت، موعظه ئي پيل كړه، وئي ويل چي له څلوېښتو ورځو وروسته به ښار وران شي!! پاچا او ټول خلك ووېرېدل، توبه ئي وكړه... خداى هم پر دوى رحم وكړ او هغه بلا ئي دفع كړه!! خو يونس په دې كار سخت ناراضه او غصه شو!!... خداى ته ئي وويل: ما ووژنه! تر دې ژوند مرگ راته غوره دئ!! خداى ورته وويل: آيا دا سم كار دئ چي ته د دې خلكو په ژغورني غصه شوى يې؟ يونس له ښاره ووت چي وگوري څه پرې راځي، ناست وو چي ناڅاپي خداى يو بوټی راشين كړ، په ده ئې خپلي پاڼي وغوړولې، له سيوري ئې خوښ شو، خو سبا دا بوټی وچ شو، يونس په دې كار ډېر خفه شو...خداى ورته وويل: آيا د دې بوټي په وچېدو خفه شوې؟ ده ځواب وركړ: هو!... خداى ورته وويل: ته د هغه بوټي لپاره خفه كېږي چي په يوه شپه كي راپيدا شو او په بله شپه كي له منځه ولاړ، سره له دې چي تا ئې په راپيدا كېدو كي هيڅ زحمت نه وو ايستلى، نو آيا زما زړه دې د نينوا لپاره ونه سوزېږي چي په هغه كي يوسل شل زره بې گناه ماشومان او ډېر حيوانات اوسېږي)؟!!

په دې اړه څو خبرو ته پام وكړئ:

- د بايبل له ليكونكي پوښتنه كوم: دلته چي تا خداى ته كومه وينا منسوب كړې، يونس ته ئې ځواب وركړى او هغه ته ئې ويلي: ته د هغه بوټي لپاره خفه كېږي چي په يوه شپه كي راپيدا شو او په بله شپه كي له منځه ولاړ، سره له دې چي تا ئې په راپيدا كېدو كي هيڅ زحمت نه وو ايستلى، نو آيا زما زړه دې د نينوا لپاره ونه سوزېږي چي په هغه كي يوسل شل زره بې گناه ماشومان او ډېر حيوانات اوسېږي؟!! دا ولي دلته خداى د يونس غوښتنه نه مني، د بابل خلكو ته د سزا په وركولو كي تلوار نه كوي، د دوى توبه ئې قبوله كړه او عذاب ئې تم كړ؟ سره له دې چي دوى اسرائيليان نه دي او ستا په وينا د خداى زامن نه دي!! دا وينا ستا د ټولو مخكنيو ويناوو خلاف ده او په ټولو تېرو كتابونو كي دا لومړى او يوازينى وار دئ چي ته خپل خداى ته دا صفت منسوبوې، تر دې د مخه خو تا تل خپل خداى داسي انځور كړى چي د عذابونو له نازلولو خوند اخلي، له اسرائيليانو پرته د نورو قومونو په وژلو، شړلو او د دوى د كورونو په ورانولو خوشحاله كېږي، هغه پاچايان ئې نه دي بخښلي چي پر نورو قومونو ئې رحم كړى او د دوى د اسيرانو په وژلو كي ئې لټي كړې؟!! د الله تعالى په اړه ستا دا وينا سمه ده كه مخكنۍ؟ دا ولي دلته خداى د يوه مهربان ذات په توگه معرفي كوې او نبي د يوه سخت زړې انسان په توگه، خو تر دې د مخه دي خداى سخت زړى او غضبناك معرفي كاوو او نبي زړه

سواند؟ فقط يوه وجه په نظر راځي او هغه دا چي نبي بايد داسي انځور شي چي د خپل قوم په اړه تعصب لري، که خدای د اسرائيليانو په ضد د عذاب پرېکړه وکړي نو نبي ئې بايد مخنيوی وکړي او که د اسرائيليانو د دښمنانو په اړه د کومي پېرزويني پرېکړه کوي نو نبي بايد داسي شديد اعتراض وکړي چي خدای ته ووايي: د دې حالت تر ليدو خو دا راته غوره ده چي زه مړ شم!!

- که د بايبل دا کتاب د پيغمبر عليه السلام له بعثت وروسته ليکل شوی وي نو په يقين سره ويلی شو چي دا قصه ئې له قرآن نه اخستې او په هغې کي ئې کرکجن تصرف او تحريف کړی او که تر دې د مخه ليکل شوی وي نو قرآن د هغې تصحيح کوي او حقيقت ئې په ګوته کوي. د بايبل د تدوين او په اوسنۍ بڼې کي د هغه د خپرولو واضح او يقيني تاريخ نه دئ معلوم، محققين وايي چي احتمالاً له څلورمي تر لسمي ميلادي پېړۍ کي دا کار شوی.

وَلَوۡ شَآءَ رَبُّكَ لَأٓمَنَ مَن فِي ٱلۡأَرۡضِ كُلُّهُمۡ جَمِيعًاۚ أَفَأَنتَ تُكۡرِهُ ٱلنَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُواْ مُؤۡمِنِينَ ﴿٩٩﴾ وَمَا كَانَ لِنَفۡسٍ أَن تُؤۡمِنَ إِلَّا بِإِذۡنِ ٱللَّهِۚ وَيَجۡعَلُ ٱلرِّجۡسَ عَلَى ٱلَّذِينَ لَا يَعۡقِلُونَ ﴿١٠٠﴾

او که ستا رب غوښتي وی نو ټولو هغو (خلکو) به په ګډه ايمان راوړی وو چي په ځمکي کي اوسېږي، نو آيا ته خلك دې ته اړباسي چي ايمان راوړونکي شي؟! او هيڅوك نشي کولی چي ايمان راوړي مګر د الله په إذن، او پليتي ئې پر هغو تپلې چي تعقل نه کوي.

(۹۹-۱۰۰)- دا آيت موږ ته لارښوونه کوي چي د الله تعالی سنت د خلکو د هدايت او لارښووني په اړه داسي نه دئ چي هغوی په ايمان راوړو اړ کړي، که داسي وی نو ټولو به ايمان راوړی وو، پيغمبران هم د دې لپاره نه لېږي چي خلك پر ايمان راوړو مجبور کړي، د دوی دنده دا ده چي خلکو ته د الله تعالی پيغام ورسوي، هغه څوك به ايمان راوړي چي ورتيا ئې لري، د الله تعالی د سننو له مخي د ايمان راوړو ورتيا او استعداد ولري، زړه او دماغ ئې داسي نه وي ګنده شوي چي د ايمان لپاره څه ځای نه وي په کي پاته، دا ځکه چي د الله تعالی د سنت له مخي پليتي پليتي ته بلنه ورکوي او په خپلې غېږ کي ئې مني، د پليت زړه او دماغ دړه د پليتي لپاره پرانيستل کېږي، څوك چي له تعقل کولو محروم وي د ايمان راوړلو توفيق نه تر لاسه کوي.

قُلِ ٱنظُرُواْ مَاذَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ وَمَا تُغۡنِي ٱلۡأٓيَٰتُ وَٱلنُّذُرُ عَن قَوۡمٖ لَّا

يُؤۡمِنُونَ ﴿١٠١﴾

(ورته) ووايه: وګورئ چې په آسمانونو او زمکي کي څه دي؟ او هغه قوم چې ايمان نه راوړي آيتونه او انذارونه څه ګټه وررسولی شي؟!

(١٠١)- آسمانونه او زمکه خو له بې شمېره لاربنود آيتونو او نښو ډك دي، هري خوا ته چې سترګي واړوئ داسي آيتونه به مو تر سترګو شي چې د حقيقت په لوري ستاسو لاربښوونه کوي، الله تعالی در په يادوي او د کفر، شرك، عصيان، ګناه او ظلم له بدو پايلو تاسو وېروي، خو دا آيتونه او انذارونه به هغه قوم ته څه ګټه ورسولی شي چې ايمان نه راوړي؟!

فَهَلۡ يَنتَظِرُونَ إِلَّا مِثۡلَ أَيَّامِ ٱلَّذِينَ خَلَوۡاْ مِن قَبۡلِهِمۡۚ قُلۡ فَٱنتَظِرُوٓاْ إِنِّي مَعَكُم مِّنَ ٱلۡمُنتَظِرِينَ ﴿١٠٢﴾

نو آيا د هغو خلکو له (سختو) ورځو نه پرته د بل څه انتظار لري چې تر دوی مخکي تېر شوي؟ (ورته) ووايه: نو انتظار وکړئ چې موږ هم له تاسو سره د منتظرينو په لړ کي يو.

(١٠٢)- نو آيا دوی له هغو سختو او بدو ورځو نه پرته د بل څه انتظار لري چې تر دوی مخکني ورسره مخامخ شوي؟ ورته ووايه: نو انتظار وکړئ چې موږ هم له تاسو سره د منتظرينو په ډله کي يو، وبه ګورو چې له تاسو سره څه کېږي او له موږ سره څه؟

ثُمَّ نُنَجِّي رُسُلَنَا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْۚ كَذَٰلِكَ حَقًّا عَلَيۡنَا نُنجِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿١٠٣﴾

بيا به خپل رسولان او هغه چې ايمان ئې راوړی وژغورو، همداسي پر موږ د مؤمنانو ژغورنه لازمي حق دئ.

(١٠٣)- د الله تعالی ثابت او نه بدلېدونکی سنت دا دئ چې خپل پيغمبران او مؤمنان به ژغوري، دا ئې پر ځان لازمه کړې ده، مؤمنان بايد ډاډه او مطمئن وي چې الله تعالی ئې د ژغورني او بريا ضامن او ذمه وار دئ.

قُلۡ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِن كُنتُمۡ فِي شَكّٖ مِّن دِينِي فَلَآ أَعۡبُدُ ٱلَّذِينَ تَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ

وَلَٰكِنۡ أَعۡبُدُ ٱللَّهَ ٱلَّذِي يَتَوَفَّىٰكُمۡۖ وَأُمِرۡتُ أَنۡ أَكُونَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿١٠٤﴾ وَأَنۡ أَقِمۡ
وَجۡهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفٗا وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ﴿١٠٥﴾ وَلَا تَدۡعُ مِن دُونِ ٱللَّهِ
مَا لَا يَنفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَۖ فَإِن فَعَلۡتَ فَإِنَّكَ إِذٗا مِّنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٠٦﴾ وَإِن يَمۡسَسۡكَ
ٱللَّهُ بِضُرّٖ فَلَا كَاشِفَ لَهُۥٓ إِلَّا هُوَۖ وَإِن يُرِدۡكَ بِخَيۡرٖ فَلَا رَآدَّ لِفَضۡلِهِۦۚ يُصِيبُ
بِهِۦ مَن يَشَآءُ مِنۡ عِبَادِهِۦۚ وَهُوَ ٱلۡغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٠٧﴾

ووايه: اې خلكو! كه زما د دين په اړه په شك كي يئ نو زه د هغه څه عبادت نه كوم چي تاسو ئي له الله پرته عبادت كوئ، خو ليكن د هغه الله عبادت كوم چي ستاسو سا وباسي، او پر دې گمارل شوی يم چي له مؤمنانو وم، او پر دې چي خپل مخ د دين لوري ته په بشپړه توگه واړوه او له مشركينو مه اوسه، او له الله پرته داسي چا ته دعاء مه كوه چي نه گټه دررسولی شي او نه تاوان دررسولی شي، او كه دا كار وكړې نو ته به هغه مهال له ظالمانو وې، او كه الله كوم زيان درورسوي نو له ده پرته ئې بل لري كوونكی نشته، او كه د كومي ښېگڼي اراده درته وكړي نو د ده د فضل هيڅ تموونكی نشته، له خپلو بندگانو ئي چي چا ته خوښه شي وررسوي ئي او هغه مهربان بخښونكی دئ.

(١٠٤-١٠٧)- په دې مباركو آيتونو كي پيغمبر عليه السلام ته او د ده له لاري مؤمنانو ته ويل شوي چي خلكو ته ووايي:

- اې خلكو! كه زما د دين په اړه په شك كي يئ او ايمان نه راوړئ او دا دين نه منئ نو زه د هغه څه عبادت نه كوم چي تاسو ئي له الله پرته عبادت كوئ،
- زه د هغه الله عبادت كوم چي ستاسو سا وباسي، د مرگ او ژوند پرېكړه د ده له لوري كېږي،
- زه پر دې گمارل شوی يم چي له مؤمنانو وم،
- پر دې گمارل شوی يم چي په بشپړه توگه د الهي دين لوري ته مخه كړم او له هغو مشركينو نه وم چي د ژوند په ځينو برخو كي د الله دين ته مخه كوي او په ځينو كي نورو اديانو ته،
- ما ته امر شوی چي له الله تعالی پرته د هغه چا په وړاندي د دعاء لاسونه لوړ نه كړم چي نه گټه رارسولی شي او نه تاوان، او راته ويل شوي چي كه دا كار وكړم نو هغه مهال به له ظالمانو وم،
- راته ويل شوي چي كه الله كوم زيان درورسوي نو له ده پرته ئې بل لري كوونكی

نشته او كه د كومي ښېګڼي اراده درته وكړي نو داسي څوك نشته چي د ده د فضل مخنيوى وكړي، دا ښېګڼه د ده له لوري كېږي چي خپل فضل او رحمت د چا په برخه كړي. هغه مهربان بخښونكى دئ.

قُلۡ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدۡ جَآءَكُمُ ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّكُمۡۖ فَمَنِ ٱهۡتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهۡتَدِي لِنَفۡسِهِۦۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيۡهَاۖ وَمَآ أَنَا۠ عَلَيۡكُم بِوَكِيلٖ ﴿١٠٨﴾ وَٱتَّبِعۡ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيۡكَ وَٱصۡبِرۡ حَتَّىٰ يَحۡكُمَ ٱللَّهُۚ وَهُوَ خَيۡرُ ٱلۡحَٰكِمِينَ ﴿١٠٩﴾

ووايه: اې خلكو! يقيناً چي ستاسو د رب له لوري حق (دين) درته راغى، نو څوك چي په سمه لار روان شي نو بې شكه چي د ځان لپاره په سمه لار درومي، او څوك چي بې لاري شي نو د خپل ځان په ضرر بې لاري كېږي، او زه پر تاسو څارندوى نه يم. او د هغه څه متابعت وكړه چي وحي ئې درته كېږي او تر هغه صبر وكړه چي الله (وروستۍ) پرېكړه وكړي، او هغه تر ټولو غوره پرېكړه كوونكى دئ.

(١٠٨-١٠٩)- دا مبارك آيتونه چي د دې سورې لپاره ډېره جامع تتمه او د سورې د ټولو مضامينو لپاره خلاصه ده، پيغمبر عليه السلام ته لاندي لارښووني كوي:

- خلكو ته ووايه: كوم دين چي تاسو ورته بلم د الله تعالى له لوري حق دين دئ،
- څوك چي په هغې سمي لاري روان شي چي دين ئې ورښيي نو ځان ته به ګټه رسوي، او څوك چي بې لاري شي نو خپل ځان ته به ضرر رسوي،
- زه پر تاسو څارندوى نه يم ګمارل شوى، زما دنده دا نه ده چي تاسو د دين منلو ته اړ كړم، دنده مي دا ده چي د الله تعالى دا پيغام تاسو ته دررسوم،
- ما ته امر شوى چي د هغه څه متابعت وكړه چي وحي ئې درته كېږي،
- راته ويل شوي چي د الله تعالى تر وروستۍ پرېكړي پوري صبر وكړه، چي هغه تر ټولو غوره پرېكړه كوونكى دئ.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أشهد أن لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

بسم الله الرحمن الرحيم

هود

د سورې پېژندنه

د دې سورې نوم هود دئ، له پنځوسم آيت ئې اخيستل شوی، ۱۲۳ آيتونه لري، د آيتونو فواصل ئې په يوه حساب دوه او په بل حساب څلور وزنه لري؛ ځيني ئې خبير او مبين ته ورته او ځيني ئې صدور او يستهزءون ته ورته، چې په دې کې خبير؛ مبين ته او صدور؛ يستهزءون ته نږدې وزن لري. په مکه مکرمه کې او هغه مهال نازله شوې چې د پيغمبر عليه السلام په خلاف د قريشو عداوت او مخالفت زور اخيستی وو؛ دومره چې ځينو ئې غوښتل هغه ووژني، خو د دې لپاره په دې اړه زړه نازړه ول چې وېرېدل د ده ټبر بني هاشم به غبرگون وښيي او دا کار به په اوږدې کورنۍ جگړې منتج شي، د همدې لپاره په دې سوره کې د شعيب عليه السلام د قوم هغه وينا راغلې چې ورته وئې ويل: که ستا ټبر نه وی نو حتماً به مو سنگسار کړی وې. د سورې له متنه دا هم معلومېږي چې دا مهال د قوم يو شمېر بې وزلو، کمزورو او زلميانو پر پيغمبر عليه السلام ايمان راوړی وو او د قوم مشرانو د ده مخالفت ته کلکه ملا تړلې وه، ځکه په دې سوره کې د نوح عليه السلام د قوم دا وينا راغلې چې ورته وئې ويل: چا چې ستا متابعت کړی له هغو ئې پرته بل څوك نه وينو چې زموږ پرېوتي او بې وزلي دي، (هغه هم) بې سوچه.

که د دې سورې او د يونس د سورې مضامينو ته ځير شو نو راته جوته کېږي چې دا دواړه سورتونه يوه په بلې پسې؛ په ورته ظروفو او شرائطو که نازلي شوې دي. د يونس سوره د (الف لام را) په دريو حروفو پيل شوې او د سورې اساسي مطالب ئې دا دري دي:

- ... ستاسو د رب له لوري حق (دين) درته راغلی، نو څوك چې په سمه لار روان شي نو بې شکه چې د ځان لپاره په سمه لار درومي او څوك چې بې لاري شي نو د خپل ځان په ضرر بې لاري کېږي،...
- د هغه څه متابعت وکړه چې وحي ئې درته کېږي،
- او تر هغه صبر وکړه چې الله (وروستۍ) پرېکړه وکړي او هغه تر ټولو غوره پرېکړه کوونکی دئ.

د هود سوره هم په همدغو دريو حرفو (الف، لام، را) باندي پيل شوې او د سورې

محوري او اساسي مضامين ئې هم درې دي چي خلاصه ئې په آخري آيت کي په دې توګه راغلي:

- د هغه الله عبادت وکړئ چي په غيب پوه دئ او کارونه ده ته راجع کيږي،
- پر الله تعالی توکل وکړه،
- ستا رب له هغه څه غافل نه دئ چي تاسو ئې کوئ.

وَلِلَّهِ غَيْبُ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ ٱلْأَمْرُ كُلُّهُۥ فَٱعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ ۚ
وَمَا رَبُّكَ بِغَـٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٢٣﴾

دا مطالب لومړی د سورې په ابتداء کي په عامه صيغه او مجمله توګه راغلي او وروسته د نوح، هود، صالح، ابراهيم، لوط، شعيب، او موسی عليهم السلام په قصو کي انځور شوي، دا قصې په حقيقت کي د دغو اساسي مطالبو لپاره د تاريخي بېلګو په توګه وړاندي شوې. په ټولو کي به وګورئ چي هر پيغمبر خپل قوم ته ويلي:

- د الله تعالی عبادت وکړئ چي له ده پرته بل معبود نه لرئ،
- هر يوه د ځواکمنو دښمنانو په وړاندي پر الله توکل کړی،
- او الله تعالی د دوی او د دوی د دښمنانو کړنو ته په پام سره وروستی پرېکړه کړې،

يو ئې ژغورلی او بريا ئې ورپه برخه کړې او بل ئې کلك نيولی، سخته سزا ئې ورکړې او ټغر ئې ورټول کړی.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الٓرۚ كِتَٰبٌ أُحۡكِمَتۡ ءَايَٰتُهُۥ ثُمَّ فُصِّلَتۡ مِن لَّدُنۡ حَكِيمٍ خَبِيرٍ ۝١

ا ل ر ؛ داسي کتاب چي آيتونه ئې د ډېر باخبره باحکمت ذات له لوري کوټلي او بيا سپړل شوي.

(۱)- دا مبارك آيت موږ ته لارښوونه کوي چي:

- د قرآن آيتونه په سر کي په (محکمه) توگه او بيا په (مفصله) توگه بيان شوي، د (فصلت) له لفظ نه معلومېږي چي دلته (احکمت) د محدود او مختصر په معنی راغلی، يعني د قرآن آيتونه لومړی په مختصرو او محدودو الفاظو سره يو مطلب زموږ مخي ته ږدي او بيا ئې په بشپړ تفصيل او مزيد وضاحت سره بيانوي. د قرآن د نورو سورتونو په څېر به په دې سوره کي هم وگورئ چي د سورې په سر کي راغلي اساسي مطالب په وروستيو آيتونو کي توضيح او تشريح شوي او د گڼ شمېر تاريخي بېلگو او قصو په ترڅ کي ئې تفصيل راغلی.
- دلته د الله تعالی دوه صفات (حکيم) او (خبير) راغلي چي ارتباط ئې له مخکني مطلب سره داسي د ئ: دا آيتونه په همدې توگه د هغه ذات له لوري نازل شوي چي هم د حکمت خاوند د ئ او هم له هر څه ښه خبر د ئ. نو که غواړئ په حکمت پوه شئ، هر کار او وينا مو حکيمانه وي او له حقائقو خبر شئ نو دا قرآن ځان ته لارښود کړئ.

أَلَّا تَعۡبُدُوٓاْ إِلَّا ٱللَّهَۚ إِنَّنِي لَكُم مِّنۡهُ نَذِيرٞ وَبَشِيرٞ ۝٢ وَأَنِ ٱسۡتَغۡفِرُواْ رَبَّكُمۡ ثُمَّ تُوبُوٓاْ
إِلَيۡهِ يُمَتِّعۡكُم مَّتَٰعًا حَسَنًا إِلَىٰٓ أَجَلٖ مُّسَمّٗى وَيُؤۡتِ كُلَّ ذِي فَضۡلٖ فَضۡلَهُۥۖ وَإِن
تَوَلَّوۡاْ فَإِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيۡكُمۡ عَذَابَ يَوۡمٖ كَبِيرٍ ۝٣ إِلَى ٱللَّهِ مَرۡجِعُكُمۡۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ
شَيۡءٖ قَدِيرٌ ۝٤

دا چي له الله پرته د بل چا عبادت مه کوئ، يقيناً چي زه د ده له لوري درته خبرداروونکی او زېری درکوونکی يم. او له خپل پالونکي رب بخښنه وغواړئ بيا د هغه

لوري ته مخه کړئ چې تر ټاکلې نېټې غوره برخمن کېدا در په برخه کړي او هر فضلمن ته خپل فضيلت ورکړي او که مخ واړوئ نو يقيناً چې زه د ستري ورځې له عذابه درباندې وېرېږم. بېرته ګرځېدا مو د الله په لوري ده او هغه په هر څه ښه قادر دئ.

(٢-٤)- د دې مبارکو آيتونو لارښووني دا دي:
د دغو محکمو او مفصلو الهي آيتونو مهمې او اساسي غوښتني دا دي چې: ١- له الله پرته د بل چا عبادت مه کوئ، ٢- زه د ده له لوري درته خبرداروونکی او زېری درکوونکی يم. ٣- له خپل پالونکي نه د مخکنيو ګناهونو بخښنه وغواړئ، ٤- له دې وروسته د هغه لوري ته مخه کړئ، ٥- که دا کارونه وکړئ نو تر ټاکلې نېټې به غوره برخمن کېدا در په برخه کړي، ٦- هر فضلمن ته به له هغه سره وړ فضيلت ورکړي، ٧- که مخ واړوئ نو يقيناً چې زه د ستري ورځې له عذابه درباندې وېرېږم، ٨- بېرته ګرځېدا مو د الله په لوري ده، ٩- او هغه په هر څه ښه قادر دئ.

أَلَآ إِنَّهُمۡ يَثۡنُونَ صُدُورَهُمۡ لِيَسۡتَخۡفُواْ مِنۡهُۚ أَلَا حِينَ يَسۡتَغۡشُونَ ثِيَابَهُمۡ يَعۡلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعۡلِنُونَۚ إِنَّهُۥ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ۝٥

پام چې دوی خپلې سينې تاووي چې ترې پټ ئې کړي، پام چې کله خپلې جامې واغوندي هم ئې په هر هغه څه پوهېږي چې دوی ئې پټوي او هم هغه څه چې څرګندوي ئې، يقيناً چې هغه د سينو په شته وو پوه دئ.

(٥)- د دې مبارك آيت به اړه څو خبري په پام کې ولرئ:

- د آيت د لومړۍ فقرې له الفاظو او سياق و سباق نه معلومېږي چې خبره د هغو کافرانو په اړه ده چې په مخکني آيت کې د دوی په اړه ويل شوي: فان تولوا: که اعراض وکړئ، دا فقره په همدې لړ کې راغلې او د همدغو اعراض کوونکو له کړنو سره ارتباط لري او ښيي چې دوی د سينې په تاوولو سره د څه پټولو هڅه کوله، غوښتل ئې له الله تعالی څه پټ کړي.
- دا فقره نه د مؤمنانو په اړه ده او نه د منافقينو، دا سوره په مکه کې نازله شوې او په مکي سورتونو کې د دوی په اړه هيڅ بحث نه کېږي.
- بايد وګورو چې د (سينې تاوولو) او (له الله تعالی د څه پټولو) تر منځ څه تړاو دئ او څه معنی ورکوي. په لږ دقت سره داسې معلومېږي چې په دې سره د کافرانو هغه حالت انځور شوی چې د خپل زړه خبره څرګنده نه کړي، کومه خبره به ئې په زړه کې تاو راتاو کړه خو بيا به ئې له ويلو ډډه وکړه، چې دا به يا په خپله د دوی د غلط دين او مذهب په اړه وه او يا د اسلام د حق دين په اړه، يا به د زوړ دين او مذهب غلطې خبرې ورته معلومې شوې وې او يا به د اسلام په ځينو حقائقو پوه شوي وو خو له اعتراف نه

به ئې ډېره کوله، د دوی دا کار داسي وو لکه چي له الله تعالى ئې څه پټول غوښتل، (يستخفوا منه) همدا مطلب افاده کوي، او الله تعالى د دوی په اړه فرمايي: که د پردو تر شا او د خپلو بړستنو لاندي هم څه يوازي او په پټه يا د بل په شتون کي کوئ الله تعالى پرې پوهېږي، د سينو اسرار له هغه پټ نه پاته کېږي.

د ځينو درنو مفسرينو له لوري د دې آيت لاندي تعبيرونه شوي:

- کافرانو به د پيغمبر عليه السلام د ليدو پر مهال له ډېري غصې او د نفرت څرګندولو په توګه خپلي سيني تاوولې.
- منافقينو به د پيغمبر عليه السلام په ليدو سره سينې داسي تاوولې چي په پټه ترې تېر شي،
- ځيني مسلمانانو به له خبل رب د ډېري حياء په وجه د جماع او قضاى حاجت په وخت کي سر او سينه داسي لاندي نيوله چي عورت ئې پټ پاته شي.

په دې اړه نه يوازي د دغو مفسرينو آراء متعارض دي او د آيت له الفاظو سره سمون نه خوري، بلکي روايات هم متعارض دي، حتى عبدالله بن عباس رضى الله عنه ته منسوب روايات هم په خپلو کي تعارض لري، حقيقت دا دئ چي نه دا تعبيرونه د آيت له الفاظو سره اړخ لګوي او نه دا متعارض روايات.

وَمَا مِن دَآبَّةٍ فِى ٱلْأَرْضِ إِلَّا عَلَى ٱللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا ۚ كُلٌّ فِى كِتَـٰبٍ مُّبِينٍ ۝٦

او په زمکي کي هيڅ داسي خوځېدونکى نشته چي روزي ئې د الله پر ذمه نه وي او هم ئې د تقرر په نښتې پوه دئ او هم د پرېښودو په نښتې، ټول په يوه څرګند کتاب کي دي.

---

(٦)- که څه هم ځينو درنو مفسرينو مستقر او مستودع د اسم مکان صيغې نيولې، او ليکي چي الله تعالى د ټولو ساکښنو د اوسېدا او ستنېدا پر ځاى پوهېږي، او بيا د دوى تر منځ په دې اړه کافي اختلافات ګورو چي له دې ځايونو نه مراد کوم ځايونه دي؟ خو په لږ دقت سره معلومېږي چي دا دواړه صيغې د (مستقبل) په څېر زمان او نښته افاده کوي، مستقر يعنى د استقرار نښته او مستودع يعنى د وداع او پرېښودو نښته، ټولو ژوو ته په دنيا کي د استقرار نښته او له دنيا نه د تلو نښته ټاکل شوې، د همدې دواړو نښتو تر منځ چي هغوى کوم رزق او روزي ته ضرورت لري الله تعالى ئې انتظام ورته کوي، په دې سره نه يوازي د آيت واضح مفهوم ترلاسه کېږي او د دواړو فقرو تر منځ څرګند او دقيق ارتباط جوت کېږي بلکي اختلاف رأى ته هم هيڅ مجال نه پاته کېږي. دا ځکه چي کله څوک د کوم ټولي د روزي او رزق ذمه وار شي نو بايد په دې پوه وي چي کله څوک پر دې ټولي اضافه کېږي او کله ترې کمېږي، همدې ته په پام سره به دوى ته د رزق او روزي

انتظام کوي، کله چي د رزق او روزي په اړه بحث کېږي نو د روزي خوړونکو د راتګ او تګ نېټه په پام کي وي نه د دوی د اوسېدو او ستنېدو ځايونه، که مستقر او مستودع د مکان صيغې ونيولی شي د فقرو ترمنځ ارتباط او نظم کي خلل راپيدا کېږي.

دا آيت په اصل کي د همدې سورې د درېيم آيت تفصيل دئ، هلته ويل شوي: بيا د هغه لوري ته مخه کړئ چي تر ټاکلي نېټي (اجل مسمى) غوره برخمن کېدا در په برخه کړي، او دلته ويل شوي چي هر ساکښ ته د پيدايښت له هغي ورځي چي الله تعالى ته معلومه ده بيا تر هغي ورځي چي مري او الله تعالى پرې خبر دئ، د هغه لپاره د رزق او روزي انتظام کړی، پوهېږي چي په دې مودې کي هغه څومره رزق او روزي ته ضرورت لري، د همدغه کامل علم له مخي د زمکي د ټولو ژوو لپاره د روزي بند و بست کوي.

دلته بايد دې پوښتني ته هم ځواب وويل شي چي که الله تعالى د ټولو ژوو روزي په خپله ذمه اخيستې ده نو ولي ځيني له لوږي مري؟ ولي ځينو ته زيات ځينو ته لږ؟ ولي د يوې سيمي ځارويو ته يو برابر او په ډېر لږ توپير سره روزي ورکول کېږي خو د همدې سيمي د انسانانو په روزي کي دومره توپير وي چي يو له اسرافه مري او بل له افلاسه؟!! آيا دا وېش د الله تعالى له لوري دئ؟ آيا دا وېش د عدالت خلاف نه دئ؟ او آيا دا الله تعالى ته منسوبول جائز دي؟! ځيني خو دې پوښتنو ته دا لنډ ځواب وايي چي موږ د الله تعالى پر پرېکړو د اعتراض حق نه لرو!! هغه چي له خپل مخلوق سره هره معامله کوي حق ئې دئ؛ نه څوك د پوښتني حق لري او نه د اعتراض، په حکمت ئې يوازي هغه ښه پوهېږي!! که څه هم دا خبري سمي دي خو يوه ئې هم د دې پوښتني صحيح ځواب نه دئ! د صحيح ځواب لپاره بايد دا خبري په پام کي ولرو:

- الله تعالى د روزي وسائل او اسباب د ټولو ژوو لپاره پيدا کړي، که دا اوبه دي، هوا ده، دانه ده، مېوه ده يا واښه، په لمر سره د هري سيمي ژوو ته برابره او د دوی د اړتيا وړ رڼا او تودوخه ورکوي، په واورو او باران سره هري سيمي ته د اوبو مناسبه برخه ورکوي، خو له دغو وسائلو د استفادې څرنګوالی ئې دوی ته پرېښی، انسان ته ئې دا واك او اختيار ورکړی چي په وېش کي ئې د عدالت طريقه غوره کوي که د ظلم او بې عدالتۍ!! په انسانانو کي دا د عدالت خلاف توپيرونه د دوی د ظالمانه وېش پايله ده، که هر چا ته د خپل کار او زيار متناسبه بدله ورکړی شي هيڅ عاقل انسان به ځان ته دا حق ورنه کړي چي له داسي وېش نه په راولاړ شوي توپير اعتراض وکړي، اعتراض هغه مهال وارد دئ چي په وېش کي د چا زيار او کار ته اعتناء ونه شي، کمعقله خلك د هغي بې عدالتۍ اعتراض الله تعالى ته راجع کوي چي مسئوليت ئې د انسان په غاړه دئ!! د ده تصرفاتو او ظالمانه وېش توپيرونه زېږولي، يو ئې له داسي فقر او مسکنت سره مخامخ کړی چي يوه ګوله وچه مړۍ هم په آسانۍ نشي ترلاسه کولی، پښې ئې لوڅي، تن ئې بربنډ، له لوږي ئې شونډي چاودي او مخ ئې سپېره، اولاد ئې په دوبي کي له تودوخي او

په ژمي كه له يخنۍ مري، او له بل نه ئې فرعون او قارون جوړ كړی، نه پوهېږي خپله شتمني څنگه او چيري مصرف كړي!!

- دا اعتراض داسي دئ لكه چي څوك د غلا، شوكو، رشوت، ظلم، د بل په حق تېري او د بې وزلو د شتمنيو د غصبولو له لاري د دنگو دنگو مانيو، پراخو ځمكو، باغونو، او بې شمېره شتمنيو خاوند شي او بل د همدې كس د ظلمونو او تېريو په سبب له خپل هر څه محروم او له فقر سره مخامخ شي نو كمعقله معترض دا ظالمانه وېش الله تعالى ته منسوب كړي او وايي: الله تعالى ولي هغه دومره شتمن كړی او دا دومره نيستمن؟!! او د ده په ځواب كي كوم بې عقله او ناپوه مفتي ووايي: د الله تعالى په وېش د اعتراض حق نه لرو!! ځواب ئې دا دئ چي دا ستا د ظالمانه وېش نتيجه ده؛ نه د الله تعالى، تا له هغه واك او اختيار نه غلطه استفاده كړې چي الله تعالى په هغه سره تا ته پر ټولو مخلوقاتو فضيلت دركړی، دا ته يې چي د الله تعالى د حكم خلاف دي يا ظلم كړی يا ظلم ته تسليم شوی يې، يا دي د ظالم مرسته كړې يا دي مظلوم تر ظلم لاندي يوازي پرېښی!!

وَهُوَ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرۡشُهُۥ عَلَى ٱلۡمَآءِ لِيَبۡلُوَكُمۡ أَيُّكُمۡ أَحۡسَنُ عَمَلاً ۗ وَلَئِن قُلۡتَ إِنَّكُم مَّبۡعُوثُونَ مِنۢ بَعۡدِ ٱلۡمَوۡتِ لَيَقُولَنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ إِنۡ هَـٰذَآ إِلَّا سِحۡرٌ مُّبِينٌ ﴿٧﴾

او دی هغه ذات دئ چي آسمانونه او ځمكه ئې په شپږو ورځو كي پيدا كړل، او عرش ئې پر اوبو وو، تر څو تاسو وآزمويي چي كوم يو مو د عمل له مخي تر ټولو غوره دئ، او كه ته ووايې چي تاسو به له خپلي مړيني وروسته هرومرو راپاڅئ نو هغه چي كفر ئې كړی حتماً به ووايي: دا له څرگند جادو پرته بل څه نه دئ!!

(۷)- په دې مبارك آيت كي ويل شوي چي الله تعالى آسمانونه او ځمكه په شپږو ورځو كي پيدا كړل په داسي حال كي چي عرش ئې پر اوبو وو. د دې آيت په تفسير كي د درنو مفسرينو تر منځ ژور اختلاف تر سترگو كېږي، هم په دې اړه چي آيا له شپږو ورځو همدا زموږ اوسنۍ ورځي مراد دي او كه شپږ تكويني مرحلې؟ او هم په دې اړه چي د دې فقرې معنى څه ده چي د آسمانونو او ځمكي د پيدايښت پر مهال د الله عرش پر اوبو وو؟ آيا عرش او اوبه د ځمكي او آسمانونو له پيدايښته مخكي پيدا شوي؟ آيا عرش داسي شی دئ چي د بل څه پر سر ولاړ وي همغسي لكه د ځمكي كوم تخت؟ او كه معنى ئې دا ده چي هغه مهال يوازي اوبه د الله تعالى تر واكمنۍ لاندي وې او نور څه نه وو؟ آيا له اوبو نه مراد همدا زموږ اوسنۍ د څښلو اوبه دي كه دا چي هغه مهال آسمانونه او ځمكه د اوبو په څېر (ويلي او مايع) وو؟

د دې مبارك آيت په اړه څو خبرې په پام کې ولرئ:

- دلته د الله تعالی په اړه د (عرش) او (ورځې) يادونه شوې، انسانانو دا دوه نومونه د خاصو شيانو لپاره وضع کړي، کله چې دې ته ورته نومونه د الله تعالی په اړه راځي نو موږ ئې په هغه معنی نشو اخيستی چې انسانان ئې ورته کاروي، نه عرش داسې شی دئ چې د زمکې کوم تخت ته ورته وي او نه دا ورځ هغه موده ده چې زموږ له دولسو ساعتونو سره برابره وي، په کومو آيتونو کې چې داسې الفاظ د غيبي امورو لپاره راشي هغوی ته متشابه آيتونه ويل کېږي، په هغوی کې داسې غيبي شيان چې انسان ورته نوم نه لري په داسې الفاظو ياد شوي چې انسان د ليدل کېدونکو شيانو لپاره وضع کړي، په دې سره موږ ته د غيبي شيانو په اړه نسبي معلومات راکول کېږي، د دې يو مثال همدا د (ورځ) اصطلاح ده چې قرآن ئې يو ځای د داسې مودې لپاره راوړې چې زموږ له زرو کلونو سره برابره ده، او بل ځای ئې د پنځوسو زرو کلونو اوږدې مودې لپاره کارولې، نو دا شپږ ورځې هم دا زموږ شپږ ورځې نه دي چې نږدې دو اويا ساعتونه کېږي بلکې شپږ تکويني مراحل دي چې اوږدوالی ئې يوازې الله تعالی ته معلوم دئ. د دې تفصيل د الاعراف د سورې د ٥٤ آيت په تفسير کې ولولئ.
- د آيت د دې فقرې (وکان عرشه علی الماء) په اړه درنو مفسرينو بېل بېل آراء وړاندې کړي، د ځينو له تعبير نه داسې معلومېږي چې ګواکې د الله تعالی عرش د زمکې د سر کوم تخت ته ورته شی وي او پر اوبو باندې ئې اوسېدا همغسې وه لکه د اوبو پر سر د کوم تخت ودرېدا!! په داسې حال کې چې نه د الله تعالی عرش د زمکې کوم تخت ته ورته دئ او نه ئې پر اوبو اوسېدا داسې ده لکه پر اوبو د زمکې د کوم تخت ودرېدا، نه عرش ازلي شی دئ او نه اوبه، نه د دغو الفاظو مراد او معنی دا ده چې د الله تعالی عرش د اوبو له پاسه وو او نه د الله تعالی عرش داسې شی دئ چې د ودرېدو لپاره کومې آوارې سطحې ته ضرورت لري، الله تعالی دا آسمانونه له کومې ستنې پرته ودرولي نو عرش به ئې څنګه داسې څه ته اړ وي؟! دا غلطې انګېرنې او ناسم تصورات د هغه چا د تنګ او تياره ذهن زېږنده دي چې الله تعالی او عرش ئې د زمکې د سر له مخلوقاتو سره تشبيه کوي، د آيت معنی دا نه ده چې د آسمانونو او زمکې د پيدايښت پر مهال د الله تعالی عرش د اوبو پر سر داسې ولاړ وو لکه د زمکې کوم تخت چې پر اوبو ولاړ وي!! څوك چې د دې آيت په تعبير کې دغه غلط اسلوب غوره کوي له داسې پوښتنو سره مخامخ کېږي چې هيڅ ځواب ورته نشي موندلی، لکه دا چې: عرش له اوبو نه مخکې چېرې وو او پر څه ولاړ وو؟ الله تعالی له عرش نه مخکې چېرې وو او پر څه ئې استوی کړې وه؟
- د يوه آيت په اصلي مطلب هغه مهال ښه پوهېدی شو چې وګورو په کوم مناسبت راغلی؟ د بحث اصلي موضوع ئې څه ده؟ تر هغه مخکې او وروسته څه ويل شوي؟ که دلته لږ ځير شو نو راته جوته کېږي چې دا آيت له مخکني آيت سره ژور ارتباط لري، په مخکني کې ويل شوي چې د ټولو ژوو او ساکښو روزي د الله تعالی پر ذمه ده، همغه الله

چي د دوی د پيدايښت او مړيني له نېټي خبر دئ، وروسي ويل شوي چي الله همغه ذات دئ چي آسمانونه او زمکه ئي پيدا کړي، تاسو پوهېږئ چي د رزق او روزي اصلي اسباب آسمان او زمکه دي چي له يوه باران راورېږي او لمر ئې زمکي ته رڼا او تودوخه ورکوي او بله ئي دانه او مېوه راشنه کوي، او بيا په آسمان او زمکي کي د رزق تر ټولو مهم او اساسي توکی اوبه دي چي ورېدا، ذخيره کيدا، د زمکي پر سر روانېدا ئې د الله تعالی په حکم دي، چي خبره داسي ده نو بايد پوه شي چي واقعاً الله تعالی د ټولو ژوو د رزق او روزي ذمه وار دئ، او دا همغه مطلب دئ چي په همدې توگه د العنکبوت په سوره کي په دې بڼه راغلی:

وَكَأَيِّن مِّن دَآبَّةٍ لَّا تَحۡمِلُ رِزۡقَهَا ٱللَّهُ يَرۡزُقُهَا وَإِيَّاكُمۡۚ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ﴿٦٠﴾ وَلَئِن سَأَلۡتَهُم مَّنۡ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ وَسَخَّرَ ٱلشَّمۡسَ وَٱلۡقَمَرَ لَيَقُولُنَّ ٱللَّهُۖ فَأَنَّىٰ يُؤۡفَكُونَ ﴿٦١﴾ ٱللَّهُ يَبۡسُطُ ٱلرِّزۡقَ لِمَن يَشَآءُ مِنۡ عِبَادِهِۦ وَيَقۡدِرُ لَهُۥٓۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٞ ﴿٦٢﴾ وَلَئِن سَأَلۡتَهُم مَّن نَّزَّلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءٗ فَأَحۡيَا بِهِ ٱلۡأَرۡضَ مِنۢ بَعۡدِ مَوۡتِهَا لَيَقُولُنَّ ٱللَّهُۚ قُلِ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِۚ بَلۡ أَكۡثَرُهُمۡ لَا يَعۡقِلُونَ ﴿٦٣﴾

العنکبوت: ٦٠-٦٣

او څومره ژوي داسي دي چي خپله روزي نه وړي، الله هغوی ته روزي ورکوي او تاسو ته هم، او هغه پوه اورېدونکی دئ، او که ئې وپوښتي چي آسمانونه او زمکه چا پيدا کړي او لمر او سپوږمی چا مسخر کړي؟ حتماً به ووايي: الله؛ نو څنگه دوکه کېږئ، دا خو الله دئ چي له خپلو بندگانو نه ئي چا ته چي ئي وغواړي روزي ورته پراخه کړي او يا ئي ورته محدوده او تنگه کړي، يقيناً چي هغه پر هر څه ښه پوه دئ، او که ئي وپوښتي چي له آسمانه څوك اوبه راکوزوي او په همدې سره زمکه له خپلي مړيني وروسته راژوندی کوي؟ حتماً به ووايي: الله؛ ووايه: ستايني ټولي الله لره دي خو د دوی ډېری نه پوهېږي.

په دې آيتونو کي هم گورئ چي لومړی ژوو ته د رزق او روزي ورکولو خبره شوې او بيا د آسمانونو او زمکي د پيدايښت، د لمر، سپوږمی د تسخير (چي شپه او ورځ په گوته کوي او دا دواړه د رزق او روزي مهم اسباب دي)، بيا له آسمانه د اوبو راورېدا او بيا په زمکي کي د ژوندون پيلېدا ته اشاره شوې او په دې توگه موږ ته ويل شوي چي رزق او وسائل او اسباب ئي د الله له لوري پيدا شوي او ذمه وار ئي الله تعالی دئ، هغه دا پرېکړه کوي چي چا ته څومره رزق او روزي ورکړي. که لږ ځير شئ نو درته جوته

به شي چې د دغو دوارو سورتونو په دغو آيتونو کې بشپړ ورته والی او يو د بل شرح او تفسير دئ.

- دې ته مو هم بايد پام وي چې لکه په (على الله رزقها) کې (على) د فوقيت او بروالي په معنی نشو اخيستی او داسې نه شو ويلی چې رزق ئې د الله د پاسه دئ بلکې وايو رزق ئې د الله پر (ذمه) دئ، همداسې په (کان عرشه على الماء) کې نه شو ويلې چې عرش ئې د اوبو له پاسه ولاړ وو، بلکې بايد ووايو: اوبه د الله تعالی د واکمنۍ تر عرش لاندې وې. ځکه دلته د بحث اصلي موضوع همدا ده چې د رزق او روزي وسائل د الله تعالی په واک کې دي.
- دې ته مو هم بايد پام وي چې که دا آيت په بل ځای کې راغلی وی او هلته د بحث موضوع د عرش څرنګوالی وی نو قرآن موږ ته وايي چې د متشابه آيتونو د الفاظو داسې تأويل چې د مجازي معنی په ځای ئې په حقيقي معنی د پوهېدا هڅې او لټې ته ورته وي د هغه چا کار دئ چې زړونه ئې بيمار وي، د ايمان او علم خاوندان د دغو آيتونو د الفاظو له تأويل نه ډډه کوي او وايي چې په تأويل ئې له الله تعالی پرته هيڅوك نه پوهېږي، هيڅوك نه پوهېږي چې د عرش او پر اوبو ئې د ودرېدا کيفيت څنګه دئ، خو دلته په حقيقت کې په دې الفاظو سره موږ ته د هغه حالت کيفيت نه دئ انځور شوی بلکې دا مطلب ويل شوی چې د آسمانونو او زمکې له پيدايښته وروسته د الله تعالی په ملك کې او د ده د واکمنۍ تر عرش لاندې لومړۍ پيدا شوې ماده هغه اوبه دي چې انسانان او نور ژوي ترې پيدا شوي (ځکه قرآن وايي چې هر ژوی مو له اوبو پيدا کړی: و جعلنا من الماء کل شیء حی)، تر دې مخکنی آيت هم د ژوو د پيدايښت او مرګ او رزق په اړه بحث کوي او دا آيت هم د ټول عالم پيدايښت ته اشاره کوي، او تاسو پوهېږئ چې اوبه د ژوو د رزق تر ټولو مهمه برخه ده، دانه، مېوه او واښه هم په اوبو راټوکېږي، په دې آيت سره موږ ته لارښوونه شوې چې الله تعالی د ژوو له پيدايښته مخکې د دوی روزي پيدا کړې، داسې لکه د ماشوم له پيدا کېدو مخکې چې د مور په تي کې شيدې ورته پيدا کوي.
- ځينو درنو مفسرينو ويلي چې دا عالم د آسمانونو او زمکې له پيدايښته مخکې د مايع (اوبو) په څېر وو، که څه هم دا تعبير تر يوه حده د پام وړ دئ، خو دا تعبير به يوازې په هغه صورت کې د منلو وړ وو چې د بحث اصلي موضوع د عرش د څرنګوالي بيانول وی، نه ژوو ته روزي ورکول.
- دا يو له هغو آيتونو دئ چې اهل ظاهر او هغه خلك ئې له فهم، تفسير او واضح تعبير نه عاجز دي چې په متشابه نصوصو کې راغلي الفاظ د مجازي معنی پر ځای په حقيقي معنی نيسي، د دوی د مسلك له مخې بايد د دې آيت دا فقره (و کان عرشه على الماء) داسې تعبير کړی شي چې ګواکې د آسمانونو او زمکې له پيدا کېدو مخکې د الله تعالی عرش (تخت) د اوبو پر سر پروت وو!! که پوښتنه وشي چې آيا عرش او اوبه

ازلي دي؟ دا عرش د اوبو تر پيداېښت د مخه چېري او د څه د پاسه وو؟ آيا دلته له اوبو نه همدغه زموږ د څښلو اوبه مراد دي چي دا خو د آسمانونو او زمكي له پيداېښته ډېر وروسته پيدا شوې او كه مراد ترې دا دئ چي دا عالم د مايع او اوبو په څېر ويلي وو؟ د دې الفاظو معنى څه ده چي عرش ئې پر اوبو وو؟!! دغو پوښتنو ته هيڅ ځواب نشي ويلى.

- دا آيت موږ ته دا خبره هم كوي چي د ټول عالم د خلقت او پيداېښت اصلي او تر ټولو ستره موخه د انسان آزموينه او د دې آزمېښت له لاري د هغه انسان راڅرګندېدا ده چي د عمل له مخي تر ټولو مخلوقاتو غوره دئ. دا ښيي چي په الهي معيارونو كي د صالح انسان ارزښت څومره لوړ دئ، دا ټول عالم، آسمانونه او زمكه د همدې انسان د راڅرګندېدو لپاره پيدا شوي.
- د آيت په پاى كي ويل شوي چي له دې ستر حقيقت منكر انسان داسي دئ چي كله ورته ووايي: له خپلي مړيني وروسته به هرومرو راپاڅئ نو حتماً به ووايي: دا له څرګند جادو پرته بل څه نه دئ!! هغه په دې حقيقت له پوهېدو عاجز دئ او څوك چي دا خبره كوي يا ئې مني نو هغه ته داسي برېښي لكه چي كوډي پرې شوې وي.

وَلَئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمُ ٱلْعَذَابَ إِلَىٰٓ أُمَّةٍ مَّعْدُودَةٍ لَّيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُۥٓ ۗ أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٨﴾ وَلَئِنْ أَذَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَٰهَا مِنْهُ إِنَّهُۥ لَيَـُٔوسٌ كَفُورٌ ﴿٩﴾ وَلَئِنْ أَذَقْنَٰهُ نَعْمَآءَ بَعْدَ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ ٱلسَّيِّـَٔاتُ عَنِّىٓ ۚ إِنَّهُۥ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ﴿١٠﴾

او كه عذاب تر يوې ټاكلي نېټې ترې وځنډوو حتماً وايي: څه ئې تموي؟ پام چي په كومه ورځ ورته راشي په هيڅ توګه به ترې اوړېدونكى نه وي او هغه څه به پرې محقق شي چي ملنډې ئې پرې وهلې. او كه انسان ته له خپلي خوا د كومي پېرزويني خوند وروڅكو بيا ئې ترې لري كړو، يقيناً چي (په دې صورت كي) دى حتماً ډېر مأيوس او ناشكره وي او كه له هغه وروسته چي كړاو وررسېدلى؛ ده ته د نعمتونو خوند وروڅكو، حتماً وايي چي ستونزي رانه ولاړې، بې شكه چي هغه ډېر خوښي كوونكى او ډېر فخر كوونكى دئ.

(٨-١٠)- په دې مباركو آيتونو كي څو لارښووني شوې:

- كه له كافرانو نه هغه عذاب تر يوې ټاكلي نېټې وځنډول شي چي الهي دين ئې د دوى د كفر پايله بولي نو حتماً وايي: دا عذاب ولي نه راځي؟ څه ئې مخه نيسي؟ كه دا

گوابنونه ربنتيني وى تر اوسه به ئې څرك لګېدلى وو!!

- په كومه ورځ چې دا عذاب ورته راشي نو هيڅوك به ئې په هيڅ توګه ترې دفع كولى نشي.
- په كوم څه چې ملنډې وهي حتماً ئې پر سر راپرېوځي.
- انسان داسې دئ چې كه الله تعالى له خپلې خوا د كومې پېرزوينې خوند وروڅكي او بيا ئې بېرته ترې واخلي نو نه پر مخكني نعمتونو شكر كوي او نه پر مصيبت او د نعمت په تلو صبر كوي، ژر مأيوسېدونكى او ډېر ناشكره دئ.
- او كه له هغه وروسته چې كړاو وررسېدلى؛ ده ته د نعمتونو خوند وروڅكي، نو خپل حقيقي منعم هېر كړي او ګمان كوي چې د سختو ورځو دوران تېر شو، كړاوونه پاى ته ورسېدل، بيا به نه راستنېږي او د سوكاليو ورځې به پاى نه مومي!! بې شكه چې هغه ډېر كبرجن او په لږ څه ډېر خوشحالېدونكى دئ.

إِلَّا ٱلَّذِينَ صَبَرُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ أُوْلَـٰٓئِكَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١١﴾

مګر هغه چې صبر ئې وكړ او نېك عملونه ئې وكړل؛ دوى ته بخښنه ده او ستر اجر.

(۱۱)- له پورتنيو بدو خصلتونو نه هغه څوك خوندي پاته كېږي چې دوه صفتونه لري: صبر او نېك عملونه، چې دوى ته د دوو خبرو زېرى وركول كېږي: بخښنه او ستر اجر.

له دې معلومېږي چې مخكني بد خصلتونه په هغو كې راولاړېږي چې كم ظرفه، بې صبره، او بد عمله وي.

فَلَعَلَّكَ تَارِكُۢ بَعْضَ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيْكَ وَضَآئِقُۢ بِهِۦ صَدْرُكَ أَن يَقُولُواْ لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ كَنزٌ أَوْ جَآءَ مَعَهُۥ مَلَكٌ ۚ إِنَّمَآ أَنتَ نَذِيرٌ ۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٢﴾

نو ښايي ته له هغه څه چې تا ته ئې وحې كېږي د ځينو پرېښودونكى يې يا دې سينه پر دې تنګېږي چې وايي: ولې كومه خزانه نه ده پرې نازله شوې يا كومه فرښته ورسره نه ده راغلې؟! ته خو يوازې يو خبردارى وركوونكى يې، او الله پر هر څه وكيل (څارندوى) دئ.

(۱۲)- د دې مبارك آيت په لاربښوونو باندې د ښه پوهېدا لپاره لاندې خبرې په پام كې ولرئ:

- د پيغمبر عليه السلام ناپوه مخاطبينو به كله كله داسې ښوده چې ستا له ډېرو خبرو سره موافق يو خو ځينې دې نشو منلى، كه دا خبرې په منځ كې نه وى او ته ترې تېر شوى وى نو موږ به حتماً ستا ملګرتيا كړې وه او ستا د نورو خبرو منلو ته به چمتو

شوي وو، دلته الله تعالی خپل پیغمبر ته فرمايي چي داسي غوښتنو ته هيڅ اعتناء مه کوه، څه چي درته وحي کيږي له هيڅ برخي ئې مه تيريږه.

- د جاهلو قومونو يوه ځانګړتيا دا ده چي خپل مشران دوو خبرو ته په پام سره غوره کوي: چي شتمن او د خزانو خاوند وي او پياوړي ساتونکي، حاميان او پلويان ولري، نه ئې اهليت او کفائت ته اعتناء کوي، نه ئې پوهي او علم ته او نه ئې جسمي استعدادونو او توانمنيو ته، د پيغمبر په اړه به ئې ويل: څنګه ومنو چي دا د الله تعالی له لوري د پيغمبر په توګه لېږل شوی چي نه ئې خزاني په واك کي دي او نه ئې ځواکمني فرشتي په خوا کي چي له مخالفينو ئې وساتي او څوك پرېنږدي چي خوا ته ئې ورنږدې شي او تاوان وروررسوي!!

پيغمبر عليه السلام د دوی پر دغو جاهلانه غوښتنو او ويناوو ځوريدو، الله تعالی هغه ته فرمايي: پام چي د دوی غوښتنو او ويناوو ته اعتناء ونه کړې او داسي ونه شي چي د وحي له ځينو برخو تېر شي او د دوی ويناوي دي غمجن کړي، ته يوازي يو خبرداری ورکوونکی يې، د کفر، شرك، ظلم او فساد له بدو پايلو ئې خبروې، نه ئې د ايمان راوړو ذمه وار يې او نه ئې کفيل او څارندوی، الله تعالی د دوی او د هر څه څارندوی دئ.

أَمْ يَقُولُونَ ٱفْتَرَىٰهُ ۖ قُلْ فَأْتُوا۟ بِعَشْرِ سُوَرٍ مِّثْلِهِۦ مُفْتَرَيَٰتٍ وَٱدْعُوا۟ مَنِ ٱسْتَطَعْتُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿١٣﴾ فَإِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا۟ لَكُمْ فَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّمَآ أُنزِلَ بِعِلْمِ ٱللَّهِ وَأَن لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَهَلْ أَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٤﴾

يا وايي چي له ځانه ئې (په درواغو) جوړ کړی، (ورته) ووايه: د دې په څېر لس له ځانه جوړ شوي سورتونه راوړئ او له الله پرته چي هر څوك راوستی شئ (مرستي ته ئې) دروبلئ که رښتيني ياست. نو که ئې ستاسو بلني ته ځواب درنه کړ نو پوه شئ چي دا د الله په علم سره نازل شوی، او دا چي له ده پرته بل معبود نشته، نو آيا تاسو مسلمانيدونکي يئ؟

(۱۳-۱٤)- د دې مبارکو آيتونو لارښووني دا دي:

- <u>د پيغمبر عليه السلام ځيني ناپوه مخاطبين تر مخکنيو ډير د شرك، کفر او جهل په</u> ډند کي نښتي او له حق سره په مخالفت کي لجوج ول او د پيغمبر عليه السلام په اړه به ئې ويل چي نه دی د الله استازی او پيغمبر دئ او نه ئې وينا وحي او د الله تعالی پيغام، څه چي وايي له ځانه ئې جوړ کړي او خدای ته ئې منسوبوي!! دلته د دغو جاهلانو په ځواب کي ويل شوي: که تاسو په خپلي ادعاء کي رښتيني يئ نو د دې قرآن په څېر خو

لس له ځانه جوړ شوي سورتونه راوړئ او له الله پرته چي هر څوك مرستي ته دربللی شئ دروئي بلئ، خو كه هيچا ستاسو مرسته ونه كړی شوه او ستاسو بلني ته ئي ځواب درنه كړی شو نو بايد پوه شئ چي دا كتاب د الهي علم حامل كتاب دئ، هر حكم او هره وينا ئي د عليم خدای له لوري ده، په هر آيت كي به ئې داسي حقائق ومومئ چي ښيي دا له هغه الله تعالی پرته د بل چا نشي كېدی چي په هر څه پوه دئ. كه نه تاسو د داسي كتاب د وړاندي كولو توان لرئ او نه ستاسو دروغجن معبودان نو بايد پوه شئ چي له الله تعالی پرته بل معبود نشته، نو آيا تاسو مسلمانېدونكي يئ او د دې حقائقو منلو ته غاړه ږدئ؟

- كه څه هم ځينو درنو مفسرينو ويلي چي په (فَإِلَّمۡ يَسۡتَجِيبُواْ لَكُمۡ) كي خطاب مسلمانانو ته متوجه دئ؛ گواكي دوی ته ويل شوي چي كه كافرانو ستاسو بلني ته ځواب درنه كړ نو پوه شئ چي دا د الله په علم سره نازل شوی، خو دا تعبير د آيت له الفاظو سره هيڅ اړخ نه لگوي، د (كم) ضمير همغو خلكو ته راجع دئ چي په مخكني آيت كي په (كنتم صادقين) كي او په وروستني آيت كي په (اعلموا) او (انتم مسلمون) كي ورته اشاره شوې، د دې لپاره هيڅ دليل نه مومو چي دلته خطاب مسلمانانو ته راجع وگڼو**!!**
- دلته دا پوښتنه راولاړېږي چي دا ولي قرآن دلته مخالفينو ته ويلي چي د قرآن په څېر لس سورتونه راوړئ، په بل ځای كي ئي ويلي چي يوه سوره او په بل ځای كي ئي ويلي چي قرآن ته ورته كتاب راوړئ؟ ځواب ئې دا دئ چي دا ببلي ببلي ويناوي د مسلمانانو حالت ته په پام سره شوې، هر څومره چي د قرآن په اړه د مسلمانانو پوهه او علم زيات شوی او د قرآن پر عظمت لازيات پوه شوي په همدې تناسب مخالفينو ته وينا بدله شوې، په لومړي سر كي ورته ويل شوي چي د قرآن په څېر كوم كتاب راوړئ، بيا ورته ويل شوي چي د قرآن د لسو سوتونو په څېر څه راوړئ او په پای كي ورته ويل شوي چي د قرآن د يوې وړې سورې په څېر څه وړاندي كړئ، دې گواښ نه يوازي د مسلمانانو په زړونو كي كومه اندېښنه نه ده راولاړه كړې بلكي ډاډه ول چي هيڅوك نشي كولی د قرآن د يوې وړې سورې په څېر څه وړاندي كړي.

مَن كَانَ يُرِيدُ ٱلۡحَيَوٰةَ ٱلدُّنۡيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيۡهِمۡ أَعۡمَٰلَهُمۡ فِيهَا وَهُمۡ فِيهَا لَا يُبۡخَسُونَ ﴿١٥﴾ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَيۡسَ لَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ إِلَّا ٱلنَّارُۖ وَحَبِطَ مَا صَنَعُواْ فِيهَا وَبَٰطِلٞ مَّا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١٦﴾

څوك چي دنيايي ژوند او سينگار ئې غواړي په همدې كي ئې عملونه ورته بشپړوو؛

داسي چي دوی ته به په کي کمی نه کېږي، دوی هغه دي چي په آخرت کي به له اوره پرته بل څه ورته نه وي، او ټول هغه څه ئې حبط او هدر شوي چي په دنيا کي ئې جوړ کړي ول او هغه څه ئې باطل دي چي کول ئې.

(١٥-١٦)- دلته څو لارښووني شوې:

• څوك چي يوازي په دنيايي ژوند باور لري، د دنيا زينت او سينګار ئې يوازينی هدف دئ او په آخرت باور نه لري، له دوی سره د الله تعالی معامله داسي ده چي هم موقع ورکوي خپل کار بشپړ او خپل عمل ترسره کړي او هم ئې د هلوځلو دنيايي نتيجه په بشپړه توګه او له څه کمښت پرته ورکوي. د آيت له الفاظو داسي معلومېږي چي دوی ته به خپل عملونه په بشپړه توګه ورکول کېږي او دا په دې معنی ده چي نه يوازي اجر به ئې عمل ته ورته وي بلکي همغه څه به ترلاسه کوي چي دوی کړي، کله چي د خپلو عملونو سزا وګوري پوه به شي چي دا خو همغه څه دي چي دوی په خپله ترسره کول.

• دوی ته به په آخرت کي له اوره پرته بل څه نه وي، دا فقره له مخکنۍ سره په ارتباط دا معنی ورکوي چي په آخرت کي به هغه اور د دوی په برخه کېږي چي په خپله ئې ځان ته تيار کړی وو، دوی په دنيا کي د فتنو اورونه بل کړي وو او دا دئ اوس به خپل عمل د اور په بڼه کي ګوري.

• په آخرت کي به دوی ته جوته شي او په خپلو سترګو به وګوري چي کارونه ئې بې ثمره او تګلاره ئې غلطه او باطله وه، ټول هغه څه ئې حبط او هدر شوي چي په دنيا کي ئې کول او کومه کړنلاره چي دوی غوره کړې وه د دوزخ په اور منتج او منتهي شوه. که څه هم ځينو مفسرينو (له ما صنعوا) نه نېك کارونه او له (ما يعملون) نه بد عملونه مراد کړي او ځينو لا ويلي چي په ما صنعوا کي منافقينو او رياء کارو مؤمنانو ته اشاره شوې خو دا تعبيرونه نه د آيت له الفاظو سره اړخ لګوي او نه ئې له سياق و سباق سره.

أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِۦ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ وَمِن قَبْلِهِۦ كِتَٰبُ مُوسَىٰٓ إِمَامًا وَرَحْمَةً ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِۦ ۚ وَمَن يَكْفُرْ بِهِۦ مِنَ ٱلْأَحْزَابِ فَٱلنَّارُ مَوْعِدُهُۥ ۚ فَلَا تَكُ فِى مِرْيَةٍ مِّنْهُ ۚ إِنَّهُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٧﴾

نو آيا هغه څوك چي د خپل رب له لوري په څرګندي نښي (متکي) وي او د ده له لوري يو ګواه هم ورپسې شي او ترې وړاندي د موسی کتاب د لارښود او رحمت په توګه (شاهد) وي، دوی ايمان پرې راوړي؟ او له دغو ډلو چي څوك پرې کافر کېږي نو موعد (وعده ځای) ئې اور دئ، نو په اړه ئې په شك کي مه اوسه، يقيناً چي هغه ستا د رب له

لوري حق دئ خو ليکن ډېرى خلك ايمان نه راوړي.

(۱۷)- په دې مبارك آيت د ښه پوهېدا لپاره څو خبري په پام کي ولرئ:

- دلته خبره ببرته د قرآن په اړه هغه بحث ته گرځېدلې چي په ۱۳ او ۱٤ آيت کي پيل شوى وو.
- په دې آيت کي پر قرآن د ايمان راوړونکو په اړه ويل شوي: هغه خلك پرې ايمان راوړي چي: ۱- الله تعالى پوهه او بصيرت ورپه برخه کړى، ۲- د الله تعالى له لورى راغلى گواه او شاهد ئې هم مزيد لاربښوونه کړې، پيغمبر عليه السلام او د ده په لاس راغلى کتاب ئې لاربښود شوى، ۳- او د موسى عليه السلام هغه کتاب ئې هم لاربښود دئ چي د خلکو لپاره (امام) او (رحمت) وو.
- نو دغه حقيقت ته پام سره بايد د قرآن په اړه هيڅ شك ونه لرې او پر دې دي کلك باور وي چي هغه ستا د رب له لوري حق کتاب دئ.
- څوك چي د دې کتاب په اړه د کفر او انكار لار غوره کوي دا همغه خلك دي چي موعد ئې دوزخ دئ، يعني دوزخيان له دې حقيقي الهي کتاب انکار کوي او ډېرى خلك له همدغو ايمان نه راوړونکو دي.

وَمَنۡ أَظۡلَمُ مِمَّنِ ٱفۡتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًاۚ أُوْلَٰٓئِكَ يُعۡرَضُونَ عَلَىٰ رَبِّهِمۡ
وَيَقُولُ ٱلۡأَشۡهَٰدُ هَٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ كَذَبُواْ عَلَىٰ رَبِّهِمۡۚ أَلَا لَعۡنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ
﴿١٨﴾ ٱلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَيَبۡغُونَهَا عِوَجًا وَهُم بِٱلۡأٓخِرَةِ هُمۡ كَٰفِرُونَ
﴿١٩﴾ أُوْلَٰٓئِكَ لَمۡ يَكُونُواْ مُعۡجِزِينَ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَمَا كَانَ لَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِنۡ
أَوۡلِيَآءَۘ يُضَٰعَفُ لَهُمُ ٱلۡعَذَابُۚ مَا كَانُواْ يَسۡتَطِيعُونَ ٱلسَّمۡعَ وَمَا كَانُواْ يُبۡصِرُونَ
﴿٢٠﴾ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ وَضَلَّ عَنۡهُم مَّا كَانُواْ يَفۡتَرُونَ ﴿٢١﴾ لَا جَرَمَ
أَنَّهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ هُمُ ٱلۡأَخۡسَرُونَ ﴿٢٢﴾

او تر هغه چا به ډېر ظالم څوك وي چي پر الله ئې دروغجنه افتراء کړې، دوى به د خپل رب په وړاندي حاضر کړى شي او گواهان به وايي: دا همغه کسان دي چي د خپل رب په اړه ئې درواغ ويل، پام چي پر دغو ظالمانو د الله لعنت دئ، هغه چي د الله له لاري

ډېره كوي او كوړوالی ورته غواړي او دوی له آخرت منكر دي، دوی نه په زمكي كي عاجزوونكي (برلاسي كېدونكي) ول او نه ئي له الله پرته هيڅ مرستيالان ول، عذاب به ورته دوه برابره شي، نه پر اورېدو توانېدل او نه ئې ليدنه كولی شوه، دوی همغه دي چي ځان ئي زيانمن كړ او هغه څه ترې ورك شول چي په درواغو ئې رامنځته كول، نو له شكه پرته همدا دوی به په آخرت كي زيانمن وي.

(۱۸-۲۲)- په دې مباركو آيتونو كي د هغو كسانو ځانگړتياوي بيان شوې چي پر قرآن ايمان نه راوړي:

- تر ټولو ستر ظالم، چي حتی پر الله تعالی هم له دروغجني افتراء ډېره نه كوي.
- كله چي د قيامت په ورځ د خپل رب په وړاندي د محاكمې لپاره حاضر كړی شي نو ټول اړوند گواهان به د دوی په اړه وايي: دا همغه كسان دي چي د خپل رب په اړه ئي درواغ ويل! خو دا شاهدان څه او څوك دي؟ فرشتې، د عالم هر څه، د دوی د بدن غړي، د محشر په ميدان كي راغونډ شوي انسانان؟!! او كه همغه شاهدان چي په مخكني آيت كي ورته اشاره شوې؟! د آيت له الفاظو معلومېږي چي دا گواهان همغه درې گواهان دي چي په مخكني آيت كي په گوته شوي.
- دا هغه ظالمان دي چي د الله تعالی د لعنت وړ دي،
- نه يوازي د الله له لاري ډېره كوي بلكي كوږوالی ورته لټوي،
- له آخرت منكر دي،
- نه پر اورېدو توانېدل او نه ئې ليدنه كولی شوه، نه ئي د حق خبري د اورېدو استعداد او حوصله درلوده او نه ئي داسي روښانه سترگي وې چي د حقيقت په ليدو او پېژندو كي د دوی مرسته وكړی شي، په ټول عالم كي له خورو نښو پند واخلي، پر حقيقت پوه شي او د الله تعالی له لوري رالېږل شوي كتاب باندي ايمان راوړي.
- په خپل ژوند كي ئې داسي كړنلاره غوره كړي چي له تاوانه پرته څه په لاس نه وركوي،
- داسي دروغجن افتراءات كوي چي د حقيقت په ميدان كي به ترې ورك وي،
- د آخرت په ورځ او په الهي محكمې كي به د واقعي زيانمنو په ډله كي ولاړ وي، عذاب به ورته دوه برابره شي،
- د برلاسي په طمع ئې داسي لار غوره كړې چي هيڅكله به ئي آرمان ترسره نه كړي،
- د همدغي غلطي لاري د انتخاب په سبب د عالم د هر څه له تأييد او ملاتړ نه محروم شوي، په ټول عالم كي له الله تعالی پرته داسي څوك نه مومي چي مرسته، ملگرتيا او ملاتړ ئې وكړی شي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَأَخۡبَتُوٓاْ إِلَىٰ رَبِّهِمۡ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٣﴾

يقيناً هغه چي ايمان ئې راوړی او نېك عملونه ئې كړي او د خپل رب په وړاندي ئې سر ټيټوي دوی جنتيان دي په هغه كي تلپاته.

(٢٣)- په دې مبارك آيت كي د جنتيانو څو ځانګړتياوي ښودل شوي: ايمان ئې راوړی، نېك عملونه ئې كړي او د خپل رب په وړاندي ئې تواضع كړې.

مَثَلُ ٱلۡفَرِيقَيۡنِ كَٱلۡأَعۡمَىٰ وَٱلۡأَصَمِّ وَٱلۡبَصِيرِ وَٱلسَّمِيعِۚ هَلۡ يَسۡتَوِيَانِ مَثَلًاۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

د دغو دواړو ډلو مثال داسي دئ لكه ړوند او كوڼ او سترګه ور او اورېدونكی، آيا د مثال له پلوه سره برابر دي؟! نو آيا پند نه اخلئ؟

~~(٢٤)- په دې مبارك آيت كي مخكنۍ دوه ډلي چي د قرآن په اړه د دوی دريځ او غبرګون~~ په مخكنيو آيتونو كي وڅېړل شو، د يوه كښلي مثال په ترڅ كي داسي انځور شوې لكه يو چي هم ړوند وي او هم كوڼ او بل هم سترګه ور وي او هم ښه اورېدونكی، لكه چي دا دواړه سره برابر نه دي، دغه دواړه ډلي هم سره برابري نه دي، يوه ډله د پوهي، بصيرت او فهم خاوندان دي، دلائل اوري، حقائق درك كولی شي، د ګواهانو د ګواهي په څرنګوالي پوهېږي او د همدې په حكم او غوښتنه پر قرآن ايمان راوړي او پر حقانيت ئې باور كوي او بله ئې هغه ډله ده چي ړندو او كڼو ته ورته دي، نه د بل وينا اوري او نه په خپله لار موندی شي، پر سترګو ئې د جهل يا تعصب پرېړي پردې پرتې دي، زړونه ئې بيمار دي، د حق وينا پرې اغېز نشي كولی، طبيعي ده چي داسي خلك پر قرآن له ايمان راوړلو عاجز دي.

وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوۡمِهِۦٓ إِنِّي لَكُمۡ نَذِيرٞ مُّبِينٌ ﴿٢٥﴾ أَن لَّا تَعۡبُدُوٓاْ إِلَّا ٱللَّهَۖ إِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيۡكُمۡ عَذَابَ يَوۡمٍ أَلِيمٖ ﴿٢٦﴾ فَقَالَ ٱلۡمَلَأُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِن قَوۡمِهِۦ مَا نَرَىٰكَ إِلَّا بَشَرٗا مِّثۡلَنَا وَمَا نَرَىٰكَ ٱتَّبَعَكَ إِلَّا ٱلَّذِينَ هُمۡ أَرَاذِلُنَا بَادِيَ

ٱلرَّأۡيِ وَمَا نَرَىٰ لَكُمۡ عَلَيۡنَا مِن فَضۡلِۭ بَلۡ نَظُنُّكُمۡ كَٰذِبِينَ ﴿٢٧﴾ قَالَ يَٰقَوۡمِ
أَرَءَيۡتُمۡ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٖ مِّن رَّبِّي وَءَاتَىٰنِي رَحۡمَةٗ مِّنۡ عِندِهِۦ فَعُمِّيَتۡ عَلَيۡكُمۡ
أَنُلۡزِمُكُمُوهَا وَأَنتُمۡ لَهَا كَٰرِهُونَ ﴿٢٨﴾ وَيَٰقَوۡمِ لَآ أَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ مَالًاۖ إِنۡ أَجۡرِيَ
إِلَّا عَلَى ٱللَّهِۚ وَمَآ أَنَا۠ بِطَارِدِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْۚ إِنَّهُم مُّلَٰقُواْ رَبِّهِمۡ وَلَٰكِنِّيٓ أَرَىٰكُمۡ قَوۡمٗا
تَجۡهَلُونَ ﴿٢٩﴾ وَيَٰقَوۡمِ مَن يَنصُرُنِي مِنَ ٱللَّهِ إِن طَرَدتُّهُمۡۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣٠﴾
وَلَآ أَقُولُ لَكُمۡ عِندِي خَزَآئِنُ ٱللَّهِ وَلَآ أَعۡلَمُ ٱلۡغَيۡبَ وَلَآ أَقُولُ إِنِّي مَلَكٞ وَلَآ أَقُولُ
لِلَّذِينَ تَزۡدَرِيٓ أَعۡيُنُكُمۡ لَن يُؤۡتِيَهُمُ ٱللَّهُ خَيۡرًاۖ ٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِمَا فِيٓ أَنفُسِهِمۡۖ إِنِّيٓ إِذٗا
لَّمِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٣١﴾

او يقيناً چي نوح مو د ده د قوم لوري ته ولېږو، (وينا ئي دا وه:) اې زما قومه! زه درته ځرګند خبرداروونکي يم، په دې چي له الله پرته د بل چا عبادت مه کوئ، زه د يوې دردوونکي ورځي له عذابه درباندي وېرېږم، نو د ده د قوم هغو مشرانو چي کفر ئي (غوره) کړی وو وويل: موږ خو تا يوازي د ځان په څېر يو بشر ګورو او چا چي ستا متابعت کړی له هغو ئې پرته بل څوك نه وينو چي زموږ پرېوتي او بې وزلي دي، (هغه هم) بې سوچه، او پر موږ ستاسو کوم فضيلت مو هم نه ترسترګو کېږي، بلکي د دروغجنو ګمان درباندي کوو. وئې ويل: اې زما قومه! آيا دې ته مو پام دئ چي که زه د خپل رب له لوري په بَيِّن او روښانه دريځ وم، او ما ته ئي له خپل لوري پېرزوينه راپه برخه کړې وي او پر تاسو ئې ليدا ناشونې وي، آيا تاسو په داسي حال کي پرې اړ کولی شو چي کرکه کوونکي يئ؟ او اې زما قومه! له تاسو کوم مال هم نه پرې غواړم، زما اجر له الله پرته پر بل چا نه دئ، او زه د هغو رټونکی هم نه يم چي ايمان ئې راوړی، يقيناً چي دوی له خپل رب سره مخامخېدونکي دي، خو زه تاسو داسي وګړي ګورم چي جهالت کوئ، او اې زما قومه! که ئې ورټم نو څوك به مي د الله په وړاندي مرسته وکولی شي؟ آيا پند نه اخلئ؟ **او نه دا درته وايم چي د الله خزانې راسره دي او نه په غيب پوهېږم او نه د هغو خلکو په اړه چي تاسو په سپکه سترګه ورته ګورئ دا وايم چي الله به هيڅ خير ورپه برخه نه کړي، الله په هغه څه ډېر ښه پوه دئ چي د دوی په**

سينو كي دي، (كه دا خبري وكړم نو) په دې صورت كي به زه له ظالمانو وم.

(٢٥-٣١)- په دې مباركو آيتونو كي د مخكنيو اساسي مطالبو لپاره يوه تاريخي بېلگه وړاندي شوې، د نوح عليه السلام او د ده د قوم تر منځ هغه مناقشه د يوه تاريخي مثال په توگه زموږ مخي ته اېښودل شوې چي ښيي نوح عليه السلام خپل قوم ته همغه خبري كړې چي په مخكنيو آيتونو كي ئې پيغمبر عليه السلام ته د كولو امر شوى او د نوح قوم همغه دريځ غوره كړى وو چي قريشو د رسول الله صلى الله عليه و سلم د دعوت په وړاندي غوره كړى، د آيتونو لارښووني دا دي:

- نوح عليه السلام خپل قوم ته لېږل شوى وو، قوم ته ئې د وينا اساسي برخه دا وه: اې زما قومه! له الله پرته د بل چا عبادت مه كوئ، زما دنده دا ده چي د كفر او شرك له بدو پايلو خبرداري دركړم، زه د يوې دردوونكې ورځې له عذابه دربانديې وېرېږم،
- د ده د قوم كافرو مشرانو ورته وويل: ١- موږ خو تا يوازي د ځان په څېر يو بشر گورو، ٢- يوازي هغه څوك ستا متابعت كوي چي زموږ د قوم پرېوتي او بې وزلي دي، هغه هم بې سوچه او له غور او فكر پرته، ٣- په تاسو كي داسي څه هم نه گورو چي زموږ په پرتله ستاسو كوم فضيلت او لوړوالى په گوته كړي، ٤- بلكي د دروغجنو گمان درباندي كوو.
- د نوح عليه السلام ځواب دا وو: اې زما قومه! آيا دې ته مو پام دئ چي كه الله تعالى ما ته لارښوونه كړې وي، زما حالت تاسو ته ثابتوي چي په حقه يم، پر ما ئې دا پېرزوينه كړې وي چي د پيغمبر په توگه ئې غوره كړى يم، خو تاسو پر دغو حقائقو له پوهېدا عاجز وئ، پر تاسو د دغو ليدا او پوهېدا ناشوني وي، آيا تاسو په داسي حال كي پرې اړ كولى شو چي كركه كوونكي يئ، له حق نه ستاسو له كركي او نفرت سره سره به څنگه دا خبري پر تاسو ومنلى شو؟ او اې زما قومه! له تاسو نه پر دې دعوت او د حق لوري ته پر بلني كوم مال هم نه غواړم، زما اجر له الله پرته پر بل چا نه دئ، زه د هغو خلكو رټونكى او له ځانه شړونكى هم نه يم چي ايمان ئې راوړى، يقيناً چي دوى له خپل رب سره مخامخېدونكي دي، هلته به څه ځواب وايم، ستاسو دا وينا او غوښتنه جاهلانه ده، چي دوى ته په سپكه سترگه گورئ او رانه غواړئ چي له خپل څنگ نه ئې وشړم، اې زما قومه! كې ئې ورټم نو څوك به مي د الله په وړاندي مرسته وكولى شي؟ څوك به مي د هغه له عذابه ژغوري، آيا پند نه اخلئ؟ **او نه دا درته وايم چي د الله خزانې راسره دي او نه په غيب پوهېږم او نه د هغو خلكو په اړه چي تاسو په سپكه سترگه ورته گورئ دا وايم چي الله به هيڅ خير ورپه برخه نه كړي، الله په هغه څه ډېر ښه پوه دئ چي د دوى په سينو كي دي، كه دا خبري وكړم نو په دې صورت كي به زه له ظالمانو وم.**
- كه لږ ځير شئ نو دا به درته جوته شي چي دا خبري د مخكنيو آيتونو شرح او تفصيل دئ.

- دې ته مو هم باید پام چې دلته د نوح علیه السلام له قوله دا خبره هم شوې چې قرآن ئې په وار وار او په مختلفو الفاظو سره کوي چې نه له الله تعالی پرته څوك په غیب پوهېږي او نه الله تعالی چا ته د خپلو خزانو کلیاني ورکړې او د خپل فضل وېش ئې چا ته سپارلی، دلته د نوح علیه السلام له قوله ویل شوي چې خپل قوم ته ئې ویلي: **نه دا درته وایم چې د الله خزانې راسره دي او نه په غیب پوهېږم.** آیا د یوه مؤمن انسان لپاره دغه صریح او واضح آیتونه کافي نه دي چې هر هغه قول په دېوال ووهي چې کوم انسان ته د علم غیب ثابتولو ادعاء کوي یا څوك د الهي خزانو د تصرف واکمن ګڼي؟!!
- دې ته مو هم باید پام وي چې د قوم مشرانو ته د نوح علیه السلام دا وینا چې زه د هغو خلکو رټونکی او له ځانه شړونکی نه یم چې ایمان ئې راوړی، هغه چې تاسو په سپکه سترګه ورته ګورئ، د قرآن د هغې وینا یوه بله بېلګه ده چې وایي د تاریخ په اوږدو کې تل د ټولنې کمزورو او بې وزلو خلکو د پیغمبرانو علیهم السلام او خدای پالونکو دعوتګرانو ملګرتیا کړې او د زر او زور خاوندانو د دوی مخالفت ته ملاتړلې.

قَالُواْ يَـٰنُوحُ قَدْ جَـٰدَلْتَنَا فَأَكْثَرْتَ جِدَٰلَنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّـٰدِقِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ إِنَّمَا يَأْتِيكُم بِهِ ٱللَّهُ إِن شَآءَ وَمَآ أَنتُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَنفَعُكُمْ نُصْحِىٓ إِنْ أَرَدتُّ أَنْ أَنصَحَ لَكُمْ إِن كَانَ ٱللَّهُ يُرِيدُ أَن يُغْوِيَكُمْ ۚ هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٣٤﴾

وئې ویل: اې نوح! یقیناً چې له موږ سره دې شخړه وکړه او شخړه دې راسره ښه ډېره کړه، نو که له رښتینو یې هغه څه راوړه چې موږ ته ئې وعده راکوې. وئې ویل: یوازې الله به ئې درته راوړي که ئې وغوښتل او تاسو عاجزوونکي نه یئ، او زما خواخوږي به ګټه درونه رسوي که وغواړم چې نصیحت درته وکړم او الله دا وغواړي چې تاسو بې لارې کړي، هغه مو رب دئ او د ده په لوري به ورګرځول کېږئ.

(۳۲-۳٤)- دا مبارك آیتونه موږ ته وایي چې د نوح علیه السلام قوم هغه ته وویل: ستا له جدل او شخړې تنګ شوي یو، خبره ډېره اوږده شوه، نور نو بس ده، که رښتیني یې هغه څه راوړه چې موږ پرې وېروې، که ستا ګواښونه رښتیني وی او په رښتیا موږ د الهي عذاب وړ وی نو دا عذاب به دومره اوږده موده نه ځنډېدو، نوح علیه السلام په ځواب کې ورته وویل: د عذاب نازلېدو پرېکړه یوازې الله تعالی کوي، نېټه ئې هغه په خپله خوښه ټاکي، دا زما په واك کې نه دي، کله چې د عذاب پرېکړه وکړي بیا ئې نه تاسو مخه نیولی شئ او نه بل څوك. زه خو ستاسو خواخوږی یم، خو زما خواخوږي به تاسو ته څه

ګټه درورسوي که الله تعالی ستاسو حالت ته په پام سره دا پرېکړه کړې وي چې بې لارې مو کړي، هغه مو رب دئ او د ده په لوري به ورګرځول کېږئ.

أَمۡ يَقُولُونَ ٱفۡتَرَىٰهُۖ قُلۡ إِنِ ٱفۡتَرَيۡتُهُۥ فَعَلَيَّ إِجۡرَامِي وَأَنَا۠ بَرِيٓءٞ مِّمَّا تُجۡرِمُونَ ﴿٣٥﴾

آیا وایي چې دا ئې له ځانه جوړ کړی؟ ووایه: که دا مې له ځانه جوړ کړی وي نو دا جرم به مې پر ما وي، او زه له هغه جرم نه بې زاره یم چې تاسو ئې کوئ.

(۳۵)- دلته دا پوښتنه راولاړېږي چې آیا په دې آیت کې خبره د نوح علیه السلام د قوم په اړه ده که د قرآن د مخاطبینو په اړه، چا ویل چې دا ئې له ځانه جوړ کړی؟ که څه هم ځینو درنو مفسرینو دا د نوح علیه السلام قوم ته منسوب کړې خو د آیت له الفاظو په ډېر وضاحت سره معلومېږي چې دلته د قصې په منځ کې د معترضه جملې په توګه دا خبره شوې چې آیا د قرآن مخاطبین بیا هم وایي چې دا قرآن تا له خپل ځانه جوړ کړی، همغه خبره کوي چې د نوح علیه السلام لجوج قوم ورته کوله، دوی همغه غلطي تکراروي چې تر دوی مخکنیو کړې او د الله تعالی په عذاب اخته شوي، ته همغه خبره ورته کوې چې نوح علیه السلام خپل قوم ته کړې وه، دوی همغه څه وایي چې د نوح علیه السلام قوم ویل، د هغې شخړې له پایلې هم خبر دي؛ خو سره له دې ستا مخالفت کوي!! نو دوی ته ووایه: که دا مې له ځانه جوړ کړی وي د دې جرم سزا به راکول کېږي او تاسو چې په کوم جرم اخته یئ، د حق مخالفت ته مو همغسې ملا تړلې چې د نوح علیه السلام مجرم قوم ورته تړلې وه؛ نو زه له هغه جرم نه بې زاره یم چې تاسو ئې کوئ.

د دې آیت د لومړۍ فقرې الفاظ همغه دي چې تر دې د مخه په ۱۳آیت کې راغلي، د آیت له سیاق و سباق نه هم په څرګنده توګه معلومېږي او د (یقولون) له صیغې او د (قل) له امر نه هم په ډاګه معلومېږي چې دلته خبره د قریشو په اړه ده او امر پیغمبر علیه السلام ته متوجه دئ، په ډېر تکلف سره کولی شو دا وینا نوح علیه السلام او د هغه قوم ته راجع کړو او دې ته څه ضرورت هم نه تر سترګو کېږي چې د الفاظو واضح او څرګند مفهوم پرېږدو او په تکلف سره داسې معنی ترې واخلو چې له الفاظو سره اړخ نه لګوي!

وَأُوحِيَ إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُۥ لَن يُؤۡمِنَ مِن قَوۡمِكَ إِلَّا مَن قَدۡ ءَامَنَ فَلَا تَبۡتَئِسۡ بِمَا كَانُواْ يَفۡعَلُونَ ﴿٣٦﴾ وَٱصۡنَعِ ٱلۡفُلۡكَ بِأَعۡيُنِنَا وَوَحۡيِنَا وَلَا تُخَٰطِبۡنِي فِي ٱلَّذِينَ ظَلَمُوٓاْ إِنَّهُم مُّغۡرَقُونَ ﴿٣٧﴾

او نوح ته وحي وشوه چې ستا د قوم له هغو (وګړو) پرته چې ایمان ئې راوړی؛ نور به هیڅکله ایمان رانه وړي، نو پر هغه څه مه نهیلی کېږه چې دوی ئې کوي. او زموږ تر

نظر لاندي او زموږ د وحي (مطابق) هغه بېړۍ جوړه كړه او د هغو په اړه مه راسره ږغېږه چي ظلم ئې كړی، يقيناً چي دوی غرقېدونكي دي.

(٣٦-٣٧)- دا آيتونه د قصې څو برخي زموږ مخي ته ږدي:

- نوح عليه السلام ته وحي وشوه چي نور نو ستا په قوم كي داسي څوك نه دئ پاته چي د ايمان راوړو هيله ئې كېدی شي، په دوی كي د ايمان راوړو وړ كسان همغه وو چي تر اوسه ئې ايمان راوړی.
- د هغه چا له مخالفتونو او پر كفر او شرك د دوی له ټينگار نه مه مأيوس كېږه چي د ايمان راوړو استعداد ئې ځېل شوی.
- زموږ تر نظر لاندي هغه بېړۍ جوړه كړه چي تا ته مو د هغې په اړه وحي كړې.
- د هغو وگړو په اړه مه راسره ږغېږه چي ظلم ئې كړی، مه ئې د بخښني او مغفرت لپاره دعاء كوه او مه ئې د ژغورني تلوسه، د دوی مهلت پای ته رسېدلی، غرقېدا ئې يقيني او حتمي ده.
- د آيت له دغو الفاظو (وَٱصۡنَعِ ٱلۡفُلۡكَ بِأَعۡيُنِنَا وَوَحۡيِنَا : او زموږ تر نظر لاندي

او زموږ د وحي (مطابق) هغه بېړۍ جوړه كړه) معلومېږي چي بېړۍ د لومړي ځل لپاره د نوح عليه السلام په لاس جوړه شوې، تر دې د مخه نه چا بېړۍ پېژنده، نه په دې پوهېدو چي كېدی شي له لرگي داسي څه جوړ شي چي د اوبو پر سر درومي او نه ئې د جوړولو په طريقه پوهېدو.

لكه څنگه چي دلته د بېړۍ د څرنگوالي په اړه هيڅ نه دي ويل شوي؛ د قرآن په نورو آيتونو كي هم په دې اړه نه صريحاً څه ويل شوي او نه تلويحاً، دا ځكه چي له يوه لاربنود الهي كتاب سره دا نه ښايي چي په داسي بې گټي خبرو خلك مصروف كړي، خو راشئ وگورو چي بايبل په دې اړه څه وايي؟ متأسفانه زموږ ځيني درانه مفسرين د بايبل تر اغېز لاندي تللي او د نوح عليه السلام د بېړۍ په اړه ئې هغه څه ويلي چي محرف بايبل ويلي!! بايبل ليكي: كله چي خدای د انسان فساد او شرارت وليد نو نوح ته ئې وويل: تصميم مي نيولی چي دا خلك هلاك كړم، ځكه چي زمكه ئې له شرارته ډكه كړې، زه به دوی له زمكي سره يو ځای له منځه وړم!! د بايبل له منونكو پوښتنه كوو: خدای خو زمكه له منځه نه ده وړې، يوازي د وچي څه حيوانات ئې له منځه وړي، الله تعالی به څنگه داسي خبره كوي چي حقيقت ونه لري او عملي نه شي، يا خو د بايبل ليكوال د اصلي انجيل د مطلب په سم او دقيق بيانولو كي ستونزه لري، د دې په ځای چي ووايي: دا خلك او د زمكي پر وچي حيوانات له منځه وړم، غلط الفاظ كاروي او ليكي دا خلك سره له زمكي له منځه وړم!! او يا خو ئې دا هر څه له خپله ځانه ليكلي او دې ته ئې هم پام نه دئ شوی چي دا خبره سمه نه ده!!

ورپسي د نوح عليه السلام د بېړۍ طول، عرض او لوړوالی په ډېر دقت سره ۳۰۰،

۵۰ او ۳۰ ذراع ګني او ليکي چي کړکۍ ئې چېړي او دروازه ئې چېړي وه!! او ادعاء کوي چي دا درې پوړې بېړۍ وه!! معلومه نه ده چي د بايبل ليکوال دا ارقام له کومه ترلاسه کړي؟ او که لږ ځير شو نو ښايي داسي بېړۍ له نوح عليه السلام نه څو زره کاله وروسته جوړه شوې وي!!

په اووم فصل کي ليکي: بيا خدای نوح ته وفرمايل: ته او کورنۍ دي بېړۍ ته ننوځئ، دا ځکه چي د دې دور په ټولو خلکو کي مي يوازي ته رښتونی او صالح ومونديې!! پوښتنه کوو: که د هغه دور په ټولو خلکو کي يوازي نوح عليه السلام رښتونی او صالح انسان وو او د همدې لپاره الله تعالی وژغورو نو زامن او کورنۍ ئې د څه لپاره وژغورل شول؟ آيا هغوی د نوح عليه السلام په خاطر وژغورل شول، که داسي وي نو دا خو له عدالت او انصافه ډېره لري خبره ده، موږ خو هر هغه قاضي ظالم او بې انصافه ګڼو چي د يوه په خاطر بل معاف يا مجازات کړي، مجرم د صالح دوست په خاطر معاف کړي او صالح د مجرم دوست په خاطر مجازات کړي، له عادل الله تعالی خو داسي بې انصافي او غيرعادلانه قضاوت ډېر ډېر لري دئ، موږ ته خو قرآن ويلي چي د نوح عليه السلام مېرمن او زوی هم د غرق شوو په ډله کي ول، دا ځکه چي د ده په څېر صالح نه ول، او که دوی هم د ژغورلو وړ او نېك انسانان ول بيا نو د بايبل ليکوال غلط شوی چي ليکي: خدای نوح ته وويل ته او کورنۍ دي بېړۍ ته ننوځئ دا ځکه چي د دې دور په ټولو خلکو کي مي يوازي ته رښتونی او صالح ومونديې!!

بيا ليکي چي خدای نوح ته وفرمايل: اوه جوړې هغه څاروي چي غوښه ئې حلاله ده، اوه جوړې مرغان او يوه جوړه د نورو حيواناتو درسره واخله، ترڅو له طوفانه وروسته د دوی نسل د زمکي پر سر پاته شي، خو په ۲۰ فقرې کي ليکي: له بېړۍ راکوزېدو سره سم نوح د خدای لپاره د قربانۍ ځای جوړ کړ او د هر حلال حيوان او مرغه ئې يو يو هلته ذبح کړل او خدای د نوح په دې کار ډېر خوښ شو، پوښتنه راولاړېږي: چي يو يو ئې؛ نر يا ښځه ذبح شول نو بيا ئې نسل څنګه دوام وکړ، دا قرباني خو بايد لږ تر لږه يو کال وروسته شوې وی او نوح عليه السلام تر هغه صبر کړی وی چي دغو حيواناتو او مرغانو بچيان زېږولي وی!! په ١٤ او ١٥ فقرې کي د مخکنۍ ادعاء برعکس ليکي: د هر ډول وحشي او اهلي حيواناتو، مرغانو او خزنده وو يوه يوه جوړه هم له دوی سره ول، په دې سره د بايبل ليکوال خپله مخکنۍ وينا ردوي، هلته د خدای امر داسي ګڼي: اوه جوړې هغه څاروي چي غوښه ئې حلاله ده، اوه جوړې مرغان او يوه جوړه د نورو حيواناتو درسره واخله، دلته د هغې خبري خلاف وايي: د هر ډول وحشي او اهلي حيواناتو، مرغانو او خزنده وو يوه يوه جوړه هم له دوی سره ول، که داسي وي نو دا مخکي د اوه اوه جوړو او يوې جوړي يادول د څه لپاره وو؟ دې ته ئې هم پام نه دئ چي د ټولو حيواناتو يوه يوه جوړه په يوې بېړۍ کي خو پرېږده په ستري صحرا کي هم نه ځائېږي.

بيا ليكي: او بېړۍ ته د دوى له ننوتو وروسته خداى د بېړۍ دروازه په دوى پسې بنده كړه، ٤٠ شپې ورځي باران ووربدو، بېړۍ اوبو په سر واخيسته او وخوځېده، دومره باران ووربدو چي اوبه د جگو جگو غرونو تر څوكو هم اوه گزه واوښتې، د زمكي د سر ټول ژوي هلاك شول، يوازي د دې بېړۍ سورلۍ وژغورل شوې، ١٥٠ ورځي همداسي زمكه تر اوبو لاندي وه، ١٥٠ ورځي وروسته بېړۍ د ارارات د غرونو پر سر تم شوه، درې مياشتي وروسته د غرونو څوكي څرگندي شوې او بيا څلوېښت ورځي وروسته نوح د بېړۍ كړكۍ پرانيسته او يو كارغه ئې بهر خوشي كړ، خو كارغه بېرته بېړۍ ته راستون نه شو، بيا ئې يوه كوتره پرېښوده، تر څو وگوري چي آيا د كښېناستو لپاره كومه وچه زمكه پيدا كېږي، خو كوترې كوم ځاى پيدا نه كړ، دا ځكه چي لا اوبه د زمكي پر سر وې، نوح اوه ورځي نور صبر وكړ، بيا ئې همغه كوتره خوشي كړه، دا ځل د لمر لوېدو په وخت كي په داسي حال كي د نوح خوا ته راستنه شوه چي په مښوكي كي ئې د زيتون شنه پانه وه، له دې نوح پوه شو چي د زمكي د اكثرو برخو اوبه ناستي دي، يوه اونۍ وروسته نوح بيا همغه كوتره پرېښوده، خو دا ځل هغه بېرته راستنه نه شوه!! د كوترې د خوشي كولو يوه مياشت وروسته نوح د بېړۍ سر لوځ كړ، بهر ئې وكتل او وئې ليدل چي د زمكي سطح وچه شوې، اته اونۍ نوري هم تېري شوې او بالآخره ټوله زمكه وچه شوه، دا وخت خداى نوح ته وويل: اوس د دې وخت رارسېدلى چي ټول له بېړۍ ووځئ!!)

څوك چي په دې خبرو لږ هم غور وكړي په آسانۍ ورته جوتېږي چي ټولي بې بنسټه او له ځانه جوړي شوې خبري دي، په دې كي لاندي څو خبرو ته ستاسو پام رااړوم:

- كه هغه وخت څلوېښت ورځي باران ورېدلى وي، نو د زمكي د بيا وچېدو لپاره حد اكثر څلوېښت ورځي په كار وي خو د بايبل ليكونكى وايي چي نوح عليه السلام نږدې ديارلس مياشتي وروسته د زمكي سطح وچه وموندە.!!
- كه دا بېړۍ د ارارات د غرونو په سر تم شوې وي نو هغه ځاى بايد په لومړۍ اونۍ كي كاملاً وچ شوى وي، نوح عليه السلام دا ديارلس مياشتي د څه لپاره په بېړۍ كي داسي ايسار وو چي شاوخوا ته د كتلو لپاره ئې د بېړۍ له كړكۍ نه بهر هم ونه كتل او له كارغه او كوترې ئې كار اخيست چي وگوري چېري وچه زمكه شته كه نه؟!! مگر د يوه جگ غره په سر ناست انسان ته د دې ضرورت وي چي د مرغانو په واسطه وچه زمكه معلومه كړي؟ له جگه ځايه خو هم اوبه معلومېږي او هم وچه زمكه!!
- بايبل وايي چي نوح له بېړۍ نه له راكوزېدو سره سم د هر ډول څاروي يو يو د قربانۍ لپاره ذبح كړ، حال دا چي ده ته ويل شوي وو چي د دغو څارويو يوه يوه جوړه د دې لپاره په بېړۍ كي درسره واخله چي نسل ئې دوام وكړي خو ده په همغه لومړۍ ورځ د دغو جوړو يو يو ذبح كړ!! د بايبل ليكوال دې ووايي چي په دغو خبرو كي كومه يوه

رښتيا ده؟ د دغو حيواناتو نسل څنګه دوام وکړ؟ دا څاروي ئې په بېړۍ کي د ذبح کولو لپاره له ځان سره اخيستي وو که د نسل د دوام لپاره؟!
بيا ليکي: په دغي قرباني باندي خدای ډېر خوښ شو او له ځانه سره ئې وويل: زه به بيا د انسان په خاطر چي له ماشومتوبه ئې زړه د ګناه په لوري متمايل وي زمکه لعنت نه کړم او بيا به داسي ټول ژوي له منځه نه وړم!! بايبل مخکي ويلي وو چي الله تعالی د انسان په پيدا کولو پښېمانه شو او دلته ئې ويلي چي د دې طوفان په راالېږلو پښېمانه شو!! دا ځکه چي د انسان د ګناهونو لپاره ئې ولي پر زمکي لعنت ولېږو او د زمکي د سر ټول ژوي ئې له منځه يووړل، له دې وروسته به تر قيامته پوري داسي کار بيا نه تکراروي!!
او دا ځکه چي د انسان ګناه يو طبيعي کار دئ، له ماشومتوبه د ګناه په لوري متمايل وي!! د الله تعالی په اړه دا خبره يوازي يو کافر او بې ايمانه انسان کولی شي او د انسان په اړه دا خبره يوازي هغه په ګناهونو کي تر ستوني غرق ګناهګار انسان کولی شي چي د ګناه لپاره توجيهات لټوي او هڅه ئې دا وي چي ثابته کړي د انسان ګناه کول يوه طبيعي مسئله ده، ګناه له ماشومتوبه ورسره ملګرې وي!! يو با ايمانه انسان به څنګه دا خبره کوي چي نعوذبالله خدای اشتباه کوي، په خپلو کړو پښېمانه کېږي!!
قرآن هم په ځای ځای کي د نوح عليه السلام د قصې ځيني برخي راالخلي، خو نه د يوې تاريخي پېښي د بيانولو په منظور بلکي د پند او وعظ په موخه او په ډېري اغيزمني بڼي کي او هلته چي د يوه مطلب د اثبات لپاره د يوې تاريخي بېلګي وړاندي کول مفيد او مؤثر وي. کله چي غواړي دعوتګرانو او مبارزينو ته ووايي: داسي نه چي د خپلي مبارزې په اوږدېدو سره ستړي يا مأيوس شئ او مبارزه نيمګړې پرېږدئ، ستاسو جد نوح عليه السلام نه نيم سوه کاله مبارزه وکړه خو نه ستومانه شو او نه مأيوس او نه ئې له مبارزې لاس واخيست، کله چي غواړي مخاطبينو ته دا خبره وکړي چي د الله تعالی معامله له هر انسان سره د ده د ايمان او عمل له مخي وي نه د ده د نسب له مخي، نو ورته وايي: دا دئ د نوح عليه السلام مېرمن او زوی د خپل عمل په وجه له نورو سره يو ځای غرق شول، له نوح عليه السلام سره د دوی خپلوي ونه ژغورل، کله چي غواړي د حق د لاري مجاهدينو ته ډاډ او اطمئنان ورکړي چي الله تعالی به باطل ځواکونه حتماً له ماتي او زوال سره مخامخ کوي که څه هم شمېر ئې زيات او ټوله نړۍ پرې ډکه وي او حق پالونکي به حتماً ژغوري او پر باطل پالونکو به حتماً بريا ورپه برخه کوي که څه هم شمېر ئې لږ وي، نو د نوح عليه السلام قصه ئې د يوې تاريخي بېلګي په توګه مخي ته ږدي.
بايبل تر دې عنوان لاندي (له نوح سره د خدای ژمنه) د ډېرو بې ربطه او رکيکو جملو په ترڅ کي ليکي: بيا خدای نوح او د ده زامنو ته وويل: زه له تاسو سره او ستاسو له راتلونکو نسلونو سره او حتی له ټولو حيواناتو، مرغانو او خزنده وو سره ژمنه کوم چي له دې وروسته به هيڅکله ژوي په طوفان سره هلاك نه کړم او زمکه به هم بيا د

طوفان په واسطه نه ويجاړوم، له تاسو سره زما د دې عهد نښه دا ده چې: خپل قوس قزح (د بوډۍ ټال، هغه ليندۍ ته ورته رنګيني ګاري چې د باران په وخت په آسمان کې راڅرګندې شي) په وريځو کې ږدم او دا به زما د هغې ژمنې نښه وي چې له نړۍ سره مې کړې، کله چې وريځې د ځمکې پر سر خورې کړم او قوس قزح راڅرګند شي، هغه وخت به ما ته خپله هغه ژمنه رايادېږي چې له تاسو او نورو ژوو سره مې کړې، نو ځکه به بيا نړۍ په طوفان سره له منځه نه ځي!!

دا د بايبل يوه بله لويه بې باکي او جسارت دئ چې د الله تعالی په شأن کې ئې کوي او وايي چې نعوذبالله د خدای حافظه ضعيفه ده، په وريځو کې ئې خپله رنګينه ليندۍ ايښې ده تر څو د وريځو خورېدو په وخت کې راڅرګنده شي او خدای ته خپله هغه ژمنه ورپه ياد کړي چې له نوح عليه السلام او د ده له زامنو سره ئې کړې وه، که دا نښه نه وی نو کېدی شو يو ځل بيا ئې په طوفان سره دا ځمکه او ټول ژوي له منځه وړي وی!! د بايبل له منونکو پوښتنه کوو: الله تعالی خو له دغې ژمنې وروسته هم ډېر ډېر ځلې په طوفانونو سره ډېر انسانان او نور ژوي له منځه وړي، کله کله خو ئې شمېر لکونو ته رسېدلی، بايبل خو د الله تعالی له قوله داسې ليکي: ژمنه کوم چې له دې وروسته به هيڅکله ژوي په طوفان سره هلاك نه کړم!! د بايبل ليکنه ناقصه او غلطه ده که په دې وخت کې نعوذبالله خدای خپله ژمنه هېره کړې او يا قوس قزح نه دئ څرګند شوی؟!!

وَيَصْنَعُ ٱلْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ مِّن قَوْمِهِۦ سَخِرُوا۟ مِنْهُ ۚ قَالَ إِن تَسْخَرُوا۟ مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ﴿٣٨﴾ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَن يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٣٩﴾

او د بېړۍ په جوړولو لګيا وو، او کله چې به د ده د قوم د مشرانو کوم ټولګی پرې تېرېدو خندا به ئې پرې کوله، ده (به ورته) وويل: که تاسو پر موږ خاندئ نو موږ به داسې درباندې وخاندو لکه چې تاسو (نن) راباندې خاندئ. ژر به پوه شئ چې چا ته به داسې عذاب ورپه برخه شي چې سپك به ئې کړي او تلپاتی عذاب به پرې راپرېوځي.

(۳۸-۳۹)- دا مبارك آيتونه څو لارښووني موږ ته کوي:

- د الله تعالی له لورې نوح عليه السلام ته وحې شوې وه چې يوه بېړۍ جوړه کړي، د دې بېړۍ څرنګوالی ئې هم ورته ښودلی وو،
- د بېړۍ د جوړولو کار داسې وو چې خلکو به نوح عليه السلام ليدو چې پر جوړولو ئې لګيا دئ،
- کله به چې د قوم مشران له خپلو حاميانو او پلويانو سره پرې تېرېدل نو خندا به ئې

پرې کوله، ښايي ويل به ئې چې په سپېره ډاګ او په داسي ځای کي بېړۍ جوړوي چې ترې لري لري هم د اوبو څرك نه ترسترګو کېږي،

- ده (به ورته) وويل: که تاسو نن پر موږ خاندئ هغه شېبه به راشي چې موږ به داسي درباندي وخاندو لکه چې تاسو (نن) راباندي خاندئ،
- قوم ته ئې ويلي: ژر به پوه شئ چې چا ته به داسي عذاب ورپه برخه شي چې سپك به ئې کړي او تلپاتی عذاب به پرې راپرېوځي. ښايي دا وينا به ئې د قوم د هغو ګواښونو په ځواب کي وه چې ده ته ئې ويلي: که له خپل دعوت او زموږ پر معبودانو او پلرني دين له نيوکو لاس وانه خلې؛ نو له سخت عذاب سره به مخامخ شې، سپك به شې، له قوم نه به ورټل شې او سنګسار به شې.

حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَ أَمۡرُنَا وَفَارَ ٱلتَّنُّورُ قُلۡنَا ٱحۡمِلۡ فِيهَا مِن كُلّٖ زَوۡجَيۡنِ ٱثۡنَيۡنِ وَأَهۡلَكَ إِلَّا مَن سَبَقَ عَلَيۡهِ ٱلۡقَوۡلُ وَمَنۡ ءَامَنَۚ وَمَآ ءَامَنَ مَعَهُۥٓ إِلَّا قَلِيلٞ ﴿٤٠﴾

تر هغه چې زموږ حکم راغی او تنور وخوټېدو ومو ويل: له هر يوه دوه ګوني جوړه په کي سپاره کړه، او خپله کورنۍ هم خو له هغه پرته چې په اړه ئې لا دمخه وينا شوې او هغه هم چې ايمان ئې راوړی. او له لږو پرته چا پرې ايمان رانه وړ.

---

(٤٠)- دلته څو خبري په پام کي ولرئ:

- د آيت له لومړۍ فقرې دوه خبري معلومېږي: يوه دا چې نوح عليه السلام ته ويل شوي وو چې تر هغه د بېړۍ په جوړولو او د حق لوري ته د قوم رابللو په کار کي لګيا اوسه چې د الله تعالی له لوري وروستۍ پرېکړه وشي او دوهمه دا چې دا نښه ورته ټاکل شوې وه چې له يوه تنور نه به اوبه راوخوټېږي، (حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَ أَمۡرُنَا وَفَارَ ٱلتَّنُّورُ) همدا مطلب افاده کوي، که څه هم ځينو درنو مفسرينو د دې فقرې ځيني نور تعبيرونه کړي چې له بې ځايه او غيرضروري تکلف نه په کي کار اخيستل شوی، ځينو تنور د يوې چينې او ځينو د ټولي زمکي په معنی اخيستی او ځينو ويلي چې دا د قهر پارېدو لپاره يوه استعاره ده. دا تعبير په دې دليل د منلو وړ نه دئ چې (وَفَار ٱلتَّنُّورُ) بايد داسي څرګنده نښه وي چې نوح عليه السلام ئې په بېړۍ کي د سپرېدو علامه وګڼي او تياری پيل کړي، همداسي لکه چې هغه مهال به ده ته د الله تعالی له لوري حکم کېږي چې اوس بېړۍ ته وخېژئ.
- له دې وروسته ده ته ويل شوي چې له هر يوه دوه ګوني جوړه په کي سپاره کړه، خو دا نه دي ويل شوي چې له کومو څارويو نه، د زمکي د سر ټول ځناوران که يوازي

هغه څاروي چي خلك ئې په كور كي ساتي؟ د نړۍ د سر ټول ځناوران خو دومره دي چي كه يوه يوه جوړه ئې راغونډ كړو نو په يوې ستري بېديا كي هم نه ځائېږي؛ يوه بېړۍ خو آخوا پرېږدئ او ډېر ئې داسي دي چي نيول او راغونډل ئې انسان ته ګران او حتى محال دي، دا هم نه دي ويل شوي چي په دې طوفان سره ټوله نړۍ داسي په اوبو كي غرقه شوې چي د زمكي د سر لوړ لوړ غرونه هم په اوبو كي پټ شوي او كه يوازي هغه سيمه چي نوح عليه السلام او د هغه قوم په كي اوسېدو، په قرآن كي په دې اړه څه نه دي ويل شوي، كومو مفسرينو چي په دې اړه څه ويلي د بايبل له ويناوو متأثره شوي او تاسو وليده چي د بايبل وينا څومره غلطه او بې بنسټه ده. دا هم بايد په پام كي ولرو چي په زمكي كي موجود اوبه؛ كه دا د ورېځو په بڼه كي دي، كه په سيندونو او بحرونو كي دي او كه د واورو په څېر په غرونو او شمالي او جنوبي قطبونو كي دي؛ دومره نه دي چي كه راغونډي شي نو ټوله زمكه د لوړو غرونو د څوكو په شمول په كي غرقېدى شي.

- نوح عليه السلام ته دا هم ويل شوي وو چي خپله كورنۍ هم له ځان سره واخله خو له هغه پرته چي په اړه ئې لا دمخه وينا شوې (يعني زوى او مېرمن ئې) چي دوى دواړه به د نوح عليه السلام له ملګرتيا نه محرومېږي او له قوم سره به يو ځاى غرقېږي.
- له ده سره به يوازي د مؤمنانو يو وړوكى ټولګى ملګرتيا كوي، قرآن نه وايي چي شمېر ئې څومره وو، چا چي په دې اړه څه ويلي وينا ئې بې بنسټه ده، قرآن وايي چي د دوى شمېر دومره وو چي په ډكي بېړۍ كي ځاى شول، يعني بېړۍ په نورو شيانو ډكه وه، د ده د مؤمنو ملګرو شمېر دومره لږ وو چي په همدې ډكي بېړۍ كي ځاى شول.
- له دې آيت دا هم معلومېږي چي له نوح عليه السلام سره د ده له ټبر نه علاوه نور مؤمنان هم ول، او دا له يوې خوا د بايبل او اسرائيلي رواياتو دا ادعاء ردوي چي وايي د نوح له طوفان نه وروسته ټول انسانان د نوح عليه السلام له اولاده پيدا شوي، او له بلي خوا د هغو خلكو انګېرنه چي د دغو رواياتو تر اغېز لاندي تللي او د قرآن خلاف خبره كوي، د قرآن نور آيتونه هم دا ادعاء ردوي، لاندي دوه آيتونه دا خبره په ډېر صراحت سره كوي:

ذُرِّيَّةَ مَنۡ حَمَلۡنَا مَعَ نُوحٍۚ ...

الاسراء: ۳

د هغو اولاد چي له نوح سره مو (په بېړۍ كي) سپاره كړل،

أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ أَنۡعَمَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِم مِّنَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ مِن ذُرِّيَّةِ ءَادَمَ وَمِمَّنۡ حَمَلۡنَا مَعَ نُوحٍ وَمِن ذُرِّيَّةِ إِبۡرَٰهِيمَ وَإِسۡرَٰٓءِيلَ وَمِمَّنۡ هَدَيۡنَا وَٱجۡتَبَيۡنَآۚ ...

مریم: ٥٨
دوی له هغو انبیاءو دي چې الله پرې پیرزوینه کړې، د آدم او د هغو له اولاده چې له نوح سره مو (په بېړۍ کې) سپاره کړل، او د ابراهیم او اسرائیل له اولاده؛ له هغو نه چې هدایت مو کړل او غوره مو کړل.
ګورئ چې په دغو آیتونو کې د نوح د ملګرو اولاد ویل شوي نه یوازې د نوح اولاد.

وَقَالَ ٱرۡكَبُواْ فِيهَا بِسۡمِ ٱللَّهِ مَجۡرٜىٰهَا وَمُرۡسَىٰهَآۚ إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٤١﴾

او وئې ویل: په کې سپاره شئ، هم ئې روانېدا د الله په نامه ده او هم ئې تمېدا، یقیناً چې زما رب حتماً مهربان بخښونکی دئ.

~~(٤١)- دلته د نوح علیه السلام دا وینا ذکر شوې چې د سفر ملګرو ته ئې وویل: په بېړۍ~~ کې سپاره شئ، هم ئې روانېدا د الله په نامه ده او هم ئې تمېدا، د الله تعالی په حکم به درومي او د ده په حکم به په ټاکلي ځای کې تم کېږي، مه وېره لرئ او مه څه اندېښنه کوئ، که له موږ نه خطاګاني شوې او دا اندېښنه راسره وي چې الله تعالی مو پرې ونه نیسي، امید دئ زموږ مهربان بخښونکی رب بخښنه راته وکړي او د خپل رحمت او پیرزوینو سیورې پر موږ وغوړوي؛ یقیناً چې زما رب حتماً مهربان بخښونکی دئ. په دې سره قرآن موږ ته لارښوونه کوي چې د مؤمن وېره به له خپلو ګناهونو وي، نه به له طوفانونو وېرېږي او نه ئې له لویو لویو څپو.

وَهِيَ تَجۡرِي بِهِمۡ فِي مَوۡجٖ كَٱلۡجِبَالِ وَنَادَىٰ نُوحٌ ٱبۡنَهُۥ وَكَانَ فِي مَعۡزِلٖ يَٰبُنَيَّ
ٱرۡكَب مَّعَنَا وَلَا تَكُن مَّعَ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ سَـَٔاوِيٓ إِلَىٰ جَبَلٖ يَعۡصِمُنِي مِنَ
ٱلۡمَآءِۚ قَالَ لَا عَاصِمَ ٱلۡيَوۡمَ مِنۡ أَمۡرِ ٱللَّهِ إِلَّا مَن رَّحِمَۚ وَحَالَ بَيۡنَهُمَا ٱلۡمَوۡجُ
فَكَانَ مِنَ ٱلۡمُغۡرَقِينَ ﴿٤٣﴾

او هغې د غرونو په څېر څپو کې بېول او نوح خپل زوی ته په داسې حال کې ږغ کړ چې هغه ګوښې (له نورو بېل) وو: اې زما زویه! له موږ سره سپور شه او له کافرانو سره مه کېږه، وئې ویل: کوم غره ته به پناه یوسم چې له اوبو مې وساتي، وئې ویل: نن د الله له حکم نه هیڅ ساتونکی نشته مګر (هغه چا ته چې) رحم پرې وشي، او څپه ئې ترمنځ حایل شوه او له غرقېدونکو شو.

(٤٢-٤٣)- دلته د نوح علیه السلام او د ده د هغه زوی تر منځ د خبرو څرنګوالی په ډېره

عبرتناکه توګه انځور شوی چې د خپل زړه سواند پلار ملګرتیا ئې ونه کړه او غرق شو:

- نوح علیه السلام او ملګري ئې په بېړۍ کې سپاره شول، د غرونو په څېر څپو کې وخوځېده، نوح علیه السلام خپل زوی ته په داسې حال کې ږغ کړ چې هغه له نورو ګوښی او بېل ولاړ وو، هغه ته ئې وویل: اې زما زوی ګیه! له موږ سره سپور شه او له کافرانو مه کېږه، خو هغه د دې په ځای چې د خپل زړه سواند پلار وینا ته اعتناء وکړي په ځواب کې ئې ورته وویل: کوم غره ته به پناه یوسم چې له اوبو مې وساتي، نوح علیه السلام ورته وویل: نن د الله له حکم نه هیڅ ساتونکی نشته، هیڅ څه چا ته پناه نشي ورکولی، یوازې هغه څوك به ساتونکی مومی چې الله تعالی پرې رحم وکړي، په دې سره قرآن موږ ته لارښوونه کوي چې مؤمن انسان د اسبابو عالم کې د نورو انسانانو په څېر ټول لازم او ممکن تدابیر نیسي، خو توکل او اعتماد ئې یوازې پر خپل مهربان رب وي او باور ئې دا چې اسباب نه بلکې د الله تعالی پېرزوینه ئې ژغوري.
- په همدې خبرو کې بوخت ول چې ناڅاپي ستره څپه د دوی تر منځ حایل شوه او هغه له غرقېدونکو شو.
- د (معزل) له لفظ نه معلومېږي چې نوح علیه السلام خپل زوی له نورو ګوښی لیدلی نو ځکه ئې یوازې ده ته بلنه ورکړې، که د ده په خوا کې نور کسان هم وی نو نوح علیه السلام به ټولو ته په بېړۍ کې د سپرېدو بلنه ورکړې وه.
- له دې آیت دا هم معلومېږي چې طوفان دومره ستر وو چې څپې ئې غرونو ته ورته وې او د سیمې غرونو ته په ختو سره هم څوك نشو ترې ژغورل کېدی.

وَقِيلَ يَٰٓأَرۡضُ ٱبۡلَعِي مَآءَكِ وَيَٰسَمَآءُ أَقۡلِعِي وَغِيضَ ٱلۡمَآءُ وَقُضِيَ ٱلۡأَمۡرُ وَٱسۡتَوَتۡ عَلَى ٱلۡجُودِيِّۖ وَقِيلَ بُعۡدٗا لِّلۡقَوۡمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾

او وویل شول: اې زمکې! خپلې اوبه غوړپ (تېرې) کړه او اې آسمانه! درتم شه، او اوبه کښېناستې او کار پای ته ورسېد او پر جودي کښېناسته او وویل شو: پر دې ظالم قوم دې ورکاوی (لعنت، رټنه او مرګ) وي.

(٤٤)- الله تعالی د نوح علیه السلام د قوم له غرقېدا او د طوفان له تم کېدا وروسته زمکې ته وفرمایل چې خپلې اوبه ببړته غوړپ او تېرې کړه او آسمانه ته ئې امر وکړ چې د اوبو ورول بند کړه، د زمکې د سر اوبه کښېناستې او د دغه کافر او ظالم قوم په اړه د الله تعالی پرېکړه تر سره شوه، کار ئې پای ته ورسېد او بېړۍ د جودي پر غره کښېناسته او د هلاك شوو په اړه مناسبه وینا دا وه چې پر دې ظالم قوم دې ورکاوی او لعنت وي.

د عراق په شمال کې له موصل نه بر یو غر د جودي په نامه یادېږي چې ښایي دا همغه غر وي چې د نوح علیه السلام بېړۍ پرې ناسته وه، که دا صحیح وي نو بیا خو د

نوح عليه السلام د دعوت سيمه همدا وه.
او ښايي قرآن د جودي غر يادونه په دې خاطر کړې وي چې د بايبل دا ادعاء تکذيب کړي چې وايي د نوح عليه السلام بېړۍ د ارارات پر غره کښېناسته.

وَنَادَىٰ نُوحٌ رَّبَّهُۥ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ٱبۡنِي مِنۡ أَهۡلِي وَإِنَّ وَعۡدَكَ ٱلۡحَقُّ وَأَنتَ أَحۡكَمُ ٱلۡحَٰكِمِينَ ﴿٤٥﴾ قَالَ يَٰنُوحُ إِنَّهُۥ لَيۡسَ مِنۡ أَهۡلِكَۖ إِنَّهُۥ عَمَلٌ غَيۡرُ صَٰلِحٖۖ فَلَا تَسۡـَٔلۡنِ مَا لَيۡسَ لَكَ بِهِۦ عِلۡمٌۖ إِنِّيٓ أَعِظُكَ أَن تَكُونَ مِنَ ٱلۡجَٰهِلِينَ ﴿٤٦﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّيٓ أَعُوذُ بِكَ أَنۡ أَسۡـَٔلَكَ مَا لَيۡسَ لِي بِهِۦ عِلۡمٞۖ وَإِلَّا تَغۡفِرۡ لِي وَتَرۡحَمۡنِيٓ أَكُن مِّنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴿٤٧﴾

او نوح خپل رب ته ږغ (لوږ) کړ او وئې ويل: اې زما ربه! زما زوی خو زما له کورنۍ وو، او ستا وعده رښتيني ده، او ته تر ټولو غوره حکم کوونکی يې، وئې فرمايل: اې نوح! هغه ستا له ټبره نه دئ، هغه يو ناصالح شی دئ، نو له ما د هغه څه په اړه مه پوښته چې نه پرې پوهېږې، زه د دې وعظ درته کوم چې (داسي نه چې) له جاهلانو شې! وئې ويل: اې زما ربه! زه له دې پناه دروړم چې د هغه څه غوښتنه درنه وکړم چې نه پرې پوهېږم، او که بخښنه راته ونه کړې او پېرزوينه راباندي ونه کړې له زيانمنو به شم.

(٤٥-٤٧)- دلته د نوح عليه السلام هغه وينا زموږ مخي ته اېښودل شوې چې د خپل غرق شوي زوی په اړه ئې د الله تعالی په وړاندي کړې وه، د الله تعالی له لوري ځواب او د نوح عليه السلام د وينا الفاظ دومره اغېزناك دي چې د انسان زړه رېږدوي او په سترګو کي ئې اوښکي رغړوي:

• نوح عليه السلام د الله تعالی هغي وعدې ته په پام سره چې د ده د ټبر او مؤمنو ملګرو د ژغورني په اړه ئې ورسره کړې وه او ګمان ئې دا وه چې يوازي مېرمن به ئې شاته پاته کېږي او له قوم سره به يو ځای غرقېږي، کله چې د خپل زوی غرقېدا ګوري نو وايي: اې زما ربه! زما زوی خو زما له کورنۍ وو او ستا هغه وعده هم رښتيني ده چې زما د ټبر د ژغورني په اړه دي راسره کړې وه، ستا پر پرېکړي هم اعتراض نه لرم، ته تر ټولو غوره حکم کوونکی يې، د ډېر ادب په وجه دا خبره هم نه کوي چې زما زوی ولي غرق شو، الله تعالی هغه ته په ځواب کي وفرمايل: اې نوح! هغه ستا له ټبره نه دئ، هغه يو ناصالح شی دئ، ستا د ټبر او کورنۍ اصلي غړي صالحان دي، د داسي

چا په اړه له ما غوښتنه مه کوه چي له وړتياوو ئې خبر نه يې، يعني له دې خبر نه يې چي ستا زوی د هلاکت وړ وو که د نجات، د يوه نااهله انسان په اړه سپارښتنه د ناپوهانو کار دئ، د ناصالح انسان په سزا خفگان ښودل د ناپوهۍ نښه ده، يوه ناصالح انسان ته د خپلوۍ په وجه د خپلي کورنۍ د غړي په سترگه کتل د پوهانو کار نه دئ، زه د دې وعظ درته کوم چي داسي نه چي له جاهلانو شې! وئې ويل: اې زما ربه! زه له دې پناه دروړم چي د هغه څه غوښتنه درنه وکړم چي نه پرې پوهېږم او که بخښنه راته ونه کړې او پېرزوينه راباندي ونه کړې له زيانمنو به شم.

- دا مبارك آيت موږ ته لارښوونه کوي چي د مؤمنانو دوستي او دښمني، خواخوږي او بې زاري، زړه سوی او کرکه، ولايت او برائت؛ له خپل او پردي سره د ايمان له مخي وي، مؤمنان او صالحان ئې دوستان وي او خواخوږي ورسره لري که څه هم له نسبي پلوه پردي وي، او له ناصالح وگړو سره خپلي اړيکي شلوي که څه هم د ده نږدې خپلوان وي.
- دا آيت دا لارښوونه هم موږ ته کوي چي مشرك، کافر او نااهله انسان ته حتی د پيغمبرانو عليهم السلام سپارښتنه او خواخوږي هم گټه نه رسوي، الله تعالی له هر چا سره د ده د ايمان او عمل له مخي معامله کوي، نه ئې نسب ته گوري او نه د چا د سپارښتيني او شفاعت په سبب د سزا وړ مجرم له مجازاته تېرېږي. نېکان او د الله تعالی نازولي دوستان نه يوازي د داسي مجرم له شفاعته ډډه کوي بلکي که دا اشتباه ترې وشي نو فوراً توبه کوي او له الله تعالی بخښنه او مغفرت غواړي.

قِيلَ يَٰنُوحُ ٱهۡبِطۡ بِسَلَٰمٖ مِّنَّا وَبَرَكَٰتٍ عَلَيۡكَ وَعَلَىٰٓ أُمَمٖ مِّمَّن مَّعَكَۚ وَأُمَمٞ سَنُمَتِّعُهُمۡ ثُمَّ يَمَسُّهُم مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿٤٨﴾

وويل شول: اې نوح! زما له لوري له سلامتيا او هغو برکتونو سره کوز شه چي پر تا او هغه ډلو (نازل شوی) دئ چي له تاسره دي. او ځيني ډلي داسي دي چي (د دنيا له متاع به ئې) برخمن کړو بيا به زموږ په دردوونکي عذاب اخته شي.

(٤٨)- له بېړۍ نه د کوزېدو پر مهال؛ نوح عليه السلام ته د الله تعالی له لوري وويل شول چي اوس نو په داسي حال کي له بېړۍ يا له هغه لوړي کوز شه چي بېړۍ پرې ناسته ده، زما له لوري دي پر تا او ټولو هغو کسانو سلامتيا او برکتونه وي چي له تا سره ئې ملگرتيا وکړه. خو له تاسو نه علاوه ځيني نور وگړي داسي دي چي د دنيا له متاع نه به ئې تر يوې نېټي برخمن کړو بيا به زموږ په دردوونکي عذاب اخته شي.

د آيت له وروستۍ برخي داسي معلومېږي چي د نوح عليه السلام له غرق شوي قوم او ژغورل شوو ملگرو نه علاوه د زمکي پر سر داسي قومونه ول چي لا ئې د تعذيب

پرېکړه نه وه شوې، دا فقره د هغو درنو مفسرينو رأيه تأييدوي چې وايي د نوح عليه السلام په طوفان کې نه ټوله نړۍ غرقه شوې او نه د زمکې د سر ټول انسانان.

تِلۡكَ مِنۡ أَنۢبَآءِ ٱلۡغَيۡبِ نُوحِيهَآ إِلَيۡكَۖ مَا كُنتَ تَعۡلَمُهَآ أَنتَ وَلَا قَوۡمُكَ مِن قَبۡلِ هَٰذَاۖ فَٱصۡبِرۡۖ إِنَّ ٱلۡعَٰقِبَةَ لِلۡمُتَّقِينَ ﴿٤٩﴾

دا هغه غيبي خبرې دي چې تا ته مو وحي کړې، نه ته تر دې مخکې پرې پوهېدې او نه ستا قوم، نو صبر وکړه چې يقيناً نېکه پايله د متقيانو ده.

(٤٩)- دلته يو ځل بيا دا خبره تکرار شوې چې پيغمبر عليه السلام په غيب نه پوهېدو، د دغو آيتونو له راتلو مخکې له ټولو هغو خبرو بې خبره وو چې په مخکنيو آيتونو کې د نوح عليه السلام په اړه راغلې، په دې خبرو نه دی پوهېدو او نه د ده په قوم کې بل څوك، يعني په نړۍ کې بل داسې څوك هم نه وو چې له دې قصې په دې توګه خبر وو او ده ترې اورېدلې وي.

په دې مبارك آيت کې پيغمبر عليه السلام ته ويل شوي چې د نوح عليه السلام دا قصه کافي ده چې ته هم د قريشو د مخالفتونو په وړاندې بې حوصلې نه شې، خپل صبر له لاسه ورنه کړې او ډاډه وې چې ستا او ستا د متقي ملګرو نېکه پايله به همغسې وي لکه د نوح عليه السلام او د ده د مؤمنو ملګرو.

وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمۡ هُودٗاۚ قَالَ يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥٓۖ إِنۡ أَنتُمۡ إِلَّا مُفۡتَرُونَ ﴿٥٠﴾ يَٰقَوۡمِ لَآ أَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ أَجۡرًاۖ إِنۡ أَجۡرِيَ إِلَّا عَلَى ٱلَّذِي فَطَرَنِيٓۚ أَفَلَا تَعۡقِلُونَ ﴿٥١﴾ وَيَٰقَوۡمِ ٱسۡتَغۡفِرُواْ رَبَّكُمۡ ثُمَّ تُوبُوٓاْ إِلَيۡهِ يُرۡسِلِ ٱلسَّمَآءَ عَلَيۡكُم مِّدۡرَارٗا وَيَزِدۡكُمۡ قُوَّةً إِلَىٰ قُوَّتِكُمۡ وَلَا تَتَوَلَّوۡاْ مُجۡرِمِينَ ﴿٥٢﴾

او د عاد په لوري (مو) د دوی ورور هود (ولېږو)، وئې ويل: اې زما قومه! د الله عبادت وکړئ چې له ده پرته بل معبود درته نشته، تاسو يوازې افتراء کوونکې يئ، اې زما قومه! له تاسو هيڅ بدله پرې نه غواړم، زما بدله يوازې پر هغه ده چې زه ئې پيدا کړی يم، نو آيا تعقل نه کوئ؟ او اې زما قومه! له خپل رب بخښنه وغواړئ، بيا ورته مخه کړئ؛ ترڅو آسمان درباندې په شېبو شېبو ورېدونکی ولېږي (پرانېزي) او ځواك مو لازيات ځواکمن کړي، او جنايتکاران مه جوړېږئ.

(٥٠-٥٢)- په دې مباركو آيتونو كي ويل شوي چي هود عليه السلام په خپل قوم كي مبعوث شوى وو، د دعوت اساسي ټكي ئې دا وو:

- د الله عبادت وكړئ چي له ده پرته بل معبود درته نشته،
- تاسو چي كوم معبودان ځان ته غوره كړي، ستاسو د لاس او ذهن زېږنده دي، د دوى په اړه چي څه وايئ له درواغو پرته بل څه نه دي،
- له تاسو نه د دعوت او نصيحت په مقابل كي هيڅ بدله نه غواړم، د هغو خلكو په څېر نه يم چي له دين دكان او له مذهب دام جوړوي او د دين او مذهب په نامه له خلكو څه غواړي، تاسو مي ګورئ چي له الله تعالى پرته له هيچا طمع نه لرم او څه نه ترې غواړم،
- آيا د يوه عقلمن انسان لپاره دا كافي نه ده چي كله ګوري يو انسان د حق لوري ته خلك بلي، خلك په ښېګڼو ګماري او له بدو ئې منع كوي، د الله تعالى لپاره كړاوونه ګالي، له الله پرته له هيچا څه طمع نه لري، له هيڅ انسان نه څه بدله نه غواړي، نو باور وكړي چي دا انسان په خپلي دعوى كي صادق او رښتينى دئ؟!
- له خپل رب د مخكنيو ګناهونو بخښنه وغواړئ،
- له دې وروسته خپل رب ته مخه كړئ،
- كه دا كارونه وكړئ نو الله تعالى به د آسمان د بركتونو دروازې ستاسو پر مخ پرانېزي، او لازيات به مو ځواكمن كړي، يعني د رزق د پراخوالي او د عزت او قوت د زياتوالي لار دغه ده، له نورو لارو ئې نه شئ ترلاسه كولى.
- او جنايتكاران مه جوړېږئ.

دا اساسي خبري نه يوازې د هر پيغمبر د دعوت خلاصه دي بلكه د دې سورې د لومړى برخي لپاره د يوې بلي تاريخي ښېلګي په معنى دي.

قَالُواْ يَـٰهُودُ مَا جِئۡتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحۡنُ بِتَارِكِيٓ ءَالِهَتِنَا عَن قَوۡلِكَ وَمَا نَحۡنُ لَكَ
بِمُؤۡمِنِينَ ﴿٥٣﴾ إِن نَّقُولُ إِلَّا ٱعۡتَرَىٰكَ بَعۡضُ ءَالِهَتِنَا بِسُوٓءٖۗ قَالَ إِنِّيٓ أُشۡهِدُ ٱللَّهَ
وَٱشۡهَدُوٓاْ أَنِّي بَرِيٓءٞ مِّمَّا تُشۡرِكُونَ ﴿٥٤﴾ مِن دُونِهِۦۖ فَكِيدُونِي جَمِيعٗا ثُمَّ لَا تُنظِرُونِ
﴿٥٥﴾ إِنِّي تَوَكَّلۡتُ عَلَى ٱللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمۚ مَّا مِن دَآبَّةٍ إِلَّا هُوَ ءَاخِذُۢ بِنَاصِيَتِهَآۚ إِنَّ رَبِّي
عَلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ﴿٥٦﴾ فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَقَدۡ أَبۡلَغۡتُكُم مَّآ أُرۡسِلۡتُ بِهِۦٓ إِلَيۡكُمۡۚ

وَيَسۡتَخۡلِفُ رَبِّي قَوۡمًا غَيۡرَكُمۡ وَلَا تَضُرُّونَهُۥ شَيۡـًٔاۚ إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٍ حَفِيظٞ

وئي ويل: اې هوده! موږ ته دي کومه څرګنده نښه نه ده راوړې، او موږ ستا په وينا د خپلو معبودانو پرېښودونکي نه يو، او پر تا ايمان راوړونکي هم نه يو، له دې پرته بل څه نه وايو چې زموږ ځينو معبودانو وهلی او ښويولی يې (تاوان ئې دررسولی)، وئي ويل: زه الله ګواه نيسم او تاسو هم ګواه اوسئ چې زه له ټولو هغو بې زار يم چې تاسو ئې (له الله سره) شريکوئ، له ده پرته، نو ټول په ګډه زما په ضد پټ تدبير وکړئ بيا مهلت مه راکوئ، يقيناً چې ما پر خپل رب او ستاسو رب الله باندې توکل کړی، هيڅ داسې خوځېدونکی نشته چې دی ئې د تندي د وېښتانو نيوونکی نه وي، يقيناً چې زما رب په سمې لارې دئ، نو که مو مخ واړاوو (پوه شئ چې) ما هغه څه په يقيني توګه دررسول چې ستاسو په لورې له هغه سره رالېږل شوی يم، زما رب به له تاسو پرته بل قوم ځای ناستی کړي او هيڅ ضرر نه شئ وررسولی، يقيناً چې زما رب په هر څه ساتونکی دئ.

(٥٣-٥٧)- دا مبارك آيتونه د هود عليه السلام او د هغه د قوم تر منځ د رد و بدل شوو خبر لاندې برخې زموږ مخې ته ږدي:

• هغوی ورته وويل: ١- موږ ته دې داسې کومه څرګنده نښه نه ده راوړې چې ثابته کړي ته د الله تعالی له لورې د پيغمبر په توګه رالېږل شوی يې او خبرې دې رښتينې دي، ٢- موږ ستا په وينا د خپلو معبودانو پرېښودو ته تيار نه يو، ٣- پر تا ايمان راوړونکي هم نه يو، ٤- له دې پرته بل څه نه وايو چې زموږ ځينو معبودانو وهلی او ښويولی يې او تاوان ئې دررسولی، يعني زموږ کوم معبود وهلی يې، د کوم پير او فقير آزار دررسېدلی، کوم زيارت ښويولی يې، د کوم يوه په وړاندې دې بې ادبي کړې او هغه درباندې غصه شوی او له عقله ئې بې برخې او بربنډ کړی يې.

• هود عليه السلام هغوی ته په ځواب کې وويل: ١- زه الله ګواه نيسم او تاسو هم ګواه اوسئ چې زه له ټولو هغو دروغجنو معبودانو بې زار يم چې تاسو ئې له الله تعالی سره شريکوئ، له ده پرته هيڅ معبود نه منم، دا د دوی د دې خبرې ځواب وو چې ستا په وينا خپل معبودان نه پرېږدو، يعني تاسو هم ګواه اوسئ چې زه له ټولو هغو دروغجنو معبودانو بې زار يم چې تاسو ئې له الله تعالی سره شريکوئ، ٢- ټول په ګډه راغونډ شئ او زما په ضد خپل پټ تدبير وکړئ او ما ته هيڅ مهلت مه راکوئ، ٣- ما پر هغه الله توکل کړی چې هم زما رب دئ او هم ستاسو رب، ٤- په ټول عالم کې هيڅ داسې خوځېدونکی نشته چې واګې ئې د الله تعالی په لاس کې نه وي، داسې لکه چې د تندي له وېښتانو ئې نيولی وي او هرې خوا ته چې وغواړي خوځوي ئې، تاسو به څنګه د الله تعالی د ارادې خلاف ما ته کوم تاوان ورسولی شئ؟ ٥- يقيناً چې زما رب په سمې لارې

دئ، يعني د هغه هره پريکړه سمه ده، هر څه چي کوي سم ئې کوي، په سمي لاري د تلونکو مل دئ، هغه څوك يوازي نه پرېږدي چي په سمي لاري روان وي، څنگه گمان کوئ چي ستاسو د کيد او پټو تدبيرونو په وړاندي به مي يوازي پرېږدي؟ ٦- که مو مخ واړاوو نو پوه شئ چي ما هغه څه په يقيني توگه درورسول چي تاسو ته ئې د رسولو لپاره رالېږل شوى وم، ما خپله دنده سر ته ورسوله، د الله تعالى پيغام مي درورسولو، ٧- که مخالفت ته دوام ورکړئ نو زما رب به تاسو له منځه يوسي، ستاسو پرځای به بل قوم ځای ناستی کړي، او دا د دوی د هغي خبري ځواب دئ چي ويل ئې: پر تا ايمان راوړونکي نه يو، ٨- تاسو په خپل مخالفت سره الله تعالى او د هغه دين ته هيڅ ضرر نه شئ رسولی، ٩- يقيناً چي زما رب د هر څه ساتونکی دئ، هغه به هم زما ساتنه کوي او هم زما د مؤمنو ملگرو او هم د خپل دين.

وَلَمَّا جَآءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَهُۥ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَنَجَّيْنَـٰهُم مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٨﴾

او کله چي زموږ حکم راغی (صادر شو)؛ په خپل رحمت سره مو هود او هغه کسان چي له ده سره ول او ايمان ئې راوړی وو وژغورل، او له سخت عذابه مو وژغورل.

(٥٨)- کله چي د هغه کار وخت راورسېد چي الله تعالى ئې د کېدو پريکړه کړې وه، نو هود عليه السلام او د هغه مؤمن ملگري ئې وژغورل، خو دا له هغه سخت عذاب ژغورنه وه چي د ده د کافر قوم په برخه شو.

وَتِلْكَ عَادٌ ۖ جَحَدُواْ بِـَٔايَـٰتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْاْ رُسُلَهُۥ وَٱتَّبَعُوٓاْ أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٥٩﴾ وَأُتْبِعُواْ فِى هَـٰذِهِ ٱلدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ ۗ أَلَآ إِنَّ عَادًا كَفَرُواْ رَبَّهُمْ ۗ أَلَا بُعْدًا لِّعَادٍ قَوْمِ هُودٍ ﴿٦٠﴾

او دا (همغه) عاد دئ چي د خپل رب له آيتونو ئې انکار وکړ او له خپلو پيغمبرانو ئې سرغړاوی وکړ او د هر جابر او سرکش متابعت ئې وکړ. هم په دې دنيا کي لعنت ورپسې شو او هم د قيامت په ورځ، پام چي عاديانو د خپل رب په اړه کفر وکړ، پام چي د هود قوم عاد ته ورکاوی او لري والی دئ.

(٦٠)- دا آيت موږ ته وايي چي عاديان د دغو څلورو کارونو په سبب له هغه دردناك برخليك سره مخامخ شول، په دنيا او آخرت کي لعنت، او د الله تعالى له رحمته لري والی

ئې په برخه شو: ١- د خپل رب په اړه ئې د كفر لار غوره كړه، ٢- د خپل رب له آيتونو ئې انكار وكړ، ٣- له خپلو پيغمبرانو ئې سرغړاوى وكړ او ٤- د هر جابر او سركش مشر متابعت ئې وكړ.

وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَٰلِحًا ۚ قَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥ ۖ هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ وَٱسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَٱسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوٓا۟ إِلَيْهِ ۚ إِنَّ رَبِّى قَرِيبٌ مُّجِيبٌ ﴿٦١﴾

د ثموديانو لوري ته مو د دوى ورور صالح (ولېږو)، وئې ويل: اې زما قومه! د الله عبادت وكړئ چې له ده پرته بل معبود نه لرئ، ده له زمكې راپاڅولئ او په همدې كې ئې آباد او استوګن كړئ، نو بخښنه ترې وغواړئ بيا د ده لوري ته مخه كړئ، يقيناً چې زما رب د دعاګانو منونكى نږدې دئ.

---

(٦١)- دلته د صالح عليه السلام قصه د يوې بلې تاريخي ښېلګې په توګه زموږ مخې ته راځي، دا آيت د صالح عليه السلام دعوت په دغو څو خبرو كې خلاصه كوي:

١- د الله عبادت وكړئ چې له ده پرته بل معبود نه لرئ، ٢- ده له زمكې راپاڅولئ او په همدې كې ئې آباد او استوګن كړئ، يعني ستاسو پيدايښت له دې زمكې دئ، الله تعالى ستاسو جد آدم عليه السلام له دغې زمكې پيدا كړ، تاسو ئې هم له دغې زمكې پيدا كړي يئ؛ ځكه چې ستاسو د وجود ماده او ستاسو نطفه د دغې زمكې له توكو جوړېږي، ٣- له الله تعالى د خپلو مخكنيو ګناهونو بخښنه وغواړئ، ٤- له دې وروسته د ده لوري ته مخه كړئ، ٥- يقيناً چې زما رب د دعاګانو منونكى او خپلو بندګانو ته نږدې دئ. د الله په اړه ستاسو دا انګېرنه غلطه ده چې وايئ: دا بتان زموږ او الله ترمنځ د وسيلې او واسطې لپاره دي، د دوى له لارې خپلې دعاګاني او عرائض الله تعالى ته وړاندې كوو، صالح عليه السلام هغوى ته وايي: الله قريب او نږدې دئ، هر يو ئې په خپلې خوا كې موندلى شي، هر چا ته د غاړې تر رګ ورنږدې دئ، دعاګاني اوري او قبلوي ئې، د بندګانو دعاګاني په خپله مخامخ او بلاواسطې اوري او مني ئې. تاسو چې له الله تعالى پرته د كوم څه عبادت كوئ، كه بت دئ او كه قبر او زيارت، او د دوى د لمانځلو وجه دا ښيئ چې له دې لارې الله تعالى ته خپل عرائض وړاندې كوو، دوى د خداى او انسان تر منځ واسطه او وسيله ګڼئ؛ اشتباه كوئ، نه الله تعالى داسې واسطې ته اړ دئ او نه تاسو داسې وسيلې ته.

قَالُواْ يَٰصَٰلِحُ قَدۡ كُنتَ فِينَا مَرۡجُوّٗا قَبۡلَ هَٰذَآۖ أَتَنۡهَىٰنَآ أَن نَّعۡبُدَ مَا يَعۡبُدُ ءَابَآؤُنَا وَإِنَّنَا لَفِي شَكّٖ مِّمَّا تَدۡعُونَآ إِلَيۡهِ مُرِيبٖ ﴿٦٢﴾

وئې ویل: اې صالح! ته خو تر دې دمخه په موږ کې داسې وې چې هیله درته کېده، آیا له دې مو منع کوې چې د هغه څه عبادت وکړو چې زموږ پلرونو لمانځل، او موږ خو په یقیني توګه د هغه څه په اړه په شکمنې بد ګمانۍ کې یو چې ته مو ورته بلې.

(٦٢)- دا آیت د صالح علیه السلام د قوم ځواب په څو ټکیو کې راخلاصه کوي:
١-ته خو تر دې دمخه زموږ په ټولنې کې داسې وې چې ډېرو ستا په اړه نېکې هیلې درلودې، ته چې څه وایې دا ستا په څېر له یوه انسانه ډېرې لرې دي ٢- آیا موږ د هغه څه له عبادته منع کوې چې زموږ پلرونو لمانځل، ٣- موږ خو په یقیني توګه ستا په ویناوو شك لرو، داسې شك چې موږ ته بد بد ګمانونه راولاړوي.

قَالَ يَٰقَوۡمِ أَرَءَيۡتُمۡ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٖ مِّن رَّبِّي وَءَاتَىٰنِي مِنۡهُ رَحۡمَةٗ فَمَن يَنصُرُنِي مِنَ ٱللَّهِ إِنۡ عَصَيۡتُهُۥۖ فَمَا تَزِيدُونَنِي غَيۡرَ تَخۡسِيرٖ ﴿٦٣﴾ وَيَٰقَوۡمِ هَٰذِهِۦ نَاقَةُ ٱللَّهِ لَكُمۡ ءَايَةٗ فَذَرُوهَا تَأۡكُلۡ فِيٓ أَرۡضِ ٱللَّهِۖ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٖ فَيَأۡخُذَكُمۡ عَذَابٞ قَرِيبٞ ﴿٦٤﴾

وئې ویل: اې زما قومه! آیا پام مو دئ چې که زه د خپل رب له لورې په بین او روښانه دریځ وم، او ما ته ئې له خپل لورې پېرزوینه راپه برخه کړې وي، نو څوك به مې د الله په وړاندې مرسته وکړی شي که ئې سرغړاوی وکړم؟ نو ما ته له زیانمنولو پرته بل څه نه شئ زیاتولی. اې زما قومه! دا اوښه د الله (له لورې) ده، تاسو ته د یوې نښې په توګه، نو پرېږ ئې ږدئ چې د الله په ځمکې کې وڅرېږي، او هیڅ تاوان مه وررسوئ که نه نو په نږدې عذاب به اخته شئ.

(٦٣-٦٤)- قوم ته د صالح علیه السلام ځواب دا وو: آیا پام مو دئ چې که زه په حقه یم، تګلاره مې سمه او دریځ مې همغه وي چې الله تعالی راته غوره کړی او په دې باندې روښانه او څرګند دلیل ولرم او الله تعالی پر ما دا پېرزوینه کړې وي چې د پیغمبر په توګه ئې غوره کړی یم، نو که ستاسو د مخالفتونو او غلطو غوښتنو په سبب د خپل رب له لارښوونو سرغړاوی وکړم؛ څوك به مې د الله په وړاندې مرسته وکړی شي؟ تاسو مې

داسي څه نه بلئ چي له زيانمنولو پرته بل څه نه شي راته زياتولی. اې زما قومه! تاسو د معجزې غوښتنه وکړه؛ دا ده الله تعالی دا اوښه د معجزې په توګه درته رالېږلې، نو پرې ئې ږدئ چي د الله په ځمکه کي وڅرېږي او هيڅ تاوان مه وررسوئ که نه نو په نږدې عذاب به اخته شئ.

فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُواْ فِي دَارِكُمۡ ثَلَٰثَةَ أَيَّامٖۖ ذَٰلِكَ وَعۡدٌ غَيۡرُ مَكۡذُوبٖ ﴿٦٥﴾ فَلَمَّا جَآءَ أَمۡرُنَا نَجَّيۡنَا صَٰلِحٗا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَهُۥ بِرَحۡمَةٖ مِّنَّا وَمِنۡ خِزۡيِ يَوۡمِئِذٍۚ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ ٱلۡقَوِيُّ ٱلۡعَزِيزُ ﴿٦٦﴾

نو ټپي ئې کړه، نو (ورته) وئې ويل: په خپل استوګنځي کي يوازي درې ورځي خوند واخلئ، دا داسي ژمنه ده چي دروغجنه کېدی نه شي. نو کله چي زموږ حکم راغی (صادر شو)؛ په خپل رحمت سره مو صالح او هغه کسان چي له ده سره ول او ايمان ئې راوړی وو وژغورل او د دې ورځي له سپکاوي هم، يقيناً چي ستا رب عزتمن ځواکمن دئ.

(٦٥-٦٦)- د دې مبارکو آيتونو په ترڅ کي موږ ته له يوې خوا د هغه چا حالت ډېر کښلی انځور شوی چي نه د حق منلو ته چمتو دئ او نه له خپل کفر او انکار نه لاس اخيستو ته تيار، نه د زړه سواندو داعيانو وعظ پرې اغېز کوي او نه عقلي دلائلو ته اعتناء کوي، حتی که د کوم پيغمبر په دعاء ډېره په اوښي بدله شي او دوی ته شيدې ورکړي بيا ئې هم د پيغمبر په توګه نه مني، دا دئ له صالح عليه السلام سره د ثموديانو چلند د دې لجاجت تاريخي بېلګه، د دې په ځای چي د داسي ستري او حيرانوونکې معجزې په ليدو سره پر هغه ايمان راوړي او هغه د الله تعالی له لوري لېږل شوی پيغمبر ومني، په عکس د دې نه يوازي له ده او د ده له رسالت انکار کوي او معجزه ئې نه مني بلکي د همدې معجزې لاس پښې پرې کوي او وژني ئې!! خو بلي خوا ته ګورئ چي مهربان رب داسي لجوج انسان ته هم مهلت ورکوي، پيغمبر ورلېږي، په سزا ورکولو کي عجله نه کوي، داسي غوښتنو ته ئې هم ځواب ويلی چي له کلکي ډېري ئې ژوندی اوښه ورته راايستلې، او هغه مهال ئې هم درې ورځي دوی ته مهلت ورکړ چي همدا اوښه ئې ټپي کړه او بيا ئې ووژله.

له بلي خوا د حقپالو د بريا او ژغورني او د حق د دښمنانو د ماتي او ځپل کېدو يوه بله تاريخي بېلګه زموږ مخي ته ږدي: دا دئ ګورئ چي صالح عليه السلام او هغه کسان وژغورل شول چي ايمان ئې راوړی وو او د ده ملګرتيا ئې وکړه او د دوی مخالفين له سپکوونکي عذاب سره مخامخ شول. آيا دا پېښې دا حقيقت نه ثابتوي چي ستا رب عزتمن

ځواکمن دئ؟

وَأَخَذَ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ ٱلصَّيۡحَةُ فَأَصۡبَحُواْ فِي دِيَٰرِهِمۡ جَٰثِمِينَ ﴿٦٧﴾ كَأَن لَّمۡ
يَغۡنَوۡاْ فِيهَآۗ أَلَآ إِنَّ ثَمُودَاْ كَفَرُواْ رَبَّهُمۡۗ أَلَا بُعۡدٗا لِّثَمُودَ ﴿٦٨﴾

او هغه چي ظلم ئي کړی وو لوړي چيغي ونيول نو په خپلو استوګنځيو کي پړمخي پرېوتل. داسي لکه چي له سره هلته نه وي اوسېدلي، واورئ چي ثموديانو د خپل رب په اړه کفر وکړ، واورئ چي ثموديانو ته ورکاوی دئ.

(٦٧-٦٨)- ثموديان د الله تعالی په عذاب اخته شول، هيبتناکي چيغي ونيول، دوی له قيامته د انکار په وجه بغاوت وکړ او الله تعالی د دې بغاوت او طغيان مناسبه سزا ورکړه، عذاب ئي داسي لکه د دوی خپل طغيان، باغي او طغيانګر عذاب، چي قرآن ئي دلته د الصيحه (تونده او هيبتناکه چيغه) په نامه يادوي او د الاعراف سورې په ٧٨ آيت کي د الرجفة (زلزله او شديد ټکان) په نامه، او د حم سجده سورې په ١٧ آيت کې ئې د الصاعقة (تندر) په نامه ياد کړی، يعني دا طاغي عذاب له سختي زلزلې، تونديو او هيبتناکي چيغي او آسماني تندر سره توأم وو. داسي وځپل شول چي له ورانو ويجاړو کورونو نه پرته هيڅ نښه ترې پاته نشوه.

وَلَقَدۡ جَآءَتۡ رُسُلُنَآ إِبۡرَٰهِيمَ بِٱلۡبُشۡرَىٰ قَالُواْ سَلَٰمٗاۖ قَالَ سَلَٰمٞۖ فَمَا لَبِثَ أَن
جَآءَ بِعِجۡلٍ حَنِيذٖ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا رَءَآ أَيۡدِيَهُمۡ لَا تَصِلُ إِلَيۡهِ نَكِرَهُمۡ وَأَوۡجَسَ مِنۡهُمۡ
خِيفَةٗۚ قَالُواْ لَا تَخَفۡ إِنَّآ أُرۡسِلۡنَآ إِلَىٰ قَوۡمِ لُوطٖ ﴿٧٠﴾ وَٱمۡرَأَتُهُۥ قَآئِمَةٞ فَضَحِكَتۡ
فَبَشَّرۡنَٰهَا بِإِسۡحَٰقَ وَمِن وَرَآءِ إِسۡحَٰقَ يَعۡقُوبَ ﴿٧١﴾ قَالَتۡ يَٰوَيۡلَتَىٰٓ ءَأَلِدُ وَأَنَا۠ عَجُوزٞ
وَهَٰذَا بَعۡلِي شَيۡخًاۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَيۡءٌ عَجِيبٞ ﴿٧٢﴾ قَالُوٓاْ أَتَعۡجَبِينَ مِنۡ أَمۡرِ ٱللَّهِۖ
رَحۡمَتُ ٱللَّهِ وَبَرَكَٰتُهُۥ عَلَيۡكُمۡ أَهۡلَ ٱلۡبَيۡتِۚ إِنَّهُۥ حَمِيدٞ مَّجِيدٞ ﴿٧٣﴾

او يقيناً چي زمونږ استازو ابراهيم ته زېری راوړ، سلام ئې پرې واچاوو، ده هم ورته سلام ووايو، او له څه ځنډه پرته ئې وريت شوی سخوندر راوړ، خو چي د دوی لاسونو ته ئې پام شو چي نه ورخوځي ناآشنا ئې وګڼل او ترې ووېرېدو، وئې ويل: مه وېرېږه،

مونږ د لوط د قوم په لوري لیږل شوي یو، مېرمن ئې ولاړه وه او وئې خندل، نو د اسحاق او تر اسحاق وروسته د یعقوب زېری مو ورکړ، وئې ویل: وای وای، آیا په داسي حال کي به زوی زېږوم چي په خپله بوډۍ او خاوند مي بوډا دئ! دا خو عجیبه خبره ده؟! وئې ویل: آیا د الله له کاره تعجب کوې، د الله رحمتونه او برکتونه دي پر تاسو وي اې د دې کور اوسېدونکو! بې شکه چي هغه ستایل شوی د عظمت خاوند دئ.

(٦٩-٧٣)- په دې آیتونو کي د ابراهیم علیه السلام د قصې ځیني برخي د یوې بلي تاریخي ښېلګي په توګه زموږ مخي ته ایښودل شوې، چي مهمي او اساسي لارښووني ئې دا دي:

- **د الله تعالی له لوري لیږل شوو فرشتو ابراهیم علیه السلام ته زېری راوړ، فرشتې د زلمیو یوه ټولګي ته ورته وې، سلام ئې پرې واچاوو، ده هم ورته سلام ووایو، ابراهیم د مېلمنو ګمان پرې وکړ، له څه ځنډه پرته ئې وریت شوی سخوندر ورته راوړ، خو چي د دوی لاسونو ته ئې پام شو چي نه ورخوځي ناآشنا ئې وګڼل او ترې ووېرېدو، ګمان ئې وکړ چي ښایي دا زلمیان به په ښه نیت نه وي راغلي چي زما د ډوډۍ له خوړلو ډډه کوي، قرآن په دې سره موږ ته وایي چي د ابراهیم علیه السلام په څېر ستر شخصیت؛ له هغه لوړ معنوي مقام سره په غیب له پوهېدا دومره عاجز وو چي کور ته ئې راغلي فرشتې ونه پېژندې، د زلمیو ګمان ئې پرې وکړ، وریت شوی سخوندر ئې ورته راوړ، ترې ووېرېدو او ګمان ئې وکړ چي ښایي د دښمنۍ په نیت راغلي، او دا همغه مطلب دئ چي تر دې د مخه د دې سورې په ۳۱ آیت کي د نوح علیه السلام په اړه او په ٤٩ آیت کي د پیغمبر علیه السلام په اړه راغلی، چي په غیب نه پوهېدل.**
- **فرشتو ورته وویل: مه وېرېږه، مونږ د لوط د قوم په لوري لیږل شوي یو، دا فرشتې د لوط علیه السلام د هغې دعاء په ځواب کي او د ده مرستي ته لیږل شوې وې چي له الله تعالی ئې د خپل مفسد قوم په خلاف مرسته غوښتې وه، مأموریت ئې د ده او د ده د مؤمني کورنۍ ژغورنه او د ده پر مفسد قوم د عذاب نازلول او په ضمن کي ئې د ده تره ابراهیم علیه السلام ته زېری ورکول وو، خو ابراهیم علیه السلام نه یوازي دوی ونه پېژندې، بلکي د دوی له مأموریته هم خبر نه وو او پوښتنه ئې ترې وکړه چي د څه لپاره راغلي یئ؟ هغه مهال په دې پوه شو چي فرشتو په خپله ورته وویل: مونږ د لوط د قوم په لوري لیږل شوي یو.**
- **د ابراهیم علیه السلام مېرمن هملته ولاړه وه، دا هر څه ئې لیدل او د دوی ترمنځ خبري ئې اورېدې، دا هم په لومړي سر کي پرېشانه وه، خو هغه مهال ئې تشویش رفع شو چي د فرشتو ځواب ئې واورېدو، د دغو آیتونو ترتیب داسي دئ چي ښیي د ابراهیم علیه السلام مېرمني د زېري له اورېدو د مخه او هغه مهال خندلي چي فرشتو خپل ځان معرفي کړی او په دې سره د دوی تشویش رفع شوی خو کله چي فرشتو د الله تعالی له لوري د اسحاق او تر اسحاق وروسته د یعقوب زېری ورکړ، وئې ویل: وای وای، آیا په**

داسي حال کي به زوی زېږوم چي په خپله بوډۍ او خاوند مي بوډا دئ! دا خو عجيبه خبره ده؟! فرشتو وويل: آيا د الله له کاره تعجب کوې، د الله رحمتونه او برکتونه دي پر تاسو وي اې د کور مېرمني! بې شکه چي هغه ستايل شوی د عظمت خاوند دئ.

- د الحجر د سورې په (٥٢-٦٠) آيتونو کي ويل شوي چي ابراهيم عليه السلام ته هم دا زيری عجيب غوندي برېښېدلی او ويلي ئې دي: آيا په داسي حال کي د زوی او لمسي زيری راکوئ چي زوړ شوی يم؟ بيا ئې له فرشتو پوښتلي چي ستاسو مأموريت څه دئ؟ هغوی ورته ويلي: د يوه مجرم او بدکار قوم په لوري لېږل شوي يو، د لوط له کورنۍ پرته به نور؛ د ده د مېرمني په شمول؛ د الله تعالی په عذاب اخته کېږي. او په دې سره قرآن موږ ته وايي چي ابراهيم عليه السلام او د ده مېرمني ته د غيب خبري د حيرت او تعجب وړ وې، حتی په دې هم نه پوهېدل چي الله تعالی به دوی ته زوی او لمسی ورکوي، په دې هم نه پوهېدل چي د لوط عليه السلام پر قوم به الهي عذاب نازلېږي، د لوط عليه السلام کورنۍ به ژغورل کېږي او مېرمن به ئې د نورو په څېر په الهي عذاب اخته کېږي!!
- که څه هم ځينو مفسرينو ويلي چي ښايي ابراهيم عليه السلام له دې امله د مېلمنو له لوري خوړو ته د لاس نه اوږدولو په سبب وېرېدلی چي په همدې سره پوه شوی چي دا انسانان نه بلکي فرشتې دي او ښايي د الهي عذاب نازلولو لپاره راغلي وي، خو دا تفسير نه له الفاظو سره اړخ لګوي او نه له مضمون سره، په الفاظو کي (نکرهم) راغلي چي ښيي دا ميلمانه له هغه وروسته ډېر ناآشنا په نظر ورغلي چي ډوډي ته ئې لاس نه دئ اوږد کړی، او مضمون خو له ابراهيم عليه السلام نه په غيب د پوهېدا نفي ده، او داسي تفسير نه ورسره ښايي.

فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ ٱلرَّوْعُ وَجَآءَتْهُ ٱلْبُشْرَىٰ يُجَـٰدِلُنَا فِى قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٤﴾ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّٰهٌ مُّنِيبٌ ﴿٧٥﴾ يَـٰٓإِبْرَاهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَـٰذَآ ۖ إِنَّهُۥ قَدْ جَآءَ أَمْرُ رَبِّكَ ۖ وَإِنَّهُمْ ءَاتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴿٧٦﴾

نو کله چي له ابراهيمه وېره وتښتېده او زېری پرې وشو نو له موږ سره ئې د لوط د قوم په اړه چېر چاړ پيل کړ، يقيناً چي ابراهيم د ډېر زغم خاوند، ډېر نرم زړی او انابت کوونکی وو، اې ابراهيمه! له دې تېر شه، خبره دا ده چي ستا د رب پرېکړه شوې او دوی ته داسي عذاب راتلونکی دئ چي نه رد کېږي.

(٧٤-٧٦)- کله چي د ابراهيم عليه السلام وېره وتښتېده او زېری پرې وشو نو د دعاء لاسونه ئې لوړ کړل او له الله تعالی ئې وغوښتل چي دا عذاب وځنډوي او دې قوم ته

مزید مهلت ورکړي، په دې اړه ئې ټینګار او اصرار دومره وو چې قرآن ئې په دې الفاظو انځوروي: له الله تعالی سره ئې د لوط د قوم په اړه چېر چاړ پیل کړ، یقیناً چې ابراهیم د ډېر زغم خاوند، ډېر نرم زړی او انابت کوونکی وو، خو کله چې د الله تعالی له لوري ورته وویل شول: ابراهیمه! له دې تېر شه، خبره دا ده چې ستا د رب پرېکړه شوې او دوی ته داسې عذاب راتلونکی دئ چې نه رد کېږي. نو بیا ئې د لوط علیه السلام په اړه وپوښتل چې له هغه سره به څه کېږي؟ آیا پر دې قوم به په داسې حال کې عذاب راځي چې دی به هم په دوی کې مېشت وي؟ خو فرشتو اطمئنان ورکړ چې هغه او کورنی به ئې له مېرمنې پرته ژغورل کېږي. په دې سره قرآن موږ ته څو لاربښوونې کوي: ۱- د الله تعالی پرېکړې بدلېدونکې نه دي، د ابراهیم علیه السلام په څېر د ستر شخصیت دعاء، اصرار او ټینګار ئې هم نشي بدلولی، د چا په اړه چې الله تعالی د عذاب پرېکړه کړې وي هیڅوك او هیڅ څه ئې مخه نه شي بدلولی. ۲- ابراهیم علیه السلام په دې هم نه پوهېدو چې له لوط علیه السلام سره به څه معامله کېږي! ۳- د الله تعالی عذاب داسې نه وي چې ټول، ښه او بد، صالح او طالح، کافر او مؤمن به بلااستثناء نیسي، نه بلکې یوازې هغه څوك پرې اخته کېږي چې د عذاب وړ وي، مؤمنان او صالحان به ژغورل کېږي، که څه هم یو ځای او په یوې سیمې کې اوسي او عذاب دومره ستر وي چې د دوی ګډ استوګنځی لاندې باندې کړي او د ډېرو باران پرې وورېږي.

ښه به وي چې دلته د بایبل وینا هم راواخلو او وګورو چې هغه د ابراهیم علیه السلام د قصې د دغې برخې په اړه څه وایي، وینا ئې څومره کچه، بې خونده او د عقل او علم خلاف، او د قرآن وینا څومره لوړه، خوندوره او اغېزناکه او د دواړو تر منځ څومره ژور توپیر؟!

بایبل تر دې عنوان (د اسحاق د تولد وعده) لاندې او په اتلسم فصل کې لیکي: هغه وخت چې ابراهیم د ممرې د سیمې په څېړیو کې اوسېدو؛ خدای یو ځل بیا ورته راڅرګند شو، چې قصه ئې داسې وه: ابراهیم په غرمه کې د خپلې خیمې خوله کې ناست وو چې ناڅاپې ئې ولیدل درې کسان د ده خوا ته راروان دي، له ځایه پورته شو او د دوی استقبال ته ورغی، ابراهیم تندی پر زمکه کېښود او دوی ته ئې وویل: اې ښاغلو! هیله کوم چې لږ تم شئ، د دې ونې سیوري ته دمه شئ، زه ځم او ستاسو د پښو وینځلو لپاره اوبه راوړم، یوه مړۍ ډوډۍ به هم راوړم چې وئې خورئ او د سفر د دوام جوګه شئ، تاسو زما مېلمانه یئ، هغوی ورته وویل: څه چې دې وویل همغسې وکړه،... لازیات وخت نه وو تېر شوی چې ابراهیم څه کوچ، شیدې او کباب خپلو مېلمنو ته راوړل او د دوی تر مخ ئې کېښودل او په داسې حال کې چې مېلمانه په خوراك لګیا ول دی ئې خوا ته د یوې ونې په څنګ کې ودرېدو، مېلمنو له ابراهیمه وپوښتل: ساره چېرې ده، هغه وویل په خېمه کې، یوه کس ئې وویل: راتلونکی کال دا وخت به ستا خوا ته راشو او ساره به زوی وزېږوي، ساره د دوی خبرې اورېدې، په دې وخت کې ابراهیم او ساره

ډېر عمر خوړلي ول، ساره د دې نه وه چې اولاد ئې په برخه شي، ساره په خپل زړه کې وخندل او وئې ويل: آيا کېدی شي زما په عمر ښځه له داسي بوډا مېړه سره د اولاد خاونده شي؟! خدای ابراهيم ته وويل: ساره ولې وخندل او وئې ويل: آيا کېدی شي زما په عمر ښځه د اولاد خاونده شي؟ مګر داسي کوم کار شته چې خدای ته ګران وي؟ لکه څنګه چې مي تا ته وويل راتلونکی کال به ستا خوا ته بيا راشو او ساره به د زوی خاونده شي، ساره چې وېرېدلې وه، انکار ئې وکړ او وئې ويل: ما نه دي خندلي، ورته وئې ويل: ولې نه؛ ودې خندل)!!

د دې خبرو په اړه لاندي عرائض لرم:

ګورئ چې دلته هم بايبل خدای له يوې خوا د انسان په څېره کې انځور کړی، ابراهيم ئې پښې ورمنځلې، کوچ، شيدې او کباب ئې وخوړل او له بلې خوا ئې درې ګونی ګڼلی، درې کسان راغلل، ابراهيم ورته سجده وکړه، د دوی له منځه خدای ابراهيم ته وويل، د ساره د زړه خندا او وينا ئې له لري اورېده، ساره انکار کوي او خدای ورته وايي: ولې نه، ودې خندل!!

قرآن دا ټولې خبري دروغجني ګڼي او فرمايي چې د فرشتو يو ټولګی د ځوانانو په بڼه کي د ابراهيم عليه السلام خوا ته راغی، مأموريت ئې دا وو چې د لوط عليه السلام مرستې ته ورشي، هغه وژغوري او مفسد قوم ئې هلاك او کلی پرې رانسکور کړي، هلته د تلو په دوران کې د ابراهيم عليه السلام خوا ته راغلي، تر څو د ده په کورنۍ کې د دوو پيغمبرانو د پيدا کېدو زېری ورکړي، د اسحاق او د هغه د زوی يعقوب عليهما السلام د زېږېدو زېری، ابراهيم عليه السلام د ځوانانو ګمان پرې وکړ، قرآن دا خبره د دې لپاره کوي چې د بايبل دا ادعاء تکذيب کړي چې پيغمبران له غيبه خبر دي، دا دئ ګورئ چې ابراهيم عليه السلام فرشتې ونه پېژندې، وريته غوښه ئې د دوی مخې ته کېښوده، کله چې هغوی د زوی او لمسي زېری ورکړ په دې خبري د ده او د ده د مېرمني باور نه راتلو، کله چې فرشتو ځان ورمعرفي کړ نه پوهېدو چې د څه لپاره راغلي دي!! پوښتنه ترې کوي چې د څه لپاره لېږل شوې يئ، ورته وئې ويل: د لوط په قوم باندي د دوی کلی رانسکوروو، ابراهيم عليه السلام ورته وويل: هلته خو د لوط په څېر صالح انسان هم شته، په هغه به ئې هم رانسکوروئ؟ ورته وئې ويل: نه، هغه او کورنۍ به ئې ژغورو!! قرآن دا ټولې خبري د دې لپاره راخلي چې د بايبل غلطه وينا تصحيح کړي او وښيي چې په غيب له الله تعالی پرته هيڅوك حتی پيغمبران هم نه پوهېږي.

د بايبل له منونکو پوښتنه کوو: که ابراهيم عليه السلام دا درې کسان انسانان ګڼل ولې ئې سجده ورته وکړه؟ او که ئې د خدای ګمان پرې کړی ولي ئې کوچ، شيدې او کباب مخې ته ورته ايښي؟

که خدای له خپلو دوو شريکانو سره يو ځای د ابراهيم عليه السلام خوا ته په خوراك

بوخت وو، د عالم د سمبالولو کار ئې چا ته سپارلی وو؟ آيا ستاسو عقل دا خبره مني چې درې خدايان د ځېږی د يوې ونې تر سيوري لاندې ځائېږي، ستومانه کېږي، ډوډۍ خوري، ابراهيم ئې پښې ورمينځي؟ که داسې وي نو ستاسو پر عقل ژړا په کار ده.

قرآن د بايبل د دغې خبرې د ترديد په اړه په دې قاطع دليل او حجت استدلال کوي چې څوك خوراك ته اړ وي هغه خدای نه شي کېدی، په هغه د خدای گمان مه کوئ، عيسی عليه السلام او مور ئې خوراك کاوو همدا کافي ده چې باور وکړئ هغوی انسانان وو نه خدايان، خوراك د عجز، ضعف او نقص نښه ده، همدا راز فرمايي: که په زمکې او آسمان کې له يوه خدای پرته نور خدايان وی نو حتماً به د زمکې او آسمان ټولې چارې مختل او هر څه به تباه شوي وو، دا ځکه چې په هغه صورت کې به هر خدای له خپلې خوښې سره سم د دې عالم اداره غوښتله، خپل واك او ځواك به ئې د خپلې خوښې مطابق کارولو، حتماً به د دوی تر منځ د آراوو اختلاف راولاړېدو، په اجراءاتو او تصرفاتو کې به د دوی بېلې بېلې ارادې حتماً په ټکر او تصادم منتج کېدې او دا به په کائناتو کې د لويې تباهۍ سبب جوړېدو. په هستۍ او کائناتو کې دا حاکم نظم او نسق په دې دلالت کوي چې د مخلوقاتو د امورو د تدبير واك او اختيار له يوه ذات سره دئ. په الانبياء:۲۲کې فرمايي:

لَوْ كَانَ فِيهِمَآ ءَالِهَةٌ إِلَّا ٱللَّهُ لَفَسَدَتَا ۚ فَسُبْحَـٰنَ ٱللَّهِ رَبِّ ٱلْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾

که په آسمان او زمکې کې له الله پرته نور خدايان وی؛ دواړه حتماً تباه کېدل، نو د دوی له ستايلو د عرش پالونکي الله لره پاکي ده.

دا د توحيد د اثبات او د متعددو خدايانو د غلطې انگېرنې د ترديد دومره مضبوط دليل دئ چې هيڅ عاقل انسان ترې انکار نه شي کولی.

بايبل وروسته ليکي: (په دې وخت کې دا درې کسان جگ شول تر څو سدوم ته ولاړ شي، ابراهيم هم جگ شو تر څو دوی بدرگه کړي، خو خدای وويل: آيا دا سمه ده چې خپله منصوبه له ابراهيمه پټه وساتم؟... نو خدای ابراهيم ته وفرمايل: د سدوم او عموره د خلکو چيغې د ظلم په ضد پورته شوې دي او گناهونه ئې زيات شوي، نو ځکه لاندې ځم تر څو هغې استغاثې ته ځواب ووايم چې زما تر غوږ شوې ده!! په دې وخت کې دوه کسان د سدوم په لوري وخوځېدل او خدای د ابراهيم خوا ته پاته شو!!)

د بايبل له منونکو نه پوښتنه کوو: خدای وايي زه لاندې ځم، خو بيا نه ځي او د ابراهيم خوا ته پاته کېږي، مگر کېدی شي خدای له خپلې خبرې داسې ژر ژر واوړي؟!! که بايبل وايي چې دا دوه نور کسان هم خدايان او په خدايي کې شريك دي او د دوی تگ د خدای د تگ په معنی دئ، نو بيا ئې ولې د فرشتو په نامه يادوي؟ دا مغالطه او ضد او نقيض خبرې د څه لپاره؟

د سدوم ښار ورانېدا

بايبل تر دي عنوان لاندي ليكي: (كله چي دوه فرشتي د لمر لوېدو په وخت كي د سدوم د ښار دروازې ته ورسېدلې، لوط هلته ناست وو، د دوی په ليدو سره پورته شو او د دوی استقبال ته ورغی او ورته وئې ويل: ښاغليو! نن شپه له ما سره ولاړ شئ او زما مېلمانه شئ،... دوی په سر كي دا بلنه ونه منله، خو د لوط د اصرار او ټينګار په وجه ئې موافقه وكړه، هغه ورته پټيره مړی پخه كړه او مكلف مابنامنی ئي ورته تيار كړ، د ويدېدو په مهال د ښار خلكو، زړو او ځوانانو د لوط كور محاصره كړ او له ده ئي وغوښتل چي مېلمانه وروسپاري، تر څو بدكاري ورسره وكړي!! لوط له كوره رووت او هغوی ته ئې وويل: دوستانو! هيله كوم له دې كركجن كار نه لاس واخلئ، دا دي زما دوه لوڼي دي، چي څه مو زړه غواړي ورسره وئې كړئ، خو د دغو دوو كسانو چي ما ته ئې پناه راوړې مه مزاحم كېږئ!! هغوی ورته وويل: زموږ له مخي لري شه، موږ دلته پناه دركړې او اوس ته راته امر كوې چي څه وكړو او څه نه!! اوس به له تاسره هغه څه كوو چي غوښتل مو له دغو دوو كسانو سره ئې وكړو!! نو دغه وخت ئې پر لوط بريد وكړ او د دروازې د ماتولو هڅه ئې وكړه، په دې وخت كي هغو دوو كسانو لاس وراوږد كړ، لوط ئي كور ته دننه كړ او دروازه ئې بنده كړه او د هغو كسانو سترګي ئې ورړندې كړې چي له كوره بهر ول، تر څو د كور دروازه ونه شي موندلی،... بيا ئې لوط ته وويل: زامن، لوڼي، زومان او ټول خپلوان دي له ښاره وباسه، موږ خدای رالېږلي يو چي دا ښار وران كړو،... د لوط زومانو د ده خبره ونه منله، نو فرشتو ورته وويل: مېرمن او دوه لوڼي دي له ځان سره رواني كړه... ده ځنډ وكړ، فرشتو څلور سره له لاسونو ونيول او له ښاره بهر ئې خوندي ځای ته ورسول، يوې ئې ورته وويل: د خپل ځان د ژغورلو لپاره وتښتئ، غره ته ولاړ شئ، شا ته مه ګورئ، كه په دشته كي پاته شوئ هلاكت مو حتمي دئ!!.. لوط وويل: تمنا كوم، موږ پرېږدئ چي په دغه واړه كلي كي پاته شو، غره ته نه شو رسېدلی،... هغې ورته وويل: ډېر ښه، ستا غوښتنه مو ومنله، دا كلی نه ورانوم،... لمر لوېدو سره خدای په عموره او سدوم سكروټي وورولې، ټول ښارونه او كلي ئې له ټولو اوسېدونكو او نباتاتو سره له منځه يوړل، خو د لوط مېرمن شا ته وكتل او د مالګي په څلي بدله شوه!!)

كه تاسو د دې قصې محتوياتو او هغو الفاظو ته چي ليكونكي كارولي لږ ځير شئ او بيا دا له هغه څه سره مقايسه كړئ چي قرآن د دې قصې په اړه ويلي، نو په دې پوهېدل به درته ګران نه وي چي قرآن د الله تعالی كلام دئ او بايبل د يوه كمزوري انسان ګډي وډي خبري. قرآن د لوط عليه السلام د ژوند دغه برخه په هغه ځای كي د يوې تاريخي بېلګي په توګه رااخلي چي غواړي د حق د لارې مبارزينو ته ووايي: الله تعالی مو هيڅكله يوازي نه پرېږدي، ستاسو د ژغورني ذمه وار دئ، كه خلك مو ملګرتيا ونه كړي او ستاسو د مخالفت لپاره په ګډه ملاوتړي نو ملائكي به ستاسو مرستي ته رالېږي، هغه ستاسو د دعاګانو اورېدونكی او منونكی دئ، مګر د لوط عليه السلام له قصې خبر نه يئ

چې په ځوانی کې ئې ایمان راوړ، له ټول قومه یوازې دی دې ته تیار شو چې د خپل تره ابراهیم علیه السلام سره د حق په لار کې د ملګرتیا لپاره ملا وتړي، له هغه سره ئې یو ځای هجرت وکړ، هغه په دغې سیمې کې د دعوت چلولو لپاره پرېښود، قوم ته ئې ویل: له الله تعالی ووېرېږئ، له بدکارئ او بدلمنئ لاس واخلئ، آیا هغه ښځې چې الله تعالی ستاسو لپاره پیدا کړې هغه پرېږدئ او د نارینه وو په لوري د شهوت لپاره درومئ؟!! دا هغه کرکجن کار دئ چې له تاسو مخکې هیچا نه دئ کړی، د بدکارئ ځرګند محفلونه جوړوئ او لارې شکوئ، د قوم ځواب ئې له دې پرته بل څه نه وو چې لوط او ملګري ئې له خپله ملکه وشړئ، دا د پاکی او پاك لمنئ د خبرو له مکرر اورېدو خپل غوږونه آرام کړئ، هغه ته ئې وويل: یا دې دا خبرې بندې کړه یا خو دې ته تیار شه چې له خپل ملکه دې وشړو!! هغه خپل رب ته دعاء وکړه: زما ربه! په دې مفسد قوم بریا را!! الله تعالی د ده دعاء قبوله کړه، فرشتې ئې د څو تنکیو ځوانانو په بڼه کې د ده مرستې ته راولېږلې، د فرشتو دغه ټولګی مخکې له دې چې د ده خوا ته راشي ابراهیم علیه السلام ته ورغلې، هغه د مېلمنو ګمان پرې وکړ، وریته غوښه ئې د دوی مخې ته کېښوده، چې متوجه شو میلمانه ئې ډوډئ ته لاس نه وروړي، ووېرېدو، ګمان ئې وکړ چې ښایي دا خلك د دښمنئ په نیت راغلي چې ډوډئ ته لاس نه وروړي، فرشتو ئې پرېشاني رفع کړه او ورته وئې ویل: موږ فرشتې یو، الله تعالی رالېږلي یو چې د لوط قوم هلاك کړو، هغه وويل: هلته خو لوط هم اوسېږي!! وئې ویل: هغه او د ده مؤمن ملګري به ژغورو، هلته له یوې کورنئ پرته بله ایمان لرونکې کورنئ نشته، تا ته زېری درکوو چې په کورنئ کې به دې د اسحاق او یعقوب علیهما السلام په څېر دوه پیغمبران پیدا شي، دی او ښځه ئې حیران شول، ښځې ئې له ډېره حیرته خپل تندی په څپېړه وواهو او وئې ویل: زه بوډئ او خاوند مې بوډا! څنګه به د اولاد خاوند کېږو؟!! هغوی ورته وويل: آیا د الله تعالی په وعدې کې شك کوئ؟ ترې رخصت شوې، د لوط علیه السلام خوا ته راغلې، هغه هم د زلمو ګمان پرې وکړ، کورته ئې بوتلل، خو د دوی په راتلو سخت پرېشانه او غمجن شو، هومره چې سینه ئې پرې تنګه شوه، له کوره ایستل ئې د مروت خلاف کار ګڼل او له ساتلو ئې ځان عاجز ګڼو، قوم پرې خبر شو، د ده کور ئې محاصره کړ، مېلمانه ئې ترې غوښتل، ده ئې په یوازې سر مخنیوی کاوو او ورته ویل ئې: ما ته سپکاوی مه راړوئ، هغو ښځو ته مخه کړئ چې الله تعالی د همدې لپاره پیدا کړې، آیا په تاسو کې کوم هوښیار او عقلمن انسان نشته چې زما خبره واوري، کاش دلته یوازې نه وی او خپل قوم راسره وی چې ستاسو مخه مې نیولې وی!! په دغه وخت کې فرشتو ورته وويل: موږ فرشتې یو، ستا مرستې ته راغلې یو، سبا سحر به پر دوی دا کلی رانسکوروو، سبا خو به لرې نه وي؟!! دی او کورنئ ئې وژغورله، ښځې ئې ورسره ملګرتیا ونه کړه، له قوم سره پاته شوه او له هغوی سره یو ځای هلاکه شوه، کلی پرې رانسکور شو او تیږې پرې ووربدې!!

وَلَمَّا جَآءَتۡ رُسُلُنَا لُوطٗا سِيٓءَ بِهِمۡ وَضَاقَ بِهِمۡ ذَرۡعٗا وَقَالَ هَٰذَا يَوۡمٌ عَصِيبٞ ﴿٧٧﴾
وَجَآءَهُۥ قَوۡمُهُۥ يُهۡرَعُونَ إِلَيۡهِ وَمِن قَبۡلُ كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ٱلسَّيِّـَٔاتِۚ قَالَ يَٰقَوۡمِ هَٰٓؤُلَآءِ
بَنَاتِي هُنَّ أَطۡهَرُ لَكُمۡۖ فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُخۡزُونِ فِي ضَيۡفِيٓۖ أَلَيۡسَ مِنكُمۡ رَجُلٞ
رَّشِيدٞ ﴿٧٨﴾ قَالُواْ لَقَدۡ عَلِمۡتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنۡ حَقّٖ وَإِنَّكَ لَتَعۡلَمُ مَا نُرِيدُ ﴿٧٩﴾
قَالَ لَوۡ أَنَّ لِي بِكُمۡ قُوَّةً أَوۡ ءَاوِيٓ إِلَىٰ رُكۡنٖ شَدِيدٖ ﴿٨٠﴾ قَالُواْ يَٰلُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ
لَن يَصِلُوٓاْ إِلَيۡكَۖ فَأَسۡرِ بِأَهۡلِكَ بِقِطۡعٖ مِّنَ ٱلَّيۡلِ وَلَا يَلۡتَفِتۡ مِنكُمۡ أَحَدٌ إِلَّا
ٱمۡرَأَتَكَۖ إِنَّهُۥ مُصِيبُهَا مَآ أَصَابَهُمۡۚ إِنَّ مَوۡعِدَهُمُ ٱلصُّبۡحُۚ أَلَيۡسَ ٱلصُّبۡحُ بِقَرِيبٖ
﴿٨١﴾ فَلَمَّا جَآءَ أَمۡرُنَا جَعَلۡنَا عَٰلِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمۡطَرۡنَا عَلَيۡهَا حِجَارَةٗ مِّن سِجِّيلٖ
مَّنضُودٖ ﴿٨٢﴾ مُّسَوَّمَةً عِندَ رَبِّكَۖ وَمَا هِيَ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ بِبَعِيدٖ ﴿٨٣﴾

او كله چي زمونږ استازي لوط ته ورغلل، پرې غمجن شو او د دوی په راتلو ئې سينه تنگه شوه او وئې ويل: دا خو ډېره سخته ورځ ده. او قوم ئې په منډه منډه ورته راغی او تر دې مخکي ئې هم بدكارونه كول، وئې ويل: اې زما قومه! دا مي لوڼې دي، دوی درته پاكي او حلالي دي، له الله ووېرېږئ او د مېلمنو په اړه مي شرم او سپكاوی مه رااړوئ، آيا په تاسو كي كوم عقلمن كس نشته؟! وئې ويل: ښه پوهېږې چي ستا د لوڼو په اړه (د څه كولو) حق نه لرو او ته ښه پوهېږې چي مونږ څه غواړو! وئې ويل: كاش پر تاسو مي زور بر وی او يا مي د مضبوطي اسرې پناه ترلاسه وی! وئې ويل: اې لوطه! مونږ ستا د رب استازي يو، هيڅكله لاس نه شي دروړی، د شپې په يوې برخي كي دي كورنۍ روانه كړه، هيڅوك مو شا ته ونه گوري، مگر مېرمن دي، يقيناً چي دې ته به همغه څه رسي چي هغو (نورو) ته رسي، بې شكه چي د دوی لپاره ټاكل شوی مهال سباوون دئ، آيا سباوون نږدې نه دئ؟! نو كله چي زمونږ حكم صادر شو دا سيمه مو لاندي باندي كړه او د پخو خټو هغه ډبري مو پرله پسې پرې ووروليې چي ستا د رب خوا ته په نښه شوې وې او همداسي ورځ له دغو ظالمانو هم لرې نه ده.

(۷۷-۸۳)- دلته د لوط علیه السلام د قصې دا برخې راغلې:

- کله چې د الله تعالی استازي فرشتې د لوط علیه السلام خوا ته ورغلې، پرې غمجن شو او د دوی په راتلو ئې سینه تنګه شوه او وئې ویل: دا خو ډېره سخته ورځ ده. دا ځکه چې پوهېدو قوم به ئې دا ځوانان ترې غواړي، پر کور به ئې راغونډ شي، دی به ئې له مخنیوي عاجز وي، نه دا زلمیان له کوره ایستی شي او نه ئې ساتی شي، له ډېرو اندېښنو او غمونو ئې سینه تنګه شوه، د ده له ګمان سره سم قوم ئې په منډه منډه ورته راغلل او پر کور ئې راغونډ شول، زلمیان ئې ترې غوښتل، تر دې مخکې ئې هم بدکارونه کول، لوط علیه السلام ورته وویل: اې زما قومه! دا مې لوڼې دي، دوی درته پاکې او حلالې دي، چې د دې الفاظو معنی یا دا ده چې که په تاسو کې څوك په شرعي نکاح سره د واده اراده لري زه تیار یم خپلې لوڼې ورکړم او یا ئې مراد دا دئ چې د قوم نجونې مې لوڼې دي، دوی په نکاح کړئ، خو د هغه مهال وضعیت ته په پام سره او دا چې ډېر خلك ئې پر کور راغونډ شوي، لومړی تعبیر سم نه برېښي، که څه هم ځینو مفسرینو غوره کړی. لوط علیه السلام هغوی ته وویل: له الله ووېرېږئ او د مېلمنو په اړه مې شرم او سپکاوی مه رااړوئ، آیا په تاسو کې کوم عقلمن کس نشته؟! داسې معلومېږي چې په دې قوم کې نه کوم مؤمن انسان تر سترګو کېدو، نه غیرتمن او نه عقلمن، قوم په ځواب کې ورته وویل: ښه پوهېږې چې ستا د لوڼو په اړه د څه کولو نه حق لرو او نه اراده، ته ښه پوهېږې چې مونږ څه غواړو! وئې ویل: کاش پر تاسو مې زور بر وی او یا مې د مضبوطې اسرې پناه ترلاسه وی! دی په دې قوم کې پردی وو، له بلې سیمې راغلی وو، داسې څوك ئې نه درلود چې د خپلوۍ په وجه له ده دفاع وکړي، داسې صالح کس هم په ټول قوم کې نه وو چې د ده ملاتړ وکړي، په دغه وخت کې چې سخت مأیوس، غمجن او پرېشانه وو فرشتو ورته وویل: اې لوطه! مونږ ستا د رب استازي یو، هیڅکله لاس نه شي دروړی، د شپې په یوې برخې کې دې کورنی روانه کړه، هیڅوك مو شا ته ونه ګوري، مګر مېرمن دې، یقیناً چې دې ته به همغه څه رسي چې هغو نورو ته رسي، بې شکه چې د دوی لپاره ټاکل شوی مهال سباوون دئ، آیا سباوون نږدې نه دئ؟! لوط علیه السلام ته ویل شوي چې له مېرمنې پرته دې نوره کورنی درسره روانه کړه، د قوم په لوري هیڅ التفات او اعتناء مې کوئ، که څه هم ستا مېرمن او ستا د لوڼو مور په کې پاته شوې وي، نو کله چې د الله تعالی له لوري د عذاب نازلېدو حکم صادر شو دا سیمه ئې لاندې باندې کړه او د پخو خټو هغه ډبرې پرله پسې پرې ووروېدې چې ستا د رب خوا ته په نښه شوې او د همدې قوم لپاره تیارې شوې وې.
- او اې زما پیغمبره! همداسې ورځ له دغو ظالمانو نه هم لرې نه ده چې ستا مخالفت کوي.
- د لوط علیه السلام پر قوم باندې سخته زلزله راغله، زمکه کښېناسته، دوی لاندې او زمکه ورباندې، له لوړو نه ډبرې پرې ووریدې، او ښایي د پخو خټو له ډبرو نه مراد

هغه ډبري وي چې د زمکې د چاودېدوپه وجه د زمکې له زړه نه د اور سکروټو ته ورته ډبري راوتلې وي، لوړي تللې وي او بېرته پر دوی راپرېوتي وي، همغه څه چې د سترو سترو زلزلو او د زمکې د چاودېدو پر مهال تر سترګو کېږي.

- ګورئ چې قرآن دا قصه په څومره عبرتناکې او اغېزمنې بڼې کې وړاندې کړې، په هرې برخې کې ئې ستر ستر درسونه پراته، هر څه ئې طبيعي، الفاظ ئې ښکلي، بيان ئې دقيق، د حق د لارې مجاهد ته د صبر او نه مأيوسه کېدو درس ورکوي او ورته وايي: ښايي داسې حالت دربانديږ راشي چې ستا او د برې تر منځ هيڅ واټن نه وي، د نصرت فرشتې دې خوا ته رسېدلې وي خو ته پرې نه پوهېږې او په همدغه حالت کې هم الله تعالی غواړي تا وآزمويي؛ که دې صبر وکړ، برې دې حتمي دئ، مه د دښمن له زياتوالي وېرېږه او مه د خپلو ملګرو او ملاتړو د لږوالي پروا کوه، د لوط عليه السلام په څېر به دې الله تعالی مرسته کوي او د دښمنانو په وړاندې به دې يوازې نه پرېږدي.
- د دې قصې په ترڅ کې موږ ته دا هم ويل شوي چې ګورئ لوط عليه السلام هم له غيبه بې خبره وو، فرشتې د ده په دعاء او د ده د مرستې لپاره راغلې، په خوا کې ئې ولاړې، خو دی ئې نه پېژني، پر راتلو ئې غمجن شوی، دومره چې سينه ئې پرې تنګه شوې، که په غيب پوهېدی نو نه به غمجن کېدو، نه به مأيوس کېدو او نه به ئې ځان يوازې او بې اسرې او د قوم له مقابلې عاجز ګڼلو**!!**

وَإِلَىٰ مَدۡيَنَ أَخَاهُمۡ شُعَيۡبٗاۚ قَالَ يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥۖ وَلَا تَنقُصُواْ ٱلۡمِكۡيَالَ وَٱلۡمِيزَانَۖ إِنِّيٓ أَرَىٰكُم بِخَيۡرٖ وَإِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيۡكُمۡ عَذَابَ يَوۡمٖ مُّحِيطٖ ﴿٨٤﴾ وَيَٰقَوۡمِ أَوۡفُواْ ٱلۡمِكۡيَالَ وَٱلۡمِيزَانَ بِٱلۡقِسۡطِۖ وَلَا تَبۡخَسُواْ ٱلنَّاسَ أَشۡيَآءَهُمۡ وَلَا تَعۡثَوۡاْ فِي ٱلۡأَرۡضِ مُفۡسِدِينَ ﴿٨٥﴾ بَقِيَّتُ ٱللَّهِ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَۚ وَمَآ أَنَا۠ عَلَيۡكُم بِحَفِيظٖ ﴿٨٦﴾

او د مدين (والو) په لوري مو د دوی ورور شعيب (ولېږو)، وئې ويل: اې زما قومه**!** د الله عبادت وکړئ چې له ده پرته بل معبود درته نشته، او په پيمانې او تلې کې کمی مه کوئ، زه خو تاسو په ښه حالت کې ګورم، او زه د راتاوېدونکې عذاب له ورځې درباندې وېرېږم. او اې زما قومه**!** پيمانه او تله په انصاف سره بشپړوئ او د خلکو شيان مه کموئ او په زمکې کې فساد خوروونکي مه کېږئ. د الله له لوري پاته شوې (جائز برخه) درته غوره ده که مؤمنان يئ، او زه درباندې څارندوی نه يم.

(٨٤-٨٦)- دا مبارك آيتونه موږ ته لاربښوونه كوي چي الله تعالی د مدين د اوسېدونكو په لوري د دوی ورور شعيب ولېږو، قوم ته د ده د پيغام خلاصه دا وه:

- اې زما قومه! د الله عبادت وكړئ چي له ده پرته بل معبود درته نشته،
- په پيمانې او تلې كي كمی مه كوئ، كه څه هم پيمانه او تله د پير پلور پر مهال د توكو د تللو او پيمانه كولو په ارتباط راځي، خو كله چي نه د پير پلور خبره مطرح وي او نه ئې په خوا كي د جنس او توكي يادونه شوې وي نو په مجازي معنی نيول كېږي او د نورو په اړه د قضاوت معنی هم وركوي، د چا په اړه دا ويل چي هغه دروند سړی دئ، په حقيقت كي په مجازي معنی تلل شوی، وقار، هيبت او متانت ئې تلل شوی او درونډ ګڼل شوی، د چا په اړه دا ويل چي مخور دئ، په ولس كي منلی او د نوم خاوند دئ؛ په حقيقت كي هغه په مجازي معنی پيمانه شوی، په داسي مواردو كي په پيمانې او تلې كي له كمولو د چا په اړه ناروا قضاوت، د هغه له ښېګڼو نه سترګي پټول، د هغه له وړتياوو او ځانګړتياوو نه انكار او د هغه د ستاينې او توصيف په ځای هغه ته عيبونه منسوبول مراد دي، په ورپسي آيت كي د پيمانې او تلې بيا يادول او په څنګ كي ئې دا خبره كول چي د خلكو شيان مه كموئ ښيي چي دلته پيمانه او تله په يوه معنی او هلته په بلې معنی راوړل شوې.
- اوس خو ستاسو حالت ښه برېښي او هوسا ژوند لرئ؛ خو ستاسو كفر، شرك او ظلم ته په پام سره وېرېږم چي دا حالت به ډېر دوام ونه كړي او هغه ورځ به راشي چي الهي عذاب درباندي راتاو شي او د وتلو ټولي لاري درباندي وتړل شي.
- اې زما قومه! په پير پلور كي پيمانه او تله په انصاف سره بشپړوئ، او د خلكو شيان مه كموئ،
- په زمكي كي فساد مه خوروئ، له هغو كړنو ډډه وكړئ چي په زمكي كي د فساد خورېدو او بې امنيو باعث كېږي، كه څه هم په دې فقرې كي په عامه توګه ويل شوي چي په زمكي كي فساد خوروونكي مه كېږئ، خو تر دې مخكي او وروسته فقرو ته په پام سره ئې معنی دا ده چي په تلې او پيمانې كي خيانت په ټولني كي د ډېرو مفاسدو لپاره لار آواروي، شخړي او منازعات راولاړوي، د خلكو تر منځ باور او اعتماد له منځه وړي، په دوی كي كركه او نفرت زېږوي، په داسي جګړو منتج كېږي چي پيل ئې په تلې او پيمانې كي له خيانت نه وي.
- په خپلې هغې برخې قناعت وكړئ چي د الله تعالی له لوري درته جائز ګڼل شوې، له جائزو لارو چي څه الله تعالی درپه برخه كوي دا درته غوره ده كه مؤمنان يئ،
- زه درباندي څارندوی نه يم، له ګناه نه د چا د مخنيوي وس او توان نه لرم، زه فقط ستاسو خواخوږی يم، زما كار يوازي دا دئ چي تاسو ته سمه لار وښيم، باقي دا ستاسو كار دئ چي په سمه لار درومئ كه په غلطه، د سعادت په لور كه د شقاوت.
- دلته دا خبره هم په كولو ارزي چي ايراني شيعه ګان د علي رضی الله عنه اولاد د

(بقيت الله) په نامه يادوي!! نه پوهيږو دا مسخره او د خندا وړ خبره ئي له كومه رايستلي او څنګه ئې د علي رضی الله عنه پر اولاد تطبيقوي؟! نه خو قرآن دا اصطلاح د كوم انسان لپاره كارولې او نه د علي او د ده د اولاد لپاره، د شعيب عليه السلام دا وينا چي د پېر پلور او تللو او پيمانه كولو په اړه ئې كړې او مراد ئې كاملاً څرګند دئ، په نورو ځايونو كي د (باقيات الصلحت) صيغه راغلې چي مراد ئې پاته كېدونكي او دوام موندونكي صالح اعمال دي، د همدې سورې په ۱۱٦آيت كي (اولوا بقية) الفاظ راغلي چي مراد ئې دا دئ: ولي په مخكنيو قومونو كي داسي عقلمن خلك نه وو چي د فساد مخنيوی ئې كړی وی، نه پوهيږو شيعه څنګه دا الفاظ د علي رضی الله عنه د اهل بيت لپاره كاروي؟! ستونزه دا ده چي ايراني آخوندانو شيعه وو ته ويلي چي د قرآن په حقيقي معنى له اهل بيت پرته بل څوك نه پوهيږي، هر لفظ ئې ظاهر او باطن لري او هر باطن ئې بطون، له بطونو نه يوازي اهل بيت خبر دي، له دوی موږ ته دا روايت رارسېدلی چي له بقيت الله مراد اهل بيت دي!! او هغو هم په پټو سترګو دا مسخره خبره منلې ده!!

قَالُواْ يَـٰشُعَيۡبُ أَصَلَوٰتُكَ تَأۡمُرُكَ أَن نَّتۡرُكَ مَا يَعۡبُدُ ءَابَآؤُنَآ أَوۡ أَن نَّفۡعَلَ فِيٓ أَمۡوَٰلِنَا مَا نَشَـٰٓؤُاْۖ إِنَّكَ لَأَنتَ ٱلۡحَلِيمُ ٱلرَّشِيدُ ﴿٨٧﴾

وئې ويل: اې شعيبه! آيا ستا لمونځ دي په دې ګماري چي موږ د هغه څه لمانځنه پرېږدو چي زموږ پلرونو لمانځل، يا په خپلو مالونو كي داسي تصرف پرېږدو چي په خپله ئې غواړو، يقيناً چي ته خو ډېر هوښيار او په سمه لار روان انسان يې.

(۸۷)- قوم په ځواب كي ورته وويل: ستا په څېر له يوه هوښيار او په سمه لار روان انسان سره خو دا نه ښايي چي له موږ نه وغواړي چي د هغه څه لمانځنه پرېږدو چي زموږ پلرونو لمانځل، يا په خپلو مالونو كي له داسي تصرف نه لاس واخلو چي زموږ زړه ئې غواړي، نه پوهيږو ولي داسي ناسمي او د عقل او پوهي خلاف خبري له تا اورو؟ آيا ستا لمونځ د دې باعث شوی چي داسي څه دي له خولې وځي چي له تاسره نه ښايي؟

كه څه هم ځينو درنو مفسرينو شعيب عليه السلام ته د قوم دا وينا چي ته حليم او رشيد يې داسي تعبير كړې چي ګواكي هغوی ملنډې پرې وهلې، خو دا تعبير ډېر كمزوری دئ، په حقيقت كي شعيب عليه السلام ته د دوی دا وينا داسي وه لكه د صالح عليه السلام قوم چي هغه ته ويلي وو: قَالُواْ يَـٰصَـٰلِحُ قَدۡ كُنتَ فِينَا مَرۡجُوّٗا قَبۡلَ هَـٰذَآ : وئې ويل: اې صالح! ته خو تر دې دمخه په موږ كي داسي وې چي هيله درته كېده، څنګه مو د هغو معبودانو له لمانځلو منع كوې چي زموږ پلرونو لمانځل؟! دوی هم شعيب

عليه السلام ته ويلي چي ستا غوندي له هوښيار، عقلمن او نېك سړي سره دا نه ښايي چي مونږ ته داسي خبري وكړې.

قَالَ يَٰقَوۡمِ أَرَءَيۡتُمۡ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٖ مِّن رَّبِّي وَرَزَقَنِي مِنۡهُ رِزۡقًا حَسَنٗاۚ وَمَآ
أُرِيدُ أَنۡ أُخَالِفَكُمۡ إِلَىٰ مَآ أَنۡهَىٰكُمۡ عَنۡهُۚ إِنۡ أُرِيدُ إِلَّا ٱلۡإِصۡلَٰحَ مَا ٱسۡتَطَعۡتُۚ
وَمَا تَوۡفِيقِيٓ إِلَّا بِٱللَّهِۚ عَلَيۡهِ تَوَكَّلۡتُ وَإِلَيۡهِ أُنِيبُ ﴿٨٨﴾ وَيَٰقَوۡمِ لَا يَجۡرِمَنَّكُمۡ شِقَاقِيٓ
أَن يُصِيبَكُم مِّثۡلُ مَآ أَصَابَ قَوۡمَ نُوحٍ أَوۡ قَوۡمَ هُودٍ أَوۡ قَوۡمَ صَٰلِحٖۚ وَمَا قَوۡمُ
لُوطٖ مِّنكُم بِبَعِيدٖ ﴿٨٩﴾ وَٱسۡتَغۡفِرُواْ رَبَّكُمۡ ثُمَّ تُوبُوٓاْ إِلَيۡهِۚ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٞ
وَدُودٞ ﴿٩٠﴾

وئي ويل: اې زما قومه! پام مو دئ چي كه زه د خپل رب له لوري په روښانه دريځ وم او له خپل لوري ئې غوره رزق راپه برخه كړی وي، او زه نه غواړم له هغه څه نه ستاسو مخالفت وكړم چي زه مو ترې منع كوم، زه خو تر هغه چي توانېږم له اصلاح پرته بل څه نه غواړم، توفيق (بريا) مي يوازي د الله په مرستي (پوري تړلی) دئ، پر هغه مي توكل دئ او د ده په لوري مي رجوع ده. او اې زما قومه! زما مخالفت دي تاسو دې پړاو ته ونه رسوي چي په داسي څه اخته شئ چي د نوح قوم پرې اخته شو، يا د هود قوم، يا د صالح قوم، او د لوط قوم خو ډېر درنه لري نه دئ. او له خپل رب بخښنه وغواړئ بيا د ده لوري ته مخه كړئ، يقيناً چي زما رب مهربان محبت كوونكی دئ.

(٨٨-٩٠)- شعيب عليه السلام د دوی په ځواب كي ويلي:

- اې زما قومه! آيا د دې پروا نه لرئ چي په داسي حال كي زما مخالفت كوئ چي زما رب زما لارښوونه كړې، په سمه لار ئې د تلو توفيق راكړی، تګلاره مي روښانه او ~~پيغام مي څرګند دئ، پر ما ئې پېرزوينه كړې، هم ئې سم فكر، سمه عقيده او نېك اخلاق~~ راپه برخه كړي او هم غوره او پاكيزه رزق، له بدو اخلاقو او له حرام رزق نه ئې ساتلی يم. آيا دې ته پام نه كوئ چي زه هغه څه ته تاسو رابلم چي په خپله پرې عمل كوم، داسي خو مي نه دي غوښتي چي په هغه څه كي ستاسو مخالفت وكړم چي زه مو ترې منع كوم، زه خو د هغو خلكو په څېر نه يم چي نور له بدو منع كوي خو په خپله ځان نه ترې ساتي، ګورئ چي زه خو تر هغه چي توانېږم له اصلاح پرته بل څه نه غواړم، توفيق

(بريا) مي يوازي د الله په مرستي (پوري تړلى) دئ، نه له ده پرته بل مرستندوى لرم او نه له بل نه څه هيله، پر هغه مي توكل دئ او د ده په لوري مي رجوع ده. او اې زما قومه! زما مخالفت دي تاسو دې پړاو ته ونه رسوي چي په همغه برخليك اخته شئ چي د نوح قوم، يا د هود قوم، يا د صالح قوم پرې اخته شو، لږ تر لږه له هغه څه خو پند واخلئ چي د لوط قوم ورسره مخامخ شو، دا خو نه د زماني له پلوه درنه لري دئ او نه د موقعيت له پلوه. له خپل رب د تېرو گناهونو بخښنه وغواړئ او له دې وروسته د الله تعالى لوري ته مخه كړئ، يقيناً چي زما رب مهربان محبت كوونكى دئ.

قَالُواْ يَـٰشُعَيۡبُ مَا نَفۡقَهُ كَثِيرٗا مِّمَّا تَقُولُ وَإِنَّا لَنَرَىٰكَ فِينَا ضَعِيفٗاۖ وَلَوۡلَا رَهۡطُكَ لَرَجَمۡنَٰكَۖ وَمَآ أَنتَ عَلَيۡنَا بِعَزِيزٖ ﴿٩١﴾

وئې ويل: اې شعيبه! په ډېرو هغو خبرو نه پوهېږو چي ته ئې كوې او موږ خو تا په خپلو منځو كي كمزورى ومو او كه ستا ټبر نه وى نو حتماً به مو سنگسار كړى وې او ته راباندي گران نه يې.

(۹۱)- د قوم ځواب دا وو:

- اې شعيبه! په ډېرو هغو خبرو نه پوهېږو چي ته ئې كوې، ستا ډېري ويناوي نه د فهم وړ دي او نه د منلو وړ،
- څه شي دا جرأت دركړى چي لويي لويي خبري كوې، زموږ پر پلرني دين نيوكي كوې، پر موږ د الهي عذاب د راپرېوتو گواښونه راكوې، د خپلو پلويانو د بريا ادعاء كوې، ته خو زموږ منځ كي تر ټولو كمزورى يې، نه زورور پلويان لرې او نه ځواكمن خواخوږي، د ولس څو كمزورو پر تا ايمان راوړى، كه ستا د ټبر خاطر نه وى ډېر د مخه به مو سنگسار كړى وې، په دې كي د ځنډ وجه دا نه ده چي تا ته درناوى لرو، يا دي سنگسارول راته گران كار دئ.
- دلته د دې قصي له راوړلو معلومېږي چي د دغي سورې د نزول پر مهال پيغمبر عليه السلام دې ته له ورته حالت سره مخامخ وو، قريشو د ده د وژلو پرېكړه كړې وه، خو د پيغمبر عليه السلام د خپل ټبر بنوهاشم په خاطر ئې د ده له وژلو ډډه كوله او مناسب فرصت ته منتظر ول، د دې قصې په راوړو سره قريشو ته ويل شوي چي تاسو له خپل پيغمبر سره همغه څه كوئ چي مدين والو له شعيب عليه السلام سره كول، ستاسو برخليك به همغسي وي لكه د دوى.

قَالَ يَـٰقَوۡمِ أَرَهۡطِيٓ أَعَزُّ عَلَيۡكُم مِّنَ ٱللَّهِ وَٱتَّخَذۡتُمُوهُ وَرَآءَكُمۡ ظِهۡرِيًّاۖ إِنَّ رَبِّي

بِمَا تَعۡمَلُونَ مُحِيطٞ ﴿٩٢﴾ وَيَٰقَوۡمِ ٱعۡمَلُواْ عَلَىٰ مَكَانَتِكُمۡ إِنِّي عَٰمِلٞۖ سَوۡفَ تَعۡلَمُونَ مَن يَأۡتِيهِ عَذَابٞ يُخۡزِيهِ وَمَنۡ هُوَ كَٰذِبٞۖ وَٱرۡتَقِبُوٓاْ إِنِّي مَعَكُمۡ رَقِيبٞ ﴿٩٣﴾

وئې ويل: اې زما قومه! آيا زما ټبر تر الله هم درته ډېر ګران او مهم دئ، او هغه مو د شا ته غورځولې په شېر ګرځولی، يقيناً چې زما رب په هغه څه احاطه لري چې تاسو ئې کوئ. او اې زما قومه! تاسو په خپلې خپلې کړنلارې عمل وکړئ او زه هم عمل کوونکی يم، ډېر ژر به پوه شئ چې څوك په داسې عذاب اخته کېږي چې سپك به ئې کړي او څوك دروغجن دئ؟ او انتظار وکړئ چې زه هم له تاسو سره انتظار کوونکی يم.

(۹۲-۹۳)- شعيب عليه السلام هغوی ته وويل:

- آيا زما ټبر تر الله تعالی ډېر مهم او د پام وړ درته برېښي، زما د ټبر پروا کوئ او د الله تعالی پروا نه کوئ، دومره د الله تعالی په اړه بې اعتناء شوي يئ چې په بشپړه توګه مو هېر کړی، داسې لکه چې شا ته مو غورځولی وي؟!!
- په دې پوه شئ چې زما رب ستاسو په ټولو کړنو او هلو ځلو حاوي دئ او هيڅ څه مو د هغه له واکه او د قدرت او سيطرې له دائرې وتلی نه دئ، ستاسو په پټو تدبيرونو پوه دئ، ستاسو له هلو ځلو خبر دئ او پايلې ئې د ده له لوري ټاکل کېږي،
- تاسو په خپلې خپلې کړنلارې عمل وکړئ او خپلو هڅو او هلو ځلو ته دوام ورکړئ او زه هم په خپلې کړنلارې عمل کوم، ډېر ژر به درته معلومه شي چې څوك به په داسې عذاب اخته کېږي چې سپك به ئې کړي او څوك دروغجن دئ؟ تاسو هم انتظار وکړئ او زه هم ستاسو په څېر انتظار کوونکی يم.

وَلَمَّا جَآءَ أَمۡرُنَا نَجَّيۡنَا شُعَيۡبٗا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَهُۥ بِرَحۡمَةٖ مِّنَّا وَأَخَذَتِ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ ٱلصَّيۡحَةُ فَأَصۡبَحُواْ فِي دِيَٰرِهِمۡ جَٰثِمِينَ ﴿٩٤﴾ كَأَن لَّمۡ يَغۡنَوۡاْ فِيهَآۗ أَلَا بُعۡدٗا لِّمَدۡيَنَ كَمَا بَعِدَتۡ ثَمُودُ ﴿٩٥﴾

او کله چې زموږ امر راورسېد، په خپل رحمت سره مو شعيب او هغه مؤمنان وژغورل چې له ده سره ول او ظالمان يوې اوچتې چيغې ونيول، نو په خپلو استوګنځيو کې پړمخې مړه پرېوتل. داسې لکه چې (له سره) هلته نه وو اوسېدلي، واوره چې مدين والو ته

همغسي ورکوالى ورپه برخه شو لکه چي ثموديان ورك شول.

(۹٤-۹٥)- يعنى هغه مهال چي د الله تعالى د پريکړي نېټه راورسېده، شعيب عليه السلام او هغه مؤمنان ئې په خپل رحمت سره وژغورل چي له ده سره ول او ظالمان يوې هيبتناکي لوړي چيغي ونيول، په مرگ محکوم شول او پړمخي پرېوتل.

دا آيت ښيي چي شعيب عليه السلام او د ده مؤمنو ملگرو ته نجات ورکول، ظالمان مؤاخذه کول او د عالم له صفحې نه د دوی ټغر ټولول د الله د رحمت له آثارو او علائمو دي، همدا چي تاسو گورئ مظلومان چي د خپل حق لپاره د ظالمانو په ضد پاڅېږي، فتح او برى تر لاسه کوي، حالت داسي برابرېږي چي بالا~خره د ظالمانو سلطه پاى ته ورسي او د اقتدار کرسى ئې رانسکوره شي، دا په خپله د دې خبرې ثبوت وړاندي کوي چي دلته يو حکيم ذات د دې عالم په پېښو او حوادثو کي تصرف کوي، هغه ذات چي د انسان په نسبت رحمت او پېرزوينه لري، که دا حوادث طبيعي حوادث وى او يوه حکيم رحمان رب د عالم د حالت په بدلېدو رابدلېدو کي تصرف نه کولى او د حوادثو په تلو راتلو کي ئې لاس نه درلودى، نو مظلوم به د تل لپاره مظلوم پاته واى او هيڅ کله به د ظالمانو د هلاکت او د دوى د اقتدار د ختمېدو او نسکورېدو بندو بست نه واى شوى، بس په طبيعي ډول به ظالم تل ظالم او په اوضاع مسلط او مظلوم به تل مظلوم وو. خو دا چي الله جل شأنه حالات داسي برابروي چي ضعيف او مظلوم انسان، د ظالمانو او باغيانو په مقابل کي فتح او برى تر لاسه کړي او د ظالمانو له منگولو ئې وژغوري، دا په خپله ثابتوي چي دلته رحمن الله د رب په توگه تصرف کوي، هغه د مظلوم ملگرتيا کوي او ظالم په مرگ محکوموي، دا راز حوادث دا حقيقت ثابتوي چي دلته يو داسي ذات شته چي د خپلو بندگانو په اړه رحمان او مهربان دئ او د همدې رحمن رب په اراده دا غيرطبيعي حوادث تر سره کېږي.

وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا مُوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَا وَسُلۡطَٰنٖ مُّبِينٍ ﴿٩٦﴾ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ وَمَلَإِيْهِۦ فَٱتَّبَعُوٓاْ أَمۡرَ فِرۡعَوۡنَۖ وَمَآ أَمۡرُ فِرۡعَوۡنَ بِرَشِيدٖ ﴿٩٧﴾ يَقۡدُمُ قَوۡمَهُۥ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ فَأَوۡرَدَهُمُ ٱلنَّارَۖ وَبِئۡسَ ٱلۡوِرۡدُ ٱلۡمَوۡرُودُ ﴿٩٨﴾ وَأُتۡبِعُواْ فِي هَٰذِهِۦ لَعۡنَةٗ وَيَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۚ بِئۡسَ ٱلرِّفۡدُ ٱلۡمَرۡفُودُ ﴿٩٩﴾

او يقيناً چي موسى مو له خپلو آيتونو او ځرگند حجت سره ولېږو، د فرعون او د ده د درباريانو په لوري، چي هغوى د فرعون د حکم متابعت وکړ، په داسي حال کي چي د فرعون حکم سم او صحيح نه وو، د قيامت په ورځ به د خپل قوم مخکښي کوي او په اور

کې به ئې ننباسي، د ننوتو څومره بد ننوتځی، او په دې دنیا کې هم لعنت ورپسې کړی شو او د قیامت په ورځ هم، د څومره بد انعام انعام ورکوونه!

(۹٦-۹۹)- دلته د موسی علیه السلام قصه په لنډه توګه او د وروستۍ تاریخي بېلګې په توګه داسې راغلې: موسی علیه السلام د الله تعالی له لورې له آیتونو او څرګند حجت سره؛ د فرعون او د ده د درباریانو په لورې ولېږل شو، هم معجزې ورکړی شوې وې، هم د ده د رسالت د اثبات لپاره څرګند حجت او هم لارښود کتاب، هغوی په داسې حال کې د فرعون حکم ته غاړه کېښوده او د هغه متابعت ئې وکړ چې نه ئې حکم سم او صحیح وو او نه ئې د دوی سمه لارښوونه کوله، هغه فرعون چې د قیامت په ورځ به د خپل قوم او پلویانو مخکښ شي او په اور کې به ئې ننباسي، نه ګورې چې دوی په داسې مخکښ پسې روان شول چې ډېر بد ننوتځي ته به ډېره بده ننوتا ورپه برخه کړي؟ پایله ئې دا چې هم به په دې دنیا کې لعنت پرې ورېږي او هم د قیامت په ورځ، د فرعون د متابعت صله او انعام به ئې د دوزخ اور او تلپاتې لعنت وي، څومره بد انعام! دوی خو په دې هیله د فرعون متابعت کولو چې شاهي انعامونه به ئې په برخه شي خو ومو لیدل چې پایله ئې څه شوه؟!

ذَٰلِكَ مِنۡ أَنۢبَآءِ ٱلۡقُرَىٰ نَقُصُّهُۥ عَلَيۡكَۖ مِنۡهَا قَآئِمٞ وَحَصِيدٞ ﴿١٠٠﴾ وَمَا ظَلَمۡنَٰهُمۡ
وَلَٰكِن ظَلَمُوٓاْ أَنفُسَهُمۡۖ فَمَآ أَغۡنَتۡ عَنۡهُمۡ ءَالِهَتُهُمُ ٱلَّتِي يَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مِن
شَيۡءٖ لَّمَّا جَآءَ أَمۡرُ رَبِّكَۖ وَمَا زَادُوهُمۡ غَيۡرَ تَتۡبِيبٖ ﴿١٠١﴾ وَكَذَٰلِكَ أَخۡذُ رَبِّكَ إِذَآ
أَخَذَ ٱلۡقُرَىٰ وَهِيَ ظَٰلِمَةٌۚ إِنَّ أَخۡذَهُۥٓ أَلِيمٞ شَدِيدٌ ﴿١٠٢﴾

دا د دغو کلیو (اړوند) خبرې دي چې قصه ئې درته کوو، ځینې ئې ولاړ دي او ځینې ئې رېبل شوي، او موږ ظلم نه دئ پرې کړی، لیکن دوی په خپله پر خپل ځان ظلم وکړ، نو کله چې ستا د رب حکم راغی نو خپلو هغو معبودانو هیڅ ګټه ورونه رسوله چې له الله پرته ئې مرستې ته وربلل، او له تباهۍ پرته ئې بل څه ورته زیات نه کړل، او ستا د رب نیونه همداسې وي کله چې کلي په داسې حال کې نیسي چې ظالمان وي، بې شکه چې د ده عذاب سخت دردوونکی دئ.

(۱۰۰-۱۰۲)- په دې مبارکو آیتونو کې د مخکنیو قصو په پای کې څو مهمې لارښوونې شوې:

- ~~دا د دغو کلیو اړوند خبرې دي چې قصه ئې درته کوو، ځینې ئې لا ولاړ دي، نه~~

دي نسکور شوي، اوسېدونکي ئې هلاك شوي خو کلي ئې نورو ته په ميراث پاته شوي، او ځيني ئې داسي نسکور شوي چي نښې ئې هم له منځه تللې، لکه رېبل شوی فصل،

- د الله تعالی له لوري دا سخت سخت عذابونه د دوی د عملونو عادلانه بدله او سزا وه، الله وربانديي ظلم نه دئ کړی، دوی په خپله پر خپل ځان ظلم وکړ،
- کله چي ستا د رب له لوري وروستی پرېکړه وشوه نو خپلو هغو دروغجنو معبودانو هيڅ گټه ورونه رسوله چي له الله پرته ئې لمانځل او مرسته ئې ترې غوښتله، چا بتان لمانځل، چا قبرونه، چا قصرونه، چا پيران او چا فرعونان، خو دغو دروغجنو معبودانو له تباهی پرته بل څه ورته زيات نه کړل،
- ستا د رب نيونه همداسي وي؛ کله چي خلك د ظلم لار غوره کړي او الله تعالی ئې د تعذيب پرکړه وکړي نو له داسي برخليك سره ئې مخامخ کړي، بې شکه چي د ده عذاب سخت دردوونکی دئ. قريش او ټول هغه خلك چي د مخکنيو کافرانو، مشرکانو او ظالمانو په لار درومي بايد پوه شي چي د الله تعالی سخت دردوونکی عذاب ورته منتظر دئ.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ ٱلْآخِرَةِ ۚ ذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَّهُ ٱلنَّاسُ وَذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ ﴿١٠٣﴾ وَمَا نُؤَخِّرُهُۥٓ إِلَّا لِأَجَلٍ مَّعْدُودٍ ﴿١٠٤﴾

يقيناً چي په دې کي هغه چا ته څرگنده نښه ده چي د آخرت له عذابه وېرېږي، دا هغه ورځ ده چي خلك به ورته راغونډ کړی شي، او دا ورځ ليدل کېدونکي ده. او نه ئې ځنډوو مگر تر شمېرلې (لنډي) نېټې.

(۱۰۳-۱۰٤)- په دغو تاريخي پېښو کي د هغه چا لپاره څرگنده نښه ده چي د آخرت له عذابه وېرېږي، د دنيا دا عذابونه ښيي چي د آخرت عذاب حق دئ، ظالمانو ته يو په بل پسي سزا ورکول ښيي چي الله تعالی له هر چا سره محاسبه کوي، ظالم ته سزا ورکوي، د ظالمانو د اقتدار ماڼۍ نسکوروي، مظلوم ژغوري، حقپالو ته بريا ورپه برخه کوي او له عذابونو ئې خوندي ساتي، دغه الله به هرومرو د قيامت هغه ورځ راولي چي له ټولو سره بشپړه محاسبه وشي او هر چا ته د خپلو کړنو بشپړه بدله ورکړی شي، هغه ورځ هرو مرو راتلونکي ده چي خلك به ورته راغونډ کړی شي، ټول به دا ورځ په خپلو سترگو وگوري، ځنډېدا ئې تر شمېرلې لنډي مودې پوري ده.

يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِۦ ۚ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ ﴿١٠٥﴾ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ

شَقُواْ فَفِى ٱلنَّارِ لَهُمۡ فِيهَا زَفِيرٞ وَشَهِيقٌ ﴿١٠٦﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ ٱلسَّمَٰوَٰتُ
وَٱلۡأَرۡضُ إِلَّا مَا شَآءَ رَبُّكَۚ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٞ لِّمَا يُرِيدُ ﴿١٠٧﴾ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ سُعِدُواْ فَفِى
ٱلۡجَنَّةِ خَٰلِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلۡأَرۡضُ إِلَّا مَا شَآءَ رَبُّكَۖ عَطَآءً غَيۡرَ
مَجۡذُوذٖ ﴿١٠٨﴾

کله چي (دا ورځ) راشي نو هيڅوك به د ده له اجازې پرته خبري نشي کولی، نو ځيني به ئې بد بخته وي او ځيني ئې بختور، نو هغه چي بدبخت شوي په اور کي به وي چي په هغه کي به ئې چيغي او ځګېروي وي (داسي لکه د خرو هنګېدا او کوربدا)، تلپاته په هغه کي، تر هغه چي آسمانونه او زمکه دوام کوي، مګر کله چي ستا رب ئې وغواړي، يقيناً چي ستا رب د هغه کار ښه تر سره کوونکی دئ چي اراده ئې وکړي. او هغه چي بختور شوي نو په جنت کي به وي؛ تلپاته په هغه کي، تر هغه چي آسمانونه او زمکه دوام کوي، مګر کله چي ستا رب ئې وغواړي، داسي ورکړه چي (لړئ ئې) نه پرې کېدونکې ده.

(۱۰۵-۱۰۸)- دلته د قيامت په ورځ د دوو ډلو حالت او وضعيت انځور شوی، يوه ئې د بختورو ډله او بله ئې د بدبختانو، يوه به ئې په دوزخ کي وي، کله به له تندي چيغي وهي او کله به د سوزېدو له درده کوکاري، څه به ويلی نشي، چيغي به ئې د بوده وو هنګېدا او کوربدا ته ورته وي، تل به په همدې حالت کي وي، بله ډله به د تل لپاره په جنت کي وي.

دلته په جنت او دوزخ کي تل پاته کېدا داسي ښودل شوې لکه د آسمانونو او زمکي دوام، تاسو پوهېږئ چي دلته له آسمان او زمکي نه د دنيا آسمان او زمکه مراد نه دي، بلکي د آخرت آسمان او زمکه مراد دي، او په دې سره ويل شوي چي په جنت او دوزخ کي به خلود داسي وي لکه د آخرت د آسمان او زمکي خلود، خو دا چي تر دې وروسته ويل شوي: الا ما شاء الله: مګر دا چي ستا رب ئې وغواړي؛ د دې استثناء معنی د خلود نفي نه ده، بلکي مراد ئې دا دئ چي الله تعالی (فعال ما يريد) دئ، هيڅ قيد او بند ئې د ارادې مخه نشي نيولی، او د خاص کار په کولو ئې نشي اړ کولی. د دواړو آيتونو په پای کي د (فعال لما يريد) او (عطاء غيرمجذوذ) ښيي چي مقصد ئې همدا دئ.

دې ته مو هم بايد پام وي چي دلته سعيد او شقي انسان راپېژندل شوي، سعيد هغه دئ چي تل به په جنت کي وي او شقي هغه چي تل به په دوزخ کي وي، د هغو خلکو په اړه څه نه دي ويل شوي چي څه موده به په دوزخ کي پاته کېږي او بيا به جنت ته درومي، الا ماشاء ربك په دې اړه نه دئ راغلی، بلکي د همدغو اشقياءو په اړه راغلی

خو معنی ئې همغه ده چي پورته تشريح شوه، يعني دا قيد د خلود د نفي لپاره نه دئ.

فَلَا تَكُ فِى مِرْيَةٍ مِّمَّا يَعْبُدُ هَٰٓؤُلَآءِ ۚ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ ءَابَآؤُهُم مِّن قَبْلُ ۚ وَإِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنقُوصٍ ﴿١٠٩﴾

نو د هغه څه په اړه په شك كي مه پرېوځه چي دا خلك ئې لمانځي، لمانځنه ئې فقط همغسي ده لكه چي د دوی پلرونو تر دې د مخه لمانځنه كوله، او موږ دوی ته خپله برخه بشپړه له كمښت پرته وركوو.

(۱۰۹)- دوی چي كوم دين غوره كړی او د كومو معبودانو عبادت كوي، د دې د پايلو په اړه هيڅ شك مه كوه، د دوی عبادت همغسي دئ لكه د دوی د مخكنيو پلرونو، پايله او برخليك به ئې هرومرو همغسي وي لكه د دوی د پلرونو، دوی به همغه څه ترلاسه كوي چي مخكنيو ئې ترلاسه كړ، له هيڅ كمښت پرته.

وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَٰبَ فَٱخْتُلِفَ فِيهِ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ ۚ وَإِنَّهُمْ لَفِى شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿١١٠﴾ وَإِنَّ كُلًّا لَّمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمَٰلَهُمْ ۚ إِنَّهُۥ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١١﴾

او يقيناً چي موسی ته مو كتاب وركړ چي په هغه كي اختلاف وكړی شو، او كه ستا د رب مخكنۍ وينا نه وی نو هرومرو به د دوی تر منځ پرېكړه شوې وه، او يقيناً چي دوی په دې اړه په دوكه كوونكی شك كي دي، او يقيناً چي ستا رب به د دوی هر يوه ته د دوی عملونه په بشپړه توگه وركړي، يقيناً چي هغه د دوی په كړنو ښه خبر دئ.

(۱۱۰-۱۱۱)- موسی عليه السلام له الهي كتاب سره راغی، په لوحو كي ليكل شوی كتاب، خو تاسو وليدل چي له هغه الهي كتاب سره هم ډېرو مخالفت وكړ، او الله تعالی هغو مخالفت كوونكو ته د خپل سنت مطابق مهلت وركړ، كه دا الهي سنت نه وی نو د موسی عليه السلام او د الهي كتاب د مخالفت په سبب به ئې فوراً او له ځنډه پرته پرېكړه كوله او دوی ته به ئې د خپل مخالفت سزا وركوله، د پيغمبر عليه السلام او د قرآن مخالفين هم بايد په دې دوكه نشي چي ولي له مخالفت سره سره په الهي عذاب نه اخته كېږي، يقيناً چي دوی په دې اړه دوكه شوي، خپلو غلطو گمانونو او شكونو غولولي، ستا رب به د دوی هر يوه ته د خپلو عملونو بشپړه سزا وركوي، هيڅ عمل به ئې بې سزا نه پاته كېږي، يقيناً چي هغه د دوی په كړنو ښه خبر دئ.

فَٱسۡتَقِمۡ كَمَآ أُمِرۡتَ وَمَن تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطۡغَوۡاْۚ إِنَّهُۥ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ﴿١١٢﴾
وَلَا تَرۡكَنُوٓاْ إِلَى ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ فَتَمَسَّكُمُ ٱلنَّارُ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِنۡ أَوۡلِيَآءَ
ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿١١٣﴾

نو هم ته همغسې استقامت وکړه لکه چې ګمارل شوی يې او هم هغه چې له تا سره ئې يو ځای (خپل رب ته) مخه کړې، او سرغړاوی مه کوئ، يقيناً چې دی د هغه څه ښه ليدونکی دئ چې تاسو ئې کوئ، او د ظالمانو په لوري تمايل مه کوئ که نه نو په اور به اخته شئ، په داسې حال کې چې له الله پرته هيڅ اولياء نه لرئ، بيا به مو هيڅوك مرسته ونه کړی شي.

(١١٢-١١٣)- دلته پيغمبر عليه السلام او مؤمنانو ته ويل شوي چې:

له الهي لارښوونو سره سم داسې استقامت وکړئ لکه چې پرې ګمارل شوي يئ، له هر راز سرغړاوي او انحراف پرته، دې ته مو بايد پام وي چې معامله مو له هغه ذات سره ده چې ستاسو پر ټولو پټو او ښکاره کړنو ښه پوه او د هر څه ښه ليدونکی دئ، د دې مزيد شرح د همدې سورې د ١٢٠آيت په تفسير کې وګورئ.

د ظالمانو په لوري تمايل مه کوئ که نه نو د دوزخ اور به مو په برخه شي او د الله تعالی له تأييد او ملاتړ نه به محروم شئ او داسې څوك به ونه مومئ چې ستاسو مرسته وکړی شي. دلته مؤمنانو ته ويل شوي چې نه يوازې د ظالمانو ملګرتيا ونه کړي او له دوی سره له دوستۍ ډډه وکړي بلکې د دوی په لوري له ميلان او پر دوی له باور او اعتماد نه هم ځان لرې وساتي، د کافرانو او مشرکانو په ځای د ظالمانو صيغه راوړل ښيي چې له هر ظالم سره له تمايل ښودو ممانعت مراد دئ.

وَأَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ طَرَفَيِ ٱلنَّهَارِ وَزُلَفٗا مِّنَ ٱلَّيۡلِۚ إِنَّ ٱلۡحَسَنَٰتِ يُذۡهِبۡنَ ٱلسَّيِّـَٔاتِۚ ذَٰلِكَ
ذِكۡرَىٰ لِلذَّٰكِرِينَ ﴿١١٤﴾ وَٱصۡبِرۡ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجۡرَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿١١٥﴾

او د ورځې په دواړو خواوو کې او (ورپسې نږدې) د شپې ځينې برخې کې لمونځ کوه، يقيناً چې ښېګڼې بدې له منځه وړي، دا د پند اخيستونکو لپاره پند دئ او صبر وکړه چې يقيناً الله د نېکانو اجر نه ضائع کوي.

(١١٤-١١٥)- دلته د مخالفتونو په وړاندې پيغمبر عليه السلام او مؤمنانو ته دوه مهمې

توصيي شوي:

- **د ورځې دواړو خواوو کې او ورپسې نږدې د شپې ځينې برخې کې لمونځ کوه، لمونځ هغه ښېګڼه ده چې له معنوي پلوه د انسان روزنه کوي او بد بد خصلتونه ئې له منځه وړي، که څه هم ځينو مفسرينو سيئات د ګناهونو په معنى تعبير کړي خو دا تعبير په دې دليل کمزورى دئ چې دلته د بحث موضوع د ګناهونو بخښنه نه بلکې د مخالفتونو په وړاندې د استقامت موضوع ده، په سيئات سره بې صبرى، وېرې، ضعف، دښمن ته تسليمېدا، ظالمانو ته تمايل او نورو ناوړو کارونو ته اشاره شوې او ويل شوي چې لمونځ دا ناوړه خصلتونه له منځه وړي، لمونځ د انسان اړيکې له خپل رب سره ټينګوي، ثبات او استقامت ورپه برخه کوي، قرآن معمولاً د ګناهونو لپاره (ذنب) او د بخښنې لپاره ئې د (غفران) صيغه کاروي، لکه (يغفر الذنوب او غافر الذنب...) او د بدو خصلتونو لپاره سيئات او د محوه کېدو لپاره ئې د (تکفير) صيغه راوړي لکه (يكفر عنكم سيئاتكم، كفر عنهم سيئاتهم)، څوک چې وايي دا دواړه مترادف الفاظ دي او معنى ئې يوه ده رأيه ئې په دې دليل صحيح نه ده چې قرآن ئې کله کله په يوه آيت کې او يو په بل پسې راوړي چې ښيي معنى ئې يوه نه ده لکه په دې آيت کې:** يَأَيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يجْعَل لَّكُمْ فُرْقَاناً وَ يُكَفِّرْ عَنكمْ سيِّئَاتِكمْ وَ يَغْفِرْ لَكُمْ وَ اللَّهُ ذُو الْفَضلِ الْعَظِيمِ الانفال: ۲۹، د هود د سورې په دې آيت **کې په (يذهبن السيئات) سره د سيئاتو او بدو خصلتونو محو او له منځه وړل افاده شوې. د آيت په پای کې ويل شوي چې دا د پند اخيستونکو لپاره پند دئ او په ورپسې آيت کې د صبر سپارښتنه شوې دا دواړه هم ښيي چې دلته همدا خصلتونه مراد دي.**
- د آيت له الفاظو داسې معلومېږي چې له (طرفي النهار) مراد د ورځې دواړه خواوې دي، له غرمې مخکې او وروسته برخې ئې، چې په دې سره د ګهيځ، ماسپښين او مازديګر لمونځونو ته اشاره شوې او له (زلفا من الليل) نه مراد د شپې هغه لومړنۍ برخه مراد ده چې ورځې ته نږدې وي، چې په دې سره د ماښام او ماخستن لمونځونو ته اشاره شوې.
- صبر وکړه چې يقيناً الله د نېکانو اجر نه ضائع کوي. د خپلو هڅو، جهاد او دعوت د نتائجو او پايلو په اړه تشويش مه لره او هيڅکله دا ګمان مه کوه چې ستا هڅې به بې نتيجې پاته شي، دښمنان به په خپلو مخالفتونو سره ستا د بريا مخه ونيسي او وروستي منزل ته د رسېدو په وړاندې به خنډ شي، ډاډه اوسه چې الله د نېکانو اجر نه ضائع کوي، نه پرېږدي چې د نېکانو قربانۍ ضائع شي.

فَلَوۡلَا كَانَ مِنَ ٱلۡقُرُونِ مِن قَبۡلِكُمۡ أُوْلُواْ بَقِيَّةٖ يَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡفَسَادِ فِي ٱلۡأَرۡضِ إِلَّا

قَلِيلاً مِّمَّنۡ أَنجَيۡنَا مِنۡهُمۡۗ وَٱتَّبَعَ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مَآ أُتۡرِفُواْ فِيهِ وَكَانُواْ مُجۡرِمِينَ
﴿١١٦﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهۡلِكَ ٱلۡقُرَىٰ بِظُلۡمٖ وَأَهۡلُهَا مُصۡلِحُونَ ﴿١١٧﴾

نو ولي تر تاسو مخكنيو پيړيو كي داسي عقلمن نه ول چي په زمكي كي ئي د فساد مخنيوى كولى، مگر ډېر لږ ئي چي ومو ژغورل، او هغو چي ظلم ئي كولو د هغه څه متابعت ئي وكړ چي په هغه كي ئي عيش عشرت په برخه كېدو، او جنايتكاران ول. او ستا رب داسي نه دئ چي كلي په داسي حال كي تباه كړي چي استوگن ئي مصلحين وي.

(١١٦-١١٧)- دلته د مخكنيو قومونو د دې حالت په اړه حيرانتيا ښودل شوې چي ولي په دوى كي له لږو كسانو پرته داسي صالح او عقلمن خلك نه وو چي په زمكي كي ئي د فساد مخنيوى كولى، دغه عقلمن او صالح ټولگى وژغورل شو او نور هلاك شول!! هلاك شوي هغه ظالمان ول چي په خپل عيش عشرت پسي شول، داسي ظالمانه تگلاره او كړنلاره ئي غوره كړې وه چي دوى ته عيش عشرت ورپه برخه كړي. دلته قرآن د دغو هلاك شوو څو ځانگړتياوو ته گوته نيسي: ظالمان ول، د عيش عشرت په لټه كي ول، جنايتكاران ول او په زمكي كي ئي فساد خور كړى وو. يعني دوى د خپلي هوسايني او ترفه لپاره د ظلم او جنايت لار غوره كړې وه، د دغو ظالمانو او مترفينو د عيش عشرت لپاره ډېرو خپل هر څه له لاسه وركول او د دوى د هوس قرباني كېدل، دوى په ټولني كي د فساد خورولو، جناياتو او د نورو په حق د تېري له لاري ځان ته هوسا او مرفه ژوند برابرولو، په ټولني كي د هغو عقلمنو او صالح كسانو شمېر ډېر لږ وو چي د فساد مقابله ئي كوله، الله تعالى همدا لږكى وژغورو او د مفسدينو، ظالمانو، مترفينو او جنايتكارانو د عيش عشرت ټغر ئي ټول كړ. دا ستا د رب نه بدلېدونكى سنت دئ چي د يوې سيمي په اوسېدونكو تر هغه عذاب نه رالېږي چي استوگن ئي صالحان وي، د عذاب لېږلو پرېكړه هغه مهال كوي چي د ټولني غالب اكثريت د ترفه او عيش عشرت لپاره د فساد، ظلم او جنايت لار غوره كړي، د زړه سواندو دعوتگرانو وړوكى صالح ټولى په خپلي خوا كي ونه زغمي او د دوى مخالفت ته ملا وتړي، الله تعالى يوازي دغه مهال د صالح ټولي د ژغورني او د ظالمانو د كلكي مؤاخذې او نيوني پرېكړه كوي.

وَلَوۡ شَآءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ ٱلنَّاسَ أُمَّةٗ وَٰحِدَةٗۖ وَلَا يَزَالُونَ مُخۡتَلِفِينَ ﴿١١٨﴾ إِلَّا مَن
رَّحِمَ رَبُّكَۚ وَلِذَٰلِكَ خَلَقَهُمۡۗ وَتَمَّتۡ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمۡلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ ٱلۡجِنَّةِ
وَٱلنَّاسِ أَجۡمَعِينَ ﴿١١٩﴾

او که ستا رب غوښتی نو (له ټولو) خلکو نه به ئې يو (متحد) امت جوړ کړی وو، خو تل به په خپلو کې سره مختلف وي، مګر هغه چې ستا رب پرې رحم کړی، او د همدې لپاره ئې پيدا کړي، او ستا د رب وينا پای ته رسېدلې چې دوزخ به هرومرو له پېريانو او خلکو ګډ ډکوم.

(۱۱۸-۱۱۹)- دلته څو خبرې په پام کې ولرئ:

الله تعالی انسانان داسې نه دي پيدا کړي چې د (انتخاب) او (اختيار) واك ورسره نه وي، په يوې ټاکلې لار تلو ته اړ او ټول د عقيدې او عمل له مخې سره ورته وي، بلکې دوی ته ئې دا ځانګړتيا ورکړې چې خپله تګلاره او کړنلاره په خپله خوښه او اراده انتخاب کړي، او له بل نه په خپل انتخاب کې توپير ولري، که ستا رب غوښتی نو له ټولو خلکو نه به ئې يو متحد امت جوړ کړی وو، نه به په دوی کې څه اختلاف وو او نه د ښه او بد په اړه شخړه او نزاع، هم به د عقيدې له مخې سره ورته ول او هم د عمل له مخې، خو دوی ئې داسې پيدا کړي چې يو له بل سره اختلاف ئې يوه فطري او طبيعي ځانګړتيا ده، له دې اختلاف نه هغه څوك ژغورل کېږي چې د الله تعالی پېرزوينه ئې په برخه شي، الهي لارښوونه ئې لارښود شي او په هغې لار د تلو توفيق ئې په نصيب شي چې د الله تعالی د رحمت نښه او د خلکو د يووالي او وحدت ضامنه ده.

ځينو درنو مفسرينو دا فقره (و لذلك خلقهم) داسې تعبير کړې چې ښيي الله تعالی انسانان د اختلاف لپاره پيدا کړي، خو دا تعبير يوازې په هغه صورت کې صحيح ګڼل کېدی شو چې تر دې فقرې (ولا يزالون مختلفين) نه وروسته او متصل راغلې وی، او تر دې مخکې (الا من رحم) نه وی راغلې، حال دا چې د فقرو ترتيب داسې دئ چې ښيي د (لذلك خلقهم) تړاو مخامخ له (من رحم) سره دئ، يعنې انسانان به تل سره مختلف وي، يوازې هغه به له دې اختلاف نه ژغورل کېږي او متحد به وي چې د الله تعالی رحم او پېرزوينه ئې په برخه شوې وي، او الله تعالی دوی د همدغه يووالي لپاره پيدا کړي، کله چې دوی د اختلاف لار غوره کړي نو د خپل خلقت له اصلي مقصد سره ئې د تصادم لار غوره کړې، بيا نو د زمکې پر سر د ژوند کولو حق نه لري، بايد ټغر ئې ټول شي. او دا دئ ګورئ چې الله تعالی له ټولو مخکنيو امتونو سره همداسې کړي، متحده مؤمنه ډله ئې ژغورلې او په اختلاف کې نښتې د مشرکانو، کافرانو، ظالمانو او مفسدينو ډلې ئې له منځه وړې دي.

يوازې دا نه چې په دنيا کې به په الهي عذاب اخته او ټغر به ئې ټولېږي بلکې د دوی په اړه ستا د رب وروستی او پرېکنده وينا دا ده چې ټول به په دوزخ کې راغونډوي، پېريان ئې هم او انسانان ئې هم، او دوزخ به په دوی ټولو ډکوي. د ډکولو معنی دا ده چې

که د دوی شمېر هر څومره زيات شي نو دوزخ ئې نه يوازي په خپلي غېږ کي ځايولی شي بلکي د قرآن د وينا له مخي به هغه د الله تعالی د دې پوښتني: (هل امتلئت: آيادك شوې؟)، په ځواب کي ووايي: (هل من مزيد: آيا مزيد نور هم شته؟)

وَكُلاًّ نَّقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنۢبَآءِ ٱلرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِۦ فُؤَادَكَ ۚ وَجَآءَكَ فِى هَـٰذِهِ ٱلْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٠﴾

او د پيغمبرانو له (اړوند) خبرو نه چي د هري يوې قصه درته کوو په دې سره ستا زړه مضبوطوو، او په دې کي تا ته حق راغلی او د مؤمنانو لپاره موعظه او پند.

(١٢٠)- په دې مبارك آيت کي دا لارښووني شوې:

دا د پيغمبرانو عليهم السلام اړوند خبري چي تا ته ئې بيانوو؛ د دې لپاره دي چي ستا زړه پرې مضبوط کړو،

په دې قصو کي چي تا ته څه ويل شوي ټول ئې حق دي،

او په دې کي د مؤمنانو لپاره موعظې او پندونه دي.

د دې آيت په اړه دوه خبري ضروري برېښي:

ځينو درنو مفسرينو د آيت وروستی فقره کي د (هذه) مشار اليه دا سوره ګڼې خو دا تعبير ځکه غوره نه برېښي چي دلته نږدې او څرګند مشار اليه (انباء الرسل) په مخکني آيت کي راغلی، له ځانه ورته بل مشار اليه جوړول صحيح نه دي.

د دې مبارکي سورې په اړه ترمذي او د احاديثو ځينو نورو کتابونو کي په دې مضمون يو روايت راغلی چي وايي:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ رضى الله عنه يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ شِبْتَ. قَالَ « شَيَّبَتْنِى هُودٌ وَالْوَاقِعَةُ وَالْمُرْسَلاَتُ وَ (عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ) وَ (إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ) ».

له عبدالله بن عباس رضی الله عنه روايت دئ چي ابوبکر رضی الله عنه وويل: اې د الله رسوله! وېښتان دي سپين شول!! وئې فرمايل: د هود، المرسلات، عم يتسائلون او إذا الشمس سورتونو وېښتان راسپين کړل.

دې ته مو پام وي چي په دې اړه راغلي روايات هم د متن له پلوه په خپلو کي متعارض دي او هم د سند له پلوه غريب او متعارض؛ او څو بې ځوابه پوښتني راولاړوي:

١- د دې سورې د نزول په وخت کي د پيغمبر عليه السلام عمر د پنځوسو کلونو شاوخوا کي او په غالب ګمان تر دې څه کم وو او روايات وايي چي دا مهال د پيغمبر عليه السلام په سر او ږيري کي هيڅ سپين وېښته نه ترسترګو کېدو.

۲- دغه تر بحث لاندي آيت وايي چي د هود د سوري مضامين او په هغې کي راغلي د پيغمبرانو عليهم السلام اړوند قصې داسي دي چي د پيغمبر عليه السلام زړه پرې مضبوط کړی شوی، (نثبت به فؤادك: ستا زړه پرې مضبوطوو)، په دې سوره کي داسي څه نه تر سترګو کېږي چي د پرېشانۍ او تشويش باعث وي، بلکي له سره تر پايه د ډاډ او اطمئنان له زېرو ډکه ده، که احياناً دا روايات صحيح وي نو بيا يوازي يوه توجيه ورته موندلی شو او هغه دا چي په دې سوره کي پيغمبر عليه السلام ته ويل شوي چي: (فاستقم کما امرت: داسي استقامت وکړه چي پرې مأمور شوی يې)، خو دلته هم دا پوښتنه بې ځوابه پاته کېږي چي دې ته ورته وينا خو د قرآن په ډېرو سورتونو کي په بېلو بېلو الفاظو راغلي، لکه:

فَلِذَٰلِك فَادْعُ وَ استَقِمْ كمَا أُمِرْت وَ لا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ ...
الشورى: ١٥

اتَّبِعْ مَا أُوحِىَ إِلَيْك مِن رَّبِّك... الانعام: ١٠٦

وَ اتَّبِعْ مَا يُوحَى إِلَيْك...
يونس: ١٠٩

وَ اتَّبِعْ مَا يُوحَى إِلَيْك...
الاحزاب: ۲

وَقُل لِّلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ ٱعۡمَلُواْ عَلَىٰ مَكَانَتِكُمۡ إِنَّا عَـٰمِلُونَ ﴿١٢١﴾ وَٱنتَظِرُوٓاْ إِنَّا مُنتَظِرُونَ ﴿١٢٢﴾

او هغو ته چي ايمان نه راوړي ووايه: تاسو په خپلي کړنلاري عمل وکړئ؛ موږ هم عمل کوونکي يو، او انتظار وکړئ چي موږ هم منتظر يو.

(۱۲۱-۱۲۲)- نو اوس او له ټولو دغو دلائلو وروسته هغو مخاطبينو ته چي ايمان نه راوړي ووايه: تاسو په خپلي کړنلاري عمل وکړئ؛ موږ هم په خپلي تګلاري درومو او په خپل دين عمل کوو، تاسو هم راتلونکي ته انتظار وکړئ او وګورئ چي ستاسو دا کړنلاره څه درپه برخه کوي او موږ هم منتظر يو؛ وبه ګورو چي الله تعالی له موږ او له تاسو سره کوي.

وَلِلَّهِ غَيۡبُ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَإِلَيۡهِ يُرۡجَعُ ٱلۡأَمۡرُ كُلُّهُۥ فَٱعۡبُدۡهُ وَتَوَكَّلۡ عَلَيۡهِۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَـٰفِلٍ عَمَّا تَعۡمَلُونَ ﴿١٢٣﴾

او د آسمانونو او زمکي غيب الله لره دي او ټول کارونه ده ته راجع کېږي، نو عبادت ئې وکړه او توکل پرې وکړه او ستا رب له هغه څه غافل نه دئ چې تاسو ئې کوئ.

(١٢٣)- دا آيت چې د سورې تتمه او پای دئ او له ټولو آيتونو سره ئې ژوره رابطه لري، د سورې د ټولو مضامينو خلاصه په دريو فقرو کي زموږ په وړاندي ږدي؛

د هغه الله عبادت وکړه چې په غيب پوه دئ او ټول غيبي امور او هغه شيان چې ستاسو له سترګو پټ دي د ده په واك کي دي او ټول کارونه ده ته راجع کېږي، پای او پايله ئې د ده له لوري ټاکل کېږي.

پر الله تعالی توکل وکړه، د ځواکمنو دښمنانو په وړاندي الله تعالی ځان ته کافي وګڼه،

ستا رب له هغه څه غافل نه دئ چې تاسو ئې کوئ، ستا او ستا د دښمنانو کړنو ته په پام سره به وروستی پرېکړه کوي، داړه اوسه چې الله تعالی به مؤمنان او صالحان ژغوري او بريا به ورپه برخه کوي او د حق دښمنان به کلك نيسي او سخته سزا به ورکوي. دا همغه څه دي چې د تاريخ په اوږدو کي په وار وار تکرار شوي، د نوح، هود، صالح، ابراهيم، لوط، شعيب او موسی عليهم السلام په قصو کي ئې څرنګوالی ستاسو په وړاندي ځلېږي.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أشهد أن لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

یوسف

یادونه:
د یوسف د سورې دا تفسیر تر دې د مخه د بېل کتاب په بڼه کي دوه ځلي چاپ شوی، له یوې سریزي سره، دا دئ اوس ئې د قرآن پلوشې په دربیم جلد کي له خپلي سریزي سره وړاندي کوو.

پلورل شوی صحرايي زلمی!

څنگه له زندانه قصر ته ورسېدو

او د نړۍ تر ټولو د ستر او متمدن ملك پاچا شو؟

راشئ د يوسف له سورې ئې زده کړو!

بسم الله الرحمن الرحيم

سريزه

كه تاريخي پېښنو ته په عاميانه سترګه وكتل شي نو دا ګمان په انسان كي راولاړوي چي اقتدار به تل په واكمني طبقې كي له يوه نه بل ته انتقالېږي او له واكمنانو به د دوى اولاد ته په ميراث پاته كېږي، دا ورته ګران او حتى محال برېښني چي په لاندي طبقې كي چا ته اقتدار په لاس ورشي. د عاميانه ذهن خاوندان دا د تاريخ پرېكنده حكم ګڼي چي واكمنه طبقه به تل حكومت كوي او محكومه طبقه به تل د دوى واكمنۍ ته غاړه ږدي. د پيغمبرانو عليهم السلام او د مصلح دعوتګرانو او انقلابيونو يوه لويه ستونزه تل دا وه چي څنګه خلك په دې قانع كړي چي دا يو غلط ذهنيت دئ، دا ذهنيت د ټولني روان وضعيت په دوى كي راپيدا كړى، دوى كولى شي دا حالت بدل كړي، د ظالمو واكمنانو تخت او تاج رانسكور كړي او اقتدار ئې پاى ته ورسوي، خو عام ولس يوازي په استدلال سره په دې خبري نه شو قانع كولى چي په دوى كي د دې حالت د بدلولو او د يوه انقلاب راوستو توان شته، كه دوى همت وكړي، ملا وتړي، د ظلم په خلاف پاڅي نو الله تعالى به ئې مرسته كوى، په دې وينا د باور كولو لپاره بايد داسي تاريخي واقعيتونه د دوى مخي ته كېښودل شي چي دا حقيقت ثابتوي، دلته ده چي په مخكنيو تاريخي پېښنو د استناد ضرورت مخي ته راځي او همدا سبب دئ چي قرآن د تېرو امتونو قصې زموږ مخي ته ږدي، قرآن د همدې لپاره د يوسف عليه السلام او موسى عليه السلام قصه په ډېر تفصيل سره رااخلي او په ترڅ كي ئې همدا حقيقت موږ ته ثابتوي، موږ ته وايي: وګورئ څنګه يو **پلورل شوى صحرايي زلمى له زندانه قصر ته ورسېدو او د نړۍ تر ټولو د ستر او متمدن ملك پاچا شو؟ وګورئ د فرعون د غلامانو له ډلي نه څنګه يو فراري زلمى په دې موفق شو چي مظلومان د ظالمانو په ضد متحد او پاڅون ته چمتو كړي، بري ته ورسېږي او فرعون او لښكري ئې د سيند په څپو كي غرق شي؟!!**

د يوسف سوره په مكه مكرمه كي هغه وخت نازله شوې چي پيغمبر عليه السلام د قريشو له سخت مخالفت سره مخامخ وو، د دغو مخالفتونو لارښوونه د قريشو هغو مذهبي او قومي مشرانو كوله چي پيغمبر عليه السلام او د هغه دعوت ئې د خپل زعامت لپاره ستر ګواښ بالو، هغوى د رسول الله صلي الله عليه وسلم د فكري او اخلاقي عظمت په وړاندي ځان وړوكى احساساوو او داسي ئې انګېرله چي د ده سپېڅلى شخصيت، لوړ

اخلاق، اوچت افكار، عدالت غوښتنه، د مظلومانو ملگرتيا او له ظلم، فساد او بې عدالتۍ سره ئې نه پخلا كېدونكې مبارزه به د دې سبب شي چې د قريشو مذهبي او قبيلوي زعماء او مشران له زعامته خلع شي او ټول خلك به پيغمبر عليه السلام د زعيم او مشر په توگه غوره كړي، د همدې لپاره ئې د پيغمبر عليه السلام په ضد مخالفتونو ته لمن وهله او د لازياتولو لپاره ئې هلې ځلې كولې

دغو مخالفتونو هغه وخت زور واخيست چې د قريشو مشرانو وليدل چې د قوم ځوانان او د ټولني صالح او نيك شخصيتونه د پيغمبرعليه السلام دعوت ته په پراخه پيمانه لبيك وايي، د غورځنگ لمنه په چټكۍ سره پراختيا مومي او د مؤمنو ځوانانو گواښل، تعذيب او فشار هم د دغه دعوت د مخ په زياتېدونكې خپرېدو مخه نه شي نيولی، له همدې امله د دوی يوې ډلې هڅه كوله چې رسول الله صلي الله عليه وسلم له مكې نه تبعيد كړي، بله ډله ئې د ده په وژلو پسې وه او نورو د ده په بندي كولو ټينگار كاوو.

په دې مباركې سورې كې د انسان څو اساسي پوښتنو ته ځواب ويل شوی:

- په فكري او سياسي مبارزاتو كې وروستۍ بريا د چا په برخه كېږي؟ هغه چې په وسلو سمبال وي، تر خپل حريف او رقيب ئې مادي او مالي امكانات زيات او وسائل ئې مخكې تللي؟ او كه هغه چې له فكري او اخلاقي پلوه پر خپل حريف برلاسی وي؟
- آيا صالح او نيك شخصيتونه به هيڅكله له كړاوونو سره نه مخامخ كېږي، تل او د ژوند په هر پړاو كې به بريالي وي؟ د دوی ملگري او د دوی په لار تلونكي به هم له ستونزو سره نه مخامخ كېږي، څوك به ئې مخالفت نه كوي، د دوی د دښمنۍ لپاره به ملا نه تړي؟ او كه څوك د دوی دښمنۍ ته ملا وتړي نو تل به ناكام او نامراده وي؟
- آيا له كړاوونو، ستونزو او آزمېښتونو سره مخامخېدا د يوه شخصيت يا يوې ډلې د اشتباهاتو، غلطيو، تېروتنو او ناسموالي نښه وگڼو؟ او داسي وانگېرو چې د الله تعالی له لوري په عذاب اخته شوي، د خپلو گناهونو سزا وركړی شوې او د الله تعالی له تأييد او حمايت محروم شوي؟
- كه داسي نه وي نو له مصيبتونو سره د دوی د مخامخېدو لپاره څه توجيه لرو؟ آيا دا يو طبيعي بهير دئ؟ د الله تعالی سنت داسي دئ چې هم نېكان له آزمېښتونو سره مخامخ كوي او هم بدان؟ آيا د چا لپاره ستونزي او كړاوونه د بدو عملونو سزا وي او چا ته د درجو د لوړولو، كمال ته د رسولو او د فكري او عملي ودې وركولو ذريعه؟

دې پوښتنو ته د سم او دقيق ځواب نه موندل او په دې اړه ناسم او غلط قضاوت د دې باعث شي چې انسان د پېښو په اړه په خپلو قضاوتونو كې اشتباه وكړي، غلط دريځ غوره كړي، ناكام ته د كامياب په سترگه او بريالي ته د نامراد په سترگه وگوري**!!**

دا يوازې قرآن نه دئ چې دې اساسي پوښتنو ته ئې دقيق او علمي ځوابونه وركړي، بايبل د نړۍ بل ستر مذهبي كتاب هم د دې هڅه كړې چې دغو پوښتنو ته ځواب ووايي، خو داسي ناقص ځواب چې خپل هيڅ مخاطب نشي قانع كولی، بايبل د ايوب عليه السلام

د قصې په ترڅ کې دې پوښتنو ته د ځواب ویلو هڅه کړې، خو ناکامه هڅه، که څه هم په بایبل کې تر ټولو غوره برخه چې په ویلو ارزي همدا د ایوب علیه السلام قصه ده، بایبل د یوسف علیه السلام قصه هم په ډېر تفصیل سره رااخیستې، خو داسې لکه څوك چې د یوه قوم شجره بیانوي، یا د پېښو تاریخ لیکي، نه مخاطب ته کوم پند او نصیحت په کې نغښتی، نه د ادب مینه وال خوند ترې اخلي او نه د عقل او پوهې خاوندانو زړه ته لار مومي، خو په مقابل کې ئې قرآن له یوې خوا د بایبل غلطې تاریخي څېړنې تصحیح کوي، د پېښو حقیقي انځور وړاندې کوي، له بلې خوا دا قصه د څو ډېرو اساسي او مهمو پوښتنو په ځواب کې وړاندې کوي او د قصې په هرې برخې کې یوې پوښتنې ته ځواب وایي او د یوه ستر حقیقت تاریخي بېلگه زموږ مخې ته ږدي، له بله پلوه ئې بیان هومره جالب او زړه راښکونکی چې په یو ځل اورېدو سره د انسان د زړه تل ته رسي او په حافظې کې ځای نیسي، د قصو په اړه د بایبل او قرآن تر منځ نه یوازې له دې پلوه ژور توپیرونه شته چې د قرآن وینا، د بیان اسلوب، الفاظ او جوړښت ئې ډېر دقیق، خوندور او اغېزناك دي، هر لفظ ئې په ډېر دقت سره غوره شوی او په خپل مناسب او ښایسته ځای کې کارول شوی او هر یو خاص مطلب افاده کوي، خو د بایبل داسې چې یوه برخه ئې د بلې برخې متناقض، الفاظ او د جملو ترکیب ئې له رکاکتونو ډك، نه ئې عقلمن انسان منلی شي او نه د ادبي سلیقې خاوند ترې خوند اخیستی شي، بلکې له دې پلوه به هم د دواړو ترمنځ ژور توپیر وگورئ چې د قرآن قصې ځانگړې موخې او اهداف تعقیبوي، هره قصه د یوه ستر مطلب د ښه توضیح لپاره وړاندې کوي، په هرې قصې کې لارښوونې او درسونه لري، خو د بایبل قصې فقط قصې او شجرې دي، د یوسف علیه السلام قصه ئې یوه ښه بېلگه ده، دا قصه په قرآن کې په دومره ښایسته او خوندورې بڼې کې راغلې چې د قرآن هر مینه وال ئې په ډېرې آسانۍ سره حفظ کولی شي، په عربي هېوادونو کې خو وضعیت داسې دئ چې اکثر امامان په دې خاطر په لمانځه کې د دې سورې له قرائته ډډه کوي چې که احیاناً په کې غلط شي نو له ډېرو خواوو به فتح ورکول کېږي. په همدغې خوندورې او آسانې سورې کې د الله د لارې مجاهدینو ته هومره ژورې او پراخې توصیې او لارښوونې شوې چې هر مجاهد ته ئې یادول ضروري برېښي.

دا هم د قرآن یو ستر اعجاز دئ چې د نزول له نېټې تر ننه په ملیونهاوو خلکو هغه حفظ کړی، تاسو به په ټولې نړۍ او ټول بشري تاریخ کې هیڅ داسې مذهبي او غیر مذهبي، د شعر یا د نثر کوم کتاب ونه مومئ چې د قرآن په اندازه حافظان ولري!! د بایبل له منونکو پوښتنه کوو: دا ولې تاسو په خپل اوږده تاریخ کې د بایبل محدود شمېر حافظان هم نه لرئ؟!! ځواب ئې څرگند دئ؛ انسان هغه کلام ژر حفظ کولی شي چې د زړه دړه ئې ورته پرانیستلې شي، له عقل سره ئې اړخ ولگوي، محتوی ئې لوړه او د الفاظو ترکیب ئې خوندور وي، باور وکړئ چې ما په ټول بایبل کې یوازې د داؤد

مزامیر داسي ومونډل چي څه نا څه د انسان د زړه دروازه ورته خلاصه شي او په هغه کي معنوي او ادبي خوند او ښکلا احساس کړي، له دغو څو پاڼو پرته نور په ټول بايبل کي څوك دا خوند او ښکلا نه شي موندلی.

د نړۍ د يوه داسي ستر او متمدن ملك پاچايي چي سيال ئي نه درلود، د يوه داسي صحرايي زلمي په لاس کي پرېوتل چي خپلو ورونو په څاه کي وغورځاوو، د يوه مريي په توگه په لږه بيع خرڅ شو، د پاك لمنی په جرم زندان ته ولاړ او نړدې لس کاله ئي د زندان په تورو خونو کي تېر کړل، له هر چا سره دا پوښتنه راولاړوي چي آيا دا يو تصادف وو؟ او که د الله تعالی يو ثابت او نه بدلېدونکی سنت؟ څوك چي په خدای او په دنيا او آخرت کي په الهي مکافات او مجازات باور لري نه داسي پېښو ته د يوه تصادف په سترگه گوري او نه د نړۍ نورو پېښو او حوادثو ته، که دا په عالم کي طبيعي پېښي دي او که د انسان په ژوند کي لوړي ژوري، که دا د ښه او نېك انسان له ستونزو او کړاوونو سره مخامخېدل دي او که د شرير او بد انسان سوکاله، مرفه او آرام ژوند، که دا د مستحق ماته ده او که د نامستحق بريا، خو هغه چي په الله تعالی باور لري او هغه د عالم او د عالم د ټولو پېښو پالونکی او سمبالوونکی گڼي، د پېښو په اړه نه داسي باور ساتلی شي او نه داسي قضاوت کولی شي، هغه د ښه، نېك عمله او صالح انسان د مکافات او د بد عمله او طالح انسان د مجازات کېدو لپاره مضبوط دليل لري او دا د عادل الله تعالی له لوري مکافات او مجازات گڼي او همدا د الله تعالی د شته والي په اړه د دليل په توگه وړاندي کوي، خو د دې عکس حالت او هلته چي نېکان له کړاوونو سره مخامخ وي، زندانونو ته ځي، له هېواده شړل کېږي او پر له پسي ستونزي گالي او مفسدين او ظالمان د اقتدار پر گدۍ ناست او مرفه او سوکاله ژوند لري، ناچار بايد د دې لپاره د منلو وړ توجيه وړاندي کړي چي هم خپل تشويشونه او اندېښني رفع کړي او هم د مخالفينو پوښتنو ته ځواب ووايي.

د پيغمبرانو عليهم السلام په شمول د ټولو مصلحينو په اړه د دوی مخالفينو ويلي چي که دوی په حقه وی نو د ولس له مخالفت سره به نه مخامخ کېدل او په هر گام کي به له کړاوونو او ستونزو سره لاس او گرېوان نه ول، هغو خلکو چي د پيغمبر عليه السلام او د ده له دعوت سره مخالفت ته ئي ملاتړلي وه، خپل ټول وسائل او امکانات ئي د دې الهي نهضت د مقابلي لپاره کارول او د پيغمبر عليه السلام ياران ئي د مکې په مبارکي وادي، دا د الله د کور حرم کي، ترشديد تعذيب لاندي نيولي وو، ويل به ئي: په دې خبري څنگه باور وکړو چي محمدعليه السلام د خدای پيغمبر دئ، د ټولو ملائکو مطاع جبرئيل د الله له لوري ده ته د الهي وحي قاصد دئ، دا ادعاء کوي چي لار ئي حقه او الله ئي مل دئ!! په داسي حال کي چي دی او ياران ئي له دغو سختو کړاوونو او ستونزو سره مخامخ دي، په هرگام کي مصيبتونه او ابتلاءات ورته منتظر، تعذيب کېږي، له ملك نه شړل کېږي او وژل کېږي!! دا ولي د ده خدای د ده مرسته نه کوي؟ ولي ملائکي د ده مرستي

ته نه راځي؟ ولي د ده مخالفين د الله په عذاب نه اخته کېږي؟ قرآن د يوسف په سورې کې دې پوښتنو ته ځواب ورکوي او وايي: له کړاوونو او ستونزو سره مخامخېدل يو داسي الهي سنت دئ چي پيغمبران هم ورسره مخامخ شوي. الله تعالی انسان داسي پيدا کړی چي هرو مرو به د راز راز محنتونو او مشقتونو له کړلېچونو نه تېرېږي، لوړي ژوري به ګوري او کړاوونه به ګالي، له مصيبتونو سره د چا د مخامخ کېدو معنی دا نه ده چي هغه د الله له تأييد نه محروم او لاره ئې ناسمه ده!! تاسو سخته اشتباه کړې چي دا انګېرنه مو د خپلو قضاوتونو لپاره ملاك او معيار ګرځولی، مګر يوسف عليه السلام هم د خپلو ورونو په وړاندي او هم د عزيز مصر او د ده د مېرمني په وړاندي په حقه نه وو؟ آيا خپلو جفاکارو ورونو په دې خاطر په کوهي کي وانه چاوو چي پر پلار ګران وو؟ مګر د مصر واکمنانو د پاك لمنی په جرم زنداني نه کړ؟ خو پايله څه وه؟ د ده او د ده د ورونو؟ آيا دغه مظلوم انسان، دا پلورل شوی، صحرايي زلمی! د زندان له توري خوني د پاچايی قصر ته ونه رسېدو او د نړی د هغه مهال ترټولو د ستر او متمدن ملك پاچا نه شو؟

د هر انسان د ژوند بهير ته پام وکړئ، د هرچا ژوند له لوړو ژورو ډك، کمزوری، ضعيف او محتاج دنيا ته راشي، بل ته په هرڅه کي اړ، لاس پښې وهي، له يوه نه بل اړخ ته نه شي اوښتی، بل څوك بايد د ده مرسته وکړي، خپله غذا په اوښکو، ژړا او چيغو ترلاسه کوي، چي له زمکي د پورته کېدو شي نو هرګام په ډېر زحمت پورته کوي، په هر قدم کي پر مخ لوېږي، له راز راز بيماريو سره د دوامداري مقابلې لړۍ ئې په مخ کي، دردونه او رنځونه، تر څو ځوان شي، د ژوند بهير ئې نوی پړاو پيل کړي او ستونزي ئې نوې بڼه او پېچلي ابعاد، له يوې نزاع لا نه وي فارغ شوی چي په بلې سر شي، يو مشکل ئې لا نه وي حل چي له بل سره مخامخ شي، له يوې بيمارۍ روغ شي په بلې اخته، دغه دئ د انسان د ژوند حقيقي انځور، له ستونزو سره مخامخ کېدل ئې د ژوند طبيعي بهير، د الهي سننو مطابق او د ژوند لازمه. خدای جل شأنه انسان داسي نه دئ پيدا کړی چي تل به د ګلانو د پاڼو په بستر ځملي، الله د ګلانو ترڅنګ اغزي پيدا کړي، د خندا تر څنګ ژړا، د خوشحالۍ ترڅنګ غم، د سوکالۍ ترڅنګ ستونزي.

قرآن فرمايي چي الله تعالی د زمکي اقتدار صالحانو ته سپاري نه ګناهګارانو ته، که چېري ګناهګاران اقتدار ترلاسه کړي نو دا د الله تعالی د مرضي خلاف حالت دئ، دا حالت د انسانانو د خپلو غلطو تصرفاتو او ګناهونو نتيجه ده، الله تعالی انسان آزاد او د اختيار خاوند پيدا کړی، ده له خپل اختيار نه غلطه استفاده کړې او دا حالت ئې راپيدا کړی، يوه د ظلم لار غوره کړې او بل ظلم ته تسليم شوی، الله تعالی نه په دې راضي کېږي چي څوك ظلم وکړي او نه په دې چي څوك ظلم ته تسليم شي او د ظالم ملګرتيا وکړي. الله تعالی په دې نه راضي کېږي چي څوك په مصيبتونو اخته شي، برعکس له مصيبتونو نه د انسان ژغورل خوښوي او خپلو صالح بندګانو ته امر کوي چي په

مصيبتونو د اخته انسانانو مرسته وکړي، دوی ته فرمايي: وږي، تږي او لوڅ ته خوراك، څښاك او جامه ورکول داسي وګڼئ لکه چي ما ته مو راکړي وي، د مظلوم ملګرتيا داسي وشمېرئ لکه چي زما مرسته مو کړې وي، قاضي ته د عدالت کولو امر کوي، د ده بې عدالتي د دې لپاره نه ده چي خدای غواړي همداسي وشي، يوه مظلوم ته د ظالم قاضي په لاس سزا ورکړي او په دې سزا خوشحاله کېږي، ظالم قاضي د الله تعالی د حکم او رضاء خلاف عمل کړی، له هغه اختياره ئې غلطه استفاده کړې چي الله تعالی هغه ته د نورو انسانانو په څېر ورکړی، که له ظالم او مظلوم نه دا اختيار سلب شي بيا خو انسان د تيږي او ونې په څېر په يوه محکوم او مجبور مخلوق بدلېږي!! څوك چي د انسان د بدو کارونو په وجه په هغه خدای اعتراض کوي چي انسان ئې پيدا کړی!! او هغه ته ئې اختيار او د ښه او بد له منځه د يوه د غوره کولو واك ورکړی، هغه د سطحي نظر خاوند دئ، د قضيې يوه اړخ ته ئې کتلي او بل اړخ ئې له پامه غورځولی، دې ته ئې پام نه دئ کړی چي دا د انسان د هغه اختيار نتيجه ده چي په سبب ئې انسان ته پر ټولو مخلوقاتو شرف او غوره والی ورپه برخه شوی، د همدې اختيار په سبب هغه ترملائکو هم غوره ګڼل شوی. چا چي يو ډېر حساس کمپيوټر، داسي چي بېلګه ئې نه موندل کېږي او تر نورو زيات کارونه کولی شي، په دې موخه جوړ کړی چي د انسان کارونه ورته آسانه کړي، که اوس اتيا په سلو کي خلك له دې حساس کمپيوټر نه د نېکو مقاصدو لپاره استفاده کوي او شل ئې د غلطو مقاصد لپاره کاروي، آيا سمه ده چي د کمپيوټر جوړوونکی ملامت کړو او د اعتراض وړ ئې وګڼو؟!!

کله چي د يوسف سوره نازلېده نو پيغمبر عليه السلام او د ده ياران او ملګري له داسي سختو ستونزو سره مخامخ ول چي له لرو کسانو پرته نه چا دا ګمان کولو چي دوی به مقاومت ته دوام ورکړی شي او پر خپلو زورورو دښمنانو به غالب شي او نه ئې دا جرأت کولو چي د دوی په څنګ کي ودرېږي او د هغو ملا ماتوونکو کړاوونو زغملو ته چمتو شي چي دوی ورسره مخامخ ول.

د ابو لهب په څېر د رسول الله صلي الله عليه وسلم نږدې خپلوان هم د دې په ځای چي د ده ملګرتيا او ملاتړ وکړي، د ده د خورا بدو دښمنانو په قطار کي ودرېدل؛ د همدغو مخالفتونو او دښمنيو په طوفان کي د يوسف سوره نازلېږي او د يوسف عليه السلام د قصې په ترڅ کي له يوې خوا د ده مخالفينو ته وايي چي ستاسو برخليك به هم د يوسف عليه السلام د مخالفينو په څېر وي، هغوی هم د يوسف عليه السلام پرضد د رخې او کينې لاره ونيوله او د هغه په حق کي ئې له هيڅ ډول ظلم او جفا نه ډډه ونه کړه، د هغه د وژلو او شړلو توطئه ئې جوړه کړه، کوهي ته ئې واچاوو، پرې ئې ښود چي د مريي په شان په لږه بيع وپلورل شي، زندان ته ئې کش کړ او پرله پسې کلونه ئې په زندان کي وساتو؛ مګر په دې برياليي نه شول چي الهي مقدرات بدل کړي او هغه مقام ته د يوسف عليه السلام د رسېدو مخه ونيسي چي له ده سره وړ وو.

د يوسف سوره هغه وخت ښه جاجولی شو او د هر آيت په مفهوم او د مضامينو په پراخو ابعادو ئې هغه وخت ښه پوهېدلی شو چې د دې سورې د نزول په وخت کې د مکې حاکمه فضا او هغه پيغام چې د غورځنګ موافقينو او مخالفينو د دې سورې له هر آيت اخيستلی، په نظر کې ولرو.

دا مبارکه سوره د هغو کسانو پوښتنو ته دقيق ځوابونه ورکوي چې غواړي پوه شي له مصلح او زړه سواندو دعوتګرانو سره د شديد مخالفت وجه څه وي؟ څوك ئې مخالفت کوي او ولې؟ او د دې مخالفت پايله به څه وي؟ هغه چې غواړي پوه شي صالح قيادتونه کوم او مواصفات ئې څه دي او د ناصالح سياسي او اجتماعي زعامتونو ځانګړتياوي کومې دي؟ د دې **مبارکې** سورې په ترڅ کې د جاهلي ټولني د سياسي او اجتماعي زعامت اخلاقي ځانګړتياوې په ډېره دقيقه او حکيمانه توګه انځور شوې، خدای خبر چې د قريشو مفسد مشران به د دې سورې په اورېدو سره څومره غصه شوي وي؟ دوی ته د دې سورې په هغې برخې کې چې د عزيز مصر او د مصر د نورو مشرانو د کورنيو اخلاقي حالت په کې انځور شوی، د خپلو کورنيو بد حالت ترسترګو کېدو او له همدې سورې نه پيغمبر عليه السلام دا درس اخيستی وو چې کله د يوه سرلوړي فاتح په توګه مکې ته داخل شو، ټول قريش د ده د سختو کينه کښو دښمنانو په شمول د کعبې خوا ته راغونډ وو او دې ته منتظر چې وګوري پيغمبر عليه السلام به د دوی د تېرو دښمنيو څه سزا ورکوي، سرونه ئې له شرمه ټيټ او وېري اخيستي، کله چې پيغمبر عليه السلام ترې پوښتنه وکړه: له ما څه انتظار لرئ؟ له عذر، خجالت، عجز او انکسار نه په ډك غږ ئې ځواب ورکړ: هماغه انتظار چې له يوه مهربان او کريم مشر وروره کېدی شي!! او هغه په ځواب کې ورته وويل: زما ځواب همغه دئ چې زما ورور يوسف عليه السلام خپلو ورونو ته ورکړی وو، اذهبوا و انتم الطلقاء: ځئ تاسو آزاد يئ!!

د دې سورې روښانه او مدلل آيتونه د هغو ډېرو کسانو پوښتنو ته دقيق ځوابونه ورکوي چې دسياسي ډلبنديو او رقابتونو په فضا کې ژوند کوي او د خلکو د قيادت او زعامت ترلاسه کولو لپاره د سياسي مشرانو او زعامتونو ترمنځ د ټکر او رقابتونو شاهد دي او غواړي چې د دې شخړو او رقابتونو عوامل، محرکات، پايلې او عواقب وپېژني.

حکمتيار

بسم الله الرحمن الرحيم
د يوسف سوره

د سورې پېژندنه:

د يوسف سوره ١١١ آيتونه لري چې د سريزې له دريو او د سورې د تتمې له اتو آيتونو پرته نور ټول ئې د يوسف عليه السلام هغې قصې ته ځانګړي شوي چې له بې شمېره ژورو لارښوونو او پراخو او اغېزناکو عبرتونو ډکه ده، د سر او پای آيتونه هم د قصې لپاره د مقدمې او تتمې حيثيت لري، ټول آيتونه ئې د لومړيو دوو آيتونو په څېر يا (مبين) ته په ورته صيغو پای ته رسېدلي او يا (تعقلون) ته په ورته صيغو، خو دې ته مو پام وي چې په (ن) او (م) پای ته رسېدلې ورته صيغې د وزن له پلوه شبيه او يو شان ګڼل کېږي، لکه (مبين) او (حكيم)، د همدې لپاره په ټول قرآن کې دا صيغې د هموزنو صيغو په توګه راوړل شوې، نه دېرشم او يو څلوېښتم آيتونه په داسې صيغو پای ته رسېدلي چې د ږغ وزن ئې له دغو دواړو اوزانو سره توپير لري، يو ئې د (تستفتيان) بل ئې د (قهار) په صيغې پای ته رسېدلی، خو دا دواړه آيتونه داسې دي چې له ورپسې آيتونو سره تړلي دي او د وروستي آيت په پای کې بايد توقف وشي. همداراز پنځه شپېتم او شپږشپېتم آيتونه په (يسير) او (وكيل) سره پای ته رسېدلي، چې د مبين هموزنه ګڼل شوي.

لکه څنګه چې دغه سوره په دريو تورو (ا، ل، ر) سره پيل شوې، همدا رنګه د دې سورې محوري مضامين چې ټول آيتونه ئې پر مدار څرخي، هم درې دي، په بل عبارت دا درې حروف دې ته اشاره کوي چې په دې سورې کې درې اساسي موضوعات څېړل شوي، که تاسو د سورې ټول مطالب په غور سره له نظره تېر کړئ نو ډېر ژر به متوجه شئ چې دلته د لاندې دريو مطالبو لپاره تاريخي بېلګې او مثالونه وړاندې شوي او د يوې ښکلې او زړه راښکونکې قصې په ترڅ کې د مخاطب مخې ته ايښودل شوي:

الف: خدای پالونکي او د الله د لارې لاروي، حتماً له سختو آزمېښتونو او کړاوونو سره مخامخ کېږي، دا آزمېښتونه کله هومره سخت وي چې د پيغمبرانو عليهم السلام په څېر اولوالعزمه شخصيتونه هم د يأس او ناهيلۍ پړاو ته رسېږي او داسې انګېري چې د الهي حتمي مرستې او پر دښمن باندې د حتمي برې او برلاسي په اړه د دوی هيلې، انتظارات او باورونه بې ځايه وو، هسې ئې ګمان کړی وو چې د خپلې مبارزې د عاجل او حتمي بريا شاهد به وي او د دښمن ماته به په خپلو سترګو وګوري. خو دا دئ له اوږدې

مبارزې وروسته نه یوازې د دې انتظار د تحقق هیڅ نښې نه تر سترګو کېږي بلکې برعکس له داسې پرله پسې کړاوونو سره مخامخ یو چې ترې وتل محال برېښي!
ب:- خو د همدغو سختو آزمېښتونو په پای کې او هغه مهال چې دوی له خپلې حتمي بریا او پر دښمن له برلاسي ناهیلي او مأیوس شوي، ناڅاپه ئې الهي مرسته په برخه شوې، له کړاوونو ژغورل شوي او بري ته رسېدلي.
ج:- د شر او فساد هغه ځواکونه چې د پیغمبرانو د دعوت او بلنې په وړاندې درېدلي له خدای پالونکو سره د پرله پسې ټکرونو په پای کې، د دوی د انګېرنو، انتظاراتو او باورونو په خلاف او ناڅاپي د الله تعالی له کلکې مؤاخذې سره مخامخ شوي او په شدید او دردوونکي الهي عذاب اخته شوي، نه خپلو پراخو وسائلو او امکاناتو له دې عذابه ژغورلي او نه خپلو پلویانو او مرستندویانو.
دا درې مهم مبحثونه د سورې له وروستي آیت مخکې په ایجاز او لنډیز سره داسې راغلي:

حَتَّىٰٓ إِذَا ٱسۡتَيۡـَٔسَ ٱلرُّسُلُ وَظَنُّوٓاْ أَنَّهُمۡ قَدۡ كُذِبُواْ جَآءَهُمۡ نَصۡرُنَا فَنُجِّيَ مَن نَّشَآءُۖ وَلَا يُرَدُّ بَأۡسُنَا عَنِ ٱلۡقَوۡمِ ٱلۡمُجۡرِمِينَ ﴿١١٠﴾

تر هغه چې پیغمبران نهیلي شول او ګومان ئې وکړ چې کاذب (انتظار او هیلې) تېر ایستي دي، نابېره زموږ مرسته ئې په برخه شوې او هغه څوك ژغورل شوی چې موږ غوښتلي او زموږ عذاب به له مجرمانو نه دفع نه کړی شي (په هیڅ ځواك او هیڅ تدبیر سره الهي عذاب له ظالمانو نه شي دفع کېدی).
او د سورې په وروستي آیت کې راغلي: قرآن چې کومې تاریخي قصې زموږ مخې ته ایښې دي، د تاریخ په لوړو ژورو کې د حق او باطل ترمنځ د تصادم او ښېتو کومې پېښې ئې بیان کړې دي، په دې کې د عقل خاوندانو ته عبرتناك درسونه دي، دا د نورو کتابونو د هغو قصو په څېر مه ګڼئ چې قصه خوښو له ځانه جوړې کړې، قرآن د تاریخ د ټولو دردمنو، زړه سواندو او صالحو بلونکو او دعوتګرانو او د دوی د رښتیني الهي دعوت تصدیق کوي، هر څه ئې په ډېر دقت او تفصیل سره بیان کړي، څوك چې د حق په لټه کې وي او پر حقائقو د ایمان راوړلو تلوسه او اراده لري، دا کتاب به ئې لارښود وي او د ده لپاره د الله تعالی د رحمت او پېرزوینې ډالۍ.

بسم الله الرحمن الرحيم

الٓرۚ تِلۡكَ ءَايَٰتُ ٱلۡكِتَٰبِ ٱلۡمُبِينِ ۝١ إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ قُرۡءَٰنًا عَرَبِيّٗا لَّعَلَّكُمۡ تَعۡقِلُونَ
۝٢ نَحۡنُ نَقُصُّ عَلَيۡكَ أَحۡسَنَ ٱلۡقَصَصِ بِمَآ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانَ وَإِن
كُنتَ مِن قَبۡلِهِۦ لَمِنَ ٱلۡغَٰفِلِينَ ۝٣

ا، ل، ر؛ دا د دې روښانوونکي او څرګند کتاب آيتونه دي. موږ هغه د عربي قرآن په توګه نازل کړی (په عربي ژبه د لوستلو لپاره آسان کتاب)، ترڅو تاسو په ښه شان پرې پوه شئ. او ستا په لور د دې قرآن په وحي سره، موږ ترټولو غوره قصې درته کوو، په داسي حال کي چي تر دې مخکي (د نورو په شان له هغو) بې خبره وې

(۱-۳)- د دې مبارکو آيتونو په اړه څو مهمو خبرو ته ستاسو پام رااړوم:

~~● له اسلام نه مخکي (په جاهلي) ادبياتو کي وينو چي ډېرو ليکوالانو خپلي ليکني په~~ مقطعاتو تورو پيل کړې دي، په ليکنو کي دغه کړنلاره، د جاهليت په زمانه کي مروج اومعمول دود وو او تول پرې پوهېدل؛ (داسي لکه نن چي په انګليسي او نورو ډېرو ژبو کي د کلماتو د سر توري د مخفف په توګه کاروي)، نو ځکه د قرآن د ځينو سورتونو په سر کي د دې تورو راتلل له هيچا سره کومه پوښتنه راولاړه نه کړه او په صحابه وو کي هيچا هم د دغو تورو په اړه له رسول الله صلي الله عليه وسلم پوښتنه ونه کړه، همدا وجه ده چي په دې اړه هيڅ روايت نه لرو، د وخت په تېرېدو سره دا ليکدود ورو ورو پرېښودل شوی او خبره هغه ځای ته رسېدلې چي خلك هغه رمز هېر کړي چي په دغو تورو سره افاده کېدو، د نوموړو تورو په باب د مفسرينو اختلافات له همدغه ځايه را پورته کېږي.

● که چېرې هغه سورتونه چي په دغه ډول حروفو پيل شوي په غور سره مطالعه کړئ، په واضح توګه به درته څرګند شي چي نوموړي توري د سورې له محوري مضامينو سره خورا نږدې اړيکي لري: هغه سوره چي په يوه حرف پيل شوې، وينو چي د يوې مهمي او محوري موضوع په ارتباط ئې بحث کړی او که په دوه، درې يا له دې په زياتو تورو پيل شوې، نو د هماغو تورو له شمېر سره سمې موضوعګاني په کي تر

بحث او څېړنې لاندې نيول شوې.

- د دې سورې په دغو دريو لومړيو آيتونو کې د قرآن کريم شپږو مهمو صفتونو ته اشاره شوې:

الف_ قرآن "مبين" کتاب دئ، خپل مطالب په روښانه ډول وړاندي کوي؛ داسي چي په هغو کي اغماض، ابهام، پېچلتوب او کږکېچ له سره نشته او ټول آيتونه ئې روښانه او واضح دي، دا کتاب بيانوونکی او روښانوونکی دئ، پټ حقائق ښکاره کوي، د انسان له نظره پټي او تروږمی زاويي ورته روښانه کوي او هر هغه څه ورته بيانوي او حقيقت ئې ورته واضح کوي چي په هغه پوهېدل او د حقيقت درك کول ئې انسان ته ضروري دي.

ب_ دا کتاب د الله تعالی له لوري يو داسي پيغام دئ چي له آسمانه نازل شوی او زموږ مستوی ته چي د زمکي اوسېدونکي يو راښکته شوی، هغه حد ته چي اخيستونکی او حامل ئې يو "امي" او لومړنی مخاطب ئې هم يو "امي قوم" وو، وګورئ چي د الله جلت عظمته لطف او عنايت څومره عام، لوی او پراخ دئ چي موږ ته ئې زموږ په خپله ژبه پيغام راليږلی، د خلکو په ژبه، هغوی ئې په مروجو کلماتو او لغاتو مخاطب ګرځولي، داسي پيغام چي ټولو ته د فهم وړ دئ، روښانه او واضح.

د تاسف خبره دا ده چي ځيني حرفوي ديندارا‌ن، دا آسان، واضح او ټولو ته د فهم وړ قرآن؛ پيچلی او ګران معرفي کوي، په داسي حال کي چي قرآن له "آسمانه" زمکي ته راغلی دئ او لارښوونې ئې د زمکي پر مخ د انسانانو دچارو د تنظيم لپاره ځانګړې دي؛ مګر هغوی په خپلو پيچلو تعبيرونو او تفسيرونو سره دغه کتاب له زمکي نه آسمان ته پورته کوي، هغه ځای ته چي د چا لاس ور ونه رسيږي او د پيغامونو پوهه او درك ئې هيچا ته ممکن ونه برېښي.

ج- د دې کتاب په نامه کي د "لوست" او "په لوستلو کي د آسانتيا" صفت پټ دئ، کولای شئ چي د هغه ښکاره پيغامونه د هغه په روښانو الفاظو او کلماتو کي په ښه شان ولولئ او مفاهيم ئې درك کړئ، د هغه په الفاظو کي اغماض، پېچلتوب او تعقيد له سره نشته.

د_ د هغه قوم په ژبه نازل شوی دئ چي د دې کتاب لومړنی مخاطب وو؛ په عربي ژبه.

هـ_ قرآن د انسان عقل مخاطبوي، هغه ويښوي، فکر او تعقل ته ئې اړباسي، هيڅ داسي څيز چي د انسان له عقل نه پورته وي او يا ئې له عقل سره مغاير وي په کي نشته.

و- د قرآن قصې د پخوانيو خلکو قصې (اساطير الاولين) مه ګڼئ، دا تر ټولو غوره قصې "احسن القصص" دي چي په هغو کي ستر حقائق، پراخ او ژور مفاهيم راغونډ شوي او د تاريخي پېښو په ترڅ کي د دغو حقائقو عملي بېلګي ننداري ته ايښودل شوې او په دې سره مهمو فکري اساساتو ته عيني تجسم ورکړی شوی. دا قصې د خلکو په منځ کي د مروجو تاريخي قصو په شان مه ګڼئ؛ بلکي د غيب د نړۍ اسرار ئې وګڼئ، هغه اسرار چي يوازي د وحي له لاري پرې پوهېدی شو، عام خلك خو پر ځای پرېږدئ حتی

پيغمبران عليهم السلام هم د وحي له نزول نه مخکي له دې غيبي اسرارونه بې خبره وو.

إِذۡ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَٰٓأَبَتِ إِنِّي رَأَيۡتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوۡكَبٗا وَٱلشَّمۡسَ وَٱلۡقَمَرَ رَأَيۡتُهُمۡ لِي سَٰجِدِينَ ﴿٤﴾ قَالَ يَٰبُنَيَّ لَا تَقۡصُصۡ رُءۡيَاكَ عَلَىٰٓ إِخۡوَتِكَ فَيَكِيدُواْ لَكَ كَيۡدًاۖ إِنَّ ٱلشَّيۡطَٰنَ لِلۡإِنسَٰنِ عَدُوّٞ مُّبِينٞ ﴿٥﴾

کله چي يوسف خپل پلار ته وويل: پلار جانه! يولس ستوري او لمر او سپوږمۍ (مي په خوب کي) ځان ته د سجدې په حال کي وليدل. وئې ويل: زويکه! خپل خوب دي ورونړو ته مه تېروه، داسي نه چي ستا په ضد کوم پټ تدبير ونيسي، يقيناً چي شيطان د انسان ښکاره دښمن دئ.

(٤-٥)- دلته څو خبري په پام کي ولرئ:

• بايبل هم د يوسف عليه السلام قصه په ډېر تفصيل سره رااخيستي ده، په ځينو برخو کي ئې وينا قرآن ته ورته ده، خو هغه ئې د يوې بې محتوى او بې مقصده قصې په توګه وړاندي کړې، په داسي حال کي چي قرآن دا د يوې ډېري عبرتناکي او روزونکې قصې په ضمن کي بيانوي او په هري برخي کي ئې په لسهاوو درسونه مخاطب ته ورکوي، قرآن د دغي قصې په ترڅ کي د حق د لاري مبارزينو ته دا ډاډينه ورکوي چي الله تعالى د حقپالو مل او د دوی د بريا ذمه وار دئ. دا قصه په حقيقت کي د داسي چا حالت انځوروي چي د زندان له يوې تياري خوني پاچايۍ ته رسېدلی، هغه څوك چي خپلو ورونړو ورسره مخالفت ته ملاوتړله، په کوهي کي ئې واچاوو، د يوه غلام په توګه په ارزانه بيع خرڅ شو، د پاك لمنۍ په جرم زندان ته ولاړ... خو لا څو کاله نه وو تېر شوي چي له همدې زندانه قصر ته ورسېدو او د هغه وخت تر ټولو د ستر هېواد د پاچايۍ پر تخت کښېناستو!! په دې قصې کي د دې حقيقت لپاره تاريخي بېلګي وړاندي شوې چي د باطل په مقابل کي حق، د دروغو، چل او دوکې په خلاف رښتينولي او صداقت او د اخلاقي فساد په وړاندي پاك لمني هرو مرو غلبه مومي.

بايبل ليکي چي يوسف عليه السلام خوب وليد او ورونړو ته ئې تېر کړ او په همدې سره د هغوی حسادت راوپارېدو!! خو قرآن د بايبل خبره تصحيح کوي او فرمايي چي ده خپل خوب ورونړو ته نه بلکي خپل پلار ته تېر کړ او ورته ئې وويل: پلار جانه! په خوب کي يولس ستوري او لمر او سپوږمۍ ګورم چي راته سجده وکړي! پلار ورته وويل: ګرانه زويه! خوب دي ورونړو ته مه تېروه، داسي نه چي شيطان ئې ستا خلاف کوم خطرناك تدبير ته وهڅوي، د خوب تعبير دي دا دئ چي الله تعالى به تا غوره کړي، د خبرو په حقيقت او د خوبونو په تعبير د پوهېدو علم به درکړي او خپل نعمتونه به پر تا

او د يعقوب پر كورنۍ بشپړ كړي، هغسې لكه چې ستا پرپلار او نيكه، ابراهيم او اسحاق ئې بشپړ كړي وو. د قرآن له وينا معلومېږي چې له يوسف عليه السلام سره د ده د ورونو د مخالفت سبب د ده خوب نه بلكي د ده هغه لوړ شخصيت وو چې پلار د همدې په وجه په درنه سترګه ورته كتل او د ده راتلونكې ورته روښانه او ځلانده معلومېده.
دا آيتونه څو اساسي مطالب زموږ مخې ته ږدي:
الف: د يوسف عليه السلام په "رؤيا" كي يولس ستوري د هغه د يولسو ورونو لپاره او لمر او سپوږمۍ د ده د پلار او مور لپاره د رمز په توګه راغلي او دا ښيي چې د "رؤيا" او خوب ژبه رمزي ده، ځانګړی قاموس لري، ټول شيان په كي د رموزو او سمبولونو په بڼه ننداری ته ايښودل كېږي.
ب: يوسف عليه السلام ته د ستورو، لمر او سپوږمۍ انقياد چې د ده په وړاندي د هغوی د سجدې په لفظ سره تعبير شوی دئ، هغه ته د ورونو انقياد او د هغه پر لويوالي او اوچتوالي د كورنۍ د ټولو غړو اعتراف افاده كوي.
ج: كله داسي وي چې په يوه صالح انسان كي ښېګني او لوړ لوړ نېك صفات د كينه ګرو او حسودو انسانانو كينه راپاروي او همدغه كينه او حسد ئې د لوړو شخصيتونو دښمنۍ ته هڅوي. تل به ګورئ چې فاسق او مفسد انسانان له صالح او نېكو انسانانو سره دښمني كوي.
د: داسي مه انګېرئ چې په انسان كي حسادت يو طبيعي او فطري خصلت دئ، نه داسي نه ده؛ بلكي دا شيطان دئ چې په انسان كي د دې ناروغۍ سبب ګرځي، كه چېري په نورو كي ښېګني او اوچت خصلتونه؛ په تا كي هم دغو ارزښتونو ته د رسېدو تلوسه راولاړه كړي او تا هم ښېګني او لوړو خصلتونو ته وهڅوي او په تا كي نوې ولولې، شوق، تلوسه او هيلي راوپاروي، دا يو طبيعي امر دئ؛ مګر كه د دې پر عكس تا د فضل او ښېګني له خاوندانو سره عداوت، دښمنۍ او كينې ته وهڅوي او د دې بد كړچار سبب شي، نو پام كوه چې شيطان ستا پر زړه او دماغ سيوری غوړولی او دغه منفي احساسات ئې در كي راپارولي دي.
هـ: خپل رازونه او اسرار له ځان سره وساته او له افشاء كولو ئې، په خاصه توګه نږدې ملګرو، سيالانو او هغو كسانو ته چې له تا سره د تنافس او رقابت قصد لري، ډډه وكړه.
و: يعقوب عليه السلام چې يو حساس او پوه شخصيت او د درايت خاوند دئ له يوه پلوه د خپل زوی خوب په دقيقه توګه تعبيروي او له بله پلوه ورته توصيه كوي چې خپلو ورونو ته ئې افشا نكړي، داسي نه چې شيطان د دوی كينه راوپاروي او د ده په خلاف ئې كوم ناوړه پټ تدبير ته وهڅوي.

وَكَذَٰلِكَ يَجۡتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِن تَأۡوِيلِ ٱلۡأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعۡمَتَهُۥ عَلَيۡكَ

وَعَلَىٰٓ ءَالِ يَعۡقُوبَ كَمَآ أَتَمَّهَا عَلَىٰٓ أَبَوَيۡكَ مِن قَبۡلُ إِبۡرَٰهِيمَ وَإِسۡحَٰقَۚ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ۝٦

او همداسي به ستا پالونکی رب تا غوره کړي او د احاديثو (خبرو) تأويل (ښه او دقيق تعبير) به درزده کړي او خپلي پېرزويني به پر تا او د يعقوب پر کورنی داسي بشپړي کړي لکه چي پخوا ئې ستا پر نيکونو ابراهيم او اسحاق بشپړي کړې، بې شکه چي ستا رب باحکمت پوه دئ.

---

(٦)- د يعقوب عليه السلام په دې دقيق تعبير کي يولس ستوري د يوسف د يولسو وروڼو، لمر او سپوږمۍ د ده د پلار او مور رؤيائي رموز ګڼل شوي او سجده ئې د ده په وړاندي د دوی انقياد او د دې ښه نښه ښودل شوې چي الله تعالی به ده ته ستر او لوړ مقام ورپه برخه کړي، هغه ته به پر نورو فضيلت وروبخښي او د يعقوب عليه السلام د کورنی قيادت او مشري به ئې په برخه شي. د تأويل الاحاديث (د خبرو په کنه او حقيقت د پوهېدو) او د خوبونو د سم او دقيق تعبير پوهه به ئې په برخه شي، يعني له يوه پلوه به د خوبونو د تعبير علم ورکړی شي او له بله پلوه به د هري خبري تل ته د رسېدو استعداد او توانمني ترلاسه کړي او دا د يوه انسان د پوهي او علم تر ټولو لوړ پوړ دئ. يعقوب عليه السلام له دې "رؤيا" نه پوه شو چي دی او اولاد ئې د خپل وخت د ځلاندو ستورو په شان دي. له همدې امله يوسف عليه السلام ته فرمايي چي الله تعالی به پر تا او د يعقوب پر کورنی باندي خپله پېرزوينه بشپړه کړي، هغسي لکه چي ستا پر نيکونو ابراهيم او اسحاق عليهما السلام باندي ئې بشپړه کړې وه، لکه څنګه چي هغوي د الهي انعام مستحق وګرځېدل او د خلکو د هدايت وسيله شول، تاسي به هم د خلکو د لاري د ځلاندو مشالونو حيثيت غوره کوئ او له تروږميو به د هغوی د ايستلو باعث وګرځئ. يعقوب عليه السلام ته له دې خوبه معلومه شوه چي په تأويل الاحاديث کي به يوسف عليه السلام تر ده هم مخکي وي، د ده په وړاندي خپله سجده ئې همداسي تعبير کړه، نو ځکه ئې هغه ته وويل: الله تعالی به د تأويل الاحاديث علم درکړي.

د آيت له دې برخي په ښه توګه څرګندېږي چي د يعقوب عليه السلام نور زامن سره له دې چي د خپل ورور يوسف عليه السلام په حق کي ئې ستره جفا وکړه، د الهي بخښني وړ ګرځېدلي او د معنويت لوړو پوړو ته رسېدلي.

د يوسف عليه السلام د قصې په ترڅ کي به وګورئ چي د يعقوب عليه السلام تعبير صحيح ثابت شو او ټولي برخي ئې يوه په بلې پسې ترسره شوې.

بايد و ګورو چي "رؤيا" څه ده او حقيقت ئې څه؟ څنګه موږ د زمان او مکان له قيده باسي، راتلونکو زمانو ته مو بيايي او له راتلونکو حوادثو او پېښنو مو خبروي؟ په "رؤيا" کي کوم څيز د دې باعث کېږي چي موږ د مکان او زمان له حجاب آخوا پر هغو حقائقو

يوه شو چي په خپلو پنځګونو حواسو ئې نه شو درك كولی؟ آيا موږ شپږم حس هم لرو؟ چي د خوب په حالت كي راويښيږي؟ آيا دا حس كولی شي چي د زمان او مكان له محدودې پښه آخوا كيږدي، له حجابونو تېر شي او د پردو تر شا وقايع او حقائق درك كړي؟ او يا دا چي "رؤيا" د يوه بل حقيقت نښه ده؛ د يوه داسي ذات له شته والي مو خبروي چي د انسان د "رؤيا" او خوبونو د الهام سرچينه ده؟ كه چېري د "رؤيا" په باب دا تعبيرونه او توجيهات ونه منو، نو څنګه كولی شو د دې لپاره كومه بله توجيه وړاندي كړو؟ څوك چي د الله تعالی له شته والي انكار كوي او انسان محض يو مادي توكی ګڼي او د روح په نامه كوم څه نه مني، د دغو خوبونو لپاره څه توجيه لري؟ د ټولو په ژوند كي، لږ تر لږه د يو شمېر انسانانو په ژوند كي زېری وركوونكي خوبونه ترسترګو كيږي، د ټولو داسي خوبونه خو پرېږدئ آيا فقط يو ئې كافي نه دئ چي حساس محققين او منصف پوهان وهڅوي چي د دغو خوبونو په اړه خلكو ته دقيق او د منلو وړ ځواب وركړي او سرچينه ئې په ګوته كړي؟ زه به د خپلو خوبونو له منځه دوه د دغو محققينو مخي ته كيږدم او ځواب به ترې وغواړم، زه د دغه ډول "خوبونو" له پلوه ډېر غني وم، كه ټول ئې وليكم نو يو كتاب ترې جوړيږي، دلته ئې دوه بېلګي د مثال په توګه رااخلم:

هغه مهال چي د ظاهر شاه د واكمنی په دوران كي بندي او په توقيف كي د محكمې د حكم منتظر وم، يوه شپه مي خوب وليد چي زما مشر ورور اختر محمد (چي د كمونستانو د اقتدار په لومړيو كي زما له پلار او كوچني ورور نورالدين سره په شهادت ورسېدو) زما د توقيف خوني ته راننوت او له روغبړ نه وروسته زما د زندان د ملګري شهيد ډاكټر عمر پر اوسپنيز كټ كښېناست، د سرو زرو ګوتې ئې چي د فيروزې غمی په كي لګېدلی وو په ګوته وه، له څو دقيقو خبروآترو نه وروسته ئې دا ګوتې راوايستله او ماته ئې راكړه، د ملاقات په پاي كي كله چي روانېدو، جيب ته ئې لاس كړ او درې سليز افغاني نوټونه ئې له جيبه راوايستل او ماته ئې راكړل، خوب مي په دغه ځای كي پاي ته ورسېد، د هغي شپې په سبا، زما همدا مشر ورور ناڅاپي او پرته له دې چي كابل ته د ده له راتګ نه خبر وم، زموږ ليدو ته راغی، پوليسو هماغه اطاق ته راوست، په هماغه كټ كښېناست، هماغه ګوتې ئې په ګوته، له څو شېبو خبرو آترو وروسته ئې خپله ګوتې راوايستله او ما ته ئې راكړه، د تلو په وخت كي ئې جيب ته لاس كړ او هماغه درې نوټونه ئې راوايستل او ماته ئې راكړل. ما تر لاس ونيو او ورته ومي ويل: په خدای قسم چي ستا دغه راتګ او د هغه ټولي صحنی مي تېره شپه په خوب كي ليدلي وې، دې ته منتظر وم چي دا آخري برخه ئې هم وګورم او بيا ئې تا ته ووايم.

زما د "رؤيا" بله بېلګه د يوسف عليه السلام صادقه "رؤيا" ته ورته ده: (ما ته خپل شهيد پلار په نوې ځوانی كي واده وكړ، په لسم ټولګي كي زه د واده خاوند وم، د واده په شپه مي فقط څو شېبې د سحر له لمانځه نه مخكي خوب كړی، چي سترګي مي سره ورغلې په خوب كي ګورم چې: د تره له يوه زوی سره مي چي سپين ږيری وو او محمد

نذير نومېدو، يوځاى د آسمان په لورى اوچت ولاړو، د ستورو ځاى ته ورسېدو، ستوري راکډ ول، خو زما په رسېدو سره وخوځېدل، له شرق نه د غرب په لوري روان شول، ناڅاپي داسي زرينه ټوټه ترې جوړه شوه چي د اوږدو او سارو تارونه ئې ټول ستوري ول، دا زرينه تکه په خپله په زرينو خوليو بدله شوه، له ما څو ګامه آخوا د دغه زرينو خوليو يوه وړه کوڼه جوړه شوه، هغي خوا ته ورروان شوم چي وګورم دا څنګه خولۍ دي، ناڅاپي څه نور ناپيژانده کسان چي شمېر ئې تر څلورو پنځو زيات نه وو، را پيدا او له يوې بلي خوا د خوليو په لور راروان شول، هر يوه لدې کوڼي نه يوه خولۍ په لاس کي واخيسته پرته لدې چي په خپل سر ئې کېښېږدي، ما هم يوه خولۍ را واخيسته او په خپل سر مي کېښوده او په همدې سره له خوبه راويښ شوم. په ابتداء کي مي ګمان کولو چي د دې خوب به زما له واده سره ارتباط وي، ښايي الله تعالى به ما ته نېك اولاد راکړي چي سر مي ورباندي لوړ وي، د دې خوب له ليدلو دوه کاله وروسته په پوهنتون کي شامل شوم او په پوهنتون کي زما له شمول سره جوخت اسلامي خوځښت پيل شو، د الله تعالى لطف او مهرباني وه چي د يو شمېر محصلينو ورونو په ملګرتيا د اسلامي نهضت په تأسيس کي لږ يا ډېره ونډه را په برخه شوه، د سردار داؤد د واکمنۍ په مهال او هغه وخت چي زموږ ډېر ورونه د رژيم له لوري د پاڅون په تور ونيول شول، ما له يو شمېر نورو ورونو سره پاکستان ته هجرت وکړ، لنډه موده وروسته مو له همغه ځايه د نهضت د بيا منظمولو لړۍ پيل کړه، د غړو په روزنه او تنظيم مو لاس پوري کړ، چا چي به له موږ سره يوه روزنيزه دوره پاى ته رسوله، بېرته به خپلو سيمو ته ستنېدل، له لوړو غرونو او ژورو درو اوښتل او له کږو وږو ستونزمنو لارو به ټاکليو سيمو ته تلل او له رسېدو سره سم به ئې د افرادو په روزني او انسجام لاس پوري کاوو، په همدغه دوران کي وو چي ټول مشران ورونه راغونډ شول او د يوې غونډي په ترڅ کي ئې د اسلامي نهضت مشري ما ته تفويض کړه، ګمان مي وکړ چي زما د هغه خوب تأويل همدا وو.

خو ډېر وروسته کله چي د جهاد لمن خوره شوه، ډېر خلك حتى هغه هم د مجاهدينو له ليکو سره يو ځاى شول چي له فکري او اخلاقي پلوه ئې د دې صف وړتيا نه درلوده خو شرائطو په نهضت تحميل کړل، په پاکستان او ايران کي ګڼ شمېر ډلي جوړي شوې، ډېر کسان د مشرتابه لپاره کانديد شول او غوښتل ئې د قيادت پګړۍ په سر وتړي، په دې وخت کي پوه شوم چي زما د هغه خوب تعبير څه وو.

که دېرش کاله مخکي مي دغه "رؤيا" له چا سره مطرح کړې وى؛ نو له تعبيره به ئې حتماً ځان عاجز ګڼلو خو که نن همدغه "خوب" د هر هغه چا په وړاندي تېر کړم چي د افغانستان له جرياناتو او د نهضت د تأسيس له څرنګوالي او د ډلو او ګوندونو د جوړېدو له بهير نه خبر دي، نو په آسانۍ سره کولى شي د دې خوب ټولي برخي تعبير کړي.

زه د داسي خوبونو پراخه تجربه لرم، همدغو تجربو دې نتيجې ته رسولی يم چي باور وکړم د انسان د روحي جوړښت او د دماغ هغه برخي چي په ويښه کي ډېر ځله د زمان او مکان له قيد نه وځي، وړاندوينه کوي، ابتکار کوي، د راتلونکې په اړه حدس وهي او ډېر ځله ئې حدسونه دقيق او صحيح ثابتيږي، له مقدماتو نه نتائجو ته ځان رسوي او د پېښو پايلي او پيلامې په ګوته کوي، دا برخي د "خوب" په حالت کي هم فعاله وي. داسي نه ده چي د خوب په حالت کي د انسان د روحي جوړښت ټولي حساسي برخي خپل فعاليت متوقف کوي. په خوب کي د دماغ ځيني برخي له فعاليت لاس واخلي، ځيني نيمه فعاله شي، ځيني د انتظار حالت غوره کړي، خو ځيني نوري برخي ئې داسي دي چي د خوب حالت هغوی ته د لا ښه فعاليت کولو موقع په لاس ورکړي. د خوب په حالت کي د انسان دماغ د ورځنيو پراخو مصروفيتونو نه فارغ وي، د ده پنځګوني حواس چي هريو ئې د ورځي له لوري پراخ فعاليتونه لري او د دماغ لويه برخه مصروفوي، د خوب په وخت کي خپل کار متوقف کړي، دماغ آرام پرېږدي او هغه ته دا موقع ورکړي چي په پوره انهماك سره په هغو قضاياءو غور وکړي چي ده ته مهمي برېښي، هغه چي د ورځي له لوري، د پراخو مصروفيتونو په وجه نه توانيدو ورباندي غور وکړي. دا داسي وګڼئ لکه يو متفکر، عالم، شاعر، ليکوال چي د يوې مهمي څېړني، ليکني او شعر لپاره له خلکو ګوښه شي او ځانته د ښه فکر کولو او په خپل کار د ښه ترکيز لپاره مناسب شرائط برابر کړي. خوب همدا شرائط د دماغ لپاره برابروي.

انسان د خپل پيچلي دماغ د پراخو فعاليتونو يوه وړوکې برخه په خپل واك کي لري، داسي چي د ده له ارادې سره سم کار کوي، دا برخه په خوب کي خپل فعاليت متوقف کړي، خو د دماغ هغه لويه برخه چي د انسان تر واك لاندي عمل نه کوي بلکي خپلواکه ده او خپل ټول فعاليتونه په اتوماتيکه توګه ترسره کوي، دا برخه تل فعاله وي او د يوې شيبې لپاره خپل فعاليت متوقف کوي. د خوب په حالت کي د انسان د دماغ دا برخه د لا ښه فعاليت فرصت ترلاسه کوي. که انسان په ويښه کي وړاندوينه کولی شي، د راتلونکې په اړه حدس وهي، اختراعات کوي، نوي نوي ابتکارات کوي، څو مقدماتي خبري يوه د بلي خوا ته کيږدي او له همدې د راتلونکو نتائجو په اړه قضاوت کوي. هيڅ دليل نه لرو چي همدا کار دي د خوب په حالت کي ونه شي کولی، د اکثرو انسانانو ذاتي تجربو دا خبره ثابته کړې.

له باانصافه محققينو او له حساسو څېړونکو نه پوښتنه کوم: که د نړۍ د ټولو خلکو داسي خوبونه يوې خوا ته پرېږدو، يوه دوه بېلګي ئې راواخلو او وغواړو چي د خوب منشأ او حقيقت معلوم کړو، نو ځواب به مو څه وي؟ زه څنګه له راتلونکو پېښو خبر شوم؟ چا خبر کړم؟ دا اطلاع چا راکړه؟ د دې الهام سرچينه چېري ده؟

دغه "خوبونه" سر بېره پر دې چي د انسان د روحي ابعادو څرګندوونکي او مظاهر دي د الهام د سر چينې وجود چي د مادې له محدودې بهر دي هم په اثبات رسوي او يو بل

حقيقت د "تقدير او برخليك" په نامه منعكس كوي، ته په خپله رؤياء كي د يوې داسې پېښي په جريان كي لوېږې چي ډېره موده وروسته ترسره كېږي او مصداق ئې په وېښه كي وينې؛ او د دې معنى دا ده چي انسان د هغې تګلوري لاروى دئ چي لوړي ژوري ئې پخوا ټاكل شوې دي او هرو مرو دى ترې تېرېږي. دتګلوري غوره كول د ده كار دئ؛ خو هغه لوړي ژوري چي دى د لاري په اوږدو كي بايد ترې تېر شي له پخوا مقدر شوې دي، واك او اختيار ئې د انسان په لاس كي نه دئ، دا موضوع د ديني مباحثو يوه ډېره مهمه قضيه ده، هغه كسان چي په دې موضوع د ښه پوهېدو تلوسه او شوق لري بلنه وركوم چي (په قضاء او قدر ايمان او مقتضيات ئې) او د التكوير دسورې د وروستي آيت تفسير دي په "د قرآن پلوشې) كي مطالعه كړي.

قرآن د يوسف عليه السلام د ورونو منفي احساسات، له خپل ورور سره ناروا سيالي او رقابت او د ده د وژلو او له منځه وړلو لپاره د دوى غلطه اراده د دې لپاره زموږ مخي ته ږدي چي له داسي كارونو ځان وساتو، د دوى احساسات په دې توګه انځوروي:

لَّقَدۡ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخۡوَتِهِۦٓ ءَايَٰتٞ لِّلسَّآئِلِينَ ۝٧ إِذۡ قَالُواْ لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَىٰٓ أَبِينَا مِنَّا وَنَحۡنُ عُصۡبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٍ ۝٨

د يوسف او د ده د ورونو په قصي كي پوښتونكو ته روښانه نښې دي. كله چي دوى وويل: يقيناً چي يوسف او ورور ئې زموږ پلار ته تر موږ ډېر ګران او محبوب دي، په داسي حال كي چي موږ (ډېر او پياوړى) ډله يو، په دې كي شك نشته چي پلار مو په څرګندي اشتباه كي دئ.

(۷-۸)- د يوسف عليه السلام او د هغه د ورونو ترمنځ د نزاع او شخړي قصه ډېرو هغه پلټونكو او پوښتونكو ته چي د دغه ډول شخړو د املونو په لټه كي دي او غواړي پوه شي چي عوامل او محركات ئې څه دي او پايلي ئې څه، مدلل ځواب وايي او هره انديښنه ئې په دقيقه توګه رفع كوي، په دې آيتونو كي د يوسف عليه السلام د ورونو داسي څو خبري په ګوته شوې چي په ترڅ كي ئې د شخړو د ناسم او متجاوز لوري وينا او دريځ موږ ته توضيح كوي او هغه دا چي:

- دى په ناحقه سره زموږ پر پلار تر موږ ډېر ګران دئ.
- په داسي حال كي چي زموږ شمېر زيات دئ او د پلار د حمايې، ساتني او دفاع دروند پېټى زموږ پر اوږو دئ.
- په دې كار سره يقيناً چي زموږ پلار لويه اشتباه كوي.

په دې څرګندونو كي څو مهم ټكي د څېړني وړ دي:

- په داسي حال كي چي يعقوب عليه السلام له خپل زوى يوسف عليه السلام سره د

هغه د ځانګړتياوو په خاطر مينه لري، په ده کي هغه څه ګوري چي په نورو کي ئي نه ليدل، د ده لوړ استعدادونه، ښه اخلاق او هوښياري ئې خوښېده، د هغه په څېرې او کړنو کي ئې د يوه لوی شخصيت نښې ليدې او د همدې لپاره ئې خاصه اعتنا ورته کوله، داسي نه وه چي د خپلو زامنو تر منځ غيرعادلانه توپير وکړي او بې موجبه يوه ته پر بل ترجيح ورکړي، د ده په څېر له يوه حساس او عادل پيغمبره داسي بې عدالتي ډېره لري ده، خو نور زامن ئې چي د يوسف عليه السلام ځانګړتياوو او لوړ شخصيت د دوی حسادت پارولی، يوسف ته د پلار خاصه پاملرنه بې عدالتي ګڼي او د تبعيض او توپير په سترګه ورته ګوري.

- له يوسف عليه السلام سره د ورونو د مخالفت اصلي وجه دا وه چي د ده د لوړ شخصيت په وړاندې ئې د حقارت احساس کاوو، د ده اخلاقي لوړتيا او عظمت ئې نه شو زغملی، د ده هغه صفتونه چي د پلار مينه، احترام او درناوی ئې راپارولو؛ د ده د ورونو کينه او حسادت ئې هڅولو. له لوړو شخصيتونو سره تل او د زمانې په هر پړاو کي همداسي کېږي، د دوی لوړو ځانګړتياوو ته په پام سره د ټولني صالح او هوښيار خلك د دوی درناوی کوي خو د پرېوتي شخصيت خاوندان او مفسدين ئې د همدغو خصلتونو په وجه مخالفت ته ملا تړي.
- هغه کسان چي د ذاتي مواصفاتو له مخي د لوړ تلو وړ نه دي، د لوړ الوت لپاره پياوړي وزرونه نه لري، له لويو لويو شخصيتونو سره د سيالۍ اهليت نه لري، خو حرص پرې غالب دئ، جاه طلبه دي، حقائقو ته د تسليمېدو او د لوړو شخصيتونو پر عظمت د اعتراف پر ځای او له هغوی سره په نېکو کارونو کي د مرستي او ملګرتيا په ځای د ناروا رقابت لار غوره کوي، د ځان د غوره والي د ثابتولو لپاره د يوسف عليه السلام د ورونو په څېر غلطو توجيهاتو ته پناه وړي او وايي: مونږ په دې خاطر غوره او د احترام او توجه مستحق يو چي شمېر مو زيات دئ!! ځواکمن يو!! د دوی په څېر په عصبيتونو تکيه کوي او د تعصباتو اور ته لمن وهي. په واقعيت کي دغه وګړي د کمزورو شخصيتونو خاوندان دي، د زعامت او مشرۍ وړتياوي او ځانګړتياوي نه لري؛ مګر جاه طلبه او د قدرت وږي دي، غواړي دا حرص او اقتدار ته د رسېدو دا وژونکې تنده له نارواوو لارو اشباع کړي، د قومي او نژادي تعصباتو په پارولو سره غواړي قدرت ته ورسېږي او په دې توګه د قدرت په مسابقه کي پر خپلو رقيبانو برې ومومي. هغه چي د امت او ملت په شامله او پراخه مستوی کي د منل کېدو جوګه نه دئ او دا کفايت او اهليت په کي نشته چي د يوه پراخ ملت په کچه د مشرۍ مقام ترلاسه کړي نو د دې هڅه کوي چي لږ تر لږه د قوم، قبيلې او عشيرې په سطح د زعامت مقام ته ځان ورسوي، خو دا مقام هم د حسادتونو او د نورو په ضد د کرکي او نفرت راپارولو له لاري ترلاسه کوي!!
- قرآن په دې قصې کي مونږ ته وايي: هغه کسان چي عصبيتونه عنوانوي، د ځان

لپاره د قوم او قبیلې په نامه امتیازات غواړي او تل د قومونو تر منځ د امتیازاتو پر وېش اعتراض کوي، دوی د ځان او خپلو رقیبانو په اړه د خورا عادلې مرجع قضاوت هم نه مني، داسې لکه چې د یوسف علیه السلام ورونو د خپل حکیم، پوه، حساس او عادل پلار قضاوت هم ناعادلانه ګڼلو او ویل ئې: موږ ته په پام نه کولو سره زموږ پلار ستره اشتباه کوي؛ ان ابانا لفي ضلال مبین!!

- تاریخي تجربې ښیي چې د قومي عصبیت بیرغچیان سره له دې چې د هغوی قضاوت او دریځ د خلکو په ګټه او شمېر باندې ولاړ وي او د هر قوم نفوس د ملاك او معیار په توګه مني، مګر تل د اکثریت قضاوت ته غاړه نه ږدي او مخالفت ترې کوي، د اکثریت له لارې نه خپله لاره بېلوي، د امت په وړاندې ملت، د ملت په وړاندې ملیت او قوم او د قوم او قبیلې په منځ کې کورني او عشیره ئې حدونه عنوانوي. قرآن فرمايي چې دا شعارونه شیطاني املونه لري او د شیطان په تحریك او لمسونه رامنځ ته کېږي، شیطان وو چې د لومړي ځل لپاره ئې نژادي توپیر عنوان کړ او وئې ویل: أَنَا خَيرٌ مِنه، خَلَقتَني مِن نار و خَلَقتَه مِن طِين: زه تر ده غوره یم، زه دې له اوره پیدا کړی یم او هغه دې له خاوري پیدا کړی دئ.
- که چېري د یوسف علیه السلام په څېر له یوه ستر پیغمبر سره د خپلو ډېرو نږدې خپلوانو او دوستانو لخوا، له کومې ګناه پرته او بې موجبه، داسې جفا او ظلم کېږي، نو ته اې د الله د لارې مجاهده! باید د الله تعالی په لار کې او د پیغمبرانو د کړنلارو او تګلارو په تعقیب کې، دغسې جفاګانو ته منتظر واوسې او په ځان کې د هغوی د زغملو ځواك او زغم راپیدا کړې، داسې نه چې د آزمېښتونو او ستونزو پروخت بې حوصلې شې، نا امېده شې او مبارزه په نیمه لاره کې ناتمامه پرېږدې او تا ته: اې د دغو صحنو تماشاچي! اې د عافیت پر غونډۍ ناست د مبارزو پایلو ته منتظره! تا ته ویل شوي: داسې و نه انګېرې چې دا د الله د لارې سرتېري مجاهدین په دې خاطر له کړاوونو سره مخامخ دي چې د الله تعالی د عنایت او رعایت وړ نه دي او له الهي عنایت او پېرزوینو محروم کړی شوي!! او په دې سبب له دې برخلیك سره مخامخ شوي چې غلطي او اشتباه ترې شوې!! داسې نه ده؛ دوی نه، بلکې تا اشتباه کړې، دا لوړې ژورې او دا آزمېښتونه د دې لارې طبیعت او د الله تعالی د نه بدلېدونکو سننو یو سنت دئ. د خدای د لارې مجاهدین به د آزمېښت په دې لوړو ژورو او د کړاوونو او ستونزو په دې پېچومو او کړلېچونو کې روزل کېږي، د دوی صبر او استقامت به مضبوطېږي، د دوی استعدادونو ته به وده ورکول کېږي او د کمال او پوخوالي هغه پړاو ته به رسېږي چې د الله تعالی د نصرت وړ وګرځي او د بریا پرېکړه ئې وکړي.

بایبل لیکي چې د یوسف ورونو خپلې رمې شکیم ته د څرولو لپاره بېولې وې... پلار ئې یوسف ورپسې ورولېږو چې احوال ئې واخلي،... کله چې هلته ورنږدې شو، ورونو ئې وویل: دا دئ لوی خوب لیدونکی راغی، راځئ چې وئې وژنو او په یوه کوهي کې ئې

واچوو، پلار ته به ووايو چې کوم ځناور خوړلی دئ... يوه ئې وويل: د وژلو په ځای ئې ژوندی په ځاه کې واچوئ... په خپله به په کې مړ شي... له وررسېدو سره سم ئې برېد پرې وکړ... جامې ئې ترې وايستلې او په ځاه کې ئې واچاوو... ناڅاپه ئې يو کاروان وليد چې د دوی خوا ته راروان دئ... فيصله ئې وکړه چې پر دغه کاروان ئې وپلوري... له کوهي ئې راوايست او خرڅ ئې کړ... او کاروانيانو له ځان سره مصر ته روان کړ...)

قرآن فرمايي چې د يوسف ورونو په خپلو کې مشوره وکړه چې يوسف په کوهي کې اچوو، پرېږدو ئې چې کوم کاروان ئې له ځان سره کوم لرې ملك ته بوځي او د مريي په توګه ئې وپلوري، په کار ده چې پلار موږ ته تر ده زيات په درنه سترګه کتلی، زموږ شمېر زيات دئ، هم دکور ټول کارونه کوو او هم ئې حفاظت کوو، خپل پلار ته راغلل او ورته ئې وويل: پرېږده چې يوسف له موږ سره د لوبو او مېوو خوړلو لپاره صحرا ته ولاړ شي، پلار ئې وويل: تاسو پوهېږئ چې زه ورپسې خفه کېږم او وېرېږم چې تاسو به ترې غافله شئ او لېوه به ئې وخوري، دوی بيا خپل شمېر ته ګوته ونيوله او وئې ويل: که لېوه ئې له موږ وخوړی شي په داسې حال کې چې موږ کافي ډېر يو نو موږ به بلا وهلي يو!!

ٱقْتُلُواْ يُوسُفَ أَوِ ٱطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ وَتَكُونُواْ مِنۢ بَعْدِهِۦ قَوْمًا صَٰلِحِينَ ﴿٩﴾ قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ لَا تَقْتُلُواْ يُوسُفَ وَأَلْقُوهُ فِى غَيَٰبَتِ ٱلْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ ٱلسَّيَّارَةِ إِن كُنتُمْ فَٰعِلِينَ ﴿١٠﴾ قَالُواْ يَٰٓأَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَ۫نَّا عَلَىٰ يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُۥ لَنَٰصِحُونَ ﴿١١﴾ أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَٰفِظُونَ ﴿١٢﴾ قَالَ إِنِّى لَيَحْزُنُنِىٓ أَن تَذْهَبُواْ بِهِۦ وَأَخَافُ أَن يَأْكُلَهُ ٱلذِّئْبُ وَأَنتُمْ عَنْهُ غَٰفِلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُواْ لَئِنْ أَكَلَهُ ٱلذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّآ إِذًا لَّخَٰسِرُونَ ﴿١٤﴾

يوسف ووژنئ او يا ئې په کومې زمکې کې وغورځوئ، تر څو د خپل پلار پاملرنه درته وزګاره شي او تر دې وروسته صالح ټولی شئ، يوه ويونکي وويل: يوسف مه وژنئ، که (د ده په ضد څه) کوونکي يئ نو د يوه کوهي په تياره سوړې کې ئې وغورځوئ، چې کوم کاروان ئې ترلاسه کړي، وئې ويل: پلاره! ولې د يوسف په اړه پر موږ باور نه کوې، حال دا چې موږ ئې خواخوږي يو؟ سبا ئې له موږ سره ولېږه چې (د مېوو په ونو

كي) وځري او لوبي وكړي او موږ ئي حتماً ښه ساتونكي يو، وئي ويل: كه ئي درسره بوځئ دا مي غمجن كوي او وېرېږم چي لېوه به ئي وخوري او تاسو به تري غافله وئ، وئي ويل: كه لېوه ئي په داسي حال كي وخوري چي موږ يوه (پياوړې) ډله يو، نو موږ به په دې صورت كي تاواني (بلا وهلي) يو.

(۹-۱٤)- په دې مباركو آيتونو كي څو مهمي لارښووني ترسترگو كيږي:

● په سياسي مبارزاتو كي تل كمزوري، خو متعصب حريف دئ چي د سالم او رغنده رقابت او سيالۍ پر ځاى پر پټو توطئو لاس پوري كوي، ترڅو له دې لاري خپل رقيبان ترور كړي او د مبارزې له ډگره ئي وباسي.

● ځيني بيا داسي دي چي كه څه هم هدف ته درسېدو لپاره ناروا لاري غوره كوي؛ مگر ادعاء ئي داسي وي چي گواكي د دوى هدف نېك دئ او هدف ته له رسېدو وروسته به د خدمت مصدر گرځي او د صالحو افرادو په څېر به ښو عملونو ته ملا تړي، د دوى په نظر نېك هدف ته د رسېدو لپاره هره لاره غوره كول جائز دي، د هدف نېك والى نامشروع او ناروا تگلارو ته مشروعيت وركوي، په داسي حال كي چي نه د هدف تقدس كولاى شي چي نامقدسه وسيله توجيه كړي او نه له هغه چا چي د كمزورۍ په پړاو كي په غلطو لارو درومي، د خپلو رقيبانو د پرځولو لپاره نارواوو وسېلو ته لاس كوي، دا توقع كېدى شي چي د ځواكمنۍ او قدرت پر مهال دي د صالح انسان په څېر عمل وكړي؛ بلكي د دې په خلاف، اقتدار به د ده د لا زيات انحراف سبب شي او د نورو په خلاف به د ده كړچار تر مخكي هم لازيات كركجن او د غندلو وړ كړي.

● د يوسف عليه السلام د ورونو دا وينا چي په تكرار سره ئي كړې: (نحن عصبة: موږ خو يوه پياوړې ډله يو)، ښيي چي دوى پر شمېر او عدد تركيز كوي او په همدې سره غواړي ځان تر يوسف عليه السلام غوره او د خپل پلار د التفات او اعتناء مستحق ثابت كړي!! مخكي ئي وويل: موږ د يوسف په نسبت غوره يو، ځكه چي هغه يوازي دئ او موږ يوه ډله يو او بيا وايي: څنگه به ئي لېوه رانه وخوري په داسي حال كي چي زموږ په څېر ځواكمنه ډله ئي په څنگ كي او ساتنه ئي كوي!! الله تعالى پر شمېر او "عدة او عتاد" باندي د خپل بنده بروسه نه خوښوي، څوك چي پر ماسوى الله باندي تكيه او اعتماد وكړي يوازي ئي پرېږدي او له خپلي مرستي ئي محروموي، له خپلو بندگانو غواړي چي يوازي د ده عبادت وكړي، يوازي ده ته د دعاء او احتياج لاسونه اوچت كړي، يوازي له ده مرسته وغواړي او يوازي پر ده باندي تكيه او اعتماد وكړي.

كه تاسو په دې اړه د بايبل وينا ته ځير شئ نو وبه گورئ چي بايبل دوكه، چل ول، غولول او په خپلو ژمنو نه ودرېدل د خپل داستان د اتل په څېره كي انځوروي خو قرآن كريم ئي د مجرمينو ځانگړتياوي گڼي، بايبل ئي يعقوب عليه السلام ته منسوبوي او كله چي د يوسف عليه السلام د ورونو وار رارسي د دوى هغي دوكي ته گوته نه نيسي چي قرآن ورته اشاره كړې، گمان نه كوم چي د بايبل ليكونكي دي دا كار اشتباهاً كړى وي،

باور مي دا دئ چي دا کار ئي عمداً کړی، د ده له نظره خدعه او دوکه يو هنر او کمال دئ، بايد اتلانو ته منسوب شي، نه عادي خلکو او مجرمينو ته!!

بايبل ليکي چي د يوسف وروڼو د ده جامې د يوې وزې په وينو سرې کړې... پلار ته راغلل او وئې ويل: آيا دا د يوسف جامې نه دي؟... هغه جامې وپېژندې او وئې ويل: حتماً کوم ځناور خوړلی دئ... نو له ويره ئي خپلې جامې څيري کړې، زړې جامې ئي واغوستې... ډېري ورځي ئي په ماتم تېري کړې... د کورنۍ غړو هڅه وکړه چي هغه ته تسلی ورکړي خو ګټه ئي ونه کړه... وئې ويل: ترمرګه به د يوسف غم هېر نه کړم!! خو قرآن د بايبل دا وينا غلطه ګڼي او فرمايي:

فَلَمَّا ذَهَبُواْ بِهِۦ وَأَجْمَعُوٓاْ أَن يَجْعَلُوهُ فِى غَيَٰبَتِ ٱلْجُبِّ ۚ وَأَوْحَيْنَآ إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُم بِأَمْرِهِمْ هَٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾ وَجَآءُوٓ أَبَاهُمْ عِشَآءً يَبْكُونَ ﴿١٦﴾ قَالُواْ يَٰٓأَبَانَآ إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِندَ مَتَٰعِنَا فَأَكَلَهُ ٱلذِّئْبُ ۖ وَمَآ أَنتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صَٰدِقِينَ ﴿١٧﴾ وَجَآءُو عَلَىٰ قَمِيصِهِۦ بِدَمٍ كَذِبٍ ۚ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنفُسُكُمْ أَمْرًا ۖ فَصَبْرٌ جَمِيلٌ ۖ وَٱللَّهُ ٱلْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾

نو کله چي ئي له ځان سره بوت او په دې سلا شول چي د يوه کوهي په تيارې سوړې کي ئي واچوي او ده ته مو وحي وکړه چي په داسي حال کي به ئي په خپل دې کار خبر کړې چي دوی به ئي احساس هم نه کوي. او ماښام په ژړا خپل پلار ته راغلل، وئې ويل: اې زموږ پلاره! موږ لاړو چي يو له بله د مخکي کېدو زغاسته وکړو او يوسف مو له خپلو شيانو سره پرېښود، نو لېوه وخوړ، او ته به رباندي باور کوونکی نه يې که څه هم موږ رښتيني يو، او کميس ئي په دروغجنيويني لړلی راوړ، وئې ويل: داسي نه ده؛ خپلو نفسونو کوم کار درته ښايسته کړی، نو (زما دي) ښکلی صبر وي او په هغه څه کي خو له الله مرسته غوښتل کېږي چي تاسو ئي بيانوئ.

(۱۵-۱۸)- په دغو مبارکو آيتونو کي له يوې خوا د يوسف عليه السلام د وروڼو حالت داسي انځور شوی چي د خپل تصميم د بدو پايلو او عواقبو له پوهېدو عاجز دي، نه پوهېدل چي په دې سره خپلو موخو ته نه شي رسېدی او داسي ګومان ئي نه کاوو چي ~~يوه ورځ به بيا له يوسف عليه السلام سره مخامخ شي او دا ټوله ماجرا به د دوی مخي ته~~ کېږدي، له بلي خوا ښيي چي په همدې سخت او نازك حالت کي يوسف عليه السلام ته الهام وشو چي اندېښني مه کوه، په کوهي کي له لوېدو مه وېرېږه، ډاډه اوسه چي له دې

ځايه به حتماً ژغورل کېږي.

د يوسف عليه السلام د ورونو طمع دا وه چي په دې سره به له خپلي مخې يو ستر خنډ لري کړي او خپلو موخو ته د رسېدو لپاره به لار آواره کړي، خو نه پوهېدل چي د دې کار پايله به څه وي!! د خپل دغه شرمناك کار په عواقبو له پوهېدو عاجز وو او داسي ګومان ئې نه کاوو چي يوه ورځ به بيا له يوسف عليه السلام سره مخامخ کېږي او دا ټوله ماجرا به د دوی مخي ته کېښودی شي!! همداراز فرمايي چي په کوهي کي د لوېدو په مهال يوسف عليه السلام ته الهام وشو چي پروا مه کوه، له دې ځايه به ووځې، داسي ورځ به راشي چي دوی به ستا مخي ته سرټيټي او شرمنده ولاړ وي او دا کار به ورپه يادوې!! او دا هغه څه دي چي د حق د لاري مبارزينو ته د ستونزو او کړاوونو پر مهال الهام کېږي، الله تعالی ئې له ناهيلی ساتي او په زړونو کي ئې هيلي او امېدونه راپيدا کوي. د يوسف عليه السلام د قصې په بيانولو سره قرآن د دغو دريو اساسي موضوعګانو د اثبات لپاره تاريخي بېلګي زموږ مخي ته ږدي: د ورونو مخالفت او د دوی په لاس کوهي ته لوېدل، د نامعلوم برخليك په لوري خوځېدل، په ارزانه بيع خرڅېدل؛ د ستونزو او کړاونو بېلګه، په څاه کي د لوېدو په وخت کي دا الهام چي له دې ځايه به حتماً ژغورل کېږې او له کوهي وتل؛ د نجات بېلګه او په پای کي له خپلو ورونو سره په داسي حال کي مخامخېدل چي هغوی به په خپلو نادودو او جفاګانو شرمنده وي د بري او د دښمن د ماتي تاريخي بېلګه. تاسو به د بايبل په هيڅ برخي کي او د هيڅ قصې په ترڅ کي ونه مومئ چي له کومي قصې ئې داسي کوم ستر مطلب ثابتول او يوه مهمه لارښوونه کول په نظر کي وي.

د يوسف عليه السلام ورونه ماخستن په اوښلنو سترګو خپل پلار ته ورغلل او وئې ويل: پلاره! موږ له يوه بله د مخکي کېدو لوبه کوله، يوسف مو د خپلو شيانو خوا ته پرېښود، په همدې کي لېوه راغی او هغه ئې وخوړ، ته به حتماً زموږ په خبري باور نه کوي که څه هم موږ په يقين سره رښتيني وو، هغه ورته وويل: داسي نه ده، خپلو نفسونو غولولي يئ او کوم غلط کار ئې درباندي کړی، زما لپاره له ښه صبره پرته بل څه نه دي پاته، ستاسو د دې خبرو په وړاندي به له الله تعالی مرسته غواړم، يوازي الله تعالی هغه ذات دئ چي په داسي حالاتو کي تر ټولو مرسته غوښتی شي!!

ګورئ چي د بايبل او قرآن د ويناوو ترمنځ څومره ژور توپير دئ، يو د قصې اتل صابر، حساس او په حالاتو پوه انځوروي، د خپلو زامنو له وينا، څېرې او حرکاتو پوهېږي چي دروغ ورته وايي، نه ئې په خبرو باور کوي، نه ئې په اوښلنو سترګو غولېږي او نه ئې د يوسف عليه السلام هغه جامې دوکه کولی شي چي په نورو وينو ئې سرې کړې. صبر کوي او په غمونو کي خپل رب ته پناه وړي. خو بل ئې د داسي بې صبره انسان په څېر انځوروي چي له ډېره ويره خپلي جامې څيري، زړې جامې پر تن کوي او ژمنه کوي چي تر مرګه به دا غم هېر نه کړي!!

قرآن د دې قصې په ترخ کې موږ ته څو مهمې لارښوونې کوي:

- بايد په خپلو قضاوتونو کې تلوار او عجله ونه کړو، بايد محتاط واوسو، يوازې د متهم ظاهري بڼه، اوښلنې سترګې، غولوونکې ادعاګانې او هغه شواهد چې د خپلې ادعاء د ثبوت لپاره ئې وړاندې کوي کافي ونه ګڼو، د متهم سوابق بايد په پام کې ولرو.
- يعقوب عليه السلام حساس او پوه انسان وو، د يوسف عليه السلام د وروڼو په تصنعي ژړا، د قضيې په باب د دوی د خبرو له څرنګوالي، د يوسف عليه السلام د کميس له وضعې او له يوسف عليه السلام سره د وروڼو مخکنيو حسادتونو ته په پام سره پوه شو چې زامنو ئې رښتيا نه دي ورته ويلي او اصله قضيه ئې ترې پټه کړې ده.
- د مصيبتونو په وړاندې صبر کول د پيغمبرانو طريقه ده.
- ښايي يعقوب عليه السلام ته د خپل زوی يوسف عليه السلام تر ورکېدو دا غم او انديښنه لازياته درنه وه چې زامن ئې داسي دي، له ده او له خپل وررور سره ئې داسې څه کړي، بې شکه چې د يعقوب عليه السلام لپاره به د داسې زامنو زغمل او تحمل تر دې هم دروند پېټی او له زغم او حوصلې اوچت وو چې يو زوی ترې ورك شوی، د يوه شريف او بااحساسه انسان لپاره دا ډېر دروند پېټی وي چې خپل زامن د خپل اوچت انتظار خلاف ګوري او له داسې کسانو سره په يو ځای ژوند کولو مجبور شوی وي**!!**
- يعقوب عليه السلام چې په خپله جليل القدره پيغمبر او د يوه ستر او اولوالعزمه پيغمبر ابراهيم عليه السلام لمسی دئ او الله تعالی ته د نږدېتوب او د معنوي مقام په لحاظ خورا اوچت مقام لري، خو سره له دې ستر او اوچت معنوي مقامه، له غيبه بې خبره دئ، له دې عاجز دئ چې پوه شي زامنو ئې له يوسف عليه السلام سره څه کړي دي؟**!!** څو کيلو متره لرې د ده نازولی او ګران زوی په کوهي کې پروت دئ، خو دی ئې نه له حاله خبر دئ او نه ئې مرسته کولی شي**!!** خپل عجز او ناتواني په دې الفاظو بيانوي: يوازينی مستعان او مرستندوی الله تعالی دئ، فقط له هماغه ذات بايد مرسته وغوښتلی شي. په دې بيان سره د هغو ناپوه خلکو خولو ته سخت ګوزار ورکړی شوی چې په غيب باندې له الله تعالی پرته د بل چا د پوهېدا دعوی کوي**!!** د قصې دغه برخه موږ ته د قرآن عظيم الشان له اساسي مطالبو نه يو مطلب په ګوته کوي، هغه دا چې په زمکه او آسمان کې له الله تعالی پرته نه څوك په غيبو علم لري او نه د چارو د سمبالولو واك او اختيار لري، هر څوك چې له خدايه پرته بل چا ته د غيبو د علم نسبت وکړي او هغه د چارو متصرف وګڼي نو يقيناً چې قرآن ئې تکذيب کړی دئ.

وَجَآءَتۡ سَيَّارَةٞ فَأَرۡسَلُواْ وَارِدَهُمۡ فَأَدۡلَىٰ دَلۡوَهُۥۖ قَالَ يَٰبُشۡرَىٰ هَٰذَا غُلَٰمٞۚ وَأَسَرُّوهُ بِضَٰعَةٗۚ وَٱللَّهُ عَلِيمُۢ بِمَا يَعۡمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَرَوۡهُ بِثَمَنِۭ بَخۡسٖ دَرَٰهِمَ مَعۡدُودَةٖ

وَكَانُواْ فِيهِ مِنَ ٱلزَّٰهِدِينَ ﴿٢٠﴾

او يو كاروان راغی او خپل اوبه راوړونكی ئې ولېږو او هغه هم خپله بوكه (په څاه كې) كښته كړه، وئې ويل: اې! زېرى زېرى، دا دئ يو زلمی او هغه ئې د مال متاع په توگه پټ كړ، په داسې حال كې چې الله د دوی په كړو وړو ښه پوه دئ او په ناڅيزه بيع څو درهمو ئې وپلورو او د ده په اړه زاهدان ول.

(۱۹-۲۰)- ناڅاپه يو كاروان راغی، د كوهي خوا ته ئې واړول، يو كس ئې د اوبو رااېستلو لپاره ولېږو، د بوكې رااېستلو پر مهال متوجه شو چې يو تنكی زلمی ورسره راپورته شو، چيغې ئې كړې: زېرى زېرى دا دئ يو تنكی زلمی!! د كاروان مشر امر وكړ چې په يوه خوندې ځای كې ئې پټ كړي، ښه سلوك ئې ورسره كاوو، پرې مهربانه ول، مصر ته ئې له ځان سره بوت، هلته ئې په ارزانه بيع وپلورو.

بايبل ليكي چې د يوسف عليه السلام ورونو د كاروان له ليدو سره هغه بېرته له كوهي راوايست او په كاروانيانو ئې وپلورو، دا خبره هم قرآن ردوي او هم ئې عقل نه مني، كه دوی په كاروانيانو د پلورلو اراده درلودی نو ولې به ئې په كوهي كې اچاوو؟ يوسف عليه السلام د پلورلو په وخت كې كاروانيانو ته ويلی شو چې زه مريی نه يم، دا مې ورونه دي، پلار مې خبر نه دئ... هيڅوك نه غواړي په داسې لانجې كې ښكېل شي او آزاد انسان د مريي په نامه واخلي!! قرآن فرمايي چې يوسف عليه السلام په مصر كې خرڅ شو.

قرآن د بايبل دا ادعاء ردوي چې كاروانيانو يوسف عليه السلام له خپلو ورونو وپېرېدو، د دې ادعاء برعكس وايي چې كاروانيانو له څاه راوايست او د موندل شوې قيمتي متاع په څېر ئې پټ كړ، د قرآن په دغو مختصرو الفاظو كې هومره ژور مطالب پراته دي چې د هغه مهال د ټولني د دردونكي وضعيت د دقيق توضيح لپاره كفايت كوي، د كاروان د سالار يو غلام هغه ته د يوه تنكي ځوان د موندلو زېرى وركوي، هغه ئې د قيمتي متاع په څېر پټ ساتي او دا ځكه چې دی به څو ورځې وروسته د مصر په بازار كې په گرانه بيع پلوري، يعني هغه مهال نه يوازې د غلامانو د پېر پلور بازار گرم وو بلكې دومره بې امنيتي خوره وه چې چا ته به كوم ماشوم او تنكی زلمی په لاس ورغی، كه څه هم د كومې آزادې او عزتمنې كورنی غړی به وو، بس د غلامانو په ډلې كې به شامل شو، له خپلې كورنی سره به ئې روابط د تل لپاره وشلېدل، د بېرته ستنېدو مجال ئې نه شو ترلاسه كولی، د مجهول برخليك په لوري به يووړل شو، لاس په لاس به شو، په يوه بل به خرڅ شو، په دې سره قرآن حكيم د هغه مهال اجتماعي وضعيت په دقيقه توگه انځور كړی.

د قرآن له وينا معلومېږي چې يوسف عليه السلام د كاروان سردار ته د خپلو ورونو د جفا قصه اورولې، د هغه عاطفه او زړه سوی راپارېدلی او دې نتيجې ته رسېدلی چې

یوسف علیه السلام خپلي کورنۍ ته له ستنېدو منع کړي، له ځان سره ئې بوځي، تر څو د خپلو ځواکمنو او حسودو ورونو لخوا ونه وژل شي، دا ئې غوره ګڼلې چې يو ښه ځای ورته پيدا کړي، د مصر په کوم معزز شخصيت باندي ئې په لږه بيع وپلوري، دا ئې هم نه دي غوښتي چې په ګرانه بيع ئې وپلوري، د زياتو پيسو ترلاسه کولو په ځای ئې د دې ښکلي او بااستعداده زلمي راتلونکي ته زياته توجه کړې.

قرآن د قصې د دغي برخي په ترڅ کي موږ ته لارښوونه کوي چې کله کله ستر ستر شخصيتونه په ډېره لږه بيع خرڅ کړی شي!! هو په خدای قسم همداسي ده، ډېر ځله ستر ستر شخصيتونه، د خپلوانو په لاس او حتی د خپلو ضعيف النفسه ملګرو په لاس دښمنانو ته په لاس ورکړی شوي او وژل شوي!!

په نولسم آيت کي ويل شوي چې کاروانيانو يوسف عليه السلام لکه مال او متاع پټ کړ، له دې په ځرګنده معلومېږي چې نه ئې ورونه له دې ماجرا خبر شوي او نه له کاروانيانو پرته بل څوك. عجيبه ده چې زموږ ځيني مفسرين هم د بايبل د دغي غلطي وينا تر اغېز لاندي راغلي او ادعاء ئې کړې چې ورونو ئې هغه له څاه راوايست او په دې کاروان ئې وپلورو!!

وَقَالَ ٱلَّذِى ٱشْتَرَىٰهُ مِن مِّصْرَ لِٱمْرَأَتِهِۦٓ أَكْرِمِى مَثْوَىٰهُ عَسَىٰٓ أَن يَنفَعَنَآ أَوْ نَتَّخِذَهُۥ وَلَدًا ۚ وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِى ٱلْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُۥ مِن تَأْوِيلِ ٱلْأَحَادِيثِ ۚ وَٱللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰٓ أَمْرِهِۦ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾ وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُۥٓ ءَاتَيْنَٰهُ حُكْمًا وَعِلْمًا ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٢٢﴾

او هغه چا چې دی ئې د مصر (له بازاره) وپېرلو خپلي مېرمني ته وويل: مېشت ځای ئې ورته عزتمن کړه (په عزت او درناوي سره ئې وساته)، يا به ګټه راورسوي او يا به ئې خپل زوی وګڼو، په دې توګه مو يوسف ته په زمکي کي تمکين ورکړ او چې تأويل الاحاديث ورزده کړو، او الله په خپل کار برلاسی دئ خو ډېری خلك نه پوهېږي او کله چې پوخوالي ته ورسېد حکم او علم مو ورکړ او (ټولو) نېکانو ته همداسي بدله ورکوو.

(۲۱-۲۲)- د قرآن له وينا معلومېږي چې د مصر عزيز د يوسف عليه السلام له ليدو سره سم د هغه له څېرې، خبرو، ناستي ولاړې، هوښيارتيا او زيرکتيا نه پوه شوی چې هغه يو غلام نه، بلکي له يوې شريفي کورنۍ سره تعلق لري چې د حوادثو او پېښو طوفانونو له دې برخليك سره مخامخ کړی، نو ځکه ئې خپلي ښځې ته وويل: نه ښايي له هغه سره د مريي په څېر چارچلند وشي، بلکي په کار ده ښه ئې وپالې، هيله ده چې په دې کور کي د

هغه شته والی موږ ته ګټور ثابت شي، که مو په هغه کې نوري ښېګڼې او وړتیاوې وموندې په زویولۍ به ئې ونیسو او د خپلو ټولو شتمنیو امین او وارث به ئې کړو.
قرآن دې کور ته د یوسف علیه السلام د راوستو دوه اساسي موخې په ګوته کوي، یو دا چې په دې توګه به ده ته په زمکې کې تمکین ورپه برخه شي او بل دا چې الله تعالی به ده ته د تأویل الاحادیث علم او پوهه ورکړي، له دې معلومېږي چې اقتدار ته د رسېدو لړۍ ئې له دې ځایه پیل شوې، د عزیز مصر په کور کې د ده ځای په ځای کېدا باعث شوه چې قدرت ته د رسېدو دروازې ئې پر مخ پرانیستل شي او همداراز دا ښیي چې دلته او د عزیز مصر په کور کې د پاته کېدو له لارې هغه ته ډېرې خبرې معلومې شوې، دلته پوه شوی چې د مصر په ټولنې کې څه تېرېږي، اقتدار د څنګه خلکو په لاس کې دئ، د واکمنانو شخصي ژوند څنګه دئ، په قصرونو کې څوك ناست دي او په زندانونو کې څوك پراته، د دې ټولنې قاضي د چا په ګټه او د چا په ضد پرېکړې کوي، ده په کنعان کې کوچیانی او صحرانی ژوند ولیدو او په مصر کې د ښاریانو حالت او د دوی ترمنځ ژور توپیرونه، ټول هغه څه چې د ټولنې د صالح مشرانو لپاره ئې زده کول ضروري دي په همدې توګه ده ته ورزده شول.
حکیم خدای غوښتل چې یوسف علیه السلام د مصر د ټولنې د مشرتابه لپاره تیار کړي، د سختو آزموینو په لوړو ژورو کې وده ورکړي، هغه وړتیاوې، ځواکونه او استعدادونه ئې راویښ کړي او ځلا ورکړي چې یوازې په سختو شرائطو کې راویښېږي او ځلا مومي، د یوه حکیم، مدبر او زړه سواند قیادت وړتیاوې په کې راپیدا کړي، پوره فهم او بصیرت ئې په برخه کړي، د کنعان په نیمه بدوي ټولنې کې ممکنه نه وه هغه استعدادونه په ده کې راپیدا شوي وی چې د مصر د واکمنۍ لپاره ضروري ول، کنعان د مصر له مدني ټولنې نه خورا زیات توپیرونه درلودل، څوك چې په هغه محیط کې ستر شوی په دې نه توانېدو چې د مصر د محیط غوښتنې درك کړي او د هغه ستر هېواد د خلکو د قیادت له عهدې ووځي، د دې لپاره چې یوسف علیه السلام د مصر د ټولنې نبض ښه درك کړي، په ټولو اسرارو ئې دقیقاً پوه شي، د سیاسي او اجتماعي اړیکو او مناسباتو په ماهیت ئې ښه پوه شي او په هغه کې د مصر د متمدني ټولنې د زعامت وړتوب او لیاقت راپیدا شي، نو ښایي چې د کنعان د نیمه بدوي ټولنې نه مصر ته لاړ شي او هلته تر یوې مودې د مصر د زمامدارانو د ډلې د یوې مرفه کورنۍ په غېږې کې پاته شي، هماغسې لکه چې الله تعالی موسی علیه السلام د یوې اسرائیلي مظلومې کورنۍ له غېږې بیل کړ او د سیند د څپو پر اوږو ئې د فرعون کور ته ورساوو، د هغه جلاد له تیغه ئې وژغورو چې د بني اسرائیلو د بچیانو د وژلو او حلالولو لپاره ګمارل شوی وو، د دښمن ماڼۍ ئې ورته مدرسه وګرځوله او په همدغې مدرسې کې ئې هغه علم او حکمت په برخه شو چې د دغې ټولنې د لارښوونې او قیادت لپاره ئې ورته ضرورت درلود، له ده مخکې ئې یوسف علیه السلام هم له کنعانه مصر ته ورساوو، د مصر د عزیز کور ئې

ورته مدرسه کړ، دلته ئې د تأويل الاحاديث علم په برخه شو، دلته د مصر د ټولني په نبض پوه شو او دلته د دې ټولني د زعامت وړتياوي او ځانګړتياوي په کي وپاللې شوې. ده ديانت او خدای لمانځنه د ابراهيمي کورنۍ په غېږ کي زده کړې وه، مينه، سادګي، مروت، زړورتيا، صداقت، صبر، قناعت او ټولي هغه ښېګڼي چي د نيمه بدوي ژوند ځانګړتياوي دي، دا ئې په کنعان کي ترلاسه کړل، هغه درايت او فراست چي د مصر د ټولني د مشرتابه لپاره ضروري وو دا ئې بايد په خپله په مصر کي، د عزيز مصر په کور او په زندان کي ترلاسه کړي وی، د کنعان په چاپېريال کي دا زده کړه ورته ممکنه نه وه، نو ځکه حکيم خدای په خپل خاص الهي تدبير سره هغه مصر ته وروست او د مصر په يوې واکمني او حکمراني کورنۍ کي ئې مېشت کړ او په دې سره ئې په ده کي د دغو استعدادونو د ودي شرائط برابر کړل.

په دې قصې سره قرآن موږ ته دا ستر درس راکوي چي هيڅوك، که هر څومره ځواکمن وي، په هيڅ تدبير او حيلې سره نه شي کولی د الله تعالی پرېکړي وځنډوي او د تحقق مخه ئې ونيسي، الله تعالی چي څوك د يوې ټولني او ملت د زعامت لپاره غوره کړی او هغه ته ئې د مشرتابه وړتياوي ورکړې وي، کوم قدرت کولی شي د هغه په مخ کي خنډ شي؟! او دغه مقام ته د رسېدو مخه ئې ونيسي؟! مګر د يوسف عليه السلام له عبرت او پنده ډکه قصه دا نه ثابتوي چي خدای په خپل کار کي برلاسی او غالب دئ، خو ډېر خلك پرې نه پوهېږي؟

قرآن فرمايي چي کله يوسف عليه السلام د پوخوالي او رشد مرحلې ته ورسېد، نو حکم او علم ورکړ شو، په قرآن کي اکثراً د پيغمبرانو د بعثت د بيانولو لپاره دا الفاظ کارول شوي چي حکم او علم ورکړی شو او په دې سره موږ ته لارښوونه کوي چي پيغمبرانو عليهم السلام ته هم علم ورکړی شوی او هم د حکم او فيصلې قوت، هغوی هم فکري امامان دي او هم سياسي مشران او د پرېکړو او حکم کولو مرجع، دلته د يوسف عليه السلام په اړه ويل شوي چي (حکم) او (علم) ورکړی شو، له (علم) نه مخکي د (حکم) يادښت دا مطلب په ګوته کوي چي يوسف عليه السلام لومړی قدرت ته رسېدلی او د مصر واکمن شوی او بيا په پيغمبرۍ مبعوث شوی. خو دلته دا هم ويل شوي چي الله تعالی له ټولو محسنينو او نېکانو سره همداسي معامله کوي، دا الهي معامله يوازي پيغمبرانو ته نه ده مختصه شوې، بلکي ټول نېکان هم په کي شاملېږي، د هغوی هڅي به هم هرو مرو ثمر ته رسوي او نېکه بدله به ورکوي، د پېښو او حوادثو په لوړو ژورو او پېچومو کي به هغوی ته رشد او وده ورکوي او د دښمن د توطئو په وړاندي به ئې ساتنه او حفاظت کوي او د دوی د بريا او برلاسی لاره به آواروي.

بايبل تر دې عنوان لاندي (يوسف او د فوطيفار مېرمن) ليکي: په مصر کي د فرعون د ساتونکو مشر فوطيفار، يوسف په بيع واخيست... څه موده وروسته ئې دی د خپل کور او تجارت ناظر وټاکو... يوسف ښاپسته ځوان وو، د فوطيفار مېرمني زړه

پرې بايلو... له هغه ئې د مباشرت غوښتنه وكړه... هغه ونه منله او وئې ويل: بادار مې پر ما دومره اعتماد كړى، د خپلو ټولو شتمنيو اختيار ئې راسپارلى... څنگه به دا كركجن كار كوم... دا د خداى په وړاندي لويه گناه ده... خو هغې لاس نه اخيست... يوه ورځ يوسف د كور په كارونو لگيا وو... له دوى دواړو پرته بل څوك په كور كي نه وو... هغي مېرمني لاس ورواچاوو چي له ما سره څمله... يوسف ترې وتښتېدو او له كوره ووت، خو جامه ئې د هغي ښځي په منگولو كي پاته شوه... ښځي خدمتگارانو ته چيغي كړې او هغوى ته ئې وويل: خاوند مي يو عبراني نوكر كور ته راوستى، دا دئ ما ته ئې سپكاوى راواړولو... زما خوني ته راغى... لاس ئې راواچاوو... ما چيغي كړې او دى وتښتېدو او دا دئ جامه ئې زما په لاس كي پاته شوه... كله چي فوطيفار د خپلي مېرمني خبري واورېدې ډېر په غصه شو او يوسف ئې په هغه زندان كي واچاوو چي د پاچا نور بنديان په كي اچول شوي وو!!!)

د بايبل له ليكونكي پوښتنه كوو: تا خو څو سطره مخكي ليكلي چي په كور كي بل څوك نه وو، نو د فوطيفار مېرمني چا ته غږ كړ او دا خدمتگاران په يوې چيغي څنگه او له كومه راورسېدل؟!! راشه د قرآن وينا واوره چي څومره دقيقه او له ژورو لارښونو ډكه ده: قرآن د قصې دا برخه د يوسف عليه السلام د ابتلاء او آزموينې د يوه بل، خو ډېر حساس او خطرناك پړاو په توگه راخلي، تر دې مخكي د ورونو له مخالفت او حسادت سره مخامخ شو، په كوهي كي واچول شو، په ارزانه بيع خرڅ شو، بل ملك ته يووړل شو، آزاد ژوند ئې د غلامۍ په ژوند بدل شو، په پاى كي د يوې مفسدي مصري كورنۍ نوكرۍ ته اړ شو او دا د ده د ژوند تر ټولو حساسه مرحله او ترټولو خطرناكه آزموينه، اوس له يوه بل دښمن سره مخامخ دئ، مخكني دښمن په زړه كي ورته كينه او حسادت درلود، خو دا دښمن په زړه كي ورته هوس او شهوت لري، هغه په كوهي كي وغورځاوو او دا ئې د گناه په ډنډ كي غورځول غواړي، د دې دښمن دام ډېر غولوونكى او جالب دئ او ځان ترې ساتل ډېر گران.

قرآن نه د دې مصري نوم اخلي او نه ئې د مېرمني، دا ځكه چي قرآن د تاريخ كتاب نه دئ، د نومونو يادول نه مفيد دئ او نه ضروري، د عزيز مصر په نامه ئې يادوي او دا د دې لپاره چي وښيي د مصر ټول هغه شخصيتونه چي دا ئې يو وو، د ده په څېر ول، په خپلو كورونو كي ئې زلمي خدمتگاران او پېغلي خدمتگاراني ساتلي، د دې پروا ئې نه وه چي له دې څه فتني راولاړېږي، داسي پېښو ته ئې د گناه په سترگه نه كتل، خاص اهميت ئې نه وركاوو، دا اختلاط او حتى په جنسي روابطو كي آزادي د هغو كورنيو يوه عادي او عامه معامله وه او د هر اشرافي ژوند يوه لازمي ځانگړتيا ده.

قرآن فرمايي چي د عزيز مصر مېرمني يوسف خپلي خوني ته وروغوښت، دروازې ئې كلكي وتړلې، بيا ئې يوسف ته بلنه وركړه، هغه انكار وكړ، وئې ويل: الله تعالى مي رب دئ، دغه ځاى ته ئې راورسولم، دومره پېرزوينې ئې راباندي وكړې، دا

کار لوی ظلم دئ، ظالمان نه ژغورل کېږي او نه بریالي کېږي!! د قرآن الفاظ دا دي:

وَرَٰوَدَتۡهُ ٱلَّتِي هُوَ فِي بَيۡتِهَا عَن نَّفۡسِهِۦ وَغَلَّقَتِ ٱلۡأَبۡوَٰبَ وَقَالَتۡ هَيۡتَ لَكَۚ
قَالَ مَعَاذَ ٱللَّهِۖ إِنَّهُۥ رَبِّيٓ أَحۡسَنَ مَثۡوَايَۖ إِنَّهُۥ لَا يُفۡلِحُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدۡ
هَمَّتۡ بِهِۦۖ وَهَمَّ بِهَا لَوۡلَآ أَن رَّءَا بُرۡهَٰنَ رَبِّهِۦۚ كَذَٰلِكَ لِنَصۡرِفَ عَنۡهُ ٱلسُّوٓءَ
وَٱلۡفَحۡشَآءَۚ إِنَّهُۥ مِنۡ عِبَادِنَا ٱلۡمُخۡلَصِينَ ﴿٢٤﴾ وَٱسۡتَبَقَا ٱلۡبَابَ وَقَدَّتۡ قَمِيصَهُۥ
مِن دُبُرٖ وَأَلۡفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا ٱلۡبَابِۚ قَالَتۡ مَا جَزَآءُ مَنۡ أَرَادَ بِأَهۡلِكَ سُوٓءًا إِلَّآ أَن
يُسۡجَنَ أَوۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿٢٥﴾ قَالَ هِيَ رَٰوَدَتۡنِي عَن نَّفۡسِيۚ وَشَهِدَ شَاهِدٞ مِّنۡ
أَهۡلِهَآ إِن كَانَ قَمِيصُهُۥ قُدَّ مِن قُبُلٖ فَصَدَقَتۡ وَهُوَ مِنَ ٱلۡكَٰذِبِينَ ﴿٢٦﴾ وَإِن كَانَ
قَمِيصُهُۥ قُدَّ مِن دُبُرٖ فَكَذَبَتۡ وَهُوَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٢٧﴾ فَلَمَّا رَءَا قَمِيصَهُۥ قُدَّ مِن
دُبُرٖ قَالَ إِنَّهُۥ مِن كَيۡدِكُنَّۖ إِنَّ كَيۡدَكُنَّ عَظِيمٞ ﴿٢٨﴾ يُوسُفُ أَعۡرِضۡ عَنۡ هَٰذَاۚ
وَٱسۡتَغۡفِرِي لِذَنۢبِكِۖ إِنَّكِ كُنتِ مِنَ ٱلۡخَاطِـِٔينَ ﴿٢٩﴾

هغې مېرمنې چې دی ئې په کور کې اوسېدو، نفسي غوښتنه ئې ترې وکړه، دروازې ئې وتړلې او وئې ویل: ژر شه، درته تیاره یم، هغه وویل: پناه خدای ته، هغه مې رب دئ، زما مېشت ځای ئې راته ښه او ښایسته کړ، یقیناً چې ظالمان نه ژغورل کېږي، یقیناً چې هم هغې د ده تلوسه وکړه او که ده د خپل رب برهان نه وی لیدلی حتماً ئې د هغې تلوسه کوله، په دې توګه مو فحشاء او بدکاري ترې وګرځوله، بې شکه چې هغه زموږ له مخلصو بندګانو وو، (هغې غوښتل لاس ورواچوي، دی ترې وتښتېدو)، دواړو د دروازې په لوري منډې کړې، له شا (ئې تر لمنې ونیولو او د) کمیس (لمنه ئې) وروشکوله، (له پرانستلو سره سم ئې) په دروازې کې د ښځې خاوند (په خپلې مخې کې) وموند، (مېرمنې ئې) وویل: د هغه چا سزا به له دې پرته بل څه وي چې بندي شي او یا دردناك عذاب (ئې په برخه شي) چې غوښتل ئې ستا مېرمنې ته سپکاوی ورواړوي؟! ده وویل: دې له

ما نفساني غوښتنه درلوده، د كورنۍ له غړو نه يوه شاهد داسي شهادت وركړ: كه ئې كميس له مخي غوڅ شوی وي، نو دې رښتيا ويلي او دی دروغجن دئ خو كه كميس ئې له شا غوڅ شوی وي نو بيا خو دې دروغ ويلي او دی رښتينی دئ، چې وئې ليدل كميس ئې له شا غوڅ شوی، نو خاوند ئې مېرمني ته وويل: دا ستاسو ښځو مكرونه دي، ستاسو مكرونه ډېر ستر ستر دي، يوسفه! له دې تېر شه او ته اې ښځې! د خپلي گناه معافي وغواړه، يقيناً چي خطاء شوې يې!!

(۲۳-۲۹)- د قرآن دا برخه څو لاربښووني او ظريف ټكي زموږ مخي ته ږدي:

- الله تعالى يوسف عليه السلام د خورا ستر مأموريت او لويي دندي لپاره غوره كړی وو، د يوه ستر انقلاب لپاره، د يوه سياسي، اجتماعي، فكري او اخلاقي انقلاب لپاره، د مصر په څېر په يوې داسي ټولني كي چي له مدني لحاظه ډېره مخكي تللي خو له فكري او اخلاقي لحاظه ډېره وروسته پاته، ظلم، فساد او بې عدالتي خپل تور وزر پرې غوړولی، واكمنان ئې په فساد كي تر ستوني غرق، مظلومان له خپلو ټولو انساني حقوقو محروم، د واكمنانو د هوسونو قرباني، په نه گناه زندان ته درومي او د اربابانو د مزاج خلاف په يوه معمولي كار په دار ځړول كېږي، دا ستر مأموريت سپېڅلی، مهذب، مدبر او د ډسپلين خاوند قيادت او زعامت ايجابوي، هغه كسان چي د اسلامي ټولني د جوړولو په لاره كي مبارزه كوي، (هغه ټولنه چي پيغمبران عليهم السلام ئې پر جوړولو مأمور شوي)، بايد دغسي لوړ شخصيت ولري او د مبارزې په لوړو ژورو كي د دوی دا وړتياوي راڅرگندي شي.
- كه چېري ظروف او شرائط په گناه كي د انسان د پرېوتو مشوق وي او هغه گناه ته وهڅوي، نو د ډېرو سترو شخصيتونو د لوېدو او سقوط احتمال هم شته، له هغو ظروفو او شرائطو نه چي انسان گناه ته رابولي يا ئې ورته را كاږي بايد ځان وساتو.
- كه چېري يوسف عليه السلام د خپل رب برهان نه وی ليدلی، د هغې مېرمني په لوري به ښويېدلی وو، راشئ وگورو چي دا الهي برهان څه وو؟ د آيت له فحوی نه معلومېږي چي دا برهان د يوسف عليه السلام هغه احساس وو چي په دغو الفاظو سره ئې بيان كړ: الله تعالى مي رب او پالونكی دئ، دې غوره مقام ته ئې راورسولم، ظالمان نه ژغورل كېږي، همدغه احساس د دې باعث شو چي د ځوانی په هغه طوفاني دوره كي د شيطان او نفس له وسوسو خوندي پاته شي. كه څه هم ځيني مفسرين په دې اړه نور تعبيرونه لري خو د هيڅ يوه لپاره ئې معقول دليل نه دئ وړاندي كړی او د آيت له الفاظو سره اړخ نه لگوي.
- قرآن فرمايي چي په دې كار سره يوازي دا نه چي دی له دغي گناه نه وژغورل شو بلكي په همدې سره بې حيايي او بدكاري له ده په شا وتمبول شوه!! د قرآن دا وينا په سطحي نظر سره انسان ته عجيبه برېښي، خو په لږ دقت سره پوهېدی شي چي په دې الفاظو كي ډېر ژور او ظريف مطالب پراته دي، څوك چي په لومړي ځل د خپل نفس

ناروا غوښتني او د خپل هوس د هڅوني په وړاندي صبر وکړي، تسليم نه شي او پښې ئې له ښويېدو وژغورل شي، دغه کار په ده کي د ځان ساتني هغه ځواك او احساس کمال او قوت ته ورسوي چي په راتلونکې کي د داسي هڅونو په وړاندي ئې پښې ونه ښويېږي، چا چي په لومړئ مقابلې کي د بديو په وړاندي ماته ونه خوړله، د بديو د مقابلې ځواك ئې لازيات پياوړی او مضبوط شي او چا چي په لومړئ مقابلې کي ماته وخوړه، بيا بيا به تر بريدونو لاندي راځي او ماته به خوري، څوك چي د بدکاريو دروازه پرانېزي تړل ئې ورته ګران شي او څوك چي د لومړي ځل لپاره د هغې له پرانستلو ډډه وکړي د تل لپاره ترې خوندي پاته شي، يوه ګناه نورو ګناهونو ته لار پرانېزي، يوې ګناه ته په منفي ځواب ويلو سره د نورو مخه نيول کېږي، يوسف عليه السلام هغې لومړئ بلنې ته په منفي ځواب ويلو سره ټولو هغو کسانو ته ځواب ورکړی چي د ده د بې لاري کولو طمع ئې کوله، ټول په دې پوهېدلي چي دا هوښيار ښکار په لومې کي نه نښلي، چي د عزيز مصر مېرمن په دې ونه توانېده نور به څنګه هغه ښکار کړی شي او څنګه به د هغه د ښکار کولو جسارت او طمع کوي؟!! هو؛ په دې سره الله تعالی له يوې خوا دی د ځوانئ په هغو شېبو کي چي احساسات ښه په ځوښ کي وي او هوس ډېر څپانده؛ په ګناه کي له پرېوتو وساتو او له بلي خوا ئې بد کارئ ته بلونکي ځواکونه په فرسخونو له ده لري کړل.

- الله تعالی هغه د مصر د ټولني د زعامت لپاره غوره کړی وو، د مصر د هغه وخت پر ټولني د فحشاء، اخلاقي فساد او جنسي آزادئ تور وزر غوړېدلی وو، په خاصه توګه د ټولني په لوړ پوړيو او اشرافي کورنيو کي دا بيماري په پراخه پيمانه خوره وه، له دې پلوه ئې حالت داسي وو لکه د نن ورځي د لوېديزي نړئ د ګنده ټولنو حالت، جنسي بې لاريتوب ته نه يوازې د ګناه په سترګه نه کتل کېدل بلکي يو عادي کار ګڼل کېدو، د يوسف عليه السلام دا کار د دې باعث شو چي د مصر ټولې هغه مېرمني چي په خپلو نخرو سره ئې د مصر هر واکمن په آسانئ سره ښکار کاوو له ده ناهيلې شي او د ده د بې لاري کولو طمع ونه کړي، که د عزيز مېرمن ونه توانېده چي يوسف عليه السلام د خپلي ځوانئ په موسم کي دوکه کړي، هغه وخت چي احساسات څپانده وي او په داسي حالت کي چي دی ئې مريي او خدمتګار وو، نو له هغه وروسته چي د عمر پوخوالي ته ورسېږي او د مصر واکمن شي، نو څنګه به هغوی وکولای شي چي دی ښکار کړي!! د قرآن دا الفاظ څومره دقيق دي: **لِنَصۡرِفَ عَنۡهُ ٱلسُّوٓءَ وَٱلۡفَحۡشَآءَ** : ترڅو په دې توګه بدکاري او بې حيائي ترې ايساره کړو!!، داسي ئې نه دي ويلي چي هغه مو له بدکارئ او بې حيايئ راايسار کړ، نه بلکي بدکاري او فحشاء ترې ايساره شوه، يعني هغه کار ئې وکړ چي نور بدکاري او بې حيايي ورته نږدې نه شي.

د هغو ټولو آزموينو له جملې نه چي يوسف عليه السلام ورسره مخامخ شوی، خورا

لوی او خطرناك ئې همدغه آزمېښت وو، د ورونو مخالفت، كينه او حسادت، په څاه كې لوېدل، مرييتوب ته لېږدېدا او بندي كېدا... دا ټول تر دې آزمېښت ډېر ډېر آسانه ول.

گورئ چې د قرآن د وينا په لفظ لفظ كې څومره ژوري لارښووني او ظريف ټكي مخې ته راځي، دوه څېرې ئې په ډېره دقيقه او اغېزمنه توگه انځور كړې: يو د خدای بنده او بل د نفس بنده، يو له گناه تښتي او بل په گناه پسې زغلي، يو د ځوانی په جذباتي موسم كې له گناه ځان ساتي او بل په داسي حال كې د گناه هڅه كوي چې ټولې جسمي او جنسي اړتياوې ئې رفع شوې، دواړه د دروازې په لوري منډې وهي خو يو ئې د پرانستلو او له گناه نه د ځان ژغورلو په نيت او بل ئې د دې لپاره چې خلاصه نه شي او ښكار ئې له منگولو ونه وځي، دواړو د دروازې په لوري وځغاستل، يو ئې له گناه نه د تېښتي لپاره او بل ئې د بې لاري نفس د اشباع لپاره، يو ئې له خدايه ويري تېښتي ته اړ كړی او بل ئې د زړه له مراد نه د محرومېدو وېري، عجيبه صحنه ده، دوه متضادې څېرې په يوه تگلوري كې، د يوه منزل په لور په منډو، مگر له بېلا بېلو موخو سره، څه عجيبه صحنه ننداري ته ايښودل شوې، هغه صحنه چې زړه په لړزا او درزا راولي، مشاعر هڅوي، په انسان كې وجد راپاروي. ډېر داسي كسان مومې چې دوی او هڅې ئې د دې صحنې له څېرو سره ورته دي، ټول په يوه تگلوري كې، د يوه هدف او مقصد په لور تلوار كې، كله نا كله له ورتو شعارونو او ادعاگانو سره، خو يو ئې د رحمن خداي لپاره او بل ئې د نفس او شيطان په حكم، يو ئې په پاك لمنتوب سره او بل ئې له لړلو او ملوثو لاسونو سره، يو ئې له الله تعالی د وېري په ډك زړه سره او بل ئې له خيرن، خچن او گنده ضمير سره.

دواړه د خپل محسن په وړاندي ودرېږي، د يوه د ژوند ملگری او د بل آقا، يوه ته دې محسن هر څه وركړي او د خپل ژوند شريكه ئې گرځولی، خو له بل سره ئې يوازي دومره كړي چې په نوكری ئې نيولی، يو خپل محسن ته صادق او وفادار او بل ورته خائن او بې وفا، مجرم تر بې گناه مخكې د ځان د برائت ادعاء كوي او بې گناه تورنوي او د هغه لپاره د سزا غوښتنه كوي!! پاك لمنی بېگناه له دې ډډه كوي چې بل تورن كړي، له ځانه دفاع ته اړ كېږي.

لكه څنگه چې مو د يوسف او د هغه د ورونو په قصې كې ولوستل چې تېری د يوسف عليه السلام د ورونو لخوا شوی، هغه ئې څاه ته وغورځاوو او بيا ئې د ده كميس د دې لپاره په "كاذبه وينه" سور كړ چې پلار پرې وغولوي، دلته هم وينئ چې تېری د بدكار او مجرم له پلوه دئ او د صالح مظلوم كميس په كې څيري شوی، هغه تورن شوی او هغه په زندان او دردناك عذاب گواښل شوی!! كه تاريخ ته يو ځغلند نظر واچوو نو وبه گورو د دغو دوو انساني لوريو ترمينځ د تاريخ د ټولو ټكرونو ماهيت همدغسي دئ.

كله چې دوی دواړه د مصر عزيز د وره خوله كې ويني، نو مجرمه ښځه ئې په جگ غږ وايي: يوسف ستا پر عزت او ناموس د تېري او لاس اچولو نيت درلود، د داسي

تېري کوونکي سزا له دې پرته بل څه کېدی شي چي يا بندي شي او يا سخت تعذيب شي!! په دې صحنه کي هم ګورئ چي د شر او فساد سمبول يرغلګر دئ، تبليغات او افتراءات د هغه له لوري دي او د پاك لمنتوب او تقوی لوری تر تهاجم لاندي او دفاع ته اړ شوی!! تل همداسي وي، د چا لمن چي په ګناهونو لړلې وي هغه څوك په ګناه تورنوي چي له ګناه نه د تېښتي په وخت ئې لمن څيري شوې. اکثراً داسي کېږي چي سپيڅلي خلك د خپل سپېڅلتوب د دفاع لپاره د تبليغ ډېر لږ احساس کوي او دا ضرورت لږ احساسوي چي د خپل پاك لمنتوب لپاره دلائل وړاندي کړي، دا مجرمان او ګناه ګاران دي چي د خپل جرم د پټولو او سپېڅلتيا د اثبات لپاره تبليغاتو ته ضرورت لري، دوی د ځان د تبرئې لپاره نور خلك تورنوي.

الله تعالی په خپله له مخلصو بندګانو دفاع کوي، هغه تل له متقيانو او پرهېزګارانو سره دئ، يوازي ئې نه پرېږدي، آزمېښتونه پرې راولي، په لوړو ژورو سره ئې آزمويي، دا ځکه چي ابتلاء او آزمېښت د الله تعالی سنت دئ او دا ځکه چي د آزمېښتونو په ترڅ کي د متقيانو روزنه کوي، په دې سره د دوی شخصيت ته مزيده ځلا ورکوي، خو هيڅکله ئې د دښمنانو په وړاندي يوازي او بې اسرې نه پرېږدي، چا چي د آزمېښتونو په دوران کي تر پايه پوري صبر وکړ، الهي مرسته به ئې هرو مرو خوا ته رارسي، د باطل د پلويانو او ملګرو له منځه به داسي څوك راولاړوي چي له حق پالونکو دفاع وکړي، د مخالف لوري تورونه رد کړي او د دوی پر پاکۍ او پاك لمنۍ شهادت ورکړي!! د يوسف عليه السلام لمن داسي څيري شوې چي د يوسف عليه السلام پر پاکي او د عزيز د ښځي په بدلمنتوب شاهدي ورکوي، هماغسي چي په وينو لړلی کميس ئې يعقوب وپوهاوو چي لېوه نه دئ داړلی، بلکي ورونو ئې کوم بل کار پرې کړی.

د عزيز مصر غبرګون ډېر سوړ وو، له دې هم ډډه کوي چي خپلي مېرمني ته کومه سخته خبره وکړي، دا خو پرېږده چي طلاقه ئې کړي، سزا ورکړي، يا دا له يوسفه لري کړي او يا يوسف ترې لري کړي، له خپله کوره ئې وباسي او بل ځای ته ئې ولېږي، تر څو د دې فاجعي له بيا تکراره مخنيوی وکړي، فقط دومره ورته وايي: د ښځو مکرونه همداسي وي!! په مکرونو کي ډېر مهارت لري!! د عام خطاب په ډول، داسي چي نوري ښځي ئې هم په کي شاملي کړې دي: د ښځو مکرونه همداسي وي!!! د دې دا کار خطاء او غلطي ګڼي خو په دې معنی چي ولي ئې خپل حيثيت او مقام ته پام نه دئ کړی، دا خو ستا نوکر دئ نه سيال!! يعني دا کار په خپل ذات کي د اعتراض وړ نه ګڼي، يوازي په هغه صورت کي ئې د اعتراض وړ شمېري چي له خپل سيال سره نه وي!! يوسف ته ئې وويل: له دې خبري نه تېر شه، څه چي درسره شوي هغه هېر کړه او سترګي پرې پټي کړه!! او خپلي ښځي ته ئې وويل: د خپلي ګناه لپاره بخښنه وغواړه، اشتباه دي کړې ده!! خو د ده په الفاظو کي دا وضاحت نشته چي له چا بخښنه وغواړي، له الله تعالی که له خپل مېړه؟! د ده الفاظ دا وو: إنك كنت من الخاطئين : يقيناً چي ته له خطاء شوو يې!! آيا

له دې خبرې نه د ده مقصد دا دئ چې گناه دې کړې، دا عمل خو ذاتاً يوه گناه ده او يا دا چې دا گناه نه بلکې يوه اشتباه گڼې او معنى ئې دا ده چې ولې ئې په يو مريي او غلام باندې زړه بايللى او له هغه ئې د زړه مراد غوښتى؟! د آيت الفاظ ډېر صريح دي، ده د ذنب، جرم او اثم پر ځاى د "خطا" لفظ کارولى چې مطلب ئې دا دئ: د يوې شريفې کورنۍ عزتمنه مېرمن چې په خپل مريي زړه بايلې لويه اشتباه کوي!!

د مصر د عزيز له خبرو نه داسې معلومېږي چې د ده قصد دا دئ چې مېرمن ئې بايد په خپله له ده بخښنه وغواړي، بايد له خپل دغه مېړه نه بخښنه وغواړي چې دا ټول آرام او له عيش او عشرته ډك ژوند ئې ورته مهيا کړى، دومره پراخ او زيات نعمتونه ئې تر پښو لاندې ورته غوړولي، خو له دې سره سره دا بل چا ته زړه ورکوي او يوه مريي ته پر ده ترجيح ورکوي!!

گورئ چې يوسف عليه السلام د دغو ټولو نعمتونو پر يوې وړې برخې لاس موندلى، له دې ټولو نعمتونو ډېر لږ څه د ده هم په برخه شوي، خو دئ ئې په مقابل کې د الله تعالى پاس ساتي او گناه کول د نعمت کفران گڼي او ترې ځان ساتي، مگر د مصر د عزيز ښځه څومره ناشکره ده چې د دغو ټولو نعمتونو په وړاندې د خپل مېړه پاس نه ساتي؟! د نعمتونو وفرت او ډېروالى غالباً د هغه کفران ته لاره وباسي او انسان د منعم په وړاندې ناشکرۍ ته هڅوي او په انسان کې د عصيان او طغيان سبب گرځي.

بايېل دلته د دې قصې له يوې ډېرې مهمې او حساسې برخې هسې تېرېږي، خو قرآن ئې په تفصيل سره بيانوي او فرمايي: د ښار ځينو ښځو په خپلو غونډو او مجلسونو کې دا تبصرې پيل کړې چې د عزيز مصر مېرمنې په خپل نوکر زړه بايللى، دا خو ئې څرگنده غلطي کړې ده!! (د دې له شأن سره خو دا نه ښايي چې له خپل غلام سره مينه وکړي، دا چېرې او غلام ئې چېرې!!)، قرآن فرمايي چې دا هسې د دوى د دوى مکر وو، ټولې په همدې مرض اخته وې، هسې ئې خپلو خاوندانو ته داسې ښوده چې دوى د عزيز مصر د مېرمنې په څېر نه دي، په دوى دې دا بد گمان نه کوي!! کله چې د عزيز مصر مېرمن د دوى له دې مکره خبره شوه نو د مېلمستيا بند وبست ئې ورته وکړ، د يوې صفې پر سر ئې ورته ځاى برابر کړ، د هرې يوې مخې ته ئې د مېوې لوښى او چاړه کېښودل، کله چې دوى په خوراك لگيا وې يوسف ته ئې د دوى خوا ته د څه ورووړلو امر وکړ، کله چې د مصر د واکمنو مېرمنو وليد، حسن ته ئې هك پك او مجذوبې شوې، بې اختياره ئې خپل لاسونه غوڅ کړل، د عزيز مېرمنې پرې غږ کړ: دا هماغه کس دئ چې تاسو پرې ملامتولم، هو! ما ترې د زړه مراد وغوښتو مگر هغه ډډه وکړه او که غوښتنه مې ونه منې او اوامرو ته مې غاړه کېنښېږدي ځاى به ئې زندان وي، خوار او ذليل به شي، يوسف (چې د دوى خبرې اورېدلې او متوجه شوى چې اوس نو وضعيت لا ډېر خطرناك شو، دلته راغونډې شوې مېرمنې ټولې د دې په څېر دي اوس به هغوى هم د ده د بې لارې کولو هڅه کوي، نو الله تعالى ته ئې د دعاء لاسونه اوچت کړل او وئې ويل:

زما ربه! زندان تر هغه څه راته غوره دئ چي دوی مي وربولي! که ته مي د دوی له مکره ونه ساتې، دوی ته به مايل شم او د نورو جاهلانو په څېر به شم!! الله تعالی د ده دعاء قبوله کړه، له دې ګنده محيطه ئې د ده د لري کولو پرېکړه وکړه، عزيز مصر سره له هغه چي حقائق ورته څرګند شوي وو دا فيصله وکړه چي تر يوې مودې ئې زندان ته ولېږي.
د قرآن الفاظ دا دي:

وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي ٱلْمَدِينَةِ ٱمْرَأَتُ ٱلْعَزِيزِ تُرَٰوِدُ فَتَىٰهَا عَن نَّفْسِهِۦ ۖ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا ۖ
إِنَّا لَنَرَىٰهَا فِي ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٣٠﴾ فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ
مُتَّكَـًٔا وَءَاتَتْ كُلَّ وَٰحِدَةٍ مِّنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ ٱخْرُجْ عَلَيْهِنَّ ۖ فَلَمَّا رَأَيْنَهُۥٓ أَكْبَرْنَهُۥ
وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَٰشَ لِلَّهِ مَا هَٰذَا بَشَرًا إِنْ هَٰذَآ إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ﴿٣١﴾ قَالَتْ
فَذَٰلِكُنَّ ٱلَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ ۖ وَلَقَدْ رَٰوَدتُّهُۥ عَن نَّفْسِهِۦ فَٱسْتَعْصَمَ ۖ وَلَئِن لَّمْ يَفْعَلْ
مَآ ءَامُرُهُۥ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا مِّنَ ٱلصَّٰغِرِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ رَبِّ ٱلسِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا
يَدْعُونَنِيٓ إِلَيْهِ ۖ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُن مِّنَ ٱلْجَٰهِلِينَ ﴿٣٣﴾
فَٱسْتَجَابَ لَهُۥ رَبُّهُۥ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ بَدَا
لَهُم مِّنۢ بَعْدِ مَا رَأَوُا۟ ٱلْـَٔايَٰتِ لَيَسْجُنُنَّهُۥ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٣٥﴾

او د ښار ځينو ښځو وويل: د عزيز مېرمني له خپل مريي نفسي غوښتنه کړې، يقيناً چي ميني لېواله کړې، موږ ئې په څرګندي غلطی کي ګڼو، نو کله چي ئې د دوی مکرجني خبري واورېدې پيغام ئې ورولېږ.و او د تکيي ځای ئې ورته برابر کړ او د دوی هري يوې ته ئې چاړه (په لاس کي) ورکړه او (يوسف ته ئې) وويل: د دوی مخي ته ورووځه، نو کله چي ئې هغه وليد، تر خپل ګمان ئې لوړ وموند او خپل لاسونه ئې غوڅ کړل او وئې ويل: پاکي الله لره ده، دا خو انسان نه بلکي له يوې قدرمني او درنې فرشتې پرته بل څه نه دئ، (د عزيز مصر مېرمني) وويل: دا همغه څوك دئ چي تاسو پرې ملامتولم،

هو؛ ما ترې د زړه مراد وغوښتو او ده ځان لرې وساتو، كه هغه څه ونه كړي چې زه ئې پرې گمارم، نو هرو مرو به زنداني شي او حتماً به خوار او سپك شي، (يوسف) وويل: زما ربه! تر هغه څه چې دوى مي وربولي زندان راته غوره دئ او كه ته د دوى مكرونه رانه وانه ړوې دوى ته به مايل او د جاهلانو له ډلي به شم، نو رب ئې دعاء قبوله كړه او د دوى مكر ئې ترې وگرځاوو، بې شكه چې هغه پوه اورېدونكى دئ، بيا د څرگندو نښو له ليدو وروسته (دا ورته غوره) وبرېښېده چې څه موده ئې بندي كړي.

(۳۰-۳۵)- دلته څو خبري د ځانگړي توجه وړ دي:

● د ښار د ښځو يوې ډلي، نه ټولو ښځو، فقط د درباريانو او رئيسانو ښځو، هغه چې په خپل چاپېريال كي د نورو اشرافي مېرمنو له ټولو اسرارو خبرېږي، وويل: د عزيز ښځي لويه غلطي كړې ده!! خپل غلام ته ئې زړه وركړى او له هغه ئې د زړه مراد غوښتى، د هغې په شان شريفه او لوړ نسبه ښځه وگوره او مريي ته زړه بايلل وگوره! هيڅوك داسي نه كوي لكه چې هغې كړي دي!! قرآن كريم د دوى دا خبري هسي مكر او حيله گڼي او دا په گوته كوي چې دوى ټولي په دې ناروغى اخته وې، ټولي د عزيز مصر د مېرمني په څېر وې، دا خبري ئې د خپل پاك لمنتوب د اثبات لپاره كړې او په دې سره ئې خپلو مېړونو ته ښودله چې دوى دا كار اشتباه گڼي او هيڅ كله به ئې مرتكبي نه شي!!

قرآن فرمايي: كله چې دې د دوى مكرجني خبري واورېدې نو په هغوى پسي ئې استازى ولېږو او د دوى لپاره ئې مجلس جوړ كړ، بالښتونه ئې ورته كېښودل او (د غذا او مېوو پر دستر خان باندي ئې) هري يوې ته چاړه كېښوده او (يوسف عليه السلام ته ئې) وويل: د دوى مخي ته ورووځه! كله چې د هغوى نظر پرې ولگېدو، نو هغه ئې (له خپل گومان او تصور نه) ډېر لوړ وموندو (د ټولو سترگي پرې ښخي پاته شوې او د مېوو پرځاي ئې) خپلي گوتي پرې كړې او وئې ويل: خداي ته پناه! دا خو بشر نه دئ، دا خو له يوې قدرمني فرشتې پرته بل څه نه دئ!! د عزيز مصر مېرمن (له كوم شرم او حياء پرته د خپل راز او د عياشۍ د مجلسونو سيالو او هم مسلكو ملگرو ته) وايي: زه مو په دې ملامتولم چې خپل مريي ته مي زړه وركړى، دا دئ هغه غلام! هو ما ترې د زړه مراد وغوښتو خو هغه ډډه وكړه، لوړه كوم چې يا به مي مراد پوره كوي او يا به زندان ته درومي، له ذلت او سپكاوي سره به مخامخېږي او له دې ټولو نعمتونو به محرومېږي!!

● گورئ چې قرآن د مصر د اشرافي كورنيو اخلاقي وضعيت څنگه انځور كړى: د عزيز مصر د مېرمني د عياشۍ په محفل كي مېلمني، آزاد خيالي، د مصر د اشرافو په كورنيو پوري مربوطي بدلمني ښځي چې كله يوسف عليه السلامويني، خپل حواس بايلي، خپل كنټرول له لاسه وركوي، ټول د هغه د جمال په ننداره كي ډوبېږي او له ډېري وارخطايى د مېوو پر ځاى خپلي گوتي پرې كوي، بې له دې چې د شرم او حياء

احساس وکړي د ده د حسن ستاينه کوي، د عزيز مېرمني ته برائت ورکوي او دې ته دا مجال برابرېږي چې په پوره جسارت سره پر خپل کار اعتراف وکړي!!

- قرآن په دغو څو لنډو جملو سره د مصر د درباريانو او زعيمانو د کورنيو د بداخلاقيو وضعيت او د هغوي د شخصي ژوندانه ټول اړخونه، پټې او ښکاره زاويې او ګوښې په ډېر دقت سره انځوروي او دا ښيي چې په غير اسلامي ټولنو کې او د هغو خلکو په منځ کې چې پر خداى او آخرت ايمان نه لري، زعماء او مشران ئې له اخلاقي لحاظه تر دې حده په فساد کې غرق وي، دومره سپك او ذليل وي چې آزاد جنسي روابط په هغوى کې عادي کار ګڼل کېږي او هيڅوك هم پرې اعتراض نه کوي.
- دې ټکي ته مو بايد پام وي چې له دې قصې او له هغو تبصرو او تحليلونو چې د مصر د مشرانو اخلاقي وضعيت په کې څېړل شوى، د قريشو د سردارانو انتباه به څه وه؟ له دې به ئې څه پيغام اخيستو؟ آيا د دې قصې حرف حرف به ئې ځان ته متوجه نه ګاڼه او هغه به ئې په ټولني کې پر خپل اعتبار، رسوخ او عزت يو خطرناك بريد او تېرى نه بالو؟ آيا د مکې عامو خلکو به د دې قصې په هينداري کې د خپلو سردارانو او د دوى د کورنيو څېره نه ليدله؟ او هر آيت به ئې د دوى پر بدې وضعې نه تطبيقاوو؟
- په دې آيتونو کې د يوسف عليه السلام هغه وضعيت چې ورسره مخامخ وو په ډېر زړه راښکونکې، جالبې او ښوونکې بڼې کې انځور شوى، هغه چې تازه رسېدلى ١٨_١٩ کلن ځوان دئ، د صحرا په ويړه غېږه او د هغې په صافه او شفافه هوا کې دنيا ته راغلى او د ځوانى پړاو ته رسېدلى، الله تعالى ورته ښکلى صورت ورکړى، د ورونو جفا ئې ليدلې، په څاه کې د لوېدلو بده ورځ ئې ګاللې، د غلامى شپې او ورځې ئې ليدلې او اوس د نړۍ په خورا متمدنه سيمه کې (د مصر په پلازمېنه کې) د مصر د عزيز په کور کې ژوند کوي، په هغه کې د بدوي او مدني ژوند آثار او نښې له ورايه ښکارېدې، د هغه راښکونکې څېره د جلال او جمال، ښايست او تقوى، وقار او مهربانۍ، متانت او ساده توب ښکلى امتزاج وو، هر ليدونکى به ئې ځان ته راښکو او د ځان مجذوب به ئې ګرځاوو، د يوسف عليه السلام ذاتي ښېګڼې ورته حادثې او پېښې رامنځته کړې، لومړى ئې د ورونو له کينې سره مخامخ کړ او دا دئ اوس د عزيز په کور کې له هغه لوي آزمېښت سره مخامخ شو، د عزيز ښځه ورپسې شوه، هره شېبه ئې د ګناه په ناولې ډنډ کې د لوېدو وېره وه، په هرګام کې ئې مخې ته دام، له هغه محفل نه وروسته خو د مصر د سردارانو ټولې مېرمنې پرې مينې او د هغه د اغوا لپاره ئې پايڅې رابډوهلې وې، د هغه ستونزه ئې لازياته کړې وه، هري خوا ته چې ګوري، ګناه ورته خپله غولوونکې غېږه پرانستې ده او په هر ګام کې د شر داعي او بلونکى ورته په کمين کې دئ، په ناز او نخرو ئې ځان ته رابلي، که نور خلك په ګناه پسې منډې وهي، دلته ګناه په ده پسې ځغلي او هره شېبه د دې انتظار کوي چې هغه غافل ومومي او ګوزار پرې وکړي، غافل ئې کړي، اراده ئې کمزورې ووينې، ګناه ته تمايل په کې راژوندى کړي او ډېر ژر ئې

ښکار کړي، څومره خطرناکه صحنه ده او څومره ارواح سوزوونکي آزموينه؟ هغه په دې سخته مبارزه کي ثابت قدمه او کوټلی دئ، له هر پړاو نه په بريي سره سر لوړی او فاتح تېرېږي، د عزيز د ښځي ګواښونه ئې اورېدلي او ليدلي، چي يوسف بايد له دغو دوو نه يو غوره کړي، يا په ګناه کي سقوط او د دې غوښتنو ته تسليمېدا، يا زندان ته تګ او د خواريو او ذلتونو منل، خو هغه د دغو دوو بديلونو د يوه په انتخاب کي ځنډ ونه کړ، بې له ځنډه ئې زندان غوره کړ، په پوره اشتياق سره هغه بديل انتخابوي چي پرې وېراوو ئې، په پوره سوز او د زړه له تله خپل رب ته دعاء کوي او وايي: زما پالونکي خدايه! زندان له هغه څه ډېر راته محبوب دئ چي دوی مي وربلي!!

- دا برخه له يوې خوا موږ ته دا راښيي چي له دې محفل نه وروسته د عزيز مصر مېرمن د يوسف عليه السلام په ښکارولو کي يوازې نه وه، د مصر د سردارانو ډېري مېرمني ورسره شريکي شوې وې او له بله پلوه يوسف عليه السلام دغه صحنه دومره خطرناکه ګڼلې چي د الله تعالی له لطف او مرحمته پرته ئې په بل څه خلاصون ترې ګران ليدلی، د همدې لپاره ئې خپل رب ته په دې الفاظو دعاء کړې: که د دوی مکر را نه دفع نه کړې، نو د دوی په دام کي به ولوېږم.
- د قرآن دا وينا هم خاصه توجه غواړي چي فرمايي: يوسف عليه السلام جنسي بې لاريتوب او شذوذ د جاهليت له مظاهرو ګڼي، د قرآن له نظره په هري ټولني کي چي د دې ګنده او ناولي عمل مظاهر راڅرګند شي نو هغه ټولنه له تمدن نه وروسته پاته او جهل وهلې ټولنه ده. علم او تمدن انسان د قانونمندۍ خوا ته کاږي او ټولي اړيکي د همدغي قانونمندۍ په سيوري کي تنظيموي او ټولنه له دې ژغوري چي قانون ترپښو لاندي شي، له حدودو تېری وشي، نظم له منځه ولاړ شي، يو د بل په حق او حد تېری وکړي، د انسان په ژوند کي تر ټولو مهمه او اساسي قضيه د ده جنسي اړيکي دي چي د ده او د ده د نسل ژوند او دوام ورپوري تړلی دئ. د انسان د ژوند د دغه اساسي اړخ روغوالی، د قانون په چوکاټ کي د هغه تنظيمول او په دې برخه کي د پولو او حدودو د تر پښو لاندي کېدو مخنيوی د علم او تمدن له لومړنيو غوښتنو ده. جهل او د انسان له فطرت او د هغه د جسم د سلامتيا او روغتيا له غوښتنو او د هغه د روح او بدن له صحي اړتياوو نه بې خبري د دې سبب کېږي چي د انسان د ژوند دغه اړخ ته لازمه اعتناء ونه شي، ضوابط ئې تر پښو لاندي شي او له حدودو ئې تېری وشي، مګر دا نه ګورئ چي د لوېديزي نړۍ بې مهاره ټولنه له دې جهته څومره رنځ وړي او له څومره خطرناکو ناروغيو سره مخامخ ده؟ د ايډز وژونکې ناروغي د دې ټولني له مظاهرو يوه ده، د لوېديزي نړۍ زړه سوانده پوهان په چيغو چيغو د خطر اعلان کوي چي يا آزادي جنسي اړيکي کنټرول کړئ او يا د هغه د بدو او تباه کوونکو عواقبو انتظار وکړئ.
- الله تعالی د يوسف عليه السلام دعاء قبوله کړه، ده زندان تر دې لړلي چاپېريال غوره وګاڼو، زندان ورته خوندي پناځی ښکاره شو، د مصر د واکمنانو له مکرجنو او نخره

گرو ښځو نه ئي الله تعالى ته پناه يووړه، د دعاگانو اورېدونكي عليم خداي د ده دعاء اجابت كړه، له هغه چټل او لړلي چاپېرياڼ او په گناه كي له سقوط او لوېدو ئي وژغورو، الله تعالى د خپل مخلص بنده دعاگاني اوري او قبلوي ئې، هغه د خپل بنده له هر حالته خبر دئ، په دې پوهېږي چي د څه ډول معاملې وړ او مستحق دئ؟

- قرآن فرمايي چي درباريانو ته دا غوره وبرېښېده چي يوسف عليه السلام د څه مودې لپاره زندان ته ولېږي، په داسي حال كي چي حقائق ورته څرگند شوي او د يوسف عليه السلام په پاك لمنئ پوه شوي ول. په دې اړه د قرآن له الفاظو معلومېږي چي يوازي د مصر عزيز نه؛ بلكي د مصر نورو درباريانو هم مصلحت په دې كي ليدلى چي د يوې مودې لپاره يوسف عليه السلام په زندان كي وساتي، دوى دغه تصميم د ځينو ښو ښانو له ليدو وروسته ونيولو!! خو دا ښې ښاني كومي وې، هغه چي د يوسف عليه السلام په پاك لمنئ ئې دلالت كاوو او كه هغه اطلاعات چي د هغې مېلمستيا له وضعيته دوى ته رسېدلي وو؟ د قرآن له دغو الفاظو (من بعد ما رأوا الايات) او (ثم بدا لهم) چي په دواړو كي د جمعي صيغې راغلي ښيي چي زندان ته د يوسف عليه السلام په لېږلو كي نور درباريان هم شريك ول او دا ځكه چي دوى ته دا اطلاع رسېدلې وه چي په هغې مېلمستيا كي د دوى مېرمنو هم په يوسف عليه السلام زړه بايللى او د همغه څه كولو هڅه ئې كړې چي څو ورځې مخكي ئې د عزيز مصر مېرمن پرې ملامتوله!! دا بهير موږ ته د هغې جاهلي ټولني يوه بله توره زاويه هم په گوته كوي او هغه دا چي په دغو ټولنو كي فيصلې او پرېكړې د مصلحتونو له مخې كېږي، نه د عدالت له مخې، د غيراسلامي ټولنو په محاكمو كي د واكمنانو هوى او هوس واكمني او حكومت كوي نه (قانون او قضاء)، حاكم او واكمن كولى شي يو بې گناه انسان د خپلې خوښې تر مودې پوري په زندان كي وساتي، همغسي لكه د مصر واكمنانو او درباريانو چي د خپلو مېرمنو د اداره كولو او له فساده د راگرځولو پر ځاى يوسف عليه السلام د نامعلومي مودې لپاره زندان ته ولېږو!!
- هغه شخصيت ته چي الهي تقدير د مصر په ټولنه كي د يوه ژور بدلون راوستو لپاره غوره كړى او د دې ټولني قيادت او زعامت به ده ته سپارل كېږي، ضروري ده چي د بدوي ژوندانه د وضعيت له مشاهدې او د مصر د حكامو د وضعې له ژوري مطالعې نه وروسته، د مصر د محاكمو د پرېكړو په څرنگوالي او ماهيت پوه شي او د زندان او زندانيانو له حال او احواله پوره خبر شي؛ او دا ځكه چي عوام د حاكمو نظامونو د پراخو تبليغاتو له مخې داسي گومان كوي چي (محاكم) آزاد او مستقل دي او قاضي د قانون او مقرراتو په حكم قضاوت كوي او د عدالت له تأمين نه پرته هيڅ څيز ته ارزښت نه وركوي، د دې غلط ذهنيت تصحيح نه يوازي د عامه خلكو او طبقاتو تر منځ ضروري دئ؛ بلكي د خواصو او د ټولنيزو انقلابونو د زعامت او مشرتابه په كچه هم ضروري دئ، د زندان وضع او د زندانيانو حالت، د دې ټولنو د محاكمو او قاضيانو ماهيت په ښه توگه څرگندوي، د انقلاب مشران بايد زندان ته لاړ شي تر څو په جاهلي ټولنه كي د

عدالت او قانون ماهيت په خپلو ټولو غړيو او روح سره احساس کړي او په دې پوه شي چي په دې مجال کي کومي تبديلي او انقلاب ته ضرورت شته**!!**

- قرآن په دې قصې سره موږ ته دا درس راکوي چي که چېري د الله تعالی کوم صالح بنده د ده په لار کي زندان ته درومي، بايد ډاډه او مطمئن وي او د پايلو په اړه دي هيڅ تشويش نه کوي، دا او هره پرېکړه دي د الله تعالی له لوري وګڼي او په دې باور دي وي چي په دې کي ئې حتماً حکمتونه او مصلحتونه ايښي دي، که نن نه پرې پوهېږي، ژر به پرې پوه شي، مګر نه ګورئ چي زندان ته د يوسف عليه السلام تګ نه يوازي د ده له غوښتني سره سم وو؛ بلکي الله تعالی په دې سره دی په ګناه کي له پرېوتو وژغورو، زندان ئې ورته يوه مدرسه کړه او د هغې په غيږه کي ئې له لا ډېري فکري او اخلاقي ودي برخمن کړ او هلته ئې د مصر د ټولني يوه بله تياره زاويه له نږدې وکتله... او په پای کي له همدې زندانه د مصر واکمنۍ ته ورسېدو.

وَدَخَلَ مَعَهُ ٱلسِّجۡنَ فَتَيَانِۖ قَالَ أَحَدُهُمَآ إِنِّيٓ أَرَىٰنِيٓ أَعۡصِرُ خَمۡرٗاۖ وَقَالَ ٱلۡأٓخَرُ
إِنِّيٓ أَرَىٰنِيٓ أَحۡمِلُ فَوۡقَ رَأۡسِي خُبۡزٗا تَأۡكُلُ ٱلطَّيۡرُ مِنۡهُۖ نَبِّئۡنَا بِتَأۡوِيلِهِۦٓۖ إِنَّا نَرَىٰكَ
مِنَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٣٦﴾ قَالَ لَا يَأۡتِيكُمَا طَعَامٞ تُرۡزَقَانِهِۦٓ إِلَّا نَبَّأۡتُكُمَا بِتَأۡوِيلِهِۦ قَبۡلَ
أَن يَأۡتِيَكُمَاۚ ذَٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّيٓۚ إِنِّي تَرَكۡتُ مِلَّةَ قَوۡمٖ لَّا يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَهُم
بِٱلۡأٓخِرَةِ هُمۡ كَٰفِرُونَ ﴿٣٧﴾ وَٱتَّبَعۡتُ مِلَّةَ ءَابَآءِيٓ إِبۡرَٰهِيمَ وَإِسۡحَٰقَ وَيَعۡقُوبَۚ مَا
كَانَ لَنَآ أَن نُّشۡرِكَ بِٱللَّهِ مِن شَيۡءٖۚ ذَٰلِكَ مِن فَضۡلِ ٱللَّهِ عَلَيۡنَا وَعَلَى ٱلنَّاسِ
وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَشۡكُرُونَ ﴿٣٨﴾ يَٰصَٰحِبَيِ ٱلسِّجۡنِ ءَأَرۡبَابٞ مُّتَفَرِّقُونَ
خَيۡرٌ أَمِ ٱللَّهُ ٱلۡوَٰحِدُ ٱلۡقَهَّارُ ﴿٣٩﴾ مَا تَعۡبُدُونَ مِن دُونِهِۦٓ إِلَّآ أَسۡمَآءٗ سَمَّيۡتُمُوهَآ
أَنتُمۡ وَءَابَآؤُكُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلۡطَٰنٍۚ إِنِ ٱلۡحُكۡمُ إِلَّا لِلَّهِۚ أَمَرَ أَلَّا تَعۡبُدُوٓاْ
إِلَّآ إِيَّاهُۚ ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلۡقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿٤٠﴾

او له ده سره (په يو وخت) دوه زلمي غلامان هم زندان ته ننوتل (بنديان شول)، (هر يوه ئې يو خوب بيا بيا ليدلی وو، يوسف ته راغلل)، يوه ئې وويل: زه په خوب كي ځان داسي گورم چي انگور زبېښم او بل (ورته) وويل: زه په خوب كي ځان داسي گورم چي پر خپل سر ډوډۍ وړم او مارغان ئې خوري، موږ د دې خوبونو په تعبير پوه كړه، ته راته د نېكانو له ډلي معلومېږې، هغه وويل: لابه هغه خواړه چي (معمولاً هره ورځ) دركول كېږي درته نه وي راغلی چي تعبير به ئې درته وواېم، دا د هغه علم يوه برخه ده چي زما پالونكي رب راښودلی، ما د هغه قوم دين پرېښود چي پر الله ايمان نه لري او پر آخرت كافران شوي. او د خپلو نيكونو ابراهيم، اسحاق او يعقوب د دين متابعت مي وكړ، موږ ته نه ښايي چي له الله سره كوم څه شريك كړو، دا پر موږ او پر ټولو خلكو د خدای يو فضل او پېرزوينه ده؛ خو اكثر خلك شكر نه كوي، (يعني دا د الله تعالی لويه پېرزوينه ده چي موږ ته ئې فرمايلي: له الله پرته بل چا ته سر مه ټيټوئ او بل ته لاس لمن مه اوږدوئ)، د زندان ملگرو! آيا ډول، ډول اربابان غوره دي او كه يو غالب خدای چي (پر ټولو كائناتو) مسلط دئ؟ له ده پرته خو تاسو د داسي څه عبادت كوئ چي هسي څو نومونه دي چي تاسو او ستاسو پلرونو نومولي، الله هيڅ دليل ورته نه دئ نازل كړی، حكم (صادرول) خو يوازي الله لره دئ، امر ئې كړی چي له ده پرته د هيچا عبادت مه كوئ، سم او سيده دين همدا دئ، خو ډېری خلك نه پوهېږي.

(۳٦-٤٠)- بايبل تر دې عنوان لاندي (يوسف د بنديانو خوبونه تعبيروي) ليكي: (فرعون د دربار د ساقيانو او نانوايانو په رئيسانو غصه شوی وو... دواړه ئې په هغه زندان كي واچول چي يوسف هم په كي وو... دوی زياته موده هلته پاته شول... فوطيفار يوسف د دوی د خدمت لپاره گمارلی وو...يوه شپه دواړو خوب وليد... سهار يوسف متوجه شو چي دواړه خفه دي... پوښتنه ئې ترې وكړه... وئې ويل: موږ خوب ليدلی خو څوك نشته چي موږ ته ئې تعبير كړي... يوسف ورته وويل: د خوبونو تعبيرول د خدای كار دئ!! ما ته ووايئ څنگه خوبونه مو ليدلي... د ساقيانو رئيس وويل: د انگورو داسي تاك مي وليد چي درې څانگي ئې وې...ناڅاپه څانگي وغوړېدې او زيات انگور په كي وټوكېدل... له ما سره د فرعون د شرابو جام وو، انگور مي په كي وزبېښل او فرعون ته مي وركړل او هغه وڅښل، يوسف ورته وويل: ستا د خوب تعبير دا دئ: درې څانگي يعني درې ورځي، تر دريو ورځو پوري به فرعون تا له زندانه آزاد كړي او بيا به د ده ساقي شې... هيله مي دا ده چي ما هېر نه كړې، فرعون ته زما قصه وكړه او ترې وغواړه چي ما له دې زندانه آزاد كړي... كله چي د نانوايانو رئيس دا تعبير واورېدو او هغه ئې ښه وموند نو هغه هم خپل خوب داسي ورته تېر كړ: په خوب كي په خپل سر باندي له ډوډۍ ډك درې شكورونه گورم... مرغان راغلل او هغه ئې وخوړې، يوسف ورته وويل: درې ټوكرۍ يعني درې ورځي، درې ورځي وروسته به فرعون ستا سر له تنه بېل كړي او بدن به دې په دار وځړوي، مرغان به راشي او ستا د بدن غوښي به وخوري... درې

ورځې وروسته د فرعون د زېرېدو كليزه وه... دا دواړه بنديان ئې خپل حضور ته وروغوښتل... د ساقيانو رئيس ئې په خپلې مخكنى دندې وګمارو او بل ئې په دار وځړاوو)

قرآن د بايبل د دغو خبرو اكثري برخې ردوي او په ځاى ئې د قصې اصلي بهير په داسې ښې كې بيانوي چې نه يوازې هر څه ئې طبيعي او د واقعيتونو مطابق دي بلكې ډېر ظريف نقاط او مفيدې لارښوونې زمونږ مخې ته ږدي، قرآن فرمايي چې د يوسف عليه السلام په څېر دوه نور بې ګناه كسان هم له ده سره په يوه وخت زنداني شول، دواړو يوسف عليه السلام ته د يوه دروند او نېك انسان په سترګه كتل، د همدې لپاره ده ته راغلل او د خپلو خوبونو تعبير ئې ترې وغوښت او يوسف عليه السلام چې له خپل زندانه د دعوت او مبارزې سنګر جوړ كړى، له هره فرصته په استفادې سره خلك د الله تعالى عبادت ته رابلي، له شرك او د ګڼ شمېر اربابانو له بندګۍ نه بغاوت ته بلنه وركوي، مخكې له دې چې د خپل زنداني ملګرو خوبونه تعبير كړي، مهلت ترې غواړي او ورته وايي چې د راتلونكې وخت د ورځنې خوراك له راتلو مخكې به ستاسو د خوبونو تعبير درته ووايم، له دې فرصته په استفادې سره هغوى توحيد، معاد، رسالت، له شرك نه برائت او د الله تعالى عبادت ته رابلي، خو تر هر څه مخكې لازم بولي چې د هغوى اعتماد جلب كړي؛ ځان داسې معرفي كوي: ما د هغه قوم دين پرېښى چې پر خداى ايمان نه لري، له آخرته منكر دي، د دې په ځاى مې د خپلو نيكونو ابراهيم، اسحاق او يعقوب عليهم السلام د دين متابعت ته ملا تړلې او ورته وايي: له ذلت او سپكاوې نه د خلاصون يوازينۍ لار دا ده چې له الله تعالى پرته بل چا ته سر ټيټ نه كړو، له شرك نه ډډه وكړو، يوازې په همدې سره د الله تعالى عنايت او فضل زمونږ او د ټولو انسانانو په برخه كېدى شي، الله تعالى په خپل دې پرېكنده او قاطع حكم او امر سره چې له ده پرته هيچا ته د بندګۍ سر ټيټ نه كړو او هيچا ته د احتياج او نيازمندۍ لاس اوږد نه كړو، پر موږ لويه پيرزوينه كړې ده، خپل خاص احسان او فضل ئې زمونږ په برخه كړى او زمونږ سر لوړي او عزت ئې غوښتى دئ. خو ډېر انسانان د دې الهي احسان او ستر نعمت پاس نه ساتي، د شرك په ګنده ډنډ كې لوېږي او په همدې سره ئې ذلت او سپكاوى په برخه كېږي، يوسف عليه السلام د زندان ملګرو ته وايي:

- څوك چې د ځمكې او آسمانونو د يوازيني پالونكي رب له عبادته ډډه وكړي، د ډول ډول اربابانو او دروغجنو خدايانو د بندګۍ په دام كې پرېوځي، د هغه چا په څېر شي چې د كومې رسۍ په وسيله پورته تللى خو د لارې په نيمايي كې نابېره رسۍ شلېدلې، له بره سره ئې اړيكې غوځې شوې، راپرېوتى، يا د ښكارې مرغانو منګولو كې ګير شوى او يا توندو سيليو پر سر اخيستى او په كومې ژورې كندې كې ئې غورځولى، آيا نه وينئ چې زمونږ پر دې شرك وهلې او له الله تعالى بې خبرې ټولنې څومره ډول ډول اربابان حكومت كوي؟!! آيا غوره نه ده چې د دوى د ظالمانه واكمنۍ نه د نجات او خلاصون

لپاره يوه خداى ته پناه يوسو او يوازې د هغه عبادت وكړو؟ له الله تعالى پرته ټول معبودان او هر هغه څه چې تاسو ئې لمانځئ، مرسته ترې غواړئ او پناه وروړئ، تش په نامه معبودان دي، هسې خوشې نومونه دي، هيڅ حيثيت نه لري، هيڅ نه شي كولى، په حقيقت كې دا تاسو او ستاسو پلرونه دي چې دوى مو په خاصو نومونو او القابو نوموليې، داسې كرامات، ځانګړتياوې او خصوصيات مو ورته منسوب كړي چې په كې نشته، هسې ګومان كوئ چې ستاسو دعاګانې اوري، ستاسې مرسته كولى شي، ستاسې حاجتونه پوره كوي او دعاګانې مو قبلوي؛ په داسې حال كې چې نه د دې پراخې هستى په غېږكې داسې دليل تر سترګو كېږي چې الله تعالى شريك لري او نه په كوم الهي كتاب كې ويل شوي چې له الله تعالى پرته د بل عبادت، هغه ته سر ټيټول او له هغه مرسته غوښتل جائز دي، هغه څوك چې دا ادعاء او ګمان ئې كړى چې د دې عالم كوم څيز يا كوم څوك په الوهيت او ربوبيت كې د الله تعالى سيال او شريك دئ او الله تعالى هغه د هستي په اداره او د چارو په سمبالولو كې له ځان سره شريك كړى، ادعاء ئې پوچه او ګمان ئې بې بنسټه دئ، داسې چې په ټولې هستى كې به د دې ادعاء د اثبات لپاره كوم دليل وړاندې نه كړى شي!! هغه دين په دېوال ووهئ او هيڅكله د الهي دين په سترګه مه ورته ګورئ چې شرك ته بلنه وركوي.

- الله تعالى ټولواك دئ، د عالم د ساتلو او پاللو واګې ئې په لاس كې دي، د هر كار پرېكړه د ده له لورې كېږي، حكم او فرمان صادرول ده لره مختص دئ، پر ټول عالم د ده جل جلاله حكم نافذ دئ، په دې واكمنى او حكومت كولو كې هيڅوك ورسره شريك نه دئ. الله تعالى د قانون جوړولو او پرېكړو كولو صلاحيت او اختيار هيچا ته نه دئ وركړى، بايد د ژوند په ټولو چارو كې له الله تعالى او د هغه له دين هدايت او لارښوونه تر لاسه كړو او د هغه له حكم او امر سره سم عمل وكړو.
- ستاسې د ټولنې مطلق العنانه حاكمان ظالمان دي، له خپل حد او حق نه ئې تېرى كړى او په خپلې دې ادعاء سره د شرك مرتكب شوي چې د قانون جوړول د دوى حق دئ.
- د الله تعالى دائمې او پرېكنده حكم دا دئ چې له ده پرته د بل څيز او بل چا عبادت مه كوئ، د بل چا له درشل او درباره وېره او طمع مه لرئ، له الله تعالى پرته هيچا ته د بندګى سر مه ټيټوئ او د فرمان او حكم اطاعت ئې مه كوئ، كوم مذهب او دين چې تا ته وايي: له غير الله مرسته غوښتل جائز دي؛ نو پوه شه چې دا دروغجن دين او كوږ اوږ مذهب دئ، داسې دين او مذهب چې فقط جاهل وګړي ئې په دام كې ښكار كېږي!!

له دې اغېزمن دعوت وروسته يوسف عليه السلام د زندان ملګرو ته د دوى د خوبونو په اړه وايي:

يَٰصَٰحِبَيِ ٱلسِّجۡنِ أَمَّآ أَحَدُكُمَا فَيَسۡقِي رَبَّهُۥ خَمۡرٗاۖ وَأَمَّا ٱلۡأٓخَرُ فَيُصۡلَبُ

فَتَأْكُلُ ٱلطَّيْرُ مِن رَّأْسِهِۦ ۚ قُضِيَ ٱلْأَمْرُ ٱلَّذِى فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ ﴿٤١﴾

د زندان ملګرو! ستاسو يو تن به (آزاد شي او بيا به) د خپل بادار د شرابو ساقي شي او بل به په دار وځړول شي او مرغان به ئې د سر غوښې شکوي، دا دئ هغه کار تر سره شو چې تاسو ئې پوښتنه کوله.

(٤١)- دلته څو ظريف ټکي زموږ توجه جلبوي:

- ګورئ چې يوسف عليه السلام ته ورونو په يوه سترګه کتل، د ده ورتياوو د هغوی حسادت راپاراوو او د مصر د درباريانو عياشو او بدکارو ښځو په بله سترګه ورته کتل، د ده حسن د دوی هوس او شهوت راپاراوو، خو د دوی دواړو په خلاف د دې دوو ستم ځپلو غلامانو تأثر د ده په باب بل شان دئ، د يوسف عليه السلام په څېرې، خبرو، حرکاتو او ناستي پاستي کي د يوه صالح، محسن او پرهېزګار انسان نښې او آثار د دوی توجه جلبوي او د خپلو خوبونو د تعبير لپاره ورته رجوع کوي، هغه ته د محسن او نېکوکار خطاب کوي.
- د بايبل دا خبره هم هيڅ وزن او وقعت نه لري چې وايي: يوه شپه دواړو خوب وليد... سهار يوسف متوجه شو چې دواړه خفه دي... پوښتنه ئې ترې وکړه... وئې ويل: موږ خوب ليدلی خو څوك نشته چې موږ ته ئې تعبير کړي!!! دا ځکه چې نه خو دوی داسي څه په خوب کي ليدلي وو چې پرې پرېشانه شوي وی او نه د خوب په تعبير پوهېدل!! د بايبل د دې وينا په خلاف قرآن فرمايي چې دوی يوسف عليه السلام ته راغلي، صالح، نېك او پوه انسان ورته معلوم شوی، ګمان ئې کړی چې دی کولی شي زموږ خوبونه تعبير کړي.
- لکه چې ګورئ قرآن نه دا خبره کوي چې دوی درې ځانګي او درې شکورونه په خوب کي ليدلي او نه دا خبره چې يوسف عليه السلام دوی ته وويل چې درې ورځي وروسته به ستاسو خوبونه په دې توګه رښتيا کيږي، د بايبل دا وينا هيڅ وزن نه لري چې د دريو ځانګو او دريو شکورونو تعبير درې ورځي دئ، يوسف عليه السلام د يوه له خوبه پوهېدلی چې آزاد به شي او بېرته به په خپلي مخکنی دندي وګمارل شي، قرآن فرمايي چې د يوسف ګمان همدا وو، د ده له خوبه ئې انتباه همدا وه، د دوهم کس خوب دوه برخي درلودې: پر خپل سر د ډوډی وړل او د ده پر سر باندي د مرغانو خوراك، له لومړی برخي ئې دا انتباه اخيستې چې د هغي ډوډی د پخولو مسئوليت به د ده پر سر پرېوځي چې پاچا پرې غصه شوی وو او دی ئې د همدې لپاره زندان ته لېږلی وو او له دوهمي برخي ئې دا انګېرلې چې پر دار به وځړول شي او مارغان به ئې د سر پوستکی او ماغزه خوري.
- د قرآن له وينا معلومېږي چې دا دواړه زلميان هم د يوسف عليه السلام په څېر بې ګناه ول، د قرآن له الفاظو او د يوسف عليه السلام له تعبير نه معلومېږي چې يو ئې د

دربار ساقي او بل ئې نانواى وو، ويل شوي چي په دې خاطر زندان ته لېږل شوي ول چي د دربار په يوې ميلمستيا کي يوه داسي شراب مېلمنو ته وړاندي کړي وو چي مچ په کي لوېدلى وو او بل ئې داسي ډوډۍ پخه کړې وه چي شګي په کي وې، د آيت له الفاظو او د هغو دواړو له خوبونو دا جوتېږي چي نوموړې وينا صحيح او د بايبل خبره غلطه ده چي دوى د دربار د چارو مشران وو، قرآن دوى دواړه د زلميانو په نامه يادوي او په دې سره موږ ته د مصر د هغه مهال وضعيت دقيقاً انځوروي، دا يوازي يوسف عليه السلام نه وو چي د حاکم نظام د عياشو او ظالمو واکمنانو د هوسونو قرباني شوى وو؛ بلکي د ده په څېر ګڼ شمېر کسان هره ورځ د دې مفسد نظام د مفسدو واکدارانو د هوسونو قرباني کېدل، دا يوازي دى نه وو چي له کومي ګناه او جرم پرته زنداني شوى او د دې ټولني د ظالمو واکمنانو د غضب او قهر تر متروکي لاندي راغلى؛ بلکي د ده په څېر ډېر نور هم له کومي ګناه پرته د دوى په لاس تعذيب کېږي، رنګ رنګ عذابونه ګالي او هيڅ په هيڅ ځورول کېږي.

- د قرآن له الفاظو معلومېږي چي يوسف عليه السلام د زندان دغو دوو ملګرو ته وويل: کوم خواړه چي هره ورځ په معين وخت درکول کېږي، د هغه وخت تر رارسېدو مخکي به ستاسي د خوب تعبير درته ووايم، يعني دا چي له دوى ئې وخت غوښتى، تر څو د دوى د خوبونو په باب فکر وکړي او صحيح او دقيق تعبير ئې ورته ووايي. د اټکل له مخي دغو ملګرو ئې سهار له ويښېدو نه وروسته ده ته خپل خوبونه تېر کړي او ده د غرمې تر ډوډۍ پوري مهلت غوښتى، د دې وينا په اهميت هغه وخت ښه پوهېدى شو چي په راتلونکي کي د پاچا د خوب د تعبير په اړه د يوسف عليه السلام فوري ځواب او له څه ځنډه پرته تعبير ته ځير شو، دلته ئې وخت غوښتى او هلته ئې له ځنډه پرته ځواب ويلى او د دې معنى دا ده چي د يوسف عليه السلام بصيرت او پوهه ورځ په ورځ زياته شوې، زندان د ده لپاره که له يوې خوا د مبارزې او دعوت سنګر وو له بلي خوا يوه مدرسه وه، الله تعالى تر هغه مهاله په زندان کي پرېښود چي ښه روزنه ئې وشي او د هغه ستر او تاريخي مأموريت لپاره جوګه شي چي څه موده وروسته به ورسپارل کېږي، د مصر د هغه مهال د لوى ملك زعامت او قيادت ده ته سپارل کېدو، الله تعالى د همدې لپاره دى له کنعانه راروان کړى وو، د ستونزو، کړاوونو او آزموينو په لوړو ژورو کي ئې وروزو او ورو ورو ئې د هغه استعدادونو او وړتياوو ته وده ورکړه او دا شرائط ئې ورته برابر کړل چي له زندانه قصر ته ورسېږي او له غلامى نه پاچاهى ته. متأسفانه زموږ ځيني مفسرين هم د اسرائيلي رواياتو تر اغېز لاندي تللي او د قرآن دا برخه ئې داسي تعبير کړې چي ګواکي يوسف عليه السلام په غيب پوهېدو او د زندان ملګرو ته ئې ويلي چي زه مو په دې خبرولى شم چي نن به کوم خواړه درته راځي او سبا کوم او ځينو داسي تعبير کړى چي په خوب کي هر خواړه وګورئ زه ئې تعبير درته ښيم!! دا دواړه تعبيرونه کمزوري دي او د قرآن له الفاظو سره اړخ نه لګوي، قرآن د يوسف عليه السلام

قول په دې الفاظو رانقلوي: نبأتكما بتأويله (تاسي دواړه به د هغه په تعبير خبر كړم)، دا الفاظ صريحاً ښيي چي مراد ئې د خوب تأويل او تعبير دئ؛ د خوراك لپاره د تأويل كلمه نه استعمالېږي او صحيح نه ده چي ووايو: نبأتكما بتأويل الطعام!! سر بيره پر دې دلته زندانيانو له يوسف عليه السلام نه د خپلو خوبونو تعبير غوښتی او دا صحيح نه ده چي د خوبونو د تعبير پر ځای هغوی ته ووايي چي د هغه خوړو څرنګوالی به درته وښيم چي په راتلونكي كي دركول كېږي!!
د قرآن دا دقيق او له معانيو ډك الفاظ هم د غور او دقت غوښتنه كوي چي فرمايي:

وَقَالَ لِلَّذِى ظَنَّ أَنَّهُۥ نَاجٍ مِّنْهُمَا ٱذْكُرْنِى عِندَ رَبِّكَ فَأَنسَىٰهُ ٱلشَّيْطَٰنُ ذِكْرَ رَبِّهِۦ فَلَبِثَ فِى ٱلسِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ ﴿٤٢﴾

بيا ئې د دوی دواړو هغه يوه ته چي ګومان ئې كاوو آزاد به شي؛ داسي وويل: خپل بادار (د مصر پاچا) ته زما يادونه وكړه، خو شيطان د ده وريادول ترې هېر كړل، نو تر څو كلونو په زندان كي پاته شو.

(٤٢)- دا آيت په ډېر صراحت سره ښيي چي:

- يوسف عليه السلام نه د ځان په اړه له الهي قضاء خبر وو او نه د خپلو دوو زنداني ملګرو له مقدراتو، بلكي د دوی له خوبونو ئې اټكل كړی، د يوه خوب ته په پام سره ئې ګومان كړی، حدس ئې وهلی او اټكل ئې كړی چي له زندانه به آزاد شي، د "ظن" لفظ كارول همدا مطلب افاده كوي. او په دې سره قرآن د بايبل دا وينا يو ځل بيا رد كړې چي پيغمبران عليهم السلام په غيب پوهېږي، كه تاسو بايبل ته لږ ځير شئ په ځای ځای او نږدې د ټولو پيغمبرانو په اړه به وګورئ چي په غيب پوهېدا ورته منسوب شوې او قرآن همدومره په دې خبري تأكيد كوي چي نه پيغمبران په غيب خبر دي او نه پر زمكه او آسمان كي له الله تعالی پرته بل څوك په غيب پوهېږي.
- يوسف عليه السلام خپل دغه ملګري ته چي د ده په ګمان به له زندانه خوشي كېږي او بيا به د دربار ساقي شي، وويل: ما په ياد لره، هېر مي نه كړې، خپل بادار ته دي زما احوال واوروه؛ خو هغه چي د شيطان په لار تللی وو، د خپل زندان يار ئې هېر كړ، دربار ته نږدېوالی د دې سبب شو چي د سختو ورځو ياران هېر كړي، وئې نه غوښتل او يا ئې ونه شو كړی چي د يوسف احوال خپل بادار ته واوروي.
- د قرآن له دغو الفاظو (فلبث في السجن بضع سنين: نو د څو كلونو لپاره په زندان كي پاته شو)، داسي معلومېږي چي يوسف عليه السلام د خوبونو د تعبير په دوران كي كوم داسي كار كړی چي له امله ئې څو كاله په زندان كي پاته شو، دا كوم كار وو؟ كوم داسي الفاظ د ده له خولې وتلي چي له امله ئې د زندان موده د څو نورو كلونو لپاره

اوږده شوې؟ كه څه هم ځيني مفسرين وايي چي د قرآن په دې الفاظو كي چي وايي: (فانساه الشيطان ذكر ربه)، يوسف عليه السلام ته اشاره شوې، خو دا ډېره كمزورې خبره ده، ځكه له دې دوه آيته وروسته وضاحت شوى چي دغه هېروونكى يوسف عليه السلام نه؛ بلكي د هغه د زندان ملګرى وو چي څه موده وروسته ئې خبره ورپه ياد شوه، دا هېرېدا د يوسف عليه السلام د ملګري كار وو نه د يوسف عليه السلام كار. د دوى تعبير د قرآن له الفاظو سره قطعاً اړخ نه لګوي، هغه يوسف چي د الله تعالى لپاره ئې زندان ته پر دربار ترجيح وركړه اوس به په زندان كي څنګه خپل رب هېروي، انسان خو معمولاً په سختيو كي نسبت آسانيو ته لازيات خداى يادوي. د آيتونو تركيب داسي دئ چي هېرېدا د آزاد شوي ملګري كار دئ، ځكه له ده غوښتل شوي وو چي د خپل بادار خوا ته ما ياد كړه، نسيان او هېرېدا له دې سره جوخت راغلي او له همدې ساقي پرته بل چا ته نشي منسوبېدى.

- د قرآن الفاظ په دې اړه ډېر صريح دي چي په زندان كي د يوسف عليه السلام د پاته كېدو دليل دا وو چي له خپل زنداني ملګري ئې دا مطالبه وكړه چي د ده احوال خپل بادار ته ووايي او په دې توګه له زندان نه د خلاصون په لټه كي شو، په داسي حال كي چي څه موده مخكي ئې ويلي وو؛ زندان ته پر هغه څه ترجيح وركوم چي دوى مي وربلي! ولي ئې عجله وكړه، ولي بې حوصلې شو، ولي د يوه غلام په وسيله له ظالم حاكم نه استرحام كوي؟!! حكيم خداى د هغه دا كار غوره ونه بالو؛ نو ځكه څو كاله نور هم په زندان كي پاته شو او دا ځكه چي هغه لا مزيد روزني ته ضرورت درلود، د هغه د معنوي ودې او ارتقاء لپاره څه نوره موده په زندان كي پاته كېدل ضروري وو. دا مطلب هغه وخت مورږ ته لازيات جوت كېږي چي ګورو قرآن په همدې سورې كي او څو آيتونه وروسته، د يوسف عليه السلام لوړ عزم او متين صبر او زغم داسي انځوروي: څو كاله وروسته، همدا زنداني ملګرى، په داسي حال كي د ده خوا ته راځي چي د مصر د پاچا پيغام ورسره دئ، دى ئې دربار ته ورغوښتى، خو دى پاچا ته له ورتلو ډډه كوي، له زندان نه د خلاصون په باب عجله نه لري، په ډېره استغنا او متانت سره وايي: اول بايد زما د زنداني كېدو وجه معلومه شي، له هغو دې پلټنه او تحقيق وشي چي زه ئې زندان ته لېږلى وم، كله چي زما برائت اعلان شو هله به دا بلنه ومنم!!
- ګورئ چي قرآن په څومره حكيمانه توګه د هغه الهي نظام د مشرانو او واكمنانو ځانګړتياوي زمورږ مخې ته ږدي چي الله تعالى ئې د انسانانو لپاره غوره ګڼي، د دې ټولني د زعامت يوه بېلګه د يوسف عليه السلام په څېره كي انځوروي او زمورږ نندارې ته ئې ږدي او مورږ ته ښيي چي په دې نظام كي د چارو واګي د هغو شخصيتونو په لاس كي وي چي په پټه او ښكاره له الله تعالى وېرېږي، د خلكو د سر، مال، عزت او ناموس ساتونكي وي، حرام ته له نږدې كېدو او له الهي حدودو نه د تېري په كلكه ځان ساتي، د دې پر ځاى چي په زمكه كي تمكين او قدرت ته رسېدل په دوى كي طغيان او سركښي

راوپاروي، د دې اپوټه په دوی کې انکسار او تواضع زياتوي، پر خدای ايمان او دا باور او اعتقاد چې هر څه ئې د الله تعالی پېرزوينه، احسان او عنايت دئ، نه د دوی د ذاتي کمال او هنر نتيجه، دغه احساس، باور او اعتقاد له ګناهونو نه هم او د اقتدار په وخت کې له غرور او تکبر نه هم د ځان ساتلو سبب ګرځي.

• بايبل تر دې عنوان لاندي (د فرعون خوبونه)، ليکي: (له دې دوه کاله وروسته، يوه شپه فرعون خوب وليد چې د نيل خوا ته ولاړ دئ، ناڅاپه له روده اوه څورب غويي راووتل... وروسته اوه ډنګر غويي راووتل... بيا دغو ډنګرو غويانو هغه مزي غويان له ستوني تېر کړل... فرعون راويښ شو... خو بيا ويده شو او دا ځل ئې وليدل چې له يوې څانګې اوه ډك وږي راوټوکېدل... وروسته ئې اوه نازك وږي وليدل چې شرقي بادونو وچ کړي ول، وچو او نازکو وږيو ډك وږي وخوړل،... فرعون له خوبه راويښ شو، سهار ئې فکر پرېشانه وو، د مصر ټول جادوګران او پوهان ئې راوبلل... خپل خوب ئې ورته تېر کړ خو څوك نه وو چې دا خوبونه ورته تعبير کړي... د ساقيانو رئيس راوړاندي شو او وئې ويل: اوس را په ياد شول چې... زموږ خوبونه يوه عبراني ځوان تعبير کړل او تعبيرونه ئې ربښتيا وختل... فرعون فوراً څوك ولېږو چې يوسف حاضر کړي... يوسف سر او صورت برابر او جامې ئې بدلې کړې... او د فوعون حضور ته ورغی... فرعون خپل خوب ورته تېر کړ... يوسف وويل: زه په خپله خوبونه نه شم تعبيرولی خو خدای به ستا خوب درته تعبير کړي... فرعون خپل خوبونه ورته تېر کړل... او يوسف ورته وويل: ستا د دواړو خوبونو معنی يوه ده... اوه مزي غويي او اوه ډك وږي د پريمانۍ اوه کلونه په ګوته کوي... او اوه ډنګر غويي او اوه وچ وږي د وچ کالی د اوه کلونو نښه ده چې وروسته به راځي، په دې توګه خدای ته له هغه څه خبر کړې چې په مصر کې به ئې ترسره کوي... اوه کاله به پرېماني وي او بيا سخته وچ کالي او قحطي،... زه وړانديز کوم چې يو پوه او هوښيار کس د کر کښت په دنده وګمارې او هغه بايد د پرېمانۍ په کلونو کې د محصولاتو پنځمه برخه په شاهي انبارونو کې ذخيره کړي... فرعون او ټولو درباريانو د ده وړانديز خوښ کړ او فرعون وويل: تر يوسفه به غوره کس څوك وي چې د دې کار له عهدې ووځي.. په ده کې د خدای روح ده!! يوسف ته ئې وويل: همدا اوس تا په دغه دنده ګمارم، ته به د مصر دوهم لوړ پوړی کس وې او فرمان به دې په هر ځای کې چلېږي!! بيا فرعون د پاچايی ګوتې ورپه ګوته کړه، فاخره لباس ئې ورواغوست، د طلا زنځير ئې ورپه غاړه کړ، په دوهمې معتبرې سلطنتي ګاډۍ کې ئې سپور کړ... چې چېرې به تلو دا اعلان به ئې تر مخ کېدو: په ګونډه شئ (د تعظيم لپاره)!!

لکه چې ګورئ د بايبل په وينا کې کافي غيرضروري تفصيل، بې ځايه تکرار، نامناسب او ګونګ الفاظ او نامعقولې څرګندونې شته، دغو څو ويناګانو ته ئې لږ ځير شئ: يوسف وويل: زه په خپله خوبونه نه شم تعبيرولی خو خدای به ستا خوب درته تعبير

کړي!!!... دا په داسي حال کي چي څو شېبې وروسته يوسف په خپله د ده خوب تعبيروي!! فرعون وويل: تر يوسفه به غوره کس څوک وي چي د دې کار له عهدې ووځي.. په ده کي د خدای روح دی!! د يوسف عليه السلام په اړه دا خبره کول چي ده ته ئې د سرو زرو زنځير ورپه غاړه کړ!! دا د هغه چا خبره کېدی شي چي پيغمبران عليهم السلام نه پېژني او په دې نه پوهېږي چي دوی د داسي جاهلانه دودونو په خلاف د مبارزې لپاره لېږل شوي، ښايي د بايبل ليکونکي دلته د يوسف عليه السلام د هغو مخالفينو وينا کټ مټ رانقل کړې وي چي د مصر د دوهم لوړ پوړي شخصيت په توګه ئې د ده له ټاکلو سره مخالفت کاوو او دا ئې نه شوی زغملی چي د دوی په اصطلاح يو کنعاني غلام پر مصريانو حکومت وکړي، دا کار داسي ورته برېښېدو لکه څوک چي د غلام په غاړه کي د سرو زرو زنځير واچوي، بايبل دغه استعاره په حقيقي معنی رااخيستې!! په ډېرو نورو ځايونو کي به هم وګورئ چي د بايبل ليکونکی همدا غلطي کوي. د بايبل د اظهاراتو په رکاکت هغه وخت ښه پوهېدی شو چي د قرآن د وينا په رڼا کي ورته ځير شو، قرآن د بايبل دا وينا تصحيح کوي او دا جريان په ډېرو محدودو جملو کي په ډېره معقوله توګه او ښکلو الفاظو کي بيانوي او فرمايي:

وَقَالَ ٱلْمَلِكُ إِنِّىٓ أَرَىٰ سَبْعَ بَقَرَٰتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعَ
سُنۢبُلَٰتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَٰتٍ ۖ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَأُ أَفْتُونِى فِى رُءْيَٰىَ إِن كُنتُمْ لِلرُّءْيَا
تَعْبُرُونَ ﴿٤٣﴾ قَالُوٓا۟ أَضْغَٰثُ أَحْلَٰمٍ ۖ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ ٱلْأَحْلَٰمِ بِعَٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾
وَقَالَ ٱلَّذِى نَجَا مِنْهُمَا وَٱدَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَا۠ أُنَبِّئُكُم بِتَأْوِيلِهِۦ فَأَرْسِلُونِ ﴿٤٥﴾
يُوسُفُ أَيُّهَا ٱلصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِى سَبْعِ بَقَرَٰتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ
سُنۢبُلَٰتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَٰتٍ لَّعَلِّىٓ أَرْجِعُ إِلَى ٱلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالَ
تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا فَمَا حَصَدتُّمْ فَذَرُوهُ فِى سُنۢبُلِهِۦٓ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّا تَأْكُلُونَ
﴿٤٧﴾ ثُمَّ يَأْتِى مِنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّا

تُحۡصِنُونَ ﴿٤٨﴾ ثُمَّ يَأۡتِي مِنۢ بَعۡدِ ذَٰلِكَ عَامٞ فِيهِ يُغَاثُ ٱلنَّاسُ وَفِيهِ يَعۡصِرُونَ ﴿٤٩﴾

او پا چا وويل: زه په خوب كي اوه څوربي غواوي ګورم چي اوه ډنګري غواوي ئي وخوري او اوه شنه وږي او اوه نور وچ، درباريانو! ما د خپل خوب په تعبير خبر كړئ كه د خوبونو په تعبير پوهيږئ. هغوی (په ځواب كي) وويل: دا هسي د خيالاتو ګډوډ ده (ګډ وډ خوبونه دي) او موږ د دغو خيالي خوبونو په تعبير نه پوهيږو. او له هغو دوو نه يوه ژغورل شوي كس، چي له څه مودې وروسته خبره وريپه ياد شوي وه، وويل: زه به مو پرې خبر كړم، ما (زندان ته د يوسف عليه السلام د ليدو لپاره) ولېږئ!، (هغه وويل): اې رښتيني يوسفه! د اوه څوربو غواوو چي اوه ډنګري غواګاني ئې وخوري او اوه شنو وږيو او اوه وچو وږيو په تعبير مو خبر كړه، ښايي (د مجلس له پورته كېدو د مخه) ورستون شم، هيله ده چي پرې پوه شي. (يوسف عليه السلام) وويل: تر اووو كلونو به پر له پسي كر كښت كوئ، څه چي ترلاسه كوئ په خپلو وږيو كي ئې پرېږدئ مګر هغه لږه برخه ئې چي خورئ ئې، بيا به له دې وروسته اوه نور سخت (كلونه) راشي، چي هغه به ټول هغه څه درنه وخوري چي ورته ذخيره كړي مو وي، مګر هغه لږه برخه چي ساتئ ئې. بيا به له دې وروسته داسي كال راشي چي په هغه كي به پر خلكو بارانونه ووريږي او په هغه كي به (خلك د مېوو) عصاره وباسي.

(۴۳-۴۹)- په دغو مختصرو آيتونو كي لاندي مهم مطالب زموږ مخي ته راځي:

- دا څلورم خوب (رؤيا) ده چي په دې سوره كي ئې يادونه كيږي او ښيي چي كافر او مسلمان، ظالم او مظلوم، ښه او بد انسانان، ټول خلك له خوبونو سره مخامخ كيږي، ځيني ئې جدي انګيري او د تعبير هڅه ئې كوي، غواړي پوه شي چي خوب ئې څه پيغام ورته لري، ځيني ئې جدي نه نيسي، يا ئې د ورځنيو فعاليتونو تسلسل ګڼي، يا هسي ګډ وډ خيالات او يا ئې د هغو هيلو او آرزوګانو انعكاس چي نه دي ترسره شوي، په شا تمبول شوې هيلي ئې ګڼي چي په خوب كي ځان ښيي، د همدې لپاره د خوبونو له څنګه په بې پروايۍ تېرېږي او دا زحمت ځان ته نه وركوي چي تعبير ئې كړي او په هغه پيغام د پوهېدو هڅه وكړي چي خوبونه ئې له ځان سره لري. د انسان ((رؤيا)) ښيي چي انسان له محسوس او ملموس برخو نه علاوه هم ډېر څه لري، د فهم او درك دنيا ئې يوازي په محسوساتو كي نه راخلاصه كيږي، د ده د فهم او درك دنيا ډېر نور پراخ او پېچلي ابعاد او اړخونه هم لري، كه هغه په خپلو ظاهري حواسو سره مشهود او ملموس شيان او تر سترګو كېدونكي نړۍ درك كوي؛ په لا شعور كي د زمان او مكان له پولو اوړي، له غيبي نړۍ نه، د پردو او حجابونو له ماوراء نه پيغامونه ترلاسه كوي، دا پيغامونه څه ډول ور رسيږي، سرچينه ئې چيري ده، څوك دئ؟ څه دئ؟ څنګه په خوب كي په هغه څه پوهېدی شي چي په ويښه نه شي پرې پوهېدی؟ دا پوښتني ځواب غواړي، منصف څېړونكي نه شي كولای چي له څنګه ئې په بې پروايۍ تېر شي. كه موږ په خپل ژوند

کي د تخمينونو او انګېرنو په مرسته وړاندويني کوو او ډېر ځله مو وړاندويني سمې خېژي، که په خوب کي داسي څه ګورو چي څه موده وروسته تحقق مومي، د دې لپاره څه توجيه وړاندي کولی شو؟ مګر کولی شو د يوه کس داسي په لسګونو خوبونه او په ټولي نړۍ کي د لکونو خلکو داسي خوبونه عادي او بې اهميته خبره وګڼو او د تصادف نوم ورکړو؟ آيا لږ تر لږه د دې خبري په کولو مجبور نه يو چي زموږ مغز د خوب په حالت کي همغسي وړاندويني کولی شي چي په ويښه ئې کوي؟ آيا دا خبره ډېره بېهوده او خوشي خبره نه ده چي څوك ووايي: زموږ مغز په ويښه کي سم او په غور او دقت سره کار کوي خو د خوب په حالت کي ئې هر تحليل ناسم او له غور او دقته پرته او ګډ وډ خيالات وي؟!! ډېر نامعقول انسان به د داسي خبري کولو جرأت کوي، ډېر ناپوه انسان به دا ګمان کوي چي د خوب په حالت کي دماغ خپل کار پرېږدي، نه په قضاياوو غور کولی شي او نه ئې د غور او تفکر نتائج او لاس ته راوړني د اهميت وړ دي!! حال دا چي په خوب کي د انسان يوازي د څو حواسو سويچونه بند او د انتظار (**standby**) په حالت کي شي، نور دماغ د مخکي په څېر خپل کار ته دوام ورکوي، ښايي د ځينو برخو توقف مغز ته د ښه غور او فکر کولو لا ښه موقع او فرصت په لاس ورکړي. په هر صورت؛ خوب يو حقيقت دئ، رښتيا ختل ئې داسي څه چي انکار تري ګران دئ. د هغو خوبونو لپاره څه توجيه وړاندي کولی شو چي د راتلونکو پېښو خبر راکوي او خبر ئې هم ډېر دقيق؟ آيا پر عالم الغيب خدای باندي له ايمان نه پرته بل تفسير او تعبير ورته درلودی شو؟ د الله تعالی د اثبات لپاره له خورا کوټلو دلائلو يو دليل همدغه د انسان خوبونه دي.

- له الفاظو جوتېږي چي د مصر پاچا پرله پسي يو خوب ويني، بالاخره خپل خوب ځينو درباريانو ته تېروي او ترې غواړي چي تعبير ئې ورته ووايي، د بيان انداز داسي دئ چي پاچا هسي په کوم مجلس کي ځينو درباريانو ته خپل خوب تېر کړی او ورته ويلي ئې دي: که د خوبونو په تعبير پوهېږئ نو زما دا خوب تعبير کړئ، د بايبل دا وينا هيڅ وزن نه لري چي پاچا سهار وختي ټول درباريان، نجوميان او جادوګران راوغوښتل چي د ده خوب ورته تعبير کړي!! نه خو دا خوب د دومره ستر او عاجل اقدام غوښتنه کوي او نه هيڅ هوښيار انسان د يوه خوب لپاره دومره ستره غونډه جوړوي!! د درباريانو له دې ځوابه چي پاچا ته ئې وويل: دا کوم معنی لرونکی خوب نه دئ، موږ ئې په تعبير نه پوهېږو، معلومېږي چي نه پاچا خپل خوب جدي ګڼلی او نه ئې درباريانو.
- دا خبره هم د خاصي پاملرني وړ ده چي قرآن دا پاچا د فرعون په نامه نه يادوي، بلکي د ملك (پاچا) په نامه ئې يادوي، د وروستيو علمي تحقيقاتو په ترڅ کي دا خبره معلومه شوې چي د يوسف عليه السلام په دور کي د مصر پاچايان د فرعون په نامه نه يادېدل، ډېر وروسته د فرعون نوم ورته غوره شوی، تحقيقات ښيي چي د هغه وخت پاچايان د هکسوس په نامه يادېدل چي له ۱۷۳۰ تر ۱۵۸۰ مخکي له مېلاده ئې پر مصر

حکومت کړی، له دغو تحقیقاتو هم معلومېږي چي د بایبل دا وینا غلطه ده چي نوموړی پاچا د فرعون په نامه یادوي.

- د دربار ساقي، د یوسف علیه السلام د زندان ملګري ته د دې خوب له اورېدلو سره سم، یوسف علیه السلام ورپه یاد شو او وئې ویل: زه کولای شم دا خوب تعبیر کړم، په دې شرط چي ما زندان ته ولېږئ، هلته یو څوك راسره وو چي خوبونه ئې په ډېر دقت سره تعبیرول، د ساقي له دې خبري چي (ما ولېږئ) په ډاګه معلومېږي چي دی یو غلام دئ نه کوم مشر او د بایبل د وینا له مخي رئیس!! هغه یوسف علیه السلام ته ورغی، خوب ئې ورته تېر کړ، تعبیر ئې ترې وغوښت او ټینګار ئې وکړ چي د درباریانو د مجلس له پورته کېدو نه مخکي د خوب تعبیر ورته ووایي او یوسف علیه السلام بې له څه ځنډه د پاچا خوب داسي تعبیر کړ: اوه څوربې غواوي د اوه برکتي کلونو نښه ده او اوه ډنګري غواوي د اوه وچ کالیو او قحطي کلونو څرګندونه کوي، اوه شنه وږي اوه حاصل لرونکي فصلونه په ګوته کوي او اوه وچ وږي د ذکر شویو اوه فصلونو هغه وچ شوي حاصلات په ګوته کوي چي په وږو کي به ساتل کېږي او د قحط په کلونو کي به استفاده ترې کېږي، د اوه برکتي کلونو حاصلات به د قحط په اوه کلونو کي مصرف شي، خو په دې شرط چي په وچو وږو کي وساتل شي، قحط اوه کاله دوام کوي، له هغه وروسته عادي حالت رامنځ ته کېږي، بارانونه به پیل شي او مصر ته به بیا پرېماني او سمسورتیا راوګرځي او خلك به د مېوو عصارې زبېښي. د مصر وګړي ښایي محتاط وي او د قحط په کلونو کي د ټولو غلو دانو له مصرفولو ډډه وکړي، هغوی باید یوه اندازه غله دانه د تخم په توګه د راتلونکي کال لپاره وساتي، همدارنګه متوجه وي چي د غلو دانو د ساتلو او ذخیره کولو غوره طریقه دا ده چي په خپلو وږو کي وساتل شي.
- له زندانه د یوسف علیه السلام د وتلو په اړه د بایبل وینا داسي ده چي د هغه د ستر شخصیت له شانه سره هیڅ اړخ نه لګوي، هغه ئې داسي معرفي کړی لکه چي ډېر بې حوصلې شوی وو، فقط یوې اشارې ته منتظر وو، د پاچا د پیغام له اورېدو سره سم ئې ځان تیار کړی، خپل سر او صورت ئې برابر کړی او نوې جامې ئې اغوستې دي او په تلوار سره د پاچا حضور ته حاضر شوی!! خو قرآن بیا وایي:

وَقَالَ ٱلْمَلِكُ ٱئْتُونِى بِهِۦ ۖ فَلَمَّا جَآءَهُ ٱلرَّسُولُ قَالَ ٱرْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَسْـَٔلْهُ مَا بَالُ ٱلنِّسْوَةِ ٱلَّـٰتِى قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ ۚ إِنَّ رَبِّى بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ ۝ قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ إِذْ رَٰوَدتُّنَّ يُوسُفَ عَن نَّفْسِهِۦ ۚ قُلْنَ حَـٰشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِن سُوٓءٍ ۚ قَالَتِ

ٱمۡرَأَتُ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡـَٰٔنَ حَصۡحَصَ ٱلۡحَقُّ أَنَا۠ رَٰوَدتُّهُۥ عَن نَّفۡسِهِۦ وَإِنَّهُۥ لَمِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٥١﴾ ذَٰلِكَ لِيَعۡلَمَ أَنِّي لَمۡ أَخُنۡهُ بِٱلۡغَيۡبِ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي كَيۡدَ ٱلۡخَآئِنِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَآ أُبَرِّئُ نَفۡسِيٓۚ إِنَّ ٱلنَّفۡسَ لَأَمَّارَةُۢ بِٱلسُّوٓءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّيٓۚ إِنَّ رَبِّي غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٥٣﴾

پاچا وويل: ما ته ئې راولئ؛ خو كله چي (د پاچا) قاصد ورغی، وئې ويل: بادار ته دي بېرته ورشه او وئې پوښته چي د هغو ښځو حال به څنگه وي چي خپل لاسونه ئې پرې كړل (څه به ورسره كېږي)؟ كه څه هم زما پالونكی رب د دوی په هغه مكر ډېر ښه پوهېږي، (پاچا هغه ښځي راوبللې) وئې ويل: هغه وخت چي تاسو له يوسف نه د زړه مراد غوښتی وو، خبره مو څنگه وه؟! هغوی وويل: خدای ته پناه وړو! موږ په هغه كي هيڅ بدي نه ده ليدلې، د مصر د عزيز ښځي وويل: اوس حقيقت څرگند شو، ما ترې د زړه مراد وغوښت او هغه يقيناً چي له رښتينو انسانانو دئ، (زما دا اعتراف) د دې لپاره دئ چي پوه شي په غياب كي مي خيانت ورسره نه دئ كړی او د دې لپاره چي (پوهېږم) خدای د خائنانو تدبيرونه نه هدايتوي (نه پربېږدي د خائنانو تدبيرونه دوی خپل مقصد ته ورسوي) او زه خپل ځان نه سپينوم، په دې كي شك نشته چي نفس د بدۍ په لور ډېر هڅوونكی دئ، مگر هغه چي زما پالونكی خدای پرې ورحمېږي، بې شكه چي زما پالونكی رب ډېر مهربان بخښونكی دئ.

(٥٠-٥٣)- د يوسف عليه السلام د زندان ملگری بېرته وگرځېدو، د خوب تعبير ئې واوراوو، پاچا امر وكړ چي يوسف عليه السلام راولئ، د پاچا قاصد د ده له پيغام سره زندان ته ورځي او يوسف عليه السلام ته وايي: د مصر پاچا غوښتی يې، ستا تعبير ئې خوښ كړی اوس ستا ليدو ته منتظر دئ!! خو يوسف عليه السلام؛ هغه د زندان د اولو ورځو يوسف نه دئ، له زندانه د وتلو په اړه څه تلوار او عجله نه لري؛ بلكي زندان ئې د خپلي مبارزې لپاره د سنگر په توگه غوره كړی؛ له خپل مولا پرته بل ته طمع او اميد نه لري، باور ئې دا دئ چي له زندانه د وتلو پرېكړه د الله تعالی له لوري كېږي، نو ځكه په ډېر متانت سره قاصد ته وايي: بېرته وگرځه او خپل بادار ته دي ووايه: د هغو ښځو برخليك به څنگه وي چي ده ته ئې هغه توطئه جوړه كړه او زندان ته ئې ولېږو؟ بايد لومړی د هغي خبري سپيناوی وشي، زما (برائت) اعلان شي، كه څه هم الله تعالی راته كافي دئ، هغه د دوی له توطئو ښه خبر دئ. گورئ چي د يوسف عليه السلام متانت، صبر او زغم ټوله وضع داسي بدله كړې چي اوس پاچا تلوار لري، هغه غواړي چي له

يوسف عليه السلام سره ژر تر ژره ملاقات وکړي، د ده شرط مني، هغه ښځي راغواړي چي د عزيز مصر د مېرمني په محفل کي راغونډي شوې وې او پوښتنه ترې کوي: په کومه ورځ چي تاسو له يوسف عليه السلام نه د زړه مراد غوښتی وو، خبره څنګه وه، د پېښي جريان څنګه وو؟ ولي مو دا کار وکړ؟ د پاچا وينا او دريځ داسي دئ لکه چي د يوسف عليه السلام مدافع وکيل وي، له تحقيق او پلټني نه مخکي د هغه خبري تصديقوي او له ښځو نه داسي استفسار کوي چي ګواکي د دوی جرم په بشپړه توګه ثابت او څرګند دئ او د شك او شبهې هيڅ مجال په کي نشته، ټولي ښځي وضع داسي ګڼي چي له اعترافه پرته بله چاره نه لري؛ نو ځکه وايي: خدای ته پناه وړو! موږ په هغه کي هيڅ بدي نه ده ليدلي، اصلي مجرم وروړاندي کېږي او په ټول صراحت سره اعتراف کوي او وايي: اوس حقيقت څرګند شو، ما له هغه د زړه مراد وغوښت او هغه رښتينی او صادق دئ، په دوه دليلونو اعتراف کوم: يو دا چي غواړم هغه په دې پوه شي چي په غياب کي مي خيانت ورسره نه دئ کړی او تور مي نه دئ ورپوري کړی او بل دا چي اوس په دې باور يم چي الله تعالی نه پرېږدي خائنان په مکر او چل ول سره خپلو موخو ته ورسېږي، نه غواړم چي ځان سپين او تبرئه کړم، د انسان نفس تل هغه بدو کړو وړو ته هڅوي، له شره ئې يوازي هغه څوك ژغورل کېږي چي زما د مهربان رب پېرزوينه او رحم ئې په برخه شي، يقيناً چي زما پالونکی رب مهربان بخښونکی دئ.

که څه هم ځينو مفسرينو دا ګمان کړی چي وروستنۍ څو خبري د يوسف عليه السلام خبري دي، نه د هغي مېرمني، د دوی دليل دا دئ چي دغه خبري د هغي مېرمني له شأن نه ډېري اوچتي دي؛ خو دا توجيه په څو دلائلو کمزورې ده:

- د بيان په هيڅ برخي کي داسي کومه نښه يا قرينه نه مومو چي ثابته کړي دا د يوسف عليه السلام خبري دي.
- د آيتونو سياق او سباق او د کلام لړۍ له دې توجيه سره اړخ نه لګوي، برعکس په ټول صراحت سره ښيي چي دا د هغي مېرمني د خبرو دوام دئ.
- د دغو خبرو په دوران کي يوسف عليه السلام لا په زندان کي دئ او له پاچا سره نه دئ مخامخ شوی او مجلس ته نه دئ حاضر شوی، وروستی آيت همدغه راپه ګوته کوي.
- د دې خبري لپاره هيڅ دليل نه شو موندلی چي يوسف عليه السلام ووايي: غواړم چي د مصر عزيز پوه شي چي د هغه په غياب کي مي له هغه سره هيڅ خيانت نه دئ کړی، ځکه چي د مصر عزيز د پېښي په ورځ له حقيقته خبر شو او د يوسف عليه السلام پر پاك لمنتوب او سپېڅلتيا ئې باور راغی.
- د آيت دا برخه (إن الله لا يهدي كيدالخائنين)، په هيڅ شان نه شو کولای د يوسف عليه السلام قول وګڼو، دا کلام فقط له هغي مېرمني سره ښايي، هغه بايد ووايي: که څېري دا ځل هم له يوسف عليه السلام سره خيانت وکړم او په کوم تور ئې تورن کړم او د دې پر ځای چي پر خپل جرم اعتراف وکړم هغه متهم کړم، نو د پخوانی پېښي په څېر

به حقيقت څرګند شي، خداى د خائنانو توطئي، حيلي او بهاني رسوا او خنثى كوي او نه پرېږدي چي د توطئو په مرسته خپلو ناولو موخو ته ورسېږي.

- د هغي مېرمني مؤمنانه څرګندوني په واقع كي دا حقيقت ثابتوي چي د يوسف عليه السلام كړو وړو او د زندان له سنګر نه د ده مبارزې او جهاد د مصر په ټولني باندي ژوري اغېزې كړې دي، ژوره تبديلي په كي راغلي، دومره چي د پرون ورځي هغه مېرمن نن داسي مؤمنانه څرګندوني كوي، له دوو زنداني ملګرو سره د يوسف عليه السلام بحث او د خوبونو له تعبيرولو مخكي دوى د الله لاري ته بلل، هغه هم په دومره تفصيل او په دومره مضبوط استدلال سره، دا ښيي چي هغه په زندان كي آرام نه دئ ناست، په جدي، پرله پسي او نه ستړي كېدونكي توګه ئې دعوت چلولى او په دې برياليى شوى چي د مصر په ټولني كي له فكري او اخلاقي لحاظه پراخه او ژوره تبديلي راولي، يوه ستر بدلون او انقلاب ته لار آواره كړي او له همدغه زندانه د يوه سياسي او اجتماعي انقلاب او بدلون راوستو لپاره شرائط برابر كړي.
- متأسفانه لكه څنګه چي د مسيحيانو او يهودانو علماوو او مشائخو (احبار او رهبان) د الله تعالى له مقدس او لارښود كتاب قصې او شجرې جوړي كړې، داسي چي نن د دوى په مذهبي كتابونو كي د الله تعالى د مقدس كتاب وړه برخه هم نه تر سترګو كېږي، زموږ قصه خوښي هم د دوى تر اغېز لاندي راغلي او د يوسف عليه السلام له دغي عبرتناكي او لارښوونكي قصي نه ئې د يوې داسي بدكاري ښځي د ميني داستان جوړ كړى چي غوښتل ئې يو ښايسته ځوان په دام كي واچوي او له هغه د زړه مراد ترلاسه كړي، تر دې پوري چي د دغو قصه خوښو ځينو ادعاء كړې چي يوسف عليه السلام د ژوند په وروستيو كي همدغه پر ده مينه مېرمن په نكاح كړه!!! دا په داسي حال كي چي نه په قرآن كي داسي كومه اشاره مومو او نه په رواياتو كې. له دې ارزښتناكي تاريخي قصې نه داسي نكل جوړول او پايله ئې داسي رااېستل نه يوازي د ناروغو اذهانو د بيمارو سليقو زېږنده ده، بلكي د دوى تعبير سل په سلو كي د دې قصې له روح او بنسټيزو موخو سره تصادم كوي، قصه اصلاً په دې بنسټ ولاړه ده چي دوه مخالف او متضاد شخصيتونه يو د بل په څنګ كي كېږدي او توپيرونه ئې په ګوته كړي، راوښيي چي يو څومره لوړ دئ او بل څومره ټيټ، يو څومره پاكيزه، امين او صادق دئ او بل څومره ناولى، خائن او بې وفا، يو د خداى مخلص بنده او بل د شيطان او نفس مطيع بنده، عجيبه ده چي دغه بيمار كسان داسي غلط او معكوس نتائج ترې اخلي او دا متضادي ښېګڼي او متفاوت شخصيتونه سره پخلا كوي!! آيا دا شوني ده چي يو پيغمبر له هغه جلال او عظمت سره داسي ښځه په نكاح كړي؟ بايبل هم د خپلو شجرو په ترڅ كي ليكلي چي فرعون يوسف په يوه مصري نوم، صفنات فعنيح، ونوماوو او د فوطي فارع كاهن لور اسنات ئې ورته راواده كړه!!!

قرآن دربار ته د يوسف عليه السلام د ورتلو په اړه داسي فرمايي:

وَقَالَ ٱلۡمَلِكُ ٱئۡتُونِي بِهِۦٓ أَسۡتَخۡلِصۡهُ لِنَفۡسِيۖ فَلَمَّا كَلَّمَهُۥ قَالَ إِنَّكَ ٱلۡيَوۡمَ لَدَيۡنَا
مَكِينٌ أَمِينٞ ﴿٥٤﴾ قَالَ ٱجۡعَلۡنِي عَلَىٰ خَزَآئِنِ ٱلۡأَرۡضِۖ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٞ ﴿٥٥﴾ وَكَذَٰلِكَ
مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي ٱلۡأَرۡضِ يَتَبَوَّأُ مِنۡهَا حَيۡثُ يَشَآءُۚ نُصِيبُ بِرَحۡمَتِنَا مَن نَّشَآءُۖ وَلَا
نُضِيعُ أَجۡرَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٥٦﴾ وَلَأَجۡرُ ٱلۡأٓخِرَةِ خَيۡرٞ لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَكَانُواْ يَتَّقُونَ ﴿٥٧﴾

او پاچا وویل: هغه ما ته راولئ چي د ځان لپاره ئي خاص (مشاور) وټاکم، خو له هغه وروسته چي خبري ئې ورسره وکړې وئې ویل: ته (له همدې) ننني ورځي زموږ په دربار کي واکمن امین یې (د پاچا معتمد با صلاحیته چارواکی او د ټولو دولتي شتمنیو امین)!! ده وویل: ما (یوازي) د دولت د خزانو پر چارو وګماره، باور وکړه چي ښه او پوه ساتونکی به وم (هم ئې د ساتني له عهدې وتلی شم او هم ئې د سم مصرف او په خپل مناسب ځای د لګولو بصیرت او پوهه لرم) او په دې توګه مو یوسف په هغه ملك کي متمکن کړ، چي هر ځای او په هر ډول ئې غوښتل مېشت کېدی شو، چا ته چي مو خوښه شي خپل رحمت او پېرزوینه ورپه برخه کوو او موږ د نېکانو اجر او بدله نه ضائع کوو. او د هغو لپاره چي ایمان ئې راوړی او پرهیزګاري ئې کوله، اخروي اجر او بدله تر دې هم ډېره غوره ده.

(٥٤-٥٧)- پاچا له یوسف علیه السلام سره تر ملاقات مخکي تصمیم درلود چي هغه د خپل خاص مشاور په توګه وټاکي؛ خو له هغه سره له خبرو وروسته ئې تصمیم بدل شو او هغه ئې د دربار د معتبر او باصلاحیته وزیر او د ځان د معتمد په توګه وټاکو او خپله فیصله ئې ورته ابلاغ کړه، مګر یوسف علیه السلام د دې پرېکړې او منصب له منلو انکار وکړ او وئې ویل: ما د دې منصب پر ځای یوازې د مصر پر خزانو وګماره، زه به په پوره احتیاط او امانتدارۍ سره د هغو ساتنه وکړم، زه په ځان کي د دې څانګي د اداره کولو صلاحیت او توان وینم، پاچا له خپل نظره تېرېږي او د یوسف علیه السلام له رأیي سره توافق ښیي او د دولت د دغي څانګي بشپړ صلاحیت ورسپاري.

- د آیت له دې برخي (یتبوأ منها حیث یشاء) دوه مطلبونه اخیستل کېږي:

الف_ د مصر ټول هېواد د ده د صلاحیت او واکمنۍ په کړۍ کي شامل وو، چېري چي ئې غوښتل اوسېدلی شو، د مصر هیڅ سیمه د ده د واکمنۍ او اختیار له ساحي بهر نه وه.

ب_ په هغه نظام کي ئې چي هره وظیفه او هر مقام غوښتی وی، بې له ځنډه ئې تر لاسه کولی شو، هیڅوك او هیڅ څه ئې په مخ کي خنډ کېدی نه شو.

- حكيم خداى جل شأنه په تدريج سره يوسف عليه السلام هغه مقام ته ورساوو چي په مصر كي متمكن شي، د ده پر مخ د واكمنۍ ټولي لاري پرانيستى شي، قدرت ته د رسېدو ټول اسباب ورته برابر شي، د هغه د ستر او لوړ شخصيت ټولي جلبوونكي برخي د هغي ټولني د مختلفو طبقو او اصنافو لپاره رابرسېره شي، د خلكو اعتماد او باور، احترام او محبت ورته راجلب شي، پس له هغه چي د مصر ولس د ده له اوچتو استعدادونو، صداقت، امانت، پاك لمنتوب او نفس او هوس ته نه تسليمېدا نه خبر شول، په زندان كي د ده صبر، زغم، مقاومت، ثبات او متانت ټولو ته څرگند شو، خلكو وليدل چي د مصر پاچا د ملاقات بلنه وركړه؛ خو ده ونه منله او تر هغه ئې دربار ته له تلو انكار وكړ چي د ده برائت اعلان شي، له پاچاهۍ نه رالاندي د هېواد تر ټولو لوړه عهده ورته سپارل كېده خو ده ونه منله او د دې پر ځاى ئې داسي دندي ته ملا وتړله چي د هغې له لاري د خپل مظلوم ولس خدمت وكړى شي، د ده پوهه، بصيرت او درايت ټولو ته ثابت او څرگند شو، د ده لوړ او پياوړى شخصيت او فكري او اخلاقي عظمت داسي وو چي هيڅ ورسره رقابت او سيالي نه شوى كولى، د مصر ټوله واكمني ئې عملاً په لاس كي پرېوته، پاچا له يوه سمبول نه زيات حيثيت نه درلود، د قحط په كلونو كي د اقتصادي چارو په اداره او سمون كي او له هغه ستر بحران نه د خلكو په ايستلو كي د ده درايت، وړتيا او اهليت په بشپړ ډول راڅرگند شو، هغه نور عملاً د پاچا وليعهد وو، د پاچا له مرگه وروسته ده ته د قدرت په لېږد كي هيڅ خنډ نه وو پاته، په دې توگه مالك الملك خداى جل شأنه د هغه وخت د لوى هېواد واكمني يوسف عليه السلام ته وسپارله او د ده بلامنازع واكمني ئې پر هغه پراخ او ستر ملك محققه كړه.
- هو! دا الله تعالى جل شأنه دئ چي د خپل رحمت او پېرزوينو سيورى پر هغه چا غوړوي چي دى ئې په خپله خوښ كړي او د دې لپاره ئې اهل او وړ ومومي، هغه نه يوازي د خپلو صالحو بندگانو اجر نه ضائع كوي؛ بلكي دنيوي او اخروي بدله ئې تر خپل حق څو برابره زياته وركوي، نه يوازي په دنيا كي د دوى پر نېكو او غوره كړنو باندي مثبت نتائج مرتب كوي، بلكي په آخرت كي تر دنيا غوره بدله وركوي، د دوى تقوى او ځان ساتنه د دې باعث شي چي په دنيا او آخرت كي غوره بدلې تر لاسه كړي، هر څوك چي د ايمان په لار كي ثابت پاته شو او د مبارزې په لوړو ژورو كي مأيوس نه شو، يوې بلې خوا ته ونه ښوييد، ښي او كيڼ لوري ته منحرف نه شو او په اراده او عزم كي ئې تزلزل رانغى، هغه دي مطمئن اوسي چي عزيز خداى ئې د بري ضامن دئ، نه پرېږدي چي قربانۍ ئې ضائع شي او هڅې ئې بې نتيجې پاته شي.
- بايبل تر دې عنوان لاندي چي (د يوسف ورونه مصر ته ځي)، ليكي: (يعقوب خپلو زامنو ته وويل: ولي ناست يئ او هسي يوه بل ته گورئ... اورېدلي مي دي چي په مصر كي غله ډېره ده... مخكي له دې چي له لوږي ومرو؛ ولاړ شئ او له هغه ځايه غله راوړئ... لس زامن ئې وخوځېدل... يعقوب بنيامين ورسره ونه لېږو... دوى د يوسف

خوا ته ورغلل... سجده ئې ورته وکړه... يوسف وپېژندل... خو په غصې سره ئې دوی ته وويل: له کوم ځايه راغلي يئ؟ دوی ورته وويل: له کنعانه د غلې اخيستلو لپاره راغلي يو... يوسف ته خپل خوبونه ورپه ياد شول.. ورته ئې وويل: تاسو جاسوسان يئ او د احوال معلومولو لپاره راغلي يئ... هغوی وويل: سالاره! موږ د غلې اخيستلو لپاره راغلي يو، جاسوسان نه يو، يوسف ورته وويل: نه تاسو جاسوسان يئ!! هغوی وويل: باداره! موږ ټول دولس وروڼه وو، پلار مو په کنعان کې دئ، يو هلته پاته شو، بل مړ شوی... يوسف ورته وويل: څنګه به دا معلوموو چې تاسو رښتيا وايئ؟ يوازې په هغه صورت کې به ستاسو خبره ومنم چې کشر ورور مو هم راولئ... که داسې ونه کړئ د فرعون په سر مې قسم چې له مصره د وتلو اجازه به درنه کړم... يو کس دې ولاړ شي او خپل ورور دې راولي، نور به دلته په زندان کې وي... بيا ئې ټول تر دريو ورځو بنديان کړل،... په دريمه ورځ ئې ورته وويل: زه له خدايه وېرېدونکی انسان يم... تاسو ټول خوشې کوم... يو کس به په زندان کې پاته وي، نور مو غله کور ته ورسوئ، خو خپل کشر ورور به راولئ او په دې سره به ما ته ثابته شي چې تاسو صادق يئ او زه به ستاسو له وژلو تېر شم!! دوی دا شرط ومنلو!! بيا ئې سره وويل: له دې ستونزو سره په دې خاطر مخامخ شوي يو چې له يوسف سره مو بد وکړل... يوسف د دوی خبرې اورېدې او دوی نه پوهېدل چې يوسف پرې پوهېږي!!... بيا يوسف په پټه خپلو نوکرانو ته وويل: جوالونه ئې له غلو ورډك کړئ او د دوی خپلې پيسې هم د غلې په منځ کې پټې کېږدئ... غله ئې پر خرو بار کړه... د لمر لوېدو پر مهال يو ځای تم شول... يوه ورور ئې د خپل جوال خوله پرانستله چې خره ته دانه ترې ورکړي... ناڅاپه ئې وليدل چې پيسې ئې د جوال په خوله کې پرتې دي... وروڼو ته ئې وويل... هغوی له وېرې لړزېدل چې دا لا خدای څه بلا راباندې راوستله!!... کنعان ته ورسېدل... ټوله قصه ئې پلار ته تېره کړه... کله چې ئې بارونه پرانستل خپلې پيسې ئې وموندلې... پلار هم ډېر وار خطاء شو او وئې ويل: ولې دا مصيبتونه راباندې راځي...)

د بايبل په دې برخې کې هم له ادبي لحاظه ډېر رکاکت شته او هم يوسف عليه السلام او د ده پلار ته داسې نامناسب حرکات او نامناسبې خبرې منسوب شوې چې د دوی له شأنه ډېرې لرې دي!! وروڼه په مرګ ګواښل، زندان ته ئې لېږل، د يوسف په شته والي کې دا خبرې کول چې له يوسف سره مو بد کړي ول ځکه له دې مصيبت سره مخامخ شوو، د فرعون په سر لوړه کول... دا ټولې خبرې نه يوازې نامعقولې دي بلکې بنيې چې دا قصه له ځانه جوړه شوې. راشئ وګورو چې قرآن په دې اړه څومره په زړه پورې او درنه وينا لري او د بايبل دا ټولې خبرې ردوي:

وَجَآءَ إِخۡوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُواْ عَلَيۡهِ فَعَرَفَهُمۡ وَهُمۡ لَهُۥ مُنكِرُونَ ﴿٥٨﴾ وَلَمَّا جَهَّزَهُم

بِجَهَازِهِمْ قَالَ ٱئْتُونِي بِأَخٍ لَّكُم مِّنْ أَبِيكُمْ ۚ أَلَا تَرَوْنَ أَنِّيٓ أُوفِي ٱلْكَيْلَ وَأَنَا۠ خَيْرُ
ٱلْمُنزِلِينَ ﴿٥٩﴾ فَإِن لَّمْ تَأْتُونِي بِهِۦ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِندِي وَلَا تَقْرَبُونِ ﴿٦٠﴾ قَالُوا۟
سَنُرَٰوِدُ عَنْهُ أَبَاهُ وَإِنَّا لَفَٰعِلُونَ ﴿٦١﴾ وَقَالَ لِفِتْيَٰنِهِ ٱجْعَلُوا۟ بِضَٰعَتَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ
لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَآ إِذَا ٱنقَلَبُوٓا۟ إِلَىٰٓ أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٦٢﴾

د یوسف ورونه راغلل او د هغه محضر ته ننوتل، داسي چي ده وپېژندل خو دوی ونه پېژاندو او چي کله ئې په خپلو بارونو سمبال کړل ورته ئې وویل: خپل هغه ورور هم راولئ چي له پلاره مو (ورور) دئ، نه ګورئ چي زه ډکي ډکي پیماني ورکوم او ښه مېلمه پال یم؟ خو که ئې ما ته را نه ولئ؛ نو نه به له ما سره تاسو ته کومه پیمانه وي او نه به ما ته رانږدې کېږئ. هغوی وویل: له پلاره به ئې حتماً د ده (د لېږلو) غوښتنه وکړو او موږ هرومرو د دې کار کوونکي یو. خپلو (مؤظفو) زلمیانو ته ئې وویل: د دوی هغه مال چي (د غلې په بدل کي ئې ورکړی)، (په پټه) د دوی په پېټو کي کېږدئ، داسي چي کور ته د ستنېدو پر مهال پرې پوه شي، ترڅو بېرته راوګرځي.

(٥٨-٦٢)- ګورئ چي په دغو لنډو آیتونو او مختصرو الفاظو سره؛ عظیم الشأن قرآن څومره حقائق بیان کړي او څومره ژوري لارښووني ئې زموږ مخي ته ایښي او څنګه ئې د بایبل غلطي ویناوي تصحیح کړې؟! لکه څنګه چي د یوه جامع او بلیغ کلام تقاضا ده قرآن پرته له دې چي ووایي یوسف علیه السلام خپل کار څنګه پیل کړ، د ښېرازه کالونو په دوران کي ئې څه وکړل او د وچ کالیو لپاره ئې څه تیاری ونیو؟ سره له دې چي په دې اړه ئې هیڅ نه دي ویلي او خبره ئې له هغه ځایه پیل کړې چي د ده وروڼه د غلې اخیستلو لپاره مصر ته راغلي او د ده په حضور کي ودرېدلي، له همدې د قرآن هر هوښیار لوستونکی په دې پوهېږي چي یوسف علیه السلام په دې موده کي کوم کوم کارونه کړي، له دې آیتونو نه معلومېږي چي:

- یوسف علیه السلام په خپلو لوړو قائدانه استعدادونو سره په کار پیل کړی، د مصر د زمکو ښېرازه کولو او د کر کښت وضعیت ښه کولو ته ئې خاصه پاملرنه کړې، د پاچا د خوب تعبیر ته په پام سره ئې په لومړیو اوه کلونو کي پریمانه غله اخیستلې او په ګودامونو کي ئې ذخیره کړې، د قحط د کلونو لپاره ئې پوره تیاری نیولی، د قحطي په رارسېدو سره ئې دا کارونه کړي: د غلو دانو لپاره ئې مناسبه بیع ټاکلې، د هغي غلې مقدار ئې ټاکلی چي ښایي یوه یوه کس ته د مناسبي دولتي بیعي په مقابل کي ورکړی شي، هر څوک باید په خپله د غلې اخیستلو لپاره حاضر شي، د غلې پلورلو لړی ئې تر

خپل نظارت او څارني لاندي پيل كړي، په داسي حال كي چي د مصر په نورو سيمو كي خلك له سختي قحطۍ سره مخامخ ول، په مصر كي د غلې د زياتوالي او ارزانی انګازې هري خوا ته رسېدې او خلك له لريو لريو سيمو، ډله ډله د غلو اخيستلو لپاره مصر ته راتلل او د ضرورت وړ غله ئې په ډېره ارزانه بيع ترلاسه كوله او د مصر د چارواكو د ښه نظم، ښو اخلاقو او ښې مېلمه پالني ښې خاطرې ئې له ځانه سره وړلې.

• د يوسف عليه السلام ورونه هم د غلې د پېرلو لپاره مصر ته ورځي، په خپل نوبت سره د يوسف عليه السلام حضور ته منل كېږي، يوسف عليه السلام هغوي وپېژندل، خو دوی د هغه په پېژندلو كي ځكه پاته راغلل چي په كوهي كي د ده له غورځولو تر دغه دمه نږدې شل كلونه تېر شوي وو، په هغه وخت كي يوسف عليه السلام تنكی ځوان وو، څه موده ئې د عزيز مصر په كور كي تېره كړه، نږدې لس كلونه ئې په زندان كي تېر كړل، له واكمنۍ نه ئې تر اوو كلونو زياته موده تېره شوې وه، دغې اوږدې مودې له خپلو لوړو ژورو سره د يوسف عليه السلام په څېرې كي ډېر بدلون راوستی وو، په ځانګړې توګه، هغوي دا تصور هم نه شو كولی چي ښايي د دوی جفا سپړلی ورور به داسي ستر مقام ته رسېدلی وي، د حضور هيبت او د احتياج او ضرورت احساس هم نه پرېږدي چي انسان تر ځان لوړ لوري ته ځير شي او د څېرې خطونه ئې په دقت سره وارزوي او وئې پېژني.

• د غذايي موادو د تجارت او احتكار د مخنيوي لپاره د هري كورنۍ پر هر وګړي به په ټاكلي اندازه غله خرڅېدله، هر بالغ نارينه بايد په خپله د خپلې ټاكلې غلې د پېرلو لپاره حاضر شوی وی، د يوسف ورونو د خپل معذور او په سترګو ړوند پلار او ناسكه ورور لپاره هم غله وغوښته، د پلار عذر ئې ومنل شو؛ خو د ورور په اړه ورته وويل شو: په وروستي ځل بايد هغه هم دلته راولئ، كه چېري مو دروغ ويلي وو او هغه مو حاضر نه كړ، نو زموږ خوا ته نور مه راځئ او د غلې تر لاسه كولو طمع هم مه كوئ!! ګورئ چي د بايبل او قرآن د يناوو تر منځ څومره ژور توپيرونه شته، بايبل د يوسف عليه السلام چلند داسي انځور كړی لكه د يوه كم ظرفه انسان چلند، داسي الفاظ او كارونه ئې هغه ته منسوب كړي چي د يوه ستر شخصيت له شأنه ډېر لري دي، خو د قرآن عظيم الشأن څرګندوني داسي دي چي د يوسف عليه السلام ستر شخصيت، صبر، زغم او تدبر په كي له ورايه ښكاري، د قرآن له وينا معلومېږي چي يوسف عليه السلام له خپلو ورونو سره په معامله كي ډېر محتاط دئ، هڅه كوي چي د ده له كومي وينا او حركت نه د ده د ورونو حساسيت او حسادت راونه پارېږي او مصر ته له راتلو او د ده په خوا كي له مېشتېدو ډډه ونه كړي، دا انديښنه هم ورسره ده چي داسي نه ورور ته ئې كوم ضرر ورسوي. هغو كسانو ته چي د بدوي او صحرايي ژوند په باب پوره او دقيق معلومات نه لري، په دې مطلب پوهېدل لږ ګران دئ چي يوسف عليه السلام ولي په هماغه لومړني ملاقات كي خپلو ورونو ته ځان معرفي نه كړ؟ د هغه وخت د نيمه بدوي ژوند غوښتنه او

تقاضا دا وه چي يوسف عليه السلام له خپلو ورونو سره په ډېر احتياط چلند وکړي، د دوی اعتماد جلب کړي، له داسي تدبيره کار واخلي چي لومړی د ده سکه ورور روغ رمټ ورته راورسوي، مصر ته په مکررو تلو راتلو او د وړيا مرستو په ترلاسه کولو سره او د ده د ډېر ښه سلوك په ليدو سره ډاډه او مطمئن شي چي يوسف عليه السلام هغوی ته د ضرر رسولو او انتقام نيت نه لري او کولی شي په بشپړ ډاډ، اطمئنان او درناوي سره د ده په څنګ کي ژوند وکړي او د ورور ګلوی له معاملې ئې مطمئن او ډاډه وي.

- په نيمه بدوي کورنيو کي کله کله يو ناسنجول شوی او بې احتياطه حرکت د يوې لويې کورنۍ د بشپړي تباهۍ باعث شي، يوسف عليه السلام يوه ترخه تجربه درلوده، ښايي محتاطانه عمل ئې کړی وی، ښايي هغه وخت ئې ځان خپلو ورونو ته معرفي کړی وی چي له يوه پلوه ئې خپل ورور په لاس ورغلی او له بله پلوه ئې پر خپلو کينه کښو او حسودو ورونو باندي د هر ډول شاته تګ لاري بندي کړې وي، غوښتل ئې ورونو ته ثابته کړي چي د ده په اړه ئې اشتباه کړې، بې موجبه ئې حسادت ورسره کړی، دا ورور دوی ته مينه او درناوی په زړه کي لري، غواړي د تل لپاره د ده په خوا کي په عزت او درناوي سره ژوند وکړي، نه ښايي له داسي مهربان ورور سره د دښمنۍ لار غوره کړي، دوی ته ئې تر هغه ځان معرفي نه کړ چي پر خپلو اشتباهاتو او قصور پوه شي، له دې پرته بله لاره ورته پاته نه وي چي د دښمنۍ پر ځای وروري ورسره وپالي، کله چي هغوي هر يو د دې ناپېژندوی سړي د شرافت، مېلمه پالنې، فضيلت او احسان په اړه په خپلو منځونو کي هم او د خپلي کورنۍ په وړاندي هم په مکرر ډول يادونه کړې او په وار وار ئې ستايلی، پس له هغه چي دوی پوه شي دا همغه کس دئ چي دوی ورسره حسادت کاوو او په څاه کي ئې وغورځاوو، همغه چي دوی په بده سترګه ورته کتل، د دښمنۍ وړ ئې ګاڼو، دا يو مهربان ورور دئ، د ستايلو وړ شخصيت، دا دئ په نه پېژندل شوې څېرې کي ئې د ده څومره ستاينه کړې، هر ځای او د هر چا په وړاندي ئې دی ستايلی؛ مګر دا له عقل او انصافه لري خبره نه ده چي له همدې شخصيت سره د يوسف عليه السلام په څېره کي حسد وکړي؟! په دې توګه به دوی په خپلي اشتباه پوه شي او په خپل دريځ کي به بدلون راولي.

- يوسف عليه السلام نه يوازي دا چي له دوی د خپل ورور د راوستلو کلك تعهد اخلي بلکي داسي تدبير کاروي چي ټوله کورنۍ د ده د ورور په لېږلو توافق وکړي، دا ترتيب ئې ونيولو چي د دوی راوړې بضاعه (هغه جنس چي د غلې د پېرلو لپاره ئې له ځان سره راوړي وو) بېرته کورنۍ ته مسترد شي، خو له دې وېري چي که ئې خپلو ورونو ته وسپاري ښايي ضائع شي او خپل پلار ته ووايي چي غله ئې د همغه جنس په بدل کي اخيستي ده، د خپلو ورونو په امانتداری بې باوره وو، نو ځکه ئې خپلو معتمدو زلميانو ته وويل: د دوی راوړي توکي د غلو په پېټو کي داسي ځای په ځای کړئ چي فقط کور ته

له رسېدو وروسته او هغه وخت پرې پوه شي چي خپل پېټي پرانيزي، چي په دې سره به ټوله کورنۍ تشويق شي او مصر ته د ده د سکني ورور له لېږلو سره به توافق وکړي.

- د (درهم) او (دينار) پر ځای د ((بضاعه)) د کلمې استعمال دا ښيي چي هغه مهال پېر پلور جنس د جنس په بدل کي وو او لا سکه نه وه رائج شوې، د بابيل دا وينا هيڅ وزن او اعتبار نه لري چي د يوسف عليه السلام ورونو سکې له ځان سره وړې وې، له دې خبري دا هم معلومېږي چي د دوی د راوړو توکيو حجم هومره وو چي د غلې په پېټو کي ئې پټول گران کار نه وو، له دې ټولو خبرو دا جوتېږي چي د دوی (بضاعه) بايد گاڼې وي چي د مجبوريت له مخي ئې د غلې په بدل کي ورکړې وې، احتمالاً د دې صحنې ليدل يوسف عليه السلام سخت ځورولی او تصميم ئې نيولی چي دا گاڼې سلامت او په بشپړه توگه د ده کورنۍ ته ورسېږي او په دې سره هم د ورونو او هم د کورنۍ د نورو غړو باور او اعتماد تر لاسه کړي.

قرآن ورپسې فرمايي:

فَلَمَّا رَجَعُوٓاْ إِلَىٰٓ أَبِيهِمۡ قَالُواْ يَٰٓأَبَانَا مُنِعَ مِنَّا ٱلۡكَيۡلُ فَأَرۡسِلۡ مَعَنَآ أَخَانَا نَكۡتَلۡ
وَإِنَّا لَهُۥ لَحَٰفِظُونَ ﴿٦٣﴾ قَالَ هَلۡ ءَامَنُكُمۡ عَلَيۡهِ إِلَّا كَمَآ أَمِنتُكُمۡ عَلَىٰٓ أَخِيهِ مِن
قَبۡلُۖ فَٱللَّهُ خَيۡرٌ حَٰفِظًاۖ وَهُوَ أَرۡحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿٦٤﴾ وَلَمَّا فَتَحُواْ مَتَٰعَهُمۡ وَجَدُواْ
بِضَٰعَتَهُمۡ رُدَّتۡ إِلَيۡهِمۡۖ قَالُواْ يَٰٓأَبَانَا مَا نَبۡغِيۖ هَٰذِهِۦ بِضَٰعَتُنَا رُدَّتۡ إِلَيۡنَاۖ وَنَمِيرُ
أَهۡلَنَا وَنَحۡفَظُ أَخَانَا وَنَزۡدَادُ كَيۡلَ بَعِيرٖۖ ذَٰلِكَ كَيۡلٞ يَسِيرٞ ﴿٦٥﴾ قَالَ لَنۡ أُرۡسِلَهُۥ
مَعَكُمۡ حَتَّىٰ تُؤۡتُونِ مَوۡثِقٗا مِّنَ ٱللَّهِ لَتَأۡتُنَّنِي بِهِۦٓ إِلَّآ أَن يُحَاطَ بِكُمۡۖ فَلَمَّآ
ءَاتَوۡهُ مَوۡثِقَهُمۡ قَالَ ٱللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٞ ﴿٦٦﴾ وَقَالَ يَٰبَنِيَّ لَا تَدۡخُلُواْ مِنۢ بَابٖ
وَٰحِدٖ وَٱدۡخُلُواْ مِنۡ أَبۡوَٰبٖ مُّتَفَرِّقَةٖۖ وَمَآ أُغۡنِي عَنكُم مِّنَ ٱللَّهِ مِن شَيۡءٍۖ إِنِ
ٱلۡحُكۡمُ إِلَّا لِلَّهِۖ عَلَيۡهِ تَوَكَّلۡتُۖ وَعَلَيۡهِ فَلۡيَتَوَكَّلِ ٱلۡمُتَوَكِّلُونَ ﴿٦٧﴾

نو کله چي خپل پلار ته وروگرځېدل، وئې ويل: پلاره! له موږ نه ئې يوه پيمانه وسپموله،

نو خپل ورور مو راسره ولېږه تر څو (بشپړې) پيمانې ترلاسه كړو، موږ به ئې هرو مرو ساتونكي يو. پلار ورته وويل: آيا د ده په اړه داسې باور دربانديې وكړم لكه مخكې چې مې د ده د ورور په اړه باور دربانديې كړى وو؟ (همدا او بل څه نه؟) خداى خورا ښه ساتونكى دئ او هغه تر هر رحم كوونكې زيات مهربانه دئ. خو كله چې دوى خپل پېټي پرانيستل؛ نو خپله بضاعه (جنس) ئې وموندو چې ورگرځول شوى، وئې ويل: اې پلاره! نور نو څه غواړو؟ دا هم زموږ بضاعه (جنس) چې بېرته راكړى شوى، (پرېږده چې بيا ولاړ شو) او خپله كورنۍ له لوږې وژغورو، د خپل ورور ساتنه وكړو او د يوه اوښ (بار) پيمانه رازياته كړو، دا خو يوه آسانه پيمانه ترلاسه كول دي!! وئې ويل: تر هغه به ئې درسره ونه لېږم چې كلكه الهي ژمنه راسره وكړئ چې بېرته به ئې رارسوئ مگر دا چې محاصره او ايسار كړى شئ او چې كله ئې كلك قول وركړ، وئې ويل: پر هغه څه چې موږ ئې وايو الله وكيل او ذمه وار دئ. وئې ويل: زامنو! له يوې دروازې (ښار ته) مه ننوځئ، له مختلفو دروازو ورننوځئ او زه (په دې وينا سره) د الله كومه پرېكړه درنه نه شم دفع كولى، د پرېكړو واك خو يوازې له الله سره دئ، پر هغه مې توكل دئ او هر توكل كوونكى بايد پر هغه توكل وكړي.

(٦٣-٦٧)- د يوسف عليه السلام وروڼه خپلې كورنۍ ته وگرځېدل، دومره غله ئې له ځان سره وړې وه چې د اوږدې مودې لپاره ټولې كورنۍ ته كافي نه وه، خپل پلار ته ئې وويل: په كار ده چې ډېر ژر بيا مصر ته ولاړ شو، نوره غله راوړو، زموږ كشرى ورور هم راسره ولېږه چې د هغه برخه هم ترلاسه كړو، ډاډ دركوو چې په ښه توگه به ئې ساتنه كوو. پلار چې د يوسف عليه السلام د بيلتون داغ پر زړه لري او پر خپلو زامنو باور نه شي كولى او د اعتماد وړ ئې نه بولي؛ په ځواب كې وايي: آيا له ما دا توقع لرئ چې د ده په اړه هم پر تاسو همغسې اعتماد وكړم چې د ده د ورور په اړه مې پر تاسو وكړ، همدا او بل څه نه؟ دا خو عجيبه توقع او بې ځايه انتظار دئ! الله تعالى به مو په خپله وساتي هغه تر هر چا ښه ساتونكى دئ، ما ته د مصر د هغه مهربان او مېلمه پال كس نوم ډېر مه اخلئ، الله تعالى تر هر رحم كوونكې زيات مهربان دئ، هغه به مو په دې قحطۍ كې وساتي، هغه به پر موږ مهربانه شي، د خپل رحمت له بې پايه سمندر نه به مو خړوبه كړي او زموږ مشكل او ربړه به له بلې لارې حل كړي. خو كله چې دوى خپل پېټي پرانستل او ناڅاپه ئې خپل مال په كې وموندو، نو د هغه چا په څېر چې خپل ستر هدف ته رسېدلى وي او يا مضبوط او پياوړى دليل په لاس ورغلى وي، خپل پلار ته ئې وويل: نور نو تر دې زيات څه غواړو؟ دا دئ مال او متاع مو هم رامسترد شوې، پرېږده چې لاړ شو، خپل ورور هم له ځان سره بوځو، كورنۍ له لوږې وژغورو، موجوده غله مو لږه ده او ټولې كورنۍ ته كفايت نه كوي! يعقوب عليه السلام مجبور شو، له خپل دريځ نه كوز شو او مصر ته د خپل كشر زوى له لېږلو سره ئې په نه زړه توافق وكړ او خپلو زامنو ته ئې وويل: په دې شرط ئې درسره لېږم چې د الله تعالى په نامه

راسره ژمنه وکړئ چي هرو مرو به ئې روغ رمټ رارسوئ، مګر دا چي له کومي پېښي سره مخامخ شئ، څوك مو په زور ايسار کړي، محاصره شئ او له محاصرې د وتلو لار ونه مومئ. يعقوب عليه السلام مصر ته د خپل کشر زوی له لېږلو سره توافق وکړ، خو له ډېرو انديښنو سره، د يوسف عليه السلام د هجران او بېلتون درد ئې لا نه وو هېر کړی چي اوس په دې ناموافقو حالاتو کي خپل ټول زامن په ګډه او يو ځای د سختو مجبوريتونو په وجه ناچار سفر ته لېږي، له دې پرته بله چاره نه لري، خپلو زامنو ته توصيه کوي چي کله مصر ته ننوتئ نو ټول له يوې دروازې مه ننوځئ، بلکي بېل، بېل له مختلفو دروازو او لوريو ننوځئ، نه ويل کېږ ي ستاسي ډله بيز ورتګ د ښريرو خلکو توجه ځان ته جلب کړي او داسي وانګېري چي دا لويه ډله به هرو مرو د ډېرو غلو د پېرلو لپاره له اطرافه ښار ته راغلي وي او ښايي پرېمانه مال ئې هم له ځان سره راوړی وي، داسي نه چي د همدې لپاره ستاسو په ضد په کومي خطرناکي توطئې لاس پوري کړي او ضرر دروړسوي، په دې پسي نه يم چي په خپلي دغي توصيې سره به الهي تقدير بدل کړم او هغه څه چي خدای تاسي ته غوښتي دي له تاسي به ئې دفع کړم، الله تعالی چي کومه پرېکړه کړې هغه هرو مرو تر سره کېږي، دی يوازينی واکمن دئ او پرېکړي د ده له لوري کېږي، د هستې په اداري کي او د حکمونو او پرېکړو په صادرولو کي هيڅوك ورسره شريك نه دئ، ما پر خدای توکل کړی، څوك چي غواړي پر چا او څه توکل وکړي نو يوازي پر الله تعالی دې توکل وکړي.

- دلته ګورئ چي يعقوب عليه السلام له هغه ستر معنوي شخصيت او لوړ پيغمبرانه مقام او منزلت سره او له هغه قرب او نږدې والي سره چي د الله تعالی په دربار کي ئې لري، په دنيوي چارو کي، د نورو عادي خلکو په څېر خپل انساني تدابير په کار وړي، نه له غيبه خبر دئ او نه په چارو کي د تصرف ادعاء لري او نه د دې مدعي دئ چي الهي تقدير بدلولی شي، پر خپل خدای توکل کوي او ټول خلك پر خدای باندي توکل او اعتماد ته رابلي.
- همدارنګه ګورئ چي د پيغمبرانو په مکتب کي د تدابيرو غوره کول نه پر الهي مقدراتو د اعتقاد منافي دئ او نه پر خدای جل شانه باندي د توکل منافي، د دې مکتب پلويان په داسي حال کي چي پر نه بدلېدونکو الهي مقدراتو کلکه عقيده لري، خدای خپل وکيل او چاره ګر بولي او پر هغه توکل کوي، له دې سره سره په چارو کي انساني تدابير په کار اچوي، نه ئې پر الله تعالی باندي توکل او بروسه له دې ايساروي چي په خپلو چارو کي له تدبيره کار واخلي او نه ئې پر قضاء او قدر باندي اعتقاد او باور.
- همدا شان ګورئ چي قرآن په دغه تاريخي درس او د يوه ستر پيغمبر په عملي ژوند کي موږ ته دا رازده کوي چي د (توکل) ځای له (تدبير) نه وروسته دئ اول بايد (تدبير) خپل کړې او بيا پر الله تعالی توکل وکړې.
- بايبل ليکي چي (يعقوب عليه السلام د کشر زوی له لېږلو سره موافقه وکړه او وئې

ويل: كه خداى غواړي چي زه بې اولاده شم نو پرېږده چي بې اولاده شم... زامنو ته ئې
وويل: مخكنى پيسې هم درسره واخلئ او همدومره نوري هم... شهد، بادام، پستې، عطر
لرونكي بوټي او نوري تحفې ئې وركړې چي د مصر حاكم ته ئې وروړي... كله چي له
يوسف سره مخامخ شول هغه وويل: دوى به نن غرمه له ما سره ډوډئ خوري... ناظر
دوى د يوسف قصر ته وروستل... قصر ته د تلو په وخت كي ډېر وېرېدل... گمان ئې
كاوو چي ښايي د هغو پيسو په وجه به مو بنديان كړي چي زموږ په پېټو كي اېښودل
شوې وې... نو ځكه ئې د قصر په دروازه كي ناظر ته وويل: مخكي چي موږ كومي
پيسي دركړې وې هغه مو په خپلو پېټو كي وموندلې... بېرته مو له ځانه سره راوړې...
هغه ورته وويل: انديښنه مه كوئ، ښايي ستاسو او ستاسو د نيكونو خداى به دا پيسې
ستاسو په پېټو كي اېښې وي، ځكه چي ما خپلې پيسې ترلاسه كړې دي... يوسف ته ئې
هديې وركړې... د پلار او د كورنۍ د احوال پوښتنه ئې ترې وكړه... خپل كشر ورور ته
ئې گوته ونيوله چي آيا دى همغه ستاسو كشر ورور دئ؟ يوسف دوى د عمر په حساب
يو تر بل مخكي پر دسترخان كښېنول...دوى په دې كار ډېر حيران شول... يوسف خپل
سكه ورور ته تر نورو پنځه برابره زيات خوراك كېښود...له ډوډۍ وروسته يوسف خپل
ناظر ته وويل چي ډك ډك پېټي ورته بار كړئ... پيسې ئې هم د پېټو په خوله كي ورته
كېږدئ... او زما جام د بنيامين په پېټي كي پټ كېږدئ... ناظر همداسي وكړل... سهار
وختي ورونو خپل پېټي پر خرو بار كړل او وخوځېدل، خو لاډېر لري نه وو تللي چي
ناظر ورپسې ورغی او د يوسف دا خبري ئې ورته وكړې: ولې مو د ښېگڼو په بدل كي
بدي راسره وكړه؟ ولي مو زما د بادار هغه مخصوص جام چي شراب په كي څښي او
فال پرې گوري غلا كړی؟ دوى ورته وويل: لوړه كوو چي موږ دا كار نه دئ كړی... له
چا سره چي تا دا جام وموندو هغه ووژنه او موږ به هم د خپل بادار غلامان وو...هغه
ورته وويل: صحيح ده خو يوازي غل به زما غلام وي نور به درومي... تلاشي ئې د
مشر ورور له پېټي پيل كړه... د بنيامين په پېټي كي ئې وموند... بېرته ښار ته
راوگرځېدل... د يوسف په وړاندي ئې سجده وكړه... هغه ورته وويل: ولې مو دا كار
راسره وكړ؟ مگر نه پوهېدئ چي زه د فال له لاري په دې پوهېدى شم چي زما جام چا
غلا كړی...وئې ويل: اوس به هغه څوك زما غلام وي چي جام ئې غلا كړی... ورونو
ورته ويل: سالاره! پوهېږو چي ته د فرعون په څېر ځواكمن يې... كه موږ له بنيامين نه
پرته خپل كور ته ولاړ شو پلار به مو له ډېره غمه ومري... نو يوسف ونتوانېدو چي نور
صبر وكړي... خپل ځان ئې ورونو ته معرفي كړ... ورته ئې وويل چي ژر ولاړ شئ او
پلار ما ته راورسوئ. فرعون له دې پېښي خبر شو... يوسف ته ئې وويل: ورونو ته دي
ووايه چي كنعان ته ولاړ شي، خپله كورنۍ دلته راولي، زه به ښېرازه زمكه وركړم...
څو گاډۍ هم ورسره ولېږه چي ښځي او ماشومان په كي راولي... دوى د خپل پلار خوا
ته ورسېدل... ورته وئې ويل: يوسف ژوندى دئ او د ټول مصر حاكم دئ... پلار ئې په

دې خبرو باور نه کاوو خو چي سترګي ئې پر ګاډيو ولګېدې... وئې ويل: اوس مي باور راغی چي يوسف ژوندی دئ، څم چي له مرګه مخکي ئې ووينم!!)
د بايبل په دې ويناوو کي زياتي غلطي او بې بنستي خبري شته چي څو بېلګي ئې دا دي:

- يعقوب خو دغه وخت هم په خپل کور کي يولس زامن درلودل، څنګه به ئې د يوه بنيامين د لېږلو په وخت کي دا خبره کوله چي که خدای غواړي بې اولاده شم پرېږده چي بې اولاده شم؟
- دوی د فقر او لوږي له داسي حالت سره مخامخ ول چي په خپل مرګ وېرېدل، د ښځو ګاڼې ئې د غلو لپاره پلورلې، دومره شهد، بادام، پستې، عطر او نوري هديې ئې له کومه کړې چي پر خرو ئې بار کړي؟
- د يوسف ناظر ورته دروغ وويل چي دا پيسي به ستاسو خدای ستاسو په پېټو کي اېښې وي!!
- يوسف دوی د عمر په حساب مشر تر کشره مخکي پر دسترخان کښېنول او دې کار ته دوی حيران پاته شول. خپل سکه ورور ته ئې د نورو په پرتله پنځه برابره زيات خواړه مخي ته کېښودل!! آيا کوم شريف انسان به داسي کار وکړي چي په يوه دسترخان باندي د خپل يوه مېلمه تر مخ د نورو په پرتله پنځه برابره خواړه کېږدي؟ که داسي کار شوی وی نو د يوسف د ورونو لپاره همدا کافي وو چي د ده خوا ته هيڅکله رانه شي!!
- ولي به بيا هم د دوی پيسي د پېټو په خوله کي پټي ږدي؟
- دوی د يوسف د شرابو جام پټ کړی، په دې جام سره به يوسف فالونه نيول!! په داسي حال کي چي نه خو پيغمبران عليهم السلام شراب څښي او نه فالونه ګوري، د بايبل له دې وينا معلومېږي چي ليکونکی ئې هغه څوك دئ چي خلك په دروغجنو او غولوونکو فالونو غولوي او شکراني تري شکوي. يوسف عليه السلام ته دا خبره منسوبول چي ورونو ته ئې وويل، مګر په دې نه وئ خبر چي زه په فال سره هغه څوك پېژندی شم چي زما جام ئې غلا کړی، يوازي د داسي چا کار کېدی شي چي پيغمبران عليهم السلام او د دوی له تګلارو خبر نه وي.
- په داسي حال کي چي مخکي ئې په مکرره توګه ليکلي دي چي يعقوب عليه السلام په سترګو ړوند شوی وو، خو دلته ليکي چي کله يعقوب عليه السلام ګاډی په خپلو سترګو وليدې نو باور ئې راغی چي يوسف عليه السلام ژوندی دئ!!

قرآن د بايبل دا ټولي غلطي خبري تصحيح کوي او په ډېرو موجزو او بليغو الفاظو سره فرمايي:

وَلَمَّا دَخَلُواْ مِنۡ حَيۡثُ أَمَرَهُمۡ أَبُوهُم مَّا كَانَ يُغۡنِي عَنۡهُم مِّنَ ٱللَّهِ مِن شَيۡءٍ

إِلَّا حَاجَةً فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضَىٰهَا ۚ وَإِنَّهُۥ لَذُو عِلْمٍ لِّمَا عَلَّمْنَـٰهُ وَلَـٰكِنَّ أَكْثَرَ
ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾ وَلَمَّا دَخَلُوا۟ عَلَىٰ يُوسُفَ ءَاوَىٰٓ إِلَيْهِ أَخَاهُ ۖ قَالَ إِنِّىٓ
أَنَا۠ أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا جَهَّزَهُم بِجَهَازِهِمْ
جَعَلَ ٱلسِّقَايَةَ فِى رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ أَيَّتُهَا ٱلْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسَـٰرِقُونَ ﴿٧٠﴾
قَالُوا۟ وَأَقْبَلُوا۟ عَلَيْهِم مَّاذَا تَفْقِدُونَ ﴿٧١﴾ قَالُوا۟ نَفْقِدُ صُوَاعَ ٱلْمَلِكِ وَلِمَن جَآءَ
بِهِۦ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا۠ بِهِۦ زَعِيمٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوا۟ تَٱللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُم مَّا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِى
ٱلْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَـٰرِقِينَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا۟ فَمَا جَزَٰٓؤُهُۥٓ إِن كُنتُمْ كَـٰذِبِينَ ﴿٧٤﴾ قَالُوا۟
جَزَٰٓؤُهُۥ مَن وُجِدَ فِى رَحْلِهِۦ فَهُوَ جَزَٰٓؤُهُۥ ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿٧٥﴾

او كله چي (مصر ته) هماغسي ننوتل چي خپل پلار ورته ويلي وو، هغه د الله هيڅ پرېکړه نه ترې دفع کوله، دا خو د يعقوب عليه السلام په زړه کي هسي له يوې هيلي پرته بل څه نه وو چي تر سره ئي کړه او يقيناً چي دی د هغه علم خاوند وو چي موږ ورښودلی وو، خو ډېر خلك نه پوهېږي. او کله چي د يوسف محضر ته ننوتل؛ خپل سکه ورور ئي په خپل څنګ کي کښېناوو او وئې ويل: زه ستا هماغه (ورك شوی) ورور يم، پر هغه څه چي دوی کول مه مأيوسه کېږه! او چي كله ئي دوی په سامان سمبال کړل، نو د اوبو لوښی ئي د خپل ورور په پېټي کي کېښود، بيا جارچي غږ کړ: کاروانيانو! تاسي حتماً غله ياست! دوی مخ ورواړاوو او وئې ويل: څه شی لټوئ؟ ورته وئې ويل: شاهي پيمانه لټوو، هر څوك چي هغه راوړي د يوه اوښ بار د هغه شو او زه د دې ذمه وار يم. دوی وويل: په خدای قسم، تاسي پوهېږئ چي موږ د دې لپاره نه يو راغلي چي په زمکه کي فساد وکړو او موږ غله نه يو. ورته وئې ويل: که چېري درواغجن وئ نو جزا به ئي څه وي؟ هغوی وويل: جزا به ئي دا وي چي د چا په پېټي کي پيدا شو هغه به په بدل کي اخيستل کېږي، موږ ظالمانو ته داسي سزا ورکوو.

(٦٨-٧٥)- يعني د يعقوب عليه السلام زامن د پلار له توصيې سره سم ښار ته ننوتل، پلار په خپلي دې توصيې سره نه شو کولای له دوی څه دفع کړي، فقط د دې توصيې

حاجت ئې په خپل زړه کي احساس کړ، چي تر سره ئې کړ، د ده توصيې او وېناوي د هغه علم له مخي وې چي الله تعالی ورپه برخه کړی وو، ټولي خبري ئې عالمانه وې، ډېر خلك په دې حقائقو نه پوهېږي، کله تدبير د توکل منافي ګڼي، کله احتياط په الهي مقدراتو او په قضاء او قدر د ايمان مغاير بولي او کله پر خدای ايمان او پر الله تعالی توکل په دې معنی نيسي چي ځان تقدير ته وسپاري او له هر ډول تدبير نه لاس په سر شي.

- د قرآن له وينا معلومېږي چي يوسف عليه السلام خپل سکه ورور په مناسب وخت کي خپلي خوا ته غوښتی، د احوال پوښتنه ئې ترې کړې، ده د نورو خبرو په ضمن کي د خپل ورور د ورکېدو قصه ورته کړې او يوسف عليه السلام ورته ويلي: زه ستا هماغه ورك شوی ورور يم، د خپلو ورونو په ناروا‌وو کړو وړو مه مأيوسه کېږه، داسي څه ترتيب نيسم چي ته له ما سره پاته شې او ورونه دي کور ته ولاړ شي او غله له ځانه سره يوسي. د همدې لپاره ئې خپلو موظفو کسانو ته لارښوونه کړې چي د (غلې او اوبو پيمانه) د ده د سکه ورور په پېټي کي په پټه کېږدي او بيا اعلان وکړئ چي شاهي پيمانه ورکه شوې ده او حتماً کاروانيانو غلا کړې ده، چا چي راوړه او يا ئې وښودله د يوه اوښ بار غله به ورته انعام ورکوو، د يوسف عليه السلام ورونو وويل: موږ نه غله يو او نه د فساد لپاره راغلي يو، دلته مجبوريت راوستي يو، که چېري په موږ کي هر څوك غل وخوت، سزا به ئې دا وي چي د همدې غلا په بدل کي به ئې تاسو ته سپارو...

قرآن دلته څو خبري لري چي زياته توجه غواړي: فرمايي:

فَبَدَأَ بِأَوۡعِيَتِهِمۡ قَبۡلَ وِعَآءِ أَخِيهِ ثُمَّ ٱسۡتَخۡرَجَهَا مِن وِعَآءِ أَخِيهِۚ كَذَٰلِكَ كِدۡنَا لِيُوسُفَۖ مَا كَانَ لِيَأۡخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ ٱلۡمَلِكِ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُۚ نَرۡفَعُ دَرَجَٰتٖ مَّن نَّشَآءُۗ وَفَوۡقَ كُلِّ ذِي عِلۡمٍ عَلِيمٞ ٧٦

نو د خپل ورور له پېټي نه مخکي ئې (دنورو) له پېټو پيل کړه، بيا ئې د ورور له پېټي راوايسته، داسي مو يوسف ته تدبير وروښود، خپل ورور ئې د پاچا د دين له مخي نه شو نيولی، مګر دا چي الله غوښتي وی، د هغه چا درجي لوړوو چي موږ ئې غواړو او د هر پوهندوی پر سر بل ښه پوه شته.

---

(٧٦)- د دې آيتونو خلاصه دا ده: تلاشي پيل شوې، لومړی د نورو پېټي پلټل شوي او په پای کي د ده د سکه ورور او د هغه له پېټي ئې پيمانه راايستلې، دا يو الهي تدبير وو چي يوسف عليه السلام ته ښودل شوی، د مصر د قوانينو له مخي ده خپل ورور نه شو راګرځولی، الله تعالی چي چا ته وغواړي پوهه او حکمت ورپه برخه کوي او په همدې

حكمت سره د هغه مقام او منزلت لوړوي، خو هيڅوك دي په خپل علم او حكمت نه غره كيږي، په دې دي خبر وي چي د هر پوه نه لوړ بل پوه شته.

د دې وينا په اړه څو خبري په پام كي ولرئ:

- قرآن د بايبل د وينا برعكس دا ورك شوى شى كله د سقاية (د اوبو څښنلو لوښى) او كله ئي صواع (پيمانه) بولي، له دې معلوميږي چي دا لوښى سطل يا لويي كاسي ته ورته لوښى وو چي هم د اوبو لپاره كارېدو او هم د پيماني لپاره، د بايبل دا ادعاء غلطه ده چي دا د يوسف عليه السلام د شرابو جام گڼي، د پاچا د شرابو جام داسي په ميدان نه وي پروت چي د غلو دانو پيرلو لپاره راغلي خلك ئي غلا كړى شي!!
- له دې دا هم معلوميږي چي دغه مهال د مصر ټولنه په يوې مدني ټولني بدله شوې وه، نظم او قانون په كي حاكم شوى وو او اوس نو چارواكو او څواكمنو واكدارانو هم د قانون خلاف كار نه شو كولى، د يوسف عليه السلام په څېر څواكمن كس هم نه شو كولى خپل ورور بې دليله بندي كړي او يا ئي له ځان سره تم كړي، دې ته اړ وو چي څه قانوني چاره ورته ولټوي. كه د يوسف عليه السلام او هغو دوو زلميانو د بندي كېدا قصه په پام كي ولرو نو ويلى شو چي د مصر په نظام كي دغه بدلون هم د يوسف عليه السلام په وجه راغلى وو، مخكي چارواكو كولى شو بې وزلي په نه گناه زندان ته ولېږي خو اوس د يوسف عليه السلام په څېر څواكمن شخصيت هم داسي كار نشي كولى.
- يوسف عليه السلام غواړي چي خپل سكه ورور له ځان سره وساتي، دا موضوع ورته خاص اهميت لري؛ خو د مصر د حاكم نظام او موجوده قوانينو له مخي نه شي كولى هغه په اسارت ونيسي او له ځان سره ئي وساتي، د ده د ورونو دې وينا ورته كار آسانه او ستونزه ئې ورته حل كړه چي وئې ويل: له هر چا سره چي پيمانه پيدا شوه د غلا په جرم دي زنداني شي، الهي تدبير د ده مرسته وكړه، الهي تدبير داسي دئ چي د دښمن خبره په خپله د دښمن د غاړي غړوندى شي، په خپل ايښي دام كي ئي پښه ونښلي، تېشه د بل لپاره پورته كړي خو خپله پښه پرې ووهي او هره تيره چي پورته كوي پر خپل سر ئي لگيږي.
- له دې وينا معلوميږي چي د مصر پاچا لا ژوندى دئ او د هغه قوانين په ټولني كي نافذ دي، يوسف عليه السلام په پيغمبرئ نه دئ مبعوث شوى او د مصر په نظام كي د پيغمبرئ له حيثيت سره وظيفه نه تر سره كوي، د هغو خلكو رأيه سمه نه ده چي په دې نظام كي د يوسف عليه السلام د كار په استناد غواړي په غير اسلامي نظامونو كي كار كول توجيه كړي، ځكه دا د ده له بعثت مخكي حالت وو.
- يوسف عليه السلام د خپلو ورونو د څواب له اورېدلو وروسته، ساتونكو ته هدايت وركوي چي بارونه وپلټئ، د پلټني كار بايد داسي وي چي هيچا ته شك راپيدا نه كړي، نو ځكه ئي پلټنه د يوسف عليه السلام د نورو ورونو له پېټو پيل كړه او په پاى كي د ده د سكه ورور وار راغى او وركه شوې پيمانه ئې ترې وښكله او د ورونو له ژمني سره سم

ئي په اسارت ونيو.

- په دې آيت کې د دين لفظ داسي کارول شوی چي د دين حقيقت په ډېره واضح توګه بيانوي، (فى دين الملك) فقره ښيي چي د اسلام له نظره دين يعني پر ټولني حاکم نظام، يعني هغه نظام چي د انسان فردي او ټولنيز مناسبات او اړيکي تنظيموي او مشاجرې ئي حل و فصل کوي. دا سمه نه ده چي څوك دين خاص مذهبي مراسم وګڼي او په عباداتو، اورادو او اذکارو کي ئي خلاصه کړي.
- د ژوند په هري برخي کي چي چا ته پر نورو خلکو فضيلت او لوړوالی ورپه برخه شي، نو دې ته دي متوجه وي چي دا فضيلت خپل ذاتي کار ونه ګڼي او پرې مغرور نه شي؛ بلکي بايد په دې باور وي چي د دې برلاسي او فضيلت منشأ او سرچينه الهي عنايت او پېرزوينه ده، بايد باور ولري چي الله تعالی د هر سر د پاسه سر پيدا کړی او د هر پوه او عالم نه بر بل عالم، دا باور په انسان کي د غرور او تکبر احساس له منځه وړي او نه پرېږدي چي په ټولنه کي د ځان لاندي خلك تحقير کړي او په سپکه سترګه ورته وګوري.
- د يوسف عليه السلام ورونو چي لا ئي د يوسف عليه السلام په باب په زړه کي کينه درلوده او د ده سکه ورور ئي ښه نه ايسېدو، د دې صحنې په ليدو سره د خپل زړه براسي داسي وايستې: ورور ئي هم د ده په څېر وو، هغه هم غل وو!! د دې پر ځای چي له خپل ورور نه دفاع وکړي اپوته د هغه په ضد شهادت ورکوي، د دې پر ځای چي د پېښي په اړه د شك او شبهې څرګندونه وکړي او په دې کار کي د خپل ورور لاس لرل رد کړي، پر هغه باندي وارد شوی اتهام تصديقوي او صحيح ئي ګڼي او ادعاء کوي چي دا کار د هغه له شأنه لري نه دئ، ورور ئي هم غل وو، د هيڅ شك ځای نه دئ پاته، په کار ده چي مجازات شي او په اسارت ونيول شي!! يوسف عليه السلام ځواب نه ورکوي، د هغه څه له ويلو ډډه کوي چي زړه ئي غوښتل، له ځان سره وايي: لا مو هغه مخکنی بد خوی نه دئ بدل شوی، لا له خپله ناروا دريځه نه يئ راکوز شوي، الله تعالی ستاسو د خبرو په حقيقت ښه پوهېږي.
- دلته قرآن يوه عجيبه صحنه انځوروي، له يوې خوا د يوسف عليه السلام لوی زغم او صبر او له بلي خوا د ده په ضد د ورونو زړه او ژوره کينه په کي انځور شوې، فرمايي:

قَالُوٓاْ إِن يَسۡرِقۡ فَقَدۡ سَرَقَ أَخٞ لَّهُۥ مِن قَبۡلُۚ فَأَسَرَّهَا يُوسُفُ فِي نَفۡسِهِۦ وَلَمۡ يُبۡدِهَا لَهُمۡۚ قَالَ أَنتُمۡ شَرّٞ مَّكَانٗاۖ وَٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ٧٧

(ورونو) ئي وويل: که ده (نن) غلا کړې، نو سکه ورور ئي تر ده د مخه غلا کړې!! (يوسف عليه السلام) دا خبره په خپل زړه کي وساتله (د دوی د دې تور او اتهام په ځواب

کي ئې څه ونه ويل) او هغوی ته ئې (په خپل زړه) وويل: تاسو په ډېر بد مقام او حالت کي يئ او الله تعالی ستاسو د وينا په حقيقت ښه پوه دئ.

(۷۷)- ګورئ چي له يوې خوا ئې ورونو لا خپله ژوره کينه نه ده هېره کړې او اوس هم د ده په ضد د زړه بړاسي په داسي ناروا تورونو سره راباسي او له بلي خوا يوسف عليه السلام لا پرې مهربانه دئ، نه غواړي ځواب ورکړي او له ځانه دفاع وکړي، د دوی په حال افسوس کوي، بيا ئې هم تصميم دا دئ چي دغه حسود او کينه کښ ورونه ئې خوا ته راشي او د ده په څنګ کي ژوند وکړي!! قرآن په دې سره موږ ته لارښوونه کوي چي د پيغمبرانو عليهم السلام شأن داسي وي، د پيغمبرانو عليهم السلام په لار تلونکي مشران بايد داسي وي، د يوه صالح مشر ځانګړتيا دغه ده، بايد داسي لوی زغم او لوی زړه ولري او له خپل قدرت په استفادې سره له چا خپل غچ او انتقام وانخلي.

قَالُواْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡعَزِيزُ إِنَّ لَهُۥٓ أَبًا شَيۡخًا كَبِيرًا فَخُذۡ أَحَدَنَا مَكَانَهُۥٓۖ إِنَّا نَرَىٰكَ مِنَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ۝٧٨ قَالَ مَعَاذَ ٱللَّهِ أَن نَّأۡخُذَ إِلَّا مَن وَجَدۡنَا مَتَٰعَنَا عِندَهُۥٓ إِنَّآ إِذٗا لَّظَٰلِمُونَ ۝٧٩

(د يوسف ورونو) وويل: عاليقدره! رښتيا درته وايو چي دی ډېر عمر خوړلی سپين ږيری پلار لري (د ده بېلوالی نه شي زغملی)، د ده په ځای له موږ نه يو تن په اسارت ونيسه، موږ دي له نېکانو بولو. وئې ويل: خدای ته پناه (وړم) چي له هغه چا پرته بل څوك په اسارت ونيسو چي خپله متاع مو ورسره موندلې، په هغه صورت کي خو به د ظالمانو له ډلي وو.

(۷۸-۷۹)- په دې آيتونو کي څو اساسي مطالب د غور وړ دي:

● ~~د ورونو حالت ډېر عجيب انځور شوی؛ چا ته چي يوه شيبه مخکي ئې غل ګڼي؛~~ وايي: د قدر وړه! د هغه پر ځای زموږ يو تن په اسارت ونيسئ، هغه سپين ږيری پلار لري، موږ له تا ډېري ښېګڼي ليدلي دي، په دې باب هم له موږ سره احسان وکړه، ستا په څېر له يوه محسن نه د احسان طمع لرو!! يوسف عليه السلام په ځواب کي ورته وايي: الله تعالی ته پناه وړم چي يو بې ګناه سړی د يوه مجرم پر ځای مؤاخذه کړو، په هغه صورت کي خو به موږ ظالمان يو!! قرآن په دې سره موږ ته لارښوونه کوي چي يو د بل په بدل کي مجازات کول ظلم دئ، پيغمبران عليهم السلام راغلي چي د داسي ظلم ټغر ټول کړي او دا هغه ستره خبره ده چي له يوې اسلامي ټولني پرته ئې په بل ځای کي مثال نه شو موندلی، دا اوس په يووېشتمي پېړۍ کي د مجرم پر ځای د ده پلار، زوی او

ورور څورول کېږي، د قاتل په بدل کې د ده پلار، زوی او ورور وژل کېږي، د يوه کس د جرم په مقابل کې په کلي، قوم او حتی ملت برید کېږي، په لسهاوو او سلهاوو کسان وژل کېږي.

فَلَمَّا ٱسۡتَيۡـَٔسُواْ مِنۡهُ خَلَصُواْ نَجِيّٗاۖ قَالَ كَبِيرُهُمۡ أَلَمۡ تَعۡلَمُوٓاْ أَنَّ أَبَاكُمۡ قَدۡ
أَخَذَ عَلَيۡكُم مَّوۡثِقٗا مِّنَ ٱللَّهِ وَمِن قَبۡلُ مَا فَرَّطتُمۡ فِي يُوسُفَۖ فَلَنۡ أَبۡرَحَ ٱلۡأَرۡضَ
حَتَّىٰ يَأۡذَنَ لِيٓ أَبِيٓ أَوۡ يَحۡكُمَ ٱللَّهُ لِيۖ وَهُوَ خَيۡرُ ٱلۡحَٰكِمِينَ ﴿٨٠﴾ ٱرۡجِعُوٓاْ إِلَىٰٓ أَبِيكُمۡ
فَقُولُواْ يَٰٓأَبَانَآ إِنَّ ٱبۡنَكَ سَرَقَ وَمَا شَهِدۡنَآ إِلَّا بِمَا عَلِمۡنَا وَمَا كُنَّا لِلۡغَيۡبِ
حَٰفِظِينَ ﴿٨١﴾ وَسۡـَٔلِ ٱلۡقَرۡيَةَ ٱلَّتِي كُنَّا فِيهَا وَٱلۡعِيرَ ٱلَّتِيٓ أَقۡبَلۡنَا فِيهَاۖ وَإِنَّا
لَصَٰدِقُونَ ﴿٨٢﴾ قَالَ بَلۡ سَوَّلَتۡ لَكُمۡ أَنفُسُكُمۡ أَمۡرٗاۖ فَصَبۡرٞ جَمِيلٌۖ عَسَى ٱللَّهُ أَن
يَأۡتِيَنِي بِهِمۡ جَمِيعًاۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلۡعَلِيمُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿٨٣﴾

نو کله چې ترې ناهیلي شول، د پټو خبرو لپاره گوښې ته (له خلکو بېل) شول، مشر ئې وويل: مگر دې ته مو پام نه دئ چې خپل پلار مو د الله په نامه ژمنه درنه اخيستې؟ او تر دې د مخه مو چې د يوسف په اړه تېرى کړى وو؟ زه خو به تر هغه دا زمکه هيڅکله پرې نږدم چې يا مي پلار اجازه راکړي او يا الله تعالی زما په اړه کومه پرېکړه وکړي او هغه تر ټولو غوره حکم کوونکی دئ. پلار ته مو ورشئ او ورته ووايئ: زوی دي غلا وکړه، دا شهادت مو له هغه پرته په بل څه نه دئ ولاړ چې موږ په خپله پرې پوه شوي يو (په خپلو سترگو مو وليدل چې غلا شوی مال د ده له پېټي راووت، دا کار ئې زموږ په غياب کې کړی) او موږ خو په غياب کې (د ده) څارونکي نه وو. له هغه کلي چې په کې وو او له هغه کاروانه چې په کې راغلو پوښتنه وکړه، ډاډه اوسه چې موږ رښتيني يو. وئې ويل: داسې نه ده؛ بلکې ستاسو نفسونو کوم کار درته ښايسته کړی، نو (زما دې) غوره صبر وي، امېد دئ چې الله تعالی ټول راته راولي، بې شکه چې هغه باحکمت پوه دئ.

(۸۰-۸۳)- د دې مبارکو آيتونو خلاصه دا ده:

- کله چې د ورونو ټينگار بې نتيجې پاته کېږي او د خپل ورور له خوشې کېدو ناهيلي

کېږي، نو له خلکو ببلېږي او په يوې گوښې کې په ټيټ غږ په خبرو لگيا کېږي، مشر ورور ئې ورته وايي: آيا له پلار سره مو خپله کلکه ژمنه هېره کړې؟ تر دې د مخه مو د يوسف په اړه هم تېرى وکړ؟ ما هوډ کړى چې تر هغه پورې به دا ځاى نه پرېږدم چې يا مې پلار هدايت راکړي او يا الله تعالى خپله فيصله صادره کړي، زه د الهي فيصلې انتظار کوم، تاسې پلار ته ورشئ او ورته ووايئ چې زوى دې په غلا نيول شوى، ښه پوهېږو چې دا کار ئې کړى، صحيح ده چې موږ بايد د ده ځارنه او ساتنه کړې وى، خو هغه دا کار پټ او زموږ له نظره لرې تر سره کړى، موږ څرنگه په غياب کې د ده ساتنه کولى شوى؟ ته د هغه کلي له خلکو پوښتنه وکړه چې موږ په کې اوسېدو او دا پېښه په کې وشوه، له هغه کاروان نه وپوښته چې موږ ورسره يو ځاى راغلو، ترڅو حقيقت درته څرگند شي او زموږ رښتينولي درته ثابته شي. له دې وينا نه څو خبرې جوتېږي:
لومړى دا چې د بايبل دا وينا غلطه ده چې ورونو ئې د يوسف عليه السلام په وړاندې يوه بل ته ويلې چې موږ په دې خاطر له دغو مصيبتونو سره مخامخ شوي يو چې له يوسف سره مو بد وکړل، داسې خبره هيڅ مجرم د نورو په وړاندې نه کوي، که څه هم گمان ئې دا وي چې نور د دوى په خبرو نه پوهېږي، که ئې ويلو ته اړ شي نو په پټو غونډو کې او په ټيټ غږ ئې کوي، هغسې لکه چې قرآن د يوسف عليه السلام د ورونو په اړه فرمايي. او دوهمه خبره دا چې مشر ورور ئې د دوى پر هغه فوري شهادت اعتراض کړى او دا ئې يوه غلطې گڼلې چې خپل کشر ورور او يوسف عليه السلام ئې په غلا تورن کړل!!

- که څه هم ځينو درنو مفسرينو (و ما شهدنا إلا بما علمنا و ما كنا للغيب حفظين) داسې تفسيروي: موږ د هغه څه په اړه شهادت ورکوو چې علم پرې لرو او په خپلو سترگو مو ليدلي، خو له هغه څه خبر نه يو چې د پردې تر شا شوي، موږ د خپل ورور له پېټي د پيمانې د وتلو صحنه وليدله، نو ځکه وايو چې هغه غلا کړې ده؛ خو دا چې د پردې شاته څه شوي او چا دا کار کړى، له دې راز نه خبر نه يو. دا تعبير د قصې له روح سره اړخ نه لگوي او څو اعتراضونه پرې کېږي:

الف: د (إن ابنك سرق) له فقرې په ډېر وضاحت سره څرگندېږي چې دوى د خپل ورور پر غلا تأکيد لري او په هغه کې د شك او ترديد ځاى نه ويني.
ب_ دوى داسې نه دي ويلي چې (وما شهدنا الا بما رأينا): او موږ خو يوازې د هغه څه شهادت ورکوو چې په سترگو مو ليدلي، بلکې داسې ئې ويلي: (و ما شهدنا الا بما علمنا)) يعني زموږ شهادت د هغې غلا په اړه د پوهې له مخې دئ، پوهېږو چې دا کار شوى، په حقيقت ئې باور لرو.
ج_ همدارنگه، نه دي ويل شوي چې: (و ما كنا للغيب عالمين) يعني موږ له غيبه خبر نه يو، بلکې ويل شوي چې (و ما كنا للغيب حافظين) يعني موږ څه ډول کولى شوى چې د ده ساتنه وکړو په داسې حال کې چې دا کار ئې زموږ په غياب کې او په پټه تر سره

کړی؟

- بیا هم گورئ چې حساس او هوښیار پلار د دوی خبرو ته د شك په سترګه ګوري، باور پرې نه کوي دا ځکه چې هم خپل کشر زوی ښه پېژني او هم دوی، حدس وهي چې خبره داسي نه ده، حقیقت بل څه دئ، د دوی شهادت د عقدو او نفساني اغراضو محصول ګڼي او ورته وایي: داسي نه ده؛ بلکي ستاسو نفسونو کوم کار درته ښایسته کړی، نو (زما دي) غوره صبر وي، امېد دئ چې الله تعالی ټول راته راولي، بې شکه چې هغه باحکمت پوه دئ. یعني الله تعالی په ټولو رازونو خبر دئ او د هغه په هر کار کي حکمتونه نغښتي دي، امید دئ هغه مي په دې مصیبت کي مرسته وکړي او ټول روغ رمټ راته راولي.
- دلته یعقوب علیه السلام د الله تعالی دوه صفات یادوي او وایي: هغه (باحکمت) (پوه) دئ، په دې سره د یعقوب علیه السلام د زړه دوې خبري افاده شوی: ۱- الله تعالی ښه پوهېږي چې دا پېښه ولي او څنګه رامنځ ته شوې؟! ۲- د الله تعالی هیڅ کار بې حکمته نه وي، امېد دئ په دې کي هم موږ ته کوم خیر او مصلحت مضمر وي. او دا هغه څه دي چې هر مسلمان ئې باید له مصیبتونو سره د مخامخ کېدو په مهال ووایي.

قرآن د بایبل د وینا خلاف د یعقوب علیه السلام حالت داسي انځوروي:

وَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَـٰٓأَسَفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ وَٱبْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ ٱلْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٨٤﴾ قَالُواْ تَٱللَّهِ تَفْتَؤُاْ تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتَّىٰ تَكُونَ حَرَضًا أَوْ تَكُونَ مِنَ ٱلْهَـٰلِكِينَ ﴿٨٥﴾ قَالَ إِنَّمَآ أَشْكُواْ بَثِّى وَحُزْنِىٓ إِلَى ٱللَّهِ وَأَعْلَمُ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾ يَـٰبَنِىَّ ٱذْهَبُواْ فَتَحَسَّسُواْ مِن يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَاْيْـَٔسُواْ مِن رَّوْحِ ٱللَّهِ ۖ إِنَّهُۥ لَا يَاْيْـَٔسُ مِن رَّوْحِ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْكَـٰفِرُونَ ﴿٨٧﴾

او له دوی ئې مخ واړاوو او وئې ویل: وای افسوس د یوسف په حال! له غمه ئې د سترګو تور سپین شو (سترګي ئې بې نوره شوې) او هغه د غمونو زغمونکی وو (خپل غمونه ئې زغمل)، (زامنو) ورته ویل: په خدای قسم؛ تل یوسف دومره یادوې چې غم ځپلی (او له ډېرو اندېښنو به ویلي) شې او یا به هلاك شې. وئې ویل: زه خو خپل غم او خفګان خدای ته ژاړم او له الهي علومو نه په هغه څه پوهېږم چې تاسي پرې نه پوهېږئ (زه له الله تعالی شکایت نه کوم بلکي الله تعالی ته شکایت کوم)، زما زامنو! لاړشئ! یوسف او د هغه ورور ولټوئ او د خدای له رحمته مه ناامیده کېږئ، دخدای له رحمته له کافري ډلي پرته بل څوك نه نا امیده کېږي.

(٨٤-٨٧)- يعني نوي داغ زوړ داغ تازه کړ، د کشر زوی نيوني د يعقوب عليه السلام د زړه زخمونه نورهم ژور کړل او د خپل زړه ژور او سوزند درد ئې په دې الفاظو بيان کړ: (يا اسفى على يوسف)، خو دا د زړه چيغه ئې په ګوښه کې، له خپلو زامنو نه لرې او له الله تعالى سره د راز او نياز پر وخت، د زړه له تله وايسته، په داسې حال کې چې د يوسف له غمه ئې دومره ژړلي وو چې د سترګو ليد ئې کم شوی او ړوندېدو ته نږدې شوی وو، هره انديښنه به ئې په خپل زړه کې زغمله او نه ئې پرېښوده چې غم او خفګان ئې نورو ته څرګند شي. خو دا ئې نه شوی کولی چې د سترګو اوښکې تمې کړي، د خدای پيغمبران او اولياء همدغسې دي، له سختو آزموينو سره مخامخ کېږي، د خدای په لار کې دردونه او رنځونه ويني، خو له صبر او زغم نه کار اخلي، تل صابر او شاکر وي، د خپل غم او غصې په باب يوه خبره هم پر ژبه نه راوړي، شکوه او شکايت نه کوي، څومره چې له ډېر غم او درد سره مخامخ کېږي، همدومره ئې خپل رب ته تضرع او زاري زياتېږي او الله تعالى د خپل صالح او مخلص بنده دغه حالت خوښوي، الله تعالى د خپل بنده قرب خوښوي، آزمېښتونه، کړاوونه او ستونزي انسان خپل رب ته ورنږدې کوي او اړيکي ئې له الله تعالى سره مزيد ټينګوي او مزيد قوت وربخښي، له دردونو او کړاوونو سره د مخامخ کېدو پر وخت د هغو مؤمنو مبارزينو تګلاره همدا ده چې د انبياوو عليهم السلام خط تعقيبوي، صبر کوي، خپل غمونه زغمي، جزع و فزع نه کوي، چيغې نه وهي، خپل سر او مخ په څپېړو نه وهي، خپلې جامې نه شلوي، خپل غم او خفګان زغمي او له څرګندولو ئې ډډه کوي، په خلوت کې خپل رب ته خپل شکايتونه وړاندې کوي او د خپل درد علاج ترې غواړي، يوازې د اوښکو په بهېدو بسنه او اکتفاء کوي، هغه اوښکې چې بې اختياره بهېږي. الله تعالى ته اوښکې تويول او په خلوت کې د غم او خفګان څرګندونه د ايمان نخښه ده او له الله تعالى شکايت او په ريا سره اوښکې تويول د نفاق علامه ده.

● حسود او کينه کښ زامن، د پلار له خولې، په وار وار د يوسف عليه السلام د نوم له اورېدو او د ده له غمه د اوښکو په تويولو لازيات عقده من کېږي او ورته وايي: دا د يوسف (عليه السلام) ډېره يادونه پرېږده، دې حالت ته ئې ورسولې، پر ځان رحم وکړه، آيا تر هغه به ئې وير کوې چې له پښو ولوېږې او ومرې؟ ستا دا بې صبري به ستا د هلاکت سبب شي او هغه ځای ته به دې ورسوي چې انسان پر الهي قضاء باندې اعتراض کوي او همدا ئې د هلاکت باعث شي! پلار په ځواب کې ورته وايي: زه له الله تعالى شکايت نه کوم؛ بلکې خپل شکايتونه الله تعالى ته وړاندې کوم، د خپلو دردونو د علاج درمل ترې غواړم، هغه ته زاري کوم، پر دين او غوښتنو ئې او پر ايمان او لوازمو ئې تر تاسو ډېر ښه پوهېږم. زامنو! ولاړ شئ، يوسف (عليه السلام) او ورور ئې ولټوئ او د الله تعالى له رحمته مه مأيوسه کېږئ؛ ځکه چې يوازې کافر د الله تعالى له رحمته نااميده کېږي.

• قرآن د بايبل د وينا په خلاف فرمايي چي د يوسف ورونه دريږ ځلي مصر ته د غلې لپاره تللي او په همدې درېيم ځل يوسف عليه السلام ځان ورمعرفي کړی او جريان داسي معرفي کوي:

فَلَمَّا دَخَلُواْ عَلَيۡهِ قَالُواْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهۡلَنَا ٱلضُّرُّ وَجِئۡنَا بِبِضَٰعَةٖ مُّزۡجَىٰةٖ
فَأَوۡفِ لَنَا ٱلۡكَيۡلَ وَتَصَدَّقۡ عَلَيۡنَآۖ إِنَّ ٱللَّهَ يَجۡزِي ٱلۡمُتَصَدِّقِينَ ﴿٨٨﴾ قَالَ هَلۡ
عَلِمۡتُم مَّا فَعَلۡتُم بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذۡ أَنتُمۡ جَٰهِلُونَ ﴿٨٩﴾ قَالُوٓاْ أَءِنَّكَ لَأَنتَ
يُوسُفُۖ قَالَ أَنَا۠ يُوسُفُ وَهَٰذَآ أَخِيۖ قَدۡ مَنَّ ٱللَّهُ عَلَيۡنَآۖ إِنَّهُۥ مَن يَتَّقِ وَيَصۡبِرۡ
فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجۡرَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٩٠﴾ قَالُواْ تَٱللَّهِ لَقَدۡ ءَاثَرَكَ ٱللَّهُ عَلَيۡنَا
وَإِن كُنَّا لَخَٰطِـِٔينَ ﴿٩١﴾ قَالَ لَا تَثۡرِيبَ عَلَيۡكُمُ ٱلۡيَوۡمَۖ يَغۡفِرُ ٱللَّهُ لَكُمۡۖ وَهُوَ
أَرۡحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿٩٢﴾ ٱذۡهَبُواْ بِقَمِيصِي هَٰذَا فَأَلۡقُوهُ عَلَىٰ وَجۡهِ أَبِي يَأۡتِ
بَصِيرٗا وَأۡتُونِي بِأَهۡلِكُمۡ أَجۡمَعِينَ ﴿٩٣﴾

کله چي د ده محضر ته ننوتل؛ نو وئې ويل: عاليقدره! موږ او زموږ کورنی کړاوونو ځپلي يو، له ناڅيزي متاع سره راغلي يو، (زموږ ستونزو ته په پام سره او پرته له دې چي زموږ د متاع مقدار او ارزښت ته نظر وکړې) پوره پيمانه را او (څه) د صدقې په توګه راکړه، بې شکه چي خدای صدقه ورکوونکو ته اجر او بدله ورکوي. وئې ويل: آيا پوهېږئ چي تاسو له يوسف او ورور سره ئې په ناپوهی کي څه وکړل؟ هغوی وويل: آيا په رښتيا ته يوسف يې؟ وئې ويل: هو! زه يوسف يم او دا مي ورور دئ، يقيناً چي خدای پر موږ احسان وکړ، څوك چي تقوی غوره کړي او (د مصائبو په وړاندي) صبر وکړي، نو خدای هيڅکله د دغو نېکانو اجر نه ضائع کوي. هغوی وويل: پر خدای قسم چي الله تا ته پر موږ غوره والی درکړی او يقيناً چي موږ خطاء کوونکي وو. وئې ويل: نن هيڅ پېره درباندي نشته، خدای دي بخښنه درته وکړي او هغه تر هر رحم کوونکي زيات رحم کوونکی او مهربان دئ. زما دا کميس يوسئ او زما د پلار پرمخ ئې وغورځوئ، ليدونکی به شي او خپله ټوله کورنی ما ته راولئ.

(۸۸-۹۳)- د یوسف علیه السلام ورونه د پلار په وینا بیا د مصر په لوري خوځیږي، خپله پاته ناڅیزه شتمني هم له ځانه سره اخلي تر څو نوره غله پرې واخلي، لوږې او فقر ځپلي، په ډېره پرېشانه وضع مصر ته ننوتل او د یوسف علیه السلام په حضور کي حاضر شول او هغه ته ئې وویل: عالي قدره! پر موږ ډېره بده ورځ راغلې، څه مو چي کور کي درلودل ټول خلاص شوي، له لږې شتمنی سره درته راغلي یو، هیله من یو چي زموږ ناڅیزې پانګې ته له پامه پرته هماغه پخوانی مقدار غله راکړې، له تا د صدقې طمع لرو، یوسف علیه السلام د خپلو ورونو خوار و زار حالت، د صدقې او خیرات غوښتلو په وړاندې خپل سیك له لاسه ورکړ، د هغوی له دردو ډکو خبرو بې تابه کړ اوښکي ئې له سترګو وخوټېدې او له دې پرته ئې بله چاره نه موندله چي ځان ورمعرفي کړي او ورته ووایي: آیا پوهېږئ چي د ناپوهی پر مهال مو له یوسف او د هغه له ورور سره څه وکړل؟ ورونو ئې دا تصور نه شو کولی چي دا اوس یوسف علیه السلام ته مخامخ ولاړ دي، په حیرت سره ئې وپوښتل: آیا په رښتیا ته یوسف یې؟!! هغه په ځواب کي وویل: هو! زه یوسف یم او دا مي ورور دئ! خدای پر موږ احسان وکړ او دا د الله تعالی نه بدلېدونکی او ثابت سنت دئ چي څوك د تقوی لار غوره کړي او د ستونزو په وړاندې صابر وي، نو اجر ئې د ده په خوا کي خوندي او محفوظ دئ، حتماً به ئې ترلاسه کوي، الله تعالی ئې هڅې هیڅکله نه عبث کوي او اجر ئې نه ضائع کوي.

قرآن د یوسف علیه السلام قصه، له دې ټول تفصیل سره د دغو څو خبرو د اثبات لپاره کوي چي یوسف علیه السلام خپلو ورونو ته وکړې: الله تعالی د متقیانو او صابرانو اجر نه ضائع کوي، چا چي له دوی سره جفا کړې تېټ سر به ئې په وړاندې ودرېږي، په خپلې خطاء او د دوی په حقانیت به اعتراف کوي. دا دئ ګورئ چي د تقدیر ځواکمنو لاسونو د یوسف علیه السلام ورونه هغه ځای ته نابېره، بې خبره او د خپلو عزائمو او ارادو خلاف رسولي او د هغه حقیقت په اعتراف ئې اړ کړي چي له هغه د تېښتي لپاره ئې کومي جفا ګاني نه وې چي له یوسف علیه السلام سره ئې ونه کړې، کومي هڅې نه وې چي وئې نه کړې او کوم تدبیرونه نه وو چي وئې نه سنجول... خو دا دئ نن د تقدیر مضبوطو او ځواکمنو لاسونو د هغه چا په وړاندې ودرولي چي دوی ئې پر ښېګڼو له اعتراف نه تېښته کوله او دې ته حاضر نه وو چي ومني الله تعالی یوسف علیه السلام ته پر دوی غوره والی ورکړی، له چا سره چي دوی ناروا رقابت او سیالي کوله، هغه ئې د وژلو وړ ګاڼو، نن د هماغه چا د صدقې طمع لري، د ده احسان ته ئې سترګي نیولي دي، هغه په پرله پسي ډول خپل محسن ګڼي او غوره شخصیت ئې بولي او هر ځل د خپلو خبرو په پیل کي هغه ته عزیز او عالي قدر وایي. دا هماغه یوسف دئ چي دوی ورسره کینه او حسد کاوو، هماغه شخص چي دوی په کوهي کي واچاوو او کلونه، کلونه ئې د هغه کینه په زړه کي وپاللـه او فقط څو ورځې مخکي او له شلو کلونو وروسته ئې هغه ته (غل) وویل!! عجیبه له عبرتونو ډکه صحنه ده!! د تقدیر لاسونه څومره ځواکمن دي!

څنګه مغرور، متعصب او کينه ور غاړه غړوونکي په ګونډو کوي! څنګه ئې د حقيقت اعتراف ته اړ کوي؟!!

- خو راشئ وګورئ چي د قرآن د دې قصې اتل، يوسف عليه السلام د بريا او فتحې په وخت د خپل مغلوب سيال او رقيب سره څنګه چلند کوي او قرآن په دې سره موږ ته څه لارښوونه کوي او کوم درسونه راکوي؟!!
- د يوسف عليه السلام کريمانه او له عظمته ډک ځواب د ده د شخصيت جلال او عظمت په ډېره ښه توګه ننداري ته ږدي او دا ښيي چي د خپلو ورونو ټولي جفا ګاني ئې هېري کړې دي او په لطف، مهربانۍ او زړه سوي سره چلند کوي، فرمايي: ډاډه اوسئ چي نه مو ملامتوم او نه کوم اعتراض درباندي لرم، ما بخښلي ياست، الله تعالی دي هم تاسو ته بخښنه وکړي، په دې باور ولرئ چي الله تعالی ډېر او تر هر چا زيات مهربانه دئ. دا چي قرآن ولي دا قصه په دومره تفصيل سره رااخيستې او په دې کي خپل مخاطب ته څه پيغامونه لري، په دې هغه وخت ښه پوهېدی شو چي د رسول الله صلی الله عليه و سلم هغه وينا خپلي مخې ته کېږدو چي د مکې له فتحې وروسته ئې خپلو زړو دښمنانو ته وکړه، کله چي له لس زره فاتح فوځ سره په داسي حال کي مکې ته ننوت چي هيچا ئې د مقابلې توان په خپلو متو کي نه ليدو، دښمنان ئې يا وتښتېدل او يا ئې د ځان د ژغورلو لپاره هغو پناه ځايونو ته پناه يووړه چي پيغمبر عليه السلام ټاکلي وو، الهي وعدې ترسره شوې، د يوسف د سورې په ترڅ کي چي کومي وړاندويني شوې وې او پيغمبر عليه السلام ته دا ډاډ او اطمئنان ورکړی شوی وو چي ستا مخالفين به هم د يوسف عليه السلام د ورونو په څېر ستا په وړاندي ټيټ سر ودرېږي، همداسي وشول، رسول الله صلي الله عليه وسلم د فتحې په دوهمه ورځ، په داسي حال کي چي د قريشو ټول مغرور سرداران د ده په وړاندي د مغلوبو اسيرانو په څېر، په يوه ليکه، له شرم او خجالت ځوړند سرونه ولاړ وو، ده د يوه مهربان او درونډ ورور په توګه ورته وويل: له ما د کومي معاملې توقع کوئ؟ هغوی په ځواب کي وويل: له خپل کريم ورور نه چي زموږ د کريم ورور زوی دئ، د عفوې او بخښني انتظار لرو! له ځنده پرته ئې وفرمايل: هغه څه در ته وايم چي زما ورور يوسف عليه السلام خپلو ورونو ته ويلي وو:

لاتثريب عليکم اليوم، اذهبوا وانتم الطلقاء

نن هيڅ ملامتيا درباندي نشته، درومئ تاسو آزاد ياست!

- د قصو په اړه د بايبل او قرآن تر منځ نه يوازي له دې پلوه ژور توپيرونه شته چي د قرآن وينا، د بيان اسلوب، الفاظ او جوړښت ئې ډېر دقيق، خوندور او اغېزناك دي، هر لفظ ئې په ډېر دقت سره غوره شوی او په خپل مناسب او ښايسته ځای کي کارول شوی او هر يو خاص مطلب افاده کوي، خو د بايبل داسي چي يوه برخه ئې د بلي برخي متناقض، الفاظ او د جملو ترکيب ئې له رکاکتونو ډك، نه ئې عقلمن انسان منلی شي او نه د ادبي سليقې خاوند ترې خوند اخيستی شي، بلکي له دې پلوه به هم د دواړو ترمنځ ژور

توپير وګورئ چي د قرآن قصي ځانګړې موخي او اهداف تعقيبوي، هره قصه د يوه ستر مطلب د ښه توضيح لپاره وړاندي کوي، په هري قصي کي لارښووني او درسونه لري، خو د بايبل قصي فقط قصې او شجرې دي، د يوسف عليه السلام قصه ئې يوه ښه بېلګه ده، دا قصه په قرآن کي په دومره ښايسته او خوندوري بڼي کي راغلې چي د قرآن هر مينه وال ئې په ډېري آسانۍ سره حفظ کولی شي، په عربي هېوادونو کي خو وضعيت داسي دئ چي اکثر امامان په دې خاطر په لمانځه کي د دې سورې له قرائته ډډه کوي چي که احياناً په کي غلط شي نو له ډېرو خواوو به فتح ورکول کېږي. په همدغي خوندوري او آساني سورې کي د الله د لاري مجاهدينو ته هومره ژوري او پراخي توصيې او لارښووني شوې چي هر مجاهد ته ئې يادول ضروري دي.

- دا هم د قرآن يو ستر اعجاز دئ چي د نزول له نېټي تر ننه په مليونهاوو خلکو هغه حفظ کړی، تاسو به په ټولي نړۍ او ټول بشري تاريخ کي هيڅ داسي مذهبي او غير مذهبي، د شعر يا د نثر کوم کتاب ونه مومئ چي د قرآن په اندازه حافظان ولري!! د بايبل له منونکو پوښتنه کوو: دا ولي تاسو په خپل اوږده تاريخ کي د بايبل محدود شمېر حافظان هم نه لرئ؟!! ځواب ئې څرګند دئ؛ انسان هغه کلام ژر حفظ کولی شي چي د زړه دړه ئې ورته پرانيستلې شي، له عقل سره ئې اړخ ولګوي، محتوی ئې لوړه او د الفاظو ترکيب ئې خوندور وي، باور وکړئ چي ما په ټول بايبل کي يوازي د داؤد مزامير داسي وموندل چي څه نا څه د انسان د زړه دروازه ورته خلاصه شي او په هغه کي معنوي او ادبي خوند او ښکلا احساس کړي، له دغو څو پاڼو پرته نور په ټول بايبل کي څوك دا خوند او ښکلا نه شي موندلی.
- يوسف عليه السلام د خپلو ورونړو له خبرو پوه شوی وو چي عزتمن پلار ئې د ده په فراق کي ړوند شوی، خو دی په داسي موقعيت کي نه وو چي مصر پرېږدي او د خپل ګران پلار ليدو ته ورشي، د قرآن له وينا معلومېږي چي په دې وخت کي دی د مصر د واکمنۍ پر تخت ناست وو، خو د بايبل وينا دلته هم د نورو مواردو په څېر له تناقضاتو ډکه ده، يوې خوا ته د يوسف عليه السلام د ورونړو له قوله داسي حکايت کوي: پلار ته ئې وويل: يوسف ژوندی دئ او د ټول مصر حاکم دئ، خو له بلي خوا وروسته ليکي چي يوسف د فرعون حضور ته ورغی او ورته ئې وويل: زما پلار او ورونړه له خپلو رمو، ګلو او هر څه سره چي درلودل ئې له کنعانه دلته راغلي او په جوشن کي ځای په ځای شوي، خپل هغه پنځه ورونړه ئې هم ورمعرفي کړل چي له ځان سره ئې راوستي وو!! د بايبل په وينا کي نه يوازي له دې پلوه تناقض شته چي ورونړو ته ئې هغه خبره منسوبوي او بيا دا خبره کوي؛ بلکي له دې پلوه هم چي وايي: پلار او ورونړه له رمو، ګلو او هر څه سره راغلي، په داسي حال کي چي له دې د مخه ئې په وار وار ليکلي چي له ډېري لوږي او فقره ئې د مرګ وېره وه!! څوك چي ګلې او رمې لري ولي به د غلو دانو لپاره خپلي ګاني خرڅوي، قحطي خو تر انسانانو مخکي څاروي ځپي، مالداران هغه وخت له

ستونزو، لوړي او فقر سره مخامخ کېږي چي خپل څاروي له لاسه ورکړي. د مصر د پاچا لپاره د فرعون نوم راوړل په خپله يوه غلطي ده ځکه د غرب د دائرة المعارف له مخي هم په دې وخت کي د مصر پاچايان د فرعون په نامه نه يادېدل.

- يوسف عليه السلام خپلو ورونو ته وويل: زما دا کميس له ځان سره يوسئ او د پلار پر مخ ئې وغوړوئ، چي سترګي ئې روښانه شي، بيا ټوله کورنۍ زما خوا ته راولئ. د ده احساس دا وو چي پلار ئې له دې امله د خپلو سترګو نور له لاسه ورکړی چي د ګران زوی د مرګ خبر ئې په داسي حال کي اورېدلی چي په وينو سور ځيري کميس ئې مخي ته پروت وو، دا د ده مهربان بوډا پلار ته درنه ناڅاپي صدمه وه، د ده پر زړه او دماغ دا سخت ګوزار د دې باعث شوی چي له امله ئې د سترګو نور له لاسه ورکړي، يوسف عليه السلام په خپل پيغمبرانه فراست سره وانګېرله چي د زوی د ژوند زېری او هغه کميس چي د زوی بوی ترې احساسېږي، دا به هغه لويه صدمه جبران کړي چي له امله ئې د پلار سترګي بې نوره شوې. نو ځکه ئې په اطمئنان سره وويل: يأت بصيراً: سترګي به ئې روغي او روښانه شي.
- دلته قرآن د يعقوب عليه السلام په اړه يوې داسي خبري ته اشاره کوي چي خاصه توجه غواړي، قرآن کريم يعقوب عليه السلام د يوه دراك او حساس شخصيت په توګه معرفي کوي، داسي چي له مصره کاروان د ده د ورك شوي زوی له کميس سره راخوځېږي، لا له مصره ډېر نه دئ لري شوی چي دی په کنعان کي د خپل زوی د کميس بوی احساسوي، خو بايېل بيا د ده په اړه داسي وايي: زامنو ئې ورته وويل: يوسف ژوندی او د ټول مصر حاکم دئ!! خو ده تر هغه په دې خبري باور نه کاوو چي ګاډی ئې وليدې!! قرآن داسي فرمايي:

وَلَمَّا فَصَلَتِ ٱلۡعِيرُ قَالَ أَبُوهُمۡ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَۖ لَوۡلَآ أَن تُفَنِّدُونِ ﴿٩٤﴾
قَالُواْ تَٱللَّهِ إِنَّكَ لَفِي ضَلَٰلِكَ ٱلۡقَدِيمِ ﴿٩٥﴾ فَلَمَّآ أَن جَآءَ ٱلۡبَشِيرُ أَلۡقَىٰهُ عَلَىٰ
وَجۡهِهِۦ فَٱرۡتَدَّ بَصِيرٗاۖ قَالَ أَلَمۡ أَقُل لَّكُمۡ إِنِّيٓ أَعۡلَمُ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا تَعۡلَمُونَ
﴿٩٦﴾ قَالُواْ يَٰٓأَبَانَا ٱسۡتَغۡفِرۡ لَنَا ذُنُوبَنَآ إِنَّا كُنَّا خَٰطِـِٔينَ ﴿٩٧﴾ قَالَ سَوۡفَ أَسۡتَغۡفِرُ
لَكُمۡ رَبِّيٓۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلۡغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٩٨﴾

کله چي کاروان له (مصره) لري شو؛ نو پلار ئې وويل: که مي بې عقله ونه ګڼئ زه خو (نن) د يوسف (خوږ) بوی احساسوم! ورته وئې ويل: په خدای قسم چي ته په خپلي

پخوانۍ اشتباه کي يې (زاړه خيالونه دې غلطوي)!! نو کله چي زېرى ورکوونکى قاصد راورسېد او (د يوسف) کميس ئې د ده پر مخ وغوړاوو ناڅاپه ئې سترګي رڼې شوې، وئي ويل: نه مي وو درته ويلي چي د الله تعالی له لوري د راکړل شوي علم په وجه په هغه څه پوهېږم چي تاسو پرې نه پوهېږئ. دوى وويل: پلاره! زموږ (د ګناهونو لپاره له الله تعالی) بخښنه وغواړه، يقيناً چي موږ خطا کاران وو. وئي ويل: ژر به له خپل رب بخښنه درته وغواړم، بې شکه چي هغه مهربان بخښونکى دئ.

(۹٤-۹۸)- کله چي کاروان له مصر نه د کنعان په لور وخوځېد او له ښار نه لږ څه لري شو، د يوسف عليه السلام پلار وويل: نن مي د يوسف عليه السلام بوي ترسپږمو کېږي، هيله من يم چي د ډېر سپين ږيرتوب له امله مي په کم عقلتوب متهم نه کړئ، د کورنۍ غړو ته په دې خبري پوهېدل او باور کول ګران کار وو، په ډېر تأکيد سره ئې ورته وويل: اشتباه کوې، تېر وختونه درياديږي، ستا د خيال په فضا کي د تيرو وختونو يادونه، د کوم غولوونکي بوى احساس درکوي، ته ئې د يوسف عليه السلام خوږ بوى ګڼې!! لازيات وخت نه وو تېر شوى چي ناڅاپه زېرى ورکوونکى را ورسېد او د يوسف عليه السلام کميس ئې د پلار پر مخ وغوړاوو او په همدې سره د زوى له بېلتونه راټوکېدلى د ځګر داغ جوړ او ړندې سترګي روښانه شوې، نو د کورنۍ غړو ته ئې مخ کړ او وئې ويل: ما درته نه وو ويلي چي زه له الهي علم نه په هغه څه پوهېږم چي تاسو پرې نه پوهېږئ، ما دا احساسوله چي يوسف عليه السلام ژوندى دئ او آخر به ئې وګورم، درته ويل مي چي ولاړ شئ او دواړه ولټوئ او له الهي رحمته مه نااميده کېږئ، درته ومي ويل چي د يوسف عليه السلام عطر مي تر سپږمو کېږي، تاسي نه منله، دا دئ ټولي خبري رښتيا وختي او حقيقت ئې درته څرګند او ښکاره شو!!

- دا جريان د هغه فراست او پوهي حقيقت په واضح توګه څرګندوي چي الله تعالی ئې خپلو پيغمبرانو او اولياوو ته ورکوي او ښيي چي هغوى پر غيب علم نه لري، خو د غيب له عالمه داسي وړمې احساسوي چي سرچينه او لورى ئې ورته څرګند نه وي، کله دا وړمې په ويښه احساسوي او کله په خپلو خوبونو کي د غيب له عالمه پيغامونه ترلاسه کوي، خو دا (علم) نه بلکي (احساس) وي، دا احساس د ظاهري پنځګونو حواسو کار نه دئ، مرجع او سرچينه ئې څرګنده نه وي، بنده پرې هيڅ تسلط نه لري، د پټو حقائقو وړمې ئې په خپلو څپو سره احساس راوپاروي، نه پوهېږي دا احساس څنګه ورسره راپيدا شوى؟!! د دې احساس واګي د انسان په اختيار کي نه وي، نور هم په دې نه شي قانع کولى چي په دې احساس کي ورسره شريك شي، هماغسي لکه چي يعقوب عليه السلام يو وخت نه شو کولى څو متره آخوا په کوهي کي د يوسف عليه السلام له لوېدو خبر شي؛ خو بل وخت په ډېر لري واټن کي، له مصر نه د کنعان په لور د کاروان له خوځېدو سره سم د خپل زوى د کميس بوى احساسوي، خو نه په دې باندي پوهېږي چي دا بوى له کومه راځي او نه په دې چي ولي نن دا احساس ورسره راپيدا شوى، منبع ئې

کومه او لورى ئي كوم دئ او نه نورو ته په پوره ډاډ او اطمئنان سره كومه خبره كولى شي، كله چي غواړي د خپلي كورنى له غړو سره خپل ننني احساس شريك كړي، زړه نا زړه ورته وايي: كه مي په كمعقلى متهم نه كړئ زه نن د يوسف بوى احساسوم!! گورئ چي دكورنى غړي ورسره توافق نه كوي او په ښكاره ډول او په پوره تأكيد سره ورته وايي: اشتباه كوې، تير وختونه دريادېږي!!

- ښايي ستاسو د هر يوه په ژوند كي به كله داسي واقع شوي وي چي زړه مو ناڅاپه د يوې پېښي د رامنځ ته كېدو خبر دركوي او تاسو له كوم خاص دليل نه پرته د كومي پېښي انتظار كوئ، ناڅاپه وينئ چي ستاسي د زړه احساس رښتيا ثابت شو او ستاسو انتظار پر ځاى وخوت، مثلاً دخپلي كورنى له غړو سره ناست يئ، يو تن وايي: گومان كوم چي ورور جان به مي نن يا سبا له سفره راشي، د كورنى نور غړي وايي: نه، هغه لا د راتگ نيت نه لري، دى ورته وايي: هو! زه هم همداسي انگېرم، خو نه پوهېږم چي ولي مي زړه راته وايي چي هغه له سفره راځي!! ناڅاپه ويني چي حدس ئې صحيح وخوت، ورور ئې د محاسباتو او انگېرنو خلاف او د ده له احساس سره سم راغى!! ممكن نه دئ چي دا احساس دي محض يو تصادف وي، ښايي د هغو كسانو شمېر لږ نه وي چي دې ته د تصادف په سترگه گوري، خو د قرآن له دغو ويناوو معلومېږي چي دا تصادف نه دئ، دا چي په څو پر له پسي مواردو كي د يعقوب عليه السلام (احساس) سم او د حقيقت مطابق خېژي، دا ښيي چي په انسان كي د ده له پنځو حواسو نه علاوه د احساس داسي يوه (ملَكه) شته چي د راتلونكو پېښو نه اطلاع ترلاسه كوي، خو په داسي توگه چي نه د دې پيغامونو له لوري او منبع خبر وي، نه كوم سلطه پرې لري او نه د ده په امر او هغه وخت چي دى ئې غواړي ورته راځي.
- دا احساس او اړوند ملكه ئې په تقوى سره وده كوي، په صالح انسانانو، پرهېزگارانو او پيغمبرانو كي كمال ته رسېږي، دوى ته داسي فراست ورپه برخه شي چي نه يوازي د ملمع، گرانو، پېچلو او مبهمو خبرو په حقيقت پوهېدل ورته آسانوي بلكي د ملمع او غولونكو څېرو تر شا پټ زړونه او د هغوى موخي پېژندى شي، د يعقوب عليه السلام په قصې كي موږ ته د دغه حساس لري ليد څو بېلگي مخي ته راغلي.
- زامن ئې ډېر وروسته پوه شول چي دوى هم د يوسف عليه السلام په اړه اشتباه كوله او هم د خپل پلار په اړه، د پلار په وړاندي پر خپلو غلطيو اعتراف كوي او ترې غواړي چي له الله تعالى ورته بخښنه وغواړي. پلار ئې ورته وايي: ژر به له خپل رب بخښنه درته وغواړم، دلته ځيني مفسرين وايي چي ولي يعقوب عليه السلام همغه مهال بخښنه ورته ونه غوښته، ولي ئې نږدې راتلونكي ته محول كړه؟ آيا وجه ئې دا وه چي ډېر ترې ځورېدلى وو او په دې سره ئې غوښتل چي دوى تأديب كړي؟ او كه د دې لپاره چي له زېري وركوونكي نه ئې د نورو خبرو اورېدو ته تلوار درلود؟ داسي معلومېږي چي وجه ئې همدا دوهمه وه، ځكه سوف كله د نږدې مستقبل په ارتباط راځي او كله

يوازي د تأكيد لپاره، كه ئې مطلب تأخير او تأديب وی نو دا الفاظ ورسره مناسبت نه لري.

- د قرآن له وينا معلومېږي چي يوسف عليه السلام له ښاره بهر، د خپلي كورنی د استقبال لپاره منتظر ولاړ وو چي راورسېدل، مور او پلار ئې په خپلي ګاډئ كي، خپلي خوا ته كښېنول او د ښار په لوري وخوځېدل، د قرآن وينا داسي ده:

فَلَمَّا دَخَلُواْ عَلَىٰ يُوسُفَ ءَاوَىٰٓ إِلَيۡهِ أَبَوَيۡهِ وَقَالَ ٱدۡخُلُواْ مِصۡرَ إِن شَآءَ ٱللَّهُ ءَامِنِينَ ﴿٩٩﴾ وَرَفَعَ أَبَوَيۡهِ عَلَى ٱلۡعَرۡشِ وَخَرُّواْ لَهُۥ سُجَّدٗاۖ وَقَالَ يَٰٓأَبَتِ هَٰذَا تَأۡوِيلُ رُءۡيَٰيَ مِن قَبۡلُ قَدۡ جَعَلَهَا رَبِّي حَقّٗاۖ وَقَدۡ أَحۡسَنَ بِيٓ إِذۡ أَخۡرَجَنِي مِنَ ٱلسِّجۡنِ وَجَآءَ بِكُم مِّنَ ٱلۡبَدۡوِ مِنۢ بَعۡدِ أَن نَّزَغَ ٱلشَّيۡطَٰنُ بَيۡنِي وَبَيۡنَ إِخۡوَتِيٓۚ إِنَّ رَبِّي لَطِيفٞ لِّمَا يَشَآءُۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلۡعَلِيمُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿١٠٠﴾ رَبِّ قَدۡ ءَاتَيۡتَنِي مِنَ ٱلۡمُلۡكِ وَعَلَّمۡتَنِي مِن تَأۡوِيلِ ٱلۡأَحَادِيثِۚ فَاطِرَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ أَنتَ وَلِيِّۦ فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِۖ تَوَفَّنِي مُسۡلِمٗا وَأَلۡحِقۡنِي بِٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٠١﴾

نو كله چي د يوسف محضر ته ننوتل، مور او پلار ئې په خپلي خوا كي كښېنول او وئې ويل: كه خدای كول په ډاډ او امن سره مصر ته داخل شئ. او خپل مور او پلار ئې تخت ته لوړ كړل او ورته په سجده شول او وئې ويل: مهربانه پلاره! دا هماغه زما د پخواني خوب تعبير دئ چي پالونكي رب رښتينی كړ او له ما سره ئې هغه وخت هم احسان وكړ چي له زندانه ئې وايستم او تاسو ئې له بېديا دلته راوستلئ، وروسته له هغه چي شيطان زما او زما د ورونو تر منځ شخړه راولاړه كړه، بې شكه چي زما پالونكی رب د هر څه لپاره چي وغواړي لطيف دئ، (په لطافت او دقت سره ورته رسي هيڅ څه ئې مخي ته نه شي خنډ كېدی) يقيناً چي هغه باحكمت پوه دئ. زما پالونكيه! پاچاهي دي راكړه او تأويل الاحاديث دي رازده كړ، د آسمانونو او زمكي خالقه! ته مي په دنيا او آخرت كي مولا او كار جوړوونكی يې، ما مسلمان وفات كړه او له صالحانو سره مي يو ځای كړه.

(۹۹-۱۰۱)- په دې آيتونو كي په لږ دقت سره څو اساسي مطالب تر سترګو كېږي:
الف: يوسف عليه السلام د خپلي كورنی د استقبال لپاره له ښاره بهر وروتلی.

ب: پلار او مور ئې په خپلې خوا کې په داسې وسیلې کې کښېنولې چې د لارې په اوږدو کې ورسره یو ځای وې.
ج: په ټولې لارې کې هم او په ټول مصر کې هم داسې خاص امنیتي تدابیر نیول شوي چې آثار او نښې نښانې ئې له ورایه ښکارې او یوسف علیه السلام هغه ته په اشارې سره خپل مور او پلار ته وایي: د خدای له غوښتنې سره سم په امن او امان سره ښار ته ننوځئ.
د: د دې آیتونو له الفاظو او په خاصه توګه د (العرش) او (الملك) له الفاظو په وضاحت سره معلومېږي چې یوسف علیه السلام اوس د مصر پاچا دئ او د مصر اقتدار په بشپړه توګه د ده په واك کې دئ. ځکه هغه څه ته چې موږ کټ وایو؛ په عربي کې دا په درې نومونو یادېږي: العرش، النعش او السریر، په کوم تخت چې پاچا کښېني هغه ته عرش وایي، کوم تخت چې انسان پرې پرېوځي هغه ته سریر وایي او کوم تخت چې مړی پرې وړل کېږي هغه ته نعش وایي.
هـ: مخامخ شاهي ماڼۍ ته تللي او هلته یوسف علیه السلام خپل مور او پلار پرشاهي تخت کښېنولي او په خپله له تخت لاندې ودرېدلی او د هغوی احترام ئې پر ځای کړی، خو مور، پلار او وروڼو ئې دی د دې درناوي وړ او مستحق ګڼلی او هغه ته ئې د تعظیم مراسم په ځای کړي. مفسرین د (خروا له سجداً) په تفسیر کې لاندې مختلف نظریات لري:

- ځینې په دې باور دي چې د یوسف مور، پلار او وروڼو ئې د شکرانې سجده وکړه او الله جل جلاله ته په سجده شول، خو د یوسف لپاره او د هغه نعمت په خاطر چې الله جل جلاله د یوسف په وجه پر دوی پېرزو کړ.
- ځینې په دې عقیده دي چې له اسلام نه په مخکې شرایعو کې د تعظیم سجده د غیر الله لپاره روا ګڼل کېده، خو اسلام د غیر الله لپاره هم د عبادت او هم د تعظیم سجده حرام وګرځوله او فقط د خدای جل شانه لپاره ئې ځانګړې کړه؛ ګواکې د یوسف مور، پلار او وروڼو یوسف علیه السلام ته د تعظیم سجده کړې نه د عبادت سجده.
- د مفسرینو یوه بله ډله په دې عقیده ده چې سجده؛ پر زمکې باندې د ټندې ایښودلو او د چا په پښو کې د لوېدلو په معنی، په هیڅ آسماني شریعت کې غیر الله ته جائز نه وه، په مخکنیو شرایعو کې هم د هغې د جواز هیڅ سند نه شو موندلی، هغوی وایي چې نه ښایي په هر ځای کې سجده پر زمکې باندې د ټندې ایښودلو په معنی تعبیر کړو؛ لکه چې په قرآن کې د لمر، سپوږمۍ، ستورو، ونو، غرونو او... سجده په مکرر ډول راغلې؛ خو د نوموړو موجوداتو دا سجده په هغې معنی نه شو اخیستی چې ګواکې دوی سر پر زمکې باندې ایښی، ځکه دا موجودات نه شمزۍ لري، نه ملا او نه هم زنګنونه چې د دغو غړو په وسیله رکوع ته لاړ شي او بیا سجده وکړي او نه وچولی لري چې پر زمکه ئې کېږدي، د هغوی د سجدې معنی الله ته له کامل انقیاده پرته بل مفهوم نشي درلودی،

همدارنگه يوسف عليه السلام ته د مور، پلار او ورونو سجده د تعظيم او انقياد اظهار وو نه د عبادت سجده او نه د هغه پښو ته د پرېوتلو سجده، که تېرو بحثونو ته لږ ځير شو او د يوسف عليه السلام هغه (رؤيا) په پام کي ونيسو چي لمر، سپوږمۍ او يولس ستوري ئې د ځان په وړاندي د سجدې په حالت کي ليدلي وو او نن د دغي صحنې د مشاهدې پر وخت وايي: ګرانه پلاره! دا زما د هغه پخواني خوب تعبير دئ چي زما پالونکي رب رښتينی کړ، دا ښيي چي د ويښي سجده به د خوب (رؤيا) سجدې ته ورته وه، حتماً به د دواړو ترمنځ څه شباهت وو، نه هغه تندی پر زمکي اېښودل وو او نه دا.

- يوسف عليه السلام د دې حالت په ليدو سره فرمايي: پالونکي خدای مي پر ما احسان وکړ (پر خپلو ښېګڼو ئې ونازولم)، زه ئې له زندان نه بهر کړم او دغه مقام ته ئې ورسولم، تاسي ئې له صحرا نه دلته راوستلئ، وروسته له هغه چي شيطان زما او زما د ورونو تر منځ نزاع را منځته کړه، زما رب جل شأنه چي دکوم کار اراده وکړي په لطافت او دقت ئې تر سره کوي، هغه باحکمت پوه دئ. په دې څرګندونو کي هم څو ټکي د غور وړ دي:

الف: د خپل پالونکي خدای په نعمتونو، احسان او عنايت اعتراف کوي او د دې پر ځای چي قدرت ته رسېدل او نعمتونه ترلاسه کول د خپلو هڅو، کمال او لياقت نتيجه وګڼي، برعکس هغه الهي احسان بولي.

ب: د ده خوا ته د ورونو په شمول د ټولي کورنۍ راتګ لوی نعمت انګېري، يعني دا چي هغه نه يوازي ټولي جفاګاني هېري کړې دي، بلکي دا الهي پېرزوينه او احسان ګڼي چي نن ئې ورونه په څنګ کي دي، له همدغه ځای نه کولی شو په دې پوه شو چي يوسف عليه السلام ولي له خپلو ورونو سره هغه چلند کاوو، په ډېر احتياط سره خوځېدو، نه ئې غوښتل چي ژر او له وخت مخکي ځان دوی ته معرفي کړي؛ ځکه هغه داسي انګېرله چي ښايي له مقدماتي کارونو نه مخکي ځان معرفي کول به د ورونو د حسادت او کينې د راپارېدو سبب شي او د ده خوا ته له راتلو به ډډه وکړي.

ج_ هغه د خپلو ورونو او ځان ترمنځ د منازعې او شخړي عامل شيطاني لمسوني او تحرکات ګڼي او په دې اړه د بحث په دوران کي اول ځان ته ګوته نيسي او وروسته د ورونو نوم اخلي؛ دا په خپله يوه ظريفه نکته او حساس ټکی افاده کوي او ښيي چي له ورونو سره په معامله کي څومره محتاط دئ او څنګه له هر هغه عادي حرکت اومعمولي اشارې نه چي د دوی د احساساتو په ژوبلېدو منتج شي، ځان ساتي.

د_ وايي: په دې ټولو پېښو کي الهي حکمت مضمر وو، حکيم خدای غوښتل چي په دې توګه ما له بېديا نه مصر ته راولي او د مصر واکمني راوسپاري. يعني هغه نه يوازي دا چي تېر هېر کړي او د خپلو ورونو جفاګاني ئې په بشپړه توګه له پامه غورځولې اوهيڅکله هم د غچ په فکر کي نه دئ؛ بلکي نوموړې پېښي او لوړي ژوري، داسي عادي او طبيعي پېښي ګڼي چي مخکي له مخکي مقدر شوې او له الهي مقدراتو سره سم د ده

مخي ته راغلې، د الله تعالی په لطف او توفيق تري تېر شوی او دغه اوسني مقام ته رسېدلی دئ.

- عظيم الشأن قرآن د يوسف عليه السلام دا له عبرتونو، پندونو او لارښوونو نه ډکه قصه د ده په جامع دعاء پای ته رسوي: د دعاء په پيل کي د الله جل جلاله پر دوو نعمتونو چي دی ئې پرې نازولی اعتراف کوي: (زما ربه! پاچاهي دې راکړه او تأويل الاحاديث دې راوښود) او دا همغه (حکم) او (علم) دئ چي الله جل شأنه ئې له انبياوو او د دوی له صادقو پلويانو سره د ورکړي ژمنه او وعده کړې ده، بيا الله جل جلاله په دنيا او آخرت کي خپل مولا او کار جوړوونکی بولي او ورپسې له الله جل شأنه غواړي چي د ژوند تر پايه پوري همدغسي مطيع او منقاد پاته شي او مرگ هغه وخت او په هغه حالت کي ورته راشي چي په بشپړه توگه خپل رب ته تسليم، فرمان وړونکی او منقاد وي او په پای کي ئې د الله د صالحو بنده گانو په قطار کي د ودرېدو او د هغوی مقام او منزلت ته د رسېدو افتخار په برخه شي.
- په دې سره قرآن موږ ته د صالح مشرانو ځانگړتياوي راښيي او د دوی او د فاسدو واکمنانو تر منځ ژور توپيرونه راپه گوته کوي، دا د دوی لومړی ځانگړتيا گڼي چي اقتدار ته رسېدا ئې له خپل رب بغاوت ته نه شي هڅولی، اقتدار غرور او مستي نه په کي راولاړوي او د دې سبب نه گرځي چي د خپل رب له اوامرو سرغړاوی وکړي، ځان له قانون نه اوچت وگڼي، ضوابطو او مقرراتو ته التزام ونه لري او په خپله د قانون او شريعت ځای ونيسي؛ بلکي دوی داسي دي چي د قدرت په لوړو پوړو کي له نورو او تر مخکني وخت لازيات شريعت او قانون ته التزام لري او ورته غاړه ږدي، دوهمه ځانگړتيا ئې هغه تل پاته تمنا وي چي دوی د صالح کسانو په قطار کي وي او صالح کسان د دوی په خوا کي. هر مشر له خپلو ملگرو او د ملگرو د څرنگوالي په اړه د ده له هيلو او تمنياتو نه پېژندی شئ، د کوم مشر چي ملگري او مشاورين نېك او صالح وي او غواړي چي صالح ملگري او نېك مشاورين ئې په څنگ کي وي، هغه صالح مشر دئ، نېك کسان به په چارو گماري، له دې به ځان ساتي چي ظالم چارواکي پر خلکو مسلط کړي، نه پرېږدي چي هغه خائني او مکاري څېرې ئې په (بطانه) کي شامل شي او د ده شا و خوا ونيسي، چي درباړونو او واکمنانو ته د تقرب او نږدې کېدو په لارو چارو پوه دي او په غوړه مالی، چاپلوسی او چالاکی سره ځان دربار ته رسوي، لوړو مقاماتو ته د رسېدو په سوړو بلد دي او په دې لار کي له هيڅ ذلت او رذالت ډډه نه کوي. د بد مشر خوا کي به بده (بطانه) او ناصالح ملگري او مشاورين وگورئ، هغه چي له نارواوو لارو مخکي تللي، تر دربار پوري رسېدلي، د مشرانو شا وخوا ئې نيولې، د دربار قرب او نږدې والي شهرت او قدرت ورپه برخه کړی او په همدې سره ئې د ناروا گټو ترلاسه کولو لاري ځان ته پرانيستي دي.
- قرآن چي په کومي موخي دا قصه رااخيستي او د کومو مهمو مطالبو د اثبات او ښه

توضيح او د يوه تاريخي مثال په ترڅ کي ئې د بيانولو لپاره زمونږ مخي ته ايښي، د قصې په پای کې ئې داسي بيانوي:

ذَٰلِكَ مِنۡ أَنۢبَآءِ ٱلۡغَيۡبِ نُوحِيهِ إِلَيۡكَۖ وَمَا كُنتَ لَدَيۡهِمۡ إِذۡ أَجۡمَعُوٓاْ أَمۡرَهُمۡ وَهُمۡ يَمۡكُرُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَآ أَكۡثَرُ ٱلنَّاسِ وَلَوۡ حَرَصۡتَ بِمُؤۡمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ وَمَا تَسۡـَٔلُهُمۡ عَلَيۡهِ مِنۡ أَجۡرٍۚ إِنۡ هُوَ إِلَّا ذِكۡرٞ لِّلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٠٤﴾

دا د غيب خبري دي چي په وحي سره ئې تا ته درښيو او ته هغه مهال د دوی په څنگ کي نه وې چي په خپل کار متفق شول په داسي حال کي چي پټ تدبير او توطئه ئې جوړوله. ډېری خلك داسي دي چي كه ته هر څومره (د دوی پر هدايت باندي) حريص وې ايمان نه راوړي. او ته (د دعوت په عوض كي) كومه بدله نه ترې غواړې، دا خو عالميانو ته له پنده پرته بل څه نه دئ.

(۱۰۲-۱۰٤)- د يوسف عليه السلام د قصې له راوړلو د قرآن موخه دا وه چي د پورتنيو مهمو مطالبو تاريخي بېلگي زمونږ مخي ته كېږدي، د دغو مطالبو شرح او تفصيل دا دئ: د دغو آيتونو د نازلېدو پر مهال او هغه وخت چي رسول الله صلي الله عليه وسلم د يوسف عليه السلام د قصې مختلفي او حساسي برخي او لوړي ژوري خلكو ته بيانولې؛ نو د دې قصې د اتلانو له پيدايښت او وفاته نږدې ۲۵۰۰ كلونه تېر شوي وو، دا قصه له ټولو دغو تفصيلاتو سره او هغسي چي پيغمبر عليه السلام خلكو ته بيانوله نه په كوم كتاب كي موندل كېده او نه په خلكو كي له يوه نه بل ته ويل كېده، پيغمبر عليه السلام په ليك لوست بلد نه وو چي له كوم كتابه ئې اقتباس كړې وی، مخكنيو مسخ شوو مذهبي كتابونو په ډېري غلطي بڼي كي وړاندي كړې وه، پوښتنه دا ده چي پيغمبر عليه السلام څرنگه دا له عبرتونو ډكه تاريخي قصه په دومره دقت او تفصيل سره او په داسي اعجزناكي بڼي كي وړاندي كړه؟ څنگه وتوانېدو چي د دې قصې په ترڅ كي له يوې خوا د مكې د هغه مهال وضعيت انځور كړي، له بلي خوا هغه څه په اعجزناكه توگه بيان كړي چي د ده او مخالفينو تر منځ تېرېدل او له بلي خوا د دعوت مخالفين د دې عبرتناكي قصې په هينداري كي خپله څېره او راتلونكي وگوري او خپلي پايلي او محتوم برخليك درك كړي، متوجه شي او عبرت واخلي؟ او څنگه د دې قصې ټولي برخي يوه په بلي پسې رښتيانی شوې؟ د قريشو مشرانو هم د يوسف عليه السلام د ورونو په څېر له رسول الله صلي الله عليه وسلم سره د رخې او كينې لاره ونيوله، د هغه پر ضد ئې د عناد او دښمنی لپاره ملاوي وتړلې، په خپلو منځونو كي ئې وويل: يا هغه ووژنئ يا ئې زندان ته كښ كړئ او يا ئې له مكې نه تبعيد كړئ، هغه او ياران ئې له مكې مكرمي نه هجرت ته اړ كړل؛ خو

لا زيات كلونه نه وو تېر شوي چي ټول د يوسف عليه السلام د ورونو په شان، د رسول الله صلي الله عليه وسلم مخي ته ټيټ سر او شرمېدلي ودرېدل او عذر ئې ترې وغوښت او ده هم دوی ته د يوسف عليه السلام وينا تكرار كړه: (لاتثريب عليكم اليوم)؟!!

پيغمبر عليه السلام په دې ټولو خبرو باندي څنگه او له كوم ځای نه پوه شو؟ قرآن فرمايي: دا غيبي اخبار دي چي الله تعالی ئې د وحي په وسيله درښيي، دا قصه ښيي چي ته په رښتيا د الله رسول يې او الهي وحي ستا لارښوونه كوي، ځكه چي له وحي پرته ځوك په غيبو باندي نه شي پوهېدی.

تا د دې قصې په ترڅ كي ستر ستر انكار نه منونكي حقائق د خلكو مخي ته ايښي، خو ډېری خلك داسي وي چي يوازي د حقائقو په ليدو او اورېدو سره ايمان نه راوړي، برهان او استدلال ئې نه شي قانع كولی، د زړه سواندو بلونكو او داعيانو هغه سخت حرص او تلوسه چي د دوی د هدايت په اړه ئې لري، دا هم د دوی د هدايت لپاره كفايت نه كوي او داسي نتيجه نه وركوي چي د حقائقو په محض ليدلو سره ايمان راوړي او خپل زاړه او غلط افكار او عقائد شا ته وغورځوي، ډېری خلك له حاكمي وضعي سره جوړ جاړی كوي، د خپلي ټولني له روان بهير سره خوځي، دې ته ترجيح وركوي چي له نورو سره اوږه په اوږه پر مخ ولاړ شي كه څه هم هغوی په غلطو لارو روان وي، د خپلي زماني له غوښتنو سره ځان عادي كړي، دا نه خوښوي چي په دوی، د دوی د ټولني په حالت او په حاكمي وضعي كي بدلون راشي، دعوتگران بايد د دې وضعي په ليدو ناميده نه شي، هغه لږ شمېر خلك چي له حاكمي وضعي سره د ټكر جرأت، همت او شهامت لري او غواړي له رواني بدي وضعي سره مقابله وكړي، د خپلي ټولني د ځواكمنو جاذبو له اغېز نه د وتلو ځواك په ځان كي ويني او د حاكم نظام په جوړښت كي او د حاكم او محكوم په وضعي كي د بدلون راوستلو ضرورت احساسوي، همدغه خلك د اسلامي نهضتونو د مشرانو او د مصلحو دعوتگرانو لپاره كافي دي، همدوی دي چي په وضعي كي بدلون راولي، د ټولني د خوځښت مسير بدلوي او بيا هغه مخالف اكثريت هم په دوی پسي روانېږي او د دوی لار تعقيبوي.

ستا د حقانيت د اثبات لپاره دا هم كافي ده چي ته د دعوت په عوض كي له خلكو نه د بدلې او عوض غوښتنه نه لرې او دا د پيغمبرانو عليهم السلام او د صالحو او رښتينو بلونكو يوه ستره نښه ده، په همدې سره يو صالح او حقيقي دعوتگر له يوه ټگمار بلونكي نه بېلولی شو، قرآن كريم له ټولو پيغمبرانو نه دا قول رانقلوي چي خپلو قومونو ته ئې ويلي: له تاسو نه څه طمع نه لرو، اجر او بدله نه درنه غواړو، موږ د عالميانو له پالونكي رب د اجر طمع لرو، د پيغمبرانو عليهم السلام د مواصفاتو او ځانگړتياوو د بيانولو په ترڅ كي په دې صفت تركيز او په مكرره توگه د هغه يادونه ښيي چي دا صفت او ځانگړتيا خاص اهميت لري؛ او موږ دې ته متوجه كوي چي د مشر او لارښود په انتخاب كي بايد دې ته په جدي توگه پاملرنه وكړو او يوازي هغه ځوك د مشر او د ټولني

د لارښود په توګه غوره کړو چي نه له خلکو نه مادي طمع لري او نه معنوي، نه دا هيله ترې لري چي وئې ستايي او مداحي ئې وکړي او نه د ځان او د خپلو خپلوانو لپاره د مادي امتيازاتو په فکر کي وي، هغه څوك چي د خلکو لارښوونه خپل ديني مسئوليت او شرعي تکليف ګڼي، اجر ئې له الله تعالی غواړي، د حق په لار کي تر نورو زياته قرباني ورکوي، نه دا چي نور خلك قربانۍ ته دعوتوي خو په خپله د نورو د خولو او وينو په بيع له جوړ شوي رنګين دسترخانه تغذيه کېږي، نه هغه چي غواړي خلك د دوی د چړچو او عياشيو په پښو کي ذبح شي، د دې لپاره قرباني ورکړي چي دوی جاه او جلال ته ورسېږي، نه هغه چي غواړي په جامو او خوړو کي تر نورو امتيازات ولري او د اوسېدو ځای ئې تر نورو غوره او مرفه وي.

وَكَأَيِّن مِّنْ ءَايَةٍ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴿١٠٥﴾ وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُم بِٱللَّهِ إِلَّا وَهُم مُّشْرِكُونَ ﴿١٠٦﴾ أَفَأَمِنُوٓاْ أَن تَأْتِيَهُمْ غَٰشِيَةٌ مِّنْ عَذَابِ ٱللَّهِ أَوْ تَأْتِيَهُمُ ٱلسَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٠٧﴾

او په آسمانونو او زمکي کي څومره داسي نښي، نښاني شته چي دوی پرې تېرېږي (ويني ئې او احساسوي ئې) خو دوی (له اعتناء او تأمل نه پرته) مخ ترې اړوي. او ډېری ئې پر الله ايمان نه راوړي؛ مګر دا چي شرك کوونکي وي. آيا له دې ځان خوندي ګڼي چي د کوم الهي عذاب سيوری پرې وغوړېږي او يا قيامت په داسي حال کي ناڅاپه پرې راشي چي بې خبره وي.

~~(١٠٥-١٠٧)- په آسمانونو او زمکي کي ډېري داسي خورې نښې نښاني تر سترګو کېږي~~ چي د زماني په اوږدو کي په وار وار ځان ښيي، راښکاره کېږي او اوړي رااوړي چي انسان د الله تعالی په لوري بلي، حق ته بلنه ورکوي، د کفر له بدو پايلو وېرول کوي او عبرتناکي پايلي ئې انسان ته انځوروي؛ خو ډېری خلك د دغو نښو نښانو تر څنګ په بې پروايي او بې باکی سره تېرېږي، نه فکر په کي کوي او نه عبرت ترې اخلي.

که چېري انسان د خپل چاپېريال ښکارندو مظاهرو ته لږ ځير شي او د خپلو کړنو په تاريخي بېلګو لږ غور او فکر وکړي، په زرګونو بلونکي او داعيان به په کي مومي چي دی د الله تعالی لوري او لاري ته دعوتوي او د سمي لاري په تشخيص او ټاکني کي ئې مرستي ته ورځي. خو ډېر لږ کسان دا کفائت او اهليت ترلاسه کوي، د دغو محدودو وګړو له جملې نه چي ايمان راوړي، ډېری ئې مشرك شي او خپل ايمان د شرك په ګندګيو لړي، ځيني ئې داسي وي چي د الله تعالی په څنګ کي له غير الله هم طمع لري، مرسته ترې غواړي او د هغوی کورګي ته پناه وړي، ځيني ئې له غير الله داسي وېرېږي

لکه له الله تعالى، ځيني ئې له غير الله سره داسي مينه کوي چي داسي مينه او محبت يوازي له الله تعالى سره ښايي، يوه ډله ئې د غير الله په وړاندي داسي منقاد او فرمان وړونکي وي چي داسي انقياد له الله تعالى پرته بل چا ته جواز نه لري... د مشرکو وګړو په پرتله د هغو سوچه او مخلصو مسلمانانو شمېر چي ايمان ئې په شرك نه دئ لړل شوى، دومره دئ لکه د دنګو غرونو په ډېرو بې ارزښتو ډبرو کي د قيمتي کاڼو شمېر!!

دغه کافر او مشرك عناصر چي د پيغمبرانو عليهم السلام له دعوت سره مخالفت ته ملا تړي او له حق دين سره جنګېږي، څه شي له الهي عذابه ډاډه کړي؟ ولي د قيامت له ناڅاپي راتګ نه د امنيت احساس کوي؟ آيا دې خبري بې باکه کړي او د ګناه کولو جسارت ئې ورکړى چي له الهي عذابه وېره نه لري او ځان خوندي ګڼي او د قيامت په ناڅاپي راتلو باور نه لري؟! دا ځومره بې بنياده ډاډ دئ او دا ځومره جاهلانه بې باکي!!

قُلْ هَٰذِهِۦ سَبِيلِىٓ أَدْعُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ ۚ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا۠ وَمَنِ ٱتَّبَعَنِى ۖ وَسُبْحَٰنَ ٱللَّهِ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٨﴾ وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِىٓ إِلَيْهِم مِّنْ أَهْلِ ٱلْقُرَىٰٓ ۗ أَفَلَمْ يَسِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۗ وَلَدَارُ ٱلْءَاخِرَةِ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ ۗ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠٩﴾

ورته ووايه: همدا مي لاره ده، د الله لور ته په بصيرت سره بلنه ورکوم، زه هم او هغه هم چي زما متابعت کوي او زه له مشرکانو نه يم. او له تا مخکي مو چي له کليوالو څوك لېږلي او وحي مو ورته کړې له سړو پرته بل څوك (فرشتې) نه ول؛ آيا د زمکي پر مخ نه دي ګرځېدلي او نه ئې دي ليدلي چي تر دوى د مخکنيو پايله څنګه وه؟ او د استوګني اخروي ځاى خو د هغو لپاره ډېر غوره دئ چي تقوى ئې کوله، آيا تعقل نه کوئ؟

(١٠٨-١٠٩)- دوى ته ووايه: موږ له تاسو نه خپله لار بېله کړې، زه او زما پلويان په بصيرت او پوهې سره د الله لوري ته بلنه ورکوو، الله تعالى له هر عيب او نقص نه پاك ګڼو او له شرك نه ځان ساتو، موږ په کائناتو کي د ژور غور او د تاريخ د دقيقي څېړني او مطالعې په نتيجه کي خپله لار ټاکلې ده، د الله تعالى د قدرت له نښو نښانو نه د ړندو په څېر سطحي نه تېرېږو، د دغو نښو نښانو پيغامونه په غور او تعمق سره اورو او د هغوى په رڼا کي خپله لار ټاکو.

دا دعوت او بلنه نوې نه ده، له دې مخکي هم ډېر ستر ستر شخصيتونه تېر شوي چي په وحي سره به ئې لارښوونه کېده، آيا ستا مخالفين او هغه ځواکونه چي ستا دعوت

درواغ گڼي او ستا پر ضد د جنگ جبهه پرانيزي، له تاريخي حوادثو او د خپلو پخوانيو کافرو او مشرکو ملگرو له بدو پايلو عبرت نه اخلي؟!! آيا په دې نه پوهېږي چې وروستۍ برى به هرو مرو د حقپالو په برخه کېږي، په دنيا کي هم او په آخرت کي هم او اخروي اجر خو به ئې د دنيا په پرتله ډېر ډېر غوره وي؟!!

حَتَّىٰٓ إِذَا ٱسۡتَيۡـَٔسَ ٱلرُّسُلُ وَظَنُّوٓاْ أَنَّهُمۡ قَدۡ كُذِبُواْ جَآءَهُمۡ نَصۡرُنَا فَنُجِّيَ مَن نَّشَآءُۖ وَلَا يُرَدُّ بَأۡسُنَا عَنِ ٱلۡقَوۡمِ ٱلۡمُجۡرِمِينَ ﴿١١٠﴾ لَقَدۡ كَانَ فِي قَصَصِهِمۡ عِبۡرَةٞ لِّأُوْلِي ٱلۡأَلۡبَٰبِۗ مَا كَانَ حَدِيثٗا يُفۡتَرَىٰ وَلَٰكِن تَصۡدِيقَ ٱلَّذِي بَيۡنَ يَدَيۡهِ وَتَفۡصِيلَ كُلِّ شَيۡءٖ وَهُدٗى وَرَحۡمَةٗ لِّقَوۡمٖ يُؤۡمِنُونَ ﴿١١١﴾

تر هغه چي پيغمبران نااميده شوي او انگېرلي ئې ده چي درواغجن انتظار تېر ايستي دي، ناڅاپه زموږ نصرت او مرسته وررسېدلې او هغه څوك ژغورل شوى چي موږ غوښتل او زموږ عذاب له مجرمينو نه شي ايسارېدى. يقيناً چي د دوى په قصو کي د عقل خاوندانو ته ځانگړى پند او عبرت (پروت) دئ، دا هسي له ځانه جوړه شوې وينا نه ده، بلکي تر ځان د مخکنيو تصديق او تأييد دئ او د هر څه تفصيل او د ايمان راوړونکو لپاره لارښود او رحمت.

(۱۱۰-۱۱۱)- دا يوازي ته نه يې چي له ستونزو، کړاوونو او مخالفتونو سره مخامخ يې، په ډېرو پيغمبرانو باندي داسي سخت او له زغملو اوچت کړاوونه راغلي او د مخالفينو له داسي شديد مخالفت سره مخامخ شوي چي د اولواالعزمه پيغمبرانو عليهم السلام د يأس او نااميدۍ اسباب ئې برابر کړي، هغوي له داسي وضعي سره مخامخ شوي چي گمان ئې کړى د دعوت د بريا په اړه د دوى باور له گمان او غولوونکو هيلو پرته بل څه نه وو، ځان ئې په کلکي محاصرې کي موندلى، ټولي لاري ئې پر خپلي مخي بندي ليدلې او د بري امکان او احتمال ورته په نشت برابر او محال معلوم شوى. په همدغسي يوې ستونزمني او له کړاوونو ډکي مرحلې کي الهي مرسته وررسېدلې، يأس او نااميدي ئې ختمه شوې او مخکنۍ هيلي ئې رښتينې ختلي، د نجات بېړۍ ئې له طوفانونو تېره شوې او د نجات او بريا ساحل ته رسېدلې او په همدغي مرحلې کي د دوى پر دښمنانو او مخالفينو باندي الهي عذاب نازل شوى او په کلکه مؤاخذه شوي. تر څو چي پيغمبران نه دي مأيوس شوي، د دعوت کار ئې پر مخ بوولى؛ او د خپل قوم له هدايته ئې طمع نه ده شکېدلې، الله تعالى د دوى پر مخالفينو د عذاب لېږل ځنډولى، خو کله چي قوم دوى ته د رد ځواب ورکړى، دوى ئې رټلي، شړلي او د دوى په خلاف ئې د جنگ جبهه پرانيستي،

الهي عذاب پرې نازل شوی، مهلت ئې پای ته رسېدلی او ټغر ئې ټول شوی.
قرآن چې کومې تاريخي قصې زموږ مخې ته ايښې دي، د تاريخ په لوړو ژورو کې د حق او باطل ترمنځ د تصادم او نښتو کومې پېښې ئې بيان کړې دي، په دې کې د عقل خاوندانو ته عبرتناك درسونه دي، دا د نورو کتابونو د هغو قصو په څېر مه ګڼئ چې قصه خوښو له ځانه جوړې کړې، قرآن د تاريخ د ټولو دردمنو، زړه سواندو او صالحو بلونکو او دعوتګرانو او د دوی د رښتيني الهي دعوت تصديق کوي، هر څه ئې په ډېر دقت او تفصيل سره بيان کړي، څوك چې د حق په لټه کې وي او پر حقائقو د ايمان راوړلو اراده لري، دا کتاب به ئې لارښود وي او د ده لپاره د الله تعالی د رحمت او پېرزوينې ډالی.
بايبل د دې قصې په پای کې ليکي: (يوسف د کورنی غړو ته وويل: زه فرعون ته وايم چې تاسو شپني کوله، دا دنده له نيکونو په ميراث درته پاته ده... اوس له خپلو رمو سره مصر ته راغلي يئ... تاسو به هم فرعون ته همدا خبره وکړئ... که دا ځواب ورکړئ نو هغه به اجازه درکړي چې په جوشن کې پاته شئ... د نورو سيمو خلك له شپنو کرکه لري... فرعون دوی ته په جوشن کې د پاته کېدو اجازه ورکړه...يوسف خپل پلار هم فرعون ته راوست او هغه فرعون ته برکت ورکړ!!... قحطي ورځ په ورځ زياتېده... يوسف د مصر او کنعان د خلکو ټولې پيسې د غلې په بدل کې ترلاسه او د فرعون په خزانه کې ئې جمع کړې... کله چې د خلکو پيسې ختمې شوې، يوسف ورته وويل: څاروي مو راکړئ چې په بدل کې ئې غله درکړم...دوی مجبور وو... د يوه کال غلې په بدل کې د ولس ټول څاروي د فرعون په واك کې شول... خلك بيا راغلل، غله ئې وغوښته او وئې ويل چې اوس خو نه پيسې لرو او نه څاروي، له ځان او زمکو پرته بل څه نه دي راته پاته... يوسف د دوی ټولې زمکې د فرعون لپاره ترې واخيستې... او په دې توګه ټول مصريان د فرعون غلامان شول...يوسف يوازې د کاهنانو زمکې ترې وانخيستې، دا ځکه چې هغوی ته ئې وړيا خواړه ورکول نو د خپلو زمکو پلورلو ته اړ نه ول...نو يوسف خلکو ته وويل: ما تاسې او ستاسو زمکې د فرعون لپاره پېرلې اوس به تاسو ته تخم درکوم چې وئې کرئ او د لو په مهال به پنځمه برخه فرعون ته ورکوئ او پاته به ئې ستاسو او ستاسو د څارويو خوراك او د راتلونکي کال د تخم لپاره وي... دوی ورته وويل: تا راسره ښېګڼه کړې ده، موږ راضي يو چې له دې وروسته د فرعون غلامان وو!!)
ګورئ چې بايبل يوسف عليه السلام د يوه داسې انسان په څېره کې انځور کړی چې د فرعون خادم دئ، د ولس له مجبوريتونو ئې د فرعون په ګټه استفاده وکړه، د ولس هر څه ئې ترې واخيستل او د فرعون په واك کې ئې ورکړل او ټول مصريان ئې د ده غلامان کړل!! آيا تر دې د ستر ظلم او تېري تصور کېدی شي؟ آيا داسې انسان تر فرعون هم لوی ظالم نه دئ؟ آيا دا ممکنه ده چې عادل او مهربان خدای داسې څوك په

پيغمبرى غوره كړي؟!! له دې دروغجني وينا د بايبل د ليكونكي موخه دا ده چي خپلو پلويانو ته ووايي: مهمه دا ده چي اسرائيليان وژغورل شي، كه په هره بيع وي، حتى د فرعون د ملګرتيا په بيع او حتى د فرعون پښو ته د يوه لوى ولس د غورځولو او د دوى په غاړه كي د غلامۍ د كړۍ اچولو په بيع!! ځكه چي ستاسو جد يوسف عليه السلام همداسي كړي وو!! ښايي يهودي ماركس او هيګل د زمكو د دولتي كولو نظريه د بايبل له دغي برخي اخيستې وي!! خو تاسو د بايبل دا نظر له اسلام سره مقايسه كړئ چي وايي، زمكه د هغه چا ده چي كري ئې!! واكمن د خلكو له شتمنيو يوازي عشر او زكات ترلاسه كولى شي، خو دا د واكمن حق نه بلكي د (فقير او مسكين) حق دئ چي حكومت ئې له شتمنو اخلي او په نېستمنو ئې وېشي. قرآن دا د يوه ظالم او فرعوني نظام ځانګړتيا ګڼي چي واكمن ئې ځان ته ټولواك وايي او د ملك او ولس ټولي شتمنى د ځان بولي، قرآن پيغمبران عليهم السلام او د دوى تګلاره د موسى عليه السلام په څېره كي داسي انځوروي چي هم د ظالم فرعون، هم د ټګمار هامان او هم د شتمن قارون مقابله كوي، يو ئې د ظالمانه اقتدار بېلګه، بل ئې د ټګمارو مذهبي مشرانو بېلګه او دريېم ئې د حريصو شتمنو او بډايانو بېلګه. قرآن وايي چي د تاريخ په اوږدو كي تل دغو دريو طبقو د پيغمبرانو عليهم السلام مقابله كړې، خو بايبل يوسف عليه السلام د فرعون او كاهنانو ملګرى معرفي كوي، د فرعون په ګټه د عام ولس شتمنى مصادره كوي او كاهنانو ته امتيازات وركوي، په اسلام كي نه خاصه مذهبي طبقه شته او نه د دوى لپاره ځانګړي امتيازات، اسلام فرعوني نظام په دې خاطر محكوموي چي خلك ئې په ډلو ډلو وېشلي وو، طبقاتي نظام ئې رامنځته كړى وو، چارواكو ځان ټولواك ګڼلو او د ولس په شتمنيو كي ئې د هر راز تصرف حق ځان ته وركاوو.

بايبل دا قصه او د (پيدايښت) كتاب په دې بېهوده خبرو پاى ته رسوي:

(يعقوب له مرګه مخكي يوسف ته وويل: لوړه وكړه چي ما به په كنعان كي ښخوې... د ده دوو زامنو ته ئې بركت وركړ... د كشر پر سر ئې ښى لاس او د مشر پر سر ئې كيڼ لاس ايښى وو... يوسف وويل: پلاره تا اشتباه كړې... ښى لاس د مشر پر سره كېږده... هغه ورته وويل: زه پوهېږم چي څه كوم... كشر به تر ده مخور او ستر وي او د ده‌پرو ولسونو پلار به وي... يوسف ته ئې وويل: زه خپله ټوله زمكه هم تا ته سپارم... زامنو ته ئې وويل: زما خوا ته راغونډ شئ چي درته ووايم پر تاسو به څه حالت راشي!!... رؤبې ته ئې وويل: ته د سيند د څپو په څېر څپانده يې... خو په دې خاطر چي زما پر يوې مېرمني دي جنسي تېرى كړى له دې وروسته به په خپلو ورونو برلاسى نه يې... شمعون او لاوي ته ئې وويل: تاسو بې رحمه او بې انصافه يئ... يهودا د زمري د هغه بچي په څېر دئ چي له ښكاره وروسته وېده شوى وي، څوك دا جرأت كولى شي چي هغه راويښ كړي... د سلطنت او پاچايى عصا به تل د ده په لاس كي وي... بولون به د دريا ساحل كي مېشت شي...يساكار د بار وړونكي حيوان په څېر دئ...دان د هغه مار په څېر

دئ چي په لاري كي د آسونو پښي چيچي... په جاد باندي به بريدونه وشي... اشي به ښيرازه زمكي لري...نفتالي هغه غرڅه دئ چي ښكلي بچيان زېږوي...يوسف هغه مېوه لرونكې ونه ده چي د ويالې پر غاړه ئې څانگو سيورى غوړولى وي... بنيامين د څيرونكي لېوه په څېر دئ چي په سباوون كي خپل دښمنان داړي او ماښام هغه څه وېشي چي ترلاسه كړي ئې دي!!! بيا د يعقوب عليه السلام او يوسف عليه السلام د مړيني خبره كوي او په همدې سره دا قصه او دا كتاب پاى ته رسوي.

د بايبل له منونكو پوښتنه كوو: كه دا د بركت وركولو خبره رښتيا وى او يعقوب عليه السلام د دې واك او اختيار درلودى چي چا ته بركت وركړي او بختور ئې كړي، نو آيا ده به د خپلي كورنۍ له كوم غړي سپمولى وو؟ آيا دا مجال به پاته وو چي ځيني ترې محروم شي؟ ولي به ئې د ځينو په اړه هغه خبري كولې چي بايبل ئې ادعاء كوي؟ هيڅ پلار نه غواړي چي ځيني زامن ئې ښه او ځيني بد وي، پلار د خپل هيڅ زوى بدبختي او له سعادت محروميت نه خوښوي!! د بايبل دا خبره بې بنسټه او واهي ده چي د ښه پلار ټول اولاد به ښه وي او د بد پلار نسل به ټول بد وي، كه داسي وى نو د يعقوب عليه السلام په ټول اولاد كي به يو هم داسي نه پيدا كېدو چي د بايبل په وينا ئې ورته ښېرا كړې او بد ئې گڼلى!! د انسان ښه والى او بد والى د ده په تربيې او روزني پوري تړلى دئ، هيڅوك له خپلي مور شرير او بد دنيا ته نه راځي او هيڅوك په دې وجه له نورو غوره نه شي كېدى چي په ځانگړې كورنۍ كي پيدا شوى، د آذر په كور كي ابراهيم پيدا كېږي او د نوح په كور كي داسي زوى او مېرمن چي د ده په ځاى د كافرانو ملگرتيا كوي.

د بايبل له ليكونكي پوښتنه كوو: آيا ممكنه ده چي د يعقوب عليه السلام په څېر ستر شخصيت دي د خپلو زامنو په وړاندي يوه زوى ته گوته ونيسي او ودي وايي: ده زما په مېرمني تېرى كړى؟!! آيا كوم شريف انسان به داسي بد زوى له ځان سره وساتي؟ آيا كوم غيرتي ورور به داسي بدكار ورور په خپلي خوا كي ومني او له هغه سره به گډ ژوند ته تيار شي؟!! تاسو به په بايبل كي دا وگورئ چي د ټولو پيغمبرانو عليهم السلام په ضد ئې ډېري كركجني خبري كړې دي او هر يو ئې په يوې او بلې گناه متهم كړى، دا ښيي چي بايبل د كوم مسيحي لخوا نه بلكي د مسيحيت د ستر دښمن له لوري ليكل شوى، زه په ډېر ډاډ او يقين سره ويلى شم چي بايبل د روميانو په لارښوونه او لگښت او د پولس په څېر د داسي خلكو په لاس ليكل شوى چي د روميانو له لوري د همدې كار لپاره گمارل شوي او وظيفه وركړى شوې چي د مسيحيانو ټول پيغمبران او لوړ لوړ شخصيتونه په سترو سترو گناهونو متهم كړي، ما په ټول بايبل كي له آدم عليه السلام تر ابراهيم عليه السلام او عيسى عليه السلام پوري داسي كوم پيغمبر ونه موندو چي بايبل دي روغ پرېښى وي او هغه دې په كومي ستري گناه او غلطۍ نه وي متهم كړى!! څنگه ممكنه ده چي يو خداى پال انسان به د الله تعالى د پاك لمنو او معصومو رسولانو په اړه

داسي جسارت كوي او دوى به په داسي لويو لويو گناهونو تورنوي؟!! ستونزه دا ده چي بني اسرائيل په وار وار له داسي پېښو او بدو ورځو سره مخامخ شوي چي ټول مذهبي كتابونه ئې د دښمنانو په لاس سوزېدلي، معابد ئې وران شوي، د خپل ملك پرېښودو ته اړ شوي، او دښمن توانېدلی چي د دوی د مخكنيو مذهبي كتابونو په ځای د بايبل په څېر كتابونه په دوی كي رائج كړي، د بايبل اصلي عبري نسخه نشته، دا اوسنۍ عبري نسخه ئې له يوناني ژباړل شوې، نو ځكه گورو چي په دې كتاب كي د اصلي بايبل ډېره لږه برخه هم نه موندل كېږي، له بې شمېره خرافاتو او د پيغمبرانو عليهم السلام په اړه له كركجنو تورونو ډك دئ.

قرآن د بايبل د دې بېهوده ويناوو او يعقوب عليه السلام ته د داسي پوچو او سپكو خبرو او بې بنسټو وړاندوينو د منسوبولو په خلاف فرمايي چي يعقوب عليه السلام له مرگه مخكي خپل زامن راغونډ كړل او ورته ئې وويل: له ما وروسته به د چا عبادت كوئ؟ هغوی په ځواب كي وويل: د هغه يوازيني رب عبادت به كوو چي ستا او ستا د پلرونو ابراهيم، اسمعيل او اسحاق رب دئ او موږ ورته منقاد يو. او بيا د مخكنيو شخصيتونو په اړه د بحث په اړه يوه ډېره جامع لارښوونه كوي او د هغو خلكو غلطي انگېرني تصحيح كوي چي نېكو شخصيتونو ته د ځان منسوبولو له لاري د امتيازاتو ترلاسه كول او ځان تر نورو غوره ثابتول غواړي، دغه غلطه انگېرنه ده چي قومي او نژادي تعصبات زېږوي او د سترو سترو فتنو او لويو لويو جگړو باعث گرځي، قرآن فرمايي:

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ ۖ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُم مَّا كَسَبْتُمْ ۖ وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٤١﴾

البقرة: ٢٨٦

دا يوه ډله وه چي تېره شوه، دوی ته خپلي لاسته راوړني دي او تاسو ته خپلي (دوی به د خپلو كړو وړو بدله ترلاسه كوي او تاسو د خپلو كړو وړو)، له تاسو دا پوښتنه نه كېږي چي هغوی څه كول؟!!

يعني هر څوك به د خپلو عملونو په اړه پوښتل كېږي، نه يو د بل ځواب وركولی شي او نه يو د بل د كړو وړو په وجه مكافات او مجازات كېږي!! او دا د بايبل د ليكونكي او د بايبل د منونكو او د ټولو هغو خلكو په خولې ستر او سخت گوزار دئ چي په نسلي امتيازاتو باور لري او گمان كوي چي معنوي او مذهبي مقام او منزلت يو داسي موروثي توكی دئ چي له پلاره اولاد ته انتقالېږي، لكه څنگه چي د بايبل بنسټ په همدې غلطي انگېرني ايښودل شوی، په ټولو جاهلانه او محرفو مذهبونو كي به وگورئ چي دا انگېرنه ئې بنسټ دئ، مذهبي او معنوي مقام موروثي توكی گڼي، په نسلي امتيازاتو باور لري،

يوه خاص ټبر ته پر نورو ترجيح ورکوي، د عمل او عقيدې پر ځای نژادي اړيکي او معروفو شخصيتونو ته انتساب خدای ته د تقرب وسيله بولي، په ټولو دغو محرفو مذاهبو کي دا خبره شريکه ده چي خدای له يوه خاص توکم سره خاص تعلقات لري، هغه ورته تر نورو نازولی دئ، خدای ټول خلك يو برابرنه دي پيدا کړي، ټول توکمونه يو شانته نه دي، د دغو مذهبونو توپير يوازي په دې کي دئ چي هر يو خپل خاص او ځانګړی توکم د خدای نازولی توکم ګڼي.

د سم او ناسم مذهب، صحيح او ناصحيح مسلك، اصلي او جعلي دين تر منځ د قضاوت په اړه دا د يوه ستر اصل په توګه په پام کي ولرئ چي: کوم يو ئې په توکميز توپير باور لري او خاص توکم ته پر نورو ترجيح ورکوي او کوم يو ټول انسانان برابر او د يوه پلار اولاد ګڼي، کوم يو مذهبي مقام موروثي توکی ګڼي او کوم يو ئې د انسان عمل او عقيده د ده د معنوي مقام او منزلت معيار ګڼي، ناسم مذهب هغه دئ چي د معنوي مقام په اړه د بابيل په څېر قضاوت کوي او سالم **مذهب هغه دئ چي قضاوت ئې قرآن ته ورته وي او وايي:** تِلۡكَ أُمَّةٞ قَدۡ خَلَتۡۖ لَهَا مَا كَسَبَتۡ وَلَكُم مَّا كَسَبۡتُمۡۖ وَلَا تُسۡـَٔلُونَ عَمَّا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١٤١﴾

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أشهد أن لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

فهرست

عنوان	صفحه